

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Ústav českých dějin

Zdeněk Žalud

**ČESKÁ ŠLECHTA NA DVOŘE JANA
LUCEMBURSKÉHO**

Historické vědy (Starší české dějiny)

vedoucí práce: prof. PhDr. Lenka Bobková, CSc.

2006

Prohlašuji, že jsem disertační práci vykonal samostatně s využitím uvedených pramenů a literatury.

Karel Zádach

.....

OBSAH

Úvod.....	6
I. Evropské knížecí dvory ve 14. století a jejich vztah ke dvoru Jana Lucemburského.....	8
I. 1. Středověký panovnický dvůr, jeho problematika, dosavadní koncepce a pokusy o jeho studium.....	8
I. 2. Použité prameny.....	18
I. 3. Literatura.....	23
I. 4. Užité metodologické přístupy.....	29
I. 5. Struktura práce.....	30
II. Král Jan a česká šlechta v letech 1310-1333.....	32
II. 1. První fáze vývoje širšího dvora Jana Lucemburského (1308-1318).....	32
II. 1. 1. Dětství Jana Lucemburského.....	32
II. 1. 2. Jan přebírá hraběcí povinnosti v Lucembursku (1308-1309).....	33
II. 1. 3. Přejít lucemburského hraběte do českého prostředí (1310).....	34
II. 1. 4. Janovy první politické kroky v českých zemích (1311-1312).....	40
II. 1. 5. Janovy první politické kroky v Říši a Lucembursku (1313-1314).....	52
II. 1. 6. Období bojů s českou šlechtickou opozicí (1315-1318).....	58
II. 2. Dvůr ve službách evropské diplomacie krále Jana (1318-1333).....	75
II. 2. 1. Změny u dvora před Janovým odjezdem do Lucemburska (1318-1319).....	75
II. 2. 2. Janova aktivita ve prospěch rodových držav a Ludvíka Bavora (1320-1322).....	83
II. 2. 3. Proměny dvora v období Janovy západoevropské diplomacie (1323-1326).....	93
II. 2. 4. Dvůr v době Janových vrcholných úspěchů (1327-1330).....	105
II. 2. 5. Janův dvůr v Itálii, dění v Čechách a princ Karel (1331-1333).....	119
II. 2. 6. Janův itinerář 1310-1333.....	135
III. Česká šlechta mezi králem a kralevicem (1333-1346).....	148
III. 1. Lucemburské dvory během dvouvládní do Karlova prohlášení nástupcem trůnu (1334-1341).....	148

III. 1. 1. Karlova samostatná vláda a formování jeho dvora (1334-1335).....	148
III. 1. 2. Janův a Karlův dvůr na pozadí panovnické spolupráce a sporů (1335-1341).....	154
III. 2. Ústup české šlechty z Janova dvora (1342-1346).....	183
III. 2. 1. Janův odchod z českých zemí a lucemburská spolupráce (1342-1344)...	183
III. 2. 2. Česká šlechta na pozadí zápasu o římský trůn (1345-1346).....	192
III. 2. 3. Janův itinerář 1334-1346.....	196
IV. Model fungování a vývoje Janova dvora, jeho konkrétní podoba a působnost.....	204
IV. 1. Model fungování Janova dvora a jeho rady.....	204
IV. 2. Cizí a česká šlechta tzv. širšího Janova dvora.....	213
IV. 3. Tzv. užší dvůr.....	225
IV. 4. Problematika Janovy rezidence a sídel.....	242
IV. 5. Společenská a kulturní atmosféra Janova dvora – několik úvah nad otevřenými otázkami.....	254
IV. 5. 1. Dvorská šlechta v rámci společenských elit českého království.....	254
IV. 5. 1. 1. Dvůr a panovník v prostoru a čase.....	254
IV. 5. 1. 2. Dvůr jako centrum vlády a správy.....	259
IV. 5. 1. 3 Dvůr jako průsečík společenských elit.....	264
IV. 5. 2. Společenské a kulturní aktivity u dvora a za jeho hranicemi.....	269
IV. 5. 2. 1. Král Jan a dvorské slavnosti.....	269
IV. 5. 2. 2. Král Jan a turnaje.....	271
IV. 5. 2. 3. Kontakty dvora se sídelním městem Prahou a otázka dvorského mecenátu.....	272
Závěrečné shrnutí.....	281
Přílohy: 1) Prosopografie předních Janových dvořanů z řad české šlechty.....	284
2) Rádcí Jana Lucemburského v chronologickém pořadí.....	308
3) Čeští a moravští hejtmani za vlády Jana Lucemburského.....	313
4) Úředníci a přisedící zemského soudu za Jana Lucemburského.....	314
5) Čeští šlechtici zvolení či provizí vybráni do pražské kapituly v letech 1320-1344.....	316
Použité prameny.....	319
Použitá literatura.....	322
Seznam zkratk.....	348

Poděkování

Na počátku předložené práce se sluší připomenout několik vzácných lidí, bez jejichž přičinění by tato práce nevznikla. Děkuji především paní prof. PhDr. Lence Bobkové za vedení mého doktorského studia a závěrečné práce. Ke dvoru krále Jana mě směřovala již během hledání tématu mé diplomové práce, poskytovala mi cenné rady a inspirovala mě navzdory tomu, že v osobní životě prožívala těžké období. Neméně si vážím trpělivé podpory své ženy a celé širší rodiny, která se mi snažila na práci zajistit optimální podmínky. Vzácná a obohacující byla setkání s kolegy – doktorandy, zejména s Janem Zdichyncem, Janou Fantysovou-Matějkovou, Danou Dvořáčkovou-Malou a Richardem Němcem, kteří mě studiem příbuzných témat motivovali k dalšímu bádání. Kromě mnoha dalších vědeckých a informačních pracovníků si poděkování zaslouží také knihovníci Kabinetu pro klasická studia AV ČR, kteří mi dovolili využívat bohatou knižní pozůstalost dr. Jiřího Spěváčka, předního znalce lucemburské tematiky v českých zemích.

Úvod

Hodnocení krále Jana Lucemburského v české historiografii bylo dlouhý čas silně ovlivněno postoji, které k tomuto králi zaujímal autor Zbraslavské kroniky a oficiální historikové doby Karla IV.¹ Na základě Janovy časté nepřítomnosti v českých zemích se zrodila přezdívka „král cizinec“, spojená s řadou negativních konotací (nezájem o vládu v českých zemích, jejich nadměrné finanční zatěžování, zcizování královské domény, špatné vztahy k manželce Elišce a synu Karlovi).² Zahraniční, zejména západoevropská literatura naproti tomu zdůrazňuje Janovu péči o rodové hrabství, velkorysou zahraniční politiku a neúnavnou diplomatickou aktivitu, která králi přinesla proslulost v celé tehdejší Evropě.³ České nazírání Janovy vlády korigoval v tomto duchu Jiří Spěváček, který pro Jana našel přezdívku „král diplomat“.⁴ Pokusem o vyvážené hodnocení Janova panování jsou příslušné pasáže *Velkých dějin zemí Koruny české* z pera Lenky Bobkové.⁵ Problém hodnocení Janovy vlády však nelze vztahovat pouze k samotnému králi, nýbrž také k prostředí, v němž se pohyboval a které jej obklopovalo. Centrem, v němž se jednalo a rozhodovalo o řadě záležitostí, u kterých historiografie hledá královu intenci, byl panovnický dvůr. Tento značně proměnlivý a neurčitě vymezitelný kolektiv osob krále z větší či menší blízkosti ovlivňoval, ať už s ním cestoval, nebo se s ním zdržoval na některém feudálním sídle. Dvůr představoval jakousi vizitku feudálního velmože, kterou při hodnocení panovnické vlády nebylo a není možné pominout.

Cílem této práce je upozornit na dosud neprobádaný fenomén Janova královského a hraběcího dvora, určit možnosti jeho studia a představit královu rádce z českých zemí i z ciziny, kteří spoluvytvářeli osudy lucemburské dynastie a jejich držav. Lze ji chápat také jako příspěvek k vývoji panovnických a knížecích dvorů, v současnosti velmi aktuálnímu tématu sociálních a kulturních dějin, na našem teritoriu. Problematice Janovy rezidence a sídel, která se

¹ *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých*. Tomus IV., ed. Josef EMLER, Praha 1884 (dále citováno jako FRB IV): český překlad Františka Heřmanského *Zbraslavská kronika. Chronicon aulae regiae*. Praha 1970 (citováno jako *Zbraslavská kronika*). Kronikáři doby Karlovy použili ve svých sepsáních dlouhé úseky ze Zbraslavské kroniky. Platí to zejména o kronice Františka Pražského, Beneše Krabice z Veitmile, do jisté míry také o kronice Přibíka Pulkavy z Rademna.

² Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, České dějiny II/2, Praha 1939. Autorův hodnotící postoj je silně ovlivněn tendencí Zbraslavské kroniky. Cenné jsou Šustovy exkursy do oblasti zemské správy, hospodářství a mocenských elit v úvodu navazujícího svazku *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, České dějiny II/3, Praha 1946.

³ Winfried REICHERT, *Landesherrschaft zwischen Reich und Frankreich. Verfassung, Wirtschaft und Territorialpolitik in der Grafschaft Luxemburg von der Mitte des 13. bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*. Trier historische Forschungen 24/1, 2, Trier 1993 (citováno jako REICHERT, *Landesherrschaft*, I, II).

⁴ Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994 (citováno dále jako SPĚVÁČEK). Tomuto dílu předcházela Spěváčkova populárně naučná práce *Král cizinec /Jan Lucemburský 1296-1346/*, Praha 1982. Spěváčkova nejnovější kniha je ovšem přetížena faktografií, autor navíc přehnaně akcentuje konfliktní vztahy krále Jana k české šlechtě a k synu Karlovi.

⁵ Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003. Autorka se pokouší, v protikladu k Šustovi a Spěváčkovi, nalézat spíše shodné metody a formy vládnutí u Jana Lucemburského a Karla IV.

dvorem samozřejmě souvisí, bude věnována výrazně menší pozornost. To je dáno charakterem Janovy vlády neméně než stavem pramenů, které nedovolují udělat si o této otázce přesnější představu. Řada hypotéz a hodnotících soudů bude pochopitelně opřena o prameny, řada se ovšem musí odvolávat na analogie s jinými dvory a jejich časově paralelní vývoj. To platí zejména ve středoevropském prostoru, v oblasti Svaté říše římské, k níž České království právně, společensky a kulturně příslušelo. Kromě cizích dvorů nám k analogiím poslouží také dvory českých panovníků, pokud se jim dosavadní bádání alespoň trochu věnovalo.

I. Evropské knížecí dvory ve 14. století a jejich vztah ke dvoru Jana Lucemburského

I. 1. Středověký panovnický dvůr, jeho problematika, dosavadní koncepce a pokusy o jeho studium

*In tempore sum et de tempore loquor, ait Augustinus, et adiecit: nescio quid sit tempus. Ego simili possum admiracione dicere quod in curia sum, et de curia loquor, et nescio, Deus scit, quid sit curia. Scio tamen quod curia non est tempus; temporabilis quidem est, mutabilis et varia, localis et erratica, nunquam in eodem statu permanens.*⁶ Tento výrok z úst člověka, který žil řadu let u dvora, je snad nejlepším východiskem při hledání koncepce pro popis základních složek a funkcí dvora. Už sám termín dvůr (*curia, Hof*) je dosti nejednoznačný a procházel sémantickým vývojem. Pokud je dvůr - dle předběžné definice - komplexní sociální útvar formující se kolem středověkého panovníka, byl zpočátku označován podle místa, na němž se soustřeďoval: *palatium, aula* nebo *curtis*. Především od 11. století se v latině ustálil pojem *curia*, který se vztahoval na dvorské osoby kolem krále (*curia regis*), papeže (*curia Romana*), ale i dalších světských a duchovních magnátů (*curia ducis, principis, episcopi, abbatis*). Zatímco v raném a částečně i vrcholném středověku byl panovník se svým doprovodem stále na cestách, aby svou osobně prováděnou vládou účinně kompenzoval slabé zárodky administrativy, dochází ve 12. a 13. století většinou k omezení jeho akčního radiu na několik ustálených cest mezi stále častěji navštěvovanými sídly. V Německu je tento proces (*tzv. Territorialisierung*) patrný od 2. poloviny 12. století a zejména ve století 13. a souvisí s vytvářením více či méně stálých rezidencí jednotlivých dvorů.⁷ Rozkvět rezidencí nastal ve 14. a 15. století, v souvislosti s počínající byrokratizací správy a novými ideály aristokracie z období „podzimu středověku“. Podobný vývoj je patrný i v Čechách, přestože dvorské kultuře a rozvoji rezidencí zasadila tvrdý úder husitská revoluce a její tradice. Již mnohokrát se psalo o vyjimečné poloze Prahy, která ji přímo předurčovala jako sídlo světské i duchovní moci,

⁶ *Jsem v čase a o mluvím o čase, praví Augustin, a dodal: nevím, co je čas. Já mohu s podobným údivem říkat, že jsem na dvoře, mluvím o dvoře a nevím - Bůh to ví - co je to dvůr. Víť však, že dvůr není čas; vyznačuje se ovšem časovostí, je proměnlivý a rozmanitý, určený místem i přemístováním, nezůstává nikdy v tomtéž stavu. Autor citátu Walter Map (kol. 1140-kol. 1204) byl klerikem na dvoře Jindřicha II. Plantageneta. Jeho spis *De nugis curialium* (kol. 1200) obsahuje zábavné anekdoty, posbírané na Jindřichově dvoře. Citováno podle *Höfe und Residenzen im spätmittelalterlichen Reich. Ein dynastisch-topographisches Handbuch*, hrsg. v. Werner PARAVICINI, bearb. v. Jan HIRSCHBIEGEL - Jörg WETTTLAUFER, (Residenzenforschungen 15.1) Ostfildern 2003, Teilband 1. Dynastien und Höfe, s. 3.*

⁷ K pojmu dvůr Werner RÖSENER, *Hof*, in: *Lexikon des Mittelalters* 5, 1991, sl. 66-67; o dvoře a dvorech ve středověku existuje již skoro nepřehledné množství literatury, kterou počátkem 90. let 20. století částečně shrnul Werner PARAVICINI, *Die ritterlich-höfische Kultur des Mittelalters* (Enzyklopädie Deutscher Geschichte, Band 32), München 1994. O podobné shrnutí dvorů a rezidencí se pokusil též autor se svými spolupracovníky po devíti letech: *Höfe und Residenzen im spätmittelalterlichen Reich. Ein dynastisch-topographisches Handbuch*, hrsg. v. Werner PARAVICINI, bearb. von Jan HIRSCHBIEGEL - Jörg WETTTLAUFER, (Residenzenforschungen 15, 2 Bände) Ostfildern 2003.

zároveň však místa pobytů českých králů dokládají, že alespoň jejich část dvora byla často na cestách.⁸ Tím spíše byla důležitá shromáždění významných velmožů (v Německu např. říšské sněmy), při kterých vládce v předem stanovených termínech shromažďoval u dvora své stoupence, aby s nimi projednal a pak vyhlásil svá rozhodnutí. Jak řekl Walter Map, dvůr nikdy není v tomtéž stavu a mění se: dodejme, že s ohledem na potřeby panovníka i jednotlivých dvořanů.

Abychom si mohli udělat představu, jak dvůr coby instituce vypadal a jak se choval, nevystačíme s jediným, příliš obecným pojmem. S tím počítal již probošt řezenského dómu Konrád z Megenbergu, když na motivy Aristotelovy Politiky sepsal v polovině 14. století návod, jak má urozený pán rozumět a vládnout své domácnosti a dvoru. Jeho knížecí zrcadlo, nazvané *Yconomica*, rozlišuje mezi *curia maior* a *curia minor*, mezi *servi honesti* a *servi utiles*.⁹ Středověký dvůr má tedy dvoji tvář: velký, širší dvůr (Konrádem nazývaný také *curia plena*), který zahrnuje veškerý personál a hosty, kteří s dvorem nějak, většinou jen dočasně, souvisejí, a malý, užší dvůr (u Konráda také *curia ordinaria*), který se vztahuje na vcelku stabilní správu a obsluhu panovníkovy domácnosti. V této souvislosti je také pozoruhodné Konrádovo rozdělení na služebníky pověřené „čestnými“ úkoly a na ty, jejichž úkoly jsou pouze „užitkové“. K prvním autor řadí kaplana, rádce, lékaře a písaře, do druhé skupiny náleží hofmistr, kuchmistr, stolník, číšník, komorník, maršálek a řada dalších funkcí. Právě čtyři naposledy jmenovaní úředníci, kteří se již kolem roku 1170 začínají objevovat na německých knížecích dvorech, jsou obvykle pokládáni za indicii formování dvora kolem poměrně stabilní rezidence.¹⁰ Konrád zde nepřímou poukázal na dvůr jakožto symbiózu kleriků (převážně *servi honesti*) a laiků (často *servi utiles*), v dalším textu pak popisuje náplň činnosti dvořanů urozených i neurozených (např. rybář, čizbář, strážný, zahradník). Další skupin (kaplaní, notáři ad.), které lze z celku dvora vyčlenit, se dotkneme později. Nejsou samozřejmě neměnné a často mezi nimi dochází k funkčním průnikům, např. kaplan může být zpovědníkem, poslem i rádcem. Přesto je důležité snažit se mezi dvořany (slovo *curienses* je doloženo až od roku 1336) přesně rozlišovat osoby

⁸ František GRAUS, *Prag als Mitte Böhmens 1346-1421*, in: Zentralität als Problem der mittelalterlichen Stadtgeschichtsforschung, ed. Emil MEYNEN (Städteforschung, Teil A/8), Köln – Wien 1979, s. 22-47; Ivan HLAVÁČEK, *Die Itinerare der böhmischen Herscher bis zum Jahre 1253 aus verwaltungsgeschichtlicher Sicht*, in: *Folia diplomatica* 1, 1971, s. 113-127.

⁹ *Konrad von Megenberg, Ökonomik*, Buch I-II, hrg. von Sabine KRÜGER, Stuttgart 1973-1977, kniha I., s. 121-261, kniha II., s. 199-209. O Konrádově dile Gisela DROSSBACH, *Sciencia de regimine domus regie. Der Hof zwischen Ideal und Wirklichkeit in der „Yconomica“ Konrad von Megenberg*, in: *Höfe und Hofordnungen 1200-1600*, hrg. von Holger KRUSE und Werner PARAVICINI, (Residenzenforschungen Band 10) Sigmaringen 1999, s. 23-35.

¹⁰ Ke vzniku a funkci dvorských úřadů Werner RÖSENER, *Hofämter an mittelalterlichen Fürstenhöfen*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 45, 1989, s. 485-550.

podle jejich stavu, vážnosti a dalších známek společenského postavení, které podmiňovalo jejich vztah k panovníkovi.

Tím se dotýkáme dalšího okruhu problémů, totiž vztahů jednotlivých dvořanů uvnitř dvora, které W. Paravicini označil za polyvalenční. Podle něj dvůr organizoval svůj denní život, svou přístupnost a bezpečnost, udržoval a zvyšoval prestiž vládce, neutralizoval a integroval mocenské elity, prováděl vládu a správu. Byl tedy centrem, kde se rozhodovalo, divadlem moci, střediskem konzumu a zábavy, místem, kde se rozdělovala moc, peníze, statky a společenské šance, určoval vkus, ideje a módu všeho druhu, byl tržištěm sňatků, ústavem dohlížejícím na výchovu nezletilých a opatrojícím urozené syny za života jejich otců. Stále přitom zachovával hranici mezi světem duchovním a světským, zatímco hranice mezi urozenými a neurozenými byla poněkud prostupnější.¹¹ Není proto divu, že dosud nebyl vytvořen nějaký model dvora, který byl tuto pestrost vazeb a funkcí schematicky zobrazil a zaměřil tak bádání k podstatným vztahům a momentům ve dvorském životě. *Dvůr byl aktérem a zároveň i divákem dění, které se stále více odvíjelo podle určitých pravidel a jehož podoba a úroveň demonstrovala úspěšnost panování a zrcadlila kulturní vyspělost země. Obtížnost pochopení fungování dvora spočívá mimo jiné i ve skutečnosti, že jeho činnost nelze změřit pouze prameny diplomatické povahy, neboť značná část jednání probíhala ústně, takřkajíc v kuloárech, jejichž šum v úplnosti nemohli zachytit ani kronikáři.*¹²

Jedním z klíčových problémů, jak bylo již řečeno, představuje škála pramenů, ze kterých může historik při studiu dvorů vycházet. Život středověkých dvorů zdánlivě bezprostředním a aktuálním způsobem odráží diplomatický materiál, v literárním rouše pak také různé narativní prameny. Materiální kulturu dvora lze odhadovat a oceňovat na základě dochovaných kulturních děl, případně díky archeologii, jejichž výpověď je historikům zprostředkována příslušnými odborníky. Pro komplexní studium dvora je tedy zapotřebí spolupráce mnoha oborů, pokud je ovšem „nálezová situace“ dostatečně příznivá. Pro období českých dějin 13.-14. století však musíme vycházet z pouze náhodně a fragmentárně zachovaných pramenů, což výrazně ovlivňuje rozsah a způsob historické výpovědi. Nejinak je tomu v případě dvorů německých králů a knížat, s nimiž je česká situace srovnatelná. Kvůli přístupu k historické materii zde stručně představím několik prací o dvorech německé i české provenience.

Pokud chápeme panovnícký dvůr především jako politickou instituci, která se významně podílela na panovníckých rozhodnutích, nabízí se studium činnosti a složení panovnícké rady. O prosopografické zpracování dvorských i obecně centrálních institucí pozdně středověké Říše se

¹¹ Werner PARAVICINI, *Die ritterlich-höfische Kultur des Mittelalters*, s. 66-67.

¹² Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 503.

pokusil Peter Moraw. Jeho studie jsou zaměřeny na dvůr Karla IV. a těží především z analýzy svědečných řad na listinách Karlem IV. vydaných. V řadě článků, které vycházejí z jeho habilitační práce, autor odhaluje funkční mechanismus dvora ve správním a politickém životě.¹³ Dvůr podle Morawa představoval jedinou správně institucionální základnu v říši a musel být často na cestách. Karel IV. ovšem nevládl *a priori* prostřednictvím institucí začleněných do dvora, nýbrž pomocí svých osobních důvěrníků, kteří až druhotně obdrželi odpovídající titul, úřad a možnost vytvářet vlastní administrativu. Správní a politické fungování spočívalo na schopnostech dvořanů účinně působit daleko za hranicemi dvora, prostřednictvím svých dobře zajištěných osobních kontaktů. Osoby v králově okolí byly současně členy určitých stavovských, církevních, intelektuálních nebo hospodářských vedoucích skupin, vždy zde však hrály velmi důležitou roli příbuzenské vztahy. Tyto skupiny („loby“), které u dvora získávaly a uplatňovaly svůj vliv, pochopitelně výrazně zmenšovaly akční prostor panovníka v personálně-politické oblasti. Pojem „korupce“ při absenci institucionalizovaného úřednictva není na místě, přestože se současníci nad zneužíváním vlivu u dvora otevřeně pohoršovali. Skupina předních důvěrníků, tvořící královu radu, nebyla z výše uvedených důvodů homogenní z hlediska sociálního či regionálního, ani co do vzdělání a politických perspektiv. Šlo o velmi proměnlivý útvar, v němž různé úkoly a funkce přecházely z jedné osoby na druhou. Moraw proto klade důraz na analýzu stanovisek a funkcí jednotlivých osob: zjišťuje celkem 182 světských radů a sekretářů Karla IV., z čehož je 88 světských (neměšťanských) rádců, pocházejících ze dvou třetin z rodových držav Lucemburků. Morawova teze, že údajně nízký počet české vysoké šlechty mezi rádci je důsledkem její zásadní opozice proti každé silné centrální moci, našla polemickou odezvu v práci Vladimíra Růžka. Podle něj byla česká šlechta spolunositelkou české státní myšlenky, navíc její pobyt a působení u Karlova dvora pro ni byl lukrativní politicky, prestižně a často i finančně. Vladimír Růžek vyšel při formování své představy Karlova dvora z erbovní galérie na hradě Laufu, kterou pokládá za projekci složení Karlova dvora na přelomu 50. a 60. let 14. století, a proto ke dvoru přiřadil i nezanedbatelný počet příslušníků české šlechty. Proti Morawově tvrzení o králově osobním výběru svých rádců Růžek zdůrazňuje králův respekt k panským požadavkům účastnit se politického života u dvora, přičemž možnosti panovníkova voluntarizmu byly větší směrem k nižším vrstvám feudality nebo měšťanstva. U těchto osob se také zvětšovala záruka osobní věrnosti a vděčnosti. Zatímco

¹³ V následujícím vycházím zejména ze studie Peter MORAW, *Räte und Kanzlei*, in: Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen. hrsg. von Ferdinand SEIBT, München 1978, s. 285-292. Autorova habilitační práce *König, Reich und Territorium im späten Mittelalter. Prosopographische Untersuchungen zur Kontinuität und Struktur königsnaher Führungsgruppen*, Heidelberg 1971, nebyla v celku vydána. Týž, *Personenforschung und deutsche Königtum*, in: *Zeitschrift für historische Forschung* 2, 1975, s. 7-18.

Moraw poukázal na spíše neformální povahu panovnické rady a politických konzultací v ní probíhajících, což dnešním historikům komplikuje její uchopení a studium, upozornil Růžek na jeden z možných Karlových záměrů, který lze promítnout i do situace doby Jana Lucemburského nebo Václava IV. *V samém charakteru Karlovy vlády byla zakotvena snaha nepodporovat formalizaci sboru rádců do vyhraněné institucionální podoby s více či méně korporativní silou rozhodování, neboť je zřejmé, že tato tendence by vedla k omezování panovníka v jeho úsilí autokraticky rozhodovat.*¹⁴ Morawovým konceptem, kterému se budeme ještě věnovat, je představa říšských šlechtických rodů, které pocházely z oblastí s výrazným vlivem římsko-německých králů – např. ze středního Porýní, Frank nebo Wetterau.¹⁵ Odtud se pak rekrutovaly osoby úzce spjaté s římskými králi, zejména pokud po sobě nastupovali vládci z téže dynastie (Štaufové, Habsburkové, Lucemburkové).

Svým důrazem na prameny diplomatické povahy jsou Morawovým textům blízké studie Ivana Hlaváčka, které jsou tematicky zaměřeny na vládu Václava IV., případně jeho současníka Jošta Lucemburského.¹⁶ Autor v nich vychází z takřka důvěrné znalosti Václavovy kanceláře a většiny z ní vyšlých písemností, u nichž dokázal využít tzv. relačně-konceptní poznámky pro posouzení aktivity jednotlivých relátorů, svázaných s královskou kanceláří neméně než s radou. Hlaváček dále studoval formulářové sbírky s Václavovými písemnostmi a na základě datovaných listin sestavil králův itinerář, který osvětluje styl Václavovy vlády i otázku jeho rezidencí.¹⁷ Velkou předností studií Ivana Hlaváčka je jeho precizní práce s prameny a vysoká teoretická erudice, vycházející ze studia obsáhlé zahraniční produkce. Své závěry formuluje přesně a opatrně, přičemž se nerad pouští na tenký led obecnějších syntetických úvah. Velký je ovšem jeho přínos inspirační, který mj. přispěl ke vzniku studie Tomáše Baletky o dvoře,

¹⁴ Vladimír RŮŽEK, *Česká znaková galerie na hradě Laufru u Norimberka. Příspěvek ke skladbě královského avora Karla IV.* (dále RŮŽEK), Sborník archivních prací 1/38, 1988, s. 276.

¹⁵ V Morawově pojetí jde o oblasti blízké ústřední moci v Říši (*königsnahe Landschaft*): Franky v pozdně středověkém rozsahu, oblast středního Rýna a Mohanu, části Švábska (horní Dunaj, Bodamské jezero), střední Polabí a povodí Sály. Viz zejména Peter, MORAW, *Franken als königsnahe Landschaft im Spätmittelalter*, *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 112, 1976, s. 123-138.

¹⁶ Ivan HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen König Wenzel (IV.) 1376-1419. Ein Beitrag zur spätmittelalterlichen Diplomatie*. Schriften der MGH, Bd. 23, Stuttgart 1970. Týž, *K organizaci státního správního systému Václava IV. Dvě studie o jeho itineráři a radě* (Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica, Monographia CXXXVII – 1991), Praha 1991. Tato práce shrnuje a doplňuje řadu autorových článků s podtitulem *Studie k diplomacie Václava IV.*, rozsetých v rozmezí let 1960-1964 v ČSČH, SAP a dalších časopisech a sbornících. Cenný je také Hlaváčkův přehled problematiky dvorů v českých zemích: Ivan HLAVÁČEK, *Dvůr a rezidence českých panovníků doby přemyslovské a raně lucemburské. Stručný přehled vývoje a literatury pro dobu do roku 1346*, in: *Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku*, edd. BŮŽEK, Václav – KRÁL, Pavel (Opera historica 7), České Budějovice 1999, s. 29-70. K markrabímu Joštovi se vztahuje Hlaváčkova práce *Brünn als Residenz der Markgrafen der luxemburgischen Sekundogenitur*, in: *Fürstliche Residenzen in spätmittelalterlichen Europa (Vorträge und Forschungen)*, Sigmaringen 1991, s. 361-420.

¹⁷ Ivan HLAVÁČEK, *Studie k diplomacie Václava IV. 7. Dvě formulářové sbírky s Václavovými písemnostmi*, in: SAP 13, 1963, s. 145-168. Týž, *Studie k diplomacie Václava IV. 4. Itinerář krále Václava IV. (1361-1419)*, in: ČSČH 10, 1962, s. 64-94.

rezidenci a kanceláři Jošta Lucemburského. Baletka využil Hlaváčkem zpracovaného itineráře a dalších přípravných prací k tomu, aby Joštův dvůr a prostředí, v němž pobýval, podal co nejkomplexněji. Sestavil také vlastní klasifikaci dvořanů, k níž ho inspirovalo uspořádání dvora Rudolfa II. Co do důležitosti vystupují u Baletky na prvním místě dvorští úředníci, za nimiž následují čestní dvorští hodnostáři a služebníci, dále dvořané a zaměstnanci dvora, posléze pak panovníkova osobní stráž.¹⁸ Přestože má tato klasifikace spíše orientační význam, dobře naznačuje vývoj dvorských úřadů, který započal již ve 14. a pokračoval v dalších staletích, totiž rostoucí dichotomii mezi skutečně vykonávanými úřady a úřady čestnými, vykonávanými jen příležitostně. Baletkovi se podařilo dobře rozkrýt užší dvůr a okruh dvorské šlechty, která si v Brně zakupovala domy; po stanovení Joštova politického centra, totiž rady, přešel k výkladu o zájmových skupinách dvořanů. Cenný přesah od politické funkce dvora ke konkrétně doložené funkci sociální Baletkovi umožnilo poměrné bohatství pramenů, z nichž je patrné úzké sepjetí Joštova dvora s rezidencí. Tento rys, který zřejmě neplatil pro dvůr krále Jana, využil Hans Patze, na rozdíl od P. Morawa odborník na říšské zeměpanské dvory. Jeho příspěvek k dvorské společnosti Karla IV. a Václava IV. je úzce vázán na prostředí Prahy, které z hlediska vlastnictví domů ve 14. století zpracoval V. V. Tomek.¹⁹ Patze ve své studii načrtává pestrou dvorskou společnost ve městě, které za Karla IV. získalo rysy rezidence celé říše.

Patzeho statický pohled na dvorskou společnost pomohlo obohatit karlovské jubileum roku 1978, které ve sborníku *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen* přineslo sérii příspěvků na téma karlovský dvůr. Vedle Morawovy studie o rádcích a kanceláři se do sborníku zařadily studie dvou nedobrovolně umlčených českých historiků. Zatímco Josef Macek stručně představil karlovskou dvorskou kulturu, František Kavka připomněl dvorské učence, kteří přinášeli do dvorského prostředí nádech intelektuální exkluzivity raného humanismu.²⁰ František Kavka ve studiu dvorské společnosti a vlády Karla IV. pokračoval, aby své výsledky představil českým i

¹⁸ Tomáš BALETKA, *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375-1411)*, in: Sborník archivních prací 2/46, Praha 1996, s. 286.

¹⁹ Hans PATZE, *Die Hofgesellschaft Kaiser Karls IV. und König Wenzels in Prag*, in: *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 114, 1978, s. 733-773; Václav Vladivoj TOMEK, *Základy starého místopisu pražského*, oddíl I. – V., Praha 1865-1872. K obecnějším problémům zeměpanských rezidencí Hans PATZE, *Die Bildung landesherrlichen Residenzen im Reich während des 14. Jahrhunderts*, in: *Stadt und Stadther im 14. Jahrhundert*, hrg. von W. RAUSCH, 1972, 1 – 54; Hans PATZE – Brigitte STREICH, *Die landherrlichen Residenzen im spätmittelalterlichen Reich*, *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 118, 1982, 204 – 221.

²⁰ Josef MACEK, *Die Hofkultur Karls IV.*, in: *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*, hrg. von Ferdinand SEIBT, München 1678, s. 237-241, František KAVKA, *Die Hofgelehrten*, tamtéž, s. 249-253. Badatelsky vděčné téma karlovského umění důkladně rozvinul Karel STEJSKAL, *Umění na dvoře Karla IV.*, Praha 1978. K ranému humanismu či protohumanismu Karlova okruhu přehledně Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000, s. 145-151.

německým badatelům na přelomu 80. – 90. let 20. století.²¹ Velice čtivým a srozumitelným stylem Kavka vyličil Karlův dvůr a to v pohybu. Místo statických přehledů a popisů vidíme dvůr v typických i méně typických situacích, s výraznými přesahy do dějin kultury, ceremonií a gest. Co se týče skladby dvora, Kavka opět rozlišuje úřednicko-služebnou složku a dvořanstvo, které tvořily nějak významné a pozoruhodné osoby. Důležitější než celkem nejednoznačná klasifikace dvořanů je pro něho dvorské dění a atmosféra, kterou se pokusil zachytit. Cenné jsou také Kavkovy postřehy ohledně pojmů *familiaris*, *comensalis*, *consiliaris* a *secretarius*, které vycházejí z formulářových sbírek Karlovy kanceláře a volně navazují na podobné úvahy Ivana Hlaváčka.²²

Je vcelku pochopitelné, že studium velkých královských či kurfiřtských dvorů (např. bavorských a falckých Wittelsbachů), které měly značný společenský a kulturní vliv, se těší zvýšenému badatelskému zájmu. Jistě je to způsobeno i pramennou základnou, která se od 2. poloviny 14. století a v mladších staletích výrazně rozšiřuje, pokud ovšem sledujeme mimočeská teritoria. Zejména v německy mluvících zemích se výzkum zeměpanských dvorů těší značné pozornosti, což vzorně reprezentují syntetické publikace Brigitty Streichové a Christiana Lacknera. Brigitte Streich, žačka Hanse Patzeho, se zaměřila na wettinský dvůr v pozdním středověku, s těžištěm v 15. století. Využila přitom písemné prameny vsutku prvního řádu, jako dvorské účty, různá registra, kuchyňské, cestovní a skladovací záznamy. Tato pestrá materie spolu s rozsáhlou heuristikou autorce umožnila přehledné a přitom plastické postavení běžného života různých skupin dvořanů.²³ Práce Christiana Lacknera, věnovaná habsburskému dvoru v letech 1365-1406 má podobně komplexní záběr.²⁴ Kromě úvodní kapitoly o habsburské politice zde najdeme prosopograficky zpracované nositele dvorských úřadů a rádce, oddíl věnovaný knížecím itinerářům, rezidencím a kanceláři. Stojí zde za zmínku některé analogie s českým prostředím: ve druhé polovině 14. století má mezi dvorskými úředníky největší vliv hofmistr, po němž následuje mistr komory. Přísežná rada se na habsburském dvoře vyskytuje nejpozději od doby Albrechta I., kdy se ovšem jedná o malý, celkem proměnlivý okruh osob v čele s hofmistrem, mistrem komory a kancléřem. Pozoruhodné

²¹ František KAVKA, *Am Hofe Karls IV.*, Leipzig 1989, v poněkud zkrácené podobě *týž*, *Na dvoře Karla IV.*, Praha 1993.

²² František KAVKA, *Na dvoře Karla IV.*, s. 27-30; Ivan HLAVÁČEK, *K organizaci státního správního systému Václava IV. Dvě studie o jeho itineráři a radě*, s. 77-93.

²³ Brigitte STREICH, *Zwischen Reisherrschaft und Residenzbildung: der wettinische Hof im späten Mittelalter* (Mitteldeutsche Forschungen, Band 101), Köln – Wien 1989. Svůj výklad autorka rozčlenila do těchto kapitol: územní vývoj, zeměpán a církev, wettinská klášterní založení a míšeňský dóm, vládní a centrální úřady, itineráře, správa dvora, dvorská společnost, její rozsah a členění, dvorská kultura ve službách panovnické reprezentace.

²⁴ Christian LACKNER, *Hof und Herrschaft. Rat, Kanzlei und Regierung der österreichischen Herzöge (1365-1406)*, MIOG Ergänzungsband 41, Wien 2002.

jsou také údaje o stravování dvora, které Lackner vytěžil rozbořem kuchyňského a jídelního řádu rakouského vévody Viléma (1365-1406). Podle něj byly kvalita a množství jídla odstupňovány, což se projevovalo i počtem sloužících. Stojí za úvahu, zda něco podobného nenajdeme i na dalších dvorech, zda o úrovni stravování nevyovídá titul *comensalis domesticus*.

Nemělo by smysl probírat zde další práce, věnované dvorům říšských knížat a králů. Na představených studiích bylo možno ukázat tři nejčastější metodologické přístupy, pomocí nichž jsou pozdně středověké dvory a rezidence traktovány. První přístup je založen na studiu knížecí kanceláře a kancelářských písemnostech, na jejichž základě sleduje byrokratizaci této instituce, zatímco dvůr, rada a vládní systém jsou pojímány spíše jako doplněk. Druhá metoda je zaměřena na proces formování rezidencí a na přechod od mobilního stylu vlády k vládě rezidenční. Objektem této metody jsou itineráře a jejich komparace. Třetí možnou metodou je prosopografie. Ta je použita k odhalení mechanismů, které fungovaly při rekrutování dvořanů a určovaly jejich kariéru. V centru pozornosti zde stojí osobní svazky uvnitř dvora a jejich proměny. Práce Streichové a Lacknera se pokoušejí tyto přístupy propojovat a kombinovat, což je ovšem vždy podmíněno škálou pramenů, které jsou k dispozici.

Ve zvýšené míře platí výše řečené o českém bádání, které se dvorům výrazněji věnuje až posledních 20 či 30 let. Co se týče diplomatického studia královských kancelářů a jejich produkce, lze se opřít o několik základních prací.²⁵ Podstatně méně byla v české historiografii používána druhá a třetí metoda.²⁶ Vedle zakladatelské generace Ivana Hlaváčka a Františka Kavky vyrostlo několik badatelů, kteří v jejich šlépějích zpracovali dvory Lucemburků (Vladimír Růžek, Tomáš Baletka), nebo se obrátili k době posledních Přemyslovců. Miloslav

²⁵ V centru pozornosti byli a jsou poslední Přemyslovcí a Lucemburkové: Jindřich ŠEBÁNEK – Saša DUŠKOVÁ, *Das Urkundenwesen König Ottokars II. von Böhmen*, in: *Archiv für Diplomatik* 14, 1968, s. 302-422, a 15, 1969, s. 251-399; též, *Výbor studií k českému diplomatovi*, Brno 1981, kde je bibliografie jejich dalších prací. Rozbor listin královské kanceláře Václava II. a III. podali Miroslav POJSL – Ivan ŘEHOLKA – Ludmila SULITKOVÁ, *Panovnická kancelář posledních Přemyslovců Václava II. a Václava III.*, in: *SAP* 24, 1974, s. 261-365. Antonín HAAS, *Česká královská kancelář za Jindřicha Korutanského*, separát ze *Zpráv Českého zemského archivu* 9, 1947. Ferdinand TADRA, *Kanceláře a písaři zemí českých za králů z rodu Lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310-1420)*, Praha 1892. K Václavovi IV. nověji I. HLAVÁČEK, *Das Urkunden- und Kanzleiwesen des böhmischen und römischen König Wenzel (IV.)*.

²⁶ Ke studiu itinerářů českých panovníků lze uvést Jiří SPĚVÁČEK, *Das Itinerar Karls IV. als Markgrafen von Mähren*, in: *Historická geografie* 5, 1970, s. 105-140; Ivan HLAVÁČEK, *Die Itinerare der böhmischen Herrscher bis zum Jahre 1253 aus verwaltungsgeschichtlicher Sicht*, in: *Folia diplomatica* 1, 1971, s. 113-127. Hlaváček věnoval již citovanou studii itineráři krále Václava IV. a v poslední době také itineráři krále Jana: *Verwaltungsgeschichtliche Bemerkungen zum Itinerar Johanns von Luxemburg*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen*, hg. von M. Pauly, Luxemburg 1997, s. 121 – 134; též, *Johann von Luxemburg und die böhmischen Städte: Bemerkungen zu Johanns Itinerar*, in: *King John of Luxembourg (1296-1346) and the art of his era. Proceedings of the international conference, Prague, September 16-20, 1996*, ed. Klára BENEŠOVSKÁ, Praha 1998, s. 19-27. K tématu tématu Jaroslav MEZNÍK, *Pobyty Jana Lucemburského*, *Časopis Matice moravské* 116, 1997, s. 93-98. Prosopograficky zpracoval Karlův dvůr již výše citovaný Vladimír RŮŽEK, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka*.

Sovadina na základě svědečných řad listin tzv. českého diplomatáře zpracoval dvůr Václava I.²⁷ Jeho práce přinesla poznatky o změnách šlechtických svědků, které souvisejí s mocenským bojem u dvora, zejména v době povstání mladého krále Přemysla proti otci. Autor také sledoval četnost králových pobytů v různých sídlech. Kvůli nedostatku dalších pramenů pro zvolené období nemohla Sovadinova práce proniknout k užšímu dvoru a určit královskou radu. Před těmito problémy v podstatě rezignoval historik umění Jiří Kuthan, který ve své knize Přemyslu Otakarovi II. akcentoval jeho zakladatelskou činnost a mecenát.²⁸ Kuthan postupuje spíše prosopograficky, přičemž spolu s většinou urozeným dvořanem prezentoval i jeho fundace a projevy mecenátu. Velká pozornost je zde věnována dvorskému umění, zatímco politická spolupráce krále a jeho dvořanů zůstává v pozadí. Dvůr je zde představen synchronně, bez ohledu na jeho proměny početní či personální. V chronologickém sledu na Kuthanovo dílo navazuje práce Dany Malé – Dvořáčkové o pražském dvoře a kanceláři Václava II.²⁹ Autorka se opět snaží určit dvořany pomocí svědečných řad listin, vedle nichž však využívá také formulářové sbírky. Statisticky prokazuje četnost svědků, u nichž prezentuje jejich úřad či funkci a zařazuje je do širších rodových vazeb (Ronovci, Vítkovci, Markvartici...). Poněkud sporné je uvádět v souvislosti se dvorem purkrabské úřady významných královských hradů, otázkou zůstává také mocenské postavení hofmistra, kterého se v souvislosti s králem Janem dotkneme později. Jako takřka obligátní appendix působí pasáž věnovaná kanceláři, která sleduje především počty vydaných listin (celkem 266 kusů) a personální složení kanceláře.³⁰ Cennější je králův itinerář, ponechaný bohužel bez autorčina komentáře. Lze z něj totiž snadno zjistit, že jako místo vydání listin vystupuje v 50 % Praha a v 21 % Brno,³¹ přičemž naprostá většina dalších v dataci uvedených míst leží v Čechách nebo na Moravě. To potvrzuje postřeh Josefa Šusty o králově sklonu k sedavému životu, ale také cosi naznačuje o králově vztahu ke dvoru a k Praze jako svému rezidenčnímu městu, v němž pobýval i po požáru Pražského hradu, k němuž došlo kolem roku 1303.³²

²⁷ Miloslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, in: SAP 45, 1995, s. 3-40.

²⁸ Jiří KUTHAN, *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*, Vimperk 1993.

²⁹ Dana MALÁ, *Skladba pražského dvora za vlády Václava II.*, MHB 9, 2003, s. 97-163. Vládě Václava II. se v poslední době věnuje L. Jan, který zveřejnil medailon jednoho z králových rádců: Libor JAN, *Herman z Hohenlohe, rádce a vyslanec českého krále Václava II.*, in: Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské univerzity C 43, 1996, s. 17-35.

³⁰ Autorka v podstatě přebírá výsledky studie Miloslava POJSLA – Ivana ŘEHOLKY – Ludmily SULITKOVÉ, *Panovníká kancelář posledních Přemyslovců Václava II. a Václava III.*, SAP 24, 1974, s. 261-365 a některých starších prací.

³¹ Dana MALÁ, *Skladba pražského dvora za vlády Václava II.*, tabulka na s. 154-160. Neberu ovšem v úvahu délku pobytu na jednotlivých místech.

³² Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. I. kniha. Poslední Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1926, s. 109.

Podle Zbraslavské kroniky, s. 394 (1. kapitola 3. knihy) Karel Lucemburský roku 1334 na hradě opravoval ...zřícené budovy královské, které byly dříve před třiceti lety spáleny ohněm a ležely pusté... Tato aedificia regalia

Dobu Rudolfa I. Habsburského a Jindřicha Korutanského lze pro krátkost jejich vlády a proměnlivost poměrů v zemi přejít bez komentáře. Jejich dvůr měl epizodní charakter: v případě krále Rudolfa byl vlastně většinou na cestách, král Jindřich se naopak zdržoval převážně v Praze, kde vydal 20 z celkového počtu 32 královských listin.³³ Je nyní na místě představit dosavadní názory a postřehy o dvoře Jana Lucemburského, kterým se hodláme zabývat v celku, podrobněji pak jeho českou šlechtickou složkou. S tématem dvora Jana Lucemburského se čeští historici mohli poprvé seznámit roku 1997 ve sborníku, vydaném v Lucembursku u příležitosti 650. výročí Janovy smrti. Peter Moraw se ve svém příspěvku pokusil vystihnout poněkud abstraktní konstelaci osob, které se na královském dvoře pohybovaly a byly označeny titulem rádce (*consiliarius*, *Rat*) či *familiaris*.³⁴ Stanovil také obecné rysy Janova dvora z personálního hlediska, ve srovnání s některými soudobými dvory. Dle Morawa Janův dvůr nebyl ani tak „vládním dvorem“, na jehož základech by mohla vyrůst nějaká státní struktura, ale spíše „soukromým“ dvorem (*Privathof*), který byl nezávislý na teritoriální správě Janových západo- a středoevropských držav. Relativně malý dvůr odpovídal Janově neobyčejné mobilitě a rozpětí jeho teritoriální politiky. Tento dvůr měl legitimovat svého panovníka jako císařova syna s královským titulem, čemuž odpovídala také přítomnost členů říšských šlechtických rodů, které pocházely z oblastí s výrazným vlivem římsko-německých králů – např. ze středního Porýní, Frank nebo Wetterau.³⁵ Sen o vládě v říši, který mohl být příčinou Janovy intervence v italských záležitostech, se slepému králi splnil prostřednictvím povýšení syna Karla na římsko-německý trůn ještě za jeho života. Moraw tvrdí, že na rozdíl od říšských rodů blízkých králi a lucemburské šlechty neměly přední české šlechtické rodiny – až na výjimky, jaké představovali páni z Koldic či z Bergova – žádný podíl na „denní“ radě a dvorských úřadech svého krále. Určuje asi 50 světských rádců, kteří se podíleli na permanentní činnosti „denního“ dvora, jejichž počet je vzhledem k počtu rádců Karla IV. asi třetinový. Zdůrazňuje také neoblíbenost Janových „Porýňanů“ a „Henegavců“ v českém prostředí. To svým postojem vůči cizincům podle Morawa projevovalo především pocit méněcennosti vůči osobám, které byly Janovi společensky a kulturně bližší nežli poněkud konzervativní české prostředí. Ani co do množství kléru a jeho

zřejmě představovala královský palác, zatímco další světské a církevní budovy asi nebyly ohněm výrazněji postiženy. Otázky pobytu královského dvora se dotknou v souvislosti s pražskými sídly krále Jana.

³³ Ivan HLAVÁČEK, *Dvůr a rezidence českých panovníků doby přemyslovské a raně lucemburské. Stručný přehled vývoje a literatury pro dobu do roku 1346*, s. 58, pozn. 70.

³⁴ Peter MORAW, *Über den Hof Johanns von Luxemburg und Böhmen* (dále jen Moraw), in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 93 – 120.

³⁵ V Morawově pojetí jde o oblasti blízké ústřední moci v Říši (*königsnahe Landschaft*): Franky v pozdně středověkém rozsahu, oblast středního Rýna a Mohanu, části Švábska (horní Dunaj, Bodamské jezero), střední Polabí a povodí Sály. Viz zejména MORAW, Peter, *Franken als königsnahe Landschaft im Spätmittelalter*, *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 112, 1976, s. 123-138.

vzdělání nebyl prý Janův dvůr na výši dvora francouzského či dvora Karla IV., takže jeho reprezentační funkce, která spoluurčovala identitu českého krále v tehdejší Evropě, se přes nedostatek pramenů Morawovi zdá být nedostatečná. Janův dvůr pokládá za hybridní útvar, který nicméně mohl po personální stránce konkurovat dvorům Fridricha Habsburského, Ludvíka Bavora či Balduina Trevírského.³⁶

Řada Morawových závěrů je zřejmě správná, nejsou ovšem platné za všech okolností. Ivan Hlaváček na ně proto kriticky reagoval.³⁷ Proti tvrzení, že příliš vysoký počet geografických okruhů Janovy činnosti (České království, říše, Lucembursko a Francie) se nutně odrazil v podobě dvora a jeho skladby, Hlaváček namítá, že zejména u posledních Přemyslovců bylo takových zájmových oblastí více, aniž by to panovnícký dvůr nějak deformovalo. Český specialista nehodlá v úplnosti přijmout ani tezi o soukromém dvoře, složeném z osob bez vazeb na český stát. Jeho námitky částečně vycházejí ze znalosti situace u ostatních panovníků a jsou spíše intuitivní, bez důkladné opory v pramenné základně. Než se k těmto a dalším otázkám Janova dvora vyjádřím, pokusím se na základě dostupné heuristiky najít způsob, jak Janův dvůr uchopit. Až bude možné s koncepcí dvora Jana Lucemburského pracovat, objeví se náznaky příštích odpovědí.

I. 2. Použité prameny

První polovina 14. století dnešnímu českému historikovi nabízí dosti omezený fond pramenů, které se navíc mnohem častěji vztahují k osobě panovníka nežli k jeho dvoru.³⁸ Pro Janův královský dvůr nemáme prameny prvního řádu, tj. dvorské řady, účty, (kompletní) kancelářská registra, berní knihy a rejstříky, dvorské desky a další kancelářské pomůcky.³⁹ Nejpočetnějším základním zdrojem našich informací jsou proto listiny.⁴⁰ Základním korpusem

³⁶ Ke dvorům Fridricha Habsburského a Ludvíka Bavora srov. přehledná hesla in: *Höfe und Residenzen im spätmittelalterlichen Reich. Ein dynastisch-topographisches Handbuch*, hrsg. v. Werner PARAVICINI, bearb. v. Jan HIRSCHBIEGEL - Jörg WETTTLAUFER, (Residenzenforschungen 15.1) Ostfildern 2003, Teilband 1. Dynastien und Höfe, s. 292-304; personálním profilem dvora Balduina Trevírského se zabýval Friedhelm BURGARD, *Familia Archiepiscopi. Studien zu den geistlichen Funktionsträgern Erzbischof Balduins von Luxemburg (1307-1354)* (Trierer historische Forschungen, Bd. 19), Trier 1991.

³⁷ Ivan HLAVÁČEK, *Dvůr a rezidence českých panovníků doby přemyslovské a raně lucemburské. Stručný přehled vývoje a literatury pro dobu do roku 1346*, s. 59-60.

³⁸ Poznámky v této kapitole jsou určeny k doplnění obecného výkladu o pramenech; jejich přesné citace se nacházejí v závěru disertace.

³⁹ Náznakem pokročilejšího způsobu finanční administrativy je zavedení komorního registra na počátku Janovy české vlády; není však jisté, zda se v jeho vedení pokračovalo. Zřejmě to souviselo s používáním register v kanceláři Jindřicha VII., později i Ludvíka Bavora. Václav VOJTÍŠEK, *Pražský zlomek komorního registra krále Jana z roku 1312*, in: Sborník prací věnovaných prof. dr. Gustavu Fridrichovi k 60. narozeninám, Praha 1931, s. 425-434 (vyšlo též samostatně Praha 1931).

⁴⁰ K diplomatickým pramenům k českým dějinám srov. Ivan HLAVÁČEK - Jaroslav KAŠPAR - Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 1988, kde je na s. 258-270 bibliografická příloha, a také

pro Janovu českou vládu jsou Emlerova *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*, respektive jejich III. a IV. díl, přestože nesplňují dnešní náročná kritéria diplomatických edic, např. ohledně popisu pečeti. Lucemburskému aspektu Janovy politiky je věnována rozsáhlá *Table chronologique des chartes et diplômes relatifs à l'histoire de l'ancien comté de Luxembourg* od François-Xaviera Würth-Paqueta, vycházející na pokračování v sborníku *Publications de la Société pour la recherche et la conservation des monuments historiques dans le Grand-Duché de Luxembourg* v letech 1863-1867. Würth-Paquet ve své práci kombinoval stručné registry listin s úryvky narativních pramenů, což někdy umožňuje komplexnější pohled na různé historické situace (např. na válku v Brabantsku či bitvu u Kresčaku). Třetí významnou obecně listinnou edici představují *Monumenta Germaniae Historica, Legum sectio IV. Constitutiones et acta publica*, která pro oblast říše doplňuje obě zmíněné registrové práce na podstatně vyšší ediční úrovni.

Vedle vydaných listin existuje také řada nevydaných listin se vztahem k českému králi. Vzhledem k Janovu politickému rádiu jsou rozptýleny v mnoha archivech střední a západní Evropy, v Polsku i v Itálii. Podle Jiřího Spěváčka existuje asi 298 takových listin, které Josef Emler nezahrnul do svých Regest.⁴¹ Přestože se objevil náznak pokračování ediční činnosti pro Janovu vládu, zaměřený na zpracování archivních fondů v Lucembursku, nemá dnešní badatel jistotu, že zná všechno podstatné z diplomatické produkce tohoto Lucemburka.⁴² Spolehnout se nelze ani na relačně-koncepční poznámky, který jsou na Janem vydávaných listinách spíše výjimkou, nebo je některé edice neuvádějí. Janovu královskou kancelář s celkovým počtem asi 1.500 vydaných listin rozhodně nelze považovat za příliš výkonnou, zejména ve srovnání s listinnou produkcí Ludvíka Bavora (3.500 kusů) nebo krále Karla IV. (10.000 kusů).⁴³ Jejím studiu ovšem nebyla věnována patřičná pozornost, mimo jiné právě v důsledku značného

Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1984 (2. vydání).

⁴¹ Vycházím zde z nepublikované kandidátské práce Jiří SPĚVÁČEK, *Lucemburské dvouvládí v českých zemích ve světle diplomatických pramenů*, IV svazky, Praha 1962-1965, která je ve IV. svazku doplněna seznamem všech králem Janem vydaných nebo k Janovi se vztahujících listin, které byly autorovy známy. Kromě českých a moravských archivů uchovávají takové listiny archivy ve Varšavě, Vratislavi, Budyšině, Zhořelci, v kláštřích Marienstern a Marienthal, v Greifswaldu, Drážďanech, Magdeburgu, Düsseldorfu, Koblenzi, Kolíně nad Rýnem, ve Vídni, Mnichově, v Itálii v městech Firenze, Lucca, Mantova, Parma, v západní Evropě Lucemburk, Brusel a Paříž.

⁴² *Urkunden- und Quellenbuch zur Geschichte der altluxemburgischen Territorien, Band XI: Die urkunden Graf Johanns des Blinden (1310-1346), Teil 1: Die Urkunden aus Luxemburger Archivbeständen*, hrg. von Aloyse ESTGEN – Michel PAULY – Jean SCHROEDER (Publications du CLUDEM, tome II), Luxembourg 1997.

⁴³ MORAW, s. 108. Janově kanceláři je věnována starší práce Ferdinand TADRA, *Kanceláře a písaři zemi českých za králů z rodu Lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310-1420)*, Praha 1892, naposledy Ivan HLAVÁČEK, *Johann der Blinde, König von Böhmen und Graf von Luxemburg*, in: Balduin von Luxemburg, Erzbischof von Trier – Kurfürst des Reiches 1285-1354. Festschrift aus Anlass des 700. Geburtsjahres, hrg. von Franz-Josef Heyen, Mainz 1985, zejména s. 169-173, věnované diplomatickému a sfragistickému aspektu Janových listin.

rozptýlení Janových listin.⁴⁴ Cenná jsou proto i různé lokálně omezené diplomatáře: italská analekta Theodora E. Mommsena, sbírka dokumentů známého říšského diplomata a notáře 14. století Rudolfa Losseho, hornolužický diplomatář, listiny nebo účetní zápisy se vztahem k městu Vratislavi.⁴⁵ Některé cenné informace lze získat z listin zbraslavského kláštera nebo diplomatářů různých českých měst.⁴⁶

Dalšímu Lucemburkovi, Balduinovi Trevíorskému, vděčíme za uchování diplomatického materiálu v jeho čtyřech kopiářích, jejichž obsah, cenný zejména pro lenní vztahy Lucemburků v dolním Porýní, vzorně vydal pod názvem *Die Balduineen* Johannes Mötsch.⁴⁷ Pro české prostředí je pramenná základna výrazně oslabena zánikem nejstarších zemských desek, jejichž pozůstatky vydal Josef Emler.⁴⁸ Ten do svých *Regest* zařadil také zápisy z nejstarší pražské městské knihy, u nichž však postrádáme přesnější, alespoň měsíční dataci. Samostatně byly Bedřichem Mendlem vydány brněnské knihy počtů, které však zahrnují pouze závěr Janova panování.⁴⁹ Ze specializovaných edic je třeba uvést *Momumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia*, kde jsou pečlivě vydány nebo zregestovány všechny papežské písemnosti, chované v papežských registrech i jinde a určené do českých zemí včetně Slezska, později všech zemí Koruny české. Svazky této záslužné práce, připravené týmem českých historiků v Římě, donedávna objímaly léta 1342-1431. Stávající řadu roku 2003 završila Zdeňka Hledíková, která vydala úvodní svazek (označený jako tomus prodromus), obsahující dokumenty prvních tří

⁴⁴ Kromě Tadrovy práce neexistuje souhrnný pohled na Janovu diplomatiku a kancelář. Italským listinám Jana a Karla Lucemburského se věnoval Jiří SPĚVÁČEK, *Die Anfänge der Kanzlei Karls IV. auf italienischem Boden in den Jahren 1332/33*, in: *MIÖG* 76, 1968, s. 299-326, pro období 1334-1346 týž, *Lucemburské dvouvládí v českých zemích v letech 1334-1346 (K otázce charakteru panovnické moci markraběte Karla)*, in: *ČsČH* 19, 1971, s. 53-92. Diplomovou práci o Janových listinách z let 1310-1333 pro české příjemce *Listina Jana Lucemburského* napsala Dana KUDRNOVÁ. Z ní publikovala studie: *Pisaři v listinách Jana Lucemburského*, in: *Folia diplomatica VIII-2*, 1959, s. 48-68 a *Starobrněnský písař v listinách krále Jana Lucemburského*, in: *Sbroník k nedožitým padesátinám PhDr. Jiřího Radimského*, Brno 1969, s. 161-169.

⁴⁵ *Italienische Analekten zur Reichsgeschichte des 14. Jahrhunderts (1310-1378)*, hrg. von Theodor E. MOMMSEN (Schriften der Monumenta Germaniae historica 11), Stuttgart, 1952; *Nova Alamanniae collectio. Urkunden, Briefe und andere Quellen besonders zur deutschen Geschichte des 14. Jahrhunderts (vornehmlich aus den Sammlungen des Trierer Notars und Offizials, Domdekans von Mainz Rudolf Losse aus Eisenach und in der Ständischen Landesbibliothek zu Kassel und im Staatsarchiv zu Darmstadt)*, hrg. von Edmund E. STENGEL, Berlin 1921; *Codex diplomaticus Lusatiae superioris*, 1. Band, hrg. von Gustav KÖHLER, Goerlitz 1856 (2. vyd.); *Breslauer Urkundenbuch*, bearbeitet von Georg KORN, 1. Teil, Breslau 1870. Účty města Vratislavi z let 1299-1358 obsahuje *Codex diplomaticus Silesiae*, Band III., ed. Colmar GRÜNHAGEN, Breslau 1860.

⁴⁶ *Listy zbraslavského kláštera*, ed. Ferdinand TADRA, Praha 1903; *Quellen- und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau bis zum Jahre 1500*, hrg. von August MÜLLER, Prag 1929.

⁴⁷ *Die Balduineen. Aufbau, Entstehung und Inhalt der Urkundensammlung des Erzbischofs Balduin von Trier*. Bearbeitet von Johannes MÖTSCH. (Veröffentlichungen der Landesarchivverwaltung Rheinland-Pfalz, Bd. 33), Koblenz, Selbstverlag der Landesarchivverwaltung Rheinland-Pfalz 1980.

⁴⁸ *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae a. MDXLI igne consumptarum*, vol. 1 (1287 - 1380), ed. Josef EMLER, Pragae 1870.

⁴⁹ *Knihy počtů města Brna z let 1343-1365*, ed. Bedřich MENDEL, Brno 1935.

avignonských papežů.⁵⁰ Její pečlivá práce je cenná pro sledování provizí, expektancí a dalších papežských milostí, jejichž stále sílící příliv byl určen duchovním i světským členům Janova dvora.⁵¹

Problém datace je rozhodující také pro využití formulářových sbírek, které přinášejí obsahově pestřejší diplomatický materiál než vydané listiny. Jejich výzkum je v Čechách spjat s Františkem Palackým, který také ve dvoudílné práci *Über Formelbücher zunächst in Bezug auf Böhmische Geschichte* vydal některé ukázky. Palackého spis pro námi sledované období obsahuje vedle návrhu tzv. inauguračních diplomů i pozoruhodné zlomky korespondence kutnohorských urburefů a dalších důlních úředníků i cenné další jednotliviny.⁵² Přímo pro dobu Janovy vlády lze využít dva vydané formuláře. Theodor Jacobi zužitkoval rukopis, původně uložený ve Vratislavi (od roku 1919 nezvěstný) obsahující 24 listin a 202 listů, který vznikl v královské kanceláři s využitím tamních konceptů a register. Většina dokumentů pochází z let 1325-1345 a většinu jejich výdejců i příjemců představují členové královské rodiny, královští, převážně zemští úředníci a města. Dnes je Jacobiho edice, doplněná o vydání listin chybějících v Böhmerových Regestech Imperii, známa pod názvem *Codex epistolaris Johannis, regis Bohemiae*.⁵³ Také další formulářová sbírka, kterou vydal Ferdinand Tadra, obsahuje řadu textů ukazujících, jak se v Janově době nakládalo s kutnohorskou urburoou a monetou. 232 položek této sbírky, známé jako *Summa Gerhardi*, je zaměřeno především na hospodářské a finanční podniky měšťanstva a české šlechty.⁵⁴ Více než Jan Lucemburský zde jako vládci vystupují jeho synové Karel a Jan Jindřich, což vede k dataci formuláře mezi léta 1336-1345. Prostřednictvím většinou majetko-právních transakcí umožňují obě edice dnešnímu badateli postihnout některé typické situace a vztahy: věřitel-měšťan a dlužník-šlechtic, podkomoří a městské platy, ochrana dvorských služebníků a čeledi mimo dvorské prostředí atd. Nezapomínejme však, že u dvora převládala komunikace ústní, jejíž reflexe se do písemných pramenů většinou nepromítla. I proto jsme při studiu některých popsaných situací na rozpacích, zda lze jejich průběh označit za obvyklý, či spíše výjimečný.

⁵⁰ *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia, tomus prodromus. Acta Clementis V., Johannis XXII. et Benedicti XII. 1305-1342*, ed. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Praha 2003; *Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia, tomus I. Acta Clementis VI. 1342-1352*, ed. Ladislav KLICMAN, Praha 1903.

⁵¹ Jaroslav ERSIL, *Sto let vydávání vatikánských bohemik*, in: *Dějiny a současnost* 6/2004, roč. XXVI, s. 50-51; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Pronikání kuriálního centralismu do českých zemí (Na dokladech provizních listin do roku 1342)*, in: *ČČH* 88, 1990, s. 3-33.

⁵² *Über Formelbücher, zunächst in Bezug zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im XII, XIV und XV Jahrhundert*, ed. František PALACKÝ, Bd. I - II., Praha 1842 (2. vyd.).

⁵³ *Codex epistolaris regis Bohemiae. Briefe des Königs Johann von Böhmen, seiner Verwandten und anderer Zeitgenossen*, ed. Theodor JACOBI, Berlin 1841. Srovnej k tomu Antonín HAAS, *Codex epistolaris Johannis, regis Bohemiae. Kritika středověkého formuláře*, in: *Časopis archivní školy XIII-XIV*, 1935-1936, s. 121-142.

⁵⁴ *Summa Gerhardi. Ein Formelbuch aus der Zeit des Königs Johann von Böhmen (c. 1336 -- 1345)*, hrsg. von Ferdinand TADRA. Wien 1882.

Pramennou základnu diplomatického materiálu rozšiřují narativní prameny, především kroniky. Kromě dodatků ke Staročeské kroniky tzv. Dalimila a její německé verze převládá v tomto žánru stále latina.⁵⁵ Svým rozsahem i literární hodnotou mezi latinskými kronikami vyniká podrobná a vcelku přesná Zbraslavská kronika, která dosavadní hodnocení krále Jana určuje především. Kronikáři Petru Žitavskému nelze upřít zvidavost, čímž se podobá svému korutanskému současníkovi, dobře informovanému Janovi z Viktringu, těžcímu z blízkosti ke korutanskému vévodovi Jindřichovi. Zatímco Zbraslavský kronikář v druhé polovině díla Jana neustále kritizuje, Jan z Viktringu svůj spis zpestřil několika anekdotickými příběhy, kde poznáváme krále Jana v trochu jiném světle.⁵⁶ Příčinou kritiky pohyblivého českého krále však nemusí být osobní zášť. Mezi autory narativních pramenů této doby převládají duchovní, jejichž ambivalentní, někdy až nepřátelský vztah k dvorskému prostředí diktují spíše stavovské nežli vlastenecké zájmy. Kritika dvora církevními kronikáři je obecnějším, historiografii pochyceným fenoménem.⁵⁷ Platí to nejen o Petru Žitavském, ale i o Františkovi Pražském a některých kronikách nečeské provenience.⁵⁸

Někdy až oslavně pozitivní hodnocení královny osobnosti nabízejí díla, adresovaná západoevropskému aristokratickému publiku, zejména *Kroniky* Jeana Froissarta, poezie Guillaumea de Machaut a několik dalších básnických děl. Historik se však v těchto textech ocitá na tenkém ledě symbiózy faktů a beletristické fikce. Přestože např. Guillaume de Machaut strávil s českým králem řadu let, vylíčil Jana Lucemburského pro své publikum pokud možno ve shodě s jejich očekáváním jako ideálního rytíře. V takových dílech se Jan stává emblematickou postavou, základem pro budování mýtu, který skutečně zakotvil v historickém vědomí feudalitní západní Evropy.⁵⁹ Ve všech narativních pramenech však dnešní historik naráží

⁵⁵ *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila, díl 1, 2*, edd. Jiří DAŇHELKA – Karel HÁDEK – Bohumil HAVRÁNEK – Naděžda KVÍTKOVÁ, Praha 1988.

Positivní postoj autora německého překladu tzv. Dalimilovy kroniky ke králi Janovi se pokusil objasnit Peter HILSCH, *Di tutsch kronik von Behem lant. Der Verfasser der Dalimilübertragung und die deutschböhmisches Identität*, in: *Ex ipsis rerum documentis. Beiträge zur Mediävistik. Festschrift für Herbert Zimmermann*, 1991, s. 103-115. K tzv. Dalimilově kronice a dějepiscectví 14. století v Čechách podrobně Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila (díle 3.) v kontextu středověké historiografie latinského literárního okruhu a její pramenná hodnota. Historický komentář*, Praha 1995.

⁵⁶ *Petra Žitavského kronika zbraslavská*, in: FRB IV, ed. Josef EMLER, s. 1-337; *Ioannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*. Tomus I. – II., ed. Fedorus SCHNEIDER, *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum*, Hannoverae et Lipsiae 1909 – 1910.

⁵⁷ Srov. příslušné kapitoly v díle Joachim BUMKE, *Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im Hohen Mittelalter 1–2*, München 1986.

⁵⁸ *Kronika Františka Pražského*, in: FRB. Series Nova I, ed. Jana ZACHOVÁ, Praha 1997. Ke Zbraslavské kronice a na ni navazujících dílech naposledy Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000, s. 131-141 s citacemi dosavadní literatury.

⁵⁹ *Kroniky Jeana Froissarta ve vztahu k českým dějinám* studuje Martin NEJEDLÝ, naposledy souhrnně v knize *Fortuny kolo vrtkavé. Lásky, moc a společnost ve středověku*, Praha 2003, kde další odkazy. Literárními vztahy tvorby Guillaumea de Machaut k českým zemím se zabýval Václav ČERNÝ, *Staročeská milostná lyrika a další studie ze starší české literatury*, Praha 1999 (2. vyd.), dále M. NEJEDLÝ, *Čechy a Čechové očima dvou*

na více či méně subjektivní hodnocení jen některých fází Janova panování, které žádný tehdejší kronikář nedokázal sledovat a vyličit komplexně a přitom podrobně. V českém prostředí byla vzpomínka na Janovu vládu ostatně znenáhla zatlačena do pozadí Karlem IV. a oficiální historiografií jeho doby, která nepříznivý obraz Janovy vlády spíše podporovala. Karel IV., který chtěl ve svém životopisu dát příklad svým nástupcům na českém trůně, Janovi podvědomě přisoudil roli poněkud naivního, nezodpovědného a nerozvážného otce, s jehož omyly a nedostatky se Karel úspěšně vyrovnal.⁶⁰

Kroniky, které si všimají krále Jana, byly sepisovány nejen v Čechách, v německých oblastech Říše a ve Francii, nýbrž také v Itálii, kde si královy horečné aktivity povšimla řada gramotných měšťanů, a dokonce v Anglii, kde spisovatele zaujala králova hrdinská smrt. Nedávno zveřejněné analýzy kronikářských zpráv o Janu Lucemburském ukazují nejen subjektivitu a dobovou podmíněnost každé takové výpovědi, ale také fakt, že králův doprovod a jeho činnost kronikáře většinou nezajímali. Někdy jsou v tomto ohledu cennější zprávy analistů, které ovšem česká historiografie většinou plně zužitkovala.⁶¹ Co se týče pramenů nevydaných, nejsou příliš početné a neměly na celek této práce výraznější vliv.

I. 3. Literatura

Speciálně dvoru Jana Lucemburského byl dosud věnován jen jeden, výše citovaný článek Petra Morawa. Badatel proto musí vycházet jak z literatury, věnující se vládě krále Jana z různých jiných aspektů, tak z literatury věnované české šlechtě ve sledovaném období a poznatky obou tematických celků kombinovat. Při studiu vlády Jana Lucemburského jsem se snažil využít většinu syntéz věnovaných tomuto vládcovi.⁶² Na jejich počátku stojí dvousvazková práce lucemburského badatele Johanna Schöttera z roku 1865, která v přísně chronologickém pořadí sleduje Janovy osudy především na základě lucemburských pramenů a jeho českou

francouzských básníků čtrnáctého století, Historický obzor 1-2, 1998, s. 2-7. K vytváření mýtického obrazu Jana Lucemburského srov. publikaci *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE (Publications du CLUDEM, 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, kapitola Le mythe.

⁶⁰ Na to upozornila již Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Karel IV. a církev*, in: Karolus Quartus. Sborník vědeckých prací o době, osobnosti a díle českého krále a římského císaře Karla IV., ed. Václav VANĚČEK, Praha 1984, s. 137; k hodnocení naposledy Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, s. 210.

⁶¹ Ve sborníku *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen*, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, se sešly následující studie: Peter HILSCH, *Johann der Blinde in der deutschen und böhmischen Chronistik seiner Zeit*, s. 21-35; Ernst VOLTMER, *Johann der Blinde in der italienischen und französischen Chronistik seiner Zeit*, s. 37-81; Geoffrey H. MARTIN, *John the Blind: The English Narrative Sources*, s. 83-92. Komentované kronikářské úryvky využívá výše citovaná práce *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*. Analistické zprávy o Janových taženích do Rakouska vytěžil Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, Praha 1939.

⁶² O jejich zhodnocení se pokusil Ferdinand SEIBT, *Johann der Blinde in der Historiographie des 19. und 20. Jahrhunderts*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen*, hg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 9-20.

aktivitu popisuje podle Zbraslavské kroniky. Místy Schötterova práce ulpívá na suchém výčtu soudobých zpráv, které čerpá především z *Table chronologique des chartes et diplômes relatifs à l'histoire de l'ancien comté de Luxembourg* od François-Xaviera Würth-Paqueta. Více než osudy krále Jana zajímaly Emila Werunského první politické kroky mladého prince Karla, přesto v prvním svazku *Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit* (Innsbruck 1880) poměrně důkladně zpracoval královu italskou epizodu a dobu spoluvlády obou Lucemburků.⁶³ Jeho hodnocení Janových vládních činů již nejsou závislá pouze na výpovědi Petra Žitavského.

O celkovou charakteristiku Jana jako panovníka a rytíře se roku 1932 pokusil Emil Ficken v disertaci *Johann von Böhmen. Eine Studie zum romantischen Rittertum des 14. Jahrhunderts* (Göttingen 1932). Kromě toho, že si důkladně všiml Janova dětství a výchovy, Ficken hodnotí královu vládní skutky nejen jako výsledek pragmatické a pružné dynastické politiky, ale také jako odraz jeho ideálu rytířského krále, který byl v Janově vědomí utvářen literárními díly určenými aristokratickému publiku. Mimofrancouzským badatelům tak mimo jiné představil epickou poezii Guillaumea de Machaut a beletrizující kroniky Jeana Froissarta, které podávají výrazně odlišný obraz krále Jana než Petr Žitavský či Vita Caroli. Janovým panováním se pak v rámci *Dvou knih českých dějin* zabýval Josef Šusta, který celou jeho vládu zpracoval až ve dvou svazcích Laichterových Českých dějin (1939, 1946). V duchu nejlepších pozitivistických tradic se Šusta snažil podat co nejbarvitější, fakty naplněný obraz, v němž zužitkoval zejména předchozí práci Werunského a projevil cennou schopnost intuice v případech, kdy prameny zůstávaly příliš torzovité. Tradiční, převážně negativní hodnocení Lucemburkova kralování Petrem Žitavským Šusta *de facto* oslabil poukazem na různorodost jeho politických aktivit, přestože Jana v duchu Zbraslavské kroniky označil za krále cizince a pro období lucemburského dvouvládí až příliš stranil princů Karlovi. Velmi cenné bylo Šustovo otevření nových témat, např. hospodářského vývoje a administrativy českých zemí před rokem 1333 nebo přehled Janových českých družiníků v první hlavě Českých dějin II/3 (*Karel IV. Otec a syn 1333-1346*). Svému pokračovateli v lucemburské tematice, Jiřímu Spěváčkovi, ovšem předal i tradičně konfrontační pojetí vztahu panovníka a šlechty a přílišnou interpretační závislost na Zbraslavské kronice.⁶⁴

⁶³ Ohledně vyličení Janovy italské signorie Werunsky vychází z důkladné studie Ludwiga PÖPELMANNA, *Johann von Böhmen in Italien. 1330 – 1333*, Wien 1866, zužitkoval i kronikářské zprávy italské provenience a některé tamní diplomatické prameny.

⁶⁴ Na tendenční hodnocení Janovy vlády ve Zbraslavské kronice a Šustovu závislost na tomto zdroji záslužně upozornil Franz MELTZER, *Die Ostraumpolitik König Johanns von Böhmen. Ein Beitrag zur Ostraumfrage im 14. Jahrhundert*, Jena 1940, s. 1-7. Šusta se pak vůči Meltzerově studii postavil negativně v Českých dějinách II/3 (*Karel IV. Otec a syn 1333-1346*), svůj badatelský záběr ovšem rozšířil o formulářové sbírky a vůči narativním pramenům 30. a 40. let 14. století byl poněkud kritičtější než v Českých dějinách II/2 (*Král cizinec*).

Spěváček jako odborník na diplomatiku doby lucemburského dvouvládí se zasloužil o pokračování českomoravských Regest do doby Karla IV., jemuž věnoval také řadu v diplomacie zakotvených studií. Patrně nejcennější je jeho objevný pohled na meránské jednání prince Karla s českými aristokraty na podzim roku 1333, svou hodnotu neztratily ani studie o počátcích Karlovy kanceláře na italské půdě nebo o Karlově itineráři v letech 1333-1346.⁶⁵ Přestože se ve své shrnující monografii *Jan Lucemburský a jeho doba 1296-1346* záslužně věnoval také mezinárodně politickým souvislostem avignonského papežství, jeho sporu s Ludvíkem Bávorem a dalším otázkám, svým pojetím Lucemburkovy vlády v zásadě zůstal na stanovisku Šustově. Ještě více zdůraznil napětí, ba nepřátelství mezi králem a českou šlechtou na jedné straně a mezi Janem a jeho rodinou, zejména nejschopnějším Karlem na straně druhé. Ačkoli Spěváček kladně hodnotí Janovu diplomatickou obratnost, takřka nevědomky vnímá jeho panování *ex post* jako pouhý předstupeň rozmachu českého státu za Karla IV., v duchu své problematické koncepce tzv. Karlova bohemocentrismu. Spěváčkovo stylistické podání Janova panování je bohužel dosti suchopárné, místy působí jako komentář k Janovým listinám a itineráři. Spěváček se svým faktograficky „vědeckým“ pojetím možná pokusil jasně vymezit vůči populárně naučné knize Raymonda Cazellese *Jean l'Aveugle comte de Luxembourg roi de Bohême* (Bourges 1947). Tato práce si pravděpodobně neklade badatelsky náročné cíle, nezanedbává však beletrizující vyprávění z pera Guillaumea de Machaut, Jeana d'Outremeuse, Jana z Viktringu či lutyšského kronikáře Jana z Hocsemu. Přestože tato díla nepřinášejí k Janově vládě či dvoru téměř žádná nová fakta, přibližují nám soudobý či mírně retrospektivní názor na českého krále a různé způsoby jeho idealizace a mytizace.

Popularita krále Jana znovu ožila v Lucembursku v době 650. výročí jeho hrdinské smrti roku 1996. Lucemburský badatel Michel Margue spolu s týmem badatelů CLUDEM (Centre Luxembourgeois de Documentation et d'Études Médiévales) u této příležitosti připravili čtenářsky velmi lákavou publikaci *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, v níž shrnuli dosavadní bádání. Kromě podrobného výkladu o Janových kontaktech s francouzským dvorem je zde cenné také pojednání o správě a hospodářství Lucemburska, vycházející z roku 1993 publikované disertace Winfrieda Reicherta. Margue se nebál do sborníku začlenit rozsáhlé úvahy o Janovi jako ideálním knížeti a rytíři, kterými se snažil dotknout aristokratické mentality pozdního středověku i Janova osobního

⁶⁵ Jiří SPĚVÁČEK, *Meránské úmluvy z r. 1333 a jejich předpoklady (Cesta Karla IV. k moci)*, in: ČsČH 16, 1968, s. 153-176, též, *Die Anfänge der Kanzlei Karls IV. auf italienischem Boden in den Jahren 1332/33*, in: MIOG 76, 1968, s. 299-326, též, *Das Itinerar Karls IV. als Markgrafen von Mähren*, in: Historická geografie 5, 1970, s. 105-140.

vnímání své role. Závěrečná kapitola je věnována vytváření Janova pozitivního i negativního obrazu u pozdějších generací historiků i prostých Lucemburčanů, který se samozřejmě pohybuje na pomezí historické reality a mýtu.

Reakcí na Lucemburkovo jubileum byly také dvě konference, které proběhly v Lucemburku a v Praze roku 1997. Příspěvky referujících byly shrnuty do sborníků nazvaných *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen a King John of Luxembourg (1296 – 1346) and the Art of his Era*, v nichž přední badatelé bilancovali dosavadní studium a naznačili další možnosti studia. Výsledky nového zahraničního i domácího bádání využila v zatím poslední syntéze Janovy vlády Lenka Bobková (*Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003).⁶⁶ Bobková se snaží o vyrovnaný pohled na co nejširší škálu Janových aktivit, z nichž podrobně rozebírá zejména jeho teritoriální plány a úspěchy. Podobně jako předtím Petr Moraw nezapomíná ani na Janův dvůr, zdůrazňuje jeho péči o rodné hrabství a vyvrací představy o králově nepřátelství vůči svému nejstaršímu synu. Jejím dílu je cizí jakákoli jednostranná idealizace či zavrhování v Čechách panujících Lucemburků. Bobková si dobře uvědomuje, že historický obraz vlády českých Lucemburků nezávisí pouze na jejich ambicích a skutečných činech, ale také na řadě společenských, hospodářských a kulturních okolností, jimž věnovala zejména svazek IV.b *Velkých dějin*.

Kromě syntetických děl bych chtěl vyzdvihnout disertaci Winfrieda Reicherta *Landesherrschaft zwischen Reich und Frankreich. Verfassung, Wirtschaft und Territorialpolitik in der Grafschaft Luxemburg von der Mitte des 13. bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*, které se přes svůj název neomezuje na administrativní uspořádání, hospodářství a územní politiku, ale výrazně přesahuje do oblasti mezinárodních vztahů a dějin českých zemí. Cenným doplňkem Reichertovy práce je prosopografie lucemburských feudálů, kteří byli zapojeni do administrativy Janových rodových držav. Poznáváme odtud charakter vztahů mezi hraběcí mocí a feudály, postižitelný lépe než v českém království za Janovy vlády. Na lucemburskou šlechtu se zaměřila Dominique du Fays v práci *La noblesse luxembourgeoise sous le regne de Jean l'Aveugle (1310-1346). Relations internes et relations avec la maison de Luxembourg* (Diekirch 1987). Autorka poukázala na význam lenních vazeb pro panovníka, který se snažil unifikovat a centralizovat svou rodovou državu. Poučné jsou zejména metody, jimiž se Jan snažil vypořádat s neposlušností hraběte z Vianden a expanzivním tlakem svého strýce

⁶⁶ Roku 2003 u nás vyšla práce Jörga K. HOENSCHÉ, *Lucemburkové. Pozdně středověká dynastie celoevropského významu 1308-1437*, Praha 2003, která však v případě krále Jana pouze shrnuje výsledky dosavadního výzkumu a z hlediska hodnocení nepřináší nic nového; pro svou práci jsem z ní využil pouze bibliografii.

Balduina.⁶⁷ Du Fays přibližuje také konkrétní služby, které lucemburská feudalita svému hraběti prokazovala v rámci *consilium* (poradní a správní funkce) a *auxilium* (účast na Janových výpravách atd.). Janově vládě v Lucembursku se věnuje také článek Marie-Elisabeth Dunan, zaměřený na lucemburské hrady a opevnění z doby Janova panování, Paula Margue, písařího o Janově vztahu církevním fundacím, i Winfrieda Reicherta, jenž se zabýval financováním Janovy vlády a Karlovy kandidatury na římský trůn.

Z hlediska výzkumu české a moravské šlechty stále představují základní kompendia Sedláčkovy *Hrady, zámky a tvrze království českého* a *Staromoravští rodové* Josefa Pilnáčka. V domácí historiografii nechybějí studie speciálně věnované jednotlivým rodům, ačkoli jejich úroveň je značně proměnlivá. Z pera Heinricha Brunnera a Miloslava Sovadiny vyšly studie o pánech z Lipé, Wenzel Hieke a Roman Horký se věnovali Berkům z Dubé, Denko Čumlivsky vypracoval diplomovou práci o pánech z Koldic, Jiří Vondra disertaci o Petrovi I. z Rožmberka, Ivana Raková-Čornejová psala o pánech z Vartemberka, August Sedláček o Klingenbergcích, Jan Urban o Lichtenburcích, nehledě na další zde nejmenované studie.⁶⁸ Problematičtější je využití dosavadních studií o dvorech českých panovníků. Někdy se jedná hlavně o soupisy rádců či zemských a dvorských úředníků (dvůr Václava I. od Miloslava Sovadiny, dvůr Václava II. Dany Malé), jindy převažuje kulturně-historická orientace (*Život na dvoře Karla IV.* Františka Kavky), nebo se autor věnuje dílčím otázkám (*K organizaci státního správního systému Václava IV. Dvě studie o jeho itineráři a radě* Ivana Hlaváčka). Při hledání určitého vzoru pro koncepci Janova dvora mě inspiroval především přístup Tomáše Baletky ke dvoru moravského markraběte Jošta, opřená o relativně bohatou pramennou základnu, a studie Vladimíra Růžka *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka. Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.*, kde autor přešel od heraldiky a prosopografie k obecnějšímu hodnocení karlovského dvora koncem 50. let 14. století. Je jasné, že ani jeden přístup jsem nemohl aplikovat beze zbytku, autoři však můj badatelský zájem směřovali jednak k otázce sídel a rezidencí, jednak k významu výtvarného umění pro panovnickou reprezentaci.

Problematikou sídel nebo rezidence krále Jana se od 80. let 20. století průkopnický věnuje Klára Benešová, zejména ve své doktorské práci *Královští stavebníci na dvoře Jana Lucemburského* (Praha 1989) a několika navazujících studiích. Autorka také přispěla

⁶⁷ K tomu srov. Friedhelm BURGARD - Winfried REICHERT, *Erzbischof Balduin von Trier und König Johann von Böhmen*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 291-306.

⁶⁸ Řadu cenných poznatků o českých a moravských rodech z pera Augusta Sedláčka bylo zařazeno do Ottova slovníku naučného. Vydávání knižních monografií o české a moravské šlechtě zahájilo Nakladatelství Lidové Noviny publikací práce Tomáše Velímského o Hradišcích, pánech z Rýzmburka (Praha 2002), za níž už následovalo několik dalších svazků. Podobné ambice projevilo českobudějovické nakladatelství Veduta B. Němce, které mimo jiné vydalo monografii Simony Kotlárové o Bavorech ze Strakonice.

k důkladnějšímu poznání domu U zvonu, kterému se před ní věnovali především Josef Mayer, Zuzana Všetečková (nástěnné malby) a Jiří Blažej (sochy ze západního průčelí). Architektuře doby Jana Lucemburského se věnoval Václav Mencl, na něhož navázali autoři *Dějiny českého výtvarného umění I/1. Česká hradní architektura doby Jana Lucemburského* byla zpracována Tomášem Durdíkem, který zde upozornil na novátorské budování hradů, které král uděloval jejich držitelům lénem (stejně jako v Lucembursku). Durdík zde vlastně navázal na právně historickou studii Františka Kavky o počátcích západoevropského lenního institutu v českých zemích. O reprezentaci a kulturní orientaci předních osobností Janova dvora v oblasti uměleckého řemesla (včetně zlatnictví a pečeti) vypovídá objevná kandidátská práce Dany Stehlíkové *Objednavatelé uměleckého řemesla v českých zemích za vlády Jana Lucemburského* (Praha 1989). Výsledky této studie obohacují naše vnímání umění 1. poloviny 14. století a nastolují otázku mecenátu královského dvora. Jak ukázala ve své monografii Božena Kopičková, stála v čele dvorského mecenátu Eliška Přemyslovna a její nevlastní bratr Jan Volek, navazující na umělecké snahy z přemyslovské doby.⁶⁹ Knižní kultuře za králů Jana a Karla se souhrnně věnoval Jakub Vítovský, iluminované rukopisy abatyše Kunhuty studovali Ema Urbánková a Karel Stejskal, rukopisy královny Rejčky Jan Květ. Záhadnou znakovou galerii z jindřichohradeckého hradu spojil s výpravami krále Jana a české šlechty do Prus Rostislav Nový, který se také zabýval pražskými sídly české šlechty v předhusitském období. Dějiny umění a kulturní historie dnes téměř přirozeně náleží do syntetických zpracování českých dějin, jak ukázaly oba IV. svazky *Velkých dějin zemí Koruny české* od Lenky Bobkové a Mileny Bartlové. Vzornou práci, spojující historický a kulturně historický přístup k otázce dvorské reprezentace, nedávno představil pod jménem *Cesta Karla IV. do Francie 1377-1378* František Šmahel. Stoupající význam zmíněného tématu vnímají také žáci Františka Kavky, kteří roku 2005 vydali sborník *Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám*.

Významných knih a studií, které se k tématu Janova dvora nějak vztahují, je celá řada. Abych nemluvil pouze o Čechách, připomínám dílo Jaroslava Mezníka *Lucemburská Morava 1310-1423*, i pro lucemburskou epochu velice inspirativní práci Libora Jana *Václav II. a struktury panovnické moci* nebo studie Ladislava Hosáka, mapující mocensko-politickou situaci na neklidné moravsko-rakouské hranici. Situaci slezské feudalit v době krále Jana a její infiltraci z oblasti Lužice a Míšeňska věnoval důležitou monografii *Obce rycerstvo na Śląsku*

⁶⁹ Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna česká 1292-1330*, Praha 2003, srov. také Klára BENEŠOVSKÁ, *Eliška Přemyslovna a Vyšehrad*, in: *Umění* 39, 1991, s. 214-222, Klára BENEŠOVSKÁ – Hubert JEČNÝ – Dana STEHLÍKOVÁ – Michal TRYML, *Nové prameny k dějinám klášterního kostela cisterciáků na Zbraslavi*, in: *Umění* 34, 1986, s. 385-409.

Tomasz Jurek. Slezské poměry za vlády Lucemburků zachytily v několika studiích Lenka Bobková a její žáčky Mlada Holá a Jana Wojtucka. Hornolužickou šlechtu v období 13.-16. století představil Hermann Knothe, který studoval také průběh Janovy okupace Budyšínska. Státoprávním postavením Horní Lužice v rámci české Koruny se zabývala Lenka Bobková, která věnovala studii také snahám českých králů proniknout do Saska a Míšeňska. Odtud pocházeli purkrabí z Donína, usazení také na severočeském Grabštejně, především však mocní Koldicové a páni z Lobdaburku-Bergova, kteří hráli na Janově dvoře důležitou roli.⁷⁰

I. 4. Užití metodické postupy

Pojetí této práce si vyžádalo kombinaci několika, zejména antropologických metod. Kromě pro studium dvorů tradiční prosopografie, která určuje okruh významných dvořanů a naznačuje jejich aktivity, je zde na místě modelová analýza. Janův dvůr je společensko-ekonomická formace, která není pevně zakotvena v žádném státním celku, přesto mezi dvorem a regiony probíhá interakce, která ovlivňuje postavení jednotlivých dvořanů i krále samotného. Na počátku stojí analýza pojmu dvůr a jeho modelování v podobě tzv. užšího dvora, jehož proměny nejsme schopni postihnout, a tzv. širšího dvora, který se obměňuje přirozeně i v závislosti na mocenských a dalších společenských okolnostech. Badatelův přístup ke dvoru proto nemůže být pouze synchronní, neboť k vystižení dynamických změn tohoto celku je nezbytné i diachronní hledisko. Proto je k popisu vývoje Janova dvora během jeho častých přesunů použito jako základní kostry itineráře, k němuž se upínají jednotlivé události, významné pro krále i jeho dvořany. Tato rozsáhlá část mé práce se snaží také o hodnocení některých králových kroků, jejichž význam dosavadní bádání nedoceňovalo (lenní vazby, Janovy ambice ohledně vlády v Itálii, osobní diplomatická jednání atd.), nebo je hodnotilo velmi jednostranně (domažlické úmluvy 1318, meránské úmluvy 1333, Janův vztah k synu Václavovi jako svému dědici v Lucembursku). Samotná synchronní prosopografie zahrnuje pouze menší část disertace a týká se pouze českých šlechticů, jejichž kontakty s králem jsou intenzivní a přítomnost u dvora vcelku nepochybná. Je-li tom možné, snažím se postihnout příbuzenské vztahy těchto dvořanů, jejich různorodou aktivitu ve dvorském prostředí i případné proměny jejich vztahu ke králi, zejména po příchodu prince Karla do Čech roku 1333. K tomuto účelu slouží zejména prosopografie hlavních českých šlechtických rádců v příloze mé práce. V oddílu věnovaném

⁷⁰ Jitka VONDRÁČKOVÁ, *Purkrabí z Donína na Grabštejně*. Diplomová práce FF UK, Praha 2002, Denko ČUMLIVSKÝ, *První dvě generace rodu pánů z Koldic usedlé v Čechách a jejich činnost. Těma (I.) z Koldic – 1303 až Těma (II.) z Koldic – 1383*. Diplomová práce FF UK, Praha 1974, Hans GROSSKOPF, *Die Herren von Lobdaburg bei Jena. Ein thüringisch-osterländisches Dynastengeschlecht vom 12. bis zum 15. Jahrhundert*, Neustadt an der Orla 1929.

rezidencím a kulturním aktivitám na Janově dvoře se snažím využívat poznatků z dějin výtvarného umění, literární historie, archeologie a dalších vědních oborů. V závěru je použito komparace, kterou se pokouším zařadit urozené české dvořany mezi aristokratické elity 1. poloviny 14. století v Čechách, méně již na Moravě, který v rámci aktivit královského dvora stojí poněkud stranou.

I. 5. Struktura práce

Výše provedená prezentace problematiky panovnických dvorů, především říšských knížat a českých králů zejména, umožňuje sestoupit od obecných charakteristik k vlastnímu studiu Janova dvora. Stručný přehled použitých pramenů a literatury samozřejmě není úplný, nicméně ukazuje, jaké možnosti a limity mají na moje bádání vliv. Odtud vychází i metodika a struktura této práce. Dvůr krále Jana nelze oddělit od královny vládní činnosti, která se od počátku 20. let 14. století dotýká stále více okruhů evropské politiky. Proměny dvora tedy do jisté míry reagují na změny Janových politických cílů. Proto se nejprve pokusím shrnout vývoj Janova dvora v diachronní perspektivě. Je totiž evidentní, že královský dvůr se výrazně změnil odchodem cizích rádců na jaře 1315 nebo smírem s českou šlechtou roku 1318. Hlavním časovým mezníkem této pasáže bude příchod prince Karla do Čech roku 1333, který vztah české šlechty vůči králi zkomplikoval a vedl ke vzniku dvou, částečně se prolínajících lucemburských dvorů. Další zlom představuje rok 1342, kdy se česká šlechta z Janova okolí na několik let ztrácí. Diachronní přehled ovšem přináší také rysy určité continuity, zejména v oblasti formování lenních vztahů nebo ohledně udílení výsad pražským městům jakožto královské rezidenci.

Teprve poté je vhodné zamyslet se nad fungováním dvora a možnostmi jeho členění, nad úlohou královské rady. Zatímco dosud jsme vnímali dvůr v pohybu, nyní se za pomoci středověké abstrakce podíváme na užší a širší dvůr jako na dva úzce propojené celky, které však fungují na různých principech. Synchronní hledisko upozorní na dvorské zájmové skupiny, pokud jsme schopni je vysledovat a určit jejich podíl na králově rozhodování. Podoba dvora se ovšem měnila i v závislosti na sídelních možnostech panovníka. Třebaže se král Jan většinou nepouštěl do nákladných novostaveb a budovy, u nichž předpokládáme jeho stavitelský zájem, většinou zmizely, také jemu ležela na srdci praktická, reprezentativní a monumentální funkce architektury. S tím souvisí otázka, zda Jan Lucemburský pokládal některé ze svých sídel za rezidenci a pokud ano, zda to nějak prakticky osvědčoval.

Závěr práce je věnován vztahu dvorské šlechty k aristokracii v českých zemích doby Janovy, podle toho, jak se obě tyto skupiny uplatňovaly v zemské administrativě, soudnictví, církevních úřadech, jako Janovi věřitelé či jako zástupci nepřítomného krále. Nepominutelnou

součástí prací o panovnických dvorech jsou poznatky o jejich kulturním a společenském vlivu. Většinu fragmentárních údajů ke kultuře a umění Janova dvora shromáždili historikové umění, jejich hodnocení zde většinou akceptují, snad jen s drobnými doplňky a náznaky dalších souvislostí. Stojí za zmínku, že uveřejnění kulturně-historického zhodnocení pražského Domu U zvonu, spjatého s Janovým královským dvorem, z pera Kláry Benešové je otázkou nejbližších měsíců a vztah českých panovnických dvorů k uměleckému řemeslu zpracovává do podoby monografie také Dana Stehlíková. Zaměřuji se tedy spíše na otázku rytířských her, praxi poct, adresovaným pražskou staroměstskou obcí královskému páru a předním dvořanům, nebo na dosud nedoceněný význam astrologie pro aristokracii 14. století. K doložení některých dílčích soudů slouží přílohy, obsahující přehledy králových předních rádců, přisedících zemského soudu, pražských kanovníků z řad české šlechty a další údaje, které jsou v předchozím textu analyzovány a zhodnoceny.

II. Král Jan a česká šlechta v letech 1310-1333

II. 1. První fáze vývoje širšího dvora Jana Lucemburského (1308-1318)

II. 1. 1. Dětství Jana Lucemburského

O Janově dětství a raném mládí máme jen málo spolehlivých informací. Jeho výchova a vzdělání však patrně měly vliv na jeho panování, potažmo na formování Janova dvora. V literatuře se opakovaně objevuje tvrzení, že první Lucemburkové si zřídili svůj dvůr v českých zemích podle vzoru dvora francouzského.⁷¹ Celkem automaticky se předpokládá, že pokud v Paříži vyrůstal Janův otec Jindřich a strýc Balduin, mělo to na jejich státnickou praxi jistý dopad.⁷² Na rozdíl od těchto Lucemburků – a syna Karla (IV.) – však Janův pobyt na francouzském dvoře není nikde výslovně doložen, třebaže ho historikové stále připomínají.⁷³ Není vyloučeno, že Jan během svého dětství pobýval na dvoře svého děda z matčiny strany v Bruselu. S Francií ovšem jistě také přišel do styku a za Janovu mateřštinu lze pokládat francouzštinu.⁷⁴ Philippe Contamine předpokládá Janův příchod do Paříže kolem roku 1305, kde prý vyrůstal společně s budoucími králi Karlem IV., Filipem VI., snad i s Raulem, budoucím hrabětem z Eu. To ovšem není jisté, stejně jako Janova studia na pařížské univerzitě.⁷⁵ Emil Ficken naproti tomu zdůrazňuje, že nemohlo jít o vážné studium, k němuž Janovi scházela vytrvalost, a mluví o jeho „naprosto rytířském“ vzdělání.⁷⁶ Je otázkou, zda si Lucemburk na cizím dvoře všiml jeho struktury a fungování, nebo ho zaujal spíše dvorský lesk a četné slavnosti, při kterých na sebe mohl upozornit. I proto bychom měli v hodnocení francouzského vlivu na dvůr Jana Lucemburského opatrní. Zdá se, že král chtěl do Čech přenést především lesk turnajových slavností a snad i módní oděvy a předměty západoevropské

⁷¹ Wojciech IWAŃCZAK, *Dwór jako centrum kultury w Czechach Luksemburskich*, in: MHB 1, 1991, s. 145-184; též, *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001, s. 143; Hans PATZE, *Die Hofgesellschaft Kaiser Karls IV. und König Wenzels in Prag*, in: *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 114, 1978, s. 753.

⁷² František KAVKA, *Život na dvoře Karla IV.*, Praha 1993, s. 8.

⁷³ Z českých autorů to naposledy uvádějí Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994, s. 62; Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 21.

⁷⁴ Carl D. DIETHMAR, *Die Beziehungen des Hauses Luxemburg zu Frankreich in den Jahren 1247-1346* (Kölner Schriften zu Geschichte und Kultur, Bd. 5), Köln 1983, s. 128 připomíná časté pobyty Janova otce u královského dvora Filipa IV.

⁷⁵ Philippe CONTAMINE, *Politique, culture et sentiment dans l'Occident de la fin du Moyen Âge: Jean l'Aveugle et la royauté française*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von M. Pauly, Luxemburg 1997, s. 346. O studiu na univerzitě píše již první autor Janovy monografie Johann SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I – II, Luxemburg 1865, I. díl, s. 59.

⁷⁶ Emil FICKEN, *Johann von Böhmen. Eine Studie zum romanstischen Rittertum des 14. Jahrhunderts*, Göttingen 1932, s. 14, pozn. 9.

provenience.⁷⁷ Přímý kulturní vliv francouzského dvora na Janův dvůr zůstává hypotézou, byť velmi pravděpodobnou.⁷⁸

Rozhodně byl mladík byl při pobytu v Lucembursku konfrontován s bilingvním prostředím rodného hrabství, takže brzy ovládl i němčinu a samozřejmě latinu. Janovy jazykové schopnosti, které po jeho návštěvě Avignonu uvádí papežský kaplan a kronikář Heinrich von Diessenhofen, tj. aktivní znalost němčiny, francouzštiny a češtiny a porozumění latině, byly na svou dobu úctyhodné. Při Janově vzdělávání hrál důležitou roli jeho vychovatel (*preceptor*) Filip z Rathsamhausenu, biskup eichstättský. Bývalý opat cisterciáckého kláštera Paires v basilejské diecézi svou vzdělaností a diplomatickými schopnostmi upoutal pozornost papeže Klimenta V. a krále Albrechta I. Od května 1309 se jako rádce objevuje v blízkosti Jindřicha VII., díky němuž může působit na mladého Jana. Emil Ficken předpokládá, že Filip ovlivnil Janovo náboženské cítění, zejména jeho úctu vůči svatým, a připomíná církevní úkony, které Jan před svým vstupem do bitvy – např. u Mühl Dorfu 1322 - řádně vykonával. Filip se každopádně brzy stal Janovým průvodcem a nepostradatelným pomocníkem na počátku vlády.⁷⁹

II. 1. 2. Jan přebírá hraběcí povinnosti v Lucembursku (1308-1309)

Poněkud předčasně ukončil Janovo dětství otcův nástup na římský trůn roku 1309. Říšské záležitosti způsobovaly Jindřichovu trvalou nepřítomnost v rodovém hrabství. Římský král nejprve jmenoval svým zástupcem (*senešalem a maršálkem hrabství Lucemburského*) pana Egidia III. z Rodenmacher (první zmínka z 15. června 1309) a někdy v druhé polovině roku 1309 také jmenoval Jana lucemburským hrabětem.⁸⁰ Jelikož třináctiletý Jan nebyl v Lucembursku pokládán za zletilého, vykonával nad ním poručnickou moc stále ještě Jindřich VII., zatímco velkou část správy převzal pan z Rodenmacher. Formálně je Janova hraběcí

⁷⁷ Srov. *Zbraslavskou kroniku*, která hovoří nejen o Janem uspořádaných turnajích, ale k roku 1329 o nové módě; viz zde s. 376-377, FRB IV, s. 301-302.

⁷⁸ Nechávám zde samozřejmě stranou komunikaci mezi Francií a Čechami, kterou zprostředkovali kupci, scholárové, řeholníci nebo umělci; k tomu srov. Ferdinand TADRA, *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*, Praha 1897. O možném francouzském vlivu v oblasti lidového divadla promluví v závěrečných úvahách.

⁷⁹ Emil FICKEN, *Johann von Böhmen*, s. 14-15. Filipa nelze pokládat za Janova hofmistra na základě titulu *preceptor*. Co se týče Janova odmítavého stanoviska vůči dobovým zázrakům a divům, nelze o něm říci nic bližšího, neboť jsme odkázáni pouze na údaje značně tendenční *Vita Caroli*, která Karlův sen v Terenzu a Janovu skepsi vůči němu podbarvuje silně moralistním antitetickým způsobem.

⁸⁰ Johann SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, I. díl, s. 56-60 s řadou listinných svědectví, podle něj také Jiří SPĚVÁČEK, cit. dílo, s. 110. Egid z Rodenmacher vystupuje 31. 7. 1309 jako *vices gerens domini comitis Lucceburgensis*, srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 981, pozn. 2001. K problému Janovy zletilosti, počítané až do patnácti let, tj. od 10. 8. 1311 u Jana, viz Kurt-Ulrich JÄSCHKE, *Wann und wie wurde der spätere Johann der Blinde Graf von Luxemburg? Ein Beitrag zur Frage nach der Herrschaft Luxemburg in der Politik König und Kaiser Heinrichs VII.*, in: *Luxemburg im lotharingischen Raum*, Festschrift für Paul Margue, edd. Peter DOSTERT – Michel PAULY – Paul SCHMOETTEN – Jean SCHROEDER, Luxembourg 1993, s. 233-257.

hodnost doložena až k 1. lednu 1310, kdy mezi leníky lucemburského hrabství přijal rytíře Jana Schawartra či Schanarta. Při dalších správních aktech se Jan se svým otcem doplňovali. Je to vidět na Jindřichově donaci pěti vozů vína benediktinkám v Marienthalu v Lucembursku 3. července 1310, kterou Jindřich učinil s výslovným souhlasem svého syna a ten byl vyjádřen Janovou zvláštní listinou.⁸¹ Během svých prvních administrativních a politických kroků se Jan blíže seznamoval se správním aparátem rodného hrabství, se šlechtou, která byla garantem kontinuity hraběcí moci. Kromě toho, že se měnila a rozšiřovala skladba Janovy čeledi, tedy nejbližších služebníků, v souladu s rostoucími nároky mladého prince, formovala se také Janova teritoriální, lucemburská rada. První doložená listina, která je projevem činnosti této rady, se týká potvrzení svobod města Lucemburku z 5. července 1310. Mezi svědky a ručiteli tohoto aktu je kromě Janova strýce Walrama jmenováno 14 šlechticů, z nichž Egid z Rodenmacher a Arnold (IV.) z Pittingen se stanou stabilními rádci a pomocníky nového hraběte.⁸²

II. 1. 3. Přechod lucemburského hraběte do českého prostředí (1310)

Janův pobyt v Lucembursku ukončila v červenci 1310 otcova výzva, aby se hrabě odebral do Frankfurtu nad Mohanem. Mladá princ byl bezpochyby informován o jednáních, která zde v rámci generálního říšského sněmu vedl Jindřich VII. s dvanáctičlenným poselstvem z Čech. Iniciativy, kterou projevili cisterciáckí opati při jednání s římským králem 14. srpna 1309 v Heilbroně a která se promítla do smlouvy Jindřicha VII. s Habsburky v září 1309, se v lednu 1310 v Norimberku chopili představitelé českého panstva. Jako přední zástupci českého království na schůzce vystupovali Jindřich z Rožmberka, Albrecht ze Žeberka a Fridrich ze Šumberka, které předchozí podpora habsburské kandidatury (1306-1307) a úzké vazby k Říši přímo nabádala prozkoumat plány, které měl římský král s Čechami. Jindřich VII. této delegaci vydal 31. ledna několik listin, které shrnuly výsledky jednání. Čeští páni na něm patrně vymáhali prioritu domácí volby českého panovníka před zásahem římského krále z titulu lenního pána, patrně však postupovali ve shodě s cisterciáckými opaty v otázce sňatku Elišky Přemyslovny.⁸³ Tento tajný plán se měl zatím šířit jen v okruhu českého panstva, které si od něj – podobně jako při nástupu Rudolfa Habsburského (1306) – slibovalo potvrzení a posílení svých

⁸¹ Lenní slib Jana Schawartra viz *Jacobi*, s. 89, č. 1. Ke vzájemné konfirmaci listin WP I, s. 5, č. 6, 7. Obapolné schvalování některých rozhodnutí později fungovalo i mezi králem Janem a jeho synem Karlem, srov. Jiří SPĚVÁČEK, cit. dílo, s. 510, pozn. 1.

⁸² UQB XI, 1, s. 9-10, č. 1.

⁸³ Právo domácí volby si česká politická elita nechala roku 1306 konfirmovat římským králem Albrechtem. Tento panovník tím, že potvrdil Zlatou bulu sicilskou (1212) a Zlatou bulu ulmskou (1216), momentálně obešel dědické nároky Přemysloven, do budoucna ovšem zajistil české šlechtě mocenský vliv na výběr panovníka. Uvedená konfirmace mohla být důrazným nástrojem tlaku na římského krále také roku 1310. Srov. Martin WIHODA, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005, s. 157-159.

pozic. Jindřich VII. tedy současně potvrdil Albrechtovi ze Žeberka privilegia římského krále Albrechta a českého krále Rudolfa Habsburského, Fridrichovi ze Šumberka úřad župy v Kadani, Jindřichovi z Rožmberka držbu hradu Zvíkova.⁸⁴ Kromě toho, že pro zásah v Čechách získal podporu Habsburků a Rudolfa Falckého, vyslal do země poselstvo, určené k získávání dalších českých šlechticů. Tato průzkumná a propagační mise, na níž se podílel mohučský arcibiskup Petr z Aspeltu, pan Bertold z Henneberku a hrabě Albrecht z Hohenlohe-Schelklingen, byla v březnu 1310 patrně úspěšná. Nehledě na krátkodobé uvěznění obou německých šlechticů přivedla do lucemburského tábora Jana z Vartemberka, který svůj krok 6. března v Praze potvrdil písemně. Jistě však i další čeští velmoži, zejména pan Jindřich z Lipé, tajně koketovali s nabídkami zmíněných vyslanců, zejména když moc Jindřicha Korutanského posílily oddíly z Korutan a Míšně.⁸⁵ Další kolo jednání v českými vyslanci ve Frankfurtu na Mohanem v červenci 1310, kterému byl Jan Lucemburský asi přítomen, přineslo ze strany Jindřicha VII. zpočátku zaváhání. Římský král se pokusil Čechům nabídnout jako krále svého bratra Walrama, kterého však cisterciáckí opati, zástupci české šlechty a patriciátu odmítli. Také Jindřich VII. si záhy uvědomil, že jeho pokrevní vazba na syna bude lepší zárukou dynastické soudržnosti a koordinace lucemburské politiky. Vůči Jindřichovi Korutanskému mohl Jindřich VII. využít rozsudek vyneseny již Albrechtem Habsburským, přesto říšská aristokracie opět rozhodla, že Korutanec vládne české zemi neprávem a že Jindřich VII. má českému království zajistit nástupce podle své vůle. Čeští šlechtici, měšťané a jejich poddaní byli tímto rozhodnutím zbaveni poslušnosti vůči Jindřichovi, neboť přísaha učiněná církevně exkomunikované osobě je pokládána za neplatnou.⁸⁶ V jednáních o dalším postupu brzy převzal na české straně vedoucí úlohu Jindřich z Lipé, který měl jako královský podkomoří dobrý přehled o finančních možnostech země, o niž Lucemburkové usilovali. Přes složení podkomořských účtů v listopadu 1309 v úřadě zůstal, Jindřich Korutanský mu kutnohorským stříbrem splácel jeho pohledávky, zatímco Jindřich z Lipé si *pro futuro* nechal římským králem pojistit dědičnou držbu Žitavska a hradu Ronova se všemi právy. Současně slíbil věrnost i

⁸⁴ K jednání Šusta, *Král cizinec*, s. 94-95, RBM II, s. 1234, č. 2819, s. 1235, č. 2820, 2821. K pojmu župa naposledy Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 176-187. Šlo o dočasnou, nealodní držbu pozemkového vlastnictví, hradu či úřední funkce, udělovanou českým panovníkem, velice blízkou držbě lenní.

⁸⁵ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 95-100. O misi nepíše Zbraslavská kronika, nýbrž kronikář Jan z Viktringu: *Ioannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*. ed. Fedorus SCHNEIDER, Tomus I. – II., *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum*, Hannoverae et Lipsiae 1909 – 1910, zde Tomus II., s. 13, 17, 37. Zde jsou ovšem jmenováni hrabata z Schelklingen, z Henneberka a z Hohenlohe, srov. Wilhelm FÜSSLEIN, *Berthold VII. Graf von Henneberg. Ein Beitrag zur Reichsgeschichte des XIV. Jahrhunderts*. Aus dem Nachlass herausgegeben und eingeleitet von Eckhart Henning, Köln – Wien 1983, s. 207-208.

⁸⁶ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 109-110, 116-119 (na základě Zbraslavské kroniky, FRB IV, s. 134-138), RBM II, s. 965, č. 2222.

budoucímu českému králi, který měl tento dokument potvrdit.⁸⁷ Finanční pohledávky u Jindřicha Korutanského měl také Jan z Vartemberka, který držel určitá práva českého krále v Kutné Hoře. Za svou podporu lucemburské dynastie obdržel slib, že Petr z Aspeltu spolu s Jindřichem z Lipé rozhodnou o zaplacení králových pohledávek, které převezme Jan Lucemburský.⁸⁸ Další čeští šlechtici, kteří do Frankfurtu přijeli (Bohuslav z Boru a zmocněnec Viléma Zajíce z Valdeka Ota), zůstali svým významem ve stínu pánů Jindřicha a Jana, kteří společně se sedleckým opatem Heidenreichem měli ve své moci pomyslný klíč ke kutnohorskému bohatství. Do budoucna měly bez většího politického vlivu zůstat urozené osoby, které se zatím v Čechách pokoušely najít s Jindřichem Korutanským společnou řeč. 28. července 1310 se v Kutné Hoře českým králem smířili a slíbili mu věrnost Oldřich z Lichtenburka a syn Jindřich, jejich příbuzný Václav ze Žlebů, Zdeslav ze Šternberka a další feudálové, kteří tak promeškali příležitost všas se postavit na tu „správnou“ stranu v nadcházejícím střetnutí.⁸⁹ I proto je v prvních letech Jana panování nenajdeme na královském dvoře.⁹⁰

Jelikož se Jindřich VII. chystal k římské jízdě, rozhodl se na pět let svěřit správu části Říše ležící severně od Alp svému synovi.⁹¹ Tento obtížný vládní úkol, který mu otec svěřil navzdory jeho nezletilosti a nárokům rýnského falckrabě na říšské vikářství, záhy doplnilo další břímě: cenná, avšak velice choulostivá vláda v českém království.⁹² Nejprve Čechy přijal jako říšské léno z rukou svého otce, poté se 31. srpna ve Špýru odehrála slavná svatba s dědičkou přemyslovského trůnu. Jan pak 1. září 1310 vydal svou první listinu jako zvolený český král, zatímco jeho vikariát připomněl Jindřich VII. listinou z 13. září 1310.⁹³ Tehdy čerství novomanželé a Janovi rodiče trávili v alsaském Kolmaru poslední společné dny před rozchodem, který byl pro všechny osudný. 14. září byla mocenská pozice Jindřicha Korutanského nenadále posílena míšeňskými oddíly, které dobyly Prahu, což nezkušenému hraběti nevěstilo nic dobrého.

⁸⁷ RBM II, s. 965, č. 2221. Je pozoruhodné, že Petr Žitavský (FRB IV, s. 136) Jindřicha z Lipé neuvádí v poselstvu k římskému králi. K nárokům Jindřicha z Lipé na Žitavsko podrobně Miloslav SOVADINA, *Ronovci a Žitava ve 13. a 1. čtvrtině 14. století*, in: Bezděz 6 – Vlastivědný sborník Českolipska, 1997, s. 7-17, který konstatuje, že nejspíše od ledna 1305 držel Jindřich z Lipé Žitavu jako alod a roku 1310 šlo pouze o potvrzení tohoto stavu.

⁸⁸ RBM II, s. 1235, č. 2823.

⁸⁹ RBM II, s. 967, č. 2230.

⁹⁰ U dvora se naopak alespoň dočasně uplatnili šlechtici, kteří pomáhali královně Elišce před jejím sňatkem s Janem Lucemburským, zejména Jan z Vartenberka, který jí zajistil útočiště v Nymburku (FRB IV, s. 130), a její průvodci do Špýru ze Markvart ze Zvířetic a Hajman (Hynek) Krušina z Lichtenburka (FRB IV, s. 144).

⁹¹ FRB IV, s. 140 (...*generalem sacri imperii vicarium citra montes*). Podle Zbraslavské kroniky k události došlo koncem července 1310

⁹² K nároku rýnského falckraběte na říšský vikariát viz poznámku Carl D. DIETHMARA, cit. dílo, s. 128, pozn. 2.

⁹³ Lenka BOBKOVÁ, cit. dílo, s. 23.

Oba Lucemburky do této doby doprovázel, kromě jejich užšího dvora, také jistý počet lucemburských šlechticů, z nichž některé lze řadit mezi pozdější rádce krále Jana. U volební kapitulace Jindřicha VII. pro kolínského arcibiskupa (10. 9. 1308 v Ochtendungu) byl přítomen Arnold V. z Felsu, Egid z Rodenmacher a Robert II. z Useldingen, z nichž se minimálně Robert zúčastnil i Jindřichovy korunovace ve Frankfurtu nad Mohanem.⁹⁴ V pozdním létě roku 1310 přijeli do Špýru Arnold z Pittingen, opět Arnold z Felsu, Egid z Rodenmacher a Jan z Berburgu. Při rozchodu Lucemburků v září 1310 se rozdělil také jejich doprovod, takže od této chvíle je třeba rozlišovat jejich místodržící v Lucembursku, Janovy rádce a korunní radu Jindřicha VII., o níž se zmíním podrobněji.⁹⁵

Díky šťastně zachovaným účtům a registrům, které se týkají Jindřichovy římské jízdy, je možno získat překvapivě dobrou představu o představitelích dvora tohoto panovníka.⁹⁶ Ponecháme-li stranou jeho užší dvůr a italské rádce, pocházela většina Jindřichových rádců z oblastí Dolního Lotrinska a Porýní, vesměs z krajů, kde byl Lucemburk již od počátku vybrán jako kandidát na říšský trůn. K Jindřichovým rádcům v Itálii náleželi především jeho bratři Balduin a Walram, který však již roku 1311 zahynul u Brescie. Kromě králova švagra hraběte Amadea V. Savojského zde najdeme flanderská hrabata Guida a Jindřicha, Diethera VI. z Katzenelnbogen, Wenera z Homburgu, Gottfrieda z Leiningen a Ludvíka z Öttingen. Duchovenstvo zastupovali lutyšský biskup Theobald z rodu hrabat z Baru, Mikuláš z Ligny, biskup z Butrinta, dvorský kancléř Jindřich, dříve opat z Weiler-Bettlach, od roku 1310 biskup v Tridentu, klerici Jindřich ze Sponheimu-Starkenburku a Gottfried z Apremontu. Právníci-legisté byli v družině zastoupeni Lucemburčanem Simonem z Marville a Brabant'anem Jindřichem z Jodoigne, který ke dvoru pronikl skrze službu královně Markétě. Z Lucemburska pocházeli také přední členové Jindřichovy rady komorník Tomáš ze Siebenbornu a hofmistr Jan z Braunschornu. Početnou účast lucemburských rytířů vedle dochovaných listin dokládá také obrazová kronika arcibiskupa Balduina z tzv. Balduinea.⁹⁷

Na rozkaz římského krále, který hodlal do Lombardie vyrazit již 1. října 1310, chystala dolnošvábská města druhý vojenský sbor pod vedením říšského fojta hraběte Konráda z Weinsbergu, určený k pacifikaci Eberharda Württemberského. Třetí vojenský kontingent měl

⁹⁴ MGH, *Constitutiones et acta publica* IV/1, s. 218-222, č. 257.

⁹⁵ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 678-680.

⁹⁶ Posloužila mi zejména studie Franz PROWE, *Die Finanzverwaltung am Hofe Heinrichs VII. während des Römerzuges*. Inaugural Dissertation, Berlin 1888. Účty Jindřichova dvora byly naposledy vydány v appendixu MGH – Const. IV/1.

⁹⁷ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 680, pozn. 91, uvádí jmenovitě Theobalda z Öttingen, Fridricha z Bourscheidu, Viléma z Kōrich, Jana Godemanna z Lucemburku, Jana z Kūntzig, Roberta z Orgeo, Fridricha z Blankenheimu, Tomáše ze Siebenborn, Jindřicha z Linster, Jana z Braunschornu a nejmenované pány z Ansenburgu, Brandenburgu a Kronenburgu.

Janovi a Elišce pomoci zlomit odpor korutanských a míšeňských oddílů. Jindřich VII. se obrátil především na knížata a hrabata na pravém břehu Rýna, do oblastí středního a jižního Německa a stanovil sraz armády na 24. září do Norimberka.⁹⁸ Řízení celé expedice a prvních kroků českého krále a říšského vikáře svěřil Jindřich do rukou mohučského arcibiskupa Petra z Aspelu, Lucemburčana, který byl s českými poměry dobře obeznámen. Petr byl jmenován Janovým poručníkem a již počátkem září ve Špýru převzal od římského krále rozsáhlé pravomoci, záruky pro případné odškodnění stejně jako ústupky ve prospěch své arcidiecéze. Arcibiskup, který patrně počítal s delším pobytem v Čechách, mohl jménem římského krále uzavírat závazné smlouvy, přičemž nemusel čekat na královy zvláštní pokyny či potvrzení vládních aktů z Itálie. Snad aby vyrovnal neobyčejně vzrostlou moc tohoto ambiciózního politika, pověřil Jindřich VII. poručnickou pravomocí také hraběte Bertolda z Henneberka, kterého na frankfurtském sněmu v červenci 1310 povýšil mezi říšská knížata. Římský král již počátkem roku 1310 o českém tažení jednal s Habsburky nebo rýnským falckrabím Rudolfem, ale většina klíčových účastníků svou účast potvrdila až koncem léta, s vyhlídkou na řádný žold. Vcelku pochopitelně Jana doprovázel eichstättský biskup Filip, 17. září se připojil fuldský opat Jindřich z Weilnau, kterému bylo slíbena náhrada případných škod, stejně jako řadě světských feudálů. Dochované listiny naznačují obtíže, s nimiž Jindřich opatroval peníze, za něž pak najal hrabata Ludvíka z Öttingen, Albrechta z Hohenlohe, Gottfrieda z Braunecku, tři bratry z Castelu, Oldřicha z Hanau a další.⁹⁹ Někteří z těchto pánů pak na Janově dvoře rychle zdomácněli, jiní se po roce 1314 přimkli k dalšímu římskému králi.

Počátek výpravy se opozdil o plné tři týdny, takže až 18. října se početné, podle Petra Žitavského třítisícové vojsko hnulo od Norimberka na severozápad. Na předpokládané trase, směrem na Cheb, Loketsko a Poohří, se výprava zastavila v bavorském klášteře Speinshart, kde zřejmě očekávala pohostinné přijetí. Došlo zde však k bližší neznámé výtržnosti, při níž Janova čeleď (*familia*) pravděpodobně zdemolovala nějaký klášterní objekt. Král Jan si na událost vzpomněl v květnu 1313, kdy klášteru věnoval 50 hřiven stříbra na jeho restauraci.¹⁰⁰ Další nehoda stihla expedici 1. listopadu při přechodu Ohře u Radešova, kde během brodění utonula část obozu.¹⁰¹ Výpravu naopak posilovaly oddíly českých pánů, jmenovitě Jindřicha z Lipé, a také pražský biskup Jan IV. z Dražic. Neúspěšné obléhání Kutné Hory a Prahy vyvolávalo u válečníků v Janově táboře obavy o osud výpravy, která by v mrazivém listopadu 1310 vzala zavděk zimovištěm v některém českém městě. 30. listopadu proto Jan uzavřel s držitelkou

⁹⁸ Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 138, Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 139.

⁹⁹ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 140, pozn. 1 a 4.

¹⁰⁰ RBM III, s. 60, č. 141.

¹⁰¹ FRB IV, s. 170: ... *transivit, sed vadum difficulter cum amissione et iactura rerum plurium adinvenit...*

východočeských měst Alžbětou Rejčkou dohodu o zaplacení 6000 hřiven, které jí Jindřich Korutanský nespravedlivě vzal, z kutnohorské urbury a mince. Lucemburk se k tomu rozhodl – dle znění listiny – na radu Bertolda z Hennebergu, Jindřicha z Lipé, Ješka z Vartemberka a Fridmana ze Smojna, přičemž je mezi svědky jmenován i Petr Mohučský.¹⁰²

K ústupu vojska do zimovišť však nakonec nedošlo, neboť k dobytí Prahy posloužila lest a moment překvapení. Kaplan královny Elišky Berengar, kterému bylo dovoleno navštívit Janovo ležení, smluvil s mohučským arcibiskupem signál k útoku na pražské hradby, který měli podpořit lucemburští stoupenci ve městě. 3. prosince vtrhlo vojsko Jana Lucemburského na Staré Město, zatímco poražení Míšňané uhájili pouze Menší město pražské a Hrad.¹⁰³ O tři dny později Jan zasedl k prvnímu veřejnému soudu na Staroměstském náměstí, kde anuloval veškerá privilegia a listiny Jindřicha Korutanského, jimiž si Janův soupeř zajistil podporu, zejména u měst.¹⁰⁴ Řada Korutancem privilegovaných královských měst tento právní akt patrně přijala s nelibostí. Lucemburkův krok totiž předznamenal oslabení jejich dosavadního příznivého vztahu ke královské moci, která byla za dobytí Prahy zavázána především českému panstvu a pražskému biskupovi.¹⁰⁵ Města, která chtěla být pokládána za králova partnera, se opět stala především zdrojem komorních příjmů.¹⁰⁶ Do Prahy se dostavili někteří významní šlechtici, aby novému králi slibili svou poslušnost ještě před holdovacím sněmem, svolaným do Prahy na Vánoce. Mezi lucemburské stoupence se tak 7. prosince znovu zařadil Albrecht ze Žeberka.¹⁰⁷ Jindřich z Lipé si opravdu udržel Jindřichem VII. zaručené Žitavsko a byl jmenován nejvyšším maršálkem i podkomořím.¹⁰⁸ Rozhodná podpora, kterou převážně severočestí páni nové dynastii poskytli, jim od počátku zajistila vliv na krále, který se však pochopitelně opíral hlavně o své poručníky a další říšské rádce. Ti ještě 19. prosince dojednali s míšeňským markrabím Fridrichem Bojovným smír, který Fridrichovi zajistil na úhradu škod zástavu některých

¹⁰² RBM II, s. 970, č. 2241. Je příznačné, že se Jan zavázal ke značným výdajům ještě v situaci, kdy neměl království pod kontrolou. Král i později přebíral finanční závazky Jindřicha Korutanského (např. nezaplacené věno jeho přemyslovské manželky Anny) a Habsburků v českých zemích, čímž od počátku silně přetížil své královské finance, zejména Staré Město pražské a kutnohorský zdroj stříbra.

¹⁰³ Útok na Prahu podrobně popsal Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy*, díl I., Praha 1892 (2. vyd.), s. 509-511, především na základě Zbraslavské kroniky. Srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 146-148.

¹⁰⁴ Tento soud zmiňuje nejstarší staroměstská městská kniha (RBM III, s. 20, č. 49): odehrál se před domem Šimona Štuka a vedle krále Jana na něm zasedali královští poručníci Petr z Aspeltu a Bertold z Henneberka, Jindřich z Lipé, Jan z Vartemberka, Albrecht z Hohenlohe, Diethelm a Walter z Castelu a další čelní dvořané, srov. TOMEK, *Dějepis*, I, s. 512. Král zde dosadil také novou městskou radu.

¹⁰⁵ Srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 147, zejm. pozn. 2. S neposlušností města Kolína vůči výzvám lucemburského vojska na podzim 1310 patrně souvisí přenesení práva kupeckého skladu do Nymburka, který byl v držbě Jana z Vartemberka, srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 144, pozn. 1.

¹⁰⁶ Staré Město Pražské hned po Janově příjezdu králi zaplatilo 600 hřiven stříbra (TOMEK, *Dějepis*, I, s. 535).

¹⁰⁷ RBM II, s. 971, č. 2242.

¹⁰⁸ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 150, pozn. 2 a 3. K držbě Žitavy viz RBM III, s. 5-6, č. 13 (29. 4. 1311 v Žitavě).

severočeských měst a spojenectví českého krále.¹⁰⁹ Dosavadní spojenci Jindřicha Korutanského, jakými byli z Míšeňska pocházející páni Ota z Lobdaburku – Bergova, Albrecht purkrabí z Leisingu, Jan ml. purkrabí z Donína, Ota z Ilburka, Jindřich z Kökeritz a další družiníci Fridricha Bojovného, tak poprvé přišli do styku s novým českým králem a říšským vikářem, který v rámci „nerozlučného přátelství“ v budoucnu využíval jejich služby v Míšeňsku i v sousední Lužici.¹¹⁰

II. 1. 4. Janovy první politické kroky v českých zemích (1311-1312)

Na přelomu let 1310 a 1311 se Praha – a Čechy vůbec – vůbec poprvé v dějinách stala neformálním centrem Říše na sever od Alp. Usadil se v ní syn římského krále a zároveň říšský vikář v doprovodu kurfiřtů mohučského a falckého, nehledě na další říšská knížata a šlechtice. Není známo, jak se českému králi podařilo před Vánoci 1310 ubytovat všechny více či méně vážené hosty z Říše, natož pak jak financoval jejich pobyt. Lze předpokládat, že byly využity staroměstské domy, objekty na Pražském hradě a Menším městě pražském. Jan se jistě snažil vyplatit odškodné říšskému vojsku, které před Prahou utrpělo značné ztráty koní. Je otázkou, do jaké míry mohli Janovi poručníci disponovat finančními zdroji v Říši. Během zimy se mnohem snazší jevílo využívat zdánlivě neomezené zdroje Českého království. Někteří bojovníci, např. Hynek Krušina z Lichtenburka, se odškodnili na úkor měšťanů, kteří uprchli spolu s Jindřichem Korutanským.¹¹¹ Ten si odvezl některé klenoty z pražské královské pokladnice a do Merána jej následoval i pražský zlatník Mikuláš.¹¹²

Část lucemburských stoupenců se jistě co nejrychleji přesunula do Německa, část ovšem očekávala zaplacení ze zdrojů českého krále. Jan Lucemburský zpočátku toto břemeno přenesl na bedra měšťanů¹¹³ a částečně i na důchody z kutnohorské těžby, zde byl nicméně limitován předchozími závazky vůči Alžbětě Rejčce, Janovi z Vartemberka a dalším. Dostatečný příliv peněz mohla zajistit všeobecná berně, kterou bylo možno zdůvodnit korunovací, ale ani tato

¹⁰⁹ RBM II, s. 972-973, č. 2244. Ke smlouvě podrobně Šusta, *Král cizinec*, s. 148-149.

¹¹⁰ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 124, pozn. 1. Česká kronika Přibíka Pulkavy z Radenína (FRB V, s. 195) vypráví, že podle plánů Jindřicha Korutanského se Ota z Lobdaburku – Bergova měl stát ženichem Elišky Přemyslovny, což by do budoucna zabránilo jejímu rovnorodému sňatku na knížecí úrovni, srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 106. Ota z Bergova každopádně patřil mezi nejvýznamnější spojence Fridricha Bojovného v letech 1309-1310. Srov. jeho svědeckou pozici v RBM II, s. 969, č. 2236.

¹¹¹ FRB IV, s. 172. Bohatství patricijských rodin ilustruje případ Ebruše Poplina, stoupence lucemburské kandidatury, v jehož domě našli korutanští straníci, když se zmocnili Prahy, poklad 5000 hřiven stříbra (FRB IV, s. 159). Přitom Ebruš nepatřil k nejvýznamnějším pražským patricijům. Srov. Jaroslav MEZNÍK, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990, s. 24.

¹¹² Dana STEHLÍKOVÁ, *Objednavatelé uměleckého řemesla v českých zemích za vlády Jana Lucemburského*.

Kandidátská disertační práce v oboru teorie a dějin výtvarného umění, Praha 1989, s. 16.

¹¹³ Poznatzky o výdajích Pražanů čerpá pro toto období z nejstarší staroměstské městské knihy V. V. TOMEK, *Dějepis*, I, s. 535.

cesta nebyla bez rizika. Tváří v tvář zástupu cizinců očekávala česká šlechta od mladého krále odměny a především vstřícnost při zachování podílu na moci. Možná již o Vánocích 1310 na prvním králem svolaném sněmu přednesli šlechtičtí předáci návrh požadavků, jimiž podmínili svou věrnost, snad i berni a řádný průběh korunovace. Podle Zbraslavské kroniky šlechta naléhala na brzkou korunovaci, ale Petr z Aspeltu vysvětloval její odkládání požadavkem Jindřicha VII., který si prý přál být u ní osobně přítomen.¹¹⁴ Mezitím zřejmě probíhala intenzivní jednání o dokumentu, který má král po své korunovaci potvrdit, dnes známým jako návrh tzv. inauguračních diplomů.¹¹⁵ Podle zachování ve formulářové sbírce biskupa Jana IV. z Dražic a úvodní zmínce o českém duchovenstvu se zdá, že se na vzniku tohoto návrhu podílel biskup spolu se svými přáteli, zejména Jindřichem z Lipé.¹¹⁶ S ním ho spojoval podíl na desátku z kutnohorské mince a urbury ze všech českých dolů, k níž mu pán z Lipé na jaře 1309 dopomohl.¹¹⁷ Lucemburské diplomacii se posléze podařilo radikální formulace návrhu zmírnit, přesto zůstal mladý král omezen v otázce využití zemské hotovosti, vybírání obecné berně a práva odúmrti. Také poslední požadavek, který zakazoval králi dosazovat cizince do jakéhokoli úřadu v českých zemích či na svém dvoře, byl důsledně zúžen na župní úřady, tedy na kvazilenní državy panovníkova zvláštního panování.¹¹⁸ Česká šlechta měla na cizince špatné vzpomínky snad již ze závěru 13. století, možná ji k dotyčnému požadavku přimělo až spojení českého krále s říšským vikariátem a chování Janových poručníků.¹¹⁹ Mezi panstvem již delší dobu dominovali Ronovci, kteří navazovali přátelské vztahy s dalšími významnými rody a rozrody.¹²⁰ Bylo očividné, že čeští velmoži okolo Jindřicha z Lipé se chystají postupně ovládnout radu a dvůr Jana Lucemburského.

¹¹⁴ FRB IV, s. 176. Srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 150-152. K berním zatím nejpodrobněji Kamil KROFTA, *Začátky české berně*, in: ČČH 36, 1930, s. 1-26, 237-257, 437-490, kde uvádí, že až do vymření Přemyslovců nenacházíme v pramenech ani náznak toho, že by krále při vypsání berně nějak omezoval souhlas jeho poddaných. Tomu odpovídá i rozbor situace za Václava II. z pera Libora JANA, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 51-58.

¹¹⁵ V hodnocení inauguračních diplomů se přidržují studie Václava CHALOUPECKÉHO, *Inaugurační diplomy krále Jana z roku 1310 a 1311*, in: ČČH 50, 1949, s. 69-102. Z ní vychází Jiří SPĚVÁČEK a ve své poslední syntéze *Velké dějiny země Koruny české*, svazek IVa, s. 27-29 také Lenka BOBKOVÁ. Předloha inauguračního diplomu je vydána v RBM II, s. 975, č. 2245.

¹¹⁶ Srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 149-150.

¹¹⁷ RBM II, s. 938, č. 2175. K tomu ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 19. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic (1301-1343)*, Praha 1991, s. 23-29, pokládá tuto dohodu za biskupův projev ochoty ke kompromisu a uvádí, že většina jmenovaných důchodů zůstala v rukou stoupenců Jindřicha z Lipé.

¹¹⁸ Srov. Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, s. 184.

¹¹⁹ K využívání německých námezdníků Václavem II. srov. Josef ŠUSTA, *České dějiny II/1. Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, Praha 1935, s. 419-420.

¹²⁰ Vzestup vlivu Ronovců na úkor ostatní šlechty konstatuje již pro dobu vlády Václava III. Miloslav SOVADINA, *Rok vlády Václava III.*, in: *Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka*. Vydal Moravský zemský archiv v Brně, Brno 2000, s. 160; ze spojení Jindřicha z Lipé mimo Ronovce je dobře známý vztah k Janovi z Vartemberka, později Vilémovi z Landštejna a Petrovi z Rožmberka.

Kolektiv rádců, jimiž Jindřich VII. vybavil svého syna na cestu do Čech, známe z řady soudobých narativních pramenů. Zbraslavská kronika jmenovitě uvádí mohučského arcibiskupa Petra z Aspeltu, bavorského vévodu a falckrabího rýnského Rudolfa, eichstättského biskupa Filipa, norimberského purkrabího Fridricha, Bertolda z Henneberku, Ludvíka z Öttingenu, hrabata Albrechta z Hohenlohe, Jindřicha z Brunecku a švábského fojta Dithera z Castelu.¹²¹ Tento původní doprovod, v němž hráli prim královi poručníci Petr z Aspeltu a Bertold z Henneberku, sestával z osob pocházejících z „králi blízkých oblastí“ již tradičně spjatých s římskými králi, tedy zejména z Frank a Wetterau. Taková družina Jana legitimovala jakožto člena královské rodiny k účasti na říšské politice, do níž zasahoval ve funkci říšského vikáře. Josef Šusta soudí, že i po rozchodu většiny říšského vojska zůstali Janovi po boku batři Dietegen a Walter z Castelu, hrabě z Hohenlohe, Jindřich z Weilnau, Oldřich lantkrabí z Leuchtenberka, Jan z Brubergu a Jan z Ochain.¹²² Trevírský historik Reichert k nim dodává pana Filipa z Falkensteina s tím, že jediný Lucemburčan (nehledě na Jana z Brubergu) Jan z Ochain, pražský dvůr roku 1312 opustil.¹²³ Většina z nich se podílela na slavnostní korunovaci královského páru v neděli 7. února 1311, která představovala první dvorskou slavnost nového panovnického dvora. K němu se přiřadili i čeští šlechtici: nepochybně Jindřich z Lipé, Jan z Vartemberka, biskup Jan IV. z Dražic, ale i Bohuslav z Boru a Fridman ze Smojna, jejichž synové byli před korunovaci pasováni na rytíře. Zachovány byly i další doprovodné korunovační obyčeje: *byli tehdy při tom všichni úředníci království a řádně vykonávali své úřady. Ten držel žezlo, tento korunu, ten jablko, ten to, onen ono, každý podle stavu a stupně svého.*¹²⁴ Pomazání na krále a korunování provedl Petr z Aspeltu, ke zvýšení lesku přispěly také klenoty v ceně 120 kop grošů, které královskému páru darovali pražští měšťané.¹²⁵ Velkolepá slavnost pokračovala přesunem na Staré Město, kde byla v refektáři minoritského kláštera u sv. Jakuba uspořádána hostina. Z hlediska dvorské etikety bylo určitým nedostatkem rozdělení hodovníků do více místností, protože mráz nedovoloval *připraviti hostinu na jediném veřejném místě*, tj. venku.¹²⁶ Nechyběli naopak hudebníci a nejrůznější hudební nástroje, ozdobná sedadla a stoly. Tato skvělá slavnost jistě udělala na aristokracii dojem, takže Zbraslavský kronikář mohl s mírnou nadsázkou napsat: *Neboť o se závod hrnou na dvůr tohoto nově korunovaného*

¹²¹ FRB IV, s. 170.

¹²² ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 151.

¹²³ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 680.

¹²⁴ *Zbraslavská kronika*, s. 228, FRB IV, s. 176.

¹²⁵ RBM III, s. 49, č. 114, srov. TOMEK, *Dějepis*, I, s. 514. Za předchozí dar 600 hřiven zapsal Jan Starému Městu v den své korunovace pražský ungelt, který byl záhy pronajímán předním měšťanům. U pražských měšťanů měl z loňského roku naopak pohledávku 40 kop Petr z Aspeltu.

¹²⁶ *Zbraslavská kronika*, s. 229, FRB IV, s. 177. K nárokům kladeným na hostinu a hodovní prostory srov. Joachim BUMKE, *Höfische Kultur I.*, München 1986, s. 248, 253.

*krále Jana všichni velmožové a strážníci mír; bezpečné jsou cesty, které byly dříve neschůdné a proměněny takřka v pustiny.*¹²⁷

Po chvílích opojení se panovník a jeho rádci vrátili k úkolům, které přinášela správa nového panství. Především bylo třeba zajistit vládu na Moravě, kterou Jindřich VII. 17. září 1309 zastavil v sumě 50 000 hřiven Habsburkům za podporu jeho italského tažení. Konkrétní dopad této dohody na Moravě byl zřejmě minimální, moravští páni a města čekali na vývoj v Čechách. Až po jednání mezi habsburskými a lucemburskými diplomaty (jmenovitě Petra z Aspeltu) v Chebu vydal rakouský vévoda Fridrich Sličný 30. března 1311 do rukou Petra z Aspeltu listinu, v níž se dobrovolně vzdal moravské zástavy.¹²⁸ Dle datace listin se zdá, že král Jan do Pasova vyslal jen mohučského arcibiskupa a mezitím v 1. dubna Chebu přenechal podle rady Petra, arcibiskupa mohučského, Jindřicha, opata fuldského, a Rudolfa falckrabí rýnského jménem svého otce vládu nad městy Altenburk, Cvikov a (Saskou) Kamenicí v Pliseňsku na 10 let Fridrichovi Míšeňskému.¹²⁹

Po této diplomatické přípravě už králi nic nebránilo převzít moc na Moravě. Ještě 4. května jakožto vikář rozhoduje severoněmecké záležitosti, brzy poté se však v doprovodu Petra z Aspeltu, Filipa Eichstättského, Albrechta z Hohenlohe, Bertolda z Henneberka, Dithera z Castelu a svém manželky vypravil na Moravu. Je pozoruhodné, že Petr Žitavský v této souvislosti nezmiňuje české šlechtice, naopak poznamenává, že se Jan řídil radami těchto mužů ve všech královských záležitostech tak, jak to otec určil. Zároveň je zde řečeno, že *ostatní knížata a hrabata, když se podrobila králi Janovi Praha a to, co je v království, se vrátila domů.*¹³⁰ V tomto poradním sboru ovšem nechyběl ani Lucemburčan Arnold z Pittingen, kterého Jan 25. května 1311 odměnil privilegiem soudní svrchovanosti nad jeho lucemburskými državami.¹³¹ Protože však dvůr zamířil nejprve do Olomouce a zde řešil vztah Boleslava Lehnicko-Břežského k Opavsku, lze předpokládat, že zde nechyběli lidé obeznámení s opavskou otázkou z řad moravské, opavské či slezské aristokracie.¹³² 11. června 1311 v Olomouci Jan slíbil knížeti Boleslavovi zaplatit 8000 kop grošů jako věno jeho manželky, Přemyslovny Markéty, načež měl Boleslav Opavsko vrátit českému králi.¹³³ Po jednání

¹²⁷ Zbraslavská kronika, s. 229, FRB IV, s. 177.

¹²⁸ Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310-1423*, Praha 1999, s. 14-15. K chebské dohodě viz RBM III, s. 2. č. 4, k pasovským jednáním RBM III, s. 3, č. 6, 7.

¹²⁹ RBM III, s. 4, č. 8. K tomu i RBM IV, s. 775-776, č. 1973, kde je zmíněno vyplacení Loun z míšeňské zástavy za 2000 hřiven.

¹³⁰ Zbraslavská kronika, s. 229, FRB IV, s. 177.

¹³¹ RBM III, s. 7, č. 20.

¹³² MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 16, k politickým aktům ohledně Opavska srov. RBM III, s. 8-9, č. 23, s. 9-10, č. 25, s. 10, č. 26, 27.

¹³³ Podrobně situaci popsal Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2002, s. 465.

s Alžbětou Rejčkou v zimě 1310 to bylo další nezaplacené věno posledních Přemyslovců, které Lucemburk zdědil. V Brně Jan Lucemburský přijímal hold od moravské šlechty, duchovenstva a královských měst. Můžeme zde předpokládat – bez opory ve svědečných řadách listin – přítomnost moravského podkomořího z doby bezvládní Smila z Obřan, mocného Rajmunda z Lichtenburka na Bítově, olomouckého biskupa Jana VI. z Valdštejna a zástupce Znojma, Jihlavy a dalších měst.¹³⁴ Představitelé šlechty si na Janovi vyžádali privilegium, kterým Jan potvrdil a rozšířil dosavadní výsady – tzv. inaugurační diplom pro Moravu, který, jak se předpokládá, byl vydán i pro Čechy.¹³⁵ Tyto dokumenty v budoucnu tvořily legální základ většiny požadavků šlechtické opozice, když se pokoušela zasahovat do stylu Janovy vlády a skladby jeho dvora.

Jan se do Prahy vrátil přes východočeská města, přičemž nejspíše v Kutné Hoře došlo počátkem července 1311 k nahrazení Jindřicha z Lipé ve funkci českého podkomořího Walterem z Castelu.¹³⁶ Nevíme, zda šlo v případě podkomořství o úřad udělovaný *nomine suppe*, tento krok nicméně znamenal uvolnění kutnohorské urbury a mince od tíživých nároků pana Jindřicha a jeho spojenců ve prospěch královského dvora. Walter byl ovšem cizincem, který v Čechách pobýval již v době Václava II. a podporoval habsburské ambice v Čechách i v letech 107-1308; Petr Žitavský navíc říká, šlo o *muže právě tak srdnatého jako bojovného*...¹³⁷ Tento osvědčený zastánce královské moci byl českým pánům patrně trnem v oku, takže hrozil spor, založený na výkladu inauguračního diplomu. Zároveň tento krok signalizuje návrat ke stylu vlády Václava II., při němž po Janově boku nechyběli ani cisterciáckí opati: sedlecký Heidenreich a zbraslavský Konrád, s titulem králův kaplana a familiára.¹³⁸ Podle Petra Žitavského král Jan při návratu do Čech *...prošel veškerou zemí, navštívil jednotlivá města a srovnal se zemí nové tvrže, odkud se dály loupeže*.¹³⁹ Že se jednalo hlavně o střední a východní

¹³⁴ MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 13-15.

¹³⁵ RBM III, s. 11-12, č. 29. Jeho výklad podává J. MEZNÍK v citovaném díle, s. 16-18, který zdůrazňuje specificky moravský rozměr privilegia, přestože první článek uvádí jako adresáty *omnes regni nostri Boemie et Moravie principes, ecclesiasticos et seculares, barones, nobiles atd.*, nikoli pouze obyvatele *marchionatus Moravie*. Tento úvod spíše podporuje hypotézu českého privilegia, jež bylo předlohou tohoto privilegia moravského.

¹³⁶ O odvolání Jindřicha v Sedlci či Kutné Hoře uvažuje Jana HYNKOVÁ, *Heidenreich Sedlecký*, in: 900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28. – 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze, Praha 2000, s. 121. Walter je jako *camerarius* poprvé označen v nejstarší městské knize Nového Bydžova 5. 7. 1311, srov. Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II. Počátky lucemburské*, Praha 1935 (2. vyd.), s. 144-145, týž, *Král cizinec*, s. 165-165; RBM III, s. 12, č. 31, s. 13-14, č. 34. Walterův bratr Dietegen z Castelu v létě 1311 Čechy opustil, aby se ujal říšského fojství ve Švábsku. Byl za své služby odměněn hodnotou říšského mana na hradě Ravensburgu a darem 800 hřiven, k tomu ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II.*, s. 213.

¹³⁷ *Zbraslavská kronika*, s. 229, FRB IV, s. 177.

¹³⁸ Srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 165, zejm. pozn. 2, kde je ze srpnového vyjádření Petra z Aspeltu cítit napětí na české politické scéně. Heidenreich jako králův věřitel vystupuje až v říjnu 1312 v RBM III, s. 45, č. 107, Konrád zmíněn v RBM III, s. 19, č. 45, když Jan potvrzuje privilegia zbraslavského kláštera.

¹³⁹ *Zbraslavská kronika*, s. 234, FRB IV, s. 178.

Čechy, dokládají poselstva pražských měšťanů ke králi: 3x zamířila do Poděbrad, 4x do Kutné Hory, dále do Čáslavi a Kolína, přičemž jednu z cest do Poděbrad absolvovali na koních, aby Janovi dovezli peníze včas.¹⁴⁰

Počátkem srpna, kdy se dvůr trvaleji usadil v Praze, spočinula poručnická funkce na Bertoldovi z Henneberka, zatímco Petr z Aspeltu dočasně navštívil své kurfiřtství.¹⁴¹ Pozornost mladého ambiciózního krále patrně upoutalo dění v Malopolsku, kde se proti vládě Vladislava Lokýtky vzbouřil krakovský patriciát v čele s fojtem a na jeho stranu se postavilo i několik dalších měst (Sandoměř, Wieliczka). Josef Šusta se snažil najít stopy kontaktů mezi Janovým dvorem a krakovskými vzbouřenci, které by potvrdily Janovu snahu o prosazení nároků na polský trůn. Jaroslav Mezník spatřuje překážku Janových polských ambicí spíše v současné vzpouře na Moravě, zapříčiněné Mikulášem II. Opavským, a zájmem lucemburské diplomacie o říšskou politiku.¹⁴² Na podzim 1311 si však Jan všiml také neklidu na česko-míšeňské hranici, zatímco markrabě Fridrich vedl válku s říšskými městy v Durynsku, arcibiskupem mohučským a opatem fuldským. V prosinci Jan z titulu říšského vikáře anuloval chebské spojenectví s Fridrichem Míšeňským, prohlásil ho za škůdce a nepřitele Říše, zbaveného říšských zástav a fojství. Zejména pan Vilém Zajíc z Valdeka a pražská vojenská hotovost se vypravili na Míšíňany, proti nimž se postavili i jejich sousedé, fojtové z Plavna, Gery, Weidy nebo páni z Elsterberka.¹⁴³

Vážnější rozbroje se objevily na Moravě; vzhledem k pokročilému ročnímu období se ovšem Janovi rádcové rozhodli ponechat pacifikaci Moravy na příští rok.¹⁴⁴ Jak ukazují staroměstské účty, královský dvůr častěji přicházel do styku s měšťanským kreditem. Po prvních 600 hřivnách poskytli Pražané 29. září 1311 králi 350 kop grošů, které si vypůjčili od Olbrama synovce Albrechta. K Vánocům obdrželi král, královna a další velmoži klenoty za 80 kop, nehledě na již zmíněná poselstva za králem a dokonce až k císaři, které Pražany stálo 250 kop.¹⁴⁵ Vedle těchto královských dluhů nesmíme zapomenout ani za závazky vůči Alžbětě Rejčce, postupné vyplácení Moravy z habsburské zástavy a další, patrně menší částky, které dvoru poskytovali cisterciáckí opati a další feudálové. Pokud královi rádcové zavedli v království mír a relativní bezpečnost, nepodařilo se jim ozdravit královské finance. Nadále před sebou hrnuli hromadu dluhů, která se ani v dalších letech zřejmě nezmenšovala. Určitě

¹⁴⁰ RBM III, s. 48-49, č. 114; text vychází z nejstarší staroměstské městské knihy.

¹⁴¹ Petr je 28. srpna již v Aschaffenburgu (na horním toku Rýna), srov. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II.*, s. 146.

¹⁴² ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II.*, s. 147-149, MEZNÍK, cit. dílo, s. 18-19.

¹⁴³ RBM III, s. 24-25, č. 57, s. 49, č. 114, kde zmínka o výdajích na lučištníky táhnoucí za Labe směrem na Kadaň; průběh války v Míšeňsku a Durynsku líčí ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II.*, s. 149-150.

¹⁴⁴ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 165.

¹⁴⁵ RBM III, s. 49, č. 114. Suma výdajů za českého z roku 1311 krále činila 939 kop grošů.

však dokázali využít svých kontaktů v novém prostředí. Hrabě Berthold z Hennebergu vzal na jaře 1311 s sebou do Čech svého stejnojmenného bratra, johanitu, který se záhy stal převorem špitálníků sv. Jana v Čechách, Moravě, Polsku a Rakousku. Také bratranec králova poručníka, pan Jindřich, kterého najdeme v Praze na podzim 1312, přijel snad s vyhlídkou na jistý zisk.¹⁴⁶ Jak už ovšem bylo řečeno, příbuzenské vazby hrály u dvora vždy důležitou roli, takže formující se rodinné „klany“ nelze šmahem odsuzovat jako projevy klientelismu.¹⁴⁷ České šlechtě se ovšem rodiny cizích velmožů u dvora stávaly trnem v oku.

Roku 1312 se musel mladý král obejít bez zkušeného Petra z Aspeltu. Sotva se mohučský metropolita koncem roku 1311 vrátil do Prahy, hned naléhal na Jindřicha VII., aby byl zproštěn poručnického úkolu a mohl osobně bránit své zájmy proti Fridrichovi Míšeňskému. Císař listem z 27. ledna 1312 svolil pod podmínkou, že kdyby bylo Petra v Čechách zapotřebí, bezodkladně se vrátí k Janovi. Arcibiskup v polovině dubna odcestoval, po Janově boku ovšem zůstal jako poručník hrabě Berthold, eichstättský biskup Filip, podkomoří Walter z Castelu a opati Heidenreich a Konrád.¹⁴⁸ Král se pilně zabýval říšskými záležitostmi, zejména děním v Durynsku, smírné ukončení záští mezi Mikulášem z Potštejna a Peregrinem Pušem přenechal Bertoldovi z Henneberka, synovci fuldského opata Jindřichovi z Weilnau, Albertovi z Hohenlohe a z Hessenska pocházejícímu Filipovi z Falkenštejna.¹⁴⁹ Spor, při kterém zahynul Mikulášův otec pan Procek, vyvrcholil zabitím patricije Peregrina Puše, po němž byl Mikuláš se svými druhy uvězněn, ale boj proti Pušovcům a dalším patricijským rodinám vedl Mikulášův bratr Půta. Pokoňující podmínky, které tvrdě dopadly na pana Mikuláše a jeho rodinu, byly zajištěny řadou vlivných rukojmí a vzbudily nepochybně odezvu v řadách českých pánů. Čtyři franská hrabata, která zastupovala královskou autoritu, zde v osobě pana Mikuláše pokořila českou šlechtu před bohatými patriciji mnohdy německého původu.¹⁵⁰

Nárůst nenávisli vůči vládě cizinců, která se takto rodila, nezkušený král patrně nevnímal. Mohl ji vyvážit rezolutními zásahy královské moci proti zemským škůdcům, zejména na Moravě, které zahájil sebráním zemské hotovosti a přesunem do jihovýchodních Čech a na Třebíčsko.¹⁵¹ Listina Janem vydaná 5. května 1312 v Třebíči nám poprvé během Janovy vlády představuje nejvyšší úředníky zemského soudu. Byli jimi syn Jindřicha z Rožmberka Petr jako

¹⁴⁶ Wilhelm FÜSSLEIN, *Berthold VII. Graf von Henneberg*, s. 218-219. Srov. RBM III, s. 58, č. 136 (z roku 1313).

¹⁴⁷ Srov. Peter MORAW, *Räte und Kanzlei*, in: Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen, hrg. von Ferdinand SEIBT, München 1678, s. 285-292.

¹⁴⁸ RBM III, s. 26, č. 62; ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II.*, s. 151-152.

¹⁴⁹ K durynské válce se vztahují listiny v RBM III, s. 24-25, č. 57, s. 28, č. 67, rozsudek nad Mikulášem z Potštejna v RBM III, s. 29-31, č. 70.

¹⁵⁰ Konflikt a jeho vyústění podrobně analyzoval ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II.*, s. 216-218.

¹⁵¹ V Třebíči je král doložen RBM III, s. 32-33, č. 76. Výpravu nesprávně - až na červenec 1312 - datuje *Zbraslavská kronika*, FRB IV, s. 179.

nejvyšší komorník, nejvyšší sudí Oldřich z Řičan a písař Petr. Král jim oznamuje, že vdově po Oldřichovi z Hradce, jejímu synovi a poddaným dal na jeden rok soudní imunitu vůči jakémukoli soudu a ustanovil jako jejich delegovaného soudce, jemuž lze případné stížnosti adresovat, prokurátora Oldřicha Pluha. Na rozdíl od Josefa Šusty nepokládám tento akt za zásah dvorských kruhů do řádného běhu zemského práva, neboť imunitní zásahy proti zemskému právu nepředstavují žádnou anomálii, navíc v případě práv vdovy, na niž zemské právo většinou bralo ohledy.¹⁵² Zajímá mě spíše počátek kariéry Oldřicha Pluha, kterou tento klient hradeckých pánů patrně zahájil. Roku 1319 je poprvé zmíněn jako podkomoří, záhy se stal zemským sudím a ve třicátých letech se již pyšnil predikátem „z Rabštejna“.¹⁵³

Výprava na Moravu probíhala úspěšně, alespoň co se týče dobývání hradů odbojných šlechticů a lapků. Zbraslavský kronikář, který celou kampaň barvitě vylíčil, se v jednom případě odvolává na svědectví králova maršálka Herlina.¹⁵⁴ Tato zmínka ukazuje na pokročilou dichotomii některých úředních titulů v Čechách: na jedné straně převážně čestný titul spojený s důchody (nejvyšší maršálek), na straně druhé osoba, která krále na cestách doprovází a obstarává jeho družině ubytování, tedy maršálek *stricto sensu* dvorský. Herlina ovšem v soudobé diplomatické produkci nenalézám - podobně jako až do r. 1313 králova hofmistra; šlo tudíž nejspíše o cizince, který mimo dvorské prostředí samostatně nevystupoval.

Janovo moravské tažení se výrazně dotklo řady moravských šlechticů, kteří přišli o své hrady a tvrze. Někteří, jako Artleb z Boskovic, uprchli do ciziny a smíření se svým vrchním pánem tak oddálili, jiní už 20. července v Brně obdrželi královskou milost.¹⁵⁵ Královský pár se 17. června v Brně rozhodl uskutečnit jedno z nesplněných přání Václava II. a založil - na Eliščino výslovné naléhání - klášter dominikánek v *královské zahradě před Brnem*. Jeho řízením pověřil paní Kateřinu, vdovu po Tasovi z Lomnice, případně i její příbuzné a fundaci nadal pozemkem za hradbami, zahradou a dvorcem s věží.¹⁵⁶ Šlo o jasné navázání na přemyslovskou

¹⁵² ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 217, pozn. 3. K imunitám vůči krajským cúdám a zemskému soudu naposledy Libor JAN, *Václav II.*, s. 198-205.

¹⁵³ K Pluhovi srov. August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého* (dále jen *Hrady*), Praha 1993-1998 (3. vydání), díl XIII, s. 138; RBM III, s. 626, č. 1600, s. 32-33, č. 76; *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae a. MDXLI igne consumptarum*. vol. I (1287 - 1380), ed. Josef EMLER, Pragae 1870, s. 407.

¹⁵⁴ FRB IV, s. 179: ... *sicut michi Herlinus, marschalcus regis, retulit...*

¹⁵⁵ Ke vzbouřencům lze, na základě Zbraslavské kroniky dvou níže uvedených listin, počítat Fridricha z Linavy, Oldřicha a Artleba z Boskovic, Macka řečeného Mnich, tři příslušníky rodu z Brandýsa, ale i Mikuláše mladšího, vévodu opavského. Přítomnost tohoto feudála naznačuje, že asi nešlo o soukromá feudální záští a řádění loupežníků, ale snad o řešení problému Opavska, které dosud nebylo opavským Přemyslovcům vráceno. K tomu naposledy Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 18-19. Smíření se vzbouřenci proběhlo 20. 7. 1312 v Brně (RBM III, s. 37, č. 83), s Artlebem z Boskovic až 5. 5. 1313 v Praze (RBM III, s. 57-58, č. 135). K poněkud tajemnému rodu pánů z Linavy naposledy Antoni BARCIAK, *Przybysze z Czech i Moraw w otoczeniu ksiąząt górnośląskich w średniowieczu*, in: *Polacy w Czechach Czesi w Polsce X-XVIII wiek*, edd. Henryk Gmiterek - Wojciech Iwańczak, Lublin 2004, s. 32 a pozn. 3. Jde o původně slezský rod, který se přesunul na jižní Moravu.

¹⁵⁶ RBM III, s. 35-36, č. 80.

tradici a zároveň první i poslední společnou církevní fundaci královských manželů. Klára Benešovská a Božena Kopičková soudí, že založení nevyšlo, protože Lucemburk se o klášter nestaral a Eliška sama neměla dostatek finančních prostředků. Z těchto důvodů svěřila budování kláštera dominikánek Kateřině z Lomnice.¹⁵⁷ To ovšem není zcela pravda, neboť s Kateřiným vedením konventu počítala už zakládací listina. Paní Kateřina se o klášter svědomitě starala a před rokem 1333 jej podřídila ochraně pánů z Lomnice. O vztahu Elišky Přemyslovny ke *Královské zahradě* nemáme žádné další zprávy, na sestry u kostela sv. Anny naopak pamatovala ve své poslední vůli Alžběta Rejčka i její služebnice Gertruda, dcera Kateřiny z Lomnice. Ani Lucemburk se o dominikánky jakožto donátor nestaral, neboť jejich konvent zastínila sousední starobrněnská fundace Alžběty Rejčky, které naopak věnoval zvláštní péči a přízeň.¹⁵⁸ Paní Kateřina ovšem měla dveře u dvora vždy otevřené a král roku 1318 zasáhl ve prospěch jejího kláštera proti svévolnému jednání moravského hejtmana.¹⁵⁹

Donační opatrnost královských manželů u brněnského založení byla patrně výsledkem nárůstu finančních závazků, které přibýly hned vzápětí, když Jan po smíru s moravskou šlechtou po 20. červenci odjel do Vídně k jednání s Habsburky. Z Itálie tam zamířil také fuldský opat Jindřich, který se z Janova dvora dočasně přesunul k jeho otci. Ve Vídni se kromě otázky lucembursko-habsburského sňatku a vzájemné vojenské pomoci probíral také dluh Jindřicha VII. vůči Habsburkům, který roku 1309 vedl k zastavení Moravy. Král Jan Fridrichovi Habsburskému zaplatil část otcova dluhu, v habsburských rukou naopak nadále zůstalo zastavené Znojmo, Pohořelice a Podivín.¹⁶⁰ Jednání se v srpnu přesunula do Znojma, kde Jan 17. a 19. 8. slíbil splatit dluhy Habsburků vůči Dietegenovi a Walterovi z Castelu. Tito feudálové od roku 1306 podporovali habsburskou kandidaturu na český trůn a zejména Walter utrpěl v Čechách jisté škody, jejichž úhradu vévoda Fridrich přenesl na svého českého věřitele, kterému nyní Castelové sloužili. Podobného rázu byly také finanční nároky Fridricha ze Šumberka a sedleckého opata Heidenreicha.¹⁶¹ Tento bohatý feudál přitom také zaplatil za královnu Elišku, která během manželových jednání pobývala v Brně spolu se zbraslavským

¹⁵⁷ Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna česká 1292-1330*, Praha 2003, s. 108, s odvoláním na Kláru BENEŠOVSKOU, *Královští stavebníci na dvoře Jana Lucemburského. Kandidátská práce – Ústav teorie a dějin umění ČSAV*, Praha 1989, s. 8. K rodu z Lomnice Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Brno 1972 (2. vyd.), s. 440. Z tohoto rodu pocházel olomoucký biskup Petr, řečený Bradavička, zesnulý roku 1316 a pochovaný u sv. Víta v Praze.

¹⁵⁸ Fundaci do širších souvislostí zasadil Dušan FOLTÝN a kolektiv, *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 205.

¹⁵⁹ RBM III, s. 171, č. 421, vydání *in extenso* in: *Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae*, edd. Petr Ritter von CHLUMECKÝ - Josef CHYTIL, Brünn 1854, díl VI, s. 97-98, č. 127.

¹⁶⁰ K jednáním J. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 177-179, Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 19.

¹⁶¹ J. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 178, pozn. 1. RBM III, s. 39, č. 88, s. 40, č. 93, s. 42, č. 95, 96, 97.

opatem Konrádem a jeho služebníkem Petrem Žitavským.¹⁶² Z Brna se dvůr, na němž nechyběl ani Filip Eichstättský, přesouval stejně jako roku 1311 do východních Čech a přes Kolín do Prahy. Zde se bratři Fridrich, Heřman a Fridrich ze Šumberka vzdali ve králův prospěch úřadu kadaňské župy, který jim zajistili římsí králové Albrecht a Jindřich VII., nikoli však zcela a beze zbytku. Fridrich ze Šumberka si udržel královskou přízeň minimálně do roku 1317, kdy je uváděn jako Janův rádce a podkomoří. Před polovinou roku 1312 se litoměřickým proboštem stal nelegitimní člen téhož rodu Jindřich ze Šumberka, známý jako žalobce biskupa Jana IV. z Dražic.¹⁶³ Dvorského života se týkala také činnost kanceláře, kde již řadu let sloužil českým králům mistr Tomáš *de Fractis*. 30. září byl tento králův *familiaris* odměněn úřadem písaře urbury v Jihlavě, uvolněného smrtí písaře Heřmana z hornolužického Sorau. Mezi rádci krále Jana při tom vystupují fuldský opat Jindřich z Weilnau, Bertold z Henneberka, Filip z Falkenštejna, mistr Mikuláš, Walter z Castelu a dva Lucemburčané: Jan Bruberku, Jan z Oschens, pán z Jemeppe.¹⁶⁴ Opět jde o feudály z Říše, kteří Jana reprezentovali jako říšského vikáře, což současně naznačuje slabý vliv rádců z rodových držav, a to i z Lucemburska. Lucemburčané se ve správě království a jeho finančních zdrojů prakticky neuplatnili, takže na tom byli zhruba stejně, jako kdyby Janovi čeští dvořané (hypoteticky) chtěli působit na správu Lucemburska.¹⁶⁵

Jak je už dostatečně zjevné, vystupují na počátku Janovy vlády jeho dvořané nejčastěji v souvislosti s finančními operacemi, jimiž Jan řeší dlužní závazky svých královských předchůdců, ale i vlastních věřitelů a otce Jindřicha. Tak tomu bylo i po zbytek roku 1312. Raymond Cazelles za hlavního královského finančníka počátků Janovy vlády považuje opata Heidenreicha, což je celkem možné.¹⁶⁶ Sedlecký opat kromě již zmíněných dluhů v Brně zaplatil také menší dluh Václava II. u krakovského měšťana Pavla a 100 kop za vyvázání

¹⁶² RBM III, s. 46, č. 110; k Eliščinu pobytu se vztahuje královnin zájem o zázrak s oltářní svátostí v Ivančicích, FRB IV, s. 183-185.

¹⁶³ Filip Eichstättský uděluje odpustky v klášteře v Brně: RBM III, s. 42, č. 98; Ke kadaňské župě srov. RBM III, s. 43, č. 102 (1312, 9, 15, Praha). Fridrich ze Šumberka jako rádce a podkomoří: FRB IV, s. 243. K Jindřichovi ze Šumberka Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic (1301-1343)*, Praha 1991, s. 80-82, která šumberkou ztrátu kadaňské župy považuje za možný důvod zhoršení vztahu Šumberků ke králi. Ke zhoršení vztahu však nejspíše nedošlo, což tatáž autorka nepřímo ukazuje na s. 96. Srov. Petr RAK, *Přemyslovská Kadaň ve světle písemných pramenů*, in: *Minulost Západočeského kraje* 33, 1998, s. 51-80.

¹⁶⁴ RBM III, s. 43-44, č. 104. Úřad písařství urbury byl pomocným úřadem urburefů, jimž byla správa urbury většinou pronajímána. Takové písařství dávalo naději na zbohatnutí, jak ukazuje příklad Dětficha, bratra bývalého písaře urbury (v Kutné Hoře) Mikuláše (RBM III, s. 12, č. 31). Není vyloučeno, že tímto bývalým písařem je právě svědek Janovy listiny, mistr Mikuláš. K urbuře a urburefům srov. naposledy Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 110nn.

¹⁶⁵ K vlivu Lucemburčanů u Janova dvora srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I. díl, s. 291. Jan z Ochsen byl již koncem roku 1312 poslán do Itálie (zmíněn v Pise) a odtud se vrátil do Lucemburska. K tomuto šlechtici viz tamtéž, II. díl, s. 680.

¹⁶⁶ Raymond CAZELLES, *Jean l'Aveugle comte de Luxembourg roi de Bohême*, Bourges 1947, s. 59.

Bertholda z Henneberku a dalších osob z dluhů vůči Matouši Trenčanskému.¹⁶⁷ Téhož dne král řešil také pohledávky Jindřicha z Lipé. Dluhy, které si český velmož nárokoval již od dob Jindřicha Korutanského, byly zřejmě v celku jednorázově nesplacitelné, takže je Jan odkázal na splátky urbury a monety, což z Janovy strany potvrdili Bertold z Henneberka a podkomoří Walter z Castelu, z Jindřichovy strany Vítek z Landštejna a Fridman ze Smojna.¹⁶⁸ Tehdy se opět projevila míra zadlužení předchozích českých králů, na kterou Jan znovu doplácel. Na druhou stranu je otázkou, zda podobné vyřizování dluhů nebylo v prostředí královského dvora běžné.¹⁶⁹ Jedním z prostředků, jak peníze získat, bylo udělování či potvrzování privilegií. Jan si to uvědomil hned příštího dne, 11. října 1312. Údajně na radu své manželky, fuldského opata Jindřicha, Bertolda z Henneberka, Filipa z Falkenštejna, maršálka Jindřicha z Lipé, Vítka z Landštejna a Waltera z Castelu potvrdil privilegium Václava II. pro sedlecký klášter, což mohl být další revanš za Heidenreichovy služby.¹⁷⁰ Záhy poté je totiž zmíněna další Heidenreichova půjčka zadluženému králi.¹⁷¹ Povšimněme si také Fridmana ze Smojna a Vítka z Landštejna, kteří v okruhu rádců mladého krále patrně podporují Jindřicha z Lipé.

Dalším zdrojem půjček a darů byl pražský patriciát, který ve své městské knize zanechal informace o výdajích ve prospěch Janova dvora. Ponecháme-li zatím stranou hmotné dary, dozvíme se, že Pražané roku 1312 za králem často cestovali: 3x za ním jeli do Poděbrad, 4x do Kutné Hory a do Brna, jednou do Čáslavi a Kolína, nehledě na styky s Jindřichem VII.¹⁷² Kromě toho za krále zaplatili dva koně, které Jan obdržel od pána z Kökeritz a aktivně vyrazili s lučištníky za Labe ke Kadani, snad aby zasáhli do pohraničních pútek s Fridrichem Míšeňským.¹⁷³ Na konci září 1312 po návratu z Moravy král od Pražanů vymohl darem 400 kop grošů, které měšťané sehnali dostatečně rychle pouze se škodou 160 kop úroků pro různé

¹⁶⁷ RBM III, s. 45, č. 107 (1312, 10, 10, Praha). ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 167, pozn. 1 v této souvislosti uvažuje o Janově nepřímé podpoře vzpoury vojty Albrechta a krakovských měšťanů proti Vladislavu Lokýtkovi. Velice sporné polské prameny to však nepotvrzují. Pro českého krále byla zřejmě důležitější situace v Uhrách, odkud Matouš Trenčanský, ve spojení s některými českými šlechtici, napadal východní pomezí Moravy. Proto se Jan někdy v létě 1312 setkal s uherským králem a snad také s Matoušem. Opět však narážíme na nedostatek pramenů; srov. k tomu ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 175-176, zejm. s. 176, pozn. 1.

¹⁶⁸ RBM III, s. 45-46, č. 108.

¹⁶⁹ Jan GEBAUER (ml.), *Některá akta z kanceláře Jindřicha Korutanského*, in: *Věstník Královské české společnosti nauk*, třída historická, 1908, s. 9-10 upozornil, že Jindřich Korutanský přestal vyrovnávat své dluhy prostými dary (výsluhami) a začal splácení poukazovat na zeměpanské důchody, jak to bylo v Tyrolích běžné. Snad to poukazuje na kritický stav královské domény v této době. Také mladý Lucemburk se zpočátku uchýlil k půjčkám u zámožných jednotlivců a poukazům na královské důchody spíše než k zástavám a prodejům z královských nemovitostí, kde byly jeho možnosti patrně značně limitované předchozím vývojem. K zástavám Jindřicha Korutanského na 45 000 pražských hřiven pro Habsburky srov. Josef ŠUSTA, *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, ČD II/1, Praha 1935, s. 750-751.

¹⁷⁰ RBM III, s. 46, č. 109.

¹⁷¹ RBM III, s. 46, č. 110 (1312, 10, ante 15, Praha).

¹⁷² RBM III, s. 48-49, č. 114. K cestám Pražanů do zahraničí srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 185, pozn. 1.

¹⁷³ O nich hovoří, bez uvedení data, pokračování tzv. Dalimilovy kroniky (FRB III, s. 229), srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 165, pozn. 3.

věřitele.¹⁷⁴ Současně nesli náklady za pohostinství vůči některým významným dvořanům, kteří byli ubytováni v měšťanských domech. Jistě to víme o Petrovi z Aspeltu, který sídlil v domě Konráda z Chebu, lze to předpokládat také u Bertholda z Hennebergu nebo u královského páru, spojovaného s domem U kamenného zvonu. Ze stížností Pražanů, zapsaných roku 1319 do městské knihy, lze usoudit, že se hosté k měšťanům nechovali vždy ohleduplně.¹⁷⁵ Toto tísnivé soužití, které mnozí vnímali jako provizorium, patrně způsobil neutěšený stav Pražského hradu. Český král ovšem zatím neměl čas své rezidenční podmínky zlepšit. Kromě domácích záležitostí se ho čím dál více pohlcovala zahraniční politika.

Kromě neklidu v Krakovsku a na uhersko-moravské hranici vyžadovala Janovu pozornost zaalpská část Říše, která byla již delší čas bez krále. Jindřich VII. sice 29. června 1312 dosáhl po těžkých bojích v Římě císařské korunovace, ale na rozdíl od řady předchozích německých feudálů se nespokojil pouhým titulem a chystal se k zápasu s neapolským králem Robertem a guelfskou ligou. Na šest set rytířů, vedených falckrabím Rudolfem a norimberským purkrabím Fridrichem jej za těchto okolností opustilo, takže jeho prořídle šiky potřebovaly před nastávajícím bojem doplnit zaalpskými bojovníky. Všimněme si, kdo s Jindřichem setrval. Šlo hlavně o osoby s Lucemburkem spřízněné jako jeho bratr Balduin, Robert a Jindřich Flanderští, Amadeo Savojský, Dětrich z Katzenelbogenu a Gottfried z Leiningen.¹⁷⁶ Další jména lze doplnit na základě ilustrací v tzv. Balduineu, které věrně uvádějí erby Jindřichových bojovníků: uveďme alespoň císařova komorníka Tomáše ze Siebenbornu, Jana z Braunschornu, hrabata ze Sponheimu, Wiganda z Buchesu a Fridricha z Blankenheimu.¹⁷⁷ Někteří z těchto mužů se po císařově smrti přimkli k mladému Janovi jako Jindřichovu nástupci a to i po volbě dvou římských králů (Gottfried z Leiningen, Tomáš ze Siebenbornu). Někteří Italové v císařských službách pak Janovi připravili cestu k jeho italské signorii.¹⁷⁸

¹⁷⁴ Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin, II. Počátky lucemburské*, Praha 1935, s. 174.

¹⁷⁵ Srov. např. Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna česká 1292-1330*, Praha 2003, s. 32-37, k otázce královské rezidence se ještě vrátím. Stížnosti na násilí královské čeledi (*familia*) vůči hostitelům viz RBM III, s. 207, č. 504.

¹⁷⁶ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 181-182.

¹⁷⁷ *Kaiser Heinrichs Romfahrt. Die Bilderchronik von Kaiser Heinrich VII. und Kurfürst Balduin von Luxemburg*, hrg. von Franz-Josef HEYEN, Boppard am Rhein 1965, s. 134-142.

¹⁷⁸ Mám tu na mysli Simona Filippi dei Reali z Pistoje, srov. Franz PROWE, *Die Finanzverwaltung am Hofe Heinrichs VII. während des Römerzuges*. Inaugural Dissertation, Berlin 1888, s. 8-11.

II. 1. 5. Janovy první politické kroky v Říši a Lucembursku (1313-1314)

Jan strávil Vánoce roku 1312 patrně v Čechách, avšak na Tři krále roku 1313 *slavil dvůr* v Norimberku, kde byla také vyhlášena pomocná italská expedice.¹⁷⁹ Jindřich VII., který mezitím zahájil boj s Florencií, vyzýval všechny významné říšské feudály, aby k němu přijeli do 1. května 1313, a předpokládal, že v čele nového kontingentu do Itálie dorazí jeho syn. Zdá se, že opatrný Berthold z Henneberka svého nezkušeného chráněnce od výpravy zrazoval, ale císař na svého syna mohl působit také skrze cisterciácké opaty Konráda a Heidenreicha, kteří měli u dvora zřejmě značný vliv.¹⁸⁰ Jan se náročného úkolu ujal se vši rozhodností. Při cestě do Augsburgu a Kostnice, kde jednal s jihoněmeckými pány, ho věrně doprovázel a svými radami častoval zejména Filip Eichstättský, kterému 5. února 1313 v Augsburgu za odměnu udělil právo lovu ve Weissenburském lese.¹⁸¹ Během cest po Říši mu byl nápomocen také Filip z Falkenštejna, jehož město Königstein bylo Janem vybaveno stejnými právy jako Frankfurt nad Mohanem.¹⁸² Petr z Aspeltu zatím pobýval ve svém arcibiskupství.

Optimistické zprávy, které o Janových přípravách přišly do Itálie, nebyly na místě. Shromáždování vojska a peněz naráželo v Říši na neochotu, také administrativní možnosti říšských fojtů a dalších císařových důvěrníků nebyly valné, nutně docházelo k zástavám císařových říšských práv a držav.¹⁸³ Když se král někdy v dubnu vrátil do Čech a snažil se připravit český kontingent, nevedlo se mu o mnoho lépe. Kromě urbury a monety, zatížených splácením starších dluhů - naposledy 50 hřivnami týdně pro pána z Lipé - se Jan pokusil opět využít Pražany, jimž za dar 1000 hřiven slíbil osvobození od všech dávek na dva roky.¹⁸⁴ Král se snažil zrušit všechny nadbytečné výdaje a rychle si naklonit také šlechtu.¹⁸⁵ Ta jistě s pohoršením přihlížela chvatným přípravám, jimž vévodili Filip Eichstättský, Bertold z Henneberku a Filip z Falkenštejna, zatímco v královských městech a kláštorech hromadil

¹⁷⁹ Citát z FRB IV, s. 181. Jana do Norimberka kromě výše zmiňovaných rádců doprovázel i biskup Jan IV. z Dražic, někteří čeští páni a pražští měšťané. Srov. Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. Kniha II. Počátky lucemburské*, Praha 1935 (2. vyd.), s. 170, Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, Praha 1991, s. 90.

¹⁸⁰ Šusta, *Král cizinec*, s. 185, pozn. 2, 3. Dopisy z 25. a 31. ledna 1313 in: FRB IV, s. 196. Ke vlivu zbraslavského opata zde: *...dominus Conradus, abbas primus Aule Regie, non infimum locum in consiliis apud Johannem, regem Bohemie, habuit...*

¹⁸¹ RBM III, s. 54, č. 126.

¹⁸² RBM III, s. 54, č. 128.

¹⁸³ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 187, zejm. pozn. 1. Zde také zmínka o švábském fojtu Dietegenovi z Castelu, který měl ve Švábsku zvláště těžkou pozici proti Eberhardovi Würtemburskému, jenž za finanční podpory florentských guelfů rušil přípravy k italské expedici.

¹⁸⁴ Přípravy k expedici popsal Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin, II. Počátky lucemburské*, Praha 1935, s. 175-176.

¹⁸⁵ Jan rezignoval na to, že vyplatí od řezenských židů kříž Přemysla Otakara II. a další korunní klenoty, zastavené Jindřichem Korutanským. To přenechal svému protonotáři a rádcí, řezenskému biskupovi Mikulášovi z Ybbsu: RBM III, s. 60, č. 142.

prostředky podkomoří Walter z Castelu.¹⁸⁶ Za gesto královy dobré vůle lze pokládat amnestii Artleba z Boskovic, za jehož neškodnost se zaručila řada předních českých pánů. V jejich čele dominoval nejvyšší maršálek Jindřich z Lipé, jako pražský purkrabí se poprvé objevuje další Ronovec Oldřich z Lichtenburka, dále Rajmund z Lichtenburka a Půta z Dubé jako Jindřichovi političtí spojenci. Na Moravě převzali vedoucí pozice Vok z Kravař a Bernard z Cimburka, v Praze se objevil také jeden z mišeňských Koldiců.¹⁸⁷ Král předním českým a moravským šlechticům chvatně rozdával statky, ať už z královské domény, nebo odúmrtě.¹⁸⁸ Snad právě v této době získal Vok z Kravař město Nový Jičín, kterému král roku 1313 daroval právo vybírat clo a mýto.¹⁸⁹ Ani Jindřich z Lipé nepřišel zkrátka. Král získal roku 1312 odúmrtí moravské statky Smila z Obřan, které asi v této době udělil Jindřichovi z Lipé, údajně s pány z Obřan spřízněnému.¹⁹⁰ Vzhledem k velkému rozsahu celé odúmrti se Jan možná pokusil takto vyrovnat veškeré královské dluhy u neodbytného Ronovce, který měl být definitivně zbaven svých nároků vůči královské komoře. Každopádně Jindřicha potřeboval získat pro svou další politiku, omezující vliv českého panstva i během královy nepřítomnosti. Před svým odjezdem král ustanovil zemským hejtmanem v Čechách – a formálně též v Polsku – Bertolda z Henneberku, na Moravě dosavadního podkomořího Waltera z Castelu, kolem 20. srpna pak vyrazil z Prahy.¹⁹¹ Kromě české šlechty ho doprovázeli opět Filip Eichstättský, Filip z Falkenštejna a – prameny prvně zmíněný – hofmistr Jindřich z Weilnau. Oba posledně uvedení páni si před odjezdem zajistili náhradu případných škod *podle obyčeje císařského dvora*.¹⁹²

¹⁸⁶ Prostředkem k získání potřebných peněz mohlo být odpuštění 40 dní pokání, které Filip Eichstättský jako kancléř mohučského arcibiskupa udělil klášteru augustiniánů u sv. Tomáše na Malé Straně: RBM III, s. 59-60, č. 140 (1313, 5, 19, Praha).

¹⁸⁷ Listina o amnestii in: RBM III, s. 57-58, č. 135. Pan Oldřich z Koldic, jenž je mezi svědky uveden, není pro tuto dobu doložen. Snad se jedná o omyl a dotyčná osoby byl Jindřich z Koldic (doložen 1302-1340), starší bratr Těmy I. z Koldic; srov. Denko ČUMLIVSKÝ, *První dvě generace rodu pánů z Koldic usedlé v Čechách a jejich činnost. Těma (I.) z Koldic – 1303 až Těma (II.) z Koldic – 1383*. Diplomová práce FF UK, Praha 1974, s. 71.

¹⁸⁸ Možná v této době získal další Ronovec, Albrecht z Frýdlantu a Luběšic, purkrabství na Přimdě; doložen je zde 9. dubna 1314: RBM IV, s. 824-825, č. 2127.

¹⁸⁹ Tomáš BALETKA, *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*, Praha 2005, s. 50.

¹⁹⁰ Heinrich BRUNNER, *Die Herren von Lipa*, in: *Zeitung des Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 12, 1908, s. 418-419. Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé II. Dominium nostrum atque bona nostra*, in: *Časopis Matice moravské* 122/2003, s. 45-46. Oba autoři uvádějí pro získání obřanských statků širší časový rámec, zhruba 1312-1315. K jednotlivým lokalitám pánů z Obřan viz Ladislav HOSÁK, *Středověká kolonizace Dyjskosvrateckého úvalu* (Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas philosophica 42, Historica XI), Praha 1967, s. 52-53.

¹⁹¹ RBM III, s. 64-65, č. 154; Šusta, *Král cizinec*, s. 188-189; k dataci citované listiny na 17. srpen srov. Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. Kniha II. Počátky lucemburské*, Praha 1935 (2. vyd.), s. 176, pozn. 1.

¹⁹² *MGH, Legum sectio IV. Constitutiones et acta publica*, Tomus IV/2, ed. Jacobus SCHWALM, Hannoveriae et Lipsiae 1909-1911, s. 1142, č. 1147 (1313, 7, 10, Praha). Pásus ohledně náhrady škod možná odkazuje *pro futuro* na osobní rozhodnutí císaře v této věci.

U Heckenbachu spojené české a říšské oddíly zastihla zpráva o císařově smrti. Po několika měsících neúnavných příprav a dychtivého očekávání to byla pro Jana jistě tvrdá rána, která však podle Petra Žitavského krále nezlomila. V Říši stanul před dvěma nelehkými úkoly – jak obstát jako volitel nového římského krále, případně zda se o titul ucházet sám. Jan se při zpáteční cestě setkal se svým druhým poručníkem, Petrem z Aspelu, ve Würzburku, odkud se Petr s Bertholdem z Hennebergu a královnou Eliškou odebrali do Čech.¹⁹³

Jan odjel do svého rodného hrabství, v němž byl nyní neomezeným vládcem. Petr Žitavský, jenž stejně jako řada politicky zasvěcených osob, očekávajících králův návrat do Čech, to komentoval poněkud rozpačitě: *...král Jan však přecházel sem tam u Rýna, a tak zůstal skoro po celý rok ve svém hrabství Lucemburském a zatím často pracoval v záležitostech uprázdněné říše.*¹⁹⁴ Záhy sice připouští, že v Čechách panoval *veliký mir*, jistě znepokojení z královy činnosti to ovšem nerozptýlilo. Někdy v této době se sympatie zbraslavského kronikáře začínají od mladého Lucemburka odvracet, aby jej po roztržce s královnou roku 1319 takřka zatratil. Prozatím pozitivně oceňuje Janovu péči o Říši, k níž krále stále opravňoval titul generálního vikáře. V jejím pozadí ovšem stála Janova kandidatura na římský trůn, kterou veřejně oznámil 2. ledna 1314 ve Rhensu.

Pocit nejistoty z královy dlouhodobé absence byl zřejmě mezi českou politickou elitou novinkou. Šlechta jistě s údivem sledovala zdánlivě přemrštěné ambice mladičkého panovníka v Říši, na druhé straně si uvědomila možnou ztrátu svého vlivu na příliš „mnohostranného“ Jana. Jeho pohyblivost kontrastovala zejména s poměrně usedlou vládou Václava II. a byla sama o sobě podezřelá. Osobám, které měly u českých králů nějaké pohledávky, se mohlo zdát, že ten současný na jejich připomínky nedbá, což se mohlo transformovat do představy nedbalého vládce, který si královskou korunu nezaslouží. To vše se snadno spojovalo s cizím původem krále a jeho rádců. Stačí zde připomenout slova tak řečeného Dalimila, který v závěru své kroniky nového vládce vyzývá, aby *miloval zemany a v svej radě jměl české pány.*¹⁹⁵ Zástupci mladého krále postupně ztratili důvěru české a moravské šlechty a bylo jen otázkou času, kdy se nespokojenost s jejich politikou projeví. Podkomořství zbavený Jindřich z Lipé se pravděpodobně v této době sblížil s Alžbětou Rejčkou, která mu věnovala obzvláštní přízeň *pro*

¹⁹³ RBM III, s. 68, č. 161.

¹⁹⁴ *Zbraslavská kronika*, s. 238; FRB IV, s. 182: *... Johannes vero rex circa Renum hinc inde pertransiit et in comicia sua Lucenburgensi per unum annum fere integrum sic permansit et interim frequenter pro negociis imperii vacantis laboravit.* Otázku Janova odchodu do Lucemburska podrobně promýšlel Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994, s. 189-190.

¹⁹⁵ Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 50.

věrnost a služby.¹⁹⁶ Snad se tento pán zasazoval za vyplacení Rejččina věna z kutnohorských zdrojů, které měly současně přispívat i na úhradu jeho dluhů. Rozhodně to mohl být cenný nástroj nátlaku na zadluženého krále, nehledě na mnohokrát zdůrazňovanou averzi Elišky Přemyslovny a její macechy.

V Lucembursku byl panovníkovým zástupcem stále Egid III. z Rodenmacher, jemuž stál v letech 1311-1313 po boku senešal Jindřich z Befortu. Kromě řešení některých sporných otázek – vztah Jana a Gerharda z Blankenheimu k panství Durbuy a majetek hraběte Ludvíka z Looz a Chiny – se Jan zaměřil na obnovu a rozšíření svých lenních svazků v oblasti Porýní.¹⁹⁷ Získávání nových leníků v Říši Jan prováděl již dříve, nyní však získalo na intenzitě, snad i díky finančním zdrojům z Lucemburska.¹⁹⁸ Zde vidím další důvod, proč král opustil finančně vyčerpané české království a sáhl na delší dobu nedotčené zdroje rodného hrabství. Pro královskou kandidaturu po svém otci měl jeho hraběcí titul v Porýní patrně lepší zvuk nežli vzdálené a mnohdy až příliš politicky vlivné české království. Výdaje na hlasy ostatních kurfiřtů se jistě snažil rozložit mezi obě své hlavní domény.¹⁹⁹

Řada nových leníků, která vstoupila do Janových služeb, se samozřejmě dočasně pohybovala v Janově blízkosti, takže tvořila jakousi proměnlivou součást Janova širšího dvora. U většiny z nich se ovšem trvalejší vazba k jeho dvoru nevytvořila, a proto je můžeme klást na úroveň urozených žoldnéřů, které dočasně využíval již Václav II. a Jindřich Korutanský. Tyto muže většinou nenacházíme ve svědečných řadách králových listin, ani nemáme doklady o jejich diplomatické, poradní nebo kreditní funkci. V souvislosti s Janovými novými lenními vztahy je zajímavé, že jeho leníci nepocházejí pouze z jeho rodových držav, ale také z Porýní, Rýnské Falce, Bavorska, Lotrinska, Alsaska a dalších oblastí, ležících ještě blíže k Českému království. Král si tak budoval síť opěrných bodů a to hlavně ve formě peněžních lén, která

¹⁹⁶ *Zbraslavská kronika*, s. 297, FRB IV, s. 229: ... *propter fidem et servicium*.

¹⁹⁷ Johann SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I, Luxemburg 1865, s. 147-149. K otázce panství Durbuy srov. Winfried REICHERT, *Landesherrschaft zwischen Reich und Frankreich*, Bd. I, s. 424-425. Toto panství Jan definitivně získal 24. června 1314.

¹⁹⁸ Johann SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I, Luxemburg 1865, s. 144-147. Od roku 1311 do srpna 1313 se Janovými leníky stali Oldřich *de Lapide*, Raugraf Georg, Matyáš z Rammel, Filip z Falkenštejna, Rabodo z Rode, Konrád z Weimbachu, Egen z Geroltzekenu. Po smrti svého otce v rámci posílení své vojenské síly získal od podzimu 1313 do léta 1314 Siegfrida z Hademaru, Pavla z Eichu, Jana a Wyricha z Berburgu, Egida z Rodenmacher, Hartwina z Wyningen, Jindřicha Bayera z Boppardu, Fridricha, purkrabího v Lanke, Fridricha z Blankenheimu, Gilmana z Kōrichu, Gerharda řeč. Pikart, Dětficha z Runkelu, Jindřicha z Schönecke, nehledě na nájem limitované vojenské pomoci na koních od Fridricha a Jindřicha z Ehrenberku a bratří z Waldecke (zde najímá Jan spolu s Balduinem Trevířským). Schötterovy údaje jsou korigovány podle RBM III.

¹⁹⁹ Proti zástavě plzeňského kraje falckrabímu Rudolfovi I. (o něm níže) si Balduina Trevířského naklonil odpuštěním značných dlužných částek, které měl trevířský arcibiskup u svého bratra Jindřicha VII. Srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 196-197. Jmenoval ho také regentem v Lucembursku, kde Balduin neomezeně vládl až do počátku roku 1316. K povaze tohoto regentství srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 627-629.

spočívala v ročním příjmu v penězích či naturáliích, zajištěném Janem Lucemburským mimo jiné celními důchody v Bacharach. Tak si král s minimální námahou zajišťoval drobné vojenské spojence na různých místech Říše, zejména na ohrožených místech rodových držav. *Cum grano salis* lze v lenní síti krále Jana vidět předstupuň územní politiky Karla IV. v Říši, hlavně v Horní Falci, Vogtlandu a Plíseňsku.²⁰⁰

Janovo postavení mezi kandidáty na říšskou korunu nebylo vůbec snadné. Při volbě samotné se vedle vlastního hlasu mohl opírat pouze o svého strýce Balduina, zatímco Petr z Aspeltu od počátku koketoval s více možnostmi: spojoval své rozhodnutí s Waldemarem Braniborským a projevovat sympatie Wittelsbachům. Ti se však záhy rozhodli podporovat Fridricha Habsburského, kterému napomohla také nejednoznačnost držby některých kurfiřtských hlasů. Jan si byl vědom habsburské hrozby, která mohla na český trůn znovu přivést titulárního krále Jindřicha Korutanského, přesto nedokázal zabránit příklonu kolínského kurfiřta na jejich stranu a plně si získat Wittelsbachy. Musel se také spoléhat na opakované odkládání volby do 18. srpna, kdy dosáhl Švábským zrcadlem předepsané zletilosti, tj. 18 let. Ve složité situaci, v níž si Jan konkuroval i s dosavadním poručníkem Bertoldem z Henneberku, se nakonec nejlépe zorientoval Petr z Aspeltu. S vědomím mohučsko-trevírské rivality se odklonil od Janovy kandidatury a spolu s Waldemarem Braniborským oba Lucemburky přivedl k podpoře Ludvíka Bavora. Nejspíš si byl vědom Janovy slabé pozice vůči české šlechtě a jeho kritického zadlužení, které mohlo paralizovat královu říšskou politiku. Mohučská podpora habsburského krále by dříve nebo později znamenala konec Janovy vlády v Čechách, pro kterou Petr již tolik vykonal. Ke stažení Janovy kandidatury tedy nepřispěl pouze jeho věk, ale především reálný odhad mocenské situace hlavních říšských dynastií a Janových momentálních politických možností.²⁰¹

Ludvíkovy závazky vůči kurfiřtům, kteří ho slíbili podpořit, byly nezbytným krokem k úspěšné volbě. V případě českého krále šlo z větší části jen o sliby, které naznačovaly horizont Janovy zahraniční politiky.²⁰² Konkrétní finanční přínos znamenal příslib 20 000 hřiven stříbra, zajištěných na celnici v Bacharach. Mezi ručiteli Ludvíkových slibů figuruje vedle Filipa Eichstättského také hornofalcký lantkrabě Oldřich z Leuchtenberku, který se patrně díky Janově vyjednávání s falckrabím Rudolfem I. dostal k Janovu dvoru. Jan a Balduin totiž

²⁰⁰ Dominique du FAYS, *La noblesse luxembourgeoise sous le regne de Jean l'Aveugle (1310-1346). Relations internes et relations avec la maison de Luxembourg*, Diekirch 1987, s. 97-103.

²⁰¹ Líčení podvojně volby římského krále roku 1314 a jejich předpokladů nechybí v žádné monografii Jana Lucemburského či Ludvíka Bavora. Opírám se zde o detailní analýzu Janovy rezignace, kterou přináší Heinz THOMAS, *Ludwig der Bayer (1282 – 1347). Kaiser und Ketzer*, Graz – Wien – Köln 1993, s. 43-51.

²⁰² Ludvíkovy sliby naposledy zhodnotila Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a*, s. 45-46.

Rudolfovi přislíbili - snad zástavní - držbu plzeňského kraje, které se Oldřich jako Rudolfův zástupce záhy ujal. Přes anulování tohoto slibu Oldřich na Plzeňsku působil v úřadu krajského sudího a vzdával se ho jen velice nerad. Zdá se, že tentokrát byl otevřeně porušen zákaz tzv. inauguračních diplomů o udělování úřadů *nomine suppe* cizincům. Podobná situace - možná současně - nastala i na Loketsku, které bylo zastavováno cizincům již za posledních Přemyslovců.²⁰³

Během předvolebních jednání zřejmě došlo k Janovu střetu s Bertoldem z Henneberku. Králův poručník při nich postupoval převážně v intencích Petra z Aspeltu, který 6. března 1314 uzavřel v Norimberku jednotu s Waldemarem Braniborským na podporu kandidatury krále Jana a hraběte Bertolda. Zda si Bertolda vyžádal sám Waldemar a pro Petra to byla jen zástěrka pro lucemburskou kandidaturu, dnes již nevíme.²⁰⁴ Českého krále rozhodně mohla znepokojit úmluva mezi Ludvíkem Bavořem a Bertoldem ze 4. srpna téhož roku, kterou chtěl Ludvík Henneberka pojmout do potenciálního smíru s Fridrichem Habsburským.²⁰⁵ Přestože v pozadí dohody asi stál Petr z Aspeltu, mohla u Jana vyvolat pocit odklonu od českého krále či přímo přechodu na habsburskou stranu, k němuž ovšem tehdy nedošlo. Že Bertold nemusel odejít od Janova dvora s ostatními cizími rádci na jaře 1315, vyplývá také z dosažení Janovy zletilosti 18. srpna 1314, kdy se Lucemburk mohl se svými poručíky bez problémů rozloučit. Henneberk se během předvolebních jednání sblížil s Ludvíkem, v jehož službách pak pomáhal upevňovat wittelsbašský vliv v Braniborsku. S Petrem z Aspeltu se na české politické scéně naopak setkáváme až do dubna 1317, ačkoli v Čechách pobýval pouze na výslovné přání královského páru, zejména královny Elišky.²⁰⁶

Jan, který 7. srpna 1314 předal regentství v Lucembursku svému strýci Balduinovi a přijal za svou kandidaturu Ludvíka Bavora, se koncem září 1314 objevil v Praze, aby zde shromáždil reprezentativní doprovod k volebnímu aktu. Ke zhruba tisícíhlavému voji se připojil mimo jiných Vilém Zajíc z Valdeka, Jan z Vartemberka a Bohuslav z Boru.²⁰⁷ Spolu s dalšími kurfiřty se český král zúčastnil jedné ze dvou voleb u Frankfurtu nad Mohanem a korunovace

²⁰³ FRB IV, s. 246, srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 205, pozn. 2, s. 215, pozn. 1; týž, *Dvě knihy českých dějin. Kniha II. Počátky lucemburské*, Praha 1935 (2. vyd.), s. 189, pozn. 2, 3. K Loketsku, kde jsou zmiňována tzv. Leuchtenberská a Plavenská léna, srov. August SEDLAČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého XIII*, Praha 1993 – 1999 (3. vyd.), s. 18-19.

²⁰⁴ To tvrdí Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský*, s. 193-194.

²⁰⁵ Heinz THOMAS, *Ludwig der Bayer*, s. 49.

²⁰⁶ Wilhelm FÜSSLEIN, *Berthold VII. Graf von Henneberg*, na s. 220-221 hovoří o Bertholdově příchodu do Čech v červnu 1315, po němž došlo k definitivní roztržce s Janem, ale patrně i s Balduinem Trevírským. Současně zmiňuje finanční nároky Heidenreicha Sedleckého vůči hraběti, jichž se opat vzdal až v listopadu 1327. Srov. Ernst SCHUBERT, *Berthold VII. (der Weise) von Henneberg 1271-1340*, in: *Fränkische Lebensbilder V*, Würzburg 1973, s. 15-16. K Petrově poslednímu českému pobytu Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský*, s. 250-251.

²⁰⁷ K Balduinovu regentství RBM III, s. 87, č. 216 a REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 627-629. České šlechtyce na cestě do Frankfurtu jmenuje mj. Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a*, s. 46.

Ludvíka Bavora v Kolíně, kde nový římský král 4. prosince potvrdil své zářijové závazky vůči mladšímu Lucemburkovi. Navzdory Ludvíkovým závazkům bylo teď Janovo postavení v Říši i v Čechách slabší než kdykoli předtím, což si vnímavější dvořané dobře uvědomovali. Bez opory Jindřicha VII. a římského královského titulu Janovi nezbývalo než válčit v zájmu Ludvíka Bavora, což však česká šlechta nepovažovala za záležitost celé země, ale jen krále samotného. Lucemburk kromě toho musel odvracet útoky Matouše Čáka na Moravu, kde uherský magnát držel hrad Holíč a nově získal město Veselí. Hned po návratu z Říše v únoru 1315 proto král vyrazil na Moravu, aby do Uherského Hradiště, které bylo ohroženo nejvíce, dosadil vojenskou posádku. Vzhledem k zimnímu času a nedostatečné vojenské přípravě se Jan asi koncem března vrátil do Prahy, odkud chtěl vést proti Matoušovi další tažení.²⁰⁸

II. 1. 6. Období bojů s českou šlechtickou opozicí (1315-1318)

Žádosti o svolání zemské hotovosti na jaře 1315 se česká šlechta vzepřela, pravděpodobně s odvoláním na sliby, které Jan na počátku své vlády vtělil do tzv. inauguračních diplomů. Český král se již nemohl odvolávat na funkci generálního vikáře a tak na jejich žádost odvolal většinu svých německých rádců. Celou situaci podrobně vylíčil Petr Žitavský a po něm většina moderních historiků, povšimněme si proto pouze personálních změn, které se dotkly Janova dvora a rady.²⁰⁹ Jelikož v té době v Čechách nebyl Petr z Aspeltu, stal se terčem kritiky druhý z Janových bývalých poručníků, hrabě z Henneberku. Jak jsem už naznačil, Jan o jeho setrvání patrně příliš nestál a Berthold se brzy chopil příležitosti na dvoře Ludvíka Bavora. V případě Oldřicha z Leuchtenberka šlo patrně o jeho vliv na Plzeňsku, kde měl úřad krajského sudího odevzdat Buškovi z Boru. Díky přátelství s Vilémem Zajícem z Valdeka však Oldřich Plzeňsko, sousedící s jeho rodovými državami v Horní Falcí, buď hned neopustil, anebo se tam vracel.²¹⁰ Leuchtenberk také nepřerušil styky s českým králem, které byly ve 20. letech prohloubeny Oldřichovým lenním slibem. Z Moravy podle Petra Žitavského odešel mladý Dyten z Castelu. Zde jsme na rozpacích, zda nejde o záměnu za Waltera, který na Moravě působil jako hejtman a Jindřichovi z Lipé přebíral podkomořský úřad. Není však vyloučeno, že dočasně nepřítomného – nebo zesnulého – Waltera na Moravě zastupoval jeho příbuzný, jak to u středověkých úřadů bývalo běžné. S thurgauským rodem z Castelu, který

²⁰⁸ ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II. Počátky lucemburské*, s. 211 uvádí jako dobu návratu do Čech konec března. Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310-1423*, Praha 1999, s. 21 uvádí, snad omylem, konec dubna.

²⁰⁹ Klíčová pasáž zbraslavské kroniky in: FRB IV, s. 228. Z ní vychází následující výčet osob.

²¹⁰ FRB IV, s. 246.

sloužil Albrechtovi Habsburskému, Václavovi II. i Jindřichovi VII., se každopádně po roce 1315 v Čechách již nesetkáváme.²¹¹

Kromě kronikářem zmíněných odchodů se českým pánům podařilo prosadit také výměnu hofmistra. Indicii této změny nacházíme v nejstarší pražské městské knize, když Jan 11. května 1315 rozděljuje městské peníze svým důvěrníkům.²¹² Z celkové sumy 400 hřiven bylo 200 uděleno Bertoldovi z Henneberku, převorovi špitálníků sv. Jana, který do Prahy přišel s Janovým stejnojmenným poručníkem. Pan (Jindřich) z Weilnau, dosavadní hofmistr, obdržel dalších 100 hřiven, z nichž rychle zaplatil své dluhy u pražských řemesníků, např. u sedláře. V závěru zúčtování dává král 22 kop grošů novému hofmistrovi Otovi z Mimoně, aby je Ota hned převedl na pražské měšťany, u nichž byli dvořané a čeled' zadluženi. Ota, jehož předek byl roku 1289 královským purkrabím na Königsteinu u Pirny a jehož statky hraničily se statky pánů z Lipé a z Dubé, byl patrně politickým exponentem pána z Lipé.²¹³ Pan Jindřich dosadil do zatím nepříliš významného úřadu svého spojence, zatímco klíčové podkomořství převzal po pánech z Castelu sám a jako hejtman na Moravě se prosadil Jindřichův přítel Jan z Vartemberka. Jindřich z Weilnau ovšem dvůr krále Jana zcela neopustil. Na základě svědectví v královských listinách s Janem pobýval ještě v letech 1319-1329. Tento hessenský šlechtic dokonce 6. ledna 1321 zasedal na zemském soudu.²¹⁴

Někteří němečtí páni Janův dvůr opustili již dříve. Jedním z prvních byl Albrecht z Hohenlohe, později ho následoval pan Filip z Falkenštejna; českému panstvu byli známi zejména z procesu s Mikulášem z Potštejna. Oba rody nabízely své služby Ludvíkovi Bavorskému, takže jejich kontakty s králem Janem byly nadále spíše sporadické.²¹⁵ Také Janův vychovatel Filip, biskup eichstättský, odešel z Čech, roku 1316 se stáhl i z říšské politiky a poté je doložen ve svém biskupství.²¹⁶ Tak zmizely klíčové osobnosti Janovy rady, v níž se na uvolněné místo dostaly osoby z okruhu Jindřicha z Lipé a Jana z Vartemberka. Jindřich vyjádřil vzestup své moci také rozšířením svého doprovodu, který byl podle Petra Žitavského mnohem

²¹¹ Základní informace o rodu z Castelu podává Alfred HESSEL, *Jahrbücher des Deutschen Reichs unter König Albrecht I. von Habsburg*, München 1931, s. 188; Castelové byli příbuznými důvěrníka Albrechta Habsburského, kostnického biskupa Jindřicha z Klingenbergu. I jeho rod se brzy začal u Janova dvora uplatňovat.

²¹² RBM III, s. 106, č. 259. K tomuto zápisu ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II. Počátky lucemburské*, s. 225.

²¹³ Tomasz JUREK, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1998, s. 259-260.

²¹⁴ *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae a. MDXLI igne consumptarum*. vol. 1 (1287 – 1380), ed. Josef EMLER, Pragae 1870, s. 401.

²¹⁵ Albrecht z Hohenlohe mizí z Janových služeb rokem 1312, jeho příbuzní Ludvík, Kraft a Götz z Hohenlohe slouží ve 30. a 40. letech Ludvíkovi, srov. RBM III, s. 752-753 č. 1934, RBM IV: s. 80-81, č. 205, 258-261, č. 662. Kraft z Hohenlohe se ovšem roku 1341 stal i leníkem krále Jana: RBM IV, s. 390, č. 973, s. 391, č. 981. K Filipovi z Falkenštejna srov. ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II. Počátky lucemburské*, s. 221.

²¹⁶ *Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon*, hrg. von Erwin GATZ unter Mitwirkung von Clemens BRODKORB, Berlin 2001, s. 167-169; RBM III, s. 118-119, č. 296.

početnější než králův.²¹⁷ Okázalá demonstrace moci stejně jako omezování královských důchodů z kutnohorské urbury vedly k nenávisti proti pánu z Lipé, v níž se spojily zájmy královského dvora s ambicemi Jindřichem odstrčených českých pánů. Pro vývoj u dvora to znamenalo neklid a napětí jako předzvěst dalších personálních změn.²¹⁸

Jindřich z Lipé se ovšem dokázal vyznamenat nejen výmluvností při zákulisních jednáních, ale také odvahou a mužností, kterou předvedl při expedici proti Matouši Čákovi u hradu Holiče. Válka s Matoušem Čákem skončila dohodou, která přenášela řešení pohraničních sporů na smírcí komisi. Z následujících let se nedochovaly žádné zprávy o ohrožení moravsko-uherského pomezí oddíly trencínského pána, takže cíle výpravy bylo nejspíš dosaženo.²¹⁹ V Janově doprovodu se na Moravě poprvé objevil pan Dětrich z Runkelu, kterého Jan 12. července přijal za svého leníka.²²⁰ To naznačuje, že cizí šlechta, která vstupovala do Janových služeb, českým pánům *de facto* nepřekážela v jejich boji o výnosné úřady a benefícia. V této činnosti byl velice úspěšný moravský hejtman Jan z Vartemberka, který od krále získal lénem hrady Veveří, Bzenec a Hradec u Opavy. Pokud je tato kronikářská informace přesná – příslušné listiny se nezachovaly – jde o první uplatnění západoevropského lenního principu během Janova panování.²²¹ Do Prahy, které za jeho nepřítomnosti spravoval biskup Jan IV. z Dražic, se král vrátil v první polovině září 1315 cestou Polabím.²²² Zatímco Jindřich z Lipé se snažil zajistit svou mocenskou pozici pokračující spoluprací s Alžbětou Rejčkou, Heidenreichem Sedleckým a lákavými sňatkovými kombinacemi, formovala se proti jeho vládě opoziční fronta, vedená Vilémem Zajícem z Valdeka.²²³

Střetnutí „panských kotéří“ v letech 1315-1316, rozpoutané zajištěním Jindřicha z Lipé 26. října 1315, bylo vyústěním dlouho skrývaného napětí u královského dvora. Je neobyčejně

²¹⁷ FRB IV, s. 228: *Excrevit inter hoc arridente fortuna Heinricus de Lypa super omnes, qui erant in Bohemia, accrevit pariter ipsius fama, gloria, curia ac ingens familia, ita quod multo copiosior ipsius quam regis facta est clientum ac militum subsequens ac previa, cum incederet, comitiva.*

²¹⁸ Nedokážu odhadnout, jak výrazně zasáhly tyto změny tzv. širšího dvora tzv. dvůr užší. Určité souvislosti mezi změnami předních rádců a obměnou dvorské čeledi vyplývají z nástupu nového hofmistra. Nevím, zda např. nedošlo k vynucenému odchodu ze dvora u králova komorníka a domácího familiára Jana de Roussy, který byl 12. dubna 1315 za dlouholeté služby odměněn doživotními příjmy z mlýnu v Düdelingen: RBM III, s. 104, č. 254, *in extenso* vydáno in: *Urkunden- und Quellenbuch zur Geschichte der allluxemburgischen Territorien, Band XI: Die Urkunden Graf Johanns des Blinden (1310-1346), Teil 1: Die Urkunden aus Luxemburger Archivbeständen*, s. 14-15, č. 5.

²¹⁹ Jaroslav MEZNIK, *Lucemburská Morava 1310-1423*, Praha 1999, s. 21-22.

²²⁰ RBM III, s. 108, č. 268 (1315, 7, 12, u Kostela, dnes Podivín).

²²¹ FRB IV, s. 230: *...tria castra Moraviae Eichhorns, Bisencz et Grecz, que a rege sub fide in feodo receperat...* Otázkou, zda nebyly sliby věrnosti šlechty Václavovi II. koncem 13. století již základem lenního slibu západoevropského typu, se zabývá Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, v kapitole *Fidelitas et homagium*, s. 223-234.

²²² Biskup byl českým hejtmanem jmenován 14. května 1315: RBM III, s. 106-107, č. 260.

²²³ RBM III, s. 110-111, č. 273, s. 114, č. 282. Svou dceru – snad nejmladší Kláru – Jindřich zasnoubil Petrovi z Rožmberka, srov. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský*, s. 225.

zajímavé pro studium proměn králova okolí, avšak většinou můžeme sledovat jen hlavní „osoby dramatu“. Vilém Zajíc se zpočátku opíral o hlavně důvěru královského páru, později se na jeho stranu přidal pan Bavor ze Strakonice a další páni, kteří získali úřady a funkce od dvora vytlačovaných Ronovců.²²⁴ K přesunu došlo v několika důležitých úřadech: podkomořský úřad po Jindřichovi převzal Vilém Zajíc, dosavadního pražského purkrabiho, Ronovce Oldřicha z Lichtemburka, nahradil Beneš z Michalovic, o úřad moravského hejtmana přišel také Jan z Vartemberka, který odmítal panovníkovi vydat královské hrady a v průběhu bojů s protivníky 5. ledna 1315 zahynul.²²⁵ Zbraslavský kronikář také naznačil tři hlavní motivy královského souhlasu s zajetím pána z Lipé. Jindřichovy tajné pikle měly podle šlechtických našeptávačů vést k Janovu nahrazení Habsburky, s nimiž prý maršálek tajně vyjednával.²²⁶ Další zastánkyní rázného zásahu byla královna Eliška, kterou pobuřoval Jindřichův vliv na mladého krále a Ronovcovo spojení s Alžbětou Rejčkou. Třetí moment tohoto zápasu byl mocensko-ekonomický: Jan se pokusil zamezit Jindřichově svévolné manipulaci s královskými důchody a donutit jeho spojence k navrácení královských hradů a dalších českými králi zcizených statků, včetně Rejččiných věnných měst.²²⁷

Při formování královské strany roku 1315 můžeme dobře sledovat mechanismy, které fungovaly v dvorském prostředí v dobách války i míru. Petr Žitavský upozorňuje na způsob, jakým královský pár získal na svou stranu váhajícího Petra z Rožmberka. Tento nejvyšší komoří, zasnoubený s dcerou Jindřicha z Lipé, byl převeden ke králi sňatkem s Violou Těšínskou.²²⁸ Petr byl ovšem sešvagřen s dalším královským straníkem, Benešem z Michalovic, další Petrovu sestru, Markétu, měl za ženu Bavor III. ze Strakonice. Ten však roku 1307 přišel o královský hrad Zvíkov, který král Rudolf udělil Petrovu otci Jindřichovi do té doby, než bude Rožmberkům vráceno hrabství Raabs. Takové odškodnění se Bavorovi nelíbilo, možná také pochyboval o jeho právoplatnosti, a proto s Rožmberky nehodlal táhnout za jeden provaz. Král Jan nevraživost mezi švagry odstranil tím, že Petrovi potvrdil držbu Zvíkova a Bavorovi dal

²²⁴ Není vyloučeno, že Vilémova dvorská klika se formovala již na jaře 1315, kdy král splácel Vilémovi z Valdeka, jeho synu Zbyňkovi a Oldřichovi z Řičan jisté dluhy: RBM III, s. 106, č. 259. České bádání tradičně vidí stoupence Viléma Zajíce mezi svědky králova darování hory Prácheň panu Bavorovi ze Strakonice z 25. listopadu 1315: RBM III, s. 114-115, č. 285. Další výklad bude z této listiny vycházet.

²²⁵ Výměnu v úřadech zaznamenal již Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II. Počátky lucemburské*, s. 235. K Janovi z Vartemberka viz FRB IV, s. 230.

²²⁶ Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin II. Počátky lucemburské*, s. 233-234.

²²⁷ Petr Žitavský na Janovo revindikační úsilí upozorňuje v průběhu líčení domácích bojů několikrát: FRB IV, s. 230, 244, 246.

²²⁸ FRB IV, s. 230.

možnost vybudovat si nový hrad Prácheň v centru Bavorových držav.²²⁹ Pocit méněcennosti vůči Ronovcům patrně cítili členové rodů, které ovládaly dvůr za posledních Přemyslovců. Mám zde na mysli Tobiáše z Bechyně a již zmíněné Beneše z Michalovic a Bavora ze Strakonice.²³⁰ Některé rody, například Lichtemburky a pány z Lipé, ve válce spojoval rozrod Ronovců, jiné přivedlo na tu či onu stranu patrně sousedství s mocnými sousedy. Obě tato kritéria lze sloučit v případě pana Viléma a další dvou členů rozrodu Buziců, Heřmana z Hohenberka a Protivy z Rožmitálu. Jejich nevelké statky se nacházely jihozápadně a jižně od valdeckého panství.²³¹

Dalším obvyklým rysem domácích válek bylo spojenectví české aristokracie s cizinci. Petr Žitavský vytýká u Viléma z Valdeka jeho přátelství a spojenectví s Oldřichem z Leuchtenburka, který panu Zajícovi pomohl při vypálení západočeského Boru.²³² Král si patrně brzy uvědomil, že ke zdolání odboje Ronovců, k nimž se přidala Alžběta Rejčka, Jan z Vartemberka, Vilém z Landštejna a Albrecht ze Žeberka, mu skupina zformovaná kolem pana Zajíce nestačí.²³³ Nevíme, zda do bojů zasáhl bratr Violy Těšínské, kníže Kazimír, rozhodně to však v prosinci 1315 učinil kníže Boleslav Lehnicko-Břežský.²³⁴ V jeho poměrně početné družině do Čech přijel původně míšeňský šlechtic Těma z Koldic, jehož rodina měla již dříve styky s Čechami i Slezskem, a také mocný Jan Sambor (Čambor) ze Schildberka, Těmův tchán.²³⁵ Zatímco Sambor se přes krátké angažmá v Čechách přidržel knížete Boleslava, Těma z Koldic se v Čechách před rokem 1318 sblížil s králem a stal jeho věrným spojencem a

²²⁹ J. M. KLIMESCH, *Die Herren von Michelsberg als Besitzer von Weleschin*, in: MVGD XXII, 1884, s. 205-206. K udělení Zvíkova Jindřichovi z Rožmberka roku 1307 viz Josef ŠUSTA, *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, ČD II/1, Praha 1935, s. 716-717.

²³⁰ Dobeš z Bechyně byl nejvyšším maršálkem roku 1303, jeho příbuzný Tobiáš byl za Václava II. pražským biskupem. Jan z Michalovic byl roku 1289 nejvyšším číšníkem a reprezentoval české království během známé rytířské jízdy až u francouzského krále. Bavor III. ze Strakonice byl v letech 1289-1307 purkrabím na Zvíkově a manželem nevlastní sestry Václava II. Anežky; srov. Dana MALÁ, *Skladba pražského dvora za vlády Václava II.*, in: MHB 9, 2003, s. 110, 112, 117.

²³¹ Hohenberg není hradem v Chebsku, jak usoudil vydavatel RBM III, nýbrž Homberk (Hohenberk) na Rokycansku, srov. August SEDLÁČEK, *Hrady*, Praha 1993-1998 (3. vydání), díl XIII, s. 75; Eva MARHEVSKÁ, *Páni z Homberka*, in: Heraldické listy 3-4, 1999, s. 7-8, která předpokládá, že Heřman II. z Homberka byl v této době purkrabím královského hradu Zbirohu.

²³² FRB IV, s. 246.

²³³ Motivy spojení Viléma z Landštejna s Ronovci neznáme, v případě Albrechta ze Žeberka se zbraslavská kronika zmiňuje o dlouhotrvajícím nepřátelství mezi ním a Vilémem Zajícem z Valdeka, které bylo roku 1318 ukončeno sňatkem Albrechtovy dcery se s Vilémovým synem Zbyňkem z Valdeka; srov. FRB IV, s. 245, Karl BEER, *Albert von Seeberg. Eine Gestalt aus dem Kolonisationszeitalter des Sudetenlandes*, in: Bohemia 3, 1963, s. 169.

²³⁴ V pramenech, zejména ve Zbraslavské kronice (FRB IV, s. 229) a RBM III, s. 116, č. 288, je Boleslav označován jako *dux Wratislaviensis*, ačkoli ve Vratislavi vládl jeho bratr Jindřich VI. Toto označení vychází nejspíše z titulu jejich otce, který jednotné vratislavské knížectví rozdělil mezi své syny.

²³⁵ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 236, pozn. 1; Tomasz JUREK, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1998, s. 243-244. Karl EISTERT, *Die Bedeutung der Ritter Czambor für die frühmittelalterliche schlesische Kirchengeschichte I. Teil*, in: *Archiv für schlesische Kirchengeschichte*, Bd. 4, 1939, s. 46-69. Schildberk je dnešní Kazanów v kraji Strzelina. Ke družině vévody Boleslava srov. Tomasz JUREK, *Rotacja elity dworskiej na Śląsku w XII-XIV wieku*, in: *Genealogia – władza i społeczeństwo w Polsce średniowiecznej*, edd. Andrzej RADZIMIŃSKI – Jan WRONISZEWSKI, Toruń 1999, s. 21.

dvořanem. Vojskou pomoc králi poskytli také fojtové z Plavna a fojt Jan z Gery, přívrženci Jindřicha z Lipé podle Josefa Šusty navázali spojení s míšeňským markrabětem Fridrichem. Rivalita uvedených osobností z oblasti tzv. Vogtlandu by se tak přenesla na české bojiště.²³⁶ Ronovci s 500 ozbrojenci zaujali strategicky výhodnou pozici v Českém Brodu, odkud se chystali napadnout některé z okolních měst, především Kutnou Horu, zároveň však byla v jejich dosahu Praha. V bojiště se také změnilы východní Čechy, kde královská strana dobyla Vysoké Mýto, Poličku a Jaroměř, a také Poohří, kde král *ležel v poli před hradem Budyní s vojskem shromážděným z Polska a Míšeň.*²³⁷ Značnou část vojenských nákladů nesli Pražané, z jejichž účtů poznáváme několik dalších jmen oněch míšeňských bojovníků. Byl to pan Ota z Bergova, který mj. přijal od svatotomášského kláštera na Malé Straně oves pro své koně, nejmenovaný pán z Donína, krále ovšem podpořil i Půta z Turgau, jemuž Jan 10. ledna 1316 dal do zástavy města Dvůr Králové a Trutnov za škody, které v jeho službách Půta se 40 ozbrojenci utrpěl.²³⁸ Ve staroměstských účtech z doby kolem roku 1315 ovšem nacházíme výdaje určené nejmenovanému markrabímu a pánovi z Köckeritz, kterého Josef Šusta spolu s míšeňským markrabím zařadil ke vzbouřencům.²³⁹ Zdá se mi, že pokud jsou zápisy správně datované, účastnil se míšeňský markrabí a míšeňská feudalita bojů na straně krále Jana. Kromě účtů a výše citovaného úryvku zbraslavské kroniky to však nedokážu prokázat.²⁴⁰

Když se král nedočkal pomoci od Ludvíka Bavora, obrátil se s prosbou o pomoc na strýce Balduina, který se 26. března 1316 se 400 těžkooděnci a Petrem z Aspeltu objevil v Praze. Jménem známe 13 rytířů přivedených Balduinem z Lucemburska: patřil k nim mj. Jan z Falkensteina, který Janovi věrně pomáhal řešit problémy v Lucembursku, zejména eliminovat vliv hraběte z Vianden.²⁴¹ K bojovému nasazení Balduinových žoldnéřů ovšem nedošlo. Po

²³⁶ Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 51 připomíná, že tyto styky s feudalitou Slezska a Vogtlandu navazovaly na kontakty někdejšího přemyslovského dvora.

²³⁷ *Zbraslavská kronika*, s. 297, FRB IV, s. 230.

²³⁸ RBM IV, s. 781-782, č. 1992; RBM III, s. 118, č. 294. Půta z Turgova tehdy už držel hrady Hradiště a Hostinné. Za vykonané služby mu Jan slíbil náhradu 300 hřiven, pojištěných uvedenými zástavami.

²³⁹ RBM IV, s. 781-782, č. 1992, s. 782, č. 1993; ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 238 (patrně na základě 2. doplňku veršované kroniky tzv. Dalimila), opakuje Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a*, s. 51.

²⁴⁰ Zápisy nejstarší pražské městské knihy jsou místy zmatené a nejasné, stále chybí jejich kvalitní rozbor a edice. K pánům z Köckeritz lze najít základní poučení v díle Woldemara LIPPERTA, *Wettiner unde Wittelsbacher, sowie die Niederlausitz im XIV. Jahrhundert*, Dresden 1894, s. 23-24, 196-200, kde nacházíme odkazy na další studie. Tento původně durynský ministeriální rod sloužil nejprve fojtům z Weidy a Plavna a získával statky ve Vogtlandu, Míšeňsku a Sasku, ale i poblíž dřívější dolnolužické hranice, po roce 1319 pod svrchovaností Jindřicha Javorského. Kromě primárních vazeb na míšeňská markrabata spolupracoval Poppo z Köckeritz mj. s Otou z Bergova (v listopadu 1331) ve prospěch krále Jana. Srov. Tomasz JUREK, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1998, s. 243.

²⁴¹ Některé z příslušníků Balduinova pomocného vojska uvádí Winfried REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 427, pozn. 106: Fridrich z Hammu, Dietrich z Rittersdorfu, Hugo z Bechu, Dietrich z Erdorfu, Fridrich z Bourscheidu, bratři Jan z Falkensteina a Fridrich z Brandenburgu, Jan z Useldingen, Jindřich z (Daun-) Densbornu, Fridrich

zjištění rozsahu vzpoury se oba arcibiskupové rozhodli zahájit jednání, která by Janovi zajistila klid v království a pomoc rebelující šlechty pro boje Ludvíka Bavora v Říši.²⁴²

Klíčovou roli v průběhu vyjednávání o propuštění Jindřicha z Lipé měli sehrát Balduinovi „porýnští manové“ Dětrich z Isenburku, bývalý hofmistr Jindřicha VII. Jan z Braunshornu a Dětrich z Runkelu, který se nacházel v Janově doprovodu na Moravě již v předešlém roce.²⁴³ Pripadlo jim zajištění šesti hradů vůdců odboje v Čechách: Bíliny (držel ji Albrecht ze Žeberka²⁴⁴), Ojvína (Jindřich z Lipé²⁴⁵), Bezdězu (Půta z Dubé a Frýdlantu²⁴⁶), Veliše (Půta z Dubé a Frýdlantu²⁴⁷), Litic (Jindřich mladší z Lipé²⁴⁸) a Lipnice (Rajmund z Lichtemburka²⁴⁹). Na Moravě převzal hrady Landštejn (držený Vilémem z Landštejna), Moravský Krumlov a Vranov nad Dyjí (oba v držení Jindřicha z Lipé²⁵⁰) Jan Sambor ze Schildberka, přední družiník Boleslava Lehnicko-Břežského. Královská strana si nárokovala i navrácení tří moravských hradů zabitého Jana z Vartemberka. Vyjmenované hrady drželi vzbouřenci částečně jako svobodný majetek (např. Bílinu a Lipnici), částečně jako zástavy (Bezděz); právě o zástavy královská strana stála nejvíce. Zajištění podmínek zaručil Boleslav Lehnicko-Břežský, pražský biskup Jan a olomoucký biskup Petr. Porýnští arcibiskupové jako hlavní rozhodčí měli vynést rozsudek do 20. května. Při mocenské síle vzbouřenců byl kompromis nevyhnutelný, otázka hradů se zřejmě řešila postupně s jednotlivými držiteli zvlášť.

Jindřich z Lipé po propuštění rychle získal otřesené sebevědomí a snažil se získat za spojence dosavadního krále přívržence Petra z Rožmberka. Pan Jindřich, jeho přátelé a příbuzní prý sice hodlají stát při svém králi, *prout homagium fidei nostre postulat et requirit*,

z Dudeldorfu, Konrád a Jindřich z Kerpen a Jindřich z Ulmen. Srov. také Balduinovo rozdávaní peněz pro výpravu do Čech v únoru 1315: WP I, s. 48, č. 202.

²⁴² FRB IV, s. 230. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 246.

²⁴³ Smlouva o propuštění Jindřicha z Lipé: RBM III, s. 122-124, č. 305 (1316, 4, 12, Praha).

²⁴⁴ Karl BEER, *Albert von Seeberg. Eine Gestalt aus dem Kolonisationszeitalter des Sudetenlandes*, in: *Bohemia* 3, 1963, s. 155.

²⁴⁵ RBM III, s. 212-213, č. 518.

²⁴⁶ Podrobně o přechodu Bezdězu do rukou Hynka z Dubé a jeho dědicích pojednal Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Kniha o Housce*, I. díl, Praha 1930, s. 24-30.

²⁴⁷ Neznáme držitele hradu v dubnu 1316, je ovšem možné, že se ho zmocnil zástavní držitel Bezdězu, kterému ho král Jan 2. června 1316 dal spolu s městem Jičinem do zástavy za 2000 kop: RBM III, s. 129-130, č. 319.

Domnívám se, že pokud Půta dosud držel hrad v zástavě, král ji specifikoval (mj. právem zpětného výkupu či výměny za jiné statky) a získal nový kredit. Srov. SEDLÁČEK, *Hrady*, Praha 1993-1998 (3. vydání), díl V, s. 253; Ferdinand MENCÍK, *Dějiny města Jičína. Díl I. Od založení Jičína až do roku 1620*, Jičín 1902, s. 9.

²⁴⁸ Jedná se spíše o Litice nad Orlicí než hrad Litice u Plzně. Podle SEDLÁČKA, *Hrady*, díl II, s. 80, je držel od krále Jana v zástavě Jindřich mladší z Lipé, jeho argumentace ovšem není přesvědčivá. Jindřichovu vládu v podhůří Orlických hor možná připomínají osudy nedalekého Žampachu. Jindřich ho „na vlastní náklady dobyl“ a pak jej spolu s panstvím 23. března 1324 v Bacharachu přijal od krále Jana lénem: RBM III, s. 377, č. 967.

²⁴⁹ Jan URBAN, *Lichtenburská država na Českomoravské vrchovině ve 13. a 14. století*, in: *Historická geografie* 18, 1976, s. 48-49.

²⁵⁰ Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé II. Dominium nostrum atque bona nostra*, in: *Časopis Matice moravské* 122/2003, s. 45, 47; ohledně Vranova nad Dyjí je možné držba i Rajmunda z Lichtemburka.

kdyby se však panovník snažil pana Petra a jeho přátele zničit, má Jindřich se svými spojenci Rožmberka podporovat.²⁵¹ Zařazení Boleslava Lehnicko-Břežského mezi Jindřichovy přívržence stejně jako očekávání přízně, kterou král Jindřicha z Lipé v budoucnu zahrne, nevěstilo v Čechách nic dobrého. Janovi určitě spravila náladu radostná událost v královské rodině: prvorozený syn Václav byl o Letnicích 30. května 1316 pozdvížen z křestního pramene Petrem z Aspeltu za asistence dalších tří biskupů. Jistě se to neobešlo bez následné slavnostní hostiny a štědrého rozdávání darů přítomným hostům. Z nich známe bohužel pouze zmíněné čtyři biskupy, z nichž kurfiřti Petr a Balduin se vzápětí přihlásili o odměnu za své vojenské služby. Eliška Přemyslovna po Janově odchodu ze země převezla malého Václava na Křivoklát k Vilému Zajícovi, možná pro svou nedůvěru k Jindřichovi z Lipé. Zbraslavský kronikář, který se snažil královnu vždy chápat, to prostě konstatuje, stejně jako Václavův návrat do Prahy v březnu 1317.²⁵² Mezi českými velmoži však toto nezvyklé opatření dalo jistě podnět k dohadům, které pak přerostly v obvinění královny ze spiknutí.

Ohrožení královské moci předešlými boji využil i míšeňský biskup Vítek z Koldic k tomu, aby se pokusil pod hrozbou církevních trestů připojit frýdlantský děkanát k míšeňské diecézi. Apelaci Jana IV. z Dražic, kterou se pražský biskup v této věci uchýloval pod ochranu papežské stolice, potvrdil 31. května 1316 Petr z Aspeltu. Vítkova snaha nakonec vyzněla naprázdno, mimo jiné díky aktivní územní politice českého krále v Horní Lužici roku 1319.²⁵³ Smírně se podařilo zažehnat také zápas o podkomořský úřad, který místo zneprátelených pánů Jindřicha a Viléma Zajíce přijal Vok z Kravař. Král si Voka hodlal zavázat také nemovitými dary: zřejmě v téže době mu udělil panství Fulnek, údajně zkonfiskované Jindřichovi z Lichtenburka, a sousedící území, kde Vok založil město Wokenstadt, dnešní Bílovec.²⁵⁴ Další personální změny si 7. června 1316 vyžádala smrt Petra Angelova, nejvyššího kancléře, vyšehradského probošta a olomouckého biskupa. Zdá se, že do obsazení těchto uvolněných funkcí se česká šlechta neodvažovala zasahovat. Mistr Jindřich, který převzal kancléřství a

²⁵¹ Parafrazuji listinu in: RBM III, s. 125, č. 309 (1316, 4, 25, Praha).

²⁵² FRB IV, s. 231. Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna česká 1292-1330*, Praha 2003, s. 77-79 barvitě líčí Václavův křest a pochybuje, zda měla královna kvůli veřejným úkolům čas svého syna na Křivoklátu častěji navštěvovat. Hrad ovšem leží od Prahy pouze necelý den cesty, takže si lze dobře představit, že Eliška byla o Václavově stavu denně informována skrze posly. Václavův odvoz na pevný hrad nepřímo podporuje tezi o neobyvatelnosti Pražského Hradu a pobytu dvora ve staroměstských domech.

²⁵³ RBM III, s. 128-129, č. 318. K případu podrobně Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, Praha 1991, s. 91-92.

²⁵⁴ Tomáš BALETKA, *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*, Praha 2005, s. 53. Vok je v úřadu listinně doložen pouze 2x: RBM III, s. 134, č. 331 (1316, 8, 10, Praha) a RBM III, s. 136, č. 338 (1316, 9, 4, Drobovice). Někdy na počátku roku 1317 byl Vok nahrazen Vilémem Zajícem z Valdeka: FRB IV, s. 242.

probošství, se stal oddaným důvěrníkem královny a také z Bavorska pocházející Konrád patřil roku 1317 k její radě.²⁵⁵

Král se během léta 1316 ovšem chystal k tažení do Říše, přičemž správu českých zemí svěřil Petrovi z Aspeltu.²⁵⁶ Dále potřeboval naverbovat české bojovníky a zaplatit strýci Balduinovi za jeho vojenskou pomoc. Smířlivost vůči nedávným vzbouřencům Jan projevil zástavou hradu Veliše a města Jičina Půtovi z Dubé a Frýdlantu, u níž si král vyhradil právo zpětného výkupu nebo výměny za jiné statky.²⁵⁷ Balduinovi zajistil splácení dlužných 12 000 kop grošů, které mu měly být zasilány po 100 hřiven týdně do města Met, zatímco Petr z Aspeltu si napočítal 2000 hřiven dluhu. Do něho Petr zahrnul mj. 350 hřiven za prodloužení lhůty splatnosti 28 000 hřiven, které král dlužil za své přemyslovské předchůdce na trůně „Lombardům“ Rinierimu, Aparдови, Cynovi z Florencie, Michaelovi z Kolína a jejich společnosti. Opět se zde vynořila hora dluhů, kterou nejspíš skončilo působení florentských finančníků v době Václava II. Pokud přiznáme, že se u nich kromě jiných osob zadlužili také čeští králové, nebylo by divu, kdyby Florent'ané skončili bankrotem.²⁵⁸ Na druhou stranu Jan Lucemburský, patrně nevědomky, roku 1310 převzal jedno z nejzadluženějších království Evropy. To pochopitelně vrhá poněkud odlišné světlo na Janovy zástavy královského majetku, které mu české dějepisceví opakovaně vyčítá.

Jan si ovšem staré pohledávky zřejmě nemohl připouštět, a proto dělal nové dluhy, aby mohl vůbec zajistit svou výpravu do Říše. Petr z Aspeltu dostal za úkol posílat mu do Met 200 hřiven grošů týdně z komorních důchodů, které by zajišťovaly jeho déletrvající pobyt po boku Ludvíka Bavora a v Lucembursku.²⁵⁹ Z Čech, které Jan spolu s Balduinem opustil 17. srpna 1316, ho tentokrát doprovázelo jen málo domácích šlechticů, o to více jich verboval cestou. Vedle Oldřicha z Leuchtenberka se k Janovi připojil – a jeho vazalem stal – Eberhard z Brubergu, Wolfram z Bomersheimu, v Lucemburku pak pan Thilman z Rodenmacher.²⁶⁰ Mezitím (19. září) ovšem Lucemburkové absolvovali nerozhodný boj římských králů u Esslingen, kde Balduin Trevírský před bojem pasoval svého synovce na rytíře.²⁶¹ Po 24. září

²⁵⁵ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 250 na základě FRB VI, s. 242.

²⁵⁶ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 250; FRB IV, s. 231.

²⁵⁷ RBM III, s. 129-130, č. 319.

²⁵⁸ K pohledávkám Balduina a Petra z Aspeltu RBM III, s. 134, č. 331 a ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 251-252; působení florentské společnosti v Čechách naposledy zhodnotil Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 147-148.

²⁵⁹ RBM III, s. 135-136, č. 336.

²⁶⁰ RBM III, s. 137, č. 339, 340, s. 138, č. 343. Balduinův nájem Oldřicha z Leuchtenberka za žold 1000 liber zmiňuje ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 252, pozn. 1.

²⁶¹ FRB IV, s. 232.

1316 se Jan rozloučil s Ludvíkem Bavořem a odjel do Lucemburska, kde po Balduinově odchodu do Čech hraběte zastupoval senešal Arnold z Pittingen.

Během Janovy nepřítomnosti se Balduinovi podařilo v březnu 1315 ukončit válku s lutyšským biskupem Adolfem a zpacifikovat rytíře Poince z Wolmerange, který se stal leníkem lucemburského hrabství.²⁶² Problémem, kterým se Jan po svém příjezdu musel intenzivně zabývat, byla felonie hraběte Jindřicha II. z Vianden. Přestože byl již ve třetí generaci leníkem lucemburských hrabat, odmítl 5. 10. a znovu 9. 11. otevřít hrad Vianden na žádost senešala Arnolda, který do něj chtěl umístit vojenský oddíl. V tom ho ještě podpořilo několik okolních feudálů, kteří byli leníky Viandenů i Lucemburků a rozhodli se své hrady, ležící poblíž Vianden, nechat Janovi zavřené. Jan se proto rozhodl hrabství Vianden izolovat získáním opěrných bodů na jeho hranicích. V červnu 1317 se Janovi díky finančním těžkostem Boemunda a Kateřiny z Falkensteina podařilo získat polovinu hradu Falkestein an der Our, jehož druhou půli - pod hraběcí svrchovaností - držel prolucemburský Jan z Falkensteina. Zisk Falkensteina Janovi umožnil zvýšit tlak na sousedící Vianden ze severu, zatímco současné zřízení a opevnění hraničního fojtství Diekirch umožňovalo totéž od jihu. Jindřich II. z Vianden byl senešalem povolán před šlechtický lenní soud (*siège des nobles*), který dal za pravdu Janovi a dovolil mu hrad, město i hrabství Vianden dle uvážení vojensky obsadit.²⁶³ Také Fridrich z Bourscheidu odmítl plnit vazalské povinnosti. Jan jej tedy předvolal k soudu, kde byl varován, že v případě opakovaného odporu bude zbaven hradů a dalších zboží.²⁶⁴ Pobyt v Lucembursku tedy Jana nezbavoval vládních povinností a řešení konfliktů, ani zde nebyla věrnost jeho leníků samozřejmá. Proto Jan obnovoval či posiloval své lenní vazby, které ovšem vyžadovaly také značné finanční náklady, hrazené především Balduinem Trevířským.²⁶⁵ Nezapomínal ani na svou tetu, abatyši kláštera v Marienthalu, a další církevní instituce. Neklid v Čechách Jana donutil rodné hrabství koncem října 1317 opustit poté, co je svěřil do správy senešalovi Jindřichovi z Beaufortu.²⁶⁶

Záhy po odjezdu Lucemburků někdy v druhé polovině roku 1316 ujednala Alžběta Rejčka sňatek své dcery Anežky se synem svídnického vévody Jindřichem Javorským, přičemž

²⁶² JOHANN SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I, s. 191-192.

²⁶³ Ibidem, s. 193; REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 428-430. Kroky vedoucí k neutralizaci hrabat z Vianden, kteří byli také leníky brabantských vévodů, podrobně rozebrala Dominique du FAYS, *La noblesse luxembourgeoise sous le regne de Jean l'Aveugle (1310-1346). Relations internes et relations avec la maison de Luxembourg*, Diekirch 1987, s. 104-109.

²⁶⁴ SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba 1296-1346*, s. 246.

²⁶⁵ SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I, s. 194-197 podává výčet leníků získaných králem Janem od ledna 1315 do října 1316: Hartwin von Wyningen, Ota z Kuck, Jindřich hrabě ze Salmu, Eberhrad z Brubergu, Wolfram z Bomersheimu, Ondřej z Molandino, metský měšťan Lambert, Thilman z Rodenmacher, Thierry z Brandenburgu, znovu Dětrich z Runkelu a Fridrich z Wilze.

²⁶⁶ SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I, s. 196-197.

se uvažovalo o iniciativě Jindřicha z Lipé a jeho spojenců. Královský pár o tom patrně nebyl informován, což patrně opět podráždilo zejména Elišku. Horší bylo, že zálohu za Anežčino věno měl představovat Hradec Králové, do kterého byla vpuštěna slezská posádka, drancující celé okolí.²⁶⁷ Jindřichovi přívrženci Elišku provokovali také pomluvami šířenými o Petrovi z Aspeltu, který prý *odnáší z království mnoho pokladů*.²⁶⁸ Je ovšem zřejmé, že mohučský arcibiskup tehdy především plnil finanční zásluky pro nepřítomné Lucemburky, byť byly patrně dost tíživé. Fámy se samozřejmě nevyhnuly ani Elišce a Vilému Zajícovi, kterého Petr z Aspeltu jmenoval podkomořím.²⁶⁹ V této době neznáme politické plány Jindřichovy „šlechtické koterie“. Pobyt Jindřicha z Lipé a jeho syna Čenka v rakouském Retzu v březnu 1317 mohl posloužit k tajným jednáním s Habsburky.²⁷⁰ Zajímavé je, že oba Ronovce do Rakous doprovodil Oldřich Pluh, který si zřejmě od pana Jindřicha sliboval společenský vzestup.

Počátkem dubna 1317 Petr z Aspeltu opustil Prahu, čímž správa království zcela připadla královně. Ta si sice záhy zjedнала cizí žoldnéře, nedokázala však zabránit polarizaci a konfliktům formujících se šlechtických stran. Návaznost na předchozí šlechtická uskupení je nepochybná.²⁷¹ Proti královně opět stojí Ronovci, Beneš z Vartemberka, Albrecht ze Žeberka a Vilém z Landštejna, k nimž se připojili Beneš z Michalovic a Zdeslav ze Šternberka. Královnu naopak stále podporuje Vilém Zajíc z Valdeka, Petr z Rožmberka, Bavor ze Strakonic, které doplňují všichni Benešovci (tedy i páni z Kravař), Markvart a Heřman z Jablonného, Jan z Dobrušky a další Češi a Moravané. Kromě olomouckého biskupa Konráda a kancléře Jindřicha byl cizího původu Vigand z Buchses, purkrabí z Friedbergu, kterého do Čech pravděpodobně přivedl jeho lenní pán Balduin Trevířský na jaře 1316.²⁷² Královna 20. června se svými dětmi a Vilémem Zajícem rezignovaně opustila Prahu a odešla na Loket, což bylo šlechtou vnímáno jako výzva k tomu, aby o míru rozhodla sama. Již 24. června se proto feudálové sešli k rozhovorům v dominikánském klášteře u sv. Klimenta. Právě zde bylo 20. a 21. května 1281 dosaženo řešení krize vzniklé během bezkráloví a braniborské správy Čech. Snad symbolika místa tentokrát přispěla k dohodě o řešení sporů pomocí čtyř rozhodčích.

²⁶⁷ FRB IV, s. 234.

²⁶⁸ *Zbraslavská kronika*, s. 312, FRB IV, s. 241.

²⁶⁹ FRB IV, s. 242.

²⁷⁰ RBM III, s. 149, č. 360, 361; ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 258, pozn. 2.

²⁷¹ K dalšímu srov. FRB IV, s. 242.

²⁷² Rod pochází z Buches či Büches u hessenského Büdingen (dříve ve Wetterau), ve 13. století se ovšem značně rozvětvil, srov. Walther MÖLLER, *Stamntafeln westdeutscher Adelsgeschlechter im Mittelalter*, Bd. I – IV, Darmstadt 1995-1996 (2. vyd.), zde Bd. I, s. 52-53. K Vigandovým osudům viz REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 292, pozn. 558: Vigand doprovázel Jindřicha VII. v Itálii a zúčastnil se jeho korunovace, poté je 10. října 1313 zmiňován v listinné sbírce Balduina Trevířského: *Die Balduineen. Aufbau, Entstehung und Inhalt der Urkundensammlung des Erzbischofs Balduin von Trier*. Bearbeitet von Johannes MÖTSCHE (Veröffentlichungen der Landesarchivverwaltung Rheinland-Pfalz, Bd. 33), Koblenz, Selbstverlag der Landesarchivverwaltung Rheinland-Pfalz 1980, s. 418-419, č. 406, 407.

Královna Eliška, kterou poslové vyslaní na Loket žádali o schválení této dohody, ji však odmítla, čímž se politicky zcela znemožnila. Také pokusy Jindřicha z Lipé o dorozumění s královnou neuspěly.²⁷³

Eliškou přivolaný Jan v listopadu 1317 zahájil jednání s biskupem Janem IV. z Dražic, Vilémem Zajícem a dalšími zástupci obou nepřátelských stran. Nedůvěra v upřímnost šlechtických slibů vedla ke královně odmítnutí zástupce Ronovců Hynáčka, syna Půty z Dubé, i Markvarta a Heřmana z Jablonného, kteří patrně hledali kompromis mezi královnou a jejími přívrženci, s nimiž Eliška během tří měsíců na Lokti zřejmě nekomunikovala. K vojenskému řešení krize krále vyzývali kromě královny hlavně její rádcové biskup Konrád a kancléř Jindřich, kteří však vzhledem ke svým funkcím měli o válce jen mlhavé představy. Nějakou pomoc z Míšeňska a Vogtlandu snad mohl zajistit nový podkomoří Fridrich ze Šumberka, král se však spoléhal hlavně na svých 200 (později 300) těžkooděnců, s nimiž dorazil také Vigandův bratr Konrád z Buchses, králův nový maršálek.²⁷⁴

Na některých spojeneckých vazbách nastávajícího konfliktu lze opět vysledovat příbuzenské pozadí. Platí to zejména u pana Oty z Bergova, kterého roku 1317 spolu s Albrechtem, purkrabím z Lizniku, Josef Šusta řadí k přívržencům Ronovců.²⁷⁵ Setkali jsme se s tímto cizincem v Čechách na podzim 1310 po boku Fridricha Míšeňského, kdy se prý stal potenciálním nápadníkem Elišky Přemyslovny. Možná, že měl spíše jen za úkol zajištění severočeských měst, které Korutanec míšeňskému markrabímu zastavil. Roku 1315 opět vstupuje do zápasu s Ronovci na straně krále, jeho pozice se však změnila vazbou na Albrechta ze Žeberka, který za něj provdal svou dceru Markétu. V opozici proti králi Janovi je doložen v prosinci 1317, kdy ho česká šlechta „vzala mezi sebe“.²⁷⁶ Díky králově přízni si Ota v době okolo Albrechtově smrti (1321) zajistil držbu Biliny, zároveň pro Jana ztělesňoval cennou vazbu na Albrechta, purkrabího z Lizniku (Albrechtova synovce) a další feudály z Vogtlandu a Míšeňska.²⁷⁷

Král zahájil tažení proti vzbouřencům v nejméně příhodnou roční dobu – v zimě, což výrazně podmínilo průběh bojových operací. Kromě krátkodobých nájezdů a přepadů se rebelující šlechtici zdržovali ve svých hradech a tvrzích, zatímco královo vojsko bylo odkázáno

²⁷³ FRB IV, s. 242-243.

²⁷⁴ FRB IV, s. 243, Konrád z Buchses zmíněn tamtéž, s. 246.

²⁷⁵ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 258.

²⁷⁶ RBM III, s. 163-165, č. 408. Zde je Ota jako svědek uveden po Albrechtovi ze Žeberka a před Albrechtovým synovcem Albrechtem, purkrabím z Lizniku.

²⁷⁷ Důvody Otova příchodu do Čech probírá Hans GROSSKOPF, *Die Herren von Lobdaburg bei Jena. Ein thüringisch-osterländisches Dynastengeschlecht vom 12. bis zum 15. Jahrhundert*, Neustadt an der Orla 1929, s. 58-59. K vazbě na Albrechta ze Žeberka srov. Karl BEER, *Albert von Seeberg. Eine Gestalt aus dem Kolonisationszeitalter des Sudetenlandes*, in: *Bohemia* 3, 1963, s. 153, 169, 171.

na dobývání jejich pozic, případně narušování komunikačních tras. Z Polabí se král přesunul do středních Čech a poté vyrazil na jih proti Vilémovi z Landštejna, který kromě okupace královských statků drancoval biskupské državy na Pelhřimovsku.²⁷⁸ Petr z Rožmberka, který se údajně snažil za svého příbuzného Viléma přimluvit, byl králem vyzván aby sám navrátil královský majetek, nejspíše hrad Zvíkov, čímž král Rožmberkovu podporu rázem ztratil.²⁷⁹ Král se pak přesunul na Moravu, kde *zabral tvrze některých odbojníků a jiným způsobil škody*.²⁸⁰ Kronikář zde opět vystihl královu situaci: během celého tažení nemůže uvést dobytí hradu, takže králi nezbyvá než likvidovat vesnice a tvrze (*municiones*). Po hradech přitom panovník prahl nejvíce: *Hlavní příčinou toho zrušení a bídy je to, že četní páni drží královské hrady a odpirají králi na jeho žádost vrátit takový jeho majetek*.²⁸¹ Kromě královských hradů Křivoklátu, Přimdy, Zvíkova, Kladska, Hluboké, Vranova a Bezdězu šlo také o zastavená královská města Beroun, Domažlice, Kladsko, zřejmě by bylo možné i pokračovat, např. již zmíněný Veliš a Jičín.²⁸² Neuškodí předeslat, že Jan se z neúspěšného vymáhání královských statků poučil, což dokumentují jednak hrady v lenní držbě, zaváděné po Domažlickém smíru, jednak početná privilegia pro jiný typ pevností – královská města, případně jejich opevňování (Sušice).

Během Janova tažení do jižních Čech se Jindřich z Lipé chopil nejsilnější nátlakové zbraně, kterou představovalo spojenectví s Fridrichem Habsburským proti českému králi. Janovy nevybíravé útoky takřka „proti všem“ přiměly panské předáky k jednání s jeho úhlavním nepřitelem, zakončeném 27. prosince ve Vídni obsáhlou smlouvou s *římským králem* Fridrichem.²⁸³ Je to ukázka Jindřichových organizačních schopností, ale také vyjednávací obratnosti. Vzbouřenci, kteří si u Fridricha zajistili vojenskou pomoc 500 těžkooděnců, opět využili Janových finančních nesrovnalostí, tentokrát ohledně zástavy Moravy Jindřichem VII. z roku 1309, kterou Jan ještě zcela nevyplatil. Lucemburkovým vyrovnáním s Habsburky čeští páni podmínili mír, pro případ, že se s Janem nedohodnou, uvažovali o nástupnictví Jindřicha Korutanského či některého Fridrichova bratra.²⁸⁴ Skupina velmožů, která dohodu zpečetila, slíbvala do Hromnic příštího roku Fridrichovi předat listiny dalších ke smlouvě přistupujících

²⁷⁸ Josef DOBIÁŠ, *Dějiny královského města Pelhřimova a okolí I. Doba předhusitská*, Pelhřimov 1927, s. 118-121; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, Praha 1991, s. 93.

²⁷⁹ FRB IV, s. 244.

²⁸⁰ *Zbraslavská kronika*, s. 314, FRB IV, s. 245: ... *quorundam rebellium obtinuit rex municiones, intulit et aliis lesiones*.

²⁸¹ *Zbraslavská kronika*, s. 315, FRB IV, s. 246: *Istius desolacionis et miserie causa est precipua, quia plures barones plura possident castra regalia et regi repentanti talia reddere denegant, que sunt sua*.

²⁸² FRB IV, s. 246.

²⁸³ RBM III, s. 163-165, č. 408.

²⁸⁴ K jednání Habsburků s Korutancem srov. RBM III, s. 172, č. 424 z 20. února 1318.

šlechticů. Jména účastníků vídeňského jednání naznačují, jak rozsáhlá území vzpoura zasáhla. Nejvíce rebelů pocházelo z oblastí na sever od Labe (Ronovci, Markvartici, Friduš ze Smojna), podhůří Krušných hor (Albrecht ze Žeberka, Ota z Bergova, Albrecht purkrabí z Lisniku, Vilém z Egerberka) a z jižních Čech (Vítkovci i Bavor ze Strakonic), slabší byla účast západočeská, východočeská (hlavně Drslavici) a středočeská. Pouze tři jmenovaní šlechtici drželi výhradně moravská zboží, k nim však musíme připočítat jihomoravské statky Egerberků, bitovských Lichtenburků nebo Templštejn kutnohorského patricije Bertolda Pirknera.²⁸⁵ I tak představují uvedená jména většinu z tehdejší mocenské elity: chybějí zde Fridrich ze Šumberka a bratři z Jablonného, kteří se snad přece jen zatím krále drželi a možná pobývali u jeho dvora. Vilém Zajíc z Valdeka s Oldřichem z Leuchtenberka zatím využili zmatku k vyřizování vlastních účtů, když v západních Čechách bojovali s Buškem z Boru.²⁸⁶

Fámou o králově úmyslu vyhnat českou šlechtu ze země Jindřich z Lipé sjednotil většinu zeměninů pod svou korouhví. Na Zvíkově, který měl v moci zhrzený Rožmberk, se 2. února 1318 pan Jindřich smiřuje z Vilémem Zajícem, který sňatkovou aliancí ukončuje svůj starý spor s Albrechtem ze Žeberka. K rebelům přistupují noví šlechtici, zatímco Jindřich z Lipé odjíždí do Brna, kde se král s královnou již přiklání k jisté ústupnosti. Král Jindřichovi z Lipé a jeho druhům nabídl milost, záhy se však dozvěděl, že bez souhlasu Fridricha Habsburského mu šlechta podmínky míru neschválí.²⁸⁷ Janovi nezbývalo než jako smírčího soudce povolat svého hlavního spojence, který v Čechách ještě nezasahoval a žádné cizí feudály tam nepřivedl. Ludvík Bavor se dostavil do Chebu, kam za ním Jan 20. března 1318 vyrazil. Při přepadu Janovy družiny Vilémem Zajícem došlo k zajetí údajných 144 lidí, což je patrně nadnesené. Ze zajatců jsou tři jmenováni: králův maršálek Konrád z Buchesu, Ota z Donína a Jindřich *de Haginow, vir nobilis de Reni partibus*.²⁸⁸ Jednání s Ludvíkem Bavorem bylo zřejmě úspěšné, takže se oba králové přesunuli na české území, kde se počátkem dubna setkali na Lokti. Není vyloučeno, že Ludvík a Jan hodlali na Loket zvat jednotlivce či menší skupiny šlechty zvláště a

²⁸⁵ Komentář k účastníkům vídeňského jednání podal Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje. Kniha II. Počátky lucemburské*, Praha 1935 (2. vyd.), s. 273-245.

²⁸⁶ FRB IV, s. 246. Na Plzeňsku stáli páni z Boru (erbu labutě) patrně stále při králi, neboť Boleslav z Boru s podporou města Rakovníka dobyl hrad Litice u Plzně, který vlastnili Drslavici; srov. RBM III, s. 182-183, č. 445 a SEDLÁČEK, *Hrady*, díl XIII, s. 233, zejména pozn. 1. Na Moravě krále stále podporoval olomoucký biskup Konrád; ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 267.

²⁸⁷ FRB IV, s. 245. Tato pasáž koresponduje s vídeňskou dohodou a ukazuje, jak přesně byl zbraslavský kronikář o jednání informován.

²⁸⁸ FRB IV, s. 246. Identifikace Oty z Donína je velice obtížná. O pobytu některého Oty z Donína u Janova dvora mlčí Jitka VONDRÁČKOVÁ, *Purkrabí z Donína na Grabštejně*. Diplomová práce FF UK, Praha 2002, ale i Tomasz JUREK, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1998, s. 213-215. V úvahu snad připadá Ota Kalp z Donína, doložený v letech 1310-1312 v Hlohově, méně již duchovní Ota, od roku 1324 v Bratislavě kanovník. Pravděpodobně šlo o Otu, řečeného *de Heyden de Donin*, který s králem Janem vystupuje při dohodě o uspořádání Horní Lužice 22. září 1319; RBM III, s. 218-219, č. 530. Identifikovat nedokážu Jindřicha *de Haginow*.

tím dosáhnout výhodnějších podmínek míru.²⁸⁹ Zřejmě však bylo třeba dohodu urychlit, a proto Ludvík Bavor pozval královský pár a české velmože na Velikonoce do Domažlic, kde se mohla šlechta společným vystupováním lépe prosadit.

Domažlické úmluvy z dubna 1318 nemáme doloženy žádnou listinou ani formulářem, takže je nutné vycházet z 3. doplňku kroniky tzv. Dalimila a hlavně z údajů Petra Žitavského. Zatímco česky píšící kronikář především oslavuje „hubitele“ Němců Viléma Zajíce a konstatuje královo „poddání se“ pánům, zbraslavská kronika zdůrazňuje královo milost vůči vzbouřencům, z nichž jmenuje Jindřicha z Lipé a Viléma z Landštejna.²⁹⁰ Po udělení milosti a nových přísahách věrnosti *ustanovil král podle společné rady šlechticů* Jindřicha z Lipé podkomořím, *poddávaje mu úplně sebe i království.*²⁹¹ Podkomořství, jemuž podléhaly komorní důchody a soudnictví královských měst a klášterů, se zde opět ukazuje jako nejlákavější úřad; nutno dodat, že v zadluženém království měl opravdu patřičnou váhu. Král Jan se přísahou zavázal *od sebe a z království odstraniti všechny Poryňany a cizí bojovníky, kteří mu poskytli pomoc ve válkách, a že nesmí žádnému cizinci a přistěhovanci svěřovati obročí, nýbrž že bude projednávat všechny záležitosti království s radou Čechů.*²⁹² Opět tu zaznívá požadavek formulářové předlohy tzv. inauguračních diplomů ohledně zákazu zakupování cizinců, kteří navíc nemají králi v Čechách sloužit jako rádci a žoldněři. Česká šlechta v Domažlicích tedy prosadila své dosavadní požadavky, ale nedokázala je rozšířit ani postihovat jejich neplnění. Nešlo tedy o královo fatální porážku.

Zemská omezenost šlechtických požadavků vedla řadu badatelů k přesvědčení, že Jan se *fakticky musel vzdát jakéhokoli vlivu na vnitřní poměry království, jehož vedení připadlo domácím pánům.* Odtud vyvozují Janův obrat k zahraniční, či spíše „internacionální“ politice.²⁹³ Spíše však šlo o realistický kompromis, který šlechtě zajistil podíl na mocenské struktuře státu, aniž ji králi odcizil. Král Jan nadále získával své dvořany *i mezi českými pány, hledal je však též mezi svými leniky příšlymi z ciziny a usazenými na královském zboží či ve slezských knížatech, která k němu byla vázána stejnými pouty.*²⁹⁴ Králův vliv na poměry v českém království se

²⁸⁹ Soudím tak z povolání Viléma Zajíce na Loket počátkem dubna, FRB IV, s. 247. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 271, pozn. 1, předpokládá, že se jednání účastnil také Boleslav Lehnicko-Břežský, alespoň prostřednictvím svých zástupců. Jeho pobyt 6. ledna 1318 v Praze je doložen in: RBM III, s. 169, č. 415.

²⁹⁰ Dalimilův názor akcentuje Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 272.

²⁹¹ *Zbraslavská kronika*, s. 317; FRB IV, s. 247: ... *eidem subiciens totaliter se et regnum.*

²⁹² *Zbraslavská kronika*, s. 317; FRB IV, s. 247-248: *Ibi rex Johannes iuravit et statuit, quod omnes Renenses et hospites pugnantes, qui sibi auxilium in bellis prestiterant, a se et a regno debeat excludere, nec alicui externo et advene beneficia recommittere, sed cum Boemorum consilio universa regni velit negocia pertractare.*

²⁹³ Naposledy REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 291 (citát přel. Z. Ž.).

²⁹⁴ Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 56.

Autorka zde má patrně na mysli situaci po roce 1327, kdy se vytvořily Janovy lenní vazby s českou šlechtou i slezskými knížaty. Směřování k přísahám lenního typu je však patrné už v letech 1318-1319, kdy je doložena první

nadále opíral o regály, z nichž ten horní a mincovní byly v rukou jím volených úředníků. Jan měl jistou a stabilní pozici na zemském soudu, kde již roku 1319 zasahuje ve prospěch svých věřitelů, pánů ze Zvířetic, a v lednu 1321 tam posílá svého dvořana, Jindřicha z Weilnau.²⁹⁵ Řada králových zástav, prodejů a darů svědčí o jeho neomezeném nakládání s královskou doménou, lenní vazby dokládají ochotu české šlechty ke spolupráci na obraně země či vojenských výpravách. Je jasné, že král domažlické podmínky striktně nedodržel, rozhodující zemské správní funkce, zejména hejtmanství, ovšem české šlechtě, případně patricijům, nikdy neupíral.

Po domažlické dohodě Jindřich z Lipé spolu s novým maršálkem Vilémem Zajícem obrátili svůj hněv proti královi přednímu rádcí z doby vnitřních bojů, kancléři Jindřichovi, se kterým si vyřídil osobní účty také Oldřich z Leuchtenberka, stále aktivní v podnicích pana z Valdeka. Jan se zatím s Petrem z Rožmberka odebral *na jeho panství a tam se oddává tři týdny zábavám a lovu*.²⁹⁶ Jistě si potřeboval od vládních úkolů odpočinout a promyslet svou další politiku. Nevíme, zda před tím – jak se obecně přijímá – nebo až poté jmenoval z řad české šlechty další zemské a dvorské úředníky: pražským purkrabím byl zvolen bratranec maršálka Viléma Zajíce z Valdeka Oldřich ze Žebráku, nejvyššího číšnictví dosáhl Beneš z Vartemberka. Na zemském soudu ke změnám nedošlo, nejvyšším komorníkem zůstal Petr z Rožmberka a sudím Ondřej z Řičan. Ke dvoru jako stolník přibyl pan Heřman z Miličina a mečníkem byl jmenován Bernard z Cimburka, který asi současně získal úřad podkomořího na Moravě.²⁹⁷ O obsazení nejvyššího kancléřství po mistru Jindřichovi prameny dlouho mlčí. Není vyloučeno, že v čele kanceláře nikdo nestál, nebo že Jindřicha zastupoval – s titulem protonotáře – nevlastní bratr královny Elišky Jan Volek, který je jako kancléř jmenován až 9. března 1321.²⁹⁸ Některé z těchto mužů lze později doložit v Janově doprovodu mimo české království, jiní se zdržovali převážně v Čechách a na Moravě, přesto můžeme jejich styky s králem doložit, např. na základě poskytnutí kreditu (Bernard z Cimburka).

ryze lenní listina Mikuláše II. Opavského, později i české šlechty, srov. František KAVKA, *Západoevropský lenní systém jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, in: ČČH 3/88, 1990, s. 225-251.

²⁹⁵ *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae a. MDXLI igne consumptarum*. vol. 1 (1287 – 1380), ed. Josef EMLER, Pragae 1870, s. 13-14, 401.

²⁹⁶ *Zbraslavská kronika*, s. 317.

²⁹⁷ Úřední funkce vycházejí ze svědečných řad listin z 3. července 1318 (RBM III, s. 186-187, č. 454), moravský podkomoří je doložen až 12. prosince 1318 (RBM III, s. 196-197, č. 475).

²⁹⁸ Neobsazení vyšehradského proboštství a kancléřství připouští Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské proboštství a české kancléřství v první polovině 14. století*, in: Královský Vyšehrad II., Kostelní Vydří 2001, s. 78. K Volkově činnosti v královské kanceláři srov. Ferdinand TADRA, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310 – 1420)*, Praha 1892, s. 10, 13-14.

Pokusme se shrnout hlavní rysy vývoje Janova dvora a rady v období 1310-1318. Pro vojensky a politicky náročné převzetí českého království byl mladý panovník vybaven dvěma poručíky, cizími rádci a rozsáhlou vojenskou družinou, která ho po dobytí Prahy převážně opustila. Tento dvůr a rada má hlavní podíl na upevňování Janovy vlády v Čechách a na Moravě, spojeném s rozsáhlou středoevropskou diplomacií generálního vikáře Říše. Necitlivé zásahy těchto dvořanů do správy a justice českých zemí spolu s rodícím se českým nacionalismem a stavovstvím přivedly část české šlechty, která se k Janovu dvoru připojila, do opozice vůči cizím rádcům, které byl král nucen roku 1315 z větší části propustit. Český král se neprosadil na říšský královský trůn, ale v říšské diplomacii Lucemburkové dokázali nadále hrát významnou roli. Jan se nedokázal dost rychle zorientovat mezi nároky českých šlechtických kotérií, které zápasily o vliv na krále, neopatrně podnítil vzpouru Ronovců, kterou však nedokázal využít k posílení své moci a vytvoření stabilního dvora a rady. Král si potom zajistil pořádek v Lucembursku, český politický kompromis však během roku 1317 přičiněním královny Elišky ztroskotal a vypukla domácí válka. Jindřich z Lipé využil nekompromisní a nediplomatické chování královského dvora ke sjednocení české šlechty a tvrdému nátlaku na krále, jehož rada a dvůr prakticky ztratily vliv na dění v zemi. Dohoda v Domažlicích vedla k obsazení zemských a části dvorských úřadů českými šlechtici, dovolovala však králi nadále spoluurčovat podobu své rady a dvora. Panovník si udržel široké pole svých politických, zejména diplomatických aktivit, vycházející ze dvou pólů jeho lucemburských a středoevropských držav.

II. 2. Dvůr ve službách evropské diplomacie krále Jana (1318-1333)

V následujícím období, kdy se král často zdržoval na cestách, se počet jeho stabilních šlechtických průvodců z českých zemí výrazně snížil. Jejich množství pochopitelně vzrůstalo během Janova pobytu v Čechách a jejich blízkosti. Proto si zvlášť všímám jeho českých průvodců v letech, kdy král české země vůbec nenavštívil. Čeští šlechtici tehdy za králem Janem většinou pouze zajížděli se svými požadavky a vraceli se zpět na rodová panství. Někdy však lze společný pobyt krále a jeho českých dvořanů v cizině sledovat po delší čas.

II. 2. 1. Změny u dvora před Janovým odjezdem do Lucemburska (1318-1319)

V průběhu let 1318-1319 se král Jan zdržoval převážně v Čechách a na Moravě, zatímco jeho spojenec ze začátku králování biskup Jan IV. z Dražic nastoupil cestu k papežskému soudu do Avignonu. Před svým dojezdem jmenoval jako administrátory své diecéze *in temporalibus* čtyři české šlechtice: Jindřicha z Lipé, Viléma z Valdeka a bratry Fridricha a Bohuslava z Čakovic. Určení správci však byli suspendováni, čímž byla záruka uchování biskupských statků a příjmů zpochybněna. Na přelomu 20. a 30. let byla řada těchto statků rozptýlena a zmocnilo se jich panstvo.²⁹⁹ Zkrátka nepřišel ani pan Jindřich z Lipé, který si mj. přivlastnil biskupské zboží Rataje nad Sázavou.³⁰⁰ Dlouhodobá nepřítomnost hlavní církevní autority v Čechách nepochybně přispělo k nárůstu sebevědomí předních domácích dvořanů vůči duchovenstvu i králi samotnému.

Na Čechy tehdy padl stín podezření z kacířství. Papež Jan XXII. jmenoval 1. května 1318 inkvizitory pro české a polské království, přičemž vyzval některé přední české pány, aby je v jejich činnosti podporovali.³⁰¹ Zdá se, že je to avignonský ohlas vzestupu vlivu předních českých pánů v důsledku domažlické dohody. Důsledkem Janova smíření se šlechtou byl jistě i slib věrnosti, který král přijal od šlechty z Plzeňska 21. května.³⁰² Olomoucký biskup Konrád byl za věrné služby během války jmenován moravským hejtmanem, další královou oporou v této oblasti se měl stát mladý opavský vévoda Mikuláš II.³⁰³ Částka 8000 hřiven, kterou za Opavsko král slíbil zaplatit slezskému vévodovi, byla nejpozději roku 1315 uhrazena, Jan tedy mohl knížectví připojit k Moravě. Že to neučinil, svědčí o jeho politické prozíravosti. Udělení

²⁹⁹ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, Praha 1991, s. 101-102.

³⁰⁰ Miloslav KOVÁŘ et al., *Rataje nad Sázavou. Hrad a zámek*, Praha 2004, s. 5; srov. SEDLÁČEK, *Hrady*, díl XII, s. 53-54, který způsob převodu majetku nespecifikuje. Páni z Lipé jsou na Ratajích doloženi roku 1343.

³⁰¹ RBM III, s. 180-181, č. 440, novější vydání MVB-P, s. 98-99, č. 105: výzva je určena mj. i Jindřichovi z Lipé, Petrovi z Rožmberka, Vilémovi z Valdeka, Vilémovi z Landštejna, Jindřichovi z Lichtenburka, Benešovi z Vartemberka, Janovi z Meziříčí (*Mezynecli*) a Půtovi z Požetic (*Pozericz*).

³⁰² RBM III, s. 182-183, č. 445. Vzbouřencům Rusovi a Rackovi z Litic Jan tehdy vrátil nedávno dobytý hrad Litice.

³⁰³ Konrád jako moravský hejtman in: RBM III, s. 185, č. 448.

Opavska vévodovi Mikulášovi II. lénem z 3. července 1318 mohlo být *modelem pro podobný možný vztah slezských Piastovců k českému králi*.³⁰⁴ Mikulášovým sňatkem s Annou, dcerou vévody Přemyslava Ratibořského, obnovil český královský dvůr styky ze Slezskem z doby posledních Přemyslovců. Jan si hodlal Mikuláše blíže připoutat také hodností komorníka českého království, kterou odňal Petrovi z Rožmberka.³⁰⁵

Do Čech 20. června dospělo poselstvo z Lucemburska, přivázející králi mírovou smlouvu s hrabětem Eduardem z Baru, především však Janovy sestry Marii a Beatrix.³⁰⁶ Vedle Hartmana z Kronbergu, který se v Praze stal Janovým leníkem, s nimi přijeli hrabě Oldřich z Hanau a Ota z Bolanden.³⁰⁷ Posledně uvedení cizinci figurují na svědečné řadě Mikulášovy lenní listiny vedle slezských knížat Boleslava a Hynka a českých pánů Petra z Rožmberka, Jindřicha z Lipé, Oldřicha ze Žebráku, Beneše z Vartemberka, Heřmana z Miličina, Oldřicha z Říčan a Bernarda z Cimburka, u nichž je zmíněn jejich zemský či dvorský úřad.³⁰⁸ Kromě českých šlechticů z řad Ronovců a Markvarticů najdeme mezi svědky také družiníky Boleslava Lehnicko-Břežského Jana Sambora ze Schildberka a Těmu z Koldic, v cizině proslulého turnajníka Plichtu z Adlaru a Žirotína nebo Zbyňka ze Žebráku, bratra pražského purkrabiho Oldřicha a králova věřitele, který získal do zástavy hrad Nižbor.³⁰⁹

Krátce po slavnostním lenním slibu se dvůr přesunul do Brna, kde 19. července Mikuláš, možná v přítomnosti svého otce, přijal zástupce opavské šlechty, jimž potvrdil a rozmnožil jejich práva.³¹⁰ Kromě nejmenovaných českých šlechticů Jana doprovázel také protonotář Jan Volek, který si ke svým třem kanonikátům možná právě v Brně vyprosil kaplanství u sv. Prokopa na Starém Brně.³¹¹ Návrat dvora z Moravy jako již několikrát vedl Polabím, kde patrně došlo k dohodě s Alžbětou Rejčkou o předání jejich věnných měst králi. Alžběta se svých pěti

³⁰⁴ František KAVKA, *Západoevropský lenní systém jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, in: ČČH 3/88, 1990, s. 233.

³⁰⁵ FRB IV, s. 250: *....Ipse quoque factus est camerarius dicti regni Boemie ista vice...* Na Mikulášově lenní listině je jako nejvyšší komorník ještě uveden Petr z Rožmberka, Mikuláš v úřadu působil nejpozději do 22. července 1319, tedy zhruba jeden rok, (*Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae a. MDXLI igne consumptarum*. vol. 1 (1287 – 1380), ed. Josef EMLER, Pragae 1870, s. 13), pak byl komorníkem již Albrecht z Liběšic a Dubé. Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 278 uvádí, že Mikuláš převzal podkomořství. Tento rozpor pramení z nejednoznačného označování podkomořího v latinských pramenech: *subcamerarius* nebo *camerarius*, srov. Libor JAN, *Moravští podkomoři v době Václava II.*, in: ČČH 95/2, 1997, s. 317.

³⁰⁶ RBM III, s. 185, č. 449, FRB IV, s. 249. U příležitosti anniversaria zakladatele zbraslavského kláštera se dvůr přesunul na Zbraslav, kde v průběhu slavnosti uherští poslové z Janových sester vybrali a zasnoubili mladší Beatrix za krále Karla Roberta.

³⁰⁷ Hartmanův lenní slib: RBM III, s. 185, č. 451.

³⁰⁸ RBM III, s. 186-187, č. 454.

³⁰⁹ RBM III, s. 241-242, č. 581.

³¹⁰ K počátkům Mikulášovy vlády podrobně Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2002, s. 465-466, srov. vévodovu charakteristiku u Jany KONVIČNÉ, *Dynastické počátky opavských Přemyslovců a jejich vazby na politiku českých králů*, in: *Paginae historiae* 4, 1996, s. 17-28.

³¹¹ Doloženo až 25. ledna 1319: RBM III, s. 201-202, nověji in: MVB-P, s. 116-117, č. 129.

měšt vzdala za odškodné 10 000 hřiven, král pak v Nymburku potvrdil měšťanům z Hradce Králové jejich výsady.³¹²

Odtud Jan zamířil ku Praze, kde se králi 22. listopadu narodil další syn. Zbraslavský kronikář zmiňuje spor, který nastal před křtinami (5. 12.) mezi chlapcovými kmotry o jeho jméno. Přítomno prý bylo několik urozených mužů z Porýní, což ukazuje jistou toleranci české šlechty hned po domažlické dohodě. Ohledně pojmenování králova syna však byli čeští páni neústupní a prosadili přemyslovské jméno Otakar namísto lucemburského Jindřicha.³¹³

Dvůr se v Praze dlouho nezdržel. 12. prosince byl král již v Jihlavě, kde nechyběli ani Jindřich z Lipé, Jan Volek, Vok z Kravař, moravský podkomoří Bernard z Cimburka a Vznata z Lomnice jako komorník brněnské a znojenské cúdy.³¹⁴ Odtud dvůr zamířil do Prahy, aby tam oslavil Vánoce. Město bylo vyčerpáno předchozími válečnými půjčkami (přes 3000 kop grošů), za což je Jan na dva roky osvobodil od berní a dovolil jim v této době vybírat městský ungelt.³¹⁵

Vánoční a novoroční čas strávil panovník usilovným jednáním se zástupci domácí i cizí šlechty. Pokusil se také v Čechách prosadit lenní vazby západoevropského typu, na které byl zvyklý ze svého hrabství i sousedních oblastí. Jistým vzorem měla být lenní přísaha hraběte Oldřicha z Hanau 9. ledna 1319, který Janovi slíbil jeden ze svých svobodných statků koupit za 400 hřiven kolínské váhy jako léno.³¹⁶ Ani tato lákavá transakce, na kterou si král dokonce od Pražanů vypůjčil 500 hřiven, se ovšem většině českých pánů nezamlouvala.³¹⁷ Jejich obava mohla plynout z lenního práva, které naprosto nerespektovalo majetek držžený v nedílu a tím dávalo panovnické odúmrti větší prostor.³¹⁸ Ani povinnost otevřít svůj hrad či tvrz, nebo doprovázet panovníka jako těžkooděný bojovník za hranice Čech patrně neodpovídala představám některých usedlejších velmožů. A tak se k Oldřichovi z Hanau toho dne připojil jen poměrně chudý zeman z Litoměřicka Jindřich z Kamýka, který měl se svým sousedem Peškem ze Střekova nejspíše spor o ves Čehošnice. Jindřich ke svému hradu dostal Čehošnice s příslušenstvím, svůj majetek od krále přijal jako *feudum hereditarium* a slíbil krále podle svých možností podporovat. Pokračováním tohoto aktu bylo 15. ledna vyrovnaní s Peškem ze Střekova, kterému král za odňaté Čehošnice zapsal 250 kop grošů na mýtu v Litoměřicích a Ústí nad Labem. Dalšího dne dal Pešek vyhotovit lenní revers, v němž slíboval ohledně svého hradu totéž co před týdnem Jindřich z Kamýka, včetně sledování a hlášení podezřelých věcí ve svém

³¹² ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 278-279; RBM III, s. 193-194, č. 470 (1318, 11, 1, Nymburk). K odškodnění srov. RBM III, s. 206, č. 502.

³¹³ FRB IV, s. 250.

³¹⁴ RBM III, s. 196-197, č. 475 (1318, 12, 12, Jihlava).

³¹⁵ RBM III, s. 185-186, č. 452 (1318, 7, 2, Praha).

³¹⁶ RBM III, s. 197, č. 478, podrobněji listinu regestoval *Jacobi*, s. 91. Svou pečeť k ní přivěsil i Ota z Bolanden.

³¹⁷ K půjčce hraběti z Hanau srov. RBM III, s. 207, č. 504.

³¹⁸ František KAVKA, *Západoevropský lenní systém*, s. 233-234

okolí. Navíc však slíbil za 250 kop zakoupit zboží, které pak opět vzdá králi lénem.³¹⁹ Král měl jistě zájem zavázat si lenním slibem majitele dvou hradů, střežících labské údolí mezi Ústím a Litoměřicemi, další lenní smlouvu s českým šlechticem se mu však až do roku 1324 uzavřít nepodařilo. 15. ledna 1318 Janovi slíbil věrnost ještě jeden z bývalých odbojníků. Ronovec Oldřich z Lichtenburka přísahal králi *poslušnost a pomoc se všemi svými hrady a tvrzemi, bez jakéhokoli lsti a klamu*. Tím ovšem jeho slib zůstává na půli cesty ke klasickému lénu, podobně jako starší závazek Půty z Turgova.³²⁰ Všechny české šlechtice, působící v královských službách u dvora, se Janovi nepodařilo uvést do lenní závislosti, ačkoli právě mezi nimi byla četnost královských leníků poměrně vysoká.³²¹

Král se značným podezřením sledoval lednový odjezd své manželky spolu s dětmi na hrad Loket. Zřejmě již dříve se šířily pomluvy, které Elišku obviňovaly z panovačnosti a z přípravy spiknutí, při němž se Eliška měla jménem svého syna s pomocí Viléma Zajíce chopit v Čechách vlády. Král podlehl našeptávání svých rádců, zejména Jindřicha z Lipé, a přenechal jim přípravu zákroku, který měl spiknutí potlačit.³²² Patřilo k němu verbování šlechtických spojenců, konkrétně známé ze slánského kraje, kteří měli králi pomoci proti Vilému Zajícovi.³²³ V první polovině února král přijel na hrad Loket, nechal se spolu s ozbrojenou družinou vpustit do hradu, poté si však vyžádal kapitulaci strážců věží, na něž dal hned střít. Královna se v rozrušení pokoušela s králem vyjednávat, tím však jen zvýšila jeho podezření. Druhého dne dohodla předání hradu, nechala tam své tři děti a odešla s malou družinou na Mělník. Lze předpokládat, že na hradě zůstala většina Eliščina dvora, z něhož však jménem známe pouze hofmistra Mikuláše³²⁴ a osoby, který byly nyní vyslýchány útrpným právem: písaře Jana a Mikuláše a služebnou (*domicella*) Kedrutu.³²⁵ Výsledky vyšetřování neznáme, patrně však kompromitovaly královnina důvěrníka, zbraslavského opata Konráda, který se dvora stranil čím dál víc. Na Lokti dal král zajistit synka Václava a zasáhl proti Vilému Zajícovi, který se mu patrně brzy poddal a úřad maršálka přenechal Jindřichovi z Lipé.³²⁶

Během tohoto zásahu proti domnělým spiklencům svou pozici opět posílili přátelé pana z Lipé, k nimž lze zařadit i Jana Volka. Tento Přemyslovec obdržel na jaře 1318 dispens

³¹⁹ Lenní reversy in: RBM III, s. 198, č. 479, s. 199, č. 483, k Čehošticím a mýtu tamtéž s. 199, č. 482; poněkud jiný výklad transakce podává František KAVKA, *Západoevropský lenní systém*, s. 234-235.

³²⁰ Citát z RBM III, s. 198-199, č. 481. K Půtovi z Turgova RBM III, s. 118, č. 294.

³²¹ Význam lenních vazeb pro upevnění poslušnosti dvorské šlechty k zeměpánovi nejlépe využili moravští Lucemburkové Jan Jindřich a Jošt, srov. Tomáš BALETKA, *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375-1411)*, Sborník archivních prací 2/46, Praha 1996, s. 289-290.

³²² FRB IV, s. 250.

³²³ RBM III, s. 202, č. 491 (1319, 2, 4, Praha).

³²⁴ Hofmistr Mikuláš in: RBM III, s. 177, č. 435 (1318, 4, 8, Loket).

³²⁵ Průběh událostí in: FRB IV, s. 251.

³²⁶ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 283-284.

ohledně nemanželského původu, čímž si zajistil dosavadní obročí s vyhlídkou na nová.³²⁷ Dispens byla vydána na přimluvu královského páru a zejména Eliška Přemyslovna pro Jana usilovně sháněla nová obročí.³²⁸ Jindřich z Lipé také nadále podporoval Alžbětu Rejčku, především její nárok na 10 000 hřiven z kutnohorské urbury, které jí Jan na jeho žádost přislíbil.³²⁹ Jindřich nezapomněl ani na svého zetě Jana z Klingenberka, který od krále za věrné služby 3. května 1318 přijal moravskou ves Mladoňovice.³³⁰ V případě Klingenberka se králi ovšem podařilo zajistit jeho jihomoravské statky lenním vztahem, jak to bylo ve Švábsku a Rakousku, odkud Jan pocházel, obvyklé.³³¹

Zbraslavský kronikář v této době Jana označil slovem tyran a vypočítává všechny jeho bezuzdné a nemravné skutky. Připustíme-li, že řada z výtek představuje klišé, kronikářem použitá už v případě Václava III., přece nás upoutá několik nových prvků. Jedním z nich je vymáhání dalších peněz od staroměstské obce, která byla minulý rok údajně od všech plateb osvobozena, roku 1319 však prý králi musela zaplatit 13 000 hřiven.³³² Dalším originálním a zřejmě pravdivým příběhem je Janův pokus vyhlásit v Čechách dosud neznámý druh turnaje *okrouhlý stůl, totiž dvůr krále Artuše*.³³³ Přes královu snahu přilákat na tuto slavnost co nejvíce aristokratů a přes pečlivé přípravy se turnaj, plánovaný na 24. června, neuskutečnil. Kronikář z pozice duchovního má pro Janův podnik jen slova výsměchu, případně rozhořčení, připomínali královu konfiskaci klášterních statků, zamýšlenou patrně na úhradu dluhů předních dvořanů. Z pohledu světské aristokracie šlo ovšem o pokus povznést pražský dvůr na vyšší úroveň kurtoazní kultury, v níž měly české země stále co dohánět.³³⁴

Není vyloučeno, že náklady na připravovaný okrouhlý stůl nesli hlavně Pražané, kteří byli z Janova jednání posledních let značně rozčarováni. Spoléhající se na ústupnost, kterou král projevil při domažlickém jednání se šlechtou, pokusili přední patricijské rody, nesoucí břemeno královských půjček a darů, spojit k jednotnému odporu. Zajímavým svědectvím jejich

³²⁷ RBM III, s. 201-202, č. 487, nověji in: MVB-P, s. 116-117, č. 129 (1319, 1, 25, Avignon).

³²⁸ Tvzení Josefa ŠUSTY, *Král cizinec*, s. 284, pozn. 1, že Jan Volek musel na jaře 1318 přenechat mělnické proboštví ve prospěch mladšího syna Jindřicha z Lipé, je nesprávné. Žádný ze synů Jindřicha z Lipé v té době nebyl duchovním, natož vyšehradským kanovníkem. Jan Volek mělnické proboštví nikdy nedežal, zde jsou jako probošti doloženi Mikuláš ze Špýru (1312-1317) a Jindřich (1320-1330). K Janu Volkovi srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské proboštví a české kancléřství v první polovině 14. století*, in: *Královský Vyšehrad II.*, Kostelní Vydří 2001, s. 74-89.

³²⁹ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 284, pozn. 1; RBM III, s. 206, č. 502.

³³⁰ RBM III, s. 205, č. 499.

³³¹ K působení rodu přehledně August SEDLÁČEK, *Páni z Klimberka*, in: *Časopis Matice moravské* 15, 1896, s. 225-260.

³³² FRB IV, s. 251, srov. RBM III, s. 207, č. 504.

³³³ *Zbraslavská kronika*, s. 321, FRB IV, s. 252: ... *tabulam rotundam, regis scilicet Arthusii curiam*.

³³⁴ Jako projev západoevropské dvorské kultury hodnotí přípravu turnaje Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 59-60. K podobě a průběhu turnajů okrouhlého stolu srov. Joachim BUMKE, *Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im Hohen Mittelalter 1*, München 1986, s. 360-365.

stížností ze zápis v nejstarší pražské městské knize, který kromě nesplacených dluhů vytyká králi a dvořanům nejrůznější přehmaty a ničemnosti.³³⁵ V některých měšťanských domech byli ubytováni dvořané, kteří činili svým hostitelům násilí, měšťané Eklin a Kunšik byli kvůli penězům zajati a jejich domy obsazeny. Jindy královská čeleď lámala závory a trhala řetězy, když vnikala do příbytků měšťanů. O peníze ve svých domech přicházeli kromě měšťanů také klerici a preláti, Meinlin Rokycanský se pro své bohatství dostal na mučidla.

Pražané se pokusili pojistit zdar povstání spojenectvím s aristokratickými nespokojenci, zbavenými vlivu u dvora. Kromě královny se na scéně znovu objevil pan Vilém Zajíc z Valdeka, který si za vojenskou pomoc zřejmě předem zajistil žold 200 hřiven *za službu městské obci (pro servitio civitatis)*.³³⁶ Ani Petr z Rožberka se nesmířil s tím, že úřad nejvyššího komořího, který Vítkovci pravidelně obsazovali od dob Závaše z Falkenštejna, připadl Mikulášovi Opavskému a pak dosud obskurnímu Ronovci Albrechtovi z Liběšic a Dubé.³³⁷ S Rožberkem se spojil jeho příbuzný Vilém z Landštejna, který při rozdělování úřadů českým pánům roku 1318 přišel zkrátka. Ze Zbraslavské kroniky není jasné, zda se tři zmínění páni v Praze objevili spolu s královnou 7. července, nebo byl Rožberk se 400 muži teprve na cestě, když z Brna na Pražský hrad dorazil varovaný Lucemburk s vévodou opavským, Jindřichem z Lipé a dalšími pány. Většina šlechtických dvořanů tehdy patrně stála na Janově straně. 300 královských těžkooděnců 10. července přebrodivo Vltavu jižně od Starého Města a zaútočilo na městskou bránu na Perštýně. Zde se ukázala nezkušenost zaskočených pražských obránců, kterým při obraně pomohla družina Viléma Zajíce. Měšťané začali pochybovat o správnosti svého odbojného plánu, ale příchod rožberských posil krále přiměl k návratu na Hrad a jednání s povstalci.³³⁸

V tomto klíčovém okamžiku je Petr Žitavský náhle až příliš stručný. Kromě smíru, který byl po osmi dnech dojednán a po 14 dnech králem porušen, zmiňuje jen nové vymáhání peněz od Pražanů. Eliška Přemyslovna a její stoupenci se z vyprávění nenápadně vytrácejí a můžeme se jen odhadovat důvod, proč je Petr svým čtenářům zamlčel.³³⁹ Možná, že se Eliška vytratila z Prahy až příliš brzy, Petr Žitavský nechtěl svou oblíbenou Přemyslovnu v této situaci ponížít a tak navázal raději epizodou o smrti Viléma Zajíce. Jisté je, že na povstání získali Welfovci, kteří

³³⁵ RBM III, s. 207, č. 504 (1319, 6 vel 7, -, Praha).

³³⁶ RBM III, s. 232, č. 553.

³³⁷ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 295, pozn. 1.

³³⁸ Povstání popsáno in: FRB IV, s. 252-253, srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 293-298.

³³⁹ V této situaci prokazují další čeští kronikáři František Pražský a Beneš Krabice z Weitmile svou přílišnou závislost na Zbraslavské kronice, srov. *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 95, 189. Záhadný zápis Neplachovy kroniky o válce mezi králem Janem a Zajícem roku 1319, v níž Zajíc zvítězil, srov. tamtéž, s. 547.

během obléhání Prahy přeběhli ke králi a zajistili si pak u dvora jako finančníci značný vliv.³⁴⁰ Ke dvoru se vrátili také oba Vítkovci, Petr se ovšem s funkcí komořího na čas rozloučil.³⁴¹ Hrdý Vilém Zajíc si musel přiznat porážku, a proto se někdy v srpnu 1319 odebral se svou družinou do Bavor, kde zemřel na následky náhodného zranění.³⁴²

Smlouva o příměří tedy nebyla pro Pražany příliš nevýhodná, jak ukazuje i Janova konfirmace privilegia pro pražské Němce, kde král slibuje měšťanům podporu při vymáhání půjček od šlechticů a dalších králových poddaných.³⁴³ Praha nadále zůstávala Janovou rezidencí, politický vliv staroměstské obce ale výrazně poklesl. Královský dvůr se tehdy ve městě zdržel déle a panovník 22. července zasáhl na zemském soudě ve prospěch svých věřitelů Heřmana a Markvarta ze Zvířetic, kteří se zatím zadlužili u jiných šlechticů. Projednání jejich sporu Jan raději odložil – nakonec až na rok 1321.³⁴⁴

Do Čech se mezitím donesla zpráva o smrti braniborského markrabího Waldemara (14. srpna 1319), která rozhodně zneklidnila držitele s Lužicí sousedících panství, zejména Jindřicha z Lipé. Po poradě s tímto velmožem se král Jan rozhodl vznést nároky na Budyšínsko, které bylo v letech 1158-1253 součástí Českého království.³⁴⁵ Kromě Budyšína samotného se pro českou svrchovanost rozhodla i místní šlechta, na kterou asi zapůsobil příklad dvou Janových dvořanů, Těmy z Koldic a Oty z Bergova. Zdá se, že Těma spolu s Otou se včas přiklonili k českému králi, jemuž poskytli „část svých hradů“ a své služby přes varování Jindřicha Javorského. Zároveň vystupují jako spojka na míšeňského markrabího.³⁴⁶

Před složením holdu Budyšínských v Praze se král dohodl s panem z Lipé také o výměně Žitavska za různé na královské statky či doly. Král měl patrně už tehdy v úmyslu nabídnout čerstvému držiteli Zhořelecka Jindřichovi Javorskému, kterému dosud nezaplatil věno jeho

³⁴⁰ FRB IV, s. 253: *Plures autem de cognacione Jacobi de civitate ad regem clandestine venerunt et regi derelictis civibus adheserunt*. Kolem roku 1326 byl třetí syn Jakuba Wolflinova František (Frenclín) Staroměstským rychtářem, srov. Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy - díl I.*, Praha 1892 (2. vyd.), s. 307.

³⁴¹ Projevem královny nepřizně vůči Vítkovcům může být navrácení rychty v Českých Budějovicích Mikuláši Klaricovi z Kutné Hory, kterého kolem roku 1306 z rychty vyhnali Jindřich z Rožmberka a Vítek z Landštejna: RBM III, s. 209, č. 509, srov. RBM III, s. 210, č. 512.

³⁴² FRB IV, s. 254; Josef ŠUSTA, *Vilém z Valdeka*, in: *Úvahy a drobné spisy historické Josefa Šusty I.*, Praha 1934, s. 311-312.

³⁴³ RBM III, s. 209-210, č. 511 (1319, 7, 27, Praha).

³⁴⁴ *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae a. MDXLI igne consumptarum*. vol. 1 (1287 – 1380), ed. Josef EMLER, Praeae 1870, s. 13.

³⁴⁵ K dalšímu srov. FRB IV, s. 254-255; Joachim BAHLCKE (ed.), *Geschichte der Oberlausitz. Herrschaft, Gesellschaft und Kultur vom Mittelalter bis zum Ende des 20. Jahrhunderts*, Leipzig 2001 (kapitolu *Die Oberlausitz bis zum Jahr 1346* napsala Gertrud Eva Schrage), s. 90-91; Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Acta Universitatis Purkynianae I., Ústí nad Labem 1993, s. 30, táž, *Budyšínsko a Zhořelecko, součást české koruny v letech 1319-1396*, in: MHB 5, 1998, s. 67-75.

³⁴⁶ *Codex diplomaticus Lusatiae superioris*, I. Band, hrsg. von Gustav KÖHLER, Goerlitz 1856 (2. vyd.), s. 99-100, č. 72. Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 302 a pozn. 1.

manželky Anežky, Žitavsko; snad s ním proběhla nějaká předběžná jednání. Jindřich z Lipé s odchodem ze Žitavska každopádně souhlasil, hold proběhl a Jan svým novým poddaným 31. srpna 1319 potvrdil jejich zemská práva.³⁴⁷ V polovině září král vyjel z Prahy s 300 ozbrojenci, aby demonstroval své nároky na místě. Současně byl díky posílům ve styku s Fridrichem Míšeňským a míšeňským biskupem Vítkem z Koldic, jejichž spojenectví chtěl před vstupem do Lužice získat. Nejspíše na hradě Voigtsberku u Olešnice, náležícímu fojtům z Plavna, se český král sešel s Jindřichem Javorským a Vítkem z Koldic, který zde patrně zastupoval nepřítomného Wettina.³⁴⁸ S Jindřichem Javorským se zde český král definitivně rozdělil o Zhořelecko a Budyšínsko, navíc mu kníže přenechal svá práva na Dolní Lužici, zemi Lubušskou a Frankfurt nad Odrou. Jan mu naopak doživotně přenechal Žitavsko a pro případ smrti bezdětného Jindřicha získal také vyhlídky na zisk Zhořelecka. Vítek z Koldic zde patrně dojednal vrácení zboží, které míšeňský markrabě zastavil Askáncům, nazpět Wettinům a ústupnost krále Jana vůči Vítkovým příbuzným, pánům z Kamenz. Jan si tím pojistil přátelství či aspoň neutralitu svých sousedů a neváhal proto vpadnout do Dolní Lužice, která se přikláněla na stranu Rudolfa Sasko-Wittenberského, poručníka posledního braniborského Askance. Po neúspěchu při obléhání Gubenu se české vojsko dalo na ústup. Kampaně se zúčastnil Mikuláš vévoda Opavský, z českých pánů Petr z Rožmberka, Vilém z Landštejna, Hynek Berka z Dubé, Těma z Koldic, Fridrich, Heřman a Fricek bratři ze Šumberka, Beneš z Michalovic, Oldřich ze Žebráku a Fridman ze Smojna.³⁴⁹ Míšeňskou stranu kromě Vítky z Koldic (bratra Těmy z Koldic) zastupoval Ota řečený *de Heyden* z Donína a Albrecht z Lisniku. S Jindřichem Javorským se dostavil slezský rytíř Štěpán z Parkwic, ze zhořelecké šlechty Křišťan z Gerstorfu a Sigfrid z Baruthu. Reprezentantem budyšínské šlechty zde byl Luther (Luděf) ze Schreibersdorfu na Reschwitz.³⁵⁰

Janova lužická expedice nepochybně zvýšila královu popularitu mezi měšťanstvem i v řadách šlechty. Ta se na výpravě v hojném počtu podílela, navázala nové styky s cizí aristokracií a s králem vychutnávala plody jeho prvního teritoriálního úspěchu. Přední páni se opět sjednotili kolem Jindřicha z Lipé, který celou akci připravil. Král Jan ještě před výpravou

³⁴⁷ K majetkové výměně srovnej RBM III, s. 212-213, č. 518 (1319, 8, 3, Praha), RBM III, s. 215, č. 521 (1319, 9, 3, Praha), RBM III, s. 215-216, č. 522 (1319, 9, 3, Praha), RBM III, s. 227-228, č. 546 (1319, 12, 19, Praha). Potvrzení práv Budyšínské marky in: RBM III, s. 213-214, č. 519.

³⁴⁸ Hypotézu o hradu Voigtsberg vyslovil a jednání popsal Hermann KNOTHE, *Vereinbarung zwischen König Johann von Böhmen, Herzog Heinrich von Jauer und Bischof Withego von Meissen auf dem Schlosse Voigtsberg bei Oelsnitz am 22. September 1319*, in: Archiv für sächsische Geschichte, VII. Band, Leipzig 1870, s. 266-302. V RBM III, s. 218, č. 528 a 529 je místem jednání *in castris apud Oelsnitz (Olsnicz)*, s. 219, č. 530, s. 220, č. 531 *in castro prope Olsnicz*. Nadpisy registů jsou však editorem sjednoceny podle první verze.

³⁴⁹ RBM III, s. 218-219, č. 530. Jindřich z Lipé zřejmě zůstal v Čechách jako zástupce nepřítomného krále.

³⁵⁰ Hermann KNOTHE, *Vereinbarung*, s. 287-288.

potvrdil „výměnu stráží“ na lenním hradě Střekově, který převzali mocní Vartemberkové.³⁵¹ Královna se v prosinci 1319 stáhla na Mělník, zatímco Jindřich z Lipé jako moravský hejtman řešil majetkové záležitosti Alžběty Rejčky.³⁵² Bylo patrné, že díky dobré úrodě a uklidnění politických zmatků může Lucemburk zemi světit svým českým dvořanům a odjet do Porýní. Král se vybavil penězi a Jindřichovi z Lipé, kterého jmenoval svým zástupcem a hejtmanem, slíbil předání vsi Rekovic, převedenou z majetku křížovníků s červenou hvězdou k Jindřichovu moravskokrumlovskému panství. Odškodnění křížovníků měli podle Janova přání zabezpečit kancléř českého království Jan Volek, hrabě Jindřich z Weilnau a podkomoři Oldřich Pluh.³⁵³ Jindřich z Lipé tehdy delegoval svoji moc nad královskou doménou jihočeskému povýšenci, který mu byl zřejmě zcela oddán. Přítomnost Jindřicha z Weilnau ukazuje, jak relativní byl mezi českými pány odpor k cizincům. Králi snad velela opatrnost ponechat v Čechách osobu bývalého hofmistra jako pojistku proti přílišné samostatnosti pána z Lipé. Rozhodně je to náznak smíření české šlechty s cizinci v Janově družině, kteří však měli v Čechách výrazně omezenější pravomoci než v letech 1310-1318.³⁵⁴

Jan odjel do Porýní a Lucemburska asi posledního dne roku 1319, podle Petra Žitavského *za přibývajícího soumraku v tichosti, když o tom nikdo nevěděl* a to jen *s hrstkou mužů*.³⁵⁵ Tento pro krále nedůstojný odjezd měl patrně svůj dobrý důvod. V zemi, kde v králově nepřítomnosti již jednou vypukla nebezpečná vzpoura, bylo lepší udržet alespoň na čas zdání, že Lucemburk stále vládne z Prahy. Z českých šlechticů Jana zřejmě doprovázel Jindřich mladší z Lipé, o dalších nemáme zpráv.³⁵⁶ Králi se zatím nepodařilo zcela zapojit českou šlechtu do své zahraniční politiky, v domácí politice se však již mohl opřít o stabilní šlechtickou skupinu, která eliminovala vznik konkurenčních či opozičních spolků. V jejím čele byl suverénní Jindřich starší z Lipé.

II. 2. Janova aktivita ve prospěch rodových držav a Ludvíka Bavora (1320-1322)

Pro období 20. a 30. let 14. století se musíme při sledování Janova dvora stále více opírat o diplomatický materiál. Náš hlavní narativní pramen pro české dějiny, Zbraslavská kronika, totiž

³⁵¹ RBM III, s. 216-217, č. 524, s. 217, č. 525, 526.

³⁵² Eliška Přemyslovna na Mělníku RBM IV, s. 829, č. 2135 (1319, 12, 6, Mělník); Jindřich z Lipé prodal Alžbětě Rejčce ves Křečihor: RBM III, s. 224, č. 542 (1319, 12, 8, Praha).

³⁵³ RBM III, s. 231, č. 551 (1319, 12, 29, Praha). Jan od Pražanů před odjezdem přijal 1000 hřiven, srov. RBM III, s. 232, č. 553.

³⁵⁴ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 310, pozn. 1. Možná, že Jindřich z Weilnau měl u Jana pohledávky, které mu král zajistil na kutnohorských příjmech, podobně jako jiným věřitelům.

³⁵⁵ *Zbraslavská kronika*, s. 327; FRB IV, s. 255: *...ad vesperam crepusculo crebrescente sub silencio nemine consciente Johannes, rex Boemie, de Praga cum paucis egressus versus Lucelburg iter arripuit...*

³⁵⁶ Na Jindřichův odjezd z králem usuzují ze sňatku, který Ronovec uzavřel s Agnes z Blankenheimu roku 1321. K tomuto sňatku se vracím níže.

události u dvora přestává sledovat. Přispělo k tomu nejen zklamání cisterciáckých opatů z Janovy politiky a jejich stažení od dvora, ale i odchod Elišky Přemyslovny do ústraní a Janovo politické a vojenské angažmá v Říši.³⁵⁷ Je pochopitelné, že zbraslavský kronikář k roku 1320 není detailně informován ani o činnosti krále Jana v Lucemburku, který *svedl zatím mnoho bitev s biskupy remešským a lutyšským a s jinými knížaty, hrabaty a sousedy*. Současně však chválí způsob, jakým králem jmenovaný hejtman Jindřich z Lipé *náležitě uspořádal mír v království, podporován jsa pomocí Boží*.³⁵⁸ Jistě na tom měl svůj podíl i podkomoří Oldřich Pluh a řada dalších šlechtických úředníků.

Janovo počínání na západě Říše budeme sledovat s ohledem na jeho rádce a členy jeho dvora, zapojené do politických událostí. Během dvou let Janovy nepřítomnosti vypukl zápas mezi lutyšským biskupem Adolfem z Marku, brabantským vévodou Janem III. a hrabětem z Falkenbergu na jedné straně a městem Maastrichtem na straně druhé. Zde se jako velitel lucemburského vojska uplatnil senešal Jindřich II. z Befortu, který napadl území lutyšského biskupa, ale roku 1318 konflikt přerušilo dvouleté příměří.³⁵⁹ Při uzavření smíru s Gobertem VII. z Apremontu, jeho bratrem Jindřichem a městem Verdun 18. prosince 1318 vystupují jako Janovi rádci také Egid III. z Rodenmacher a Arnold z Pittingen.³⁶⁰ K Janovým nejbližším lucemburským rádcům v této době patřil také Jan z Berwartu, Arnold V. z Felsu, Jan z Ochian, pán z Jemeppe a Jindřich de la Croix, senešal románské části Lucemburska.³⁶¹ Je zřejmé, že v jazykově, právně i politicky heterogením lucemburském hrabství musel král Jan panovat jinak než v bohatých a politicky uzavřených českých zemích. Nejprve tedy pár řádek o Janových mocenských nástrojích v rodném hrabství.

Moderní historiografie pokládá Janovu lucemburskou vládu v letech 1320-1334 za období teritoriální a administrativně-právní konsolidace, kterou nenarušila ani řada válečných konfliktů v hornolotrinské oblasti (zejména válka proti Metám a zápas o kontrolu Verdunu) ani neustálé střety s Janem III. Brabantským, které vyvrcholily dvojí koaliční válkou proti Brabantsku (1332, 1334). Janovy válečné podniky v této oblasti nelze pokládat za pouhé mrhání lidskými životy a penězi. Řada těchto tažení měla do hraběcí pokladny přinést kořist, výkupné a odškodné, kterým si poražený nepřítel vykupoval mír. Výsledek zápasu o věno Janovy matky Markéty Brabantské (1288-1334) ukazuje, že tato cesta k rozšíření moci mohla být také lukrativní.

³⁵⁷ Petr Žitavský zmínil odchod opata Konráda od dvora k roku 1319: FRB IV, s. 251. K Heidenreichovu odchodu ze dvora v letech 1315-1316 srov. Jana HYNKOVÁ, *Heidenreich Sedlecký*, in: 900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28. – 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze, Praha 2000, s. 123-124.

³⁵⁸ *Zbraslavská kronika*, s. 327; FRB IV, s. 255.

³⁵⁹ Johann SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I, Luxemburg 1865, s. 228-230; REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 191.

³⁶⁰ WP I, s. 63, č. 287; srov. Reichert, *Landesherrschaft*, I, s. 261.

³⁶¹ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 777, 848, 947-948, 801.

Předpokladem úspěchu však byly početné a dobře vyzbrojené oddíly, k jejich zajištění sahal lucemburský hrabě již od roku 1320 k zástavám nemovitostí či důchodů. Přes neustálý koloběh půjček, zástav, prodejů a výkupů měl Jan své transakce pod kontrolou a jeho dluhy až do 40. let 14. století nepředstavovaly vážný problém. Jan rozhodně tyto transakce nepokládal za ohrožení hraběcích držav, spíše za uvolnění kreditu, které mělo hraběcí vládě přinést výhody či zisky různého druhu.³⁶² V mnohem bohatším Českém království byla ovšem Janovy pestré finanční a válečné aktivity hodnoceny spíše jako riskantní záliba bojechtivého a dobrodružného krále.

Králova družina během jara 1320 navštívila bohaté Brabantsko, kde Jan složil brabantskému vévodovi Janovi III. lenní slib, města Lovaň i Antverpy, kde mohli převážně vnitrozemští feudálové obdivovat moře i obchodní galéry, které přijely z Benátek. Po návratu do Lucemburska král obnovoval a upevňoval lenní vazby s okolními pány.³⁶³ Dal také opevnit některé strategicky významně položené osady, zejména Königsmacher a Diekirch.³⁶⁴ Jan nezapomínal ani na lucemburské klášterní konventy, jimž potvrdil dosavadní práva a udělil některé milosti, v hradní kapli v Lucemburku také založil nový oltář.³⁶⁵ V srpnu se Jan spolu s Balduinem Trevírským a vojskem mohučského kurfiřta podíleli na tažení Ludvíka Bavora do Alsaska. Ani zde však zbraně zápas o vládu v Říši nerozhodly.³⁶⁶

V Čechách se v této době upevnil vliv Ronovců u dvora. Svědčí o tom změna v úřadu pražského purkrabího, kde Oldřicha ze Žebráku koncem roku 1319 či počátkem roku 1320 vystřídal Hynek Berka z Dubé. Syn Hynka z Dubé, poprvé zmíněný roku 1297, se někdy po vymření Přemyslovců obohatil ziskem Kladska a podílel se roku 1315-1316 na povstání Ronovců, v němž kladský hrad s městem uhájil. Na podzim 1319 při tažení do Lužice vystupuje Hynek Berka ve svědečné řadě hned za Vítkovci jako jediný Ronovec. Téhož roku rozšířil svůj majetek dědictvím po Půtovi z Dubé a Hynáčkovi z Housky a v purkrabském úřadu se udržel až do své smrti roku 1348.³⁶⁷

³⁶² REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 432-453. Jan zastavoval své statky a práva výhradně svým politickým spojencům a podřízeným leníkům, pro které byla zástava projevem hraběcí přízně. Byly proto svěřeny např. důvěrníkovi Jindřicha VII. a krále Jana Simonu Philippimu z Pistoje, Janovi z Berwartu, Fridrichovi z Homburku a dalším. Pod vlivem Karla IV. se však na Janovy zástavy v Čechách pohlíželi spíše negativně, což opakují i moderní historikové.

³⁶³ WP I, s. 71, č. 327, s. 72, č. 328; srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994, s. 289-290. K novým leníkům srov. WP I, s. 72, č. 331 (Fridrich z Honberku), s. 73, č. 338 (Guillaume z Manderscheidu), s. 75, č. 347 (Konrád z Winspu), č. 348 (Dětrich z Runkelu), s. 76, č. 350 (Fridrich z Haymu) a další. K úhradě peněžních lén začal Jan v červnu 1320 využívat clo na Rýně v Bacharach, srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 246-248.

³⁶⁴ WP I, s. 69, č. 317, 318.

³⁶⁵ WP I, s. 72, č. 332, s. 74-75, č. 343, s. 76, č. 352.

³⁶⁶ WP I, s. 74, č. 340.

³⁶⁷ RBM III, s. 233, č. 555. K Berkům z Dubé srov. Roman HOLÝ, *Páni z Dubé v severních a východních Čechách do roku 1534*. Diplomová práce oboru historie FF UK, Praha 1994, s. 39-48; Wenzel HIEKE, *Die Berka von Duba*

Pražané, kterým král jako rychtáře ustanovil Frenclína Jakubova z rodu Welfovců, mu světili patronátní právo kostela Panny Marie před Týnem, o které však vypukl dlouholetý spor s vyšehradskou kapitulou.³⁶⁸ Panovník s českými zeměmi udržoval kontakt, což dokládá jeho listina, daná v Lucemburku 15. července 1320. Jan v ní umožnil svému hejtmanovi Jindřichovi z Lipé rozhodovat o patronátních právech kostela a kaple ve Znojmě.³⁶⁹ Král také 8. října z Lucemburku udělil nové výsady městu Plzni.³⁷⁰ O pravidelných schůzích českých pánů na zemském soudu nás informuje listina o prodeji některých vesnic svatojiřským benediktinám na Pražském hradě z 31. prosince 1320. Na prvním místě mezi svědky figuruje kancléř Jan Volek, po něm nejvyšší komoří Albrecht z Frýdlantu (a z Liběšic), Jindřich z Lipé, sudí Oldřich z Řičan, pražský purkrabí Hynek Berka z Dubé, podkomoří Oldřich Pluh, Vok z Kravař a Plichta z Adlaru.³⁷¹ 6. ledna 1321 zasedal na zemském soudu vedle kancléře Jana Volka také hrabě Jindřich z Weilnau.³⁷² Klid v zemi dokládají také panské arbitráže v případech šlechtických sporů.³⁷³

Patnáct dní po Janově návratu do Čech (9. 2. 1321) uspořádal král na Staroměstském náměstí turnaj, na který tentokrát přijelo dostatek urozených válečníků. Petr Žitavský bohužel nehovoří o ničem jiném než o králově pádu z koně a jeho pošlapání a zohavení, které u některých diváků vyvolalo potlesk.³⁷⁴ Asi bychom neměli zapomínat na Petrovo hodnocení králova pokusu uspořádat v Praze okrouhlý stůl krále Artuše, protože jinak by se mohlo zdát, že odpor k turnajům byl pro českou aristokracii typický. Vyprávění Zbraslavské kroniky o českých bojovnících na Janově svatbě ve Špýru roku 1310 naopak prezentuje obdiv německých diváků vůči dovednosti českých rytířů. Zranění krále rozhodně od turnajů neodradilo, patrně dokonce přivedlo do Prahy královnu Elišku, s níž Jan strávil několik měsíců rodinného štěstí a souladu.³⁷⁵ Panovník během května 1321 také úzce spolupracoval s Janem Volkem, který byl za své služby odměněn darem 70 lánů poblíž Plzně ve prospěch vyšehradské kapituly.³⁷⁶

und ihre Besitzungen in Böhmen, in: *Mittheilungen des Vereines für die Geschichte der Deutschen in Böhmen* 24, 1886, 116 – 151; 26, 1887, 51 – 75.

³⁶⁸ RBM III, s. 240-241, č. 578, s. 244-252, č. 593, s. 252-253, č. 594. Spor vyličil Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy - díl I.*, Praha 1892 (2. vyd.), s. 404-408.

³⁶⁹ RBM III, s. 253, č. 596, k tomu srov. RBM III, s. 256, č. 606, 607, s. 257, č. 608.

³⁷⁰ RBM III, s. 262, č. 617.

³⁷¹ RBM III, s. 270, č. 639.

³⁷² RTT I, s. 401, A, 27.

³⁷³ RBM III, s. 233-234, č. 556, s. 270, č. 638.

³⁷⁴ FRB IV, s. 257.

³⁷⁵ K rytířským hrám ve Špýru srov. FRB IV, s. 152. Josef MACEK ve studii o dějinách turnajů v Čechách pokládá vládu krále Jana za jeden vrcholné období rytířských her, srov. Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997, s. 116-118. Eliščin návrat do Prahy předpokládá Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 327-328. Manželský soulad naznačují majetkové transakce v Mělníce: RBM III, s. 285, č. 685, 686.

³⁷⁶ Jan Volek jedná z králova pověření in: RBM III, s. 283, č. 678; 70 lánů z Plzně in: RBM III, s. 284, č. 679. Dále král potvrzuje transakci Elišky a Jana Volka in: RBM III, s. 285, č. 685.

Lucemburk se během jara 1321 připravoval na další boj proti Fridrichovi Habsburskému, což dokládá také přijímání nových leníků.³⁷⁷ Nezapomínal však na styky s míšeňskou a plíseňskou aristokracií, kterou mohl v zápase potřebovat. 9. května 1321 v Praze král Jan zastavil Jindřichovi z Waldenberka a jeho zeti Albrechtovi, purkrabímu z Lizniku, hrad a městečko Budyni za 2200 kop grošů.³⁷⁸ Významným pokusem o sblížení české šlechty s aristokracií lucemburskou byl sňatek Jindřicha mladšího z Lipé s Agnes z Blankenheimu. Tato příslušnice jednoho z nejváženějších lucemburských rodů byla navíc vnučkou Irmengardy z Durbuy, sestry babičky českého krále. Datum sňatku bohužel neznáme, můžeme jen tušit, že Jindřich svou budoucí choť přivezl na svatbu do Čech, kde jí král 2. června 1321 udělil vsutku velkorysé věno. Místo hotových 3000 hřiven zastavil Jindřichovi mladšímu z Lipé městečko a hrad Tovačov s okolním panstvím.³⁷⁹

Janova přízeň k pánům z Lipé se odráží také v daru vsi Měnína a Hustopečí královně Alžbětě Rejčce. Odhad ceny těchto statků král 20. června 1321 svěřil Janu Volkovi, Jindřichovi z Lipé a Vokovi z Kravař.³⁸⁰ Vok z Kravař je 11. května zmíněn v souvislosti s vykoupením zastaveného královského statku, který mu Jan nyní dává.³⁸¹ Samotnému Jindřichovi z Lipé král daroval polovinu důchodů z dolů v Mittelberku a z mince v Německém Brodě, pokud by snad došlo k jejímu zaražení.³⁸² Díky významnému postavení Jana Volka se mezi českou šlechtou do popředí dostává Štěpán z Tetína, nejspíše jeho nevlastní bratr (z matčiny strany). Velkorysostí některého z českých králů získal hrad Tetín, v jehož okolí v červnu 1321 emfyteuticky zakládal nové osady.³⁸³ Volkova přízeň nejspíše zajistila Štěpánovu prvorozenému synovi (?) Jindřichovi někdy před rokem 1320 mělnické probošství.³⁸⁴ Štěpán se mezi léty 1321-1326 stal zemským

³⁷⁷ RBM III, s. 280, č. 668, 669, s. 281, č. 670, s. 284, č. 680, 681, 683. U některých lenních listin a lenních reversů lucemburské provenience, registovaných F. X. Würth-Paquetem, je bohužel špatná datace či lokace listin, avšak jejich novější vydání většinou nemáme.

³⁷⁸ RBM III, s. 282-283, č. 675.

³⁷⁹ RBM III, s. 286-287, č. 688, srov. Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království*, in: *Časopis Matice moravské* 121/2002, s. 20-21.

³⁸⁰ RBM III, s. 289-290, č. 694. Odhad zlistiněn in: RBM III, s. 297, č. 728. Rejčce je králem zajištěn i příjem z Kutné Hory: RBM III, s. 290, č. 695.

³⁸¹ RBM III, s. 283, č. 676.

³⁸² RBM III, s. 288, č. 692. Janovu přízeň k pánovi z Lipé dokládají také královny předchozí confirmace: RBM III, s. 287, č. 689, s. 287-288, č. 690, s. 288, č. 691 a potom i RBM III, s. 289, č. 693.

³⁸³ RBM III, s. 290-291, č. 696, s. 291, č. 697 (1321, 6, 24, hrad Tetín).

³⁸⁴ Marek STARÝ, *Zemský pisarš Štěpán z Tetína, jeho původ a potomstvo*, in: *Heraldické listy* 3-4, 1999, s. 27-30. V diplomatických pramenech jsem nedokázal doložit, že mělnický probošt Jindřich byl Štěpánovým synem; autorův odkaz na RBM III, s. 251, č. 593 je neprůkazný. Příbuzenství naznačuje společné vystupování obou mužů, např. in: RBM III, s. 481, č. 1237, s. 481-482, č. 1238.

písařem a tento titul pak uváděl jako své označení místo predikátu „z Tetína“.³⁸⁵ Tyto vztahy jsou opět ukázkou významu příbuzenství pro kariérní vzestup ve dvorské společnosti.

Král nezapomněl ani na Welfovce, kteří k němu přeběhli během pražské vzpoury v létě 1319. Roku 1321 jeden z nich, Wolflin, převzal úřad podkomořího, v němž dočasně vystřídal šlechtice Oldřicha Pluha. Oldřich se jako podkomoří uvádí znovu 23. října 1322, ovšem zanedlouho stal purkrabím na Křivoklátu a hofmistrem.³⁸⁶ O Wolflinově činnosti víme jen to, že trvala nejméně do roku 1325, že roku 1327 byl tento podkomoří mrtvý, avšak jeho syn Albrecht obdržel toho roku papežskou provizi na kanonikát u sv. Jiljí v Praze.³⁸⁷ Na příkaz královny Elišky Wolflin rozsoudil spor zbraslavských mnichů a pražských křižovníků o vedení vody u vsi Let.³⁸⁸ Po Wolflinovi, snad již kolem roku 1326, převzal podkomořský úřad František (Frenclín) Jakubův, doložený v něm až v prosinci 1327.³⁸⁹ Převedení podkomořství na bohaté pražské patricije možná vedlo k politické neutralizaci tohoto dříve tak žádoucího úřadu. Král se sice mohl setkávat s námitkami šlechty, že podkomořství nenáleží měšťanům, na druhou stranu byli měšťanští finančníci ve správě měst možná obratnější a přijatelnější než mocní čeští páni.³⁹⁰

Před svým odjezdem král opět jmenoval jako svého zástupce hejtmana. Místo Jindřicha z Lipé zvolil svého švagra, Boleslava Lehnicko-Břežského, což mohlo být odměnou za Boleslavovy půjčky či jiné dosavadní služby.³⁹¹ Jindřich z Lipé si ponechal hejtmanství na Moravě³⁹², zatímco Boleslav v Čechách *upadl do různých dluhů a obchodů*.³⁹³ Jeho působení je doloženo i na zemském soudu při udílení odúmrti jakémusi Vladivojovi.³⁹⁴ Boleslav jmenoval svým zástupcem ve slezských državách Jana Sambora ze Schildberka. Některá jeho rozhodnutí

³⁸⁵ RBM III, s. 480-481, č. 1237. Možná, že opuštění predikátu „z Tetína“ naznačuje, že šlo pouze o zástavu, kterou Štěpánovi potomci před rokem 1348 prodali Karlovi IV. zatímco Štěpán si před rokem 1338 postavil hrad Děvín, jehož název přenesl na svou pečeť, srov. Marek STARÝ, *Zemský písař Štěpán z Tetína*, s. 30.

³⁸⁶ RBM III, s. 324, č. 812, s. 325, č. 813, s. 317, č. 781, s. 358, č. 915.

³⁸⁷ RBM III, s. 305, č. 746 (1321), s. 449, č. 1154 (1325, 11, 7, Praha), s. 541, č. 1376 (1327, 10, 11, Avignon).

³⁸⁸ *Listy zbraslavského kláštera*, s. 21-22, č. 41 (1322, 7, 25, Praha?).

³⁸⁹ RBM III, s. 549, č. 1402 (1327, 12, 26, Lucemburk). Srov. Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy - díl I.*, Praha 1892 (2. vyd.), s. 307-308.

³⁹⁰ Srov. Jaroslav ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských*. Zvláštní otisk ze Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy I., sešit 2), Praha 1921, s. 11.

³⁹¹ Naznačuje to ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 328, srov. FRB IV, s. 257.

³⁹² RBM III, s. 310, č. 760 (1322, 2, 28, Německý Brod).

³⁹³ *Zbraslavská kronika*, s. 329, FRB IV, s. 257: ... *Bouslaus, dux Slesie de Lignicz, capitaneus regni efficitur, variisque debitis et negociis inbrigatur*. Boleslav si již 6. ledna 1318 půjčil od Heidenreicha Sedleckého 260 kop grošů: RBM III, s. 169, č. 415. Jeden z Boleslavových dluhů, 200 kop grošů, které si vévoda půjčil na jaře 1319 od nejmenovaného českého města a pražského měšťana Gunthera, mu byl připomínán ještě po letech, srov. *Jacobi*, s. 28, č. 64.

³⁹⁴ RTT I, s. 402, B, 4.

ovšem podléhala knížecímu souhlasu, takže Jan Sambor za Boleslavem zřejmě zajížděl do Čech, aby některé záležitosti vyřešili společně.³⁹⁵

Král z Prahy odjel 23. června 1321 přes Domažlice do Řezna na schůzku s Ludvíkem Bavořem, opět jen s malou družinou. Nechyběli v ní Heřman a Markvart ze Zvířetic, které Jan před několika týdny zbavil žaloby o dluh na zemském soudě, když 12. června 1321 prohlásil, že obžalovaní nezaplatili Benešovi z Michalovic jen kvůli závazkům ke králi, které byly patrně enormní.³⁹⁶ V Řezně 2. července oba páni Janovi potvrdili, že do nich vyplatil tři vesnice.³⁹⁷ Během další cesty přes Franky do Mohuče a Porýní Jan shromažďoval leníky, které potřeboval do války za Ludvíka Bavora. Někteří z nich už dříve s Janem spolupracovali a navštívili ho v Praze (Hartman z Kronbergu a Ota z Bolanden roku 1318), jiní byli patrně přilákáni jeho štědrostí a přijímali peněžní léna, někdy i se zárukou úhrady (válečných) škod.³⁹⁸ Roku 1321 však vojenské akce obou římských králů nenabýly většího rozsahu, takže Jan mohl věnovat patřičné úsilí Lucembursku a jeho sousedům.

Kromě bratří ze Zvířetic zůstala české šlechta pravděpodobně na svých statcích nebo v Praze. Tam se přesunula též Eliška Přemyslovna, která udržovala styky s Janem Volkem a svatojiřskou abatyší Kunhutou.³⁹⁹ Tyto známá mecenáška a hluboce věřící Přemyslovna v předtuše blížící se smrti upravila právní postavení klášterních statků, konkrétně tří vesnic ležících na Moravě, jejichž důchody vyhradila pro některé výroční a pamětní dny. V pozadí tohoto rozhodnutí stojí zásah Jana Lucemburského, který Václavem II. darované město Jevíčko klášteru odňal, ale slíbených 600 hřiven nedokázal zaplatit, a proto zaplacení delegoval na svého dvořana Bernarda z Cimburka, který místo hotovosti klášteru předal dotyčné tři vesnice. S králem bez větší částky hotovosti stejně jako s delegací výplat se za vlády prvního Lucemburka setkáme ještě několikrát. Zůstává otázkou, zda byl tento stav běžný i za posledních Přemyslovců, Janovi nástupci však finanční pohledávky řešili podobně.⁴⁰⁰ Styky posledních členů přemyslovské dynastie patrně neustaly ani po Kunhutině smrti 27. listopadu 1321, což

³⁹⁵ 9. září 1321 v Břehu Boleslav vysvědčil a potvrdil, že před jeho zástupcem Janem ze Schildberku provedla vdova Jitka majetkovou výměnu se svým synem: Praha, Státní ústřední archiv, sig. Jo VII Tyn. 27. Jan řečený Czambor se vedle českého hejtmana Boleslava objevil 22. května 1322 v Chomutově při jednání s durynským lantkrabím Fridrichem ohledně Kadaně: RBM III, s. 317, č. 781.

³⁹⁶ RTT I, s. 13-14, č. 39; srov. J. M. KLIMESCH, *Die Herren von Michelsberg als Besitzer von Weleschin*, in: MVGDB XXII, 1884, s. 211-212.

³⁹⁷ RBM III, s. 292, č. 701.

³⁹⁸ K lením listinám a reversům roku 1321 srov. RBM III, s. 292-301, *passim*. Úhrada škod leníkovi výslovně zaručena in: RBM III, s. 293, č. 706.

³⁹⁹ RBM III, s. 299-301, č. 736.

⁴⁰⁰ Časté bylo šlechticům delegované vyplácení Janem zastavených statků, např. hradu Veliše: RBM IV, s. 841-842, č. 2159 (1327, 3, 12, Praha). Karel IV. zavedl k placení výdajů dvora, často i z osobního úvěru, současně též k inkasování komorních zdrojů úřad mistrů komory, svěřovaný českému panstvu; srov. František KAVKA, *Správci financí Karla IV. (Příspěvek k dějinám české královské komory)*, in: Numismatické listy 5-6/46, 1991, s. 138-150.

skupinu kolem Jindřicha z Lipé začalo zneklidňovat. Plán, namířený proti kancléři Janu Volkovi, byl přichystán do doby příjezdu Jana Lucemburského v létě 1322.

Krále v srpnu 1321 zaměstnával spor o město Verdun, kterým Jana pověřil Ludvík Bavor. Při diplomatickém jednání český panovník navázal styky s vyslanci francouzského krále, zejména s Robertem Bertranem, panem z Bricquebeku v Normandii. Po smrti Filipa V. a pohřbu tohoto francouzského krále 8. ledna 1322 – kterého se král Jan mohl zúčastnit – se Robert Bertran stal důvěrníkem posledního Kapetovce Karla IV. Jan jako leník francouzské koruny byl pozván na Karlovu korunovaci 21. února 1322 a díky úzkým vztahům ke královu okolí se včas dozvěděl o anulování Karlova manželství s Blankou Burgundskou.⁴⁰¹ Díky iniciativě Balduina Trevírského byl Jan pověřen přivést svou sestru Marii z Čech, kde dosud pobývala, do Paříže.⁴⁰² Balduinův příklad Jana počátkem 20. let motivoval k přípravě dalších sňatkových aliancí, především s vlastními dětmi. Královo samostatné rozhodování o osudech dcer Markéty a Jitky-Guty i syna Václava se však v létě 1322 patrně stalo předmětem sporů s královnou Eliškou, která do sňatkové politiky svého manžela de facto nezasahovala.

Na jaře 1322 krále v Lucembursku zdržela válka s Eduardem, hrabětem z Baru, která vypukla kvůli držbě hradů Mirvault a Moncy i jistým právům krále Jana ve Verdunu. Na vyřešení sporu, do něhož byl zapojen i francouzský král, Jan ovšem nečekal.⁴⁰³ Důležitější byl odjezd do Čech, od kterého si král sliboval finanční i vojenské zajištění války v říši proti Habsburkům. Za zmínku stojí Janovo sblížení s pány ze Schleiden, vedlejší linii Blankenheimů. Tato říšsky bezprostřední dynastie z oblasti Eifelu jižně od Kolína nad Rýnem, stála v dosavadním zápasu na straně Habsburků. Díky úspěchům lucemburského hraběte byly roku 1322 navázány kontakty s Waleranem a Konrádem IV. ze Schleiden, kteří vystupují jako Janovi věřitelé či ručitelé. Konrád se zúčastnil bojů roku 1322 po boku Ludvíka Bavora a stal se věrným družníkem krále Jana.⁴⁰⁴

Před návratem do Čech král z Lucemburska sjednal zasnoubení dcery Jitky-Guty za syna Fridricha, syna Fridricha Durynsko-Míšeňského („Pokousaného“). Na dohodě sňatku

⁴⁰¹ Janova účast na pohřbu Filipa V. není písemně doložena, lze ji však předpokládat a neodporuje jí ani Janův itinerář. Na korunovaci Karla IV. je Jan doložen francouzskými prameny, srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 332, pozn. 1.

⁴⁰² Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994, s. 304-307; Carl D. DIETHMAR, *Die Beziehungen des Hauses Luxemburg zu Frankreich in den Jahren 1247-1346* (Kölner Schriften zu Geschichte und Kultur, Bd. 5), Köln 1983, s. 128-131; naposledy František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie 1377-1378*, Praha 2006, s. 20-22.

⁴⁰³ WP I, s. 85-86, č. 417, srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 342-343.

⁴⁰⁴ RBM III, s. 313, č. 769, s. 317, č. 780. Konrád III. ze Schleiden se stal leníkem lucemburských hrabat roku 1270, ale jeho syn Fridrich III. podporoval roku 1314 kolínského kurfiřta (RBM III, s. 87, č. 213) proti Lucemburkům. K panství a městu Schleiden v dotyčném období srov. Heinrich NEU, *Geschichte von Herrschaft und Stadt Schleiden*, Schleiden 1975, s. 11-14, ke Konrádovi IV. srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 682-683.

s ženichovou matkou Eliškou z Lobdaburgu se možná podíleli Janovi dvořané Ota z Lobdaburgu-Bergova či Těma z Koldic. V další fázi bylo nevěstě 22. května 1322 v Chomutově zajištěno českým hejtmanem vévodou Boleslavem věno 10 000 hřiven zástavou města Kadaně, které měli zatím jménem lantkraběte spravovat Jindřich z Lipé, křivoklátský purkrabí Oldřich Pluh a Fridrich ze Šumberka, pán na Krimmitschau (u Zwickau v Plíseňsku). Záruku dohody převzali vedle slezského vévody i další velmoži: pražský purkrabí Hynek Berka z Dubé, Ota z Bergova, Těma z Koldic, Boleslavův dvořan Jan Sambor ze Schildberka a lucemburský šlechtic Jan z Useldingen, který asi jako králův posel Janovi zodpovídal za uskutečnění sňatkového plán.⁴⁰⁵

V Čechách v létě 1322 král asi už nenašel svou sestru Marii, dceru Jitku-Gutu, cestující do Míšně, ani zesnulé Přemyslovny Kunhutu a Markétu, mladou choť českého hejtmana Boleslava, který záhy odjel do Slezska. Radost mu udělala manželka, která mu 12. února 1322 porodila Jana Jindřicha, pojmenovaného konečně po předcích z lucembursko-brabantské strany. Snad v tom lze vidět kompromis oproti pojmenování druhorozeného synka Otakara. Jan vypravil také svou starší dceru Markétu, zasnoubenou Jindřichovi Dolnobavorskému, za jejím ženichem, tentokrát v doprovodu Elišky Přemyslovny, která k ní prý chovala zvláštní náklonnost. Možná si však nebyla jistá svou bezpečností před předními pány, kteří u krále opět vyvolali k Elišce nedůvěru. Představa přemyslovského spiknutí Jana přiměla ke konfiskaci Eliščiných statků, kterými odměnil české šlechtice, ale také k zásahu proti Janu Volkovi, obviněného z úkladů proti královskému páru. Dramaticky vyličený průběh kancléřova výslechu a uvěznění, stejně jako útěk do Bavor za královnou navozují představu definitivního vítězství vůdčí dvorské šlechtické skupiny nad posledními Přemyslovci, kteří panské moci ještě mohli konkurovat.⁴⁰⁶ Volkova porážka však byla pouze dočasná a zkušenému kancléři se záhy otvírala cesta k vyjednávání s Jindřichem z Lipé a dalšími velmoži. Ukazuje to Volkova rezignace na patronátní právo starobrněnské kaple sv. Prokopa z 22. srpna 1322 ve prospěch Alžběty Rejčky.⁴⁰⁷ Šlo o vstřícný krok vůči mocnému Ronovci, což naznačuje i dvojice mužů, kteří rezignaci v Praze přednesli: byl to komtur německých rytířů Lev, v jehož konventu byl Jan Volek uvězněn, a (bývalý?) hofmistr Ota z Mimoně, stoupenec Ronovců od roku 1315. Co se

⁴⁰⁵ RBM III, s. 317, č. 781.

⁴⁰⁶ FRB IV, s. 261-262; srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 337-339, jehož hodnocení konfliktu převzaly také další historické syntézy. Josef Šusta řadí odjezd Markéty za zásah proti Janu Volkovi, zatímco já se přidržuji pořadí událostí podle Zbraslavské kroniky, kde je uzavření sňatku datováno na 12. srpna, takže Markétin odjezd mohl nastat již před 21. červencem. Otázkou, zda Eliščin odjezd byl až důsledkem zatčení Jana Volka, jak předpokládá Šusta, nelze jednoznačně rozhodnout.

⁴⁰⁷ RBM III, s. 320, č. 793. Jan Volek zde poněkud nepřesvědčivě uvádí, že k rezignaci ho nic nenutí a není v tom ani zlý úmysl (...*non vi aut metu coactum nec fraude ac dolo seductum...*), což dobře ilustruje jeho vyjednávací pozici.

týče kronikářem uváděné ztráty všech prebend a hodností, došlo nanejvíš k vyplenění k prebendám příslušných statků. Ostatní beneficia a nakonec i kaple sv. Prokopa si Jan Volek po dohodě s českými pány ponechal a brzy se z Bavor navrátil ke dvoru. Snad působil jako spojka mezi svou nevlastní sestrou a královským dvorem.⁴⁰⁸

Janovo zastavování královniných statků mělo asi posloužit také chystané expedici do Říše, na kterou české vojsko vyrazilo před polovinou září 1322. Z českých šlechticů krále doprovázel známý turnajník Plichta ze Žirotína, dále pan Heřman z Miličina a jistě i řada dalších českých pánů.⁴⁰⁹ Bavorské tažení, zakončené vítězstvím u Mühlendorfu, zabránilo českému králi zúčastnit se francouzské svatby své sestry 21. září v champagneském Provins, která zahájila období intenzivních lucembursko-francouzských vztahů. Na druhou stranu mu zajetí Jindřicha Habsburského dávalo vyhlídku na vysoké výkupné. Vzácný zajatec byl odvážen pod dozor purkrabího Oldřicha Pluha na Křivoklát, zatímco český král počátkem října 1322 vyjednával se spokojeným Ludvíkem v Řezně o splnění Bavorových dávných slibů. V Porýní byl Janovi potvrzen podíl na cle v Bacharachu a držba sousedících statků, k nimž přibýly zástavy za 10 000 liber. Za 20 000 liber byla českému králi zastavena země a město Cheb, do kterého se Jan ještě z Řezna vypravil, aby přijal jeho hold a potvrdil mu veškerá výsady a práva (22. října 1322). Správcem Chebska Jan ustanovil Jindřicha staršího z Weidy, fojta ze sousedního Vogtlandu, který byl do komplikovaných vztahů ministeriality a města Chebu zasvěcen lépe než čeští páni.⁴¹⁰ Po triumfálním příjezdu do Prahy král 23. října 1322 odměnil pana Heřmana z Miličina za statečnost u Mühlendorfu vesnicemi Křepenice a Zvířetice. Asistovali jim nejvyšší maršálek Jindřich z Lipé, Petr z Rožmberka, nejvyšší komoří Albert z Frýdlantu, sudí Oldřich z Říčana, pražský purkrabí Hynek Berka z Dubé, Vilém z Landštejna a podkomoří Oldřich Pluh.⁴¹¹ V bitvě patrně bojovali i někteří z těchto svědků, na další cesty se jim však asi nechtělo. Jan, který chtěl patřičně využít nového spojení lucemburské dynastie s Francií, se však 11. listopadu 1322 vydal do Francie se zastávkou v Plíseňsku, které mu Ludvíka Bavor dal do zástavy. Čechy přenechal Jindřichovi mladšímu z Lipé, zatímco jeho otec byl asi pověřen správou Moravy a jeho švagr Arnold z Blankenheimu doprovázel krále Jana do Lucemburska.⁴¹²

⁴⁰⁸ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské proboštství a české kancléřství v první polovině 14. století*, in: Královský Vyšehrad II., Kostelní Vydří 2001, s. 79-80.

⁴⁰⁹ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 343.

⁴¹⁰ K Chebským událostem srov. Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Acta Universitatis Purkynianae I., Ústí nad Labem 1993, s. 17-23; *táž*, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV. a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 86-88. Fojtova činnost v Chebu je doložena až 1. července 1323 (RBM III, s. 348, č. 881).

⁴¹¹ RBM III, s. 324, č. 812, s. 325, č. 813.

⁴¹² FRB IV, s. 264; Pobyť v plíseňském Altenburgu doložen in: RBM III, s. 328, č. 822 (1322, 11, 14, Altenburg); Jindřich mladší z Lipé jako hejtman in: RBM III, s. 330, č. 829, v Brně kde je přítomen i jeho otec (s titulem nejvyššího maršálka).

Z hlediska vývoje dvora jsou léta 1320-1322 ve znamení Janových pokusů o zapojení české i lucemburské feudality do svých politických plánů. Čeští šlechtici se patrně jen ojediněle vydávali s králem do Říše a do Porýní, podobně tomu bylo *mutatis mutandis* u Lucemburčanů a Porýňanů, kteří v Janově družině začínají převažovat. Jan se důrazně mocensky vymezil vůči své manželce a jejím příbuzným a zajistil si stabilní okruh šlechtických přívrženců z Čech, Moravy, Míšeňska a Lužice. Dvůr Elišky Přemyslovny se v 2. polovině roku 1322 rozpadl, královna byla zbavena finančních zdrojů a podílu na moci. Peníze naopak nechybějí panské skupině okolo pánů z Lipé a Alžbětě Rejčce, která díky králově štědrosti hromadí moravské nemovitosti, kterými roku 1323 obdaří starobrněnský klášter cisterciáček.

II. 2. 3. Proměny dvora v období Janovy západoevropské diplomacie (1323-1326)

V rodném hrabství se Jan koncem roku 1322 dlouho nezdržel, neboť se snažil najít francouzský královský dvůr, který v zimě přesídlil do Toulouse. Český král navázal s Karlem IV. během společné cesty do Rocadamour důvěrné rozhovory, v nichž se Jan stylizoval do role spojky římského a francouzského krále.⁴¹³ Kromě rekapitulace nedávných bojů římských králů navrhl Jan Lucemburský poněkud nereálný plán uspořádání správy Říše, v němž si vyhrazoval vládu v severní Itálii.⁴¹⁴ Zatímco na vládu v Itálii si Lucemburk musel několik let počkat, dohodě o výchově prince Václava na francouzském dvoře nic nebránilo. Janův prvorozený se vydal na cestu z Křivokláta do Francie již 4. dubna 1323, aniž by to kromě Petra Žitavského někoho zaujalo či znepokojilo. Jan pokládal francouzský dvůr za nejlepší místo pro výchovu svého syna, pro kterého navíc přichystal cennou sňatkovou alianci. 15. května 1323 se v pařížské Saint-Chapelle konala korunovace Marie Lucemburské, téhož dne proběhlo i Václavovo biřmování a svatba s Blankou (Markétou) z Valois, na které se objevil i Balduin Trevírský. Za přispění Karla IV. pak český král uzavřel 28. května v Mantes⁴¹⁵ smír s hrabětem Eduardem z Baru, a protože se patrně dozvěděl o odmítnutí Jitky-Guty na Wartburgu, zasnoubil svou druhorozenou dceru nejstaršímu synovi hraběte z Baru.⁴¹⁶ Na oslavu sňatku své sestry

⁴¹³ Philippe CONTAMINE, *Politique, culture et sentiment dans l'Occident de la fin du Moyen Âge. Jean l'Aveugle et la royauté française*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrsg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 346-347 připomíná Janův slib před bitvou u Mühlendorfu, že v případě vítězství se vypraví vzdát díky Panně Marii do Racadamour ve stopách bájného Rolanda, svatého Ludvíka, Karla z Anjou a dalších hrdinů rytířstva a aristokracie.

⁴¹⁴ Srov. Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 90, pozn. 101 a poněkud jiné hodnocení u Josefa ŠUSTY, *Král cizinec*, s. 357, pozn. 1.

⁴¹⁵ Přestože edice, zejm. RBM III, s. 345, č. 868, 869, uvádějí jako místo jednání město Mantes severozápadně od Paříže (srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 259-260, který pracoval s originálem listiny), čeští historikové od dob Josefa Šusty uvádějí Le Mans.

⁴¹⁶ O Janově sňatkové politice podrobně Emil KLAGES, *Johann von Luxemburg und seine auf Böhmen gerichtete Heiratspolitik (1310-1342)*, in: MVGD 50, 1912, s. 39-357, na něj navazuje a doplňuje Dieter VELDTRUP, *Ehen*

s francouzským králem, jehož se minulého roku nezúčastnil, zorganizoval Jan Lucemburský někdy v této době velký turnaj v Cambrai. Zde prý rozdal četné dary rytířům, kteří na turnaji bojovali, není ovšem vyloučeno, že se to neobešlo bez dluhů.⁴¹⁷

S vědomím, že svého nejstaršího syna dobře zaopatřil – za peníze Karla IV. – a sobě zajistil pravidelní komorní plat, odjel český král do Lucemburska.⁴¹⁸ Zde máme doloženu jeho první, ještě ojedinělou půjčku od Arnolda z Arlonu, finančníka, který na základě Janových rostoucích dluhů ve 40. letech postupně ovládal správu zastavených částí hrabství. Arnold zatím ovšem Janovi sloužil jako plátce peněžních lén královým novým leníkům.⁴¹⁹ Vedle ustanovení kaplana při hradní kapli v Lucemburku panovník projevil svou přízeň také prestižnímu klášteru v Marienthalu.⁴²⁰ Jan vyřešil také své finanční závazky vůči pánům Walramovi, Konrádovi a Dětrichovi ze Schleiden.⁴²¹

Janův návrat do Prahy 25. července 1323 byl poznamenán finanční tísni, která však nebyla hlavním důvodem příjezdu.⁴²² Po neúspěšném jednání o výkupném, které vedl Jindřich Habsburský se svými bratry v Rakousku, se obnovila anjouovsko-habsburská koalice, namířená proti králi Janovi i Ludvíku Bavorovi. Habsburkové si však byli vědomi Janovy momentální převahy a opatrně vyčkávali na Lucemburkovu iniciativu. Král nechal vybrat zvláštní berni od měst i obecnou berni, za kterou ovšem přiznal svým poddaným jisté ústupky. Navazoval tím na sliby tzv. inauguračních diplomů ohledně berně na vyvěnění královské dcery, znovu slíbil také nedosazovat do zemské správy žádné cizince. Jeho prohlášení, které bylo úlitbou za obecnou berni, bylo vyhlášeno v Čechách, na Moravě i na Opavsku.⁴²³ Část vybraných peněz jistě využil

aus Staatsräson. Die Familien- und Heiratspolitik Johanns von Böhmen, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 483-544. K Janově aktivitě ve Francii na jaře 1322 srov. Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 90-92, naposledy František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie 1377-1378*, Praha 2006, s. 21-24.

⁴¹⁷ *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 176.

⁴¹⁸ Výdaje na výchovu a dvůr Karla Lucemburského naposledy zhodnotil František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie 1377-1378*, Praha 2006, s. 25-30. O platu 4000 livrů z královského *tresoru* se zmínil Theodor de PUYMAIGRE, *Jean l'Aveugle en France*, in: *Revue des Questions Historiques* 52, 1892, s. 433, naposledy v souvislosti s francouzskými subsidiemi lucemburským hrabatům REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 224. Zmínka z roku 1334 naznačuje vyplácení v době vlády Karla IV., není však jasné, k jakému účelu.

⁴¹⁹ RBM III, s. 347, č. 877 (1323, 6, 17, s.1.). Peníze lucemburského hraběte od Arnolda přijali Konrád ze Schleiden (RBM III, s. 349, č. 885) a Gottfried z Randecken (RBM III, s. 350, č. 891).

⁴²⁰ RBM III, s. 347-348, č. 880; k Marienthalu srov. RBM III, s. 348, č. 882.

⁴²¹ RBM III, s. 339, č. 856, s. 349, č. 885, 886.

⁴²² K mnohokrát opakovaným nářkům nad Janovou nehospodárností a stálým vymáháním peněz v Čechách a na Moravě srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 289-300.

⁴²³ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 358. Berní revers pro Čechy in: RBM III, s. 351-352, č. 893 (1323, 8, 20, Praha), pro Moravu *ibid.*, s. 352, č. 896, pro Opavsko *ibid.*, 355, č. 905.

k zaplacení dluhů a vykoupení některých hradů, jak přímo podotkl Petr Žitavský⁴²⁴, některým šlechticům však zástavy prodloužil doživotně (Zvíkov Petra z Rožmberka).⁴²⁵ Panovník projevil svou štedrost vyšehradské kapitule, městu Olomouci, ale také nově založenému klášteru, který Alžběta Rejčka založila na Starém Brně.⁴²⁶ Zástavou i svěřením získal Oldřich Zajíc ze Zbirohu polesí Brdy, sousedící s jeho rodovými statky.⁴²⁷ Hynka Berku Dubé král odměnil zástavou Kostelce nad Labem a potvrdil dohodu pana Hynka s proboštem pražské kapituly Hynkem Žákem z Dubé o stavbě nového mostu.⁴²⁸

Klíčová jednání proběhla někdy kolem 18. září 1323 v Hodoníně, kde český král dojednal se zástupcem Habsburků, králem Karlem Robertem, podmínky mírového soužití na česko-rakouské hranici a převedení závažných privilegií, pohraničních moravských měst stejně jako rakouských zástav za výkupné Jindřicha Habsburského do Janových rukou.⁴²⁹ Schůzka proběhla v atmosféře vzájemné úcty a velkorysosti, projevené z české strany darováním vzácných látek, klenotů a dalších věcí, které za 630 hřiven narychlo opatřili brněnští měšťané.⁴³⁰ V doprovodu českého krále je zmíněn olomoucký biskup Konrád, Mikuláš vévoda Opavský, Jindřich z Lipé starší i mladší, Petr z Rožmberka, Vilém z Landštejna, Oldřich z Hradce, Vok z Kravař, Těma z Koldic, cizince zastupuje hrabě Jindřich z Weilnu.⁴³¹

Okruh předních českých dvořanů najdeme s jistými obměnami také na jedné z listin, kodifikujících dokončení majetkových přesunů Jindřicha z Lipé na Moravu. 28. září 1323 v Praze král Jan vyměnil s Jindřichem z Lipé zboží na Moravě - hrad Vranov, městečko Jevíčko a řadu vesnic - za strategicky důležité tachovské zboží, které dosud držel pan Jindřich. Svědečná řada ze zasedání zemského soudu zachovává pořadí nejvyšší komoří (Albrecht z Frýdlantu) a zemský sudí (Oldřich z Řičan), po nichž následuje pražský purkrabí Hynek Berka z Dubé, Petr z Rožmberka, Vilém z Landštejna, Vok z Kravař, Těma z Koldic, Bernard z Cimburka, komoří brněnský a znojemský Jan z Meziříčí, Diviš ze Šternberka, Vznata z Lomnice, Půta

⁴²⁴ FRB IV, s. 265.

⁴²⁵ RBM III, s. 350-351, č. 892.

⁴²⁶ RBM III, s. 350, č. 890, s. 354, č. 902, 903. Sluší připomenout, že král Jan se v darovacích listinách z října 1323 pokládá za zakladatele starobrněnského kláštera cisterciáček, srov. Dušan FOLTÝN et al., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005, s. 208. Vyplývala tak výrazná Janova přízeň k Alžbětě Rejčce pouze z dobrých vztahů krále a Jindřicha z Lipé, nebo Lucemburk sledoval fundaci ještě jiný záměr, např. navázání na přemyslovskou tradici? Dobré vztahy krále k Janu Volkovi naznačuje královská konfirmace proboštovy lokace Prachatic: RBM III, s. 365, č. 939.

⁴²⁷ *Listy zbraslavského kláštera*, s. 24-26, č. 45 (1324, 11, 6, -). Listina dokumentuje spor vzniklý při vyměření lesů v Brdech a Oldřich Zajíc zde prohlašuje, že drží královské lesy řečené *Burdo... tam ex commissione gloriosi principis d. Joannis regis Boemie et Polonie quam obligacionis nomine*. Nedokážu bohužel vysvětlit, v čem spočíval rozdíl mezi svěřením (*commissio*) a zástavou (*obligatio*).

⁴²⁸ RBM III, s. 361-362, č. 929.

⁴²⁹ FRB IV, s. 264, RBM III, s. 355-356, č. 907, s. 356, č. 908, 909. Shrnutí dohody podává ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 361-363.

⁴³⁰ RBM III, s. 357, č. 912.

⁴³¹ RBM III, s. 355-356, č. 907.

z Vildenberka, a Oldřich Pluh, *magister curie nostre*.⁴³² Umístění hofmistra v závěru svědečné řady napovídá, že na zemském soudu měl jeho úřad jen slabou prestiž, případně vyplývá z nedostatku Oldřichovy urozenosti, patrné z absence stálého predikátu. Oldřich Pluh se nicméně spolu s Ondřejem z Řičan těšil důvěře Petra z Rožmberka, který před nimi 10. října 1323 v Praze vyměnil s králem své vsi Radětice, Hvoždňany a Křída, ležící poblíž králova hradu Bechyně, za od Bechyně vzdálené městečko Bukovsko a dvě vesnice.⁴³³

Mladý Rožmberk se také připojil ke svému králi, který před svým odchodem k Ludvíku Bavorovi (16. října) jmenoval hejtmanem českého království pražského purkrabího Hynka z Dubé.⁴³⁴ Lucemburka tentokrát doprovázela podstatně početnější skupina českých pánů než před pár lety. Nechyběl v ní Jindřich z Lipé se svými klienty, Bernard z Cimburka, Těma z Koldic a snad ani Heřman z Miličina. Po krátkých zastávkách v Řezně a Donauwörthu, kde Jan s Ludvíkem Bavorem diskutovali o vzájemných finančních závazcích a zhoršení vztahu s Janem XXII., se Lucemburk ještě vrátil do Čech, aby kolem 6. listopadu opět opustil své království a vydal se před Mohuč do Porýní a Francie.⁴³⁵

Jan s oddílem lucemburských ozbrojenců zamířil počátkem roku 1324 ke králi Karlovi IV. do Toulouse, aby pomohl potlačit vzpuru tohoto města. Město se rychle vzdalo a Lucemburk se na francouzském dvoře opět setkal se svým švagrem i sestrou Marií. 22. ledna se král Jan v čestné roli královského majordoma zúčastnil v Toulouse slavnostního holdu.⁴³⁶ Ještě koncem ledna odtud vyrazil do Porýní, kde se v Cáchách chystala svatba Ludvíka Bavora s dcerou hraběte Viléma Holandského a objevil se tam *s velikou nádherou (cum magno apparatu)*. Brabantský vévoda Jan si však v Cáchách pro svou nadměrně velkou družinu vyhradil takové množství domů a potravin, že oba králové s ohledem na Janovo vyzývavé gesto svatbu přesunuli do Kolína nad Rýnem (22. února 1324).⁴³⁷ Po finančně jistě nákladné svatební účasti Jan odjel naplnit svůj měšec do porýnského Bacharachu. 13. března 1324 v Bacharachu Jindřich mladší z Lipé přijal od českého krále náhradou za své služby jako léno hrad Žampach

⁴³² RBM III, s. 358, č. 915. Jan si nechal Jindřichem z Lipé zaplatit i konfirmace svých nedávných privilegií (z let 1316, 1319, 1321), srov. RBM III, s. 359, č. 916, 917, 919, 920, 921, s. 360, č. 922, 923.

⁴³³ RBM III, s. 362-363, č. 932.

⁴³⁴ RBM III, s. 366, č. 942 (1323, 11, 6, Praha).

⁴³⁵ Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994, s. 364 se snaží Janův návrat do Čech vysvětlit nedostatkem peněz na cestu do Francie.

⁴³⁶ Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 370. Podle MVB-P, s. 223, č. 303 (1324, po 19. lednu) byl Jan Lucemburský byl spolu s francouzským králem a množstvím hrabat a baronů v Toulouse, poté společně hodovali v Cahors.

⁴³⁷ WP II, s. 15, č. 519, citováno z brabantské kroniky Edmunda z Dynteru.

s příslušenstvím, který údajně dobyl na vlastní náklady.⁴³⁸ Král 23. března také osvobodil Jindřicha z Mutěnic, služebníka pánů z Lipé, od povinností a služeb vůči králi, které se vázaly na Jindřichem získané moravské vesnice.⁴³⁹ Čeští šlechtici se zde také setkali s Balduinem Trevířským.⁴⁴⁰

V Porýní Jana zastihla žalostná zvěst o smrti mladičké královny Marie, která zemřela krátce po předčasném porodu v Issoudunu poblíž Bourges 26. března. Královna byla pohřbena v dominikánském klášteře Montargis a zádušních obřadů se zúčastnil také přispěchavší král Jan.⁴⁴¹ Pak se přes Paříž vrátil do Lucemburku, kde už opět spřádal plán nové sňatkové aliance: svoji sestřenici Beatrix Savojskou hodlal nabídnout stárnoucímu Jindřichovi Korutanskému. Ke korutanskému vévodovi nejprve vypravil s pozdravem a prvním návrhem pana Jindřicha mladšího z Lipé a Těmu z Koldic. Jelikož byla jejich mise úspěšná, jmenoval český král 25. dubna 1324 v Lucemburku svými zástupci pro uzavření sňatku pány Arnolda z Pittingen a Bernarda z Cimburka.⁴⁴² Na základě listiny z 2. července 1324 víme, že také tito diplomaté svůj úkol zvládli a král pouze slíbil zachovat to, co oni odpřísáhli. Lucemburk navrhl také sňatek druhorozeného Jana Jindřicha s Korutancovou dcerou, přičemž ženich měl obdržet kromě Moravy Opavsko, Kladsko a Budyšínsko se všemi právy a důchody.⁴⁴³

V Čechách se v této době o činnosti Janova velice pohyblivého dvora vědělo hlavně to, co přinesli do Čech Janovi poslové či kupci z Porýní. Petr Žitavský sice správně zmínil smrt a pohřeb královny Marie, pak ovšem neví o Janově účasti na svatbě Ludvíka Bavora. Podle tohoto kronikáře král *svedl v různých rýnských krajinách mnoho bitev. Těžce napadl arcibiskupa kolínského, a když obléhal arcibiskupovo město Bonn, po přátelských jednáních se s tím arcibiskupem smířil. I udeřil potom český král na biskupa münsterského a mocí svou ho donutil hledat u něho dohodu a mír.*⁴⁴⁴ O králově obléhání Bonnu a napadení münsterského

⁴³⁸ RBM III, s. 377, č. 967. Léna se tedy v Čechách a na Moravě šířila, leníky se však stávali spíše méně významní šlechtici či měšťané, např. Moravané Beneš a Bohuš bratři ze Strachotic: RBM III, s. 408, č. 1057 (1325, 3, 24, Brno) nebo Peregrin Pranker: RBM III, s. 427-428, č. 1094 (1325, 5, 1, Praha). Srov. názor Františka KAVKY, *Západoevropský lenní systém jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, in: ČČH 3/88, 1990, s. 235, který tvrdí, že u Žampachu šlo spíše o zástavu. Bohužel nemáme k dispozici rozsáhlejší znění dotyčné listiny, které by právní status Žampachu mohlo vyjasnit.

⁴³⁹ RBM III, s. 376, č. 966.

⁴⁴⁰ WP II, s. 16, č. 522.

⁴⁴¹ Theodor de PUYMAIGRE, *Jean l'Aveugle en France*, in: *Revue des Questions Historiques* 52, 1892, s. 407-408, naposledy František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie 1377-1378*, Praha 2006, s. 25.

⁴⁴² RBM III, s. 382, č. 977.

⁴⁴³ RBM III, s. 388-389, č. 998, srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 376-378. Nevíme, zda na Jindřichovo rozhodování neměl vliv také rádce a průvodce Jana Lucemburského, tridentský biskup Jindřich z Met, pro kterého český král papeže opakovaně žádá o zbavení rezidenční povinnosti: RBM III, s. 402, č. 1040, nověji MVB-P, s. 254-255, č. 364 (1325, 2, 1, Avignon) a po 2 letech opět: RBM III, s. 468, č. 1200 (1326, 4, 19, Avignon; v MVB-P chybí).

⁴⁴⁴ *Zbraslavská kronika*, s. 345, FRB IV, s. 271. O obléhání Met Petr Žitavský napsal, že trvalo 14 dní, stejně zavádějící je jeho předchozí zpráva o Janově boji s münsterským biskupem.

biskupa sice jiné soudobé prameny nehovoří, je nicméně pravděpodobné, že Janovo angažmá ve Westfálsku bylo pokračováním jeho zápasu s habsburskými přívrženci, oslabenými mühlдорfským fiaskem. Při obležení kolínského hradu Volmarsteinu – který Petr Žitavský asi zaměnil za Bonn – král zřejmě upevnil spojení s hrabětem z Marku a jeho bratrem, lutyšským biskupem Adolfem, jehož panstvím bezprostředně sousedilo s Lucemburskem.⁴⁴⁵ Snad právě porážka kolínského kurfiřta definitivně převedla na Janův dvůr pány ze Schleiden, kteří sídlili na severním lucemburském pomezí, v sousedství příbuzných pánů z Blankenheimu. Válka vyplnila zhruba druhou polovinu května, závěrečných operací a mírových jednání se však český král osobně asi už nezúčastnil.⁴⁴⁶ Patrně pro své rytíře hledal další finančně výhodnou expedici na západě říše. Měla se jí stát výprava proti Metám. Jana v říši zdržovala také eskalace konfliktu Ludvíka Bavora s papežem.

Zbraslavský kronikář koncem roku 1324 získal informace také o Janově obléhání Met, jeho pozornost ovšem upoutal především návrat Elišky Přemyslovny 2. ledna 1324. Petr neváhal zdůraznit nenávisť, kterou prý snášela od některých českých pánů, zejména však velké dluhy, pro které ji věřitelé upomínali.⁴⁴⁷ Kutnohorské stříbro však tehdy směřovalo spíše za králem a jeho věřiteli do Porýní, takže Eliška jen s obtížemi opatrovala svému dvoru ubytování a další materiální potřeby. Sáhla tedy k zástavám královských klenotů a luxusního nádobí, které se ocitly v Řezně.⁴⁴⁸ Když se její finanční situace zlepšila, Eliška zastavené předměty roku 1327 vyplatila. Ostatně již roku 1326 královna dává zhotovit skvostné relikviáře a monstrance pro nově získané ostatky.⁴⁴⁹ Mohla se také opřít o dobře zajištěného nevlastního sourozence, vyšehradského probošta Jana Volka. Přestože jí král údajně odňal věnné statky, nemusela se patrně příliš omezovat, mj. i díky přízni zbraslavských cisterciáků. Jak známo, Eliška dala z vděčnosti ve zbraslavské svatyni zříditi a vybavit 9 kaplí.⁴⁵⁰ Vraťme se však nazpět do roku 1324. Diplomatické prameny nás upozorňují na změnu v úřadu českého hejtmána. Jindřich

⁴⁴⁵ Hans-Dieter HOMANN, *Seitenblicke der frühen Luxemburger nach Westfalen*, in: *Studia Luxemburgensia. Festschrift Heinz Stoob zum 70. Geburtstag*, edd. Friedrich Bernward Fahlbusch – Peter Johaneck, Warendorf 1989, s. 46–49. Srov. Johann SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I, Luxemburg 1865, s. 287; Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 376.

⁴⁴⁶ Příběh byl uzavřen až 7. ledna 1325: HOMANN, *Seitenblicke der frühen Luxemburger nach Westfalen*, s. 48.

⁴⁴⁷ FRB IV, s. 272.

⁴⁴⁸ Do Řezna putovaly dvě zlaté královské koruny, zlatý pás, zlatá spona, křišťálová konvice, dva stříbrné poháry, deset stříbrných talířů a další luxusní předměty, srov. Dana STEHLÍKOVÁ, *Objednavatelé uměleckého řemesla v českých zemích za vlády Jana Lucemburského*. Kandidátská disertační práce v oboru teorie a dějin výtvarného umění, Praha 1989, s. 27.

⁴⁴⁹ FRB IV, s. 280.

⁴⁵⁰ Klára BENEŠOVSKÁ, *Eliška Přemyslovna a Vyšehrad*, in: *Umění* 39, 1991, s. 214.

mladší z Lipé se patrně na podzim 1324 vrátil do Čech a zde nahradil Hynka Berku z Dubé, zatímco na Moravě jako hejtman vládl nadále Jindřichův otec.⁴⁵¹

Počátkem května 1324 navštívil český král svého strýce Balduina v Trevíru, aby vyřešili některé finanční záležitosti. Král Jan zde odměnil věrného italského přívržence Lucemburků Simona Philippiho z Pistoje lenním hradem v Lomprenz, zkrátka nepřišel ani Janův finančník Arnold z Arlonu.⁴⁵² V Trevíru nechyběli ani páni ze Schleiden, z nichž Fridrich převedl na lucemburského hraběte svůj hrad Jünkerath na severním okraji hrabství.⁴⁵³ Kromě Balduinových půjček jistě přišel na přetřes také spor Ludvíka Bavora s Janem XXII.⁴⁵⁴ Vzhledem k úzkým vztahům papežství a francouzského dvora bylo Lucemburkům zřejmé, že se nemohou zcela přiklonit ani na jednu z nepřátelských stran. Zároveň to oběma kurfiřtům umožňovalo při hledání smíru vyrovnávat protivné názory a pokoušet se ze sporu těžit. Jan se např. pokusil získat papežovu přízeň návrhem křížové výpravy do Svaté země, který do Avignonu doručili poslové Jan hrabě ze Saarbrücken, Egid III. z Rodenmacher a již zmíněný Simon Philippi z Pistoie.⁴⁵⁵ Těžko říci, nakolik byl Janův návrh kruciáty míněn vážně. Král však před nedávnem získal v Porýní značnou popularitu a byl v 28 letech na vrcholu svých fyzických možností. V říšské politice se zcela spoléhal na strýce Balduina, jemuž v letech 1314-1316 svěřil správu svého hrabství. Finančně rozhodně nestrádal a tak si svým okázalým vystupováním získal pověst nejlepšího rytíře v Porýní. Takto aspoň Jana představuje středohornoněmecká báseň *Minne und Gesellschaft*: český král zde předsedá velkému dvoru (*ein hoffe groz*) nejlepších rýnských rytířů a tento elitní kroužek arbitrálně rozhoduje spor, zdali je lepší kurtoazní láska, nebo společnost, tedy společenský život u dvora. Pro úplnost dodávám, že mezi rytíři dostala přednost společnost, což v Janově případě rozhodně nepřekvapuje.⁴⁵⁶

Český král, který nedávno zmobilizoval vojsko proti Kolínu, se rozhodl vybudovat alianci, která zaútočí na město Méty, bohatého jižního souseda lucemburského hrabství. Po poradách

⁴⁵¹ RBM III, s. 396, č. 1018 (1324, 11, 16, Brno).

⁴⁵² RBM III, s. 384, č. 982, 983, 984.

⁴⁵³ RBM III, s. 385, č. 988.

⁴⁵⁴ Podrobně spor sleduje Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 355-372.

⁴⁵⁵ Papežova odpověď z 1. dubna 1325: RBM III, s. 410-411, č. 1065, nověji in: MVB-P, s. 268, č. 395-6.

⁴⁵⁶ *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 150-151; Báseň byla vydána in: *Mittelhochdeutsche Minnereden* (Deutsche texte des Mittelalters, Bd. 24), ed. Kurt MATTHEI, Berlin 1913, s. 65-73. Na s. 71 je ve výčtu porýnských šlechticů po Janovi jmenován hrabě ze Sponheimu, páni Konrád z Winsbergu (Weinsbergu?), Jindřich z Fleckensteinu, Simon z Güntheimu, Eberhard ze Stronburgu, Gerhard z Biegen, Gerhard z Wacheimu, Konrád z Löslichu, Konrád z Landeskronu, Gerhard ze Schafsbergu, Otta z Dietsch a *Lúcze* z Hohenlohe. Na základě diplomatických pramenů lze dodat, že král Jan prokazatelně vytvořil lenní vazby na hrabata ze Sponheimu a pána z Weinsbergu, zatímco Konrád z Löslichu udržoval dobré vztahy s českým králem i s Balduinem Trevírským, srov. Dominique du FAYS, *La noblesse luxembourgeoise sous le regne de Jean l'Aveugle (1310-1346). Relations internes et relations avec la maison de Luxembourg*, Diekirch 1987, s. 101, pozn. 196.

v Thionville se 25. srpna v Remichu král Jan a jeho strýc spojili s lotrinským vévodou Ferrym IV. a hrabětem Eduardem z Baru.⁴⁵⁷ Tradičně uváděný motiv spojenců - zadluženost u metských patricijů - nebyla patrně hlavní příčinou této konfrontace.⁴⁵⁸ Winfried Reichert rekapituluje soupis stížností, který počátkem roku 1326 zaslali spojenci měšťanům. Zde figuruje svévolné zacházení patricijů s lény spojených protivníků, odškodné aspoň 100 000 liber a samozřejmě uvolnění ze všech dlužních závazků vůči metským finančníkům. Na rozdíl od hraběte z Baru nebylo pro českého krále prvořadým cílem umoření dluhů, nýbrž perspektiva vysokého odškodného.⁴⁵⁹ Podle srpnových závazků měl Jan Lucemburský zajistit 700 těžkooděnců, mezi něž se zařadil také český pán Petr z Rožmberka.⁴⁶⁰ Do služeb českého krále před Metami vstoupil i v českém prostředí známý hessenský pán Filip z Falkensteina (Münzenberku), zavítal tam též Janův důvěrný rádce Jan II. z Ochain, pán na Jemeppe.⁴⁶¹ Král Jan a Balduin Trevířský si z předpokládané kořisti vyhradili polovinu, český panovník také převzal vrchní velení. Zimu strávil český Lucemburk se svou družinou v Porýní, kde uzavřel mír s kolínským kurfiřtem, v březnu 1325 se již objevil v Praze, tentokrát bez většího vojenského úspěchu a bez peněz.⁴⁶²

Janovou hlavní starostí během českého pobytu bylo opatřit si peníze na dokončení metské války a vyplatit různé věřitele. Podle berního reversu, kterým Jan přiznal, že své nároky na obecnou berni již zcela využil, se zdá, že finanční tlak královské komory dolehl především na královská města a kláštery.⁴⁶³ Kromě půjček, které Jan splácel svým poddaným řadou konfirmací či nových výsad, mohl král využít první splátku křížového desátku, což prozrazuje, že Lucemburk se díky laciným slibům dokázal dostat k novým zdrojům příjmů.⁴⁶⁴ Několika dokumenty král se odměnil příslušníkům užšího dvora - dvornímu správci financí⁴⁶⁵, svému lékaři a kuchařům⁴⁶⁶ - významnější dary však obdrželi čeští šlechtici. Někteří se podíleli na

⁴⁵⁷ RBM III, s. 393, č. 1003.

⁴⁵⁸ Zadlužení zdůrazňuje Johann SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I, Luxemburg 1865, s. 326-338 a po něm Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 381 a Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 382.

⁴⁵⁹ REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 199-202, kde také odkazy na prameny a literaturu ke konfliktu.

⁴⁶⁰ Dohoda o vojenských kontingentech in: RBM III, s.395-396, č. 1017, k Petrovi z Rožmberka srov. RBM III, s. 446. č. 1148.

⁴⁶¹ Není vyloučeno, že šlo o syna v Čechách r. 1312 působícího Filipa z Falkensteina: RBM III, s. 452, č. 1161; k Janovi z Ochain srov. RBM III, s. 395, č. 1016, k donaci vrchnostenských práv témuž podrobně REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 948.

⁴⁶² Dohoda v Kolíně: RBM III, s. 400, č. 1037 (1325, 1, 7, Kolín nad Rýnem).

⁴⁶³ RBM III, s. 403-404, č. 1046 (1325, 3, 15, Praha). K privilegiím pro královská města srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 386, pozn. 1;

⁴⁶⁴ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 387, RBM III, s. s. 435-437, č. 1116. Král 1. dubna 1325 dostal od Jana XXII. k plánu křížové výpravy dočasně zamítavou odpověď: RBM III, s. 410-411, č. 1065, nověji MVB-P, s. 268, č. 395-6.

⁴⁶⁵ RBM IV, s. 838, č. 2150.

⁴⁶⁶ RBM III, s. 414-415. č. 1074.

udělování privilegií (hejtman Jindřich mladší z Lipé a sudí Oldřich Pluh⁴⁶⁷), jimi jako Vok z Kravař králi pouze půjčili hotovost. Král tehdy od Mikuláše Opavského koupil hrad a panství Plumlov, které s přírázkou 400 hřiven prodal panu Vokovi.⁴⁶⁸ Král také 15. března 1325 konfirmoval Heřmanovi z Miličina donaci z roku 1322, ve který je nejvyšším komorníkem místo Albrechta z Frýdlantu opět Petr z Rožmberka.⁴⁶⁹ Vážnost pána z Rožmberka vzrostla jeho pobytem v Porýní, zároveň však přijal i nejmenované, avšak tradičně rožmberské léno od Jindřicha Dolnobavorského.⁴⁷⁰ Král také věnuje pozornost starobrněnské fundaci Alžběty Rejčky, kde potvrzuje veškeré předchozí výsady novým pečetidlem.⁴⁷¹ Spokojený byl také zbraslavský opat, jemuž král po šesti letech vrátil hrad Lanšperk a jeho statky.⁴⁷²

Zdá se, že tato veškerá opatření by nestačila králi opatřit 95 000 hřiven stříbra, kdyby nedošlo k zaražení nové zlaté mince *pomocí nějakých Lombardů*.⁴⁷³ Tyto dnes více méně bezejmenné muže král Jan s sebou přivedl z Porýní či Lotrinska a dal jim k dispozici zlato z Kašperských Hor a Jilového. Panovník využil stoupající ceny zlata v poměru ke stříbru v letech 1300-1325 a jako první kurfiřt využil zlatou ražbu k vyřešení okamžité finanční nouze. Podobnost Janových dukátů s florentskými zlatáky jim zajistila hladké přijetí ve středoevropském prostoru.⁴⁷⁴ V březnu 1321 nejspíše opět král inicioval zvýšení ryzosti pražských grošů, která od roku 1300 mírně klesala.⁴⁷⁵ Janův osmítýdenní pobyt v Čechách tedy nelze považovat za pouhé ždímání peněz. Na základě účtů vratislavské městské knihy víme o návštěvě či návštěvách zástupců Vratislavi na Janově dvoře, kde se probíral vztah tohoto bohatého města k polskému králi Vladislavovi Lokýtkovi či Ludvíku Bavorovi, který se v dubnu 1324 stal lenním pánem Jindřicha VI. Vratislavského. Ohrožení Vratislavi ze strany

⁴⁶⁷ RBM IV, s. 790, č. 2024.

⁴⁶⁸ RBM III, s. 398, č. 1031, s. 398-399, č. 1032. Tomáš BALETKA, *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*, Praha 2005, s. 55 předpokládá, že pan Vok získal území kolem Plumlova dávno před rokem 1325, snad již roku 1321.

⁴⁶⁹ RBM III, s. 404, č. 1047. Také Oldřich Pluh už zde není podkomořím, neboť tento úřad převzal Frenclín Jakubův.

⁴⁷⁰ RBM III, s. 420-421, č. 1080 (1325, 4, 21, Praha).

⁴⁷¹ RBM III, s. 425 č. 1088. Emil FICKEN, *Johann von Böhmen. Eine Studie zum romantischen Rittertum des 14. Jahrhunderts*. Inaugural – Dissertation, Göttingen 1932, s. 123, pozn. 529 krále podezírá z úmyslné změny pečetidla v této době, aby novými konfirmacemi Jan Lucemburský získal další peníze. Bohužel přesně nevíme, jak jsou městská a klášterní privilegia této doby pečetěna. Rejčce je také určeno zajištění kutnohorských příjmů in: RBM III, s. 432, č. 1107 (1325, 5, 8, Praha).

⁴⁷² FRB IV, s. 273.

⁴⁷³ *Zbraslavská kronika*, s. 347, FRB IV, s. 273.

⁴⁷⁴ K Janově péči o mincování srov. nejnověji Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 134-135. Zaražení Janových dukátů analyzoval Winfried REICHERT, *Oberitalienische Kaufleute und Montanunternehmer in Osteuropa während des 14. Jahrhunderts*, in: *Hochfinanz, Wirtschaftsräume, Innovationen. Festschrift für Wolfgang von Stromer*, hrg. von Uwe Bestmann et al., Trier 1987, Bd. I, s. 281-282.

⁴⁷⁵ Ivo PÁNEK, *Stopa mincovní reformy Jana Lucemburského*, in: *Numismatické listy* 28/2, 1973, s. 33-45.

Boleslava Lehnicko-Břežského nebo konkurence Lokýtkova Krakova mohly být příčinou obnovení českých nároků ve Slezsku. Vše ale zatím zůstávalo utajeno.⁴⁷⁶

Okolo 15. května 1325 král vyrazil do Tyrol, aby dokončil sňatkové smlouvy s Jindřichem Korutnanským. Doprovázel ho Petr z Rožmberka a Heřman z Miličina, zatímco Jindřich starší z Lipé měl spravovat Moravu a jeho stejnojmenný syn Čechy.⁴⁷⁷ V Innsbrucku Jan dohodl odložení příjezdu Beatrix Savojské a Jana Jindřicha (na 24. 8. 1325), do jejichž doprovodu byl jmenován Janův zeť Jindřich Dolnobavorský, kdyby snad král nemohl jet s nimi osobně. Korutance však více zajímalo věno 30 000 hřiven, které Jan sliboval splácet postupně.⁴⁷⁸ Zároveň mu vystavil dlužní úpis na 10 000 hřiven za údajné Jindřichovy škody v Čechách.⁴⁷⁹ U jednání nechyběl Jindřich Dolnobavorský, tridentský biskup Jindřich z Met ani přední čeští páni. Svému stolníkovi Heřmanovi z Miličina dal král Jan 19. května 1325 v Innsbrucku do zástavy za 126 kop grošů kamýcké polesí, údajně za škody, které Heřman utrpěl v jeho službách *circa partes Reni*.⁴⁸⁰ Je tedy možné, že také pán z Miličina se s králem podílel na obléhání Met.

Další cesta vedla Janovu družinu do Lucemburska, které bylo v dubnu 1325 úspěšně napadeno metskými žoldněři. Do zápasu zasáhl nový biskup v Metách Ludvík z Poitiers, který Lucemburky a jejich spojence přivedl k jednacímu stolu.⁴⁸¹ Mezitím se v Lucemburku objevil probošt pražské kapituly Hynek Žák z Dubé se stížnostmi na šlechtu, měšťanstvo i královské úředníky škodící na statcích pražského kostela. Králi ovšem nezbyvalo než pouze confirmovat privilegia pražského kostela a věnovat se opět místní politice.⁴⁸² Počátkem října 1325 se Jan zapojil do války lutyšského biskupa proti městu Lutychu.⁴⁸³ Po uzavření smíru u Lutychu se král poněkud nelogicky přesunul daleko na východ do dolnofranckého Műnnerstadtu, snad proto, aby se v uvedeném městě setkal s delegací z Čech a vyřešil jejich požadavky. Zástupcům Starého Města pražského král obnovil výsadní prodej dřeva v Podskalí a došlo také na leníky z Kladska, jimž snížil povinnost vojenské služby na 30 těžkooděnců, nejspíš za to, že měli králi

⁴⁷⁶ Míloslav VACH, *Slezská politika Jana Lucemburského a její pozadí*. Zprávy Slezského ústavu ČSAV v Opavě 5, Opava 1960, s. 22; konkrétní schůzky připomíná Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2002, s. 467, pozn. 271, ale jejich dataci je třeba posunout na roky 1324 a 1325, neboť roku 1326 nebyl Jan v Čechách.

⁴⁷⁷ Jindřich Lipé st. ve funkci moravského hejtmana in: RBM III, s. 453–454, č. 1164 (1325, 12, 18, Sín Panny Marie na (Starém) Brně).

⁴⁷⁸ RBM III, s. 434, č. 1113.

⁴⁷⁹ RBM III, s. 434–435, č. 1114.

⁴⁸⁰ RBM III, s. 433–434, č. 1112.

⁴⁸¹ WP II, s. 31, č. 597, srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994, s. 392.

⁴⁸² RBM III, s. 443, č. 1134 (1325, 9, 24, Lucemburk).

⁴⁸³ K válce o Lutyche srov. WP II, s. 35, č. 625 a SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I, Luxemburg 1865, s. 342–234.

pomoci u Met.⁴⁸⁴ Nevíme, zda se Petr z Rožmberka dostavil na místo spolu s Pražany či s králem, každopádně mu 4. listopadu 1325 v Múnnerstadtu Lucemburk zastavil doprovod kupců z Plzně až do Žebráku v ceně 400 kop grošů za služby při válce proti Métám.⁴⁸⁵ Téhož dne Petr získal také tři opuštěné vsi na Plzeňsku, které byl král nucen zastavit za 150 kop Nachvalovi z Ostravčina, aby je od něj Petr nyní vykoupil.⁴⁸⁶ Poté se král a jeho bojovníci odebrali do Limburska a do města Ronzonu (Roneis).⁴⁸⁷ Další přesuny nepokojného krále můžeme rekonstruovat jen přibližně. Zřejmě se na počátku zimy zdržoval v okolí Lucemburska, kde strávil nejspíš také Vánoce. Z českých pánů s králem přebýval asi jen Petr z Rožmberka, zatímco Heřman z Miličina někdy v této době umírá.⁴⁸⁸

V lednu 1326 se král Jan vydal vstříc delegaci města Znojma, s níž se setkal 31. ledna v Bacharachu, aby Znojemským udělil privilegium o prodeji vína a soli.⁴⁸⁹ Další výsadu udělil klášteru v Marienthalu, který osvobodil od tříletého křížového desátku.⁴⁹⁰ Hlavním důvodem Janova pobytu v této oblasti bylo ukončení metské války, které měla připravit konference v Pont-à-Mousson na počátku února.⁴⁹¹ Mírovou dohodou z 3. března 1326 byla více méně potvrzena předválečná právní a majetková situace, ale podíl krále Jana na zisku, který činil 15 000 liber malých turnosů, určitě nestačil pokrýt škody na hraběcích nemovitostech, odškodnit žoldnéře a lucemburské spojence. Počátkem léta však mezi metskými měšťany vypukl spor ohledně výběru daní na úhradu válečných škod. Patriciát, který odmítal zaplatit celou sumu, byl chudšími měšťany z Met vyhnán. K exulantům se obratně připojili lucemburský a barský hrabě. Za slib subsidie 54 000 liber malých turnosů hrabata uzavřela s vyhnanými patriciji dohodu o vzájemné pomoci, která českému králi zajistila subsidii 34 000 liber. Měšťanská válka pak skončila až 27. června 1327, avšak vyplacení subsidie pro Jana Lucemburského znamenalo cennou satisfakci za dosavadní oběti.⁴⁹²

Český král čekal na výsledek únorových mírových jednání v Lucemburku. Zde 27. února 1326 potvrdil Petrovi z Rožmberka vyplacení kamýckého polesí od dědiců Heřmana z Miličina

⁴⁸⁴ RBM III, s. 447-448, č. 1151, s. 449, č. 1153.

⁴⁸⁵ RBM III, s. 446, č. 1148. Tomáš ŠIMEK, *Kancelář Petra z Rožmberka v letech 1310-1347*, in: *Sborník prací východočeských archivů*, roč. 1, 1970, s. 21-22 předpokládá, že Petr s králem pobýval od jeho odjezdu z Čech 1325 (v polovině května či o něco později) až do ledna 1326. Domnívám se, že Petrův návrat od Met lze datovat dříve; Petr se ovšem nejspíše počátkem roku 1326 do Lucemburku vrátil, což dokládá listina z 27. února 1326: RBM III, s. 460, č. 1186.

⁴⁸⁶ RBM III, s. 448, č. 1152.

⁴⁸⁷ K dalšímu Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský*, s. 393-394.

⁴⁸⁸ Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský*, s. 394. K oběma českým pánům viz níže.

⁴⁸⁹ RBM III, s. 458, č. 1177, 1178.

⁴⁹⁰ RBM III, s. 459, č. 1180.

⁴⁹¹ WP II, s. 38, č. 643.

⁴⁹² SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I, Luxemburg 1865, s. 347-349. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 200-202.

za 500 kop grošů, za což Jan Petrovi toto poleší znovu zastavil.⁴⁹³ Po březnovém míru král přijal od metetského biskupa Ludvíka z Poitiers dvě léna a projednal s ním nahrazení škod biskupství a kapitule.⁴⁹⁴ Více než náprava válečných pohrom krále lákala korunovace francouzské královny Jany z Evreux 11. května 1326, určitě ho také zajímalo, jak žije jeho syn. Podle Petra Žitavského tam *byl slavnostně s četnou okázalou družinou přítomen český král Jan, zúčastnil se tam rytířských her a vydal přemnoho peněz, které museli zaplatit obyvatelé Českého království*.⁴⁹⁵ Přestože o účasti českých šlechticů na této svatbě, ani na dalších slavnostech francouzského dvora nic nevíme, není vyloučeno, že krále z Lucemburska doprovázel alespoň věrný Petr z Rožmberka. Do Čech z pařížské Saint-Chapelle putoval trn z Kristovy koruny, který dala Eliška Přemyslovna uložit do drahocenného relikvíáře a již 28. října 1326 uložit mezi své poklady.⁴⁹⁶ Tato epizoda mimoděk dokládá, že královna nežila po návratu z Bavor tak nuzně, jak to tvrdí Petr Žitavský.⁴⁹⁷

Po návratu z Francie pobýval český král v Porýní, kde sice nepřerušil kontakty s Ludvíkem Bavorskem, avšak spolu s Balduinem Trevířským rozvíjeli styky s papežskou kurií. Janovými posly v letech 1324-1326 byli lucemburští šlechtici Egid z Rodenmacher, Arnold z Pittingen a Simon Philippi z Pistoie, zatímco z českých šlechtických poslů známe jen Těmu z Koldic, nehledě na řadu duchovních, zejména aktivního Francouze M. Guillauma Pinchona.⁴⁹⁸ Král musel být někdy v polovině srpna informován o smrti olomouckého biskupa Konráda.⁴⁹⁹ Vzhledem k vlivu českých králů na tento církevní úřad lze předpokládat, že se Jan rozhodl před udělením papežské provize Janovi XXII. jmenovat svého kandidáta. Panovník vybral bratra pražského purkrabího Hynka Berky z Dubé, dosavadního pražského probošta Hynka zvaného

⁴⁹³ RBM III, s. 460, č. 1186.

⁴⁹⁴ RBM III, s. 462, č. 1189, WP II, s. 39, č. 651.

⁴⁹⁵ Zbraslavská kronika, s. 355, FRB IV, s. 279.

⁴⁹⁶ František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie 1377-1378*, Praha 2006, s. 26; FRB IV, s. 280.

⁴⁹⁷ Srov. Zbraslavská kronika, s. 349: *Eliška sedí v Praze jako vdova, ... má u sebe dítky své, dědice království, o něž není postaráno štědře, nýbrž nuzně; věnné statky jsou této královně odňaty, sotva dostává od království tolik, aby se mohla postarat o životní potřeby, neřku-li o své důstojnosti*; FRB IV, s. 275. Ve vyprávění Zbraslavské kroniky je chudoba a odstrčenost členů Přemyslovské dynastie vítaným kontrastním motivem, který je tradován např. u malého Václava II. na Bezdězu a v Sasku. Na nevěrohodnost této představy Václavova mládí upozornila Dana MALÁ-DVOŘÁČKOVÁ, *Braniboři v Čechách a zajetí Václava II. (Česko-braniborské vztahy ve 13. století)*, in: *Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. – 16. století*, edd. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Praha 2005, s. 129-158.

⁴⁹⁸ SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 404-405. Srov. MVB-P, s. 268, č. 395-6, s. 286-287, č. 448, s. 316, č. 521, s. 334-335, č. 571, s. 338, č. 581.

⁴⁹⁹ Konrádův nekrolog in: FRB IV, s. 279-280, srov. Kurt POHL, *Beiträge zur Geschichte der Bischöfe von Olmütz im Mittelalter* (Inaugural-Dissertation), Breslau 1940, s. 32.

Žák, čímž opět posílil vládnoucí skupinu české šlechty.⁵⁰⁰ Na jeho uvolněné kanovnické místo v Praze papež dosadil syna podkomořího Oldřicha Pluha Tama (Těmu).⁵⁰¹

V druhém pololetí roku 1326 se král Jan, jak již bylo předesláno, zapojil do boje o Mety po boku hraběte z Baru a vyhnaných patricijů.⁵⁰² Asi již ve Francii byl informován o chystané cestě Ludvíka Bavora do Itálie, spíše ho však zajímala situace polského krále Vladislava Lokýtky, který byl po útoku na Ludvíka Braniborského sám napaden řádem německých rytířů. To byla ideální situace k expanzi do Polska, kterou si český král nenechal ujít. Pro své východní tažení se pokusil získat feudály z Porýní a Lucemburska. Bezpečně víme, že do Slezska krále Jana doprovodil dvorský maršálek Konrád ze Schleiden, důvěrný rádce, posel a bývalý senešal Arnold z Pittingen, správce hraběcích příjmů v Bacharachu Jindřich Bavor z Bopardu, porýnská hrabata Gottfried z Leiningen a Raugraf Georg (*Georgius Hirsutus*).⁵⁰³

II. 2. 4. Dvůr v době Janových vrcholných úspěchů (1327-1330)

Janovým příjezdem do Prahy kolem 3. ledna 1327 začaly přípravy na expedici proti Vladislavu Lokýtkovi a Krakovu, k níž byl Lucemburk již několikrát nabádán vratislavskými posly. Do počátku roku 1327 lze datovat další vratislavské poselstvo v čele s Jindřichem VI., které vedle darů přineslo také vzkazy některých hornoslezských knížat, která slibovala Jana proti Lokýtkovi podpořit.⁵⁰⁴ Královým cílem bylo zajistit dostatek financí, k čemuž posloužilo zdanění klášterů, pokračující výběr křížového desátku, devalvace malých denárů (parvů) a snad i obecná berně, i když je doložena pouze na Moravě.⁵⁰⁵ Země patrně nebyla tak zpustošena a vyčerpána, jak uvádí Petr Žitavský, který dokonce jednoho z Ronovců, právě jmenovaného hejtmana Hynka Berku z Dubé, mimochodem chválí za rozumnou správu Čech.⁵⁰⁶

Český král před svými šlechtici účel příští expedice neskrýval; možná, že ji prezentoval jako obnovu práv Českého království z doby posledních Přemyslovců a tak obešel jedno

⁵⁰⁰ Papežské jmenování nového biskupa in: RBM III, s. 475-476, č. 1226 (1326, 9, 26, Avignon), nověji MVB-P, s. 339-340, č. 586. Srov. Kurt POHL, *Beiträge*, s. 33.

⁵⁰¹ RBM III, s. 507, č. 1296 (1327, 3, 17, Avignon), nověji MVB-P, s. 366, č. 638.

⁵⁰² Srov. FRB IV, s. 279.

⁵⁰³ REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 434; RBM III, s. 509-511, č. 1303, s. 510-511, č. 1304. K předpokládané funkci Jindřicha Bavora z Bopardu v Bacharachu REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 245, pozn. 332.

⁵⁰⁴ Na počátek roku lze umístit jedno ze dvou poselstev z vratislavských úctů: CDS, III, s. 53. Tvrzení Miloslava VACHA, *Slezská politika Jana Lucemburského a její pozadí*. Zprávy Slezského ústavu ČSAV v Opavě 5, Opava 1960, s. 25, že Jan Lucemburský navštívil Vratislav již roku 1326, je vzhledem k datovaným listinám a jeho itineráři neudržitelné. Král pobýval po celý tento rok na západ od českých zemí.

⁵⁰⁵ Shánění peněz uvádí FRB IV, s. 284; obecná berně na Moravě: RBM III, s. 492-493, č. 1268 (1327, 1, 31, Brno).

⁵⁰⁶ FRB IV, s. 286: *Ista vice nobilis vir et prudens Hynco dictus Berca de Duba procurat et expedit ut capitaneus regni facta*. Jako hejtman je Hynek Berka poprvé uveden in: RBM III, s. 487, č. 1251, i když datace této listiny podle mě nemusí být správná (1327, 1, 11, s.1.).

z nařízení tzv. inauguračních diplomů.⁵⁰⁷ O jeho stycích s českými pány víme jen ze dvou listin. Zástava Kostelce nad Labem Hynkovi Berkovi z Dubé (11. 1. 1327) nemusí být dobře datována, neboť víme, že Kostelec byl v jeho moci již roku 1323.⁵⁰⁸ Po přesunu do Brna Jan daroval odúmrt' po Janovi *de Grecia* Jindřichovi z Lipé, který jako nejvyšší maršálek měl patrně vést jízdu do boje.⁵⁰⁹ Panovník v Brně shromažďoval výnosy daní, případně udílel exempce, především však jednal s hornoslezskými knížaty, jejichž věrnost a ochota pomoci byly předpokladem úspěšného pochodu na Krakov. Někdy počátkem února se část vojska hnula k Moravské bráně a během několika dní se objevila před Krakovem, zatímco hlavní voj, patrně pěší oddíly určené k dobývání, byl s králem na Moravě.⁵¹⁰ Vladislav požádal o pomoc Karla Roberta, který českého krále pozval na jednání do Trnavy, uskutečněné 12. a 13. února. Králi Janovi nezbylo než vzdát se zatím dobytých měst a pevností v Malopolsku, které převzal Karlův zástupce Mikuláš z Landova, a souhlasit s odchodem svého vojska do 24. června.⁵¹¹ Mohl si být jist věrností Vratislavských a slezských knížat, také se mu otvírala možnost zajistit jih a východ Moravy spojenectvím s uherským králem. Spojenectví s Uhrami současně chránilo před útokem Habsburků a k jeho upevnění byl sjednán sňatek královských dětí Ladislava a Anny. Krále do Trnavy bojechtivá česká šlechta patrně nedoprovázela; mezi zkomolenými jmény svědků poznáváme Gottfrieda z Leiningen (*Bynning*) a snad i Jindřicha, hraběte z Weilnau (*Withon*).⁵¹²

Lucemburk se poté vydal vstříc ustupujícímu českému vojsku a v Opavě 17.-18. února přijal lenní sliby prvních čtyř hornoslezských (opolských) Piastovců. O něco později se k nim v Bytomi přidal kníže osvětimsko-zátorský.⁵¹³ Králův bytomský pobyt využili také slezští páni z Panevic, jimž Jan 24. února za věrné služby věnoval patronát kostela v kladských Krosnovicích.⁵¹⁴ Vazby Wolframa z Panevic k Vratislavi a ke Kladsku přivedly tento původně hornolůžický rod ke spolupráci s českým králem. Ten se však záhy vrátil do Brna, kde 4. března

⁵⁰⁷ Bronisław NOWACKI, *Czeskie rozszczenia do korony w Polsce w latach 1290-1335*, Poznań 1987, s. 97-98.

⁵⁰⁸ RBM III, s. 487, č. 1251, srov. ibidem, s. 361-362, č. 929.

⁵⁰⁹ RBM III, s. 491, č. 1263, k Janovi *de Grecia* srov. RBM III, s. 196-197, č. 475 (1318, 12, 12, Jihlava).

⁵¹⁰ Pobyt krále datován 6. 2. v Brně podle RBM III, s. 495, č. 1273; že byla část vojska posláno napřed, uvádí Petr Žitavský, který připojuje reakci Vladislava Lokýtky a setkání uherského a českého krále, FRB IV, s. 285: *Incipiebant namque iam premissi exercitus ipsam Cracoviam civitatem hostiliter impugnare; rex vero Lokotko, qui in civitate erat, adventum regis Boemie significat Karulo, regi Vngarie, suo genero, eum pro consilio ac auxilio implorando. Karulus itaque, rex Vngarie, Johannem, regem Boemie, de federe concordie inter ipsos prius habite ammonuit, ut et suum non offendat socerum, postulavit. Pásus v textu podtrhl Z. Ž. Srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 432.*

⁵¹¹ *Jacobi*, s. 32, č. 71.

⁵¹² RBM III, s. 495-497, č. 1274. K jednáním podrobně ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 432-433.

⁵¹³ RBM III, s. 498, č. 1275, č. 1276, s. 500, č. 1279, s. 500-501, č. 1280, s. 501, č. 1281, s. 501-502, č. 1283, s. 502, č. 1284. K tématu existuje rozsáhlá literatura, kromě syntetických pojednání Janovy vlády např. Otrfid PUSTEJOVSKY, *Schlesiens Übergang an die böhmische Krone* (Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands, Bd. 13), Köln – Wien 1975; Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Acta Universitatis Purkynianae I., Ústí nad Labem 1993.

⁵¹⁴ RBM III, s. 501, č. 1282.

udělil chebský hrad lénem Buškovi Tluksovi, nejspíše účastníkovi krakovské expedice.⁵¹⁵ Tradiční cestou přes Polabí Jan dorazil do Prahy, kde se setkal s Jindřichem starším, fojtem z Plavna a správcem Chebska. Kvůli sporu s Wettiny, který po roce 1323 vypukl a přes intervenci Ludvíka Bavora trval dál, se Jindřich a jeho syn rozhodli odevzdat své plavenské zboží lénem českému králi, který měl jako senior jejich zájmy ochránit.⁵¹⁶ Jako protislužbu Jan udělil Jindřichovi z Plavna hrad Voigtsberg nad městem Olešnicí, místo schůzky českého krále a Jindřicha Javorského roku 1319. Jindřich hrad pro krále nedávno koupil od Oty z Bergova a Jan mu nyní svěřil jeho držbu do doby, než s mišeňským markrabětem dohodne, kdo je lenním pánem Voigtsbergu. Ačkoli vlastnictví hradu nejspíše připadlo Wettinům, byla dohoda pro obě strany prospěšná a otevřela Janovi cestu k dalším územním úpravám na Chebsku.⁵¹⁷

Lucemburské zájmy ve Vogtlandu krále odvolaly od Slezska, takže Vratislavští se znovu vypravili do Prahy, aby Janovi připomněli jeho nedokončené plány.⁵¹⁸ Ačkoli ho v Praze zaměstnávaly odměny pro Zdislava ze Šternberka a Beneše z Vartemberka stejně jako privilegia určená městům i bohatým patricijům, vypravil se Jan koncem března do Kladska a odtud do Vratislavi.⁵¹⁹ Do města vjel 4. dubna 1327 spolu s královnou Eliškou, v doprovodu českých pánů Hynka Berky z Dubé, Jindřicha mladšího z Lipé, Oty z Bergova, Beneše z Vartemberka, Hynkova bratra Hajmana z Dubé a z Náchoda a Jindřicha z Lichtemburka. Nechyběli tu ani páni z Porýní a Lucemburska.⁵²⁰ Král nejprve udělil knížeti Boleslavovi lénem Opolsko, pak Jindřichovi Vratislavskému jeho knížectví a město Vratislav lénem a nakonec ve Vratislavsku potvrdil a rozšířil dosavadní výsady a práva.⁵²¹ Jan za úplaty získal vyhlídku na dědictví knížete Jindřicha, jemuž postoupil k doživotnímu užívání Kladsko, i přízeň měšťanů, kterým mohla být Janova kontrola tzv. Hohe Strasse v oblasti Lužice jen k užitku. Bohatý vratislavský patriciát měl i nadále nést finanční břímě hojných poselstev, velkolepých návštěv a vojenských přesunů.

⁵¹⁵ RBM III, s. 503, č. 1285. Srov. František KAVKA, *Západoevropský lenní systém jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, in: ČČH 3/88, 1990, s. 235-236.

⁵¹⁶ RBM III, s. 504-505, č. 1288 (1327, 3, 13, Praha) a RBM III, s. 505-506, č. 1292 (1327, 3, 15, Praha).

⁵¹⁷ RBM III, s. 504, č. 1287 (1327, 3, 12, Praha). K situaci Jindřicha st. z Plavna srov. Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 26-27, též, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV. a (1310-1402)*, s. 110-112. Ve stejné době se podle Josefa ŠUSTY, *Král cizinec*, s. 440, stal českým leníkem soused fojtů z Plavna Petzold ze Sparnbergu. BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 265 uvádí Sparnberg jako léno až k roku 1358.

⁵¹⁸ Miloslav VACH, *Slezská politika Jana Lucemburského a její pozadí*, s. 29.

⁵¹⁹ Král Jan roku 1327 potvrdil donaci hradu Konopiště, městečka Benešova a 8 vsí od pražského kanovníka Tobiáše z Benešova Zdislavovi ze Šternberka: RBM III, s. 486, č. 1248. 12. března 1327 v Praze zastavil král Jan Benešovi z Vartemberka hrad Veliš a město Jičín s 6 vesnicemi: RBM IV, s. 841-842, č. 2159. Beneš uvedené statky vyplatil za 1300 kop grošů ze zástavy od nejmenovaného držitele, pak králi půjčil 600 kop a svých 100 kop s Janovým svolením použil na opravu a zlepšení hradu Veliše. Jan mu tedy celkem dlužil 2000 kop grošů.

⁵²⁰ RBM III, s. 509-510, č. 1303, s. 510-511, č. 1304 (1327, 4, 6, Vratislav). Z Porýní přijela hrabata Gottfried z Leiningen a Rauhgraf Georg (*Georius Irsutus*), páni Arnold z Pittingen, Konrád ze Schleiden a Jindřich Bavor z Boppardu.

⁵²¹ RBM III, s. 509, č. 1302, k Vratislavsku srov. listiny citované v předchozí poznámce.

⁵²² Tato společenská skupina se ovšem nevyhýbala sňatkům s domácí šlechtou a usilovala o rytířský titul, jímž by korunovala feudální nadvládu nad poddanými svých nemovitostí. Jedním z feudalizovaných patricijů byl Gisco (Gisilbert) z Reste (*de Wid*). Radním ve Vratislavi tento obratný finančník dodával víno a sukno, pro město vykonával různá poselství, přes Mikuláše z Banz měl vazby na biskupství a knížete Jindřicha VI. Klíčového roku 1327 Gisco zasedal v městské radě, a proto je možné, že si s českým králem padli do oka. Odměnou za Giscovy půjčky byla již roku 1328 papežská provize na vyšehradský kanonikát pro Giscova syna Jana (Hánka), který byl od roku 1325 kanovníkem v Hlohově.⁵²³

Po návratu ze Slezska král během dubna a května 1327 několikrát navštívil Prahu, Brno a Znojmo, přičemž nezapomínal ani na další města, starobrněnské cisterciáčky a nové lenní vazby.⁵²⁴ Janovým leníkem se před 30. květnem 1327 stal lantkrabí Oldřich z Leuchtenberka za hrad Betzenstein, který si od roku 1316 patrně bezvysledně nárokoval i hrady Floss a Parkstein.⁵²⁵ Král v této době zajel do Pošumaví, snad aby navštívil rozvíjející se těžbu zlata v Kašperských Horách (Reichensteinu), nebo vybral místo pro založení augustiniánského konventu v Sušici. 30. května 1327 v Sušici Jan Lucemburský udělil bratřím z Lobdaburku a Bergova jejich dosavadní zboží Starý a Nový Žeberk a hrad a město Bílinu lénem.⁵²⁶ Tito věrní spojenci českého krále, aktivní i v oblasti Pliseňska a Míšně, se svobodné držby svých statků nevzdali nadarmo. Již příštího dne bratři Ota a Ota z Bergova, již jako Janovi leníci, přijímají od panovníka lénem ves Bečov.⁵²⁷ Jednání s pány z Bergova bylo zakončeno 7. června 1327 v Praze, kde Otové z Lobdaburku a Bergova slíbili Janovi věrnost. Vedle slavnostní přísahy byla stanovena výše případného věna pro manželky obou leníků a zvláště vítané jim bylo též uznání ženské dědické poslušnosti.⁵²⁸ Podmínky stanovené českým králem ukazují, jaké výhody mohli získat jeho leníci, kteří s ním důvěrně spolupracovali.⁵²⁹

⁵²² Vratislavští patricijové předpokládali, že Vratislavsko se stane centrem Janovy slezské, respektive polské expanze a bude z toho hospodářsky těžit, srov. králův slib: RBM III, s. 511, č. 1304: *Et quascunque terras Polonicales aut earum partes vel loca a nostris rebellibus deo nobis cooperante quomodocunque obtinuerimus, illas et illa prefate terre, ut ex eo status eius in melius proficiat, coadiuncturos inseparabiliter nos spondemus (...).*

⁵²³ Nejnověji vydáno in: MVB-P, s. 281-282, č. 429, s. 423-424, č. 765. K rodině z Reste srov. Colmar GRÜNHAGEN, *Die Herren von Reste. Ein Beitrag zur Geschichte des Breslauer Patriziats im 14. Jahrhundert*, *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, 1866, 7 Bd., 1. Hft, s. 35-56.

⁵²⁴ *Privilegium pro České Budějovice*: RBM III, s. 518, č. 1327, pro starobrněnský klášter, ibidem, s. 516, č. 1322, s. 517-518, č. 1325.

⁵²⁵ Lenní revers: RBM III, s. 519, č. 1331. K vydání lenní listiny došlo patrně dříve. Existuje ještě jeden lenní revers z 9. února 1330, vydaný v Tachově: RBM III, s. 633, č. 1618. K držbě Flossu a Parksteinu srov. Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvňích Lucemburků*, s. 22.

⁵²⁶ RBM III, s. 519, č. 1330.

⁵²⁷ RBM III, s. 519, č. 1332. Král příjemce v listině upozorňuje, že část vesnice Bečov, kterou nyní svobodně vlastní jiný majitel, od něj vyplatí a udělí bratřím z Bergova ve stanoveném termínu. Za nesplnění tohoto slibu si král dokonce určuje sankci.

⁵²⁸ RBM III, s. 522, č. 1336. Panovník byl jistě informován o problémech manželství Oty staršího, k tomu viz RBM III, s. 444, č. 1138 (1325, 9, 24, Avignon), nověji in: MVB-P, s. 299, č. 479. Jde o dispens Jan XXII. pro Otu

Podobně se Jan snažil motivovat i další české pány, kteří se objevovali na jeho dvoře. Na prvním místě to byli stále Ronovci, konkrétně zvolený olomoucký biskup Hynek Žák a český hejtman Hynek Berka, kteří si odnášeli největší zisky z Janovy štědrosti.⁵³⁰ Pozadu nezůstával ani králův průvodce po Říši Petr z Rožmberka. 8. června 1327 v Praze mu Jan prodal hrad Janovice a k němu připojil clo v městečku Nýrsko.⁵³¹ Téhož dne Jan předešlý dar potvrdil a slíbil ho zbavit cizích vlastnických nároků – šlo o odúmrt' po Janovi z Janovic. Při nesplnění králova slibu směl Petr či jeho potomci držet hrad Vitoraz do té doby, než král svůj slib splní. Petr držel Vitoraz patrně jako správce nebo zástavní držitel poté, co ji Habsburkové roku 1323 slíbili předat českému králi.⁵³² Někdy v této době získal Petr z Rožmberk také správu (*pflege*) města Domažlic.⁵³³ Na Moravě zatím dominoval jako hejtman Jindřich starší z Lipé, stále více se stahující ke starobrněnské rezidenci Alžběty Rejčky.⁵³⁴ Panovník dbal také o dobré vztahy s jeho nejstarším synem, který s ním častěji vyjížděl do ciziny. Dokládá to Janův zápis věna 3000 hřiven pro Jindřichovu choť Agnes z Blankenheimu na měšťě Moravská Třebová, které ji panovník udělil místo dosavadního Tovačova.⁵³⁵ Zkrátka nepřicházeli ani patricijové v královských službách. Pro syna bývalého českého podkomoří Wolflina papež udělil provizi na kanonikát v Praze u sv. Jiljí.⁵³⁶

Nelze již rozhodnout, zda proklínání odjíždějícího českého krále kvůli daním nebo pronajímání správy království za peníze byly běžnými zjevy 20. let v Čechách, nebo zda Petr Žitavský zobecňuje několik skutečných událostí.⁵³⁷ Jan každopádně 11. června 1327 království opustil po boku cizích feudálů i Jindřicha mladšího z Lipé a snad i dalších českých pánů. Správou země byl pověřen Hynek Berka z Dubé, kterého král spolu s jeho bratrem Hynkem Žákem pověřil důležitým úkolem: doprovodem Jana Jindřicha do Tyrol, ke dvoru jeho

staršího z Bergova ohledně sňatku s Anežkou, dcerou zemřelého Jana z Vartemberka, kvůli pokrevnímu spříznění ve 3. a 4. stupni příbuzenství. Sňatkem Oty a Anežky mělo být urovnáno nepřátelství obou rodů, žijících v sousedících krajích. Prehistorii sňatku Oty staršího ovšem představují nezdařené zasnuby, k tomu viz MVB-P, s. 300, č. 480 (1325, 9, 24, Avignon).

⁵²⁹ František KAVKA, *Západoevropský lenní systém jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, in: ČČH 3/88, 1990, s. 236-237.

⁵³⁰ RBM III, s. 520, č. 1333. K získání panstva roku 1327 srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 440, pozn. 1.

⁵³¹ RBM III, s. 523-524, č. 1339.

⁵³² RBM III, s. 524, č. 1340 (1327, 6, 8, Praha). Města Vitoraz (Weitra) a Láva (Laa) byla fakticky zastavena Janovi Lucemburskému od roku 1324: RBM III, s. 372, č. 960. Rakouským vévodům byly objekty navraceny roku 1332: RBM III, s. 744-746, č. 1914.

⁵³³ Zjišťujeme to až z dohody o vykoupení Domažlic mezi vévodou Jindřichem Dolnobavorským a lantkrabím Oldřichem z Leuchtenberka: RBM III, s. 557, č. 1421, 1422 (1328, 2, 27, Schärding).

⁵³⁴ Jako moravský hejtman, nejvyšší maršálek a brněnský komorník doložen in: RBM III, s. 524, č. 1341 (1327, 6, 9, Praha) a RBM III, s. 531, č. 1357 (1327, 8, 13, Brno).

⁵³⁵ RBM III, s. 526-527, č. 1349 (1327, 7, 20, Echternach).

⁵³⁶ RBM III, s. 541, č. 1376 (1327, 10, 11, Avignon), nověji in: MVP, s. 393, č. 689.

⁵³⁷ Srov. FRB IV, s. 275, 285.

budoucího tchána.⁵³⁸ Třináct předních pánů, kteří dorazili s malým Lucemburkem do Merána, se 20. listopadu 1327 muselo zaručit za splacení králem slíbeného věna 40 000 hřiven pro dceru Jindřicha Korutanského. Vedle obou pánů z Dubé zde za Jana Lucemburského ručil Petr z Rožmberka, Vilém z Landštejna, Těma z Koldic, Jindřich z Lichtemburka, Hajman z Dubé a Náchoda, Oldřich Pluh, Oldřich Zajíc ze Zbirohu, Vilém z Egerberka, Zdeněk z Valdštejna, Zbyněk Zajíc ze Žebráku a Hajman Hlaváč z Dubé.⁵³⁹ Korutanský vévoda si ovšem vybral ještě Těmu z Koldic a Viléma z Landštejna, kteří se mu zaručili, že k ručení za věno přimějí 7 dalších pánů: Mikuláše, vévodu Opavského, Jindřicha mladšího a Jana z Lipé, syna Voka z Kravař Ješka, nejvyššího komořího pana Závíše (z Újezdce), Beneše z Vartembergu a Ješka z Michalovic.⁵⁴⁰ Záruku si peněz dychtivý Menhartovec vyžádal také od Janových říšských přátel, zejména Jindřicha Dolnobavorského, lantkraběte Oldřich z Leuchtenburka, hraběte Jana ze Sponheimu, hraběte Oldřicha z Hanau, do Čech navíc poslal tři své důvěrníky, aby podobné záruky přijali také od královských měst a předních členů duchovenstva.⁵⁴¹ Ve svědečných řadách těchto listin máme zachován jakýsi seznam předních českých pánů i říšských feudálů, kteří se u Janova dvora pohybovali, přestože s králem nebyli stále a za všech okolností, jak tomu ovšem na panovnických dvorech bývá. Jako Janovi mluvčí při jednáních v Meránu působili tridentský biskup Jindřich z Met a králův zeť Jindřich Dolnobavorský, kteří spolurozhodovali o rozdělení slibovaného věna. Král do jednání zasáhl vysláním pana Arnolda z Pittingen, který nadále sliboval Korutanci novou nevěstu, přestože z její strany nastaly jisté komplikace. K zasnoubení Jana Jindřicha s Markétou Maultasch však došlo již 16. října 1327.⁵⁴²

Janova družina zatím přes Cheb a Trevír dospěla k Metám, kde český král spolu s barským hrabětem 27. června ukončil vleklý boj, který mu snad přinesl kýžený zisk.⁵⁴³ Počátkem července se Jan sešel se svým strýcem v Trevíru, kde mu na úhradu svých dluhů zapsal větší podíl na clu v Bacharach.⁵⁴⁴ Jistě došlo také na politické rozhovory, ale od vládnutí si český král chtěl spíše odpočinout. V průběhu srpna a září nemáme o Janových přesunech zprávy, takže snad právě sem lze časově zařadit velký turnaj v henegavském Condé-

⁵³⁸ Odjezd Jana Jindřicha zmíněn in: FRB IV, s. 287. Oba Ronovci stáli v čele poselstva, zatímco Jindřich mladší z Lipé pobýval s králem a Jindřich starší zůstal na Moravě.

⁵³⁹ RBM III, s. 544-545, č. 1393 (1327, 11, 20, Merano).

⁵⁴⁰ RBM III, s. 545, č. 1394 (1327, 11, 20, Merano).

⁵⁴¹ RBM III, s. 546, č. 1398. Záruky měly být odevzdány do 25. července 1328, srov. ŠUSTA, Král cizinec, s. 445-446. Několik záručních listin se zachovalo: RBM III, s. 575, č. 1470, s. 577-578, č. 1479. Jan se naopak ručitelům zaručoval, že jim ze záruky nevzniknou škody, např. vévodovi Otovi Bavorskému: RBM III, s. 583, č. 1489.

⁵⁴² O rozdělení slibovaných 40 000 hřiven hovoří listina in: RBM III, s. 544-545, č. 1393; o Janově poslovi Janovi (správně Arnoldovi) z Pittingen srov. kroniku Jana z Viktringu, citovanou vedle jiných zpráv o říjnovém sňatku in: WP II, s. 52-53, č. 727. Tridentský biskup Jindřich patrně na Janovu žádost přislíbil obyvatelům Čech, Polska a Moravy bezpečný průchod svým panstvím: RBM III, s. 545-546, č. 1395 (1327, 11, 22, Trident).

⁵⁴³ RBM III, s. 526, č. 1346.

⁵⁴⁴ RBM III, s. 526, č. 1347.

sur-l'Escaut. Lucemburk ho pořádal za pomoci Jana z Beaumontu, bratra henegavského hraběte a velkého milovníka turnajů. Podle svědectví Jeana Froissarta pozvání přijalo 260 rytířů a to z Francie a Nizozemí, ale i z Anglie.⁵⁴⁵ Z českých pánů se této slavnosti zúčastnil nejspíše jen Jindřich mladší z Lipé.⁵⁴⁶

Janovy investice do rytířských slavností jistě nebyly malé, takže král hledal stále nové zdroje příjmů. Jak je známo, lucemburská hrabata finančně využívala nejen válečné kořisti a výkupného za zajatce, ale i sporných nároků na sousední území, jako bylo kupříkladu Limbursko. Král Jan se již roku 1323 velmi důrazně hlásil o dědický podíl po své brabantské matce, tetě vévody Jana III. Brabantského. Ani intervence Ludvíka Bavora českému králi nepomohla, takže v červenci 1327 vypověděl v Bruselu válku a na podzim napadl vévodu spolu s kolínským arcibiskupem, lutyšským biskupem a Rainaldem z Valkenburgu (Fauquemontu). Válka se však nevyvíjela podle představ spojenců, takže na podzim 1327 navrhl Gerhard hrabě z Jülichu mírová jednání, ukončená smlouvou v Bruselu 4. ledna 1328. Král víceméně dosáhl svého, tj. finanční náhrady.⁵⁴⁷ Je ovšem jasné, že válka během zimy ustala a král Jan se vrátil do Lucemburku, kde přijal delegáty některých českých královských měst.⁵⁴⁸

V lednu tedy Jan dohodl smír s brabantským vévodou, který českému králi zaplatil 20 000 liber malých turnosů jako zbytek z věna, uděleného roku 1292 vévodovým dědem Markétě Brabantské.⁵⁴⁹ Z Brabantska se Lucemburk vydal do Vincennes, snad aby ještě spatřil naživu Karla IV., který 1. února zemřel. Místo těhotné královny se vlády ujal Filip z Valois, jehož regentské ambice nějakým způsobem podpořil i český král. Filip se mu během února odměnil darováním pařížského domu se zahradou zvaného Nesle. Tento městský palác pak sloužil Janovi i jeho prvorozenému synovi jako pařížské sídlo.⁵⁵⁰

Lucemburka v této době ovšem zajímalo také dění v Itálii, kde 7. ledna 1328 Ludvík Bavor slavnostně vstoupil do Říma a 17. ledna byl korunován. Bylo jasné, že konflikt císaře

⁵⁴⁵ *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 176. Srovnej vzdálený ohlas Janova turnaje v Čechách, kde Petr Žitavský hovoří dokonce o Burgundsku: FRB IV, s. 285.

⁵⁴⁶ Doložen je předtím 20. července 1327 v Echternachu (u Trevíru): RBM III, s. 526-527, č. 1349.

⁵⁴⁷ Prameny k vyslovení nároků krále Jana v Brabantsku in: WP II, s. 1-3, č. 449; k samotné válce v září a říjnu 1327 in: WP II, s. 50-51, č. 719; srov. také podrobný výklad Johanna SCHÖTTERA, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I, Luxemburg 1865, s. 357-361, přehledně ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 443-444, naposledy probral finanční hledisko sporu REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 317-330.

⁵⁴⁸ RBM III, s. 549, č. 1402, s. 549-551, č. 1403.

⁵⁴⁹ RBM III, s. 554, č. 1411, 1412; WP II, s. 55, č. 739 (1328, 1, 4, Brusel). S dohodou snad souvisí i další vévodova splátka z 12. ledna ve výši 3400 liber malých turnosů, srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 324, pozn. 90 a SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994, s. 428.

⁵⁵⁰ František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie 1377-1378*, Praha 2006, s. 28-29.

s papežem se ještě přiostrí. Za těchto okolností český král nabídl aragonskému králi Alfonsovi IV. svou účast na tažení proti Maurům do Granady. Lucemburk by si křížovou výpravu jistě nechal náležitě honorovat Janem XXII., kterému tím vlastně nabízel své služby.⁵⁵¹ Naléhavější se však Janovi zdálo zajistit u svých říšských důvěrníků ručení za věno Jana Jindřicha. O tom jednal český král s hrabětem Janem ze Sponheimu v oblasti Rýnské Falce, zatímco další ručitel, hrabě Oldřich z Hanau, se pravděpodobně nacházel na Moravě.⁵⁵² Snad byl hrabě z Hanau pověřen uplatňováním králových zájmů během sňatkových operací, které se vždy nějak dotýkaly královské domény. 12. února totiž Janova prvorozená Markéta se svou matkou vyjely z Prahy do Domažlic, kde Markétu převzal její choť Jindřich Dolnobavorský. Jelikož bylo Markétino věno pojištěno právě Domažlicemi, musel se bavorský vévoda spolu s Oldřichem z Leuchtenberka finančně vyrovnat s držitelem města Petrem z Rožmberka.⁵⁵³

Janovy přesuny na jaře 1328 se týkaly Lucemburska a jeho širšího okolí (Mety, Kolín nad Rýnem). Čeští páni s ním v Porýní patrně nepobývali a král jejich nepřítomnost nepostrádal. Lucemburk strávil konec května na korunovaci Filipa VI. z Valois a další dva měsíce v Porýní, kde 7. července pomohl vyřešit spor Balduina Trevírského s hraběnkou Lorettou ze Sponheimu. Připravil sice lucemburský oddíl na pomoc francouzskému králi při tažení do Flander, ale do bitvy u Casselu jej vedl Jan z Beaumontu, bratr holandsko-henegavského hraběte a Lucemburkův věřitel.⁵⁵⁴

Počátkem července 1328 pohraniční spor pánů z Lipé a rakouského pána z Rauhensteina přerostl na jižní Moravě do podoby regulérní války, do níž se zapojily oddíly Fridricha Habsburského. Proti Fridrichovi a jeho bratru Albrechtovi současně povstal nejmladší Habsburk Ota, který s vojenskou pomocí Karla Roberta vyžadoval větší podíl na vládě.⁵⁵⁵ Český král ochotně využil habsburských potíží, již 17. července se objevil v Praze, rychle sebral *jak ze svého království, tak ze sousedních vévodství polských dva tisíce tři sta ozbrojených bojovníků, s nimiž převelice zpusťošil Rakousy před Dunajem.*⁵⁵⁶ O účasti konkrétních českých pánů nevíme, lze jen předpokládat účast pánů z Lipé a jejich příbuzného Jana z Klingenbergu či

⁵⁵¹ SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský*, s. 429.

⁵⁵² RBM III, s. 556-557, č. 1420 (1328, 2, 18, Kreutzenach), s. 556, č. 1419 (1328, 2, 14, Kunštát).

⁵⁵³ RBM III, s. 557, č. 1421, s. 557, č. 1422 (1328, 2, 27, Schärding). Oldřich byl prostředníkem poměrně složité transakce, při níž od něj vévoda kupoval také hrad *Hirstein*; šlo o hrad Herštejn u Kdyně nebo o nějaký bavorský či hornofalcký hrad? Král o zástavě Domažlic nepochybně věděl, jak ukazuje listina in: RBM III, s. 692, č. 1771 (1331, 7, 21, Landshut). Jan tehdy povolil Domažlickým, jejichž město *...osvícenému knížeti pánu Jindřichovi, vévodovi bavorskému, zeti našemu... nedávno uminili jsme k držení zavázati...*

⁵⁵⁴ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 456-457, zde pozn. 1. K Janově neúčasti v bitvě u Casellu srov. tamtéž, s. 458, pozn. 4. Srov. RBM III, s. 582, č. 1487.

⁵⁵⁵ FRB IV, s. 289.

⁵⁵⁶ *Zbraslavská kronika*, s. 364, FRB IV, s. 289-290.

jihomoravského Hartneida z Lichtenštejna.⁵⁵⁷ Pozoruhodná je Janova žádost o účast pražské vojenské hotovosti, která prý čítala 10 000 bojovníků. Král ovšem v říjnu uzavřel s Fridrichem Habsburským mír, přičemž mu dal jasně najevo svou nadřazenost a hrdost na svého císařského otce.⁵⁵⁸ Snad i tato epizoda naznačuje, že Jan Lucemburský nikdy nepřestal usilovat o získání stejné hodnosti, které dosáhl Jindřich VII., a že roku 1328 nejspíše uvažoval o své kandidatuře na římského krále s papežskou podporou.

Po návratu z Brna do Čech (17. 11.) král údajně vybral obecnou berni.⁵⁵⁹ Panovník se jistě setkal s Eliškou Přemyslovnou a Janem Volkem, kteří se v této době zasazovali za kanonizaci Anežky Přemyslovny a patrně nejevili příliš pochopení pro důvody Janova odjezdu.⁵⁶⁰ Důležitější bylo, že Lucemburk měl k dispozici ochotné vojsko a mohl se spolehnout na své zemské hejtmany, Jindřicha staršího z Lipé na Moravě a Hynka Berku v Čechách.⁵⁶¹ Dvůr českého krále se rychle rozšířil o zástupy urozených křižáků a jejich čeledí.

Česká šlechta se na rejsy do Prus – nehledě na dvě tažení Přemysla Otakara II. – vydávala již od počátku 20. let 14. století. Boj s nevěřícími Litvany měl v očích církve postavení srovnatelné s křižovými výpravami do Svaté země, takže není divu, že vedle západoevropské aristokracie mezi účastníky figurovali také čeští rytíři.⁵⁶² Roku 1321 v Prusku bojoval pan Plichta ze Žirotína spolu s jedním pánem z Lichtemburka, roku 1323 tam nacházíme Bernarda z Cimburka a Viléma z Egerberka, roku 1324 se na Litvu chystal Petr z Rožmberka, aby splnil slib daný již jeho dědem Vokem.⁵⁶³ Pro krále Jana, který již několikrát projevil svou ochotu k dobrodružným výpravám, byla pomoc řádu německých rytířů vítanou demonstrací síly proti Vladislavu Lokýtkovi, spojenému sňatkem svého syna s litevským velkoknížetem. Lucemburk tím vyslyšel opakující se výzvy řádu, které našly ohlas v celé Říši, a do čela očekávané kruciáty se tedy dostal takřka mimoděk. Na výpravě projevil nejen jako přítel německých rytířů a

⁵⁵⁷ Z cizích feudálů patrně nechyběl Oldřich z Leuchtenburka (doložen 18. srpna v Brně: RBM III, s. 577-578, č. 1479), králův příbuzný Ota Bavorský (11. září 1328 u Drosendorfu: RBM III, s. 583, č. 1489) a snad i jeho zeť Jindřich Dolnobavorský.

⁵⁵⁸ *Ioannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*. ed. Fedorus SCHNEIDER, Tomus II., *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum*, Hannoverae et Lipsiae 1910, s. 100; WP II, s. 67, č. 775.

⁵⁵⁹ FRB IV, s. 290.

⁵⁶⁰ K úsilí královny Elišky o kanonizaci Anežky Přemyslovny FRB IV, s. 291-292, srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 461-462, naposledy Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna česká 1292-1330*, Praha 2003, s. 100-104.

⁵⁶¹ Hynek Berka jako český hejtman zmíněn in: RBM III, s. 588, č. 1423 (1328, 3, 5, Praha). Pro správu severní Moravy byla významná také pozice olomouckého biskupa, Hynkova bratra Hynka Žáka z Dubé.

⁵⁶² Pruské výpravy naposledy zhodnotil Werner PARAVICINI, *Die Preussenreisen des europäischen Adels*, Bd. 1-2 (Beiheft der Francia 17), Sigmaringen 1989-1995.

⁵⁶³ Jaroslav GOLL, *Čechy a Prusy ve středověku*, Praha 1897, s. 59-60; Valentin SCHMIDT, *Testament Petrs von Rosenberg vor seinem Zuge gegen die Preussen 1324*, in: MVGDDB XLVII, 1909, 62 – 65.

„pravý“ polský král, ale i jako ideální křesťanský rytíř, což mělo na jeho protivníky i spojence nepochybně psychologický dopad.⁵⁶⁴

Po odjezdu z Prahy 6. prosince 1328 se král ještě před Vánocemi zastavil ve Vratislavi, kde se k němu přidal Bolek Nemođlinský a možná ještě další slezská knížata. Z českých pánů jsou na výpravě doloženi Petr z Rožmberka, Jindřich mladší z Lipé, Vilém z Landštejna, Těma z Koldic, Ota z Bergova a Bernard z Cimburka, z Říše pak Janovi důvěrníci hrabata Oldřich z Hanau, Gottfried z Leiningen a Jindřich z Weilnau.⁵⁶⁵ Početnou účast říšských feudálů potvrzuje i řádový kronikář Petr z Dusburgu, jenž uvádí mj. hrabata z Öttingen, Neuenahr, Hohenlohe, Würtemberka, Schauenberka a Falkensteina (-Münzenbergu), dále pány z Kerpen, Rotensteina, Chotěbuzi, fojta z Gery, purkrabího z Donína a šlechtice prý až z Anglie.⁵⁶⁶ Na výpravě nechyběl ani Janův francouzský důvěrník, básník Guillaume de Machaut, který vůdce kruciáty oslavil ve své Přátelské útěše (*Le Comfort d'Ami*). Janovo tažení inspirovalo lutyšského kronikáře Jeana d'Outremeuse († 1400), autora *Myreur des histors* k pololegendárnímu vyprávění o českém králi a jeho snaze pokřtít vůdce „Sarracénů“ Margalise.⁵⁶⁷ Také toto romantizující zpracování však obsahuje fakta, která lze ověřit. Kronikář nejspíše správně uvádí další lucemburské účastníky expedice: (Egida) z Rodenmacher, Jacquese z Agimontu a jeho bratra Ludvika, Thierriho z Houffalize, Laurenta z Felsu a jeho bratra, Gérarda z Bastogne a další.⁵⁶⁸

Velmi rychle výprava dospěla do Toruně a do Královce, kde se spojila s řádovým vojskem vedeným Wernerem z Orseln. Křiřákům se podařilo proniknout do oblasti zvané Źmuď, kde především plenili a dobyli několik pevností, zejména Medelvagen. Zajatci z Medelvagen, které by jinak čekalo zabití, byli na žádost českého krále pokřtěni. V polovině února 1329 se zdálo být po boji, avšak útok Vladislava Lokýtky na řádové državy ve Chelmsku přiměl německé rytíře k žádosti o další pomoc. Lucemburkovi to poskytlo příležitost projevit svou přízeň řádu jako titulární polský král. V Toruni 12. března 1329 udělil král Jan i jménem své manželky velmistru řádu německých rytířů Wernerovi z Orseln zemi pomořanskou *jako*

⁵⁶⁴ Důvody tažení jsou vysvětleny ve všech syntetických vypsáních Janovy vlády (např. Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 462-465, Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 445-451), ale také Franzem MELTZEREM, *Die Ostraumpolitik König Johanns von Böhmen. Ein Beitrag zur Ostraumfrage im 14. Jahrhundert*, Jena 1940, s. 46-47; k Janovým kruciátům naposledy, ve vztahu k rytířskému ideálu *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 164-170.

⁵⁶⁵ RBM III, s. 600, č. 1532, s. 600-601, č. 1533 (1329, 3, 12, Toruň).

⁵⁶⁶ *Scriptores rerum Prussicarum*, edd. Theodor HIRSCH - Max TÖPPEN - Ernst STREHLKE, Leipzig 1861, 1. Band, s. 215, 615. Srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 435.

⁵⁶⁷ *Un itinéraire européen*, s. 169; podrobně příběh převyprávěl Raymond CAZELLES, *Jean l'Aveugle comte de Luxembourg roi de Bohême*, Bourges 1947, s. 159-160.

⁵⁶⁸ Theodor de PUYMAIGRE, *Une campagne de Jean de Luxembourg*, in: *Revue des Questions Historiques* 42, 1887, s. 176-177.

prostou almužnu, současně uzavřel s řádem alianci proti Litvanům i jejich křesťanským spojencům, zejména *krakovskému králi* Vladislavovi.⁵⁶⁹ Svědky těchto ujednání byli všichni výše jmenovaní čeští páni a 3 Janovi říšští důvěrníci.

Další útoky vedli křižáci v oblasti Dobřinska a Mazovska, kde král Jan u města Plocka přijal lenní slib a záruku pomoci proti Lokýtkovi od knížete Václava Mazovského.⁵⁷⁰ Lucemburk záhy tyto územní zisky částečně daroval řádu, dubnové zastávky v Toruni využil také k vypůjčení si 1300 kop grošů.⁵⁷¹ Další boj král přenechal řádovým rytířům a kolem 20. dubna se vrátil do Vratislavi. Jindřicha VI. Vratislavského v nedávné době napadla knížata Jan Stínavský a Boleslav Lehnicko-Břežský, který se patrně cítil králem ošizen o dědická práva ve Vratislavsku. Král Jan využil konfliktu k nátlaku na útočníky, takže Jan Stínavský a Boleslav Lehnicko-Břežský museli převzít od krále svá knížectví lénem.⁵⁷² Po urovnání sporů mezi vratislavskými Piastovci král jednal i s hlohovskými knížaty Jindřichem Zaháňským a Konrádem Olešnickým, kterým byla lenními listinami zajištěna možnost vzájemného dědictví.⁵⁷³ Do Vratislavi přijeli také zhořelečtí měšťané, nespokojení s vládou Jindřicha Javorského. Javorského knížete doprovodili také jeho sousedé míšeňský biskup Vítek z Koldic a Rudolf Saský, kteří měli na klidném vývoji v oblasti zájem. Král Jan možná o problémech Zhořeleckých dávno věděl, proto město a zemi Zhořelec odkoupil – a 19. května přivítal k České koruně – zatímco Jindřicha odškodnil doživotní držbou některých nemovitostí na česko-lužickém pomezí.⁵⁷⁴ Zhořeleckým pak vyšel vstříc zrušením devoluce lenních statků na českého krále.⁵⁷⁵ Zemskou správu po roce 1329 zajišťovali dva královi zástupci – fojtové – v Budyšině a ve Zhořelci; zde je ve funkci doložen pan Jindřich z Donína.⁵⁷⁶

V doprovodu Vítky z Koldic a Rudolfa Saského se král vrátil přes Horní Lužici do Prahy, ale pobyl tam asi jen 15 dní. Hejtmanem v Čechách ustanovil Jindřicha mladšího z Lipé, na

⁵⁶⁹ RBM III, s. 600, č. 1532, s. 600-601, č. 1533. Že ohledně sporných Pomořan nešlo o darování, nýbrž o prodej, ukazuje listina vydaná in: RBM III, s. 668, č. 1706.

⁵⁷⁰ RBM III, s. 602, č. 1536, 1537.

⁵⁷¹ RBM III, s. 602-603, č. 1539, s. 603, č. 1540, 1541 (1329, 4, 3, Toruň).

⁵⁷² Jan Stínavský to učinil 29. dubna 1329: RBM III, s. 605, č. 1548, kníže Boleslav až 9. května: RBM III, s. 608-610, č. 1556. Lenní revers knížete Boleslava byl však vydán až 13. prosince 1331.

⁵⁷³ RBM III, s. 607-608, č. 1554, s. 608, č. 1555, s. 610-612, č. 1557. Srov. Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 38.

⁵⁷⁴ O výpravě Zhořeleckých ke Karlovi Lucemburskému do Paříže, která všemu patrně předcházela, srov. Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 108-109. Dále srov. RBM III, s. 606, č. 1550, s. 606-607, č. 1551 a Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků*, s. 31-32

⁵⁷⁵ RBM III, s. 607, č. 1553.

⁵⁷⁶ Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Acta Universitatis Purkynianae I., Ústí nad Labem 1993, s. 33, pozn. 64. Až roku 1339 je jako fojt kompetentní pro obě země, tj. celou Horní Lužici, doložen Ota z Bergova, patřící k předním mužům Janova dvora.

Moravě Jana z Lipé a pak zamířil do Trevíru.⁵⁷⁷ Cestou ho doprovázeli někteří účastníci minulé kruciáty, zejména bratři Ludvík a Fridrich z Öttingen, z českých pánů však zřejmě žádný.⁵⁷⁸ Lucemburk nezapomněl na tažení do Granady, o kterém ho ještě před litevskou kruciátou informoval jeho posel do Aragonie Guillaume Pinchon, ale z Janovy účasti prozatím sešlo. Český král se rozhodl raději podpořit svého strýce, který byl mohučskou kapitulou zvolen arcibiskupem, načež Jan XXII. přidělil uvolněný stolec provizi Jindřichovi z Virneburka, protivníkovi Ludvíka Bavora.⁵⁷⁹ Další jednání, kterému se Jan nemohl vyhnout, se týkalo jeho bývalého spojence hraběte z Valkenbergu. Po smírčím jednání s henegavsko-holandským hrabětem 12. července v Cáchách český král vyřešil v srpnu v Marville také konflikt některých lucemburských leníků s Eduardem z Baru. Do sporu Jana s Eduardem o práva města Donviller nakonec zasáhl i francouzský král Filip VI.⁵⁸⁰

Na podzim roku 1329 se Jan vydal z Lucemburska do Francie, kde zastihl dvůr Filipa VI. v Chartres. U příležitosti sňatku bretaňského vévody Jana s Janou Savojskou se zde konaly slavnosti a turnaje, jichž se král zúčastnil.⁵⁸¹ 19. října byl v Lucemburku zastížen poselstvem křížovníků s červenou hvězdou z Prahy.⁵⁸² Dalším královým hostem se stal Jindřich mladší Rous, fojt z Plavna, jenž králi odevzdal lénem svůj hrad Stein. Jan Lucemburský mu slíbil, že ho za tento ústupek odškodní podle rozhodnutí arbitřů Těmy z Koldic, Jindřicha ml. z Lipé a Oty z Bergova.⁵⁸³ Je otázkou, zda zmínění arbitři pobývali v Lucemburku s Janem, nebo zda k němu alespoň přijeli – ani to není zcela jisté. Ke králi se díky českým hostům možná dostala zpráva o návratu Jana IV. z Dražic do Čech (2. 7.) a smrti Jindřicha staršího z Lipé (26. 8.).⁵⁸⁴ Smrtí mocného Ronovce se symbolicky končí jedno období v životě českého panstva a královského dvora. O vliv na Jana Lucemburského se po Jindřichově smrti bude dělit Jindřich

⁵⁷⁷ Hejtmani doložení 27. ledna 1330 v Brně: RBM III, s. 631-632, č. 1613.

⁵⁷⁸ Odjezd krále Jana zmíněn in: FRB IV, s. 294; k hrabatům z Öttingen srov. RBM III, s. 618, č. 1571. V těchto měsících je Janův itinerář opět nejasný, srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 477, pozn. 1.

⁵⁷⁹ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 477-479. V této době také Jan Balduinovi zajistil podporu hraběte Rudolfa z Wertheimu v oblasti Frank: RBM III, s. 618, č. 1573; k tom podrobně Wilhelm STRÖMER, *Stützpunktbildung der Krone Böhmen in unterfränkischen Raum 1329-1378*, in: *Die böhmischen Länder zwischen Ost und West. Festschrift für Karl Bosl zum 75. Geburtstag*, hrg. von Ferdinand Seibt, München – Wien 1983, s. 17-20.

⁵⁸⁰ RBM III, s. 621, č. 1583. Podrobně tyto spory a konflikty vylíčil Johann SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I, Luxemburg 1865, s. 379-383.

⁵⁸¹ O pobytu v Chartres ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 480, podle něj i SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 455. Bohužel nevím, z jakých Šusta pramenů čerpal. Dila Johanna Schöttera, Raymonda Cazellese, ani sborník *Un itinéraire européen* o této události nehovoří. Posledně zmíněná práce na s. 77 uvádí mezi Janovými pobyty ve Francii 6. červen 1329, kdy se Jan měl zúčastnit lenního slibu anglického krále Filipovi VI. v Amiens. Opírá se o zprávu Jeana Froissarta (tamtéž, s. 80), avšak vzhledem k Janovu itineráři je Janova přítomnost v Amiens nemožná.

⁵⁸² RBM III, s. 624, č. 1594.

⁵⁸³ RBM IV, s. 796, č. 2037 (1329, 12, 3, Lucemburk); Denko ČUMLIVSKÝ, *První dvě generace pánů z Koldic usedlé v Čechách a jejich činnost. Těma (I.) z Koldic – 1303 až Těma (II.) z Koldic – 1383*, diplomová práce FF UK, Praha 1974, s. 83.

⁵⁸⁴ FRB IV, s. 300-301.

mladší z Lipé s Petrem z Rožmberka, Těmou z Koldic, Hynkem Berkou z Dubé a Vilémem z Landštejna. V politické praxi vzroste vliv Janových leníků, převaha Ronovců ustoupí v polovině 14. století dominanci Vítkovců. Návratem Jana IV. z Dražic ožila umělecká aktivita na biskupských sídlech, ovlivněná francouzskou kulturou. Tyto změny ovšem nepřišly náhle. Již oblékání a úprava zevnějšku Janových cizích dvořanů měla české prostředí jistý vliv. Petr Žitavský totiž právě v této době připomíná zvláštní, pro něj *odporné novoty*, které jsou jistě důsledkem častějších styků se západní Evropou.⁵⁸⁵

Počátkem roku 1330 Jan Lucemburský zajel do města Met, kde se setkal s delegací českých pánů vedených míšeňským biskupem Vítkem z Koldic. Král v té době nejspíše shromažďoval finance, a proto se rozhodl prodat své nejbližší a naprosto nevýnosné panství, totiž polovinu roku 1329 dobytého Dobřínska, řádu německých rytířů. Současně kupující straně slíbil, že se nesmíří s Vladislavem Lokýtkem, dokud se on a jeho syn Zemovít nevzdají svých nároků na dobřínskou zemi. Janovo rozhodnutí o prodeji do Čech doručili nejspíše Gottfried z Leiningen, Arnold z Blankenheimu, Konrád ze Schleiden nebo Oldřich z Hanau. Každopádně se objevili v Metách po boku českých pánů Viléma z Landštejna, Těmy z Koldic, Oty z Bergova a Bernarda z Cimburka.⁵⁸⁶ Některé pány král odeslal se vzkazem pro obyvatele Dobřínska zpět do Čech, někteří s ním patrně zůstali.⁵⁸⁷ S nimi se odebral do Lucemburku, kde během dubna vydal další příkazy a výsady jak českým příjemcům, tak městu Zhořelci.⁵⁸⁸ Z Janova rodného hrabství do Čech patrně vyrazil také králův důvěrník, klerik Mikuláš Efficax z Lucemburku, aby v království shromažďoval finance na italské tažení.⁵⁸⁹

Jan Lucemburský byl patrně v kontaktu s Ludvíkem Bavorem, který po svém návratu z římské jízdy v půli února 1330 italským ghibellinům opakovaně slíboval svůj návrat do Itálie po boku českého krále. Lucemburk s cestou do Itálie nejspíše počítal, stejně jako s tichým souhlasem Filipa VI., který si patrně nepřál posílení vlivu Jana XXII. v této oblasti. Komplikaci vedle postoje papežské kurie představovaly také agresivní náběhy Oty Habsburského proti císaři, které mohly Janovu výpravu do Itálie oddálit. Lucemburk si byl vědom významu diplomatické přípravy italského podniku. Někdy v půli dubna povolal svého nejstaršího syna, který se

⁵⁸⁵ FRB IV, s. 301-302.

⁵⁸⁶ RBM III, s. 633, č. 1619 (1330, 3, 16, Mety).

⁵⁸⁷ RBM III, s. 633, č. 1620 (1330, 3, 17, Mety). Asi někdy v této době se Janovým leníkem stal Těma z Koldic, držitel hradu Krupka. Přesné datum neznáme, pouze rok; srov. František KAVKA, *Západoevropský lenní systém jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, in: ČČH 3/88, 1990, s. 237, pozn. 48.

⁵⁸⁸ RBM III, s. 634, č. 1622, č. 1623, s. 635, č. 1625. O něco později v Bonnevoie Jan vydal povolení pro osecký klášter: RBM III, s. 636, č. 1626 (1330, 4, 16, Bonnevoie).

⁵⁸⁹ Jako *receptor in Boemia* je Mikuláš označen v žádosti o papežskou provizi: MVB-P, s. 481-482, č. 879 (1330, 7, 24, Avignon).

v květnu 1330 dožíval 14 let, z Francie, aby ho během jeho nepřítomnosti lucemburská šlechta zasvětila do správy hrabství. Mladý Karel, který dorazil i se svou manželkou do Laroche, se mimo jiné brzy seznámil s donací Pomořanska řádu německých rytířů, kterou ho Janovi rádci Arnold IV. z Felsu, Arnold z Pittingen, Bernard z Cimburka a Jan z Ochain, pán z Gemeppe přiměli potvrdit.⁵⁹⁰ Bylo to patrně především v zájmu německých rytířů, neboť podobnou confirmaci vydala 1. října 1330 v Praze také Eliška Přemyslovna, která ovšem otevřeně hovoří o prodeji uvedené země.⁵⁹¹

Je možné, že Jan na svého syna v Lucembursku nečekal, nýbrž vyrazil proti proudu Rýna k jihu a v Landau 9. května uzavřel s Habsburky spojeneckou dohodu. Otovi český král nabídl za ženu mnohokrát zasnoubenou dceru Gutu a dohodl se s ním na oboustranné podpoře, kdyby jeden z nich kandidoval na římský trůn. Krále do Landau doprovodil vedle lucemburských důvěrníků Gottfrieda z Leiningen, Arnolda z Blankenheimu, Konráda ze Schleiden a Arnolda z Felsu pouze jeden český pán, totiž Těma z Koldic, kterého Jan záhy využil jako spojku do Čech.⁵⁹² Habsburkové se pak smířili s Ludvíkem Bavorem a spolu s Lucemburky podali Janu XXII. návrh na smíření s císařem.

Český král listem z 4. července navázal styk s milánským vévodou Azzem Viscontim, s nímž se hodlal osobně sejít nebo vyslat poelstvo.⁵⁹³ Ještě předtím však zajel k francouzskému dvoru do Poissy, kde 12. června Filip VI. urovnal jeho spor s Eduardem z Baru.⁵⁹⁴ Důležitější bylo pro Jana zjištění, že bratři Filip a Karel z Valois budou u kurie prosit o souhlas k vytvoření severoitalského království pod papežskou svrchovaností. K Viscontimu Lucemburk vyslal jako posly svého sekretáře Guillaumea Pinchona a rytíře Simona Philippiho s Tomášem ze Siebenbornu, který se zúčastnil už římské jízdy Jindřicha VII. Při jednání z Azzem se Jan nabízel, že milánského pána smíří s Bavorem, který prý do jeho signorie vůbec nevstoupí. Azzo ovšem rychle o všem informoval papeže, který Janovi toto jednání vyčetl.⁵⁹⁵

⁵⁹⁰ RBM III, s. 636, č. 1628 (1330, 4, 19, Laroche).

⁵⁹¹ RBM III, s. 668, č. 1706. Kromě označení transakce Pomořan za prodej Eliška uvádí, že se dozvěděla, že peníze z prodeje „byly využity k našemu společnému prospěchu“, že platnost listin již odpřisáhl mladý Karel a že nyní Eliška napravuje také absenci své pečeti, kterou nemohl Jan k dotyčné listině přivést.

⁵⁹² RBM III, s. 639-640, č. 1636. Na jaře a v létě 1330 král Jan ve Falci a zejména v Alsasku najímá žoldnéře a leníky pro chystanou italskou výpravu, zejm. Otu z Ochsensteinu, Egona z Geroldsecku, Ludemanna z Lichtenbergu, Walrama z Zweibrücken a Jana z Rapolsteinu, srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 435, pozn. 150.

⁵⁹³ *Nova Alemanniae*, I, s. 128, č. 223.

⁵⁹⁴ RBM III, s. 646, č. 1654.

⁵⁹⁵ RBM III, s. 663-665, č. 1700 (1330, 9, 21, -). Srov. ŠUSTA, Král cizinec, s. 489-494, podrobněji Emil SCHIECHE, *Příspěvky k dějinám politiky Jana Lucemburského*, in: Zprávy Českého zemského archivu, sv. VII, Praha 1931, s. 50-51.

Po zprávách z Říše, kde opět hrozil střet Oty Habsburského s císařem, se Jan vrátil do Alsaska, aby v Hagenau 6. srpna s Balduinovým přispěním protivníky smířil.⁵⁹⁶ Přes Řezno, kde se možná sešel s některými českými pány, se pak Lucemburk vydal do Innsbrucku, kde vydal přesná ujednání o nástupnictví v Korutanech a Tyrolech, nehledě na úpravu splátek Markétina věna.⁵⁹⁷ Také městům Insbruck, Halle a Merano český král potvrzuje ze sebe a svého syna Jana Jindřicha jejich práva a svobody.⁵⁹⁸ Papež ovšem odmítl dispens pro sňatek Guty s Otou Habsburským a co horšího, Ota se s císařem 26. listopadu 1330 tajně dohodl na vzájemném rozdělení menhartovského dědictví po smrti vévody Jindřicha.⁵⁹⁹

Jan projíždí přes Korutany a Tyroly až do Tridentu, k bráně do Itálie. Zde však zjišťuje, že Visconti přešel do papežského tábora a navíc ho zastihne zpráva, že jeho manželka 28. září v Praze zemřela. Král byl patrně rozrušen, nicméně nechal v Tridentu sloužit zádušní mši a poslům slíbil, že kolem Vánoc ještě přijede do Čech.⁶⁰⁰ Mezitím však navázal styky s vyslanci města Brescie a snad i dalších hornoitalských měst, kteří mu dobrovolně nabídli signorii. Král sice v půli prosince nastoupil cestu k severu do Innsbrucku, ale lákání italských komun bylo silnější než úcta k zemřelé choti. 13. a 18. prosince 1330 si v Innsbrucku král od Beatrix Savojské vypůjčil 5000 zlatých florénů a pak 100 hřiven meránské mince, aby měl dost peněz pro začátek své italské expedice. Za splacení se zaručili hrabata Gottfried z Leiningen, Jindřich z Vianden a pan Konrád ze Schleiden, z českých pánů pak Těma z Koldic, Hynek Berka z Dubé a Petr z Rožmberka.⁶⁰¹ Tito velmoži pravděpodobně králi pomohli sehnat žoldnéře, s nimiž panovník vyrazil na jih. Král nejprve poslal napřed s vyslanci 300 jezdců a pak 31. prosince sám s 400 jezdců vjel do Brescie.⁶⁰² Na rozdíl od svého otce, na něhož si Jan nyní jistě vzpomenu, byl nadšeně vítán jako ochránce před veronským a padovským signorem Mastinem della Scala.

II. 2. 5. Janův dvůr v Itálii, dění v Čechách a princ Karel (1331-1333)

Po Janově příjezdu do Brescie se objevila poselstva dalších komun a signorií, které králi navrhovaly, že se mu podřídí. Jan takřikajíc bral, co se mu nabízelo. Během dvou měsíců ovládl

⁵⁹⁶ RBM III, s. 655, č. 1674, s. 655-656, č. 1677.

⁵⁹⁷ K nástupnictví srov. RBM III, s. 660-661, č. 1691, s. 661, č. 1693; zajištění vyvěnění se týká RBM III, s. 661, č. 1692, s. 661-662, č. 1694, s. 662, č. 1696, 1698.

⁵⁹⁸ RBM III, s. 663, č. 1699, s. 666, č. 1701, s. 668, č. 1707.

⁵⁹⁹ RBM III, s. 666-667, č. 1703, s. 670-671, č. 1715.

⁶⁰⁰ FRB IV, s. 306; ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 500-503. Snad již v Tridentu vydal Jan listinu, kterou udělil kostelu v Heřmanově Městci, náležejícímu k prebendě vyšehradského kostela, správu královské berně ve třech českých krajích (RBM III, s. 669, č. 1710); to by mohlo naznačovat, že posly ke králi vyslal vyšehradský probošt Jan Volek, u nějž královna Eliška v závěru života přebývala.

⁶⁰¹ Antonia ALUVIECH, *Documenti su Beatrice di Savoia, contessa di Tiralli*, in: Archivio per l'Alto Agige, *annata XXVII/1932*, s. 307-308, č. 44, s. 308-309, č. 45.

⁶⁰² Podle kroniky G. Villaniho to připomíná SCHIECHE, *Příspěvky k dějinám politiky Jana Lucemburského*, s. 52, pozn. 39.

úctyhodný počet měst, především v Lombardii.⁶⁰³ Jeho nadvláda ovšem nebyla všude opatřena pevným právním rámcem, např. v Miláně byla pouze teoretická. Někde byl Jan přijat jako signor se svými dědici (Bergamo, Parma), jinde byla jeho vláda doživotní (Brescia), nebo byla přijata na kratší období (Milán, Como). Pod jeho vládou tedy nevzniklo jednotné teritoriální panství a přestože se král snažil vystupovat jako říšský vikář a nadstranický mírotvorce, nedokázal překonat tradiční napětí sociálních skupin uvnitř měst, ani soupeření ghibellinů s guelfy. Trvalou hrozbu představovali mocní Scaligerové a Azzo Visconti, stejně jako toskánská Florencie. Jan se tyto nesnáze snažil překonat neúnavnou osobní diplomacií. Jeho sídlo v biskupském paláci v Parmě kontrolovalo důležité dopravní spojnice na jih do Říma a k severu do Tyrol. Stávající systém říšských vikariátů Jan zachoval, ale dosavadní držitele vystřídal svými přívrženci. V Cremoně, Luce a Parmě byly raženy mince s královým jménem.⁶⁰⁴

Kromě pánů, kteří s Janem pobývali před Vánocemi v Innsbrucku, se v Brescii připomínají také hrabě Jan ze Saarbrücken, hrabě ze Zweibrücken, bývalý komorní úředník Jindřicha VII. Simon Philippi z Pistoje a mistr Guillaume Pinchon, častý Janův posel u avignonské kurie i na francouzském dvoře.⁶⁰⁵ Janovou první starostí bylo finanční zajištění vojska, které obstarával zejména Simon Philippi, s jehož pomocí král od mantovských Gonzagů získal 7000 zlatých. Simon Philippi pak v polovině ledna s vojenským oddílem obsadil Bergamo, ale také vyjednal finanční pomoc od veronských Scaligerů. Za své udržení u moci zaplatili králi např. císařští vikáři v Comu bratři Ravizio a Franchino Rusconi.⁶⁰⁶ Pán Luccy Gerardino Spinola vyslal svého zástupce Cina da Castiglione ke králi, aby město vysvobodil

⁶⁰³ Vedle Brescie se Janovi podřídilo Bergamo, Bobbio, Como, Novara, Pavia, Vercelli, Parma, Mantova, Modena, Reggio, Cremona, Lucca, Bologna, Piacenza a teoreticky i Milán. K Janově italské expedici existuje bohatá literatura: Ludwig PÖPELMANN, *Johann von Böhmen in Italien. 1330 – 1333*, Wien 1866; Emil SCHIECHE, *Příspěvky k dějinám politiky Jana Lucemburského*, in: *Zprávy Českého zemského archivu*, sv. VII, Praha 1931, s. 45-68; Carla DUMONTEL, *L'impressa italiana di Giovanni di Lussemburgo re di Boemia*, Torino 1952, částečně také Ellen WIDDER, *Itinerar und Politik. Studien zur Reiseherrschaft Karls IV. südlich der Alpen* (Beihefte zur J. F. Böhmmer, Regesta Imperii, Bd. 10), Köln – Weimar – Wien 1993. Shrnující charakter má úvaha Reinharda HÄRTELA, *Die Italienpolitik König Johans von Böhmen*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen*, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 363-382. Podrobným itinerářem je cenná kapitola *La conquête de l'Italie du Nord in: Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 87-109.

⁶⁰⁴ BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a*, s. 116-118. K Janovým italským ražbám srov. *Un itinéraire européen*, s. 127.

⁶⁰⁵ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 511; WP II, s. 83, č. 853. Z Lucemburska se Janovy první výpravy do Itálie zúčastnili Jindřich z Bettendorfu, Jindřich II. z Vianden, Fridrich I. z Kronenburgu se stejnojmenným synem, Janův maršálek Konrád ze Schleiden a členové dvora prince Karla hofmistr Jan z Bergu, číšník Simon z Kaylu a Jan z Hüncheringen, otrávení 1. dubna 1331 v Parmě, srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 435, pozn. 151.

⁶⁰⁶ SCHIECHE, *Příspěvky*, s. 52-53, ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 514-515. Simon Philippi se stal vikářem v Bergamu, ale i v Cremoně a později zástupcem mladého Karla Lucemburského v Luce. Obdržel od krále panství Ghedi a Montichiari, srov. DUMONTEL, *L'impressa italiana di Giovanni di Lussemburgo*, s. 35, pozn. 14, s. 46, 51, 59. K Francinu Rusconimu srov. RBM III, s. 676, č. 1726.

z florentského obležení. Jan jim vyslal na pomoc 400 rytířů, vedených svým (nejmenovaným) maršálkem, s nímž jeli vikáři Ludvíka Bavora hrabata z Öttingen a Neiffen, stejně jako Marsilio de Rossi, císařův generální vikář Lombardie z roku 1330.⁶⁰⁷ Kromě parmského rodu de Rossi se Janovým spojencem stala tridentská hrabata z Castelbarco, která převzala vikariáty v Brescii a Bergamu.⁶⁰⁸ Průnik do západní Lombardie Jana přivedl do kontaktu i s piemontskými signory, z nichž savojský hrabě Ludvík II. se díky příbuzenským vztahům a přátelství s Lucemburky brzy objevil na Janově dvoře, podobně jako jeho otec Amadeo V. sloužil Jindřichovi VII.⁶⁰⁹ Král patrně podporoval hlavně ghibellinské rody, které mu ovšem za udělené vikariáty nejspíše zaplatily, avšak dělení na ghibelliny a guelfy se prý snažil vymítit.⁶¹⁰ Některé přední patricie či feudály Jan jmenoval svými rádci a dvořany (*consiliaris, familiaris*), avšak nedostatek pramenů nám většinou neumožňuje jejich vztah ke králi specifikovat.⁶¹¹ Není vyloučeno, že šlo o spíše čestné tituly, doprovázející pro krále výhodné finanční transakce. Podrobněji můžeme sledovat Janův vztah k urozenému Andreovi de la Molza. Zámožného Modeňana český král přijal 32. dubna 1331 za svého familiára, zajistil mu nový finanční příjem z brodu a přivozu na řece Panaro, odpustil některé modenské daně a posléze se stal kmotrem jeho syna Gerardina, kterého Jan v dubnu 1333 v kapli sv. Donáta v Bologni pozdvihl z křestního pramene. Mezitím ovšem Andrea králi opakovaně půjčoval a po jeho odchodu si spočítal své pohledávky na 2600 zl. florénů, které vymohl nazpět až roku 1361, kdy se v Modeně objevil Karel IV.⁶¹²

Nechal jsem záměrně stranou české pány Petra z Rožmberka, Hynka Berku z Dubé a Těmu z Koldic, kteří byli s králem těsně před jeho vstupem do Lombardie.⁶¹³ S výjimkou posledního je prameny v souvislosti s Janovou italskou signorií neuvádějí, takže se ohledně

⁶⁰⁷ DUMONTEL, *L'impresa italiana di Giovanni di Lussemburgo*, s. 23, 59. Podle ŠUSTY, *Král cizinec*, s. 517, byl oním maršálkem opět Simon Philippi, který se Janovým jménem ujal v Luce vlády. K rodu de Rossi srov. RBM III, s. 680, č. 1740.

⁶⁰⁸ DUMONTEL, *L'impresa italiana di Giovanni di Lussemburgo*, s. 44, pozn. 62. Janova zástava lombardských statků bratrům z Castelbarco in: RBM III, s. 682, č. 1747.

⁶⁰⁹ DUMONTEL, *L'impresa italiana di Giovanni di Lussemburgo*, s. 55. Jako Janův rádcce spolu s Vilémem z Castelbarco Ludvík vystupuje 1. června 1331 v Parmě: RBM III, s. 689, č. 1762.

⁶¹⁰ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 516; FRB IV, s. 307.

⁶¹¹ Jmenovací dekrety nových rádců a dvořanů (*familiares*) in: RBM III, s. 679, č. 1730, 1731 (příjemcem Jan, syn Petra de Landulphis, podrobný regist in: *Acta imperii inedita seculi XIII. et XIV.* Urkunden und Briefe zur Geschichte des Kaiserreichs und Königsreichs Sicilien in den Jahren 1200-1400, hrg. von Eduard WINKELMANN, 2. Bd., Innsbruck 1885, s. 798, č. 1134), RBM III, s. 684, č. 1751 (příjemcem Mikuláš Toscarus); dále in: *Italienische Analekten zur Reichsgeschichte des 14. Jahrhunderts* (1310-1378), hrsg. von MOMMSEN, Theodor E., (Schriften der Monumenta Germaniae historica 11), Stuttgart 1952, s. 90, č. 202 (příjemcem Andreas de la Molza), s. 99, č. 228 (příjemcem hrabě Nolf de Montefeltre).

⁶¹² *Italienische Analekten zur Reichsgeschichte des 14. Jahrhunderts* (1310-1378), hg. von Theodor E. MOMMSEN (Schriften der Monumenta Germaniae historica 11), Stuttgart, 1952, s. 90, č. 202, s. 90, č. 203, s. 90, č. 205, s. 99, č. 229, s. 99-100, č. 231, s. 127, č. 307.

⁶¹³ Cenný přehled listin vydaných roku 1331 českým králem v Itálii podává Jiří SPĚVÁČEK, *Die Anfänge der Kanzlei Karls IV. auf italienischem Boden in den Jahren 1332/33*, in: *MIÖG* 76, 1968, s. 300-303. Listiny pro italské příjemce zhotovovali Janův důvěrník a posel Guillaume Pinchon a auditor soudu Janova dvora Rainer z Montepurciana, ibidem, s. 303-304.

jejich činnosti roku 1331 musíme spokojit s hypotézami. Je pravděpodobné, že čeští páni s králem vstoupili do Brescie a pak i do Parmy, ale necítili se v italském prostředí dobře. Kromě jazykové bariéry, kterou lépe překonávali frankofonní Lucemburčané, je znepokojoval život městských komun, jejichž očividné bohatství a moc ostře kontrastovaly s panskými představami o postavení měšťanů a se situací v Čechách. Král se brzy zapletl do nejrůznějších jednání a obklopil se rádci, kteří se v novém prostředí rychle zorientovali. K nim páni Petr a Hynek zřejmě nepatřili, král je nepotřeboval a navíc je zemské úřady komorníka a purkrabího vázaly k domovu více než Janova leníka Těmu z Koldic.

Čeští páni se nejspíše již zjara 1331 vrátili do Čech, kde oznámili, že čekat na slíbený králův příjezd by bylo zbytečné. Tím podnítili odchod několika zástupců české šlechty, měšťanstva a církve, kteří chtěli u krále co nejdříve vyřešit své záležitosti. Na cestu se s nimi vydal pan Těma z Koldic, který do Itálie doprovodil i vratislavského patricije Gysca z Reste.⁶¹⁴ Po jejich příchodu do Parmy v polovině května 1331, společně s řezenskými měšťany, se král snažil jejich požadavkům vyhovět.⁶¹⁵ Přednostně 16. května přistoupil k předání léna panu Albrechtovi z Neuberka, vlastníkovu značné části severozápadního Chebska. Jako chebští ministeriálové byli Neuberkové leníky římských králů, lenní a snad i služebné svazky je vázaly k fojtům z Weidy. Král svého leníka tentokrát odměnil exempcí ze všech daní, které by se kdy mohly dotknout Chebska. Zdá se, že Albrechtovi šlo hlavně o tuto podmínku, neboť Chebsko bylo právě v této době postiženo zvláštními daněmi, které Jan vypsál bez ohledu na privilegia z roku 1322.⁶¹⁶

Určitou stabilizaci lucemburské signorie přinesla Janova dohoda s papežským legátem 16. a 17. dubna, která přiměla Jana XXII. k vyčkávacímu postoji. Na říšském sněmu v Norimberce na jaře 1331 si císař na Jana naopak stěžoval a zmocnil Otu Habsburského, aby ve spolku s Uhry a Polskem napadl České království.⁶¹⁷ Ohlasy císařské hrozby Lucemburka přiměly k návratu za Alpy, dříve však do Itálie povolal syna Karla, jenž dorazil 29. března do

⁶¹⁴ Formulářově zachovaná listina z roku 1331 in: *Jacobi*, s. 58, č. 135; Gozwin *Eulenbruch* informuje o příchodu krále Jana do Itálie, odkud se Gozwin již vrátil; klíčová pasáž týkající se Těmy z Koldic: *Veniens autem recenter ab ipso rege dominus Thimo de Choltitz et ad ipsum continuo reversus bona fide consuluit, ut secum et cum Giscone de Reste, cive Wrat. in commissis mihi legationibus proficiscar.*

⁶¹⁵ Privilegium Řezenským in: RBM III, s. 685-686, č. 1756 (1331, 5, 14, Parma), privilegium Kadaňským ibidem, s. 689, č. 1761 (1331, 5, 24, Parma), rozhodnutí pro břevnovské benediktiny ibidem, s. 690, č. 1763 (1331, 6, 10, Pavia).

⁶¹⁶ RBM III, s. 688-689, č. 1759 (1331, 5, 16, Parma). Oproti názoru Františka KAVKY, *Západoevropský lenní systém jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, in: ČČH 3/88, 1990, s. 238, že Albrechtovi šlo o účinnější ochranu seniorem proti městu Chebu, preferuji svůj názor, opřený o studii Františka KUBŮ, *Štaufská ministerialita na Chebsku*, Cheb 1997, s. 54, 63.

⁶¹⁷ SCHIECHE, *Přispěvky*, s. 54-55. Již 3. března 1331 císař zakazuje mantovskému Aloisiovi Gonzagovi, který věřil, že podporou krále Jana pomáhá císařské straně, aby Jana v čemkoli poslouchal, srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 525-527.

Pavie a 15. dubna 1331 do Parmy.⁶¹⁸ Po setkání s otcem se Karel, zřejmě v květnu nebo červnu, v Parmě sešel i s Jindřichem Korutanským a Janem Jindřichem, zatímco papežský legát Karlovi 1. května zaslal vzácné dary.⁶¹⁹ Správu italské signorie a Karlovu ochranu pro dobu své nepřítomnosti Jan svěřil savojskému hraběti Ludvíkovi, který byl zetěm Azza Viscontiho. Tato skutečnost, která mohla usnadnit jednání s lucemburským protivníkem, se nakonec Lucemburkům vymstila.⁶²⁰

Král Jan opustil Parmu 2. června, brzy po vypsání řady nových daní a poplatků pro své signorie. Jejich vybírání jej cestou k severu zdržovalo, takže v Brescii byl 21. června a teprve počátkem července v Meraně.⁶²¹ Už zde ho však zastihli první vyslanci českých měst, s nimiž se na cestě stále setkával.⁶²² 13. července vydal na bavorské půdě, na hradě Kufsteinu, nařízení pro zhořelecké tkalce a za osm dní v Landshutu udělil nové výsady městu Domažlicím.⁶²³ Schůzku s Ludvíkem Bavorem sjednali Lucemburkovi poslové do Řezna, kam za Janem přijeli také předáci české šlechty a duchovenstva. Po netrpělivém čekání se po 21. červenci krále dočkali, jeho hlavní zájem však patřil císaři, s nímž tajně jednal na dunajském ostrově.⁶²⁴ Jednání prozatím ukončilo nepřátelství s císařem; Ludvík Bavor navíc 9 italských komun Janovi přiznal jako říšskou zástavu, Brescii a Luccu jako dědičná říšská léna, k čemuž panovníci připojili vzájemný slib pomoci a ochrany v lombardských državách.⁶²⁵ V Řezně také Jan vydal několik listin pro české příjemce, ale bylo mu zřejmé, že většina aristokracie České koruny očekává jeho příjezd do Prahy.⁶²⁶ Snaha zajistit si italské zisky také osobním jednáním s Filipem VI. a Janem XXII. jej vedla ke spěchu, proto svolal schůzi s aristokracií svých zemí do Domažlic, kam 14. srpna sám dorazil.

⁶¹⁸ V Pavii došlo ke známému útoku jedem na mladého Karla, kterému podlehli jeho dvořané: FRB III, s. 342. Co se týče krále Jana, měl se před jedy na pozoru už jen kvůli údajné otravě svého otce. Janovi poslové, přítomní 28. března 1331 v Avignonu, patrně uložili známému lékaři papeže Jana XXII. Janovi z Göttingen, aby sepsal recept protijedu, který pak zřejmě doručili králi. K tomu srov. Karl WENCK, *Johann von Göttingen, Arzt, Bischof und Politiker zur Zeit Kaiser Ludwigs des Bayern*, in: *Archiv für Geschichte der Medizin*, Band XVII, 1925, Heft 4, s. 148-149. Janem z Göttingen se zabývá také Milada ŘÍHOVÁ, *Královští lékaři. Lékaři na dvoře posledních Lucemburků*, in: *Documenta Pragensia XXII*, 2004, s. 329-330, kde uvádí, že tento lékař napsal *regimen sanitatis* pro mladého Karla IV.

⁶¹⁹ Karel obdržel lvička, papouška a ušlechtilého koně, srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 523, pozn. 2.

⁶²⁰ HÄRTEL, *Die Italienpolitik König Johanns von Böhmen*, s. 379-380. O předání moci Ludvíkovi Savojskému hovoří Karlův životopis in: FRB III, s. 342. Ludvíkovu poručnickou moc naznačuje i nedávno publikovaný papežův list z 1. října 1331, in: MVB-P, s. 527, č. 960.

⁶²¹ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 524; *Un itinéraire européen*, s. 105, 14-15.

⁶²² *Privilegium pro Olomouc* in: RBM III, s. 694, č. 1775 (1331, červenec, Merano).

⁶²³ RBM III, s. 691, č. 1769, s. 692, č. 1770.

⁶²⁴ FRB IV, s. 308.

⁶²⁵ RBM III, s. 697, č. 1788, 1789, s. 698, č. 1791, 1793, srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 529.

⁶²⁶ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 530, pozn. 1, s. 531-532.

Jak naznačuje Petr Žitavský, sešlo se v Domažlicích s králem i několik slezských Piastovců a některá říšská knížata.⁶²⁷ Početně bylo zastoupeno duchovenstvo a královská města, nechyběl snad ani Jan IV. z Dražic. Králi byla povolena obecná berně za slib, že už nebude žádat o žádnou další, ledaže by byla určena na korunovaci králova syna a vyvěnění dcer z případného dalšího manželství. Při vybírání nemělo být oddělováno církevní a městské zboží od statků šlechtických, což fakticky znamenalo, že se Jan vzdával speciální berně. Převaha duchovenstva a měst je ostatně patrná i ve skladbě příjemců Janových domažlických listin, přestože u šlechtických listin předpokládám, že se jich zachovalo méně.⁶²⁸ Král navíc své poddané vyzývá, že kdyby se on, jeho syn či kterýkoli jeho zástupce proti tomuto bernímu zákazu prohřešil, mají všichni právo se takovému přehmatu vzepřít.⁶²⁹ Oproti těmto výsadám přišli Janovi čeští dvořané spíše zkrátka. Přejdeme-li osvobození od daně pro mistra kuchyně Gottfrieda, zaznamenal ztrátu svých držav Vilém z Landštejna a ani Petr z Rožmberka asi nebyl zcela spokojen. U zemského soudu, kde se Petr s Janovou pomocí ucházel o odúmrt' hradu Janovic, se patrně prosadil nárok bratří z Janovic, kterým Rožmberk hrad vydal. Nyní dostává od krále odškodné v podobně několika vesnic, opět jako odúmrt', kterou Jan slibuje zavit cizích nároků.⁶³⁰ Šlechta si na králi také vyžádala odstranění Welfovce Frenclína Jakubova z podkomořského úřadu, kde ho opět nahradil Oldřich Pluh.⁶³¹ Král ho ovšem také jmenoval správcem či hejtmanem země namísto Jindřicha mladšího z Lipé.⁶³² Pro pána z Lipé to muselo být ponižující, neboť ještě roku 1317 Oldřich doprovázel jeho otce a bratra jako prostý rytíř

⁶²⁷ FRB IV, s. 308. Petrovo svědectví o Janově zanedbávání českých problémů zde čteme takřka mezi řádky: *Ibi* (tj. v Domažlicích), *ut vidi, negocia nova labore et tedia parant regi. Cum vero rex ibidem, quantum licuit, facta regni Boemie ac principum ac octo ducum, qui aderant, disposuisset...*

⁶²⁸ Pro břevnovský klášter je např. výhodné vrácení jeho statků v Pootaví a cla v Hartmanicích, které král minus docte udělil svému dvořanovi Vilémovi z Landštejna: RBM III, s. 700-701, č. 1800 (1331, 8, 19, Domažlice).

⁶²⁹ RBM III, s. 703-704, č. 1807.

⁶³⁰ Listiny vydány in: RBM III, s. 701, č. 1801 (pro Gottfrieda), s. 700-701, č. 1800 (ztráta držav Viléma z Landštejna), s. 706-707, č. 1812 (pro Petra z Rožmberka).

⁶³¹ Jaroslav ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských*. Zvláštní otisk ze Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy I., sešit 2), Praha 1921, s. 11; o odvolání z podkomořského úřadu píše sám Frenclín Balduinovi trevírskému in: *Jacobi*, s. 42-43, č. 92. Frenclín nejspíše zůstal v Praze, zatímco čeští páni vyšli králi naproti (do Domažlic či do Řezna?) a očernili ho. Frenclínovi král zůstal dlužen: *nec satisfactione previa debitorum, videlicet Mille CC sexag. ipsa mihi obligatur Camera...* Je to cenný doplněk k tvrzení Zbraslavské kroniky o Janově pronajímání hejtmanského úřadu: FRB IV, s. 275: *Regnum enim uni capitaneo vel duobus a rege committitur et ad annos pro determinata summa pecunie exponitur...* Oldřich Pluh jako podkomoř doložen in: RBM III, s. 755-756, č. 1944 (1332, 9, 13, Praha; zde Oldřich Pluh označen jako *camerarius*). Je příznačné, že Oldřich stále nemá stálý predikát. Až od roku 1337 se nazývá *Pluh z Rabštejna*. Jeho správcovství naznačuje také listina in: RBM III, s. 797, č. 2053 (1333, 10, 25, s.l.), která Pluhovu soudní pravomoc klade hned za pravomoc králova.

⁶³² Je to doloženo Zbraslavskou kronikou, FRB IV, s. 312: *Nunc enim per Vlricum, virum industrium, qui vulgariter Phluc, vel literaliter aratrum dicitur, prout in signo sui clypei ostenditur, tota Boemia regitur*. Srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 533.

z nevýznamného rodu. Nyní se v rukou tohoto povýšence sjednotil úřad zemského sudího, podkomořího a hejtmana království, což dosud nebylo obvyklé.⁶³³

Zpráva o útoku Oty Habsburského a Karla Roberta na Moravu českého krále přiměla k přesunu do Brna a pak Prahy, kde dal svolat zemskou hotovost. I když se zpráva ukázala nepravdivá, Jan válečné přípravy nepřerušil. Podle slov Petra Žitavského *vybírá ode všech obecnou daň, zvanou berně, a nadto uloží klášterníkům a měštům nejtěžší dávky*.⁶³⁴ Tím došlo k porušení Janových slibů, že nebude při výběru berně oddělovat šlechtu od duchovenstva a měst. Panovníkovým cílem však bylo rychle získat co nejvíce peněz a bojovníků, proto vycházel vstříc královským měštům, proto přiměl finančním darem k přijetí léna Oldřicha Zajíce z Valdeka.⁶³⁵ Cílem výpravy se měl stát Hlohov. Po smrti bezdětného Přemka Hlohovského (11. 1. 1331) se správy jeho údělu a ochrany jeho ženy – a své sestry – ujal Bolek II. Svidnický, který odmítal své knížectví poddat českému králi. O toto území ovšem stáli Přemkovi bratři, kteří byli Janovými leníky. Král proto přes Kutnou Horu a Chrudim dorazil do Vratislavi, kde sehnal plat svým žoldněřům, a s obléhacími stroji se počátkem října 1331 objevil u Hlohova.⁶³⁶ Nejprve ovšem přistoupil k jednání s hlohovskými měšťany a hejtmánem, který mu posléze město vydal. Lucemburk využil, že v jeho družině pobýval Jan Stínavský, a přiměl ho k prodeji svých dědičných práv na polovinu Hlohovska.⁶³⁷ 2. října 1331 pak jako pán města potvrdil jeho práva a slíbil, že ho nikdy neodloučí od Koruny české.⁶³⁸ Hejtmánem města Hlohova byl králem jmenován Hynek z Dubé, který v příštích letech hájil zájmy českého krále proti Vladislavu Lokýtkovi ve Slezsku a Velkopolsku. Výpravy se snad zúčastnil také zemský písař Štěpán, purkrabí na Lichtemburku, který nedávno vyvolal konflikt s klášterem ve Žďáru nad Sázavou. Král ho patrně pouze pokáral a jeho purkrabský oddíl připojil v Chrudimi ke svému vojsku.⁶³⁹

Dalším cílem tažení byla Poznaň, kterou Jan šest dní neúspěšně obléhal. Šlo spíše o improvizovaný pokus zasáhnout na citlivém místě Vladislava Lokýtky, který opět bojoval proti německým rytířům. Lucemburk poslal řádu pomocný oddíl vedený Otou z Begova a

⁶³³ Srov. Oldřichovo hodnocení u ŠUSTY, *Král cizinec*, s. 538, vycházející z ironické poznámky Zbraslavské kroniky in: FRB IV, s. 312.

⁶³⁴ *Zbraslavská kronika*, s. 384, FRB IV, s. 308: *Generalem steuram, que berna dicitur, rex ab omnibus recipit et super hoc exactiones claustralibus et civitatibus gravissimas imponit.*

⁶³⁵ Lenni revers Oldřicha Zajíce z Valdeka in: RBM III, s. 712, č. 1827, s. 812-813, č. 1828 (1331, 9, 13, Praha).

⁶³⁶ Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 39; situaci podrobně rozebrala Jana WOJTUCKA, *Začlenění Hlohovska do Koruny české a jeho vývoj v letech 1331-1384*, in: *Korunní země v dějinách českého státu. I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*. Edd. Lenka BOBKOVÁ – Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Jan ZDICHYNEC, Praha 2003, s. 96-160.

⁶³⁷ RBM III, s. 717, č. 1836 (1331, 10, 1, Hlohov).

⁶³⁸ RBM III, s. 717, č. 1837. Na nároky ostatních Přemkových bratrů se zapomnělo, Hlohovsko se stalo první přímou državou českého krále ve Slezsku.

⁶³⁹ RBM III, s. 714-715, č. 1831 (1331, 9, 17, Chrudim).

Poppem z Kökeritz, jádro vojska však Polsko opustilo.⁶⁴⁰ Skutečnou hrozbu pro české země znamenal rakousko-uherský spolek, smluvený 2. září 1331.⁶⁴¹ Královské vojsko se tedy přes Vratislav a Moravu rychle vrací k rakouské hranici. Z Olbramkostela u Znojma panovník volá o vojenskou pomoc k biskupovi Janu IV. z Dražic. *Podobné listy poslal pan Jan, český král, četným šlechticům, kteří zůstali po odchodu králově ve svých domovech, nadto i měšťanům pražským a mnoha jiným městům.*⁶⁴² Král, čekající dva týdny na nepřátelský útok u Laa (Lávy), očekávanou pomoc skutečně dostal a králův notář Jindřich mohl spokojeně zaznamenat, že *pánové Českého království věrně ve všem pomáhají našemu králi.*⁶⁴³ Zdá se ovšem, že páni se předchozího tažení k Hlohovu a Poznani ve velkém počtu nezúčastnili, nebo krále před poznaňským tažením opustili. Co se týče diplomatických pramenů, s Janem je v Olbramkostele zmíněn vratislavský patricij Jan (Hanko) z Reste, bratr Gyscův, který králi půjčil 60 kop grošů.⁶⁴⁴ V listopadu 1331 nepřátelé ustoupili, Jan se stáhl do Brna a pohraniční válku s Rakušany, připravenými severně od Dunaje k boji, svěřil českým a moravským šlechticům, zejména Jindřichovi ml. a Janovi z Lipé.⁶⁴⁵ Český král se sice ještě v první půli prosince zdržel v Praze, kde přijal lenní slib Boleslava Lehnicko-Břežského a jeho synů, pak ale vyrazil na Západ. Během předchozí kampaně krále doprovázel i jeho diplomat míšeňský biskup Vítek z Koldic, do Prahy se počátkem prosince sjela řada slezských knížat i vratislavský biskup Nanker.⁶⁴⁶

Janův odjezd 13. prosince proběhl v noci a byl opět nenápadný. I když Petrem Žitavským uváděný doprovod deseti mužů je nepravděpodobně nízký, je jasné, že s králem jeli jen příslušníci jeho čeledě, okruh nejnutnějších služebníků. Během rychlého přesunu se déle zdržel pouze s Ludvíkem Bavorem 19. prosince ve Frankfurtu a v lednu 1332 se již blížil k Fontainebleau. Kromě dohody s Filipem VI. o právním postavením Janovy italské signorie zde Lucemburk zasnoubil svou dceru Jitku-Gutu s francouzským následníkem trůnu Janem a obnovil závazek lenní pomoci Filipovi VI. Janovi šlo o získání vojenské pomoci z Francie, Filip

⁶⁴⁰ K válce proti Lokýtkovi podrobně ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 534-536; k vojenské pomoci řádu srov. Hans GROSSKOPF, *Die Herren von Lobdaburg bei Jena. Ein thüringisch-osterländisches Dynasten Geschlecht vom 12. zum 15. Jahrhundert*, Neustadt an der Orla 1929, s.61.

⁶⁴¹ RBM III, s. 708-709, č. 1817.

⁶⁴² *Zbraslavská kronika*, s. 386; FRB IV, s. 310: *Epistole consimiles a domino Johanne, rege Boemie, pluribus nobilibus, qui post recessum regis in suis domiciliis remanserant, insuper et civibus Pragensibus ac aliis multis civitatibus sunt transmissae...*

⁶⁴³ *Zbraslavská kronika*, s. 387.

⁶⁴⁴ RBM III, s. 720, č. 1846, srov. Colmar GRÜNHAGEN, *Die Herren von Reste*, s. 37, kde je tato událost datována k roku 1329.

⁶⁴⁵ FRB IV, s. 311; Podrobnější světelské analý říkají, že čeští šlechtici do války vyrazili z předsunutých rakouských měst, zejména z Lávy a Vitorazi, celou zimu v Rakousku plenili a nekladl jim odpor nikdo kromě hraběte z Retzu a pánů z Meissova: MGH, *Scriptores*, Band IX, ed. G. H. PERTZ, Hannover 1851, s. 681-2.

⁶⁴⁶ Lenní slib: RBM III, s. 725, č. 1862 (1331, 12, 13, Praha).

VI. však nejspíš očekával, že Jan mu předá vrchní moc nad svými italskými signoriemi. K tomu však oba potřebovali souhlas Jana XXII., k němuž Jan vyslal koncem roku 1331 posly.⁶⁴⁷

Jan v lednu a únoru 1332 přebýval u francouzského dvora, kde čekal na papežovo pozvání do Avignonu. Tou dobou přišla od papeže řada příkazů, ale i milostí pro Janovy dvořany. Jan Volek získal provizi na faru v Malině a kanonikát ve Freisingu, rezervaci na další církevní úřad v bamberské diecézi a plné odpuštění hříchů v okamžiku smrti.⁶⁴⁸ Jistě ho potěšily také tříleté odpustky, určené na opravu vyšehradského kostela, kterou Jan Volek zahájil ještě s Eliškou Přemyslovnou.⁶⁴⁹ Vůči Janovým politickým plánům v Itálii byl Jan XXII. opatrný, zrazoval krále od návštěvy Avignonu a vyzýval ho, aby se vyvaroval spojenectví s Ludvíkem Bavorskem.⁶⁵⁰ Během francouzského pobytu se Jan zřejmě obešel bez českých pánů, jedinou výjimkou byl snad Hartneid z Lichtensteina, držitel jihomoravského Mikulova. 11. března 1332 král Jan jeho statky osvobodil od berně a Hartneida, jeho potomky i poddané zbavil právní příslušnosti k zemskému soudu.⁶⁵¹ První koncese zřejmě znamenala úlevu pro Lichtensteinovy statky, kterých se asi dotýkala pohraniční válka. Druhá výsada, která byla typická pro královy leniky, naznačuje, že Hartneid mezi ně patřil, byť tato lenní vazba měla starší tradici.⁶⁵²

Pan Hartneid patrně českému králi přinášel zprávy o válce českých pánů v Rakousku. Páni z Lipé za podpory Beneše z Vartemberka a dalších českých pánů s velkým sebevědomím pronikali hluboko do sousední země a bezohledným pleněním vyprovokovali odvetu. 11. března 1332 při nájezdu k Mailbergu byli čeští šlechtici zaskočeni oddílem hraběte Albrechta z Halsu, který zabil Beneše z Vartemberka a četné další šlechtice, zejména oba pány z Lipé, vzal do zajetí.⁶⁵³ Král Jan ještě 12. března dal císaři a Balduinovi moc rozhodnout, zda je útokem vinen

⁶⁴⁷ RBM III, s. 727, č. 1867. K jednání ve Fontainebleau podrobně ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 541-542, SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 496-497; REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 225-226 zdůrazňuje relativní nevýhodnost případné lenní služby s 400, resp. 300 jezdcí. Král Jan si ovšem již roku 1337 vymínil na jejich vybavení a vyzbrojení žold 30 000 pařížských liber. Pozoruhodný je Janův slib, že francouzskému králi pomůže i proti císaři, pokud tento poskytne válečnou pomoc říšskému knížeti, který válčí proti Francii. K problému hodnocení podobných slibů, preferujících lenní vazby k Francii před věrností Říši, srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 216-221. Otevřenou otázku představuje také Janův zájem o římský královský trůn, který smlouva předpokládá. K tomu srov. *Un itinéraire européen*, s. 33-41.

⁶⁴⁸ MVB-P, s. 530-531, č. 966, s. 537, č. 976, s. 531-532, č. 967, s. 532, č. 968 (1332, 1, 9, Avignon).

⁶⁴⁹ MVB-P, s. 532-533, č. 969 (1332, 1, 9, Avignon); srov. Klára BENEŠOVSKÁ, *Eliška Přemyslovna a Vyšehrad*, in: *Umění* 39, 1991, s. 219-222.

⁶⁵⁰ MVB-P, s. 537-538, č. 977, s. 538, č. 978. Srov. SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 497-498.

⁶⁵¹ RBM III, s. 734, č. 1881 (1332, 3, 11, Paříž).

⁶⁵² První Lichtenstein, který se usadil na Moravě, byl pan Jindřich, který od Přemysla Otakara II. dostal Mikulov (srov. Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Vídeň 1930, s. 202). V tomto darování se uvádí, že bylo provedeno německým právem, což Ladislav HOSÁK pokládá za právo lenní, srov. Ladislav HOSÁK, *Středověká kolonizace Dyjskosvrateckého úvalu* (Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas philosophica 42, Historica XI), Praha 1967, s. 46.

⁶⁵³ Nejpodrobněji událost líčí Zbraslavská kronika: FRB IV, s. 313; zajetí pánů z Lipé zmiňuje i listina in: RBM III, s. 735, č. 1884 (1332, 3, 15, Vídeň).

on nebo Habsburkové a kdo má být odškodněn.⁶⁵⁴ Po mailberské porážce se ovšem rozhodl pověřit jednáním české pány, k nimž připojil jako své důvěrníky saského vévodu Rudolfa a jeho bratra, pasovského biskupa Albrechta.⁶⁵⁵ Na francouzském dvoře ho zaměstnával spor mezi Filipem VI. a jeho švagrem hrabětem Robertem z Artois, který měl spolu s dalšími francouzskými páry rozhodnout. Místo Janem navrženého smíru však Filip VI. zvolil boj s Robertovým ochráncem, brabantským vévodou Janem III. Český král Filipa VI. podpořil, v květnu 1332 dokonce uzavřel alianci s kolínským arcibiskupem, lutyšským biskupem a řadou hrabat, která více než dva roky s brabantským vévodou válčila.⁶⁵⁶ Hlavním motivem spojenců bylo zastavení brabantské teritoriální expanze, Janovi šlo navíc o Limbursko, které Lucemburkové bitvou u Worringen (1288) ztratili.⁶⁵⁷

V průběhu jara a léta byl tedy český král dostatečně politicky vytížen, stále čekal na pozvání do Avignonu, a proto se zdržoval střídavě v Brabantsku a Lucembursku, kde ho našli také poslové kláštera ve Waldsassen.⁶⁵⁸ Aby odlehčil českým zemím ze severozápadu, rozhodl se prostřednictvím svého diplomata biskupa Vítka z Koldic přimět míšeňského markrabího a císařova zetě Fridricha II. ke spojení. Jako posel mu nejspíše posloužil biskupův bratr Těma, který do Lucemburska přivedl vedle svého bratra a míšeňských pánů také Hajmana z Dubé a Náchoda. Počátek června 1332 byla zpečetěna smlouva, která kromě deklarace přátelských vztahů zakazovala oběma knížatům vznášet územní nároky v zemi souseda. V případě napadení ze strany císaře měli spojenci zachovat neutralitu.⁶⁵⁹

Povšimněme si přítomnosti Hajmana z Dubé, který krále doprovázel už do Vratislavi na jaře 1327 a za krále ručil v Meranu na podzim téhož roku. Hajman spolu s bratrem Hynkem Hlaváčem někdy před rokem 1325 ztratili zástavní panství Veliš s Jičínem, které král Jan roku 1316 předal jejich otci Půtovi, ale náhradou jim panovník svěřil Náchod, jenž vyměnil s Ješkem z Náchoda za jiné statky.⁶⁶⁰ Podle Augusta Sedláčka dostali Ronovci hrad lénem a to patrně pro jeho strategickou hodnotu při cestě do Kladska.⁶⁶¹ Někdy v této době byl hrad rozšířen o dobře

⁶⁵⁴ RBM III, s. 734, č. 1882.

⁶⁵⁵ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 545.

⁶⁵⁶ RBM III, s. 738, č. 1897 (1332, 5, 11, Perwez v Brabantsku- Helchin).

⁶⁵⁷ SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 498-499; k motivaci protibrabantské aliance podrobněji REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 326-327. Limburskou motivaci Janova boje uvádí také Zbraslavská kronika: FRB IV, s. 319.

⁶⁵⁸ RBM III, s. 737, č. 1894, 1895 (1332, 4, 26, Lucemburk).

⁶⁵⁹ RBM III, s. 740-741, č. 1905, s. 741-742, č. 1906. Z míšeňských pánů u smlouvy nechyběli Heřman purkrabí Míšeňský, Konrád z Lizniku nebo Ota z Kotvic, z lucemburské šlechty Arnold z Blankenheimu, přítomen byl i Balduin Trevírský.

⁶⁶⁰ Transakci přesvědčivě popsal František ŠEBEK et al., *Dějiny Pardubic*, I. díl, Pardubice 1990, s. 45, pozn. 35. Srov. *Summa Gerhardi*, s. 90-91, č. 71 a s. 91 pozn. 1.

⁶⁶¹ SEDLÁČEK, *Hrady*, V, s. 9. Se Sedláčkem nesusouhlasí František KAVKA, *Západoevropský lenní systém*, s. 235, pozn. 40.

opevněné předhradí a začala výstavba hradeb, spojujících hrad s městem. Nedaleké Broumovsko král před rokem 1331 zastavil Wolframovi a Matyášovi z Panevic, oblast Trutnovska byla roku 1329 předána Jindřichovi Javorskému. Podle těchto indicíí lze usoudit, že majetkové přesuny ve prospěch králových přívrženců v severovýchodních Čechách měly na úkol zajistit strategickými opěrnými body oblasti sousedící se Svidnickem, jehož kníže Bolek II. podporoval spíše Vladislava Lokýtky než české zájmy ve Slezsku.⁶⁶² Král ovšem po událostech v Hlohově nemohl očekávat, že si ho Bolek II. oblíbí. Jako výhrůžku slezskému knížeti lze proto chápat Janovo převzetí města Niemcza (Nimptsch), ležícího 30 km od Svidnice a zastaveného Boleslavem Lehnicko-Břežským svídnickým knížatům za 800 hřiven. Český král za tuto součást lehnického knížectví Boleslavovi zaplatil 1000 kop grošů a získal možnost ji vyplatit.⁶⁶³ Opatření tohoto druhu jen zvyšovala význam severovýchodních Čech a držitelů Náchoda, kteří svůj hrad, podobně jako sousední Kladsko, vybavili manskou soustavou.⁶⁶⁴

Dočasné ukončení války v Brabantsku, zjednané Filipem VI. 20. června 1332 v Compiègne, umožnilo Janovi opustit Francii a spolu s Balduinem Trevírským projednat další postup vůči císaři a papeži. Jan XXII. návštěvu krále Jana definitivně odmítl, což českého krále tlačilo k smířlivosti vůči Ludvíku Bavorovi a Habsburkům. Ti dosáhli smlouvou z 12. července 1332 určité satisfakce, neboť český král jim měl vrátit hrady Vitoraz, Egenberg a Lávu. Na přání českých pánů měl Jan budoucí mír zpečetit také svatbou s dcerou Fridricha Habsburského Eliškou.⁶⁶⁵ Zvláště tato podmínka vzbudila u Jana značnou nevoli, po předchozích úspěších v rakouských válkách byl dohoda rozhodně ponižující.⁶⁶⁶ Horší ovšem bylo úspěšné povstání,

⁶⁶² Před polovinou 14. století zesílil Broumovsko ještě hrad Adršpach, srov. Jan ČÍŽEK – Jiří SLAVÍK, *Adršpach, hrad Jana Lucemburského?*, in: *Castellologica Bohemica* 6/I, Praha 1998, s. 171-186. K Náchodu naposledy titíž autoři, *Manská soustava náchodského hradu*, in: *Castellologica Bohemica* 8/I, Praha 2002, s. 67-88. Připomínám, že tzv. *Majestas Carolina* řadí Adršpach (*Eberspach*) k dočasně zastavitelným hradům.

⁶⁶³ RBM III, s. 718-719, č. 1840 (1331, 10, 19, Vratislav). Erich GOSPOS, *Die Politik Bolkos II. von Schweidnitz-Jauer (1326-1368)*, Inaugural-Dissertation (Universität Halle-Wittenberg), Halle am Saale, 1910, s. 20-21. Podobnou transakci získali Lucemburkové 8. ledna 1337 výkupní právo na münsterberský Reichenbach, ležící asi 15 km od Svidnice, který mohl být ze svídnické zástavy vyplacen za 2000 hřiven, srov. GOPOS, cit. dílo, s. 27-28. Nezapomeňme ovšem na to, že české lenní svrchovanosti nepodléhal tako Bolek Münsterberský a Jindřich Javorský, ačkoli s posledně jmenovaným měl český král od roku 1329 trvale dobré styky.

⁶⁶⁴ Jan ČÍŽEK – Jiří SLAVÍK, *Manská soustava náchodského hradu*, in: *Castellologica Bohemica* 8/I, Praha 2002, s. 67-88. Naposledy k Janově politice opěrných bodů vůči Slezsku Lydie BAŠTECKÁ et al., *Dějiny Náchoda*, Praha 2004, s. 31-37.

⁶⁶⁵ RBM III, s. 744-746, č. 1914 (1332, 7, 12, Vídeň). Jan musel také odstoupit dva hrady uherskému králi. Smlouvu zmiňuje Zbraslavská kronika (FRB IV, s. 313) a Jan z Viktringu (Ioannes Victoriensis *Ioannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*, ed. Fedorus SCHNEIDER, Tomus I., *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum*, Hannoverae et Lipsiae 1909, s. 137), papeže Jana XXII. o ní informoval Jan IV. z Dražic: MVB-P, s. 553, č. 1013. Tento zdroj zmiňuje přísahu 7 mocných pánů z každé zúčastněné strany, o čemž smlouva nemluví (*Item quod hec compleri iuraverunt septem valenciores barones parcium earundem*). Jan z Viktringu zdůrazňuje iniciativu českých pánů ohledně sňatku.

⁶⁶⁶ K podmínkám plánovaného sňatku srov. Emil KLAGES, *Johann von Luxemburg und seine auf Böhmen gerichtete Heiratspolitik (1310-1342)*, in: *MVGDB* 50, 1912, s. 326-327, nověji sleduje příbuzenské hledisko

kteří 15. června 1322 v Brescii smetlo lucemburskou nadvládu a bylo předzvěstí aliance nejmocnějších lombardských signorů, proti níž stál nezkušený Janův syn.⁶⁶⁷

Po svatbě své dcery Guty v Melunu se Lucemburk obrátil do Arlonu, kde se setkal s Tomášem ze Siebenbornu, dvořanem sloužícím již Jindřichovi VII. a nedávným poslem k Azzovi Viscontimu (1330), aby mu vystavil dlužní úpis.⁶⁶⁸ Pak již nemohl odkládat návštěvu císaře, ke které ho přesvědčoval jeho strýc Balduin. Trevířský arcibiskup zatím (17. 8.) v Norimberku s Ludvíkem Bavorem uzavřel spojenectví, namířené v určitém případě i proti českému králi. 23.-24. srpna se s císařem spojil také král Jan, který na potvrzení svých slibů pozval do Norimberka také české pány Jindřicha mladšího z Lipé, Těmu z Koldic, Viléma z Landštejna, Otu z Bergova a Oldřicha Pluha.⁶⁶⁹ Z říšských důvěrníků se za dohodu zaručili Janův zeť Jindřich Dolnobavorský, hrabě Oldřich z Hanau, Konrád z Löslich a Hartman z Kronenbergu.⁶⁷⁰ Pan Ota z Bergova donesl českému králi zprávu o nové válce Vladislava Lokýtky s řádem německých rytířů, do níž se zapojil také český hejtman v Hlohovsku Hynek z Dubé. Jan Lucemburský pouze ujistil řád o své podpoře a spolehl se na iniciativu svých šlechtických zástupců.⁶⁷¹ Důležitější pro něj byl smír v Bavorsku, který se přímo týkal jeho dcery a zetě. Potom už zamířil z Pasova do Čech. Během týdne Jan shromáždil peníze, především na úkor klášterů a Židů, které zatížila tříletá královská daň.⁶⁷² Správu královské domény ponechal v rukou Oldřicha Pluha, který čile budoval své rabštejnské sídlo, ze Slezska se asi v listopadu vrátil Hynek Berka z Dubé, který byl Oldřichovi nápomocen v soudních

sňatku Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.* (Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit, Band 2), Warendorf 1988, s. 112.

⁶⁶⁷ ŠUSTA, Král cizinec, s. 547-550; podrobně Emil WERUNSKY, *Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit*, Band I (1316-1346), Innsbruck 1880, s. 55-68.

⁶⁶⁸ RBM III, s. 749, č. 1925 (1332, 8, 7, Arlon).

⁶⁶⁹ K norimberské schůzce podrobně ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 550-552, naposledy v rámci říšské (německé) politiky Heinz THOMAS, *Ludwig der Bayer (1282 - 1347). Kaiser und Ketzer*, Graz - Wien - Köln 1993, s. 275-277. Autor zde akcentuje obojakost politiky krále Jana mezi císařem a Francií a politické zisky arcibiskupa Balduina.

⁶⁷⁰ RBM III, s. 752-753, č. 1934 (1332, 8, 24, Norimberk). Nelze samozřejmě vyloučit, že čeští páni pobývali před schůzkou v Norimberku po boku českého krále, avšak minimálně u správce královských měst a klášterů podkomořího Oldřicha Pluha a Oty z Bergova, který Janovi přinesl poselství od řádu německých rytířů, je to málo pravděpodobné. U říšských ručitelů lze upozornit na velmi úzké lenní vztahy Konráda z Löslichu s Balduinem Trevířským. Nejde o míšeňského Konráda z Lizniku, jak soudí ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 551, pozn. 3; srovnej transkripci Konrádova predikátu in: *Die Balduineen. Aufbau, Entstehung und Inhalt der Urkundensammlung des Erzbischofs Balduin von Trier*. Bearbeitet von Johannes Mötsch, (Veröffentlichungen der Landesarchivverwaltung Rheinland-Pfalz, Bd. 33), Koblenz, Selbstverlag der Landesarchivverwaltung Rheinland-Pfalz 1980, s. 452, č. 740 - *Leysenich*, s. 468, č. 917 - *Lossenich*, s. 544, č. 1603 - *Lussenich*, s. 555-556, č. 1673 - *Losnich*, s. 589, č. 1938 - *Lussenich*. Hartmana z Kronenbergu a Oldřicha z Hanau pokládám za vazaly krále Jana, zatímco u Konráda z Löslich jde o garanta smlouvy ze strany trevířského kurfiřta, kterému na ní velice záleželo. Císařovým zástupcem v Itálii byl opět jmenován Berthold z Niffen, který se pak trvale zdržuje v Janově blízkosti (např. 14. září 1332 v Praze: RBM III, s. 757, č. 1946).

⁶⁷¹ RBM III, s. 753-754, č. 1938 (1332, 8, 26, Norimberk), s. 755, č. 1943; ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 554-555.

⁶⁷² FRB IV, s. 314; kláštery za financování královny politiky někdy platily ztrátami svých držav (Zbraslav), král se však snažil kompenzovat jejich finanční ztráty privilegii nebo jejich konfirmacemi (RBM III, s. 755, č. 1942, s. 756-757, č. 1945). K židovské dani srov. RBM III, s. 758, č. 1948.

záležitostech.⁶⁷³ Krále, spěchajícího do Francie, tentokrát následovali jeho leníci Oldřich a Zbyněk Zajícové z Valdeka a Fricek z Egerberka.⁶⁷⁴ Českému králi ovšem nešlo jen o rytířské radovánky a pasování zetě Jana, ale také o jednání s papežem a vojenskou pomoc francouzského krále.⁶⁷⁵ České bojovníky, kteří se mohli spolehnout na inaugurační diplomy a odpeřit vojenské tažení do zahraničí, král využít nejspíše nemohl, pouze jeho čeští a moravští leníci, jichž zatím nebylo mnoho, jej snad následovali. Možná právě prosazování lenního systému v českých zemích Janovi významně napomohlo rekrutovat české válečníky pro své zahraniční akce.

Prostřednictvím francouzského dvora se Lucemburkovi konečně otevřela cesta do Avignonu, kde od 10. listopadu ztrávil plných 14 dní. Český král opět odložil stranou sliby dané císaři a svá italská města se chystal přijmout lénem od Jana XXII.. Na pořad jednání přišel také proponovaný králův sňatek s Eliškou Habsburskou, který si ovšem Lucemburk přál mnohem méně než čeští a rakouští feudálové.⁶⁷⁶ Pro uklidnění Habsburků ovšem český král šířil ohledně dispense optimismus, který měl ve Vidni překonat Janovo rozladění z mailberské porážky.⁶⁷⁷ Lucemburk patrně dobře věděl, jak těžké boje svádí jeho syn v Itálii, proto se před Vánoci vrátil do Paříže, kde shromáždil 800 rytířů, zejména z řad francouzských feudálů, a na Vánoce se vydal z Paříže do Lombardie.⁶⁷⁸ Přes Lucembursko a Savojsko dorazila výprava 22. ledna 1333 do Turína, kde ji přivítal a ubytoval Filip Savojský.⁶⁷⁹ 26. února se český král se synem setkal v Parmě.⁶⁸⁰

⁶⁷³ RBM III, s. 755-756, č. 1944 (1332, 9, 13, Praha): Jan potvrzuje výměnu statků mezi plasským klášterem a Oldřichem Pluhem ležících poblíž hradu Rabštejna nad Střelou, šlo asi o zaokrouhlení Oldřichova rabštejnského panství; Oldřichova soudcovská úloha v rámci podkomořství doložena in: RBM III, s. 762-763, č. 1964 (1332, 12, 3, Praha).

⁶⁷⁴ RBM III, s. 764, č. 1968 (1332, 12, 24, Paříž).

⁶⁷⁵ K Janově odjezdu srov. FRB IV, s. 314. Zbraslavský kronikář měl v Janově družině opět svého informátora, písaře Jindřicha. Jiný zpravodaj Petra Žitavského, bratr Mikuláš, pobýval s Karlem Lucemburským v Itálii.

⁶⁷⁶ VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik*, s. 112. Král to naznačil informací, že dohoda s Habsburky bude platná, ať bude dispens k sňatku udělen nebo nebude. To aspoň Jan XXII. sděluje Filipovi VI., kterého žádá o vyjádření ohledně dispense: MVB-P, s. 553-554, č. 1015 (1332, 9, 26, Avignon). Odmítnutí udělit dispens: MVB-P, s. 579, č. 1079 (1333, 5, 1, Avignon). Odmítavý postoj českého krále k sňatku, vyjádřený výmluvou na impotenci, zaznamenal Jan z Viktringu: *Ioannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*. ed. Fedorus SCHNEIDER, Tomus II., *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum, Hannoverae et Lipsiae* 1909 – 1910, s. 144-145. Kronikář výmluvu datuje k roku 1333, avšak po oznámení důvodů pro zamítnutí dispense Habsburkům, které papež v květnu 1333 slibuje, by výmluva byla zbytečná. Jan se tedy sňatku vyhýbal patrně již před tímto datem, ačkoli rozhodnutí zatím bylo na papeži. O tom, že král Jan věděl o Eliščině plicní chorobě (*Ioannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*, II, s. 203), spekuluje KLAGES, *Johann von Luxemburg und seine auf Böhmen gerichtete Heiratspolitik*, s. 327.

⁶⁷⁷ To uvádí písař Jindřich: FRB IV, s. 315: *Preterea dominus papa de contrahendis matrimoniis inter regem Boemie et filiam ducis Austrie, insuper inter filium Bawari et filiam regis Boemie, ut dicitur, dispensabit*. Jednalo se ovšem i o sňatku Janovy dcerky Anny s nejstarším synem Ludvíka Bavora, srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 558.

⁶⁷⁸ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 561. Janova cesta z Avignonu do Vídně (RBM III, s. 762, č. 1963: 1332, 11, 30, Vídeň) a zpět do Paříže není časově vyloučená, není však vzhledem k Janovým politickým cílům příliš logická.

⁶⁷⁹ Janův pobyt v Lucembursku dokládá listina in: RBM III, s. 766-767, č. 1973 (1333, 1, 5, Lucemburk). Cenné svědectví o ubytování králova průvodu a vojenského sboru podal Karel GOLÁŇ v netištěné disertační práci, která

Po ztrátě Brescie, Bergama a Pavie již nemohlo být pochyb, že Lucemburky čeká namáhavá a finančně náročná válka. Karlův poručník a ochránce Ludvík Savojský přešel na stranu lombardské ligy, takže princ Karel se musel opírat o své italské vikáře, zejména pány de Rubeis (Rossi), dvorské sudí Raynera de Montepurciano a Jana de Landulphis i lucemburské pány Simona Philippiho a Arnolda z Pittingen. Cenné služby pro něj konali také notáři a poslové Jan Pauli z Pistoje a Mikuláš z Brna, který představoval Karlovu spojku do Tyrol.⁶⁸¹ České šlechty v Itálii v této době nenejdeme, po příchodu Janova francouzského vojska to také není příliš pravděpodobné, pouze informátor Petra Žitavského cisterciák Mikuláš patrně udržoval spojení se svým opatem.⁶⁸² Díky němu se do Zbraslavské kroniky dostala zpráva o vítězství u San Felice, které však bylo jen labutí písní lucemburské signorie. Zbývajíc města byla Karlem a Janem neustále vysávána novými půjčkami a daněmi, které byly Janem zpočátku zrušeny nebo sníženy.⁶⁸³ Po dubnové porážce papežského legáta a Janových oddílů u Ferrary byl český král donucen přistoupit na příměří trvajíc od 19. července do 11. listopadu.⁶⁸⁴ Oba Lucemburkové se poté sešli v Luce, jejíž správu po Simonovi Philippim převzal v létě 1333 Mikuláš z Brna. Předáním nových statutů této dědičné signorii (8. 8. 1333) i fundacemi nového hradu a špitálu Panny Marie *ad Carceres* Karel potvrdil svůj zvláštní zájem na udržení Luccy.⁶⁸⁵ V druhé polovině srpna ovšem Karel odjel z Luccy k severu, aby počátkem října 1333 dojednal s Jindřichem Korutanským nové podmínky splacení dlužných 40 000 hřiven.

Jan si jistě povšiml Karlova zájmu o lucckou državu, na druhou stranu mu bylo zřejmé, že udržení italského panství by ho stálo příliš času a prostředků, které potřeboval pro svou lucemburskou a říšskou politiku. Karel, který Luccu nechtěl natrvalo ztratit a byl si vědom

mi bylo dostupná v rámci pozůstalosti prof. Josefa Šusty, uložené v Národním archivu ČR (dříve Státní ústřední archiv ČR); k ubytování v Turině zde viz s. 125.

⁶⁸⁰ Následující itinerář obou Lucemburků podává *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 105.

⁶⁸¹ Karlovy rádce poznáváme z jeho vlastního životopisu (FRB III, s. 343) a listin, které Karel roku 1332 vydal, zejm. *Italienische Analekten*, s. 95, č. 219. (1332, 7, 13, Parma); srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Die Anfänge der Kanzlei Karls IV. auf italienischem Boden in den Jahren 1332/33*, in: *MIÖG* 76, 1968, s. 307.

⁶⁸² Není ovšem vyloučeno, že s králem stále pobývali páni z Valdeka a fricek z Egerberka, kteří s ním minulého roku trávili Vánoce v Paříži: RBM III, s. 764, č. 1968. K Mikulášovi srov. FRB IV, s. 315: *Istis omnibus frater Nycolaus, filius meus dilectus, interfuit et michi per ordinem enarravit...*

⁶⁸³ Srovnej Emil WERUNSKY, *Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit, I. Band (1316-1346)*, Innsbruck 1880, s. 60-61, 78-79, 86, pozn. 2 (lucemburské příjmy z Parmy a Reggio), s. 84-85 (daně z Luccy v lednu 1333).

Z finančních důvodů Karel porušil i svá statuta, vydaná pro město Lucca. 17. srpna 1333 v Parmě Karel udělil Giovannimu Forteguerra luccký Castell Cotrozzo ve farnosti Brancoli a jmenoval ho vikářem vikárie Camajore na 5 let: jednak šlo darování lucckého majetku, jednak předání vikárie nebylo právem signora, ale generální rady 250 lucckých měšťanů (ibidem, s. 103). K finančním potížím naposledy Ellen WIDDER, *Itinerar und Politik. Studien zur Reisherrschaft Karls IV. südlich der Alpen* (Beihefte zur J. F. Böhmer, Regesta Imperii, Bd. 10), Köln – Weimar – Wien 1993, s. 34-35.

⁶⁸⁴ ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 565; k zkrácenému výkladu Karlovy autogiografie ohledně Janovo přijetí příměří srov. Ellen WIDDER, *Itinerar und Politik*, s. 42-43.

⁶⁸⁵ Srov. Ellen WIDDER, *Itinerar und Politik*, s. 43-50.

otcova ochabujícího zájmu o italskou politiku, byl Janem patrně postaven před rozhodnutí, zda od něj převzít jeho signorie se všemi dosavadními zisky i ztrátami. Podle Karlova životopisu se princ tohoto obtížného závazku zřekl, avšak jeho další záměry při cestě do Merána nám unikají. V centru Tyrol patrně zvážil všechna pro a proti v italské politice. Za Karlovo rozhodnutí odejít do Čech každopádně nelze svalit větší díl zodpovědnosti na české pány, kteří mu tuto možnost předestřeli.⁶⁸⁶ Rozhodně není pravda, že moc a vliv českých pánů, kteří do Merána přišli, byla v domácím prostředí neomezená, a že žádný z nich neměl ke králi *nějaký trvale kladný vztah*.⁶⁸⁷ Jejich rozhodnutí přimět prince k odchodu do Čech nebylo tolik motivováno osobními zkušenostmi s Janem Lucemburským, ale vycházelo spíše z Janova nedbalého a bezohledného poměru k české aristokracii posledních let.⁶⁸⁸ Připomeňme nepříjemné závazky českých pánů za věno pro Markétu Tyrolskou, srpnový sněm roku 1331 v Domažlicích, který krále zdržoval od zahraniční aktivity a přinesl posílení vlivu českého duchovenstva a měst na úkor dosud všemocné šlechty. Ani správa země, předaná zde do rukou povýšence Oldřicha Pluha, neuspokojovala panstvo či duchovenstvo, jehož práva začal důrazně zastupovat pražský biskup. Páni z Lipé naopak utrpěli v březnu 1332 u Mailberku těžkou porážku. Následná jednání, na která Jan poslal jen své delegáty, přenesla garanci pohraničního míru na českou šlechtu, avšak Janův postoj k proponovanému sňatku s Eliškou Habsburskou sebevědomí českých pánů opět podlomil. Českému panstvu jistě také vadily expanzivní ambice Oldřicha z Leuchtenberka, který ve službách králova zetě Jindřicha Dolnobavorského roku 1332 získal průvod mezi Norimberkem a Čechami spolu s hradem Přimdou.⁶⁸⁹ Určitou osobní nespokojenost vůči králi snad pociťovali Petr z Rožmberka a Vilém z Landštejna kvůli ztrátě nemovitostí na

⁶⁸⁶ Zde se spíše doplňují než střetávají názory Jiřího SPĚVÁČKA, *Meránské úmluvy z r. 1333 a jejich předpoklady (Cesta Karla IV. k moci)*, in: ČsČH 16, 1968, s. 153-176 s míněním Ellen WIDDEROVÉ, *Itinerar und Politik*, s. 50-52. Zatímco Spěváček na s. 171 zdůrazňuje, že iniciativa českých velmožů byla *výrazem síly a rozhodnosti vůle neponechávat české země de facto bez hlavy a nešlo jim o nic víc, než o symbol královské moci v zemi, poněvadž skutečnou moc měli ono sami ve svých rukou...*, Widderová ukazuje na špatnou finanční situaci italských měst pod lucemburskou nadvládou a akcentuje Karlovu iniciativu vrátit se k dědičnému panství českých králů, od něhož ho italská politika vzdalovala.

⁶⁸⁷ Jiří SPĚVÁČEK, *Meránské úmluvy*, s. 165.

⁶⁸⁸ Podobně hodnotí vývoj vnitřních poměrů v Čechách po smrti Jindřicha staršího z Lipé a návratu Jana IV. z Dražic (1329) do příchodu Karla do Čech (1333) Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, České dějiny II/3, Praha 1946, s. 128-140. Šusta na s. 139 dokonce předpokládá, ačkoli pro to nemá doklady, že z určitého okruhu pánů, o které se pak Karel mohl opřít, se již během jeho italského pobytu ozývalo volání po jeho příjezdu a obnově pořádku a královské moci. To souzní se závěrem 2. knihy Zbraslavské kroniky, FRB IV, s. 316: *Nullus plene de Lombordia veniens narrare sufficit, quanta mirabilia Johannes, rex Boemie, ibi facit. Barones vero regni Boemie propter diutinam regis ipsorum absenciam contrahunt sibi amplioem in diviciis et in viris potenciam, usurpantes sibi omnia, scilicet municiones et castra. Nec est iam exceptis paucis civitatibus municio aliqua aut castrum in regno Boemie, quam aut quod Johannes, rex Boemie, in sua habeat potestate. Omnia enim hec sunt per hunc regem aut obligata nomine pignoris aut distracta; preterea propter absenciam regis pax in regno deficit et vis legis.*

⁶⁸⁹ RBM III, s. 735, č. 1885, 1886 (1332, 3, 26, Mitterfels), srov. také RBM III, s. 747, č. 1918 (1332, 7, 19, Cheb). Připomínám, že šlo o muže, který v dubnu 1315 na nátlak české šlechty musel odejít z Janových služeb i z Čech.

domažlickém sněmu, nejspíše ani Jindřichovi mladšímu z Lipé se nezamlovala Janova lhostejnost po porážce u Mailberku. U Jana Volka však patrně převládaly zájmy celozemské, totiž pořádek a mír, který za posledních Přemyslovců zajišťoval král většinou osobně. Spěváček má ovšem pravdu v tom, že velmoži v Meránu očekávali od budoucího krále, s nímž se ujali nových záruk, také vděčnost.⁶⁹⁰ Je také pravděpodobné, že během návštěvy Jindřicha mladšího z Lipé a dalších poslů z Čech 21. a 22. září v Parmě se hovořilo o Karlově dalším politickém osudu.⁶⁹¹ Jan tehdy patrně nemohl princovo rozhodnutí ovlivnit, avšak po Karlově obratu na sever mu bylo jasné, že italská signorie již musí ustoupit jiným politickým cílům.

Král dosadil své věrné za vikáře zbývajících měst, vybral od nich tučné poplatky a 24. října 1333 v Tridentu opustil Itálii navždy. Část Janových žoldnéřů zůstala v Parmě, část Lucemburk předal do služeb papežského legáta. Nejen český král, ale také někteří jeho vikáři doufali v pokračování lucemburské vlády, avšak Janovo angažmá za Alpami a úspěšný postup lombardské ligy v letech 1334-1335 obnovení signorie zabránily.⁶⁹² Do Lucemburska a do Flander s Janem odcházel jeho schopný zástupce v Lucce Simon Philippi, Arnold z Pittingen, komorník Tomáš z Noville a řada dalších lucemburských pánů, zatímco čeští šlechtici se patrně bez výjimky již předtím přidali k princovi Karlovi. Začínalo období lucemburského dvouvládí, tedy dvou dvorů, na nichž česká a lucemburská aristokracie vstupovala do politického života a panovnických služeb.

Období 1318-1333 se z hlediska české šlechty, která se hodlala uplatňovat na Janově dvoře, vyznačuje silicím zájmem o panovníkovy aktivity. Čeští páni doprovázeli krále nejen na území Čech a Moravy, nýbrž také za hranicemi těchto zemí, na něž se vztahovala šlechtická povinnost vojenské pomoci. Nejpočetněji byli zastoupeni v Horní Lužici roku 1319, ve Vratislavi 1327 a na první kručiatě na Litvu počátkem roku 1329. Průkaznější než velká shromáždění českých pánů při Janových válečných výpravách z Čech jsou ovšem neválečné aktivity šlechty mimo domácí půdu. Pro Jana Lucemburského bylo nesmírně cenné, že jeho poddaní fungovali v hojném počtu jako ručitelé za Janovo věno pro Markétu Maultasch roku 1327, avšak při podobné příležitosti v Meránu 1333 se už objevilo pouze 5 pánů. Shodou okolností tam dorazila čtveřice nejvytrvalejších a nejvěrnějších Janových družiníků a dvořanů: Jindřich mladší z Lipé, Petr z Rožmberka, Těma z Koldic a Ota z Bergova. K těmto

⁶⁹⁰ Jiří SPĚVÁČEK, *Meránské úmluvy*, s. 168-169.

⁶⁹¹ Jiří SPĚVÁČEK, *Meránské úmluvy*, s. 168 předpokládá v Parmě vedle pána z Lipé i přítomnost pražského biskupa. Ta však pro konfirmaci jeho donací (RBM III, s. 793, č. 3041) samozřejmě nebyla nutná; mohl ho zastoupit Jan Volek jako jediný duchovní mezi meránskými velmoži, nebo zvláštní biskupův posel.

⁶⁹² ŠUSTA, Král, cizinec, s. 570-571; k rozpadu signorie po Janově odjezdu podrobněji Emil WERUNSKÝ, *Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit, I. Band (1316-1346)*, Innsbruck 1880, s. 107-109.

nejvěrnějším lze připojit také Hynka Berku z Dubé, hejtmana v Hlohově, méně již Oldřicha Pluha z Rabštejna, a Viléma z Landštejna, kteří za krále ručili 24. srpna 1332 v Norimberku.⁶⁹³

Nejpřesnějším ukazatelem gravitace české šlechty ke svému přirozenému pánovi jsou jejich styky v letech, kdy Jan Lucemburský vůbec nepobýval v Čechách: v letech 1320, 1324, 1326, 1330 a kromě týdne (7. 9. – 14. 9.) i roku 1332. Zatímco roku 1320 s králem odjel do jeho rodného hrabství asi jen Jindřich ml. z Lipé, snad z příkazu svého opatrného otce, v dalších letech kontaktů přibývá. Roku 1324 najdeme v Janově okolí Jindřicha ml. z Lipé, Těmu z Koldic, Bernarda z Cimburka a Petra z Rožmberka, roku 1326 Těmu z Koldic a Petra z Rožmberka. Roku 1330 s králem v Metách pobývali Vilém z Landštejna, Těma z Koldic, Ota z Bergova a Bernard z Cimburka, v prosinci 1330 se za něj v Innsbrucku zaručili Těma z Koldic, Petr z Rožmberka a Hynek Berka z Dubé. Poslední velké setkání krále a českých pánů před příchodem prince Karla do Čech se odehrálo v Norimberku a spíše jen potvrzuje předchozí údaje. Nechyběl tam všudypřítomný Těma z Koldic, který roku 1331 spojoval české země s Itálií, ani Jindřich mladší z Lipé, Ota z Bergova, Vilém z Landštejna a Oldřich Pluh. Z tohoto pohledu je pak logické složení poselstva do Merána roku 1333 i požadavek Jindřicha Korutanského, aby se za 400 000 hřiven zaručili také Hynek Berka z Dubé a Oldřich Pluh, kteří v té době pobývali v Čechách.⁶⁹⁴

II. 2. 6. Janův itinerář 1310-1333

Následující itinerář vychází z práce Nicolause van WERVEKE, *Itineraire de Jean l'Aveugle, roi de Boheme et comte de Luxembourg*, in: Publications de la section historique de l'Institute Grand – Ducal, vol. 52, 1903, s. 25 – 52, čemuž odpovídá také výběr pramenů, doplněný o některé novější monografické práce (*Jan Lucemburský a jeho doba, Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*), které se přesunům krále Jana věnují.

Nejčastěji používané zkratky (ostatní jsou vysvětleny poznámkami pod čarou):

FRB IV *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých*, díl IV. ed. Josef EMLER, Praha 1884.

MGH LL IV, Const IV *Monumenta Germaniae Historica, Legum sectio IV, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum*, Bd. IV, ed. Jacob SCHWALM, Hannover – Leipzig 1906.

⁶⁹³ RBM III, s. 752-753, č. 1934.

⁶⁹⁴ RBM III, s. 795, č. 2047 (1333, 10, 6, Merano). V Čechách tedy zastupoval Petra z Rožmberka v úřadu nejvyššího komorníka pan Závíš z Újezdce, který spolu se sudím Oldřichem Pluhem a písařem Štěpánem z Tetína 1. října 1333 potvrdili privilegium pro oseký klášter, vyžádané od krále Jana (asi opět v Itálii): RBM III, s. 794, č. 2043.

RBM *Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae*

RI (do roku 1313) *Regesta imperii VI. Die Regesten des Kaiserreichs unter Rudolf, Adolf, Albrecht, Heinrich VII. 1273-1313*, Abteilung I-II, edd. Johann Friedrich BOEHMER, Oswald REDLICH, Vincenz SCHAMANEK, Innsbruck 1898-1948.

RI (od roku 1314) *Regesta imperii inde ab anno MCCCXIII usque ad annum MCCCXLVII. Die Urkunden Kaiser Ludwigs des Baiern, König Friedrich des Schönen und König Johans von Böhmen etc.*, ed. Johann Friedrich BOEHMER, Frankfurt am Main 1839.

Spev. Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994.

Un itinéraire européen *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996.

WP I-IV *Table chronologique des chartes et diplômes relatifs à l'histoire de l'ancien comté de Luxembourg. Règne de Jean, roi de Bohême et comte de Luxembourg, 1310-1346.*

Wer Nicolaus van WERVEKE, *Itineraire de Jean l'Aveugle, roi de Boheme et comte de Luxembourg.*

1310

3. 7. – 6. 7.	Lucemburk	WP I, s. 4-5, č. 2-7
konec července	Frankfurt nad Mohanem	WP I, s. 8, č. 13
31. 8. – 6. 9.	Špýr	Spev., s. 134; MGH LL IV, Const IV/1, s. 365, č. 419; RBM IV, s. 774, č. 1967, s. 774, 1968; RI, s. 180, 293
13. – 21. 9.	Kolmar	MGH LL IV, Const IV/1, s. 389-390, č. 444; RBM IV, s. 775, č. 1970; FRB IV, s. 156
4. 10. – 18. 10.	Norimberk	RI, s. 181, 293
1. 11.	Radešov	RI, s. 181; FRB IV, s. 170
19. 11.	u K. Hory	FRB IV, s. 170; RI, s. 181
28. – 30. 11.	u Prahy	FRB IV, s. 170-174; Spev., s. 141; RBM II, s. 970-971, č. 2241
3. 12.	Praha	dobyetí Prahy – Spev., s. 141
7. – 25. 12.	Praha	RBM II, s. 971, č. 2242, s. 972-973, č. 2244; RI, s. 181, 333

1311

11. 1.	Praha	Dresden, Sächs. LHA, Bestand: O. U., Nr. 1925. ⁶⁹⁵
7. 2.	Praha	FRB IV, s. 176 (omylem 4. 2. 1311), RI, s. 181
23. 3. – 1. 4.	Cheb	RBM III, s. 2, č. 4, s. 4, č. 8, RBM IV, s. 775-776, č. 1973
4. 5.	Praha	RBM III, s. 6, č. 14

⁶⁹⁵ Sächsisches Staatsarchiv (býv. S. Landeshauptarchiv), Bestand: O. U., Nr. 1925.

před 15. 5.	Olomouc	FRB IV, s. 177-178; Spev., s. 163, RI, s. 181
22. 5. – (11.) 18. 6.	Brno (Olomouc)	RBM III, s. 7, č. 18, s. 11-12, č. 29; Spev., s. 164; (RBM III, s. 8-9, č. 23)
po 18. 6.	Rajhrad	FRB IV, s. 178, RI, s. 181
5. 7. – počátek srpna	Nový Bydžov a další města	RBM III, s. 13-14, č. 34
4. 8. – 28. 9.	Praha	RBM III, s. 15, č. 38; WP I, s. 22, č. 62
25. 12.	Praha	RBM III, s. 48-49, č. 114

1312

8. 1. – 22. 3.	Praha	RBM IV, s. 776-777, č. 1976; RBM III, s. 28, č. 67
5. 5.	Třebíč	RBM III, s. 32-33, č. 76
17. 6. – 20. 7.	Brno	RBM III, s. 35-36, č. 80, s. 37, č. 83; FRB IV, s. 179-180
25. 7. – 30. 7.	Vídeň	RBM III, s. 37, č. 84, s. 40, č. 89
7. 8.	Praha	RBM IV, s. 777, č. 1979
10. 8.	Brno	RBM III, s. 40, č. 91
17. 8. – 19. 8.	Znojmo	RBM III, s. 40-41, č. 93, s. 42, č. 95
23. 8. – 29. 8.	Brno	RBM III, s. 42, č. 99, s. 42, č. 100
7. 9.	Kolín	RBM III, s. 43, č. 101
15. 9. – 14. 10.	Praha	RBM III, s. 43, č. 102; Wer, s. 31

1313

6. 1. – (23. 1.)	Norimberk	FRB IV, s. 180; (RBM III, s. 51, č. 117)
24. 1.	Augsburk	München, BHStA, Bestand: Reichstadt Weissenburg, Nr. 11. ⁶⁹⁶
25. 1. – 3. 2.	Norimberk	RBM III, s. 51, č. 118, s. 53, č. 124
5. 2. – 20. 2.	Augsburk	RBM III, s. 54, č. 126, s. 54, č. 127
29. 3. – 31. 3.	Norimberk	RBM III, s. 54, č. 129, s. 54, č. 130
5. 5. – 20. 5.	Praha	RBM III, s. 57-58, č. 135, s. 60, č. 141
29. 5.	Čáslav	RBM III, s. 60, č. 142
31. 5. – 10. 8.	Praha	RBM III, s. 60, č. 143, s. 62, č. 151
po 15. 8.	Praha - Norimberk	FRB IV, s. 181
1. 9.	Norimberk	RBM III, s. 64-65, č. 154
13. 9.	Löpsingen	RBM III, s. 65-66, č. 157
13. 10.	Würzburg	RBM III, s. 68, č. 161
24. 10.	Mohuč	Wer, s. 31; srov. FRB IV, s. 183
6. 11.	Lucemburk	Wer, s. 31
24. 11.	Mohuč	RBM III, s. 69, č. 164
2. 12.	Lucemburk	RBM III, s. 70, č. 167
23. 12.	Thionville	RBM III, s. 70, č. 169
27. 12.	Echternach	RBM III, s. 70, č. 171, s. 70, č. 171

1314

30. 1.	Trevír	RBM III, s. 78, č. 177
--------	--------	------------------------

⁶⁹⁶ München, Bayerisches Hauptstaatsarchiv. Bestand: Reichstadt Weissenburg. Nr. 11.

1. 2.	Wittlich	RBM III, s. 78, č. 178
2. 2. – 7. 9.	Oberwesel	RBM III, s. 78-79, č. 179, s. 79, č. 181
10. 4.	Lucemburk	RBM III, s. 82, č. 188
18. 4.	Echternach	RBM III, s. 82, č. 190
12. 5.	Bacharach	RBM III, s. 84, č. 196
16. 5.	Arlon	RBM III, s. 84, č. 197
6. 6.	Koblenz	RBM III, s. 85, č. 200
24. 6.-12. 7.	Lucemburk	RBM III, s. 86, č. 206, s. 86, č. 210
28. 7.	Stolzenfels	RBM III, s. 87, č. 212
7. 8.	Lucemburk	RBM III, s. 87, č. 216, s. 88, č. 217
18. 8.	Aschaffenburg	RBM III, s. 88, č. 218
29. 9.	Praha	RBM III, s. 89, č. 222, s. 89, č. 223
20. 10.-26. 10.	u Frankfurtu n. Mohanem	RBM III, s. 90, č. 227, s. 91, č. 230
4. 12.	Kolín n. Rýnem	RBM III, s. 92-94, č. 232
17. 12.	Bacharach	RBM III, s. 95, č. 234

1315

19. 1.	Echternach	RBM III, s. 98, č. 238
26. 2.- 2. 3.	Brno	RBM III, s. 101, č. 244, s. 102, č. 247
12. 3.	Třebíč	RBM III, s. 103, č. 250
29. 3.	Praha	RBM III, s. 104, č. 252
12. 4.	Křivoklát	RBM III, s. 104, č. 254
4. 5.- 14. 5.	Praha	RI, s. 390, RBM III, s. 107, č. 262
21. 5.	odjezd z Prahy	RI, s. 183, 390
29. 5.	u Brna	RBM III, s. 108, č. 264
12. 7.	v táboře před Nezamyslicemi	RBM III, s. 108, č. 268, s. 86, č. 210
25. 7. - 31. 7.	Brno	RI, s. 184, RBM III, s. 109, č. 271
13. 8. - 30. 8.	Poděbrady	RBM III, s. 110, č. 272, s. 112, č. 276
13. 9. - 25. 11.	Praha	RBM III, s. 112, č. 277, s. 115, č. 286

1316

10. 1. – 2. 6.	Praha	RBM III, s. 118, č. 294, s. 129, č. 319
5. 6.	Brno	RI, s. 391
2. 7.	Fulnek	RBM III, s. 132, č. 324
11. 7.	Brno	RBM III, s. 132, č. 325
14. 7.	Olomouc	RBM III, s. 133, č. 327
10. 8.- 16. 8.	Praha	RBM III, s. 134, č. 331, s. 135-136, č. 336
17. 8.	odjezd z Prahy	RI, s. 184
30. 8.	Norimberk	RI, s. 184
19. 9.	Esslingen	RI, s. 184
23. 9.	u Heilbronnu	RBM III, s. 137, č. 339
25. 9.	u Wimpfen	RBM III, s. 137, č. 340
22. 10. – 7. 11.	Lucemburk	RBM III, s. 137, č. 342, s. 138, č. 343

1317

19. 5. – 13. 6.	Lucemburk	RBM III, s. 152, č. 370, s. 154, č. 378
-----------------	-----------	---

(?)		
19. 6. – 22. 6.	Bacharach	RBM III, s. 155, č. 379, s. 155, č. 381
30. 6. – 23. 7.	Lucemburk	RBM III, s. 156, č. 383, s. 157, č. 387
27. 7.	Arlon	RBM III, s. 157, č. 388
5. 8.	Laroche	Wer, s. 32
13. 9.	Lucemburk	RBM III, s. 159, č. 394
22. 9.	Trevír	RI, s. 184, FRB IV, s. 243
9. 10.	Lucemburk	RBM III, s. 160, č. 396
12. 11.	Loket	RI, s. 184, FRB IV, s. 243
18. 11. (?)	příjezd do Prahy	RI, s. 185, FRB IV, s. 243
24. 11.	Praha – Louny	RI, s. 185, RBM III, s. 162, č. 403
28. 11.	Praha	RBM III, s. 162, č. 404
konec prosince	tažení do jižních Čech	FRB IV, s. 244

1318

6. 2.- 17. 2.	Brno	RI, s. 185, FRB IV, s. 244, RBM III, s. 171, č. 422
27. 2.	přes Vysoké Mýto - Praha	RBM III, s. 156, č. 383, s. 157, č. 387
20. 3.	odjezd z Prahy	RI, s. 185, FRB IV, s. 246
23. 3.	Cheb	RI, s. 185, 318, FRB IV, s. 247
8. 4.	Loket	RBM III, s. 177, č. 435
23. 4.-24. 4.	Domažlice	RI, s. 185, FRB IV, s. 247, RBM IV, s. 783, č. 1997
tři týdny	rožmberské statky	FRB IV, s. 248
21. 5.- 20. 6.	Praha	RBM III, s. 182, č. 444, FRB IV, s. 245
24. 6.	Zbraslav	RI, s. 185, FRB IV, s. 245
1. 7. – 3. 7.	Praha	RBM III, s. 185, č. 451, s. 186-187, č. 454
19. 7. – 6. 9.	Brno	RBM III, s. 188, č. 457, s. 192, č. 465
1. 11.	Nymburk	RBM III, s. 193-194, č. 470
12. 12.	Jihlava	RBM III, s. 196-197, č. 475

1319

8. 1. – 4. 2.	Praha	RBM III, s. 197, č. 477, s. 202, č. 491
půle února	Loket	Spev., s. 273-274, FRB IV, s. 250-251
3. 5. – 24. 6.	Praha	RBM III, s. 205, č. 499, FRB IV, s. 252
4. 7. – 5. 7.	Nymburk	RBM III, s. 207-208, č. 505, s. 208, č. 506
před 8. 7.	Brno	FRB IV, s. 253
8. 7. – 10. 9.	Praha	FRB IV, s. 253, RBM III, s. 217, č. 526
22. 9.	tábor u Oelsnitz	RBM III, s. 218, č. 528, s. 219-220, č. 531
13. 10.	Praha	RI, s. 186
18. 10.	Plzeň	RBM III, s. 220, č. 533
30. 11.- 30. 12.	Praha	RI, s. 186, RBM III, s. 231-232, č. 552

1320

21. 2. – 22. 2.	Bingen	RBM III, s. 235, č. 562, s. 236, č. 564
-----------------	--------	---

1. 3.	Lucemburk	Reichert I, s. 432 ⁶⁹⁷
18. 3.	u Lovaně	RBM III, s. 238, č. 571
9. 5.	Lucemburk	RBM III, s. 240, č. 576
3. 6. – 13. 6.	Laroche	RBM III, s. 242, č. 582, s. 242, č. 584
16. 6.	Arlon	Wer, s. 33
13. 7.	Echternach	RBM III, s. 253, č. 595
15. 7. – 13. 8.	Lucemburk	RBM III, s. 253, č. 596, s. 255, č. 602
27. 8.	tábor u Landau	Wer, s. 33
13. 9.	tábor u Haslachu	RBM III, s. 258, č. 613
8. 10. – 26. 10.	Lucemburk	RBM III, s. 262, č. 617, s. 264-265, č. 623
13. 11.	Cambrai	RBM III, s. 266, č. 631

1321

13. 1. – 18. 1.	Trevír	RBM III, s. 272, č. 645, s. 273, č. 648
9. 2.	Praha	FRB IV, s. 257
17. 2.	Chrudim	RBM III, s. 276, č. 655
23. 2. – 9. 3.	Praha	FRB IV, s. 257, RBM III, s. 278-279, č. 662
12. 4.	Cheb	RBM III, s. 280, č. 666
18. 4. – 11. 5.	Praha	RBM III, s. 280, č. 668, s. 283, č. 677
15. 5.	Kutná Hora	RBM III, s. 284, č. 681
18. 5. – 21. 6.	Praha	RBM III, s. 284, č. 683, s. 290, č. 695
23. 6.	odjezd z Prahy	FRB IV, s. 257
25. 6.	Domažlice	RBM III, s. 292, č. 698
2. 7.	Řezno	RBM III, s. 292, č. 701
15. 7.	Aschaffenburg	RBM III, s. 292, č. 702
16. 7.	Mohuč	RBM III, s. 293, č. 704
17. 7.	Bacharach	RBM III, s. 293, č. 707
19. 7. – 7. 8.	Trevír	RBM III, s. 293, č. 709, s. 294, č. 714
14. 8.	Arlon	RBM III, s. 295, č. 716
21. 8.	Lucemburk	RBM III, s. 295, č. 719
11. 9.	hrad Mons v Hennegavsku	RBM III, s. 296, č. 722
10. 10.	Řezno (?)	RBM III, s. 297, č. 726
12. 11.	Cambrai	RBM III, s. 298, č. 733
17. 11.	Laroche	RBM III, s. 299, č. 735
19. 11.	Cambrai	RBM III, s. 301, č. 737

1322

17. 1.	Trevír	RBM III, s. 307, č. 753
18. 4. – 19. 5.	Lucemburk	RBM III, s. 313, č. 771, s. 317, č. 780
květen – červen	válka s hr. z Baru	Wer, s. 34
poč. července	v Čechách	Spev., s. 312
21. 7.	Praha	FRB IV, s. 261, Spev., s. 314
14. 9.	Nideggen	RBM III, s. 321, č. 799

⁶⁹⁷ Winfried REICHERT, *Landesherrschaft zwischen Reich und Frankreich*, Band I, s. 432.

28. 9.	Mühdorf	FRB IV, s. 262
4. 10. - 11. 10.	Řezno	RBM III, s. 321-322, č. 801, s. 324, č. 810
18. 10. - 3. 11.	Praha	Spev., s. 325, RBM III, s. 327, č. 819
11. 11.	odjezd z Prahy	FRB IV, s. 264
14. 11.	Altenburg	RBM III, s. 328, č. 822

1323

počátek roku	Toulouse, Cahors, Rocamadour	Spev., s. 327, WP II, s. 9, č. 482
15. 5.	Paříž	RI, s. 187
28. 5.	Mantes	RBM III, s. 345, č. 868
?	Cambrai	Un itinéraire européen, s. 176
5. 6.	Laroche	RBM III, s. 346, č. 873
9. 7.	Marienthal	RBM III, s. 348, č. 882
14. 7.	Trevír	RBM III, s. 348, č. 884
22. 7.	Lucemburk	RBM III, s. 349, č. 885
24. 7.	Cheb	RBM III, s. 349, č. 887
25. 7. - 22. 8.	Praha	FRB IV, s. 265, Spev., s. 344, RBM III, s. 352, č. 894
24. 8.	Holíč	FRB IV, s. 264
28. 8.	Brno	RBM III, s. 352, č. 896
1. 9.	u řeky Hronu (?)	RBM III, s. 353, č. 898, Spev., s. 345
4. 9. - 13. 9.	Brno	RBM III, s. 353, č. 899, s. 355, č. 905
18. 9.	Hodonín	RBM III, s. 355-356, č. 907
19. 9.	Kostel (Podivín)	RBM III, s. 356-357, č. 910
25. 9.	Brno	RBM III, s. 357, č. 912
28. 9. - 10. 11.	Praha	RBM III, s. 358, č. 915, s. 362-363, č. 932
16. 10.	odjezd z Prahy	FRB IV, s. 265, Spev., s. 360
17. 10.	Řezno	RBM III, s. 363, č. 934
23. 10.	Donauwörth (Schwäbischwörth)	RBM III, s. 363, č. 935
29. 10.	Praha	RBM III, s. 365, č. 939
kol. 6. 11.	odjezd z Prahy	RBM III, s. 366, č. 942
24. 11.	Mohuč	RBM III, s. 367, č. 947

1324

počátek roku	Toulouse, Avignon	Spev., s. 369-370
22. 1.	Toulouse	Spev., s. 370
25. 2.	Kolin nad Rýnem	WP II, s. 15, č. 519
11. 3. (?)	Marienthal	WP II, s. 15, č. 521
20. 3. - 23. 3.	Bacharach	RBM III, s. 374, č. 964, s. 377, č. 967
po 26. 3.	Paříž	Spev., s. 372-373
25. 4.	Lucemburk	RBM III, s. 382, č. 977
9. 5. - 14. 5.	Trevír	RBM III, s. 383-384, č. 981, s. 384, č. 986
16. 5.	Arlon	Wer, s. 35
kol. 21. 5.	Bonn	Spev., s. 376
29. 6. - 2. 7.	hrad Monselice (?)	RBM III, s. 387, č. 996, s. 390-391, č. 999
25. 8.	Rémich	RBM III, s. 393, č. 1003

14. 9.	Pont-à-Mousson	Spev., s. 383
18. 9. – 27. 9.	Mety	Spev., s. 383, RBM III, s. 394, č. 1012
23. 11.	Trevír	RBM III, s. 396, č. 1021

1325

7. 1.	Kolín n. Rýnem	RBM III, s. 400, č. 1037
12. 3. – 19. 3.	Praha	Spev., s. 384, RBM III, s. 405, č. 1052
21. 3. – 24. 3.	Brno	RBM III, s. 407, č. 1054, s. 408, č. 1057
30. 3. – 31. 3.	Uherský Brod	RBM III, s. 410, č. 1063, s. 410, č. 1064
5. 4.	Znojmo	RBM III, s. 411-412, č. 1066
12. 4. – 9. 5.	Praha	RBM III, s. 412, č. 1068, s. 432, č. 1108
kol. 15. 5.	odjezd z Prahy	RI, s. 190
19. 5. – 21. 5.	Innsbruck	RBM III, s. 433-434, č. 1112, s. 434-435, č. 1114
10. 6.	Trevír	Wer, s. 36
24. 9.	Lucemburk	RBM III, s. 443, č. 1134
1. 10.	u Lutychu	RI, s. 190, Wer, s. 36
4. 11.	Münnerstadt	RBM III, s. 446, č. 1148
9. 11.	Limburk	RBM III, s. 449, č. 1155
10. 11.	Ronzon u Marche	RBM III, s. 450, č. 1156
25. 11.	Würzburk (?)	RBM III, s. 452, č. 1161
7. 12.	Thionville (?)	RBM III, s. 452, č. 1162

1326

31. 1.	Bacharach	RBM III, s. 458, č. 1177
3. 2.	Marienthal (?)	RBM III, s. 459, č. 1180, Spev., s. 394
5. 2.	Pont-à-Mousson	WP II, s. 38, č. 643
27. 2.	Lucemburk	RBM III, s. 460, č. 1186
11. 5.	Paříž	RI, s. 190
4. 6.	Oberwesel	RBM III, s. 470, č. 1206
28. 8.	Thionville	RBM III, s. 475, č. 1221
19. 9.	Lucemburk	RBM III, s. 475, č. 1224
po 27. 10.	u Met (?)	RBM III, s. 479, č. 1234
Vánoce	Château-Thierry	Spev., s. 407

1327

3. 1. – 21. 1.	Praha	FRB IV, s. 284, RBM III, s. 490, č. 1261
27. 1. – 6. 2.	Brno	RBM III, s. 491, č. 1263, s. 495, č. 1273
13. 2.	Tmava	RBM III, s. 495-497, č. 1274
18. 2.	Opava	RBM III, s. 498, č. 1275
18. 2.	Praha (?)	RBM III, s. 499, č. 1277
19. 2.	Opava	RBM III, s. 500, č. 1279
24. 2.	Bytom	RBM III, s. 501, č. 1282
4. 3.	Brno	RBM III, s. 503, č. 1285
12. 3. – 24. 3.	Praha	RBM III, s. 504, č. 1287, s. 508, č. 1299
30. 3.	Kladsko	RBM III, s. 509, č. 1301
4. 4. – 11. 4.	Vratislav	Spev., s. 417, RBM III, s. 512, č. 1309
16. 4.	Praha	RBM III, s. 513-514, č. 1311
18. 4.	Brno	RBM III, s. 514, č. 1313
22. 4.	Znojmo	RBM III, s. 514-515, č. 1317

29. 4. – 7. 4.	Brno	RBM III, s. 515, č. 1319, s. 516, č. 1322
15. 5.	Znojmo	RBM III, s. 5517-518, č. 1325
22. 5. – 30. 5.	Praha	RBM III, s. 518, č. 1327, s. 519, č. 1331
30. 5. – 31. 5.	Sušice	RBM III, s. 519, č. 1330, s. 519, č. 1332
31. 5. – 9. 6.	Praha	RBM III, s. 520, č. 1333, s. 524, č. 1341
11. 6.	odjezd z Prahy	RI, s. 191
13. 6.	Cheb	RBM III, s. 525, č. 1342
30. 6.	Lucemburk (?)	Wer, s. 26
1. 7.	Trevir	RBM III, s. 526, č. 1347
20. 7.	Echternach	RBM III, s. 526-527, č. 1349
?	Condé-sur-l'Escaut	Un itinéraire européen, s. 176
26. 12.	Lucemburk	RBM III, s. 549, č. 1402

1328

4. 1. – 14. 1.	Brusel	RBM III, s. 553, č. 1408, Wer, s. 37
...	Malines	RI, s. 335
Únor	Paříž	RBM III, s. 556, č. 1416
11. 3.	Laroche	Wer, s. 37
19. 3.	Marche	RBM III, s. 560, č. 1429
26. 3.	Brusel	Wer, s. 37
8. 4.	Mety	RBM III, s. 561, č. 1436
8. 5.	Kolín n. Rýnem	Wer, s. 37
16. 5. - 18. 5.	Arlon	RBM III, s. 563, č. 1445, s. 564, č. 1447
...	Nivelle	RI, s. 397
29. 5. – 1. 6.	Remeš	RI, s. 192, RBM III, s. 567, č. 1453
7. 7.	hrad Starhemberk	RBM III, s. 573, č. 1464
17. 7. – 23. 7.	Praha	RI, s. 192, Spev., s. 440
4. 8.	Brno	RBM III, s. 576, č. 1474
11. 9. – 18. 9.	Drosendorf	RBM III, s. 583, č. 1489, s. 584, č. 1493
17. 10.	Brno	RBM III, s. 588, č. 1502
17. 11. – 5. 12.	Praha	RI, s. 192, FRB IV, s. 290, RBM III, s. 592, č. 1514
6. 12.	odjezd z Prahy na Litvu	Spev., s. 443
20. 12.	Vratislav	RBM IV, s. , č. 2032

1329

1. pol. ledna	Toruň	RI, s. 398, Spev., s. 445
20. 1.	odjezd z Královce na Litvu	RI, s. 398
1. 2.	dobyť Medelvagen	RI, s. 192
21. 2.	z Královce do Polska	RI, s. 398
12. 3.	Toruň	RBM III, s. 600, č. 1532
29. 3.	Plock	RBM III, s. 602, č. 1537
3. 4.	Toruň	RBM III, s. 602-603, č. 1539
27. 4. – 10. 5.	Vratislav	RBM III, s. 605, č. 1546, s. 612, č. 1558
18. 5. – 19. 5.	Zhořelec	RBM III, s. 612, č. 1559, s. 614, č. 1563
21. 5. – 22. 5.	Budyšín	RBM III, s. 614, č. 1564, s. 614-615, č. 1565

25. 5. – 1. 6.	Praha	FRB IV, s. 293, RBM III, s. 617, č. 1568
kol. 5. 6.	odjezd z Prahy	RI, s. 193, Spev., s. 452
9. 6. – 18. 6.	Bischofsheim	RBM III, s. 617, č. 1570, s. 618, č. 1571
20. 6.	Frankfurt n. Mohanem	RBM III, s. 618, č. 1573
29. 6.	Praha	RBM III, s. 618, č. 1574, Spev., s. 454
...	válka o Mohuč	RI, s. 193
12. 7.	Cáchy	Spev., s. 455
13. 8.	Marville	RBM III, s. 621, č. 1583
19. 10.	Lucemburk	RBM III, s. 624, č. 1594
2. pol. října	Paříž, Chartres (?)	Spev., s. 455
29. 10.	Lucemburk	RI, s. 445
31. 10.	Arlon	Wer, s. 37
3. 12.	Lucemburk	RBM IV, s. 796, č. 2037.
Vánoce	Paříž	Spev., s. 455

1330

4. 2.	Aymeries	RBM III, s. 632, č. 1616
16. 3. – 17. 3.	Metý	RBM III, s. 633, č. 1619, s. 633, č. 1620
10. 4. – 15. 4.	Lucemburk	RBM III, s. 634, č. 1622, s. 635, č. 1625
16. 4.	Bonnevoie	RBM III, s. 636, č. 1626
17. 4.	Lucemburk	Wer, s. 38
19. 4. (?)	Laroche	RBM III, s. 636, č. 1628
9. 5.	Landau	RBM III, s. 639-640, č. 1636
24. 5.- 25. 5.	Worms	RBM III, s. 641, č. 1640, s. 641, č. 1641
26. 5. – 27. 5.	Landau	RBM III, s. 641, č. 1642, s. 642-643, č. 1646
31. 5.	Neustadt (u Špýru)	RBM III, s. 643, č. 1647
12. 6.	Poissy	RBM III, s. 645, č. 1653
4. 7.	Lucemburk	RI, s. 194
4. 8. – 8. 8.	Hagenau	RBM III, s. 655, č. 1672, s. 655-656, č. 1677
9. 8.	Řezno	RBM III, s. 657, č. 1683
15. 8.	Ensisheim	RBM III, s. 657, č. 1684
16. 9. – 19. 9.	Innsbruck	RBM III, s. 660-661, č. 1691, s. 663, č. 1699
21. 9.	Halle	RBM III, s. 666, č. 1701
2. 10.	Merano	RBM III, s. 668, č. 1707
20. 10 – 23. 10.	Trident	RBM III, s. 669, č. 1712, s. 670, č. 1713
11. 12.	Innsbruck	RBM III, s. 672, č. 1719
31. 12.	příjezd do Brescie	RI, s. 195

1331

do 1. 2.	Brescie	RBM III, s. 676, č. 1726,
1. - 9. 2.	Bergamo	Un itinéraire européen, s. 105, RBM III, s. 676, č. 1727
17. 2. – 26. 2.	Cremona	RBM III, s. 679, č. 1730, s. 680, č. 1736
2. 3. – 13. 3.	Parma	RI, s. 195, Un itinéraire européen, s. 105
16. - 17. 4	Castelfranco	RI, s. 399, Un itinéraire européen, s. 105
...	Modena	RI, s. 399
...	Reggio	Un itinéraire européen, s. 105
24. 4. – 2. 6.	Parma	RI, s. 399, s. 196

...	Fidenza	Un itinéraire européen, s. 105
3. 6.	Cremona	RI, s. 399
10. 6.	Pavie	RBM III, s. 690, č. 1763
21. 6.	Brescia	RBM III, s. 691, č. 1766
1. pol. července (?)	Merano	RBM III, s. 694, č. 1775
13. 7.	Kufstein	RBM III, 691, č. 1769
21. 7.	Landshut	RBM III, 692, č. 1771
21. 7. – 13. 8.	Řezno	RI, s. 196, RBM III, 698, č. 1793
14. 8. – 20. 8.	Domažlice	RI, s. 196, RBM III, 701-702, č. 1803
20. 8.	Brno	RBM III, s. 702, č. 1804
22. 8.	Praha	RBM III, s. 702-703, č. 1806
22. 8. – 27. 8.	Domažlice	RBM III, s. 702, č. 1805, Spev., s. 488
27. 8. – 13. 9.	Praha	RI, s. 196, Spev., s. 488, RBM III, s. 712-713, č. 1828
16. 9.	Kutná Hora	RBM III, s. 713, č. 1829
17. 9.	Chrudim	RBM III, s. 714-715, č. 1831
29. 9.	Vratislav	RBM III, s. 716, č. 1835
1. 10. - 2. 10.	Hlohov	RBM III, s. 717, č. 1836, s. 717, č. 1837
kol. 5. 10.	obléhání Poznaně	Spev., s. 189
19. 10.	Vratislav	RBM III, s. 718-719, č. 1840
19. 10.	Kladsko	Wer, s. 39
27. 10.	Brno	RBM III, s. 720, č. 1844
31. 10. – 2. 11.	Kostel (Podivín)	RBM III, s. 720, č. 1845, s. 720, č. 1846
14. 11.	tábor u Lávy	RBM III, s. 720-721, č. 1849
25. 11. – 30. 11.	Brno	RBM III, s. 723, č. 1856, s. 723, č. 1859
6. 12. – 13. 12.	Praha	Spev., s. 491, RBM III, s. 725-726, č. 1862, FRB IV, s. 312
noc 13.-14. 12.	Teplá	FRB IV, s. 312
noc 14.-15. 12.	Neustadt (Bavorsko)	FRB IV, s. 312
19. 12.	Frankfurt n. Mohanem	RBM III, s. 726, č. 1864

1332

2. 1.	Paříž	FRB IV, s. 312, RI, s. 400
leden	Fontainebleau	RBM III, s. 727, č. 1867
únor – 12. 3.	Paříž	RI, s. 197, RBM III, s. 734, č. 1882
3. 4.	Bastogne	RBM III, s. 736, č. 1889
26. 4.	Lucemburk	RBM III, s. 737, č. 1894
duben-květen	válka v Brabantsku	WP II, s. 96-100, č. 903
11. 5.	Perwez v Brabantsku- Helchin	RBM III, s. 738, č. 1897, s. 738, č. 1898
15. 5.	Poivache	RBM III, s. 738, č. 1899
12. 6.	Bastogne	RBM III, s. 742, č. 1907
20. - 24. 6.	Compiègne	RBM III, s. 742, č. 1909, s. 742-743, č. 1910

5. 7.	Paříž	RBM III, s. 743, č. 1912
24. 7.	Trevír	RBM III, s. 748, č. 1921
27. červenec	Melun	Un itinéraire européen, s. 77
7. 8.	Arlon	RBM III, s. 748-749, č. 1924
16. 8.	Bischofsheim	RBM III, s. 749, č. 1927
(10.?) 17. – 26. 8.	Norimberk	RBM III, s. 749, č. 1928, s. 753-754, č. 1938
před 4. 9.	Landshut	FRB IV, s. 314
4. 9.	Pasov	RBM III, s. 754, č. 1940
7. 9. – 14. 9.	Praha	FRB IV, s. 314, RBM III, s. 757, č. 1946
16. 9.	odjezd z Prahy	FRB IV, s. 314
1. 10.	Paříž	FRB IV, s. 314, Wer, s. 39
10. – 24. 11.	Avignon	FRB IV, s. 314
30. 11.	Vídeň	RBM III, s. 762, č. 1963
24. 12.	odjezd z Paříže	RBM III, s. 764, č. 1968, FRB IV, s. 315

1333

5. 1.	Lucemburk	RBM III, s. 766-767, č. 1973
23. 1.	Turin	Un itinéraire européen, s. 105
26. 2. – 5. 3.	Parma	Spev., s. 506, RBM III, s. 772, č. 1989
10. 3.	Parma - Pavie	RI, s. 199 (na základě Vita Caroli IV.)
14. 3.	Pavie	RI, s. 199
29. 3.	Cremona	Un itinéraire européen, s. 105
29. 3.	příjezd do Parmy	RI, s. 199, 400, 422
30. 3.	odjezd do Bologne	RI, s. 400
3. 4. – 12. 4.	Bologna	RI, s. 199, RBM III, s. 774, č. 1995
14. – 24. 4.	Modena	RI, s. 401, RBM III, s. 774, č. 1997, Un itinéraire européen, s. 105
25. 4.	odjezd do Parmy	RI, s. 401
14. 5.	odjezd do Bologne	RI, s. 401
15. 5.	Bologna	RI, s. 199
16. 5.	odjezd do Parmy	RI, s. 401
3. 6.	odjezd do Cremony	RI, s. 401
3. – 7. 6.	Cremona	Un itinéraire européen, s. 105
7. 6.	odjezd do Parmy	RI, s. 401
10. 6.	odjezd do Bologne	RI, s. 401
10. - 15. 6.	Bologna	RI, s. 199, 401, Un itinéraire européen, s. 105
23. 6.	odjezd do Parmy	RI, s. 401
11. 7.	Parma	RBM III, s. 786-787, č. 2022
16. 7.	Luca	Un itinéraire européen, s. 105
19. 7.	Castelnuovo	RBM III, s. 787, č. 2024
9. 8.	Luca	RBM III, s. 787, č. 2027
13. 8.	odjezd do Parmy	RI, s. 199
27. 8. – 22. 9.	Parma	RBM III, s. 791, č. 2035, s. 793, č. 2041
25. 9.	odjezd z Parmy	RI, s. 199
27. 9. – 6. 10.	Luca	RI, s. 199, RBM III, s. 794, č. 2044, Un itinéraire européen, s. 105
9. – 18. 10.	Parma	Un itinéraire européen, s. 105

18. 10.	Marcaria	RI, s. 401
19. – 22. 10.	Verona	RBM III, s. 797, č. 2052, Un itinéraire européen, s. 105
30. 11.	Quesnoy	RBM III, s. 807, č. 2062
6. – 8. 12.	Frankfurt n. Mohanem	RBM III, s. 808, č. 2064, s. 809, č. 2068
18. 12.	u Lutychu	RBM III, s. 809, č. 2069

III. Česká šlechta mezi králem a královcem (1333-1346)

Doba lucemburského dvouvládí je z hlediska podoby Janova panovnického dvora poněkud nepřehledná. Řada Janových českých dvořanů (Vilém z Landštejna, Jan Volek, Štěpán z Tetína) se totiž často objevuje v blízkosti prince Karla, který si zřídil vlastní kancelář a dvůr. U Karlova dvora ovšem nastupuje také nová, mladší generace české šlechty, která se u Janova dvora zatím nemohla uplatnit (Bušek z Velhartic, Jenec z Grünberka, Smil z Bítova). Přestože Karel užíval titulu moravského markrabího, sídlil hlavně v Praze, kde se zasloužil o obnovu paláce na Pražském hradě. Podobně jako král Jan využíval i Karel ubytovacích možností a kreditu pražských patricijů, kteří se museli smířit s tím, že přispívají na chod dvou dvorů. Domnívám se, že i finanční zatížení, které pro České království dva dvory představovaly, mohly být příčinou napětí mezi oběma Lucemburky, které vyústilo v Janův dvouletý odchod roku 1342.

III. 1. Lucemburské dvory během dvouvládí do Karlova prohlášení nástupcem trůnu (1334-1341)

III. 1. 1. Karlova samostatná vláda a formování jeho dvora (1334-1335)

Cesty obou Lucemburků, které se v Itálii rozdělily, se takřka nutně musely spojit hned na počátku roku 1334. Princ Karel si při svém návratu do Čech dobře uvědomoval, že přechod předních českých Janových dvořanů do jeho družiny nebude zadarmo, že se bude muset přijmout roli nejen panovníka pánů, ale i duchovenstva a měšťanů. Tyto vrstvy od něj očekávaly spíše garanci svých hmotných výsad a zajištění míru v zemi spíše než rozsáhlé rozdávání zeměpanského majetku a zahraniční politiku. Karel si z Itálie nepřinášel žádné hromady zlata, avšak stav královských statků a pražské residence ho určitě nepříjemně zaskočil.⁶⁹⁸ Návaznost na přemyslovskou tradici Karel přijal jako ideologii, která mu otvírala srdce i měšce jeho poddaných. Podle Petra Žitavského, který zaznamenal jeho pietní návštěvu Zbraslavi, se Karel musel spokojit dvouměsíčním pobytem ve staroměstském domě své matky, *potom se přestěhoval na Pražský hrad, v němž se až dodnes zdržuje se svým dvorem.*⁶⁹⁹ Ještě před koncem roku se Karel vydal do Žitavy, Budyšina a snad i do Vratislavi, patrně proto, že neměl zajištěny důchody pro svůj dvůr, který ubytovával na náklady měšťanů. Neujasněnost

⁶⁹⁸ O hotovosti, kterou si Karel přivezl z Itálie, spekuluje Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 145. Problémy se zaplacením žoldníků v Itálii, jak je zmiňuje např. Emil WERUNSKÝ, tomu nenasvědčují, finanční pomoc mohla přijít spíše z meránského dvora nebo od sestry Markéty, o tom však nic nevíme.

⁶⁹⁹ *Zbraslavská kronika*, s. 394, FRB IV, s. 318.

princových práv v novém prostředí přiměla Karla před koncem roku 1333 k poselstvu do Lucemburku, které mělo přinést od krále Jana konkrétní pokyny, zejména ohledně Karlovy titulatury, využívání horního bohatství země a výběru berní.⁷⁰⁰

Jan po návratu z Itálie sledoval politiku, zaměřenou na rozšíření lucemburské moci v Nizozemí bojem s brabantským vévodou, proti němuž se 30. listopadu 1333 v Quesnoy zformovala silná koalice. Patrně se sešel také s Filipem VI., s nímž probral připravované povýšení Janova zetě Jindřicha Dolnobavorského na říšský trůn. České poselstvo se v Lucemburku objevilo kolem 6. ledna 1334 a tvořili ho především Karlovi průvodci z Merána, tedy nejvyšší kancléř Jan Volek, Těma z Koldic, Ota z Bergova a Petr z Rožmberka, který vzal s sebou příbuzného Oldřicha z Hradce. Pána z Lipé zastupoval jeho švagr Jan z Klingenberka a další jihomoravský šlechtic Hartneid z Lichtensteina, přítomen byl rovněž dosavadní správce země Oldřich Pluh.⁷⁰¹ Karlovi byl udělen titul markrabiho moravského – prvně užitý 25. ledna 1334 – a čeští aristokraté principi po dohodě s králem povolili obecnou berní, určenou k výplatě zastavených hradů, ale i k financování Janovy další politiky.⁷⁰² Principi bylo také dovoleno obsazovat české správní úřady podle vlastního uvážení, ačkoli král zůstávala vždy možnost do Karlových rozhodnutí zasahovat a měnit je. Tak byl počátkem roku Oldřich Pluh vystřídán v podkomořském úřadu Vilémem z Landštejna a Petr z Rožmberka opět přijal hodnost nejvyššího komorníka.⁷⁰³ Pan Petr si také z Lucemburku odvážel řadu splněných požadavků v oblasti dědictví po panu Bavorovi ze Strakonic a Dětochovi ze Žiželic, král mu také povolil mít ve svých městech po 4 Židech.⁷⁰⁴ Z Dětochova dědictví získal podíl také Oldřich z Hradce.⁷⁰⁵ Zkrátka nepřišli ani královi leníci Hartneid z Lichtensteina, který získal hrad Děvičky s panstvím, vyňaté ze zemského práva, a také statky obou Otů z Bergova byly

⁷⁰⁰ Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, České dějiny II/3, Praha 1946, s. 141-144; František KAVKA, *Karel IV. Historie života velkého vladaře*, Praha 1998, s. 69-70. Vyslání Oldřicha Pluha princem Karlem do Lucemburska roku 1333 výslovně uvádí zlomek latinské listiny, uložený v rumunské Albě Julii, viz Josef MACŮREK, *Nové příspěvky k dějinám československým z archivů a knihoven sedmihradských*, in: Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, roč. 1926, II., Praha 1927, s. 4. Listina pochází nejspíše z 30. listopadu 1333 z Prahy, jak soudí Jiří SPĚVÁČEK, *Významní notáři-diplomaté prvních Lucemburků v Čechách*, in: ČsČH 21, 1973, s. 720, pozn. 17. K pobytu v Žitavě viz RBM III, s. 808, č. 2063 (1333, 12, 4, Žitava), další pobyty a přesuny prince Karla sleduje Jiří SPĚVÁČEK, *Das Itinerar Karls IV. als Markgrafen von Mähren*, in: Historická geografie 5, 1970, s. 105-140.

⁷⁰¹ Přítomnost pánů v Lucemburku dokládají listiny in: RBM IV, s. 2-3, č. 8, s. 3-4, č. 10, s. 4-5, č. 12, s. 848, č. 2176; srov. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 144.

⁷⁰² Karel jako markrabi poprvé in: RBM IV, s. 5, č. 13. K povaze tohoto titulu srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Lucemburské dvouvládi v českých zemích v letech 1334-1346 (K otázce charakteru panovnické moci markraběte Karla)*, in: ČsČH 19, 1971, s. 53-92. O posílání českých peněz králi Janovi hovoří Zbraslavská kronika v souvislosti s válkou v Brabantsku, FRB IV, s. 319.

⁷⁰³ Pan Vilém je jako český podkomoří poprvé uveden 7. května 1334 v Jihlavě (RBM IV, s. 17, č. 43), ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 145.

⁷⁰⁴ RBM IV, s. 4, č. 11, s. 847-848, č. 2175, 3-4, č. 10.

⁷⁰⁵ RBM IV, s. 2-3, č. 8.

osvobozeny od všech soudů a úřadů v Čechách.⁷⁰⁶ Jan Volek patrně požádal krále o přímluvu u papeže, která by Přemyslovci provizi odevzdala olomoucký biskupský stolec, ačkoli v tomto smyslu na kapitolu působil již princ Karel a Mikuláš Opavský.⁷⁰⁷ Český král také novému biskupovi ponechal většinu důchodů vyšehradského probošství, čímž ovšem vyvolal protesty Pertolda z Lipé, který měl prý předchozí úmluvou probošství rezervováno, pokud Jan Volek odejde do Olomouce. Pertold dosáhl svého až roku 1335 po smrti formálního držitele probošství, kardinála Petra de Mortnomari, což lze podle Josefa Šusty opět pokládat za známku úpadku autority pánů z Lipé.⁷⁰⁸

Karel si zpočátku asi nebyl zcela vědom svých práv, čehož se někteří protřelí dvořané jeho otce pokoušeli využít. Dokládá to případ číšníka Janova dvora Oldřicha z Kessingu, který roku 1319 dostal od krále do zástavy dvojici nemovitostí, kterou od něj v dubnu 1327 vyplatila Alžběta Rejčka.⁷⁰⁹ Oldřich si však nechal staroměstským notářem sepsat listinu o tom, že král Jan mu natrvalo daroval oba statky s číšnickým úřadem, což Karel potvrdil svou markraběcí pečeti 25. ledna 1334.⁷¹⁰ Případ podvodníka, o jehož původu nic bližšího nevíme, ukazuje skrytou, negativní stránku dvorského prostředí, plného intrik a lstí. Oldřichova přítomnost v Praze současně dokumentuje situaci dvořanů, kteří se kvůli Janově neustálé mobilitě drželi v blízkosti králových sídel, kde mu mohli opakovaně, byť nepravdělně sloužit. Je ovšem otázkou, zda Oldřich z Kessingu roku 1334 ještě dvorský úřad číšníka zastával, nebo už byl z Janových služeb propuštěn a ztrátu důchodu chtěl kompenzovat podvodem.

Na počátku své vlády byl Karel odkázán na městské ubytování a městskou půjčku.⁷¹¹ Díky podpoře „obce řádných mužů“, mezi které Karel asi počítal kromě Vítkovců a pánů z Lipé hlavně pražského biskupa a Jana Volka, se Karlovi podařilo pomocí berně vyplatit řadu zastavených hradů.⁷¹² Je zřejmé, že ne všechny objekty, které Karel s hrdoostí vypočítává ve svém životopisu, dokázal trvaleji udržet pod svou kontrolou. Důležitější bylo, že si z Francie přinesl představu královské domény, v jejímž rámci se dvůr nejčastěji pohybuje, a z italských poměrů se poučil o významu stabilních důchodů pro každé panování. Během své české vlády se

⁷⁰⁶ RBM IV, s. 4-5, č. 12, s. 848, č. 2176.

⁷⁰⁷ Udělení provize Jan XXII. sdělil českému králi a Janu Volkovi již 27. března 1334: MVB-P, s. 593-595, č. 1109.

⁷⁰⁸ ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 146-147.

⁷⁰⁹ RBM III, s. 197, č. 477, s. 515, č. 1319.

⁷¹⁰ RBM IV, s. 5, č. 13. O celém případě pojednal Jiří SPĚVÁČEK, *Listinná falza a politická moc markraběte Karla*, in: ČsČH 17, 1969, s. 304-309.

⁷¹¹ RBM IV, s. 6-7, č. 15 (1334, 2, 3, Praha).

⁷¹² K výplatám zástav naposledy František KAVKA, *Karel IV. Historie života velkého vladaře*, Praha 1998, s. 70-72 a Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 145, která zpochybňuje ostatními českými historiky přijímané vypsání berně. Její výběr naznačuje RBM IV, s. 17-18, č. 48 (1334, 5, 18, na Pražském hradě) a FRB IV, s. 318.

nadále opíral o půjčky patricijů, jimž byl někdy nucen dát královské statky zástavou, tím se ovšem vyhýbal zástavám ve prospěch mocných panských rodů, které tak nepříznivě poznamenaly Janův zápas s Ronovci.⁷¹³

Při formování vlastního dvora byl princ také veden svými italskými zkušenostmi. Vedle obligátního hofmistra Karel zavedl také úřad dvorského sudího (*iudex curie*, v italské signorii *iudex et auditor curie*), kterému připadla jurisdikce nad královskými a princovými služebníky, leníky a many i ostatními právními subjekty, vyňatými z pravomoci zemského soudnictví.⁷¹⁴ Vedle snahy odstranit z dvorského soudnictví *ad hoc* delegované soudce, např. podkomoří, tento krok ukazuje, že se rozrostla dvorská soudní agenda a také přibýlo lén, jejichž držitelé bývali odkazováni na soudnictví budyšínských manů.⁷¹⁵ Pan Jenec z Grünberka, který roku 1334 do úřadu nastoupil, měl také za úkol při splácení královských druhů kontrolovat, zda jsou panovníkovy dary či zástavy adekvátní dlužné sumě.⁷¹⁶ Dotklo se to Petra z Rožmberka, jemuž král Jan dlužil počátkem roku 1334 800 kop grošů, a proto mu slíbil zajistit zboží zlatokorunského kláštera Černice. Nabízená směna Černic se ovšem patrně nelíbila opatu kláštera a princí Karlovi, protože nechal klášteru nabídnuté tři vesnice ocenit Závašovi z Újezdce a Jencovi, sudímu svého dvora. Obavy byly na místě, neboť odhad vesnic činil 620 kop. Černice tedy zůstaly součástí klášterního zboží, zatímco odhadnuté vsi získal pán z Rožmberka spolu s královým slibem doplatku.⁷¹⁷ Pochopení pro potíže zeměpanských klášterů Karel projevil také u osekckých cisterciáků. Odvolal totiž závazek kláštera 200 kop vůči panu Boršovi z Rýzmburka. 100 kop slíbil panu Boršovi zaplatit Karel nebo jeho podkomoří, dalších 100 kop museli splatit cisterciáci, avšak Karel jim tuto částku odepsal z příští berně.⁷¹⁸

O situaci nového vládce Čech a Moravy jsem se rozepsal trochu obšírněji proto, že Karel k sobě svou aktivitou připoutal řadu do té doby Janových českých dvořanů. Rozhodně nemáme zprávy o pobytu českých šlechticů spolu s českým králem, zcela zabraným do války proti Brabantsku. Jan se z Čech pouze dožadoval povolení zvláštní berně, zatímco vojenský

⁷¹³ Ke Karlovým půjčkám od patricijů srov. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 390-391 a *Summa Gerhardi*, s. 77-80, č. 64, s. 80-83, č. 65. Nebylo to ovšem nic nového, neboť také Jan Lucemburský využíval úvěrové schopnosti Frenclína Jakubova, který v neznámé době získal do zástavy Poděbrady s celým panstvím a vilikací a také Přimdu s příslušenstvím.

⁷¹⁴ Karlova hofmistra Huga z Dornštejna (predikát podle dnešního hradu Křikava u Blatné) známe až k roku 1345: MVB I, s. 337-338, č. 557, s. 340, č. 563 (1345, 11, 5, Avignon). Vzhledem k existenci hofmistra při Karlově příjezdu do Itálie lze tento úřad předpokládat i na českém dvoře. Jméno Karlova prvního hofmistra snad začínalo písmenem P., srov. *Summa Gerhardi*, s. 68-69, č. 51.

⁷¹⁵ Agenda dvorských sudích byla samozřejmě širší, spadaly do ní např. odúmrtí. Podrobně tento problém zpracoval Jiří KEJŘ, *Počátky dvorského soudu* (Rozpravy ČSAV – řada SV, roč. 66, sešit 4), Praha 1956.

⁷¹⁶ Jenec z Grünberka pocházel z Moravy, psal se podle hradu Grünberg, později zvaného Stražisko (Stražičtěstě) u Konic, východně od Boskovic (Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Vídeň 1930, s. 211).

⁷¹⁷ RBM IV, s. 18-19, č. 50 (1334, 5, 26, Lucemburk).

⁷¹⁸ RBM IV, s. 22-23, č. 69 (1334, 7, 13, Lucemburk).

kontingent, nikoli však peníze, mu dodávalo Lucembursko.⁷¹⁹ Žadatelé o králový konfirmace a jiné milosti proto museli za Janem: v březnu to učinil vratislavský Gysko z Reste, který krále navštívil až v Lutychu, aby obdržel úřad krajského rychtáře ve Vratislavi, v dubnu Jana v Lucemburku zastihl Pešek z Černé.⁷²⁰ Do Lucemburku se kvůli zmíněnému dluhu vypravil také Petr z Rožmberka a dostalo se tam i řešení obligace osekckého kláštera. I Rožmberk se ovšem podílel na Karlově politice revindikace královského zboží, zejména 240 kopami na vyplacení hradu Protivína.⁷²¹ Král schválením Karlových rozhodnutí nechával principi při vládě volnou ruku.⁷²² Je jasné, že opatření posilující královská města a kláštery občas poškodila Janovy a Karlovy dvořany. Uvědomil si to např. Těma z Koldic, kterému Jan udělil úřad nakládání, rozvážení a skladování vína a piva v Ústí nad Labem, spojený s jistým poplatkem (*officium vectonis vasorum*). Ústečtí si u Karla vymohli jeho vrácení městské obci, k čemuž Těma, označený zde za Janova i Karlova rádce, pouze přidal svůj souhlas.⁷²³ Český král se v této době omezoval na občasné odměny (kladští manové) či berní úlevy (město Most), jeho hlavním cílem však bylo dokončení brabantské války, která ho zapletla do řady více či méně žádoucích finančních transakcí.⁷²⁴

Stále častěji starší Lucemburk zajížděl k francouzskému dvoru. Zaplacení věna Guty Lucemburské v hotovosti se Jan vyhnul prodejem svých – spíše jen symbolických – práv na město Lucca Filipovi VI.⁷²⁵ U jeho dvora si král ovšem našel druhou manželku, která s ním patrně sdílela i zálibu v turnajích a nádheře dvorských slavností. Na Janově svatbě s Beatrix Bourbonskou, smluvně uzavřené asi 18. prosince 1334 ve Vincennes, se neobjevil žádný z Janových synů, z českých šlechticů snad jeden z Otů z Bergova, jemuž Jan potvrdil prodej lenního hradu Kyšperka.⁷²⁶ Nešlo o sňatek za účelem smíru či nové diplomatické aliance, Lucemburk pouze upevnil svoje pouto k Francii. Český král si vzhledem k svému prvnímu manželství „z rozumu“ vzal Beatrix z důvodů oboustranné náklonnosti, což dosud svým dětem

⁷¹⁹ Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994, s. 515.

⁷²⁰ RBM IV, s. 10-11, č. 25 (1334, 3, 20, Lutych), s. 11-12, č. 28 (1334, 4, 10, Lucemburk).

⁷²¹ RBM IV, s. 100, č. 253 (1336, 1, 6, Praha). Petr z Rožmberka zde rovněž připomíná vyplacení kamýcké lesní vilikace, za které mu Jan dlužil 500 kop.

⁷²² Pozoruhodným úspěchem Karlovy zahraniční politiky bylo zlepšení vztahů s Bolkem Svidnickým, který na Karlovu žádost povolil dominikánům u sv. Kříže ve Svidnici postavit část svého kláštera *super murum civitatis Swidnicz*: RBM IV, s. 49, č. 125 (1335, 1, 25, Svidnice).

⁷²³ RBM IV, s. 26-27, č. 78 (1334, 8, 28, Brno).

⁷²⁴ Privilegium pro kladské many: RBM IV, s. 29, č. 86 (1334, 9, 12, u Saint Hubert), pro město Most *ibid.*, s. 37, č. 107 (1334, 11, 11, Seurre).

⁷²⁵ RBM IV, s. 31, č. 92 (1334, 10, -, Vincennes).

⁷²⁶ RBM IV, s. 47-48, č. 122 (1335, 1, 2, Paříž).

z pochopitelných důvodů odpíral. Jan také hned v prosinci uspořádal ve Francii turnaj.⁷²⁷ Tento bezstarostně uzavřený sňatek zřejmě vyplýval i ze spokojenosti s dosavadními politickými úspěchy, tedy s Karlovou vládou v Čechách a předpokládaným ziskem menhartovského dědictví.⁷²⁸

Jak vyplývá z dispenze, kterou Benedikt XII. pro nový královský pár antedatoval na 5. ledna 1335, probíhaly hlavní svatební oslavy právě od této doby a byly spojeny s přesunem do Lucemburku.⁷²⁹ Až do jara se Jan pohyboval ve Francii, Flandrech, Brabantsku a Dolním Porýní, po boku nové manželky vychutnával své štěstí a velké politické plány prozatím odložil. Poté ho do Francie přivedla organizace turnaje, na němž i sám bojoval, ačkoli král Filip k této slavnosti nedal svolení. Český král zde však utrpěl tak těžká zranění, že se chvíli pochybovalo o jeho přežití. Rekonvalescence Jana každopádně v Paříži zdržela nejméně do poloviny června 1335.⁷³⁰

Snad prostřednictvím pana z Bergova český král svěřil princi Karlovi provedení sňatku své nejmladší dcery Anny s Otou Habsburským. Šlo mu asi o rozdělení wittelsbaško-habsburské koalice, o jejichž plánech namířených proti Lucemburkům se něco proslýchalo. Sňatek byl každopádně uzavřen kolem 19. února ve Znojmě s velkou slávou a za hojné účasti středoevropské aristokracie. Jako zástavní záruku Annina věna získali Habsburkové hrad a město Znojmo.⁷³¹ Habsburky však český král na svou stranu nezískal. Po smrti Jindřicha Korutanského (2. 4. 1335) přijali podle dřívějších ujednání od císaře lénem Korutany, Kraňsko a jižní Tyroly s fojsttvím nad tridentským a brixenským biskupstvím.⁷³² V Linci se císař

⁷²⁷ *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 176.

⁷²⁸ Svatební smlouva in: RBM IV, s. 40-44, č. 112 (1334, 12, 18, les u Vincennes). K osobnosti 2. Janovy manželky srov. Jean Pierre KINSCH, *Béatrix de Bourbon. Comtesse de Luxembourg et reine de Bohême*, in: *Hémecht* 32, 1980, s. 343-365, 1981, s. 65-93. S důrazem na politické důsledky Janova sňatku a další osudy Lucemburska o Beatrix píše Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší: cesta Václava I. k moci (1334-1354)*, in: *Korunní země v dějinách českého státu. I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*. Edd. Lenka BOBKOVÁ – Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Jan ZDICHYNEC, Praha 2003, s. 293-353.

⁷²⁹ RBM IV, s. 849, č. 2179, nověji in: MVB-P, s. 612-613, č. 1138 (1335, 1, 9, Avignon). Janův pobyt v Lucemburku 7. ledna je doložen in: RBM IV, s. 803, č. 2052.

⁷³⁰ O turnaji psali Jan z Viktringu: *Ioannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*. ed. Fedorus SCHNEIDER, Tomus II., *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum, Hannoverae et Lipsiae* 1910, s. 154-155 a Petr Žitavský: FRB IV, s. 329. K turnaji srovnej ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 184 a *Un itinéraire européen*, s. 176-177. Možná, že příčinami Janových turnajových zranění byl pokročilý věk a slabý zrak, dědičná nemoc Lucemburků.

⁷³¹ Svatbu vylíčila Zbraslavská kronika, FRB IV, s. 328-329, souběžně proběhl sňatek hraběte z Retzu s dcerou Mikuláše II. Opavského; k zástavě Znojma srov. RBM IV, s. 52, č. 133 (1335, 2, 23, Znojmo), s. 53-54, č. 137 (1335, 3, 10, Vídeň).

⁷³² RBM IV, s. 58-59, č. 154-155 (1335, 5, 2, Lincec).

rakouským vévodům také zavázal podporovat je proti Lucemburkům a neuzavřít s nimi mír bez habsburského souhlasu.⁷³³

III. 1. 2. Janův a Karlův dvůr na pozadí panovnické spolupráce a sporů (1335-1341)

Princ Karel spolu s Jindřichem Dolnobavorským, vévodou Rudolfem Saským a jeho bratrem, pasovským biskupem Albrechtem, se během návštěvy v Linci pokusili císaře přesvědčit o neoprávněnosti jeho kroku a odložit lenní slib Habsburků do příjezdu českého krále.⁷³⁴ Po návratu do Čech Karel vyslal k Ludvíku Bavorovi olomouckého biskupa Jana Volka, současně se snažil navázat dobré vztahy s novým polským králem Kazimírem, o jehož spojenectví císař právě usiloval.⁷³⁵ Král Jan se do Čech vrátil přes Domažlice, kde nejspíše se svým zetěm Jindřichem probral kritickou situaci, poté se přesunul do Prahy, kde 31. července vyhlásil válečnou výpravu proti Ludvíku Bavorovi a rakouskému vévodovi.⁷³⁶ Jako posly vyslal do Vídně Jana Volka spolu s Rudolfem Saským, obnovil také kontakty s králem Kazimírem. Král, který se opět nemohl spolehnout na významnou vojenskou pomoc české šlechty, najal do svých služeb Poppa z Kökeritz a další Míšňany, na jejichž zaplacení dal vybírat obecnou berni.⁷³⁷ Během srpna 1335 se Jan spolu s Karlem vydali do Trenčína, aby se na základě arbitráže Karla Roberta 24. srpna vzdali nároků na polský královský titul výměnou za získání slezských knížectví a odstupné 20 000 kop grošů. Zdá se, že u těchto jednání česká šlechta opět chyběla, nanejvýš lze předpokládat přítomnost Petra z Rožmberka, s nímž Karel Robert navázal styky v březnu 1335.⁷³⁸ Definitivní uzavření česko-polských dohod bylo stanoveno na listopad 1335.

Z Uher spěchali Lucemburkové ke svému vojsku do Prahy, s nímž se vydali na výpravu i z *království Českého četní šlechtici*.⁷³⁹ Nevíme, zda český král vyprovokoval českou šlechtu

⁷³³ RBM IV, s. 59-60, č. 156 (1335, 5, 2, Linec).

⁷³⁴ *Ioannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*, Tomus II, s. 158, srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1979, s. 113-114.

⁷³⁵ ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 191-194.

⁷³⁶ FRB IV, s. 329; v Domažlicích se král setkal také se zástupci vazalů tachovského hradu a purkrabími v Pirně, Zbyňkem a Alšem Škopky z Dubé: RBM IV, s. 68-69, č. 180, s. 69, č. 181.

⁷³⁷ Poppovi, který již dříve spolu s Otou z Bergova pomáhal v čele králova oddílu německým rytířům, Jan Lucemburský potvrdil koupi velkého cla v Pirně: RBM IV, s. 77, č. 201 (1335, 9, 2, Praha); k najímání žoldnéřů srov. FRB IV, s. 330; *Ioannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*, Tomus II, s. 162; o vybírání berně je zmínka v listině z 6. ledna 1336: RBM IV, 99-101, č. 253.

⁷³⁸ K Petrovi z Rožmberka viz *Jacobi*, s. 16-17, č. 33; k dataci srov. s. 17, pozn. 2. O trenčínských dohodách podrobně Otakar BAUER, *Poznámky k mírovým smlouvám česko-polským z roku 1335*, in: *Sborník prací věnovaných prof. de. Gustavu Friedrichovi k 60. narozeninám*, Praha 1931, s. 9-22. Otfrid PUSTEJOVSKY, *Schlesiens Übergang an die böhmische Krone (Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands, Bd. 13)*, Köln – Wien 1975; naposledy Jaroslav BAKALA, *Přinesl rok 1335 přelom v dějinách Slezska?*, in: *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, ed. Martin Wihoda et al., Brno 2003, s. 305-311.

⁷³⁹ *Zbraslavská kronika*, s. 410, FRB IV, s. 329.

najímáním cizích žoldnéřů, nebo se k expedici připojila spontánně, Jan dal každopádně přednost jednání, z něhož 16. září 1335 vyplynulo příměří do 24. června příštího roku. Jako ručitelé smíru byli králem vybráni přítomní Jindřich z Lipé, Petr z Rožmberka a Vilém z Landštejna, v případě jejich smrti je měli zastoupit Mikuláš Opavský, Hynek Berka z Dubé, Jan z Lipé a Oldřich z Hradce, kteří na výpravě asi také nechyběli.⁷⁴⁰ Po setkání s purkrabím hradu Tyrol Volkmarem z Burgstalu, který Jana informoval o poměrně dobré pozici Jana Jindřicha v Tyrolsku, se vojsko počátkem října vrátilo do Prahy. Po vyplacení žoldnéřů a některých šlechticů se Karel pokusil zemskou hotovost využít k porážce Bolka Münsterberského. Tažení sice skončilo ztrátou 150 těžkooděnců, kteří byli spolu s Jaroslavem a Albrechtem ze Šternberka zajati a poté českým králem vyplaceni, vévoda Bolek však posléze přijal českou lenní svrchovanost.⁷⁴¹

V Praze se oba Lucemburkové opět setkali, aby si od městské obce vynutili nový finanční příspěvek a vyrazili na schůzku s polským a uherským králem do uherského Vyšehradu.⁷⁴² Doprovázela je skutečně reprezentativní svita duchovních i světských velmožů. Duchovenstvo zastupoval Vítek, biskup Míšeňský, a Jan, biskup Olomoucký, světská knížata Rudolf Saský a Boleslav, vévoda Lehnicko-Břežský, dále hrabě Oldřich z Hanau a z českých pánů zde byl Těma z Koldic a Jindřich mladší z Lipé.⁷⁴³ Jindřich, který byl nedávno jmenován (moravským?) podkomořím, si při vyplacení polského odškodného králi Janovi zajistil splátku dluhu 4000 kop.⁷⁴⁴ Polská strana tedy finanční nároky českého krále splnila, Jan jí dokonce připravil novou sňatkovou alianci, horší však bylo jednání o smír Polska s německým řádem, které konferenci protáhlo.⁷⁴⁵ Karel Robert se ovšem snažil, aby vzácným hostům nechybělo jídlo ani pití a na závěr jednání odevzdal Lucemburkům skvostné dary.⁷⁴⁶ Byla to nepochybně důstojná odpověď za prezenty, jimiž Jan počastoval uherskou delegaci na schůzce v Hodoníně (1323) a snad i později. Jaké konkrétní dary dostali průvodci obou Lucemburků, uherský kronikář Jan Thuróczi bohužel nevedl.

⁷⁴⁰ RBM IV, s. 80-81, č. 205 (1335, 9, 16, Řezno).

⁷⁴¹ FRB IV, s. 329-330, Karlův životopis in: FRB III, s. 350, srov. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s.205, pozn. 3.

⁷⁴² RBM IV, s. 84, č. 217 (1335, 10, 12, Praha). Lucemburkové měli dostat 6000 kop grošů za to, že během 4 následujících let od Pražanů již peníze žádat nebudou.

⁷⁴³ RBM IV, s. 89-90, č. 228 (1335, 11, 26, uherský Vyšehrad).

⁷⁴⁴ Jako *camerarius* je Jindřich z Lipé označen in: RBM IV, s. 79, č. 203 (1335, 9, 8, Brno). Splátka dluhu uvedena *ibid.*, s. 85, č. 221 (1335, 11, 12, uherský Vyšehrad).

⁷⁴⁵ Výsledkem jednání se zástupci německých rytířů byla listina RBM IV, s. 89-90, č. 228 (1335, 11, 26, uherský Vyšehrad).

⁷⁴⁶ Byly to různé drahocenné klenoty, 50 stříbrných nádob, dva toulce, dva pásy a jedna podivuhodná deska na šachy, srov. Emil FICKEN, *Johann von Böhmen. Eine Studie zum romantischen Rittertum des 14. Jahrhunderts*, Inaugural – Dissertation, Göttingen 1932, s. 113.

Princ Karel opustil Vyšehrad asi dříve, aby zajistil převzetí vlády nad Vratislavskem po smrti knížete Jindřicha VI. (24. 11. 1335), zatímco král Jan vyslal nové poselstvo, vedené Rudolfem Saským, Oldřichem z Hanau a Těmou z Koldic, k nekomunikativnímu císaři.⁷⁴⁷ Král se vracel do Prahy s vědomím, že bude muset městům, které na jeho politiku nedávno přispěla, udělit řadu privilegií či konfirmací.⁷⁴⁸ Musel ovšem reagovat i na zprávy z Tyrol, kde Jan Jindřich nedokázal řídit válečné akce proti habsburským stoupencům a dostával se proto do vleku tyrolské šlechty. Na pomoc mu byl 3. ledna 1336 poslán markrabě Karel, zatímco král Jan převzal princovy stavební práce v Praze, aby zde mohl důstojně přivítat svou manželku Beatrix.⁷⁴⁹ Počítal ovšem i s pokračováním války proti Habsburkům, takže obětoval i hrad Klepý, jenž koupil od Hynka ze Žleb, ve prospěch pana Zbyňka Zajíce ze Žebráku.⁷⁵⁰ Nutno dodat, že tím nezasáhl do Karlovy restituční politiky, jak soudí Jiří Spěváček, protože tu nešlo o královský hrad, který by Karel předtím vykoupil. Prodejem do rukou svého leníka spíše posiloval Zbyňkovu oddanost *pro futuro*, podobně jako to dělal vůči Petrovi z Rožmberka.⁷⁵¹

Na přelomu let 1335-1336 se český král rozhodl strávit delší čas v království, kam za ním počátkem ledna 1336 přijela jeho choť se svou družinou. Janovy prezence využil pan Petr z Rožmberka, který během Lucemburkova pobytu na západě Říše několikrát vyřizoval jeho záležitosti v Čechách, aniž by byl za své služby včas honorován. Je jistě nápadné, že Rožmberk přišel se svými nároky po odjezdu prince Karla, jehož dvorský sudí přezkoumával Petrovu předchozí pohledávku, a že své nároky podal králi v souhrnu, podobně jako před léty Jindřich starší z Lipé Jindřichovi Korutanskému. Taková sumarizace totiž vždy počítá s menší přesností u jednotlivých položek zúčtování, což mohlo panu Petrovi jen prospět. Rožmberk si napočítal celkem 3975 kop dlužných grošů, k jejichž umoření král určil výnosy z berně v několika

⁷⁴⁷ Přehled poselstvem, které král Jan poslal v roce 1335 k císaři a Habsburkům podává listina in: Nova Alamanniae, s. 211-214, č. 388 (Praha, 1336, 2, 18). K vyšehradské schůzce podrobně ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 207-210.

⁷⁴⁸ ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 24, zejm. pozn. 1.

⁷⁴⁹ S odchodem prince Karla do Tyrol je českými historiky spojována otázka, kdy princ ztratil Janovým zásahem hrady i vládu v Čechách a na Moravě. K řešení Josefa Vítězslava ŠIMÁKA, *Kdy upadl Karel (IV.) v nemilost otcovu?*, ČČH 32, 1926, s. 570-574, že k tomu došlo roku 1337, se přiklonil i Josef ŠUSTA, zatímco Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, s. 120-124 diplomatickými a sfragistickými argumenty dokládá, že k roztržce došlo již koncem roku 1335. František KAVKA, *Karel IV. Historie života velkého vladaře*, Praha 1998, na s. 77 hovoří o *zvratu mocenské situace v Karlův neprospěch* a hlavní roztržku způsobenou Janovými rádci klade do roku 1337. Kriticky odmítá Spěváčkovu argumentaci také Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310-1423*, Praha 1999, s. 440, pozn. 52. Obě možnosti datace připouští Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 154. Na základě faktické spolupráce obou Lucemburků v první fázi západu o menhartovské dědictví soudím, že pro Karlem uváděný konflikt je datem *post quem* příchod Beatrix Bourbonkové a události roku 1336, o nichž ještě bude řeč. Během roku 1335 se tolik sporných otázek jako později nenahromadilo.

⁷⁵⁰ RBM IV, s. 96-97, č. 246 (1335, 12, 26, Praha).

⁷⁵¹ Negativně hodnotí Janovo počínání Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994, s. 526.

krajích, v písecké vilikaci a především podíl z kutnohorské urbury. Současně se Jan zabýval snížením zástavní sumy hradu a panství Zvíkov.⁷⁵²

U Janova dvora nyní setrvala většina velmožů, kteří s ním pobývali v uherském Vyšehradu. Dokládá to Janova konfirmace koupě hradu Liebenthal u Pirny, kterou 16. ledna 1336 vystavil pro mišeňského biskupa Vitka. Král si v listině vymínil lenní svrchovanost nad hradem, kdyby ho snad biskup prodával, čímž posiloval výběžek českého panství na Labi u Pirny a Königsteinu.⁷⁵³ U tohoto aktu asistovali olomoucký biskup Jan, Hynek Berka z Dubé, Jindřich z Lipé a Těma z Koldic, ale i z Porýní pocházející Gottfried z Leiningen a Rudolf Saský.⁷⁵⁴ Právě jemu dal 25. ledna český král do zástavy město a hrad Pirnu, aby vyrovnal jeho pohledávky u svého dolonobavorského zetě. Co se týče svědků, na rozdíl od předchozí transakce přibyli Oldřich z Hanau a Vilém Landštejna. Král poté Pirnu znovu přijal lénem od mišeňského biskupa, což dosvědčili také sudí Oldřich Pluh, zemský písař Štěpán a Hajman z Dubé a Náchoda.⁷⁵⁵

U dvora se zdržoval také Zbyněk Zajíc ze Žebráku, který měl již možnost ocenit vojenské kvality svého nového hradu Klepý i cenu okolního panství, ležícího v úrodném dolním Poohří. Rozhodl se proto získat sousední královské panství Budyně výměnou za své žebrácké zboží. Král Jan po zvážení kladů a záporů transakce souhlasil a provedl ji na zemském soudě, za přítomnosti pražského biskupa Jana, komořího Petra z Rožmberka, maršálka království českého Jindřicha z Lipé, pražského purkrabího Hynka Berky z Dubé a sudího Oldřicha Pluha.⁷⁵⁶ V dataci dokumentu se hovoří o provedení aktu *in aula nostra regia*, což nás opravňuje k názoru, že zemský soud probíhal v královském sále na částečně opraveném Pražském hradě.⁷⁵⁷ Koncem ledna přijel do Prahy také kníže Jan Stěnavský, který slíbil svůj úděl odkázat pro případ své smrti bez mužských potomků českému králi, dostane-li doživotně vládu i

⁷⁵² Vyúčtování in: RBM IV, s. 99-101, č. 253 (1336, 1, 6, Praha), k němu srov. Jiří VONDRA, *Petr I. z Rožmberka*, disertace FF UK, Praha 1950, s. 64-66. Listina in: RBM IV, s. 101, č. 254 (1336, 1, 6, Praha), která hovoří o navýšení zástavní sumy hradu a panství Zvíkova, je podle Josefa ŠUSTY, *Karel IV. Otec a syn*, s. 217, pozn. 1 falsum, avšak její předlohou byla listina z 11. ledna 1336, zachovaná v tzv. marientálském kodexu, kde je zástavní suma 3500 kop již částečně splacena. Matientálskému kopiáři se nejnověji věnoval Miroslav TRUC, *Rožmberský kodex řečený Marientálský*, in: Jihočeský sborník historický 30, 1961, s. 1-24.

⁷⁵³ K pokusům českých králů proniknout labským údolím do Míšeň srov. Lenka BOBKOVÁ, *Sasko v teritoriální politice českých králů do roku 1459*, in: Čechy a Sasko v proměnách dějin. Böhmen und Sachsen im Wandel der Geschichte. Sborník příspěvků konference, která se konala 10.-11. 11. 1992 v Ústí nad Labem, ed. Kristina Kaiserová, Ústí nad Labem 1993, s. 49-67.

⁷⁵⁴ RBM IV, s. 103, č. 257 (1336, 1, 16, Praha).

⁷⁵⁵ RBM IV, s. 107-108, č. 267 (1336, 1, 25, Praha), s. 108, č. 268 (1336, 1, 27, Praha).

⁷⁵⁶ RBM IV, s. 106-107, č. 265 (1336, 1, 21, Praha).

⁷⁵⁷ Tamtéž, s. 107. Na Pražském hradě je již 18. května 1334 datován soud prince Karla, na němž rozsudek mezi doksanským klášterem a měšťany z Litoměřic delegoval na svého kancléře Mikuláše z Brna: RBM IV, s. 17-18, č. 48. Nocleh v purkrabství Pražského hradu připomíná také Karlův vlastní životopis; *Kroniky doby Karlovy*, s. 28: *Dojeli jsme velice pozdě do Pražského hradu, do starého domu purkrabského, kde jsme po několik let přebývali, dokud nebyl vystavěn velký palác* (FRB III, s. 349).

v sousedním Hlohově, spravovaném českým hejtmanem. Toto rozhodnutí potvrdili také významní feudálové z Vratislavska, totiž městský hejtman Konrád z Borsnic a krajský rychtář Gysco z Reste spolu s vratislavskými měšťany.⁷⁵⁸

Král také nezapomínal na šíření a udržování lenních vztahů v Čechách. Kromě menších lén, jako byla ves Dolany, udělená Mikulášovi z *Gorgowicz* a jeho ženě a určená k zajištění vojenské služby, se král snažil uhlídat si strategicky významné hrady, u nichž docházelo ke změně držitele.⁷⁵⁹ To je případ Hauenštejna v Loketsku, který prodal bývalý loketský purkrabí Mikuláš Winkler doksanskému klášteřu. Český král 23. února na zemském soudě provedl výměnu Hauenštejna a dvorce Velechov za královské statky nedaleko Doksan, přičemž mu probošt Teodorik ještě doplatil 330 kop. Je možné dodat, že zde nešlo o tzv. ušlechtilé léno, nýbrž že Hauenštejn podléhal manskému soudu na Lokti. Zajímavé je ovšem také obsazení zemského soudu, kde kromě Hynka Berky z Dubé a Oldřicha Pluha zasedli také Gottfried z Leiningen, Arnold z Blankenheimu, Konrád ze Schleiden a Oldřich z Hanau, kteří do Prahy nejspíše přišli s královnou Beatrix.⁷⁶⁰ Jak se opakovaně ukazuje, nebyla asi přítomnost Janových cizích dvořanů na zemském soudě české šlechtě na obtíž, pokud cizinci hájili královské zájmy a neobohacovali se zemskými statky.

K přerušení příměří ze září 1335 přiměl českého krále útok Karla Roberta proti Habsburkům v únoru 1336. Ofenzívu do Korutan ostatně plánoval i princ Karel, takže Jan v březnu 1336 bez váhání zaútočil na Znojmo.⁷⁶¹ V králově doprovodu se tehdy setkáme s knížaty Boleslavem Lehnicko-Břežským, Janem Stěnavským i vratislavským hejtmanem Konrádem z Borsnic, který přivedl řadu mladých slezských měšťanů i šlechticů. Mezi českými pány v boji vynikl Jindřich z Lipé, vedoucí jízdní oddíl o 800 mužích, nechyběli ani bratři Petroid a Jan z Lipé, Hynek Krušina z Lichtenburka, syn Vznaty z Lomnice a Půta z Vildenberka.⁷⁶² V druhé polovině dubna se českému králi postavil se svým vojskem Ota

⁷⁵⁸ RBM IV, s. 108-109, č. 269 (1336, 1, 29, Praha). Vratislavští si z Prahy odvezli královo rozhodnutí ohledně dávek obilí pro mlynáře ve Vratislavi: RBM IV, s. 109, č. 270. K osudu Hlohovska srov. Jana WOJTUCKA, *Začlenění Hlohovska do Koruny české a jeho vývoj v letech 1331-1384*, s. 114-115.

⁷⁵⁹ K Dolanům jako tzv. vznešenému lénu srov. RBM IV, s. 105, č. 261 (1336, 1, 17, Praha).

⁷⁶⁰ Transakce byla provedena na zemském soudu 23. února 1336 (RTT I, s. 406-407), později (25. 2.) byla vydána listina pro doksanské premonstrátky: RBM IV, s. 111, č. 276. K Hauenštejnu srov. SEDLÁČEK, *Hrady*, díl XIII., s. 96.

⁷⁶¹ Karlově činnosti v Tyrolsku a Korutansku roku 1336 se podrobně věnuje Emil WERUNSKÝ, *Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit*, Band I (1316-1346), Innsbruck 1880, s. 158-172, nověji Josef RIEDMANN et al., *Geschichte des Landes Tirol*, 1. Band, Innsbruck – Wien 1985 a především Ellen WIDDER, *Itinerar und Politik. Studien zur Reiseherrschaft Karls IV. südlich der Alpen* (Beihefte zur J. F. Böhmer, Regesta Imperii, Bd. 10), Köln – Weimar – Wien 1993, s. 53-66. Cenné poznatky o Karlově družině na základě účetních záznamů přinesl Ludwig SCHÖNACH, *Archivalische Studien zur Jugendgeschichte Kaiser Karls IV.*, in: MVGD 43, 1905, s. 253-292.

⁷⁶² Vycházím z líčení Josefa ŠUSTY, *Karel IV. Otec a syn*, s. 215-216, opřeného hlavně o reportážní dopisy klerika Kristiána z 29. dubna 1336, vydané in: *Nova Alamanniae*, s. 215-216, č. 393, s. 216, č. 394. Podobný dopis napsal 3. května 1336 králův notář Mikuláš z Lucemburku pro arcibiskupa Balduina: tamtéž, s. 216-217, č. 395. Dalšími

Habsburský, avšak po jeho ústupu 24. dubna se Jan Lucemburský zmocnil Znojma a začal dobývat hrady a města v Dolním Rakousku. Kromě bohaté kořisti, zejména sudů vína, obdrželi někteří bojovníci, především mladí Slezané včetně Konráda z Borsnic, od krále Jana rytířské pasování.⁷⁶³ Dočasněho příměří na počátku května 1336 Lucemburk využil k návratu do Prahy, kde se pokusil sehnat dostatečný žold pro pokračování své rakouské expedice.⁷⁶⁴ Již předtím se u Pohořelic odměnil pánům z Lipé za včasnou půjčku 1000 kop grošů, nyní se vyrovnal i s Petrem z Rožmberka prodejem hradu Zbiroha, který byl před několika lety vyplacen od Oldřicha Zajíce z Valdeka.⁷⁶⁵ S králem se do Prahy vrátili také Petr z Rožmberka, Pertold z Lipé a Hynek Berka z Dubé, kteří se rozhodli rozložit finanční břímě války mezi královská města, jimž byl uložen ungelt z vína a soli, v Čechách žijící Židy, v jejichž pražské synagoze byly objeveny cennosti za 2000 hřiven, a kláštery. 15. června tito páni spolu s králem Janem rozhodli o výměně výnosného lanšperského zboží, které zbraslavský klášter již několikrát ztratil, za jiné, Zbraslavi bližší, patrně však chudší statky.⁷⁶⁶ Osecký klášter se tou dobou ocitl v zástavě Boreše z Riesenburka.⁷⁶⁷ Někteří z českých pánů, nejspíše staronový podkomoří Oldřich Pluh, se jistě podíleli na hledání peněz v hrobu sv. Vojtěcha ve svatovítské bazilice nebo na zajímání Židů, od nichž pak král vymáhal výkupné.⁷⁶⁸

Po shromáždění žoldu se český král 21. června vydal zpět do Rakouska, ačkoli některé menší oddíly stahoval k bavorské hranici, odkud mohl přijít útok Ludvíka Bavora.⁷⁶⁹ Nejprve se setkal se svými spojenci, polským a uherským králem, v Marcheggu, poté oblehl Seefeld u Lávy, zatímco se v Čechách roznesla zpráva, že Ludvík Bavor se svým vojskem se 20. července objevil u Řezna a útočí na Jindřicha Dolnobavorského.⁷⁷⁰ Rychlými pochody se Janovo vojsko

zdroji Šustova popisu jsou Neplachův letopis a světelské anály, k pánům z Lipé srov. RBM IV, s. 114-115, č. 288 (1336, 4, 9, Pohořelice), k Pútovi z Vildenberka srov. *Jacobi*, s. 60, č. 139. Do Rakous se vypravil také pražský patricij a bývalý podkomoří Frenclín Jakubův s 28 těžkooděnci a 75 lehkooděnci, srov. *Jacobi*, s. 41, č. 89.

⁷⁶³ Tomasz JUREK, *Obce rycerstwo...*, s. 130-131. Šlo přinejmenším o Tyčka z Reidenburka, Konráda z Falkenheinu, Heryka Wende, Tylka ze Seidlic, Matyáše z Mühlheimu, osoby vesměs patricijského původu.
⁷⁶⁴ Je možné, že moravské šlechtice král odškodnil na místě. Snad právě tehdy dostal Bernard z Cimburka do zástavy za 300 hřiven vesnici Šatov, patřící ke znojenské vilikaci, kterou nechal princ Karel později vyplatit: RBM IV, s. 212, č. 528 (1338, 3, 20, Brno).

⁷⁶⁵ RBM IV, s. 114-115, č. 288 (1336, 4, 9, Pohořelice), s. 119, č. 300 (1336, 6, 6, Praha).

⁷⁶⁶ RBM IV, s. 121-122, č. 306 (1336, 6, 15, Praha), srov. komentář zbraslavského opata, který s výměnou nesouhlasil in: FRB IV, s. 332, kde jsou zmíněny i další způsoby, jimiž Jan získával peníze.

⁷⁶⁷ RBM IV, s. 180-181, č. 437 (1337, 7, 2, Praha).

⁷⁶⁸ FRB IV, s. 332, *Jacobi*, s. 23, č. 54; k shánění peněz srovnej ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 219-220; k postavení Židů jako „služebníků královské komory“ Ignát HERRMANN – Josef TEIGE – Zikmund WINTER, *Pražské ghetto*, Praha 1902, s. 20, nejnověji Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 38-50. Oldřich Pluh je jako podkomoří (místo Viléma z Landštejna) jmenován 23. srpna 1336: RBM IV, s. 128-129, č. 323.

⁷⁶⁹ Soudím tak podle náznaků v listech Frenclína Jakubova, který má namísto do Rakous táhnout do Bavor: *Jacobi*, s. 55, č. 126, s. 60, č. 139.

⁷⁷⁰ FRB IV, s. 332. Jan 22. července před Seefeldem odměnil kladské many udělením patronátních práv kostelů ležících na jejích statcích: RBM IV, s. 126, č. 316.

přemísťovalo na západ, přičemž král neopomněl navštívit světelský klášter, od kterého si sliboval ubytování a obživu svého vojska. Opat Ota králi navrhl, že pokud nebude plenit, dostane dobrého koně i 40 sudů vína a že vínem, chlebem a rybami počastuje i jeho bojovníky. Podle světelského analyisty chtěl král v klášteře přenocovat, avšak páni z Landštejna, Rožmberka a Hradce jej od toho úmyslu, byť stěží, odvrátili.⁷⁷¹ Právě na jejich síť hradů a městeček byl Jan odkázán, když se přes jižní Čechy přemísťoval s nevelkou družinou do Kouby (Chaub). U Neukirchen, kde ve vojenském ležení králova družina čekala na Bavorův příchod, pak 1. srpna 1336 Jan Lucemburský udělil zvláštní práva svým *obzvláštním a nejbližším služebníkům* Petrovi z Rožmberka a Vilémovi z Landštejna.⁷⁷² Řada velmi obecně formulovaných výsad oběma pánům neslibovala žádný hmatatelný prospěch, snad jen ochranu před dluhy, do nichž by snad mohli zabřednout kvůli králi. Lucemburk se tím snad odměňoval za finanční, vojenskou či hmotnou výpomoc, kterou jihočeští páni Janově znavenému oddílu před příchodem do Bavor poskytli.⁷⁷³

Přestože se české vojsko v druhé půli srpna u Landau setkala s císařovou armádou, Ludvík před bitvou couvl a po roztržce s Habsburky v Linci se další válečných akcí vzdal. Král Jan se svým vojskem kontroloval císařovy přesuny postupem přes jižní Čechy do Straubingu, kde 29. srpna proběhl lenní slib Bolka Münsterberského. Jako svědky si Lucemburk vyžádal Boleslava Lehnicko-Břežského, Hynka Berku z Dubé, Těmu z Koldic, Otu z Bergova a Konráda ze Schleiden.⁷⁷⁴ Další důvěrníky, hraběte Gottfrieda z Leiningen a Mikuláše řečeného Efficax, vyslal král do Avignonu, snad aby zjistil, co tam vyjednali císařovi zmocněnci.⁷⁷⁵ Vojsko se vrátilo do Čech, zatímco král Jan v Linci dohodl s Habsburky předběžný mír a poté

⁷⁷¹ *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores*, Tom. IX., ed. G. H. PERTZ, Hannover 1851, *Kalendarium Zwetlense*, s. 690.

⁷⁷² RBM IV, s. 127-128, č. 318 (1336, 8, 1, vojenský tábor u Neukirchenu)

⁷⁷³ K interpretaci této listiny srov. Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 223-225, kde autor uvažuje také o jeho zaměření proti Vilémovi ze Strakonice, s nímž měl Petr z Rožmberka tou dobou krvavý spor. Nápadný je v této souvislosti králův druhý (!) prodej hradu Zbiroha s panstvím (RBM IV, s. 141-142, č. 352: 1336, 11, 30, Praha), následující po tom prvním po necelém půlroce (RBM IV, s. 119, č. 300: 1336, 6, 6, Praha). V listopadové listině král zdůraznil, že když Jan nutně potřeboval půjčit peníze, Petr neváhal a *quedam paterna et propria seu hereditaria bona sua, cum pecuniam paratam non haberet, vendidit, peccuniam huiusmodi nobis tuncmutuavit et concessit, quod per hoc multipliciter se gratum et obsequiosum reddidit nostre oculis maiestatis...* Oproti prvnímu prodeji byla prodejní částka zvýšena o 1200 kop, aniž se změnil objekt prodeje. Domnívám se, že král si na základě ocenění zbirožského panství uvědomil, že prodal pod cenou, avšak pan Petr si na jeho námitky připočítal sumu, kterou králi poskytl během tažení do Bavor, takže u prodeje zůstalo, jen za vyšší částku. Srov. SEDLÁČEK, *Hrady*, díl 6., s. 239.

⁷⁷⁴ RBM IV, s. 129, č. 326 (1336, 8, 29, Straubing). Kromě pánů *specialiter rogatorum* k dosvědčení lenního slibu je pozoruhodná také formule o přijetí knížectví *per osculum et reassumptionem birreti*, která se v dosavadních lenních slibech nevyskytuje. Český král se Bolkovi odměnil doživotním užíváním Kladska, srov. Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 44.

⁷⁷⁵ Za služby v bavorském tažení král v srpnu 1336 ve Straubingu zastavil Gottfriedovi z Leiningen své alsaské říšské zástavy Kaisersberg, Blichsburg, Türkheim a Münster za 400 kop grošů; REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 457.

přijel 15. září do Prahy, aby vyplatil odcházejícím bojovníkům žold. Kromě finančních problémů, které byly opět přeneseny na bedra duchovenstva, se dvůr zabíral i plány na královninu korunovaci, jež by Janovi také umožnila vypsát novou berni.⁷⁷⁶

Definitivní smír s Habsburky, sjednaný králem Janem 9. října 1336 v Ennži, přinesl uznání habsburských nároků na Korutany, Kraňsko a Vindickou marku, za což český král obdržel celé Tyroly, město Znojmo a odstupné 10 000 kop. Bylo zřejmé, že Janovi synové s rozhodnutím nebudou souhlasit, avšak pro upevnění vlády v Tyrolsku byl mír potřebný stejně jako zajištění tridentského a brixenského biskupství spojenci Lucemburků.⁷⁷⁷ Po předání odpovědnosti za lucemburské zájmy v Tyrolsku Mikuláš z Brna se princ Karel 22. prosince sešel se svým otcem ve Schärdingu. Český král se snažil Karlovu nespokojenost s enžskou dohodou co nejvíce zmírnit. Aby ho přivedl na jiné myšlenky, přizval ho spolu s Jindřichem Donobavorským na dlouho plánovanou křížovou výpravu na Litvu.

Křížového tažení, které krále Jana i další účastníky chránilo před napadením jejich zemí, se účastnila opravdu vybraná a početná skupina rytířů. Z dolního Porýní dorazili Janovi přátelé Vilém IV. Holandsko-Hennegavský, jeho bratranec, milovník turnajů Jan z Beaumontu, z Lucemburska Arnold z Blankenheimu, Jan z Reifferscheidu, Fridrich z Daunu, Tomáš z Neville, Jan z Felsu, Konrád z Esch, a Jan z Falkensteina.⁷⁷⁸ Z Prahy Lucemburky doprovázela - kromě nepostradatelného dvorského maršálka Konráda ze Schleiden - i početná skupina české šlechty. Vedle stabilních králových družiníků Těmy z Koldic, Oty z Bergova a Hynka Berky z Dubé do ní patřil Hajman z Dubé a Náchoda, Jindřich z Lichtenburka a Smil Bitovský z Lichtenburka, zemský písař Štěpán, Oldřich Pluh, Jan z Michalovic, Hynek z Valdštejna, Ješek a Vaněk z Vartemberka a Veselí, Pertold a Jan z Lipé i jejich švagr Jan z Klingenberka.⁷⁷⁹ Tuto společnost máme doloženou především ve Vratislavi, kde ji doplnil

⁷⁷⁶ O králově bezohlednosti při vymáhání peněz i vůči náhrobku sv. Václava srov. FRB IV, s. 333-334; k zamýšlené korunovaci se váže listina in: RBM IV, s. 131, č. 332 (1336, 9, 27, Praha), v níž jsou zmíněni i královi poslové k mohučskému arcibiskupovi Jindřichovi z Virneburku. Z nich se mi podařilo identifikovat Viléma ze Schleiden, bratra Konráda ze Schleiden a probošta kapituly v Kolíně nad Rýnem, zatímco Vinand a Adam z Duntzkowen jsou mi zcela neznámí.

⁷⁷⁷ Klíčová ustanovení týkající se menhartovského dědictví in: RBM IV, s. 135-136, č. 338 (1336, 10, 9, Enns), k jednání srov. FRB IV, s. 333 a rozdílná hodnocení u Josefa ŠUSTY, *Karel IV. Otec a syn*, s. 231-234, Jiřího SPĚVÁČKA, *Jan Lucemburský a jeho doba*, s. 529-530 a Lenky BOBKOVÉ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha - Litomyšl 2003, s. 156; zde také o významu tridentského biskupství, které bylo významné i pro eventuální zásahy Lucemburků v Itálii. Přítomnost prince Karla v Enži, jak ji naznačuje Jiří SPĚVÁČEK, *Das Itinerar Karls IV. als Markgrafen von Mähren*, in: *Historická geografie* 5, 1970, s. 112, není pravděpodobná, srov. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 234.

⁷⁷⁸ Srov. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 237, jenž řadu jmen, bez odkazu na prameny, převzal od Emila WERUNSKYHO, *Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit*, Band I (1316-1346), Innsbruck 1880, s. 179; RBM IV, s. 158, č. 390 (1337, 2, 28, Toruň).

⁷⁷⁹ RBM IV, s. 147-148, č. 365, s. 150, č. 370, s. 852-854, č. 2188, s. 153, č. 380, s. 854, č. 2189, s. 154-156, č. 386, s. 157, č. 387 (1337, 1, 4, Vratislav - 1337, 1, 14, Vratislav).

olomoucký biskup Jan a český hejtman Vilém z Landštejna, který patrně dál na Litvu nepokračoval, ale spolu s Petrem z Rožmberka spravoval království.⁷⁸⁰

Vratislavskou zastávku aristokratická společnost využila k vyřešení majetkoprávních otázek, na prvním místě sporu o ratibořské dědictví.⁷⁸¹ Většinou z nich těžil český král, kterému Jindřich Javorský vrátil Žitavsko a Lubáň výměnou za doživotní držbu Hlohova a od jeho bratra Bolka Münsterberského dostal do zástavy významný hrad Frankenstein a právo vyplatit Reichenbach od Bolka Svidnického.⁷⁸² V průběhu těchto a dalších jednání se čeští páni dostali do styku s předními slezskými feudály.⁷⁸³ V první řadě to byl Albrecht z Křanovic a Fulštejna, který udržoval čilé styky s münsterberským a svídnickým dvorem a české Lucemburky si zavazoval půjčkami, díky nimž získal v letech 1346-1350 také Kladsko.⁷⁸⁴ Jednání se účastnil také důvěrník Boleslava Lehnicko-Břežského Jan Sambor ze Schildberka, který od krále v březnu 1337 získal ves Streganowitz.⁷⁸⁵ Kromě dosavadního hejtmana Konráda z Borsnic a nově jmenovaného Jindřicha z Haugvic stojí za zmínku Ota z Glaubic, zástupce tehdy v Kladsku nejmocnějšího rodu, který se neváhal příbuzensky spojit s vratislavským patricijským rodem Mühlheimů.⁷⁸⁶ Matyáš z Mühlheimu, který nedávno přijal rytířský pás a ostruhy od českého krále, se mohl pyšnit tituly pán a rytíř, podobně jako podnikavý Gysco z Reste, který často vyplácel ve slezském prostředí královny dluhy, jejichž náhradu pak vymáhal v Čechách.⁷⁸⁷ Slezského původu byl také Jindřich z Kaufung, jenž jako leník pánů z Lipé přešel z Žitavska na Moravu. Za častější vojenskou pomoc českému králi, zejména u Poznaně (1331), získal roku 10. ledna 1337 od krále do zástavy ves Mutějovice u Rakovníka za 650 kop. Po jejím vyplacení měl

⁷⁸⁰ Srov. Jaroslav BOUBÍN, *Přehled zástupnických vlád v Čechách ve 13. a první polovině 14. století*, in: *Historia docet. Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CsC. Uspořádal Miloslav Polívka a Michal Svatoš, Praha 1992, s. 26.*

⁷⁸¹ Jaroslav BAKALA, *Problematická integrace Opavska s Ratibořskem ve světle listin Jana Lucemburského*, in: *Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka. Vydal Moravský zemský archiv v Brně, Brno 2000, s. 69-77.*

⁷⁸² ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 240-244; Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, s. 43-44.

⁷⁸³ Při vyhlášení vratislavského zemského zřízení byli přítomní Janovi rádci (*presentibus consiliariis nostris*) Arnold z Blankenheimu, Ota z Bergova, Jan z Klingenberka, Jan Sambor (ze Schildberka), Gysco z Reste, protonotář Heřman a vratislavští konšelé: *Breslauer Urkundenbuch*, s. 137-139, č. 154 (1337, 3, 20, Vratislav). Na Janově listině z 29. března 1337 (tamtéž, s. 139, č. 155) svědčí kromě již jmenovaných také Jindřich z Haugvic a Konrád z Falkenhainu.

⁷⁸⁴ Tomasz JUREK, *Obce rycerstwo*, s. 222; k zástavě Kladska srov. Ondřej FELCMAN – Eva SEMOTANOVÁ, *Kladsko* (Historický atlas), Praha 2005, s. 37.

⁷⁸⁵ RBM IV, s. 163, č. 403.

⁷⁸⁶ Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Středověká kolonizace v zemích českých*, *České dějiny I/5*, Praha 1938, s. 921-926.

⁷⁸⁷ K Matyášovi z Mühlheimu srov. Tomasz JUREK, *Obce rycerstwo*, s. 130, pozn. 204; jak známo, vratislavští Mühlheimové přesídlili v 2. půli 14. století do Prahy, kde se Hanuš (Jan) z Mühlheimu oženil s Annou z Házmburka a spoluzaložil Betlémskou kapli (1391); ke Gyskovi z Reste GRÜNHAGEN, *Die Herren von Reste*, s. 41; *Jacobi*, s. 3, č. 6, s.

být on a jeho potomci za 300 kop dědičného majetku leníkem českých králů, zavázaným službou s jedním válečným koněm jako ostatní vazalové.⁷⁸⁸

Aristokratické setkání ve Vratislavi, kde se zejména česká šlechta seznamovala s dvorskou kulturou slezského ražení, nakonec přineslo českému králi větší užitek než křížová výprava samotná, která kvůli mírné zimě uvázla na hranicích Samaitska. Na levém břehu Memelu tehdy vznikl hrad Baierburg, kam Jindřich Dolnobavorský umístil posádku se zbraněmi a stravou na dva roky. Během jednání s představiteli německých rytířů v Toruni a v Ladislavi (Włocławek) král Jan řádu potvrdil jeho držbu Prus, Chelminska a Pomořan, což po rozhovorech s polskými diplomaty 9. března také obhájil. Řádem obsazené Dobřínsko a Kujavsko zůstávaly do doby, než Kazimír Janovo rozhodnutí schválí, tj. nejdéle do 15. června 1337, ve správě pana Oty z Bergova.⁷⁸⁹ Janovo spojení s pomořanskými vévody Otou a Barnimem proti Wittelsbachům doplnila ještě rozsáhlá smlouva o řešení česko-polských pohraničních sporů.⁷⁹⁰ Česká šlechta do těchto jednání nezasahovala, spíše hodlal demonstrovat svou moc a bohatství ve Vratislavi, kam kolem 20. března výprava dorazila. Během okázalé jízdy městem na Květnou neděli (26. března) prý oba Lucemburky doprovodil zástup asi 3000 jezdců. Mezi nimi asi nechyběli ani šlechtici z Kladska Ota z Maltic a Wolfram z Panevic.⁷⁹¹ Zejména pan Wolfram měl k českému králi od roku 1327 velmi úzký vztah. Kromě zástavní držby Broumova (před 1331) mu Lucemburk světil hejtmanství v Hlohově, kde kolem roku 1333 vystřídal Hynka z Dubé. V lednu 1337 Wolframa nacházíme mezi královými pověřenci při řešení sporu o nástupnictví v Ratibořsku.⁷⁹² Janova trvalá přízeň Wolframovi roku 1341 zajistila úřad purkrabiho v Kladsku, které se tehdy vrátilo pod přímou vládu českého krále.⁷⁹³

V Praze na oba Lucemburky čekal nový člen rodu, který se královně Beatrix narodil 25. února. Zatímco král Jan měl ze svého syna, který dostal přemyslovské jméno Václav, velkou radost, nadšení ostatních dvořanů asi nebylo tak vřelé, *protože tvrdili, že nevzešel z českého rodu*. Snad to vyplývalo z určité lhostejnosti českých aristokratů vůči královně, která patrně neovládala němčinu, a proto se stýkala především s Blankou z Valois.⁷⁹⁴ Na křtinách, které proběhly 10. března ve svatovítské bazilice, se s Janovou manželkou setkala také Markéta

⁷⁸⁸ RBM IV, s. 153, č. 382 (1337, 1, 10, Vratislav).

⁷⁸⁹ ŠUSTA, Karel IV. Otec a syn, s. 245-247; RBM IV, s. 159, č. 393 (1337, 3, 5, Ladislav – Włocławek).

⁷⁹⁰ RBM IV, s. 160, č. 396, s. 161-162, č. 397 (1337, 3, 12, Poznaň).

⁷⁹¹ Oba svědčí na listině Jana Stínavského pro krále Jana: RBM IV, s. 163-164, č. 405 (1337, 3, 27, Vratislav).

⁷⁹² Jaroslav BAKALA, *Problematická integrace Opavska s Ratibořskem ve světle listin Jana Lucemburského*, in: Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka. Vydal Moravský zemský archiv v Brně, Brno 2000, s. 69-77.

⁷⁹³ Tomasz JUREK, *Rodzina von Pannowitz. Awans i kariera Niemców na Śląsku w XIII-XIV wieku*, Sobótka 45/4, 1990, s. 449-450.

⁷⁹⁴ *Zbraslavská kronika*, s. 415, FRB IV, s. 334; také František Pražský uvádí, že královně mnozí neměli rádi: FRB IV, s. 425.

Dolnobavorská a Rudolf Saský, který byl požádán o kmotrovství.⁷⁹⁵ Určitý chlad vůči královně Beatrix ovšem cítil také princ Karel, který Janovo druhé manželství možná vnímal jako svévolný útěk od sňatků „z rozumu“, které český král s velkou chutí připravoval svým dětem. Krále Jana naopak zneklidnilo Karlovo odmítnutí ratifikovat svatební smlouvu v červnu 1335.⁷⁹⁶ Od té doby se ovšem nahromadilo mnoho konfliktních témat a problémů, od Janovy dohody s Habsburky v Enži a drancování posvátných hrobů ve svatovítské katedrále po Janovu postupnou ztrátu zraku. Lucemburkové nebyli schopni stanovit si pravidla spoluvlády, o kterou Jan patrně vůbec nestál a Karel to včas pochopil. Pozdější vyprávění Karlova životopisu o „zlých a lstivých rádčích“, kteří měli princův odchod na svědomí, se nemusí vztahovat na konkrétní osoby, jak to někteří dějepisci činili.⁷⁹⁷ Karel touto historkou patrně jen zakryl fakt, že se Lucemburkové nedokázali dohodnout o rozdělení moci.

Víme, že s Karlem opustila Čechy jen nepočetná družina, většinou lidé, kteří byli v Tyrolsku již vloni a byli princovi věkově blízcí: kralevicův komorník Bušek z Velhartic, Jan z Lipé, Zbyněk Zajíc ze Žebráku, zemský písař Štěpán (z Tetína) a notář Petr z Loun, nehledě na čeled', k níž kupříkladu náležel Karlův číšník Ješek nebo podkoní.⁷⁹⁸ Rozhodně to nebyl okruh předních českých pánů, kteří obklopovali krále Jana během vojenských výprav nebo při uzavírání smluv. Tito muži se chystali na Beatricinu korunovaci, zejména pak držitelé čestných dvorských úřadů, jako byli číšník, stolník nebo maršálek. Nikoli náhodou právě den před korunovací král Jan udělil Václavovi z Vartemberka úřad číšníka se všemi jeho právy.⁷⁹⁹ Samotná korunovace však prý nebyla tak skvělou podívanou, jakou Petr Žitavský zažil v dobách posledních Přemyslovců. Beatrix byla korunována královnou korunou, takže panovník asi na hlavě žádný diadém neměl. Vzhledem k tomu, že víme o zástavě dvou korun Elišky Přemyslovny (ukončené ovšem roku 1327), to neudivuje, zbraslavský kronikář ovšem nic dalšího neprozradil.⁸⁰⁰ Králi ovšem chybělo také důstojné roucho (*absque regalibus induviis*) a

⁷⁹⁵ *Jacobi*, s. 2-3, č. 4, s. 7, č. 12. K pobytu královně Beatrix a okolnostem křtu v Praze podrobně Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší: cesta Václava I. k moci (1334-1354)*, in: *Korunní země v dějinách českého státu. I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*. Edd. Lenka BOBKOVÁ – Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Jan ZDICHYNEC, Praha 2003, s. 299-305.

⁷⁹⁶ To připomíná Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší*, s. 300-301.

⁷⁹⁷ FRB III, s. 349, srov. FRB IV, s. 335. Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1979, na s. 121, 125, naznačuje, že těmi „zlými a lstivými rádci“ mohli být Petr z Rožmberka a Vilém z Landštejna.

⁷⁹⁸ ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 254, RBM IV, s. 187, č. 454 (1337, 8, 13, kostel sv. Ducha u Feltre); Ludwig SCHÖNACH, *Archivalische Studien zur Jugendgeschichte Kaiser Karls IV.*, in: *MVGDB 43*, 1905, s. 261-262. Přítomnost zemského písaře Štěpána a dvorského sudího Jence z Grünberka v 1. října 1337 Praze je doložena in: RTT, I, s. 409, B, 18. Vzhledem k itinerári prince Karla by to mohlo znamenat, že Štěpán se do Prahy vrátil z Tyrol dříve.

⁷⁹⁹ RBM IV, s. 172-173, č. 420 (1337, 5, 17, Praha).

⁸⁰⁰ K zástavám Elišky Přemyslovny viz Dana STEHLÍKOVÁ, *Objednavatelé uměleckého řemesla v českých zemích za vlády Jana Lucemburského*. Kandidátská disertační práce v oboru teorie a dějin výtvarného umění, Praha 1989, s. 27; Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003,

ani hostina neproběhla ve zvláště připravené budově a veřejně, nýbrž v refektáři minoritů u sv. Jakuba, stejně jako roku 1311, a to ještě s mírným nákladem (*convivium sumptibus moderatum*).⁸⁰¹ Královny se ovšem patrně dotkla i přízeň, kterou domácí obyvatelé prokazovali Blance z Valois. Jan na to reagoval tím, že Blance vykázal pobyt na brněnském Špilberku. Dokázal se ovšem vžít do pocitů své manželky, které patrně nebránil, když 14 dní po své korunovaci bez něho odjela do Lucemburska.⁸⁰²

Jan chtěl v Praze vyřešit majetkoprávní úkoly, které byly většinou spojeny s královými dluhy, možná, že také čekal na arabského lékaře pro svůj nemocný zrak. Z věřitelů se jako první přihlásil Petr z Rožmberka, jemuž Jan zastavil hrad Zvíkov za 2280 kop. Panovník je slíbil zaplatit do sv. Václava, ale i pak měl mít Rožmberk tento hrad doživotně k dispozici.⁸⁰³ Téhož dne král obhájil Petrovy nároky na dědictví po Dětochovi ze Žuželic na zemském soudu.⁸⁰⁴ Povážlivější byla částka, které si Rožmberk napočítal za škody z rakouského a bavorského tažení (1579 kop) a kterou spolu se staršími nedoplatky král hradil zástavou devíti menších zlatých rýžovišť a dolů.⁸⁰⁵ Dlužní úpis na 400 kop si od krále odnesl také Hajman z Dubé a Náchoda.⁸⁰⁶ Poměrně nepříjemné bylo také jednání s oseckými cisterciáky, kteří si vyžádali zrušení zástavního nároku Boreše z Riesenburka, jinde byly královská berně uložena i poddaným, které měla chránit emfyteutická smlouva.⁸⁰⁷ Pozitivním krokem, který měl chránit královská města proti zvůli některých podkomořích, bylo privilegium, vydané 5. července 1337 pro všechna královská města, vyjma Starého Města pražského a Kutné Hory.⁸⁰⁸

Zdalo-li se nějaký čas, že po neúspěšné operaci pravého oka se král Jan v Praze na delší čas usadí a ponechá velkou politiku stranou, ukončilo toto mezidobí nové anglo-francouzské soupeření, do něhož se na anglické straně zapojil i Ludvík Bavor. Lenní slib, který Lucemburky vázal k francouzské koruně, ovšem nebyl jediným motivem odjezdu; Jan chtěl na stranu Francie přivést i císaře. Správu země přenechal jedinému dospělému a přítomnému pánovi z Lipé, vyšehradskému proboštu Pertoldovi, a odjel z Prahy za šera 8. července, opět jen s minimální

s. 164 naznačuje možnost zástavy korunovačního diadému královny, kterým by mohla být koruna nalezená ve Svidnici v prostoru bývalého židovského ghetta, tzv. královský poklad ze Středy. O tom, že se po tomto pokladu možná pátralo v druhé polovině 14. století, spekuluje Ivan HLAVÁČEK, *Královský poklad ve Slezské Středě*, in: ČCH 95, 1997, s. 448-459.

⁸⁰¹ FRB IV, s. 334-335. Král nově korunované královně zapsal 15 hřiven týdenního příjmu z kutnohorských dolů: RBM IV, s. 173, č. 421 (1337, 5, 21, Praha).

⁸⁰² FRB IV, s. 335.

⁸⁰³ RBM IV, s. 177-178, č. 431 (1337, 6, 18, Praha). V případě nezaplacení sumy do daného termínu přecházela zástava i na Petrovy dědice.

⁸⁰⁴ RTT I, s. 408 (1337, 6, 18, Praha).

⁸⁰⁵ RBM IV, s. 178-179, č. 432, s. 179, č. 433 (1337, 6, 21, Praha).

⁸⁰⁶ RBM IV, s. 184, č. 444 (1337, 7, 9, Praha).

⁸⁰⁷ RBM IV, s. 180-181, č. 437 (1337, 7, 2, Praha), s. 180, č. 436 (1337, 6, 22, Praha).

⁸⁰⁸ RBM IV, s. 183-184, č. 441, 442, 443 (1337, 7, 5, Praha). 18. června 1337 je jako podkomoři království Českého doložen Vilém z Landštejna: RTT I, s. 408.

družinou.⁸⁰⁹ Jelikož během schůzky ve Frankfurtu nad Mohanem císaře od spolku s Anglií neodvrátil, pokračoval v cestě až do Francie, kde v 6. srpna 1337 Monbuisson-les-Pontoises zpečetil nový závazek válečné pomoci. Namísto 300 a 400 jezdců, které měl Jan vyzbrojit na vlastní náklady, stanovil nyní Filip VI. sumu 30 000 pařížských liber (tj. 53 700 florénů) za 500 Janových těžkooděnců.⁸¹⁰ Poté se král vrátil do Lucemburska, kde se věnoval možností rozšíření svého hrabství a náboru nových leníků.⁸¹¹ Pokud je mi známo, nebyl v jeho doprovodu žádný český šlechtic.⁸¹² V Thionville však českého krále navštívili bratři Konrád a Albrecht z Falkenhainu, z nichž Konrád se zúčastnil expedice do Rakous roku 1336 a byl tam Janem pasován. Za dosavadní služby bratři obdrželi na tři roky důchody z vesnice Jastrěbce ve Vratislavsku.⁸¹³ Janovy kontakty se střední Evropou dokládá také slib jeho zetě Jindřicha Dolnobavorského, že bude za 56 000 florénů sloužit francouzskému králi s 300 těžkooděnci.⁸¹⁴ Zdá se, že kontakty s Jindřichem Dolnobavorským Janovy zprostředkovávala dvojice purkrabích na Přimďě, Wernard řečený Grans a Frenclín Jakubův z Prahy, bývalý podkomoří a Janův dlužník, dobře zapsaný u Balduina Trevírského.⁸¹⁵

Během října 1337 se princ Karel vrátil na Moravu a v druhé polovině listopadu pobýval v Brně se svou manželkou. Karlovu vládní činnost dokumentují listiny, adresované především moravským klášterům. Podle Jaroslava Mezníka se Karel chopil vlády na Moravě a pak i v Čechách s otcovým vědomím.⁸¹⁶ Princův návrat bohužel nezaznamenal jindy tak bystrý a přesný pozorovatel, jakým byl Petr Žitavský. Jeho kronika končí rokem 1337 a v historickém bádání její roli přebírá dílo Františka Pražského, které se dění u dvora už tolik nevěnuje.

Na rozdíl od Janových středoevropských držav nebyly jeho lucemburské državy tak silně zatíženy zástavami a dluhy. Proto mohl český král pomýšlet na rozšíření své moci na západ poté, co se rozpoutala v prosinci 1337 válka o hrabství Looz. Ožila tu stará rivalita mezi Lucemburkem a vévodou brabantským, utlumená již v 8. dubna 1338 dohodou v Montenaken,

⁸⁰⁹ FRB IV, s. 335.

⁸¹⁰ RBM IV, s. 186-187, č. 453; srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 226. Listinu naposledy vydal a interpretoval Philippe CONTAMINE, *Politique, culture et sentiment dans l'Occident de la fin du Moyen Âge. Jean l'Aveugle et la royauté française*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 354-356.

⁸¹¹ Jan zahájil jednání s Dietrichem z Heinsbergu, hrabětem z Looz a Chiny ohledně koupě panství Ivois, Virton a La Ferté, patřících k hrabství Chiny. Tento cíl sledoval i v příštím roce; srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 457.

⁸¹² Naznačuje to i obsazení zemského soudu 1. října 1337: RTT, I, s. 409, B, 18.

⁸¹³ RBM IV, s. 191, č. 473 (1337, 9, 17, Thionville).

⁸¹⁴ RBM IV, s. 196, č. 488 (1337, 11, 9, s.l.).

⁸¹⁵ RBM IV, s. 199, č. 496 (1337, 11, 28, s.l.).

⁸¹⁶ Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 39-40. Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 166 se domnívá, že pobytem na Moravě chtěl dát Karel najevo, že respektuje zemského hejtmana Pertolda z Lipé, ustanoveného v Čechách svým otcem.

kteřá přinesla králi Janovi satisfakci a možnost územní expanze.⁸¹⁷ Během války, do níž český král vstoupil 3. března 1338, se Jan v Altenahru u Koblenze setkal s posly sedleckého kláštera a slezských knížat.⁸¹⁸ Zatímco v případě těžce zadluženého Sedlce šlo vyslancům o úlevy soudního a hospodářského rázu, Konrádovi Olešnickému šlo o možnost dědictví po přeslici a dohody s jeho bratry, knížaty zaháňským a stínavským.⁸¹⁹ Žádné větší poselstvo českých pánů, tak jako v lednu 1334, ovšem za králem nepřišlo. Jan tedy nechával Karlovi v Čechách volnou ruku do té míry, do jaké se princ dokázal prosadit proti králem jmenovaným hejtmanům. Oproti svému prvnímu návratu do vlasti Karel také nemohl očekávat vypsání berně, která by umožnila revindikaci královských statků.⁸²⁰

Kontakty krále Jana s českou šlechtou byly roku 1338 velmi řídké. Český král sice na jaře povolal do svého hrabství Karla, který s sebou vzal 500 těžkooděnců a mnoho českých pánů, avšak po setkání a rozhovoru s císařem ve Frankfurtu nad Mohanem se princ rozhodl k návratu do Čech.⁸²¹ Jedním z mála velmožů, který pokračoval dál, byl asi pan Petr z Rožmberka, s nímž do Lucemburska dorazili také delegáti Pražanů, Nymburských a Vratislavských. Rožmberk přijel s králem projednat své pohledávky, které vystoupaly na 8750 kop grošů. Pan Petr za krále mimo jiné platil míšeňským žoldněřům, Janovi z Michalovic, Štěpánovi ze Šternberka, rakouskému hraběti ze Schauenberka, lužickému pánovi z Kamenz nebo Albrechtovi z Křanovic a Fulštejna. Splátky svého dluhu král založil na výnosu zlatých dolů v Jílovém, Pomuku a Kašperských horách, ale i na zisku odúmrtí ve vybraných krajích a kutnohorské urbuře, z níž stále plynuly příjmy pro královnu Beatrix. Jan současně Petrovi udělil hejtmanství v Čechách, kde nahradil Pertolda z Lipé.⁸²²

Petr se tak stal prvním a posledním českým pánem, který Jana Lucemburského roku 1338 zastihl. V září se král přesouvá do severní Francie, kde ho ještě zastihli Pražané, jimž potvrdil koupi radního domu.⁸²³ Pak se již stáhl na panství Mehun-sur-Yèvre u města Bourges, které získal roku 1334 od Filipa VI. Od tohoto panovníka český král 30. listopadu 1338 přijal

⁸¹⁷ K Janově válce proti brabantkému vévodovi roku 1338 srov. WP III, s. 53-54, č. 1204; REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 457-462.

⁸¹⁸ K nim se přidal posel kláštera z Waldsassen, který králi doručil peníze (RBM IV, s. 216, č. 539) a zástupce Štěpána z Tetína s žádostí o povolení směny majetku s křížovníky s červenou hvězdou (RBM IV, s. 211, č. 526, s. 218, č. 544, s. 230, č. 590).

⁸¹⁹ K sedleckému klášteru: RBM IV, s. 212-213, č. 529, s. 213, č. 530, s. 213-214, č. 531; privilegia pro slezská knížata hlohovské větve: RBM IV, s. 214, č. 532, s. 215, č. 533, s. 216, č. 537, 538, s. 217, č. 540.

⁸²⁰ ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 277; BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 167.

⁸²¹ ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 284-285; BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 169-170 naznačuje, že Karla k návratu do Čech a opatrnosti vůči císaři přiměl Balduin Trevírský.

⁸²² ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 291-292; opatření k vyrovnání dluhů in: RBM IV, s. 226-227, č. 575 (1338, 7, 10, Lucemburk). Jako hejtman je Petr zmíněn in: RBM IV, s. 858-859, č. 2200 (1339, 1, 8, Praha).

⁸²³ RBM IV, s. 238, č. 613 (1338, 9, 18, Amiens).

funkci místodržitele v Languedocu.⁸²⁴ Důvodů pro toto neobvyklé rozhodnutí bylo asi více. Jan si v Amiensu nemohl nevšimnout francouzské mobilizace, které se pobytem v jižní Francii vyhnul. Závazek francouzské lenní poslušnosti by ho na pomezí Francie a říše mohl snadno přivést do konfliktu s lucemburskými sousedy, kteří přijali – stejně jako Janův strýc Balduin – anglický žold.⁸²⁵ Neméně významná byla pro věčně zadluženého krále motivace finanční. Francouzská válečná pokladna zaplatila Janovi, jeho 22 rytířům a 129 panošům všechny dny „ve službě“ (2. 12. 1338 – 24. 1. 1339) i 20 dní zpáteční cesty do Lucemburku, přičemž jejich mzda byla výrazně nadprůměrná.⁸²⁶ Pro nabídku hovořil i fakt, že šlo o vcelku klidné bojiště, neboť anglický útok byl očekáván na severu Francie. Hlavní úkol languedocké mise, obranu hradu a města Penne d'Agénais, Jan ponechal dosavadním velitelům. Se svou družinou, v níž nechyběl Jindřich Bayer z Boppardu, bývalý správce Janova podílu cla v Bacharach, a maršálek Ludvík z Poitiers, hraběte z Valentinois, přebýval hlavně v Marmande-sur-Garonne. Zde plnil hlavně administrativní úkoly, povyšoval do šlechtického stavu nebo činil donace z králových statků těm, kteří mu dobře sloužili.⁸²⁷

Janův vyhýbavý postoj vůči válce, která zatím nevypukla, i vůči rostoucímu vlivu císaře neměl již nadále smysl. Po návratu do říše se o tom český král přesvědčil při schůzce se strýcem Balduinem v Trevíru. Janův zeť Jindřich Dolnobavorský se císaři poddal a smluvil s ním sňatkovou alianci, takže z kurfiřtů pouze český král okázale ignoroval císařovu proanglickou a protikuriální politiku. Ve Frankfurtu nad Mohanem, dějišti říšského sněmu, však Jana zastihli také poslové z Čech. Jan nejprve povolil klášteru v Doksanech využít podací z eventuálních lokací na úhradu dluhů a poté také přijal chudnoucího Boreše z Riesenburka, který po odprodeji rodových statků roku 1337 ztratil kontrolu nad rodovým klášterem v Oseku.⁸²⁸ Lucemburk učinil Boreše svým leníkem a vyňal ho spolu s jeho poddanými z jurisdikce zemského soudu a provinciálních soudů v Českém království.⁸²⁹ Vladykům

⁸²⁴ RBM IV, s. 241, č. 623. Podrobněji listina citována in: Alfred LEFORT, *La maison impériale de Luxembourg et la cour de France*, Reims 1902, s. 68.

⁸²⁵ ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 290. Není bez zajímavosti, že král Jan se snažil poškodit důvěryhodnost anglického krále a zároveň se obohatit ražbou padělků anglických sterlingů velmi špatné kvality. Falešné sterlingy vznikaly v lucemburských mincovnách nejpozději od 40. let 14. století. Edvard III. musel od září 1345 až do 50. let 14. století opakovaně varovat před *falsa moneta que dicitur Lusssheburgher, bone monete nostre sterlingi contrafacta*; REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 174-175.

⁸²⁶ Philippe CONTAMINE, *Politique, culture et sentiment dans l'Occident de la fin du Moyen Âge. Jean l'Aveugle et la royauté française*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 356-357. Mzdy byly o polovinu vyšší než tehdejší průměr. Jan si v Languedocu vydělal celkem 10 260 liber.

⁸²⁷ Raymond CAZELLES, *Jean l'Aveugle comte de Luxembourg roi de Bohême*, Bourges 1947, s. 251-252; WP III, s. 66-67, č. 1274, RBM IV, s. 244, č. 631, s. 248, č. 640.

⁸²⁸ Privilegium pro doksanský klášter in: RBM IV, s. 252, č. 650 (1339, 3, 9, Frankfurt nad Mohanem).

⁸²⁹ RBM IV, s. 252-253, č. 652 (1339, 3, 10, Frankfurt nad Mohanem); František KAVKA, *Západoevropský lenní systém jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, in: ČČH 3/88,

z Holubče panovník udělil právo vzájemně po sobě dědit.⁸³⁰ Hlavním důvodem Janova příjezdu bylo dlouho odkládané přijetí svých držav coby říšských lén a manská přísaha Ludvíku Bavorovi. Současně, 20. března, byla událost zdokumentována obsáhlou listinou, která potvrdila Janovu rezignaci na italskou signorii a Korutany, zato přiznávala Janovým synům léna Feltre, Belluno a Cadore, která obsadili roku 1337. Jan i Ludvík jmenovali z rádců svého smluvního partnera 10 důvěrníků, kteří měli tuto smírčí a spojeneckou dohodu odpřísáhnout. Císař jmenoval vedle Petra z Rožmberka, Pertolda z Lipé, Viléma z Landštejna, Hynka Berky a Oty z Bergova 5 dalších ručitelů z Tyrol, počítal ovšem i se souhlasem princů Karla a Jana Jindřicha.⁸³¹ Pětice českých ručitelů zde představuje svitu Janových nejbližších českých rádců, potvrzenou i titulem *consiliarius* v dalších pramenných zmínkách.

Jan se potom vrátil do severozápadních končin říše, zatímco čeští poslové ve Frankfurtu zprávu o jednání donesli do Čech, kde nepřítomného Karla kromě zemského hejtmana zastupovali Rudolf Saský a olomoucký biskup Jan.⁸³² Prince po návratu z Uher rozhořčil způsob, jakým jeho otec rozhodoval o svých dospělých synech, na jejichž bedrech spočívala faktická vláda, a vyrazil králi naproti do Miltenbergu nad Mohanem. Odmítl za sebe i za české pány frankfurtskou dohodu potvrdit, přičemž ji označil za císařův podvod. Platnost dohody jistě nebylo obtížné zpochybnit právní argumentací nebo odmítnutím konfirmace, Karlovi však šlo spíše o nezodpovědný styl Janova panování v uplynulém roce. Proto přiměl otce k aktivní spoluprádě v korunních zemích, kam se vrátili přes Norimberk a Landshut.⁸³³ Již do Norimberka jim přicházela vstříc poselstva z Vratislavi, českých měst a klášterů, do Landshutu za Lucemburky přijel pan Oldřich z Hradce.⁸³⁴ Jan v Praze s pomocí podkomořího Oldřicha Pluha opět vyřizoval hlavně finanční záležitosti, spojené s městskými privilegii a vypsáním nové berně.⁸³⁵ Někteří Janovi věřitelé, jako Hajman z Dubé a Náchoda, si své pohledávky zajistili

1990, s. 238-239. K hospodářské situaci pana Boreše viz Tomáš VELÍMSKÝ, *Hrabišici, páni z Rýzmburka*, Praha 2002, s. 158-164.

⁸³⁰ RBM IV, s. 255, č. 656; k jejich pravděpodobné příslušnosti ke Karlovu dvoru srov. Vladimír RŮŽEK, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka. Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.*, in: Sborník archivních prací 1/38, 1988, s. 240-242.

⁸³¹ RBM IV, s. 258-261, č. 662 (1339, 3, 20, Frankfurt nad Mohanem); ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 303-305; BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 171-172.

⁸³² Rudolf a Jan Volek 10. dubna 1339 v Praze vidimovali lenní listiny, které český král dostal na Budyšínsko a Zhořelec: RBM IV, s. 236, č. 669. Není však vyloučeno, že Rudolf Saský byl ve Frankfurtu (RBM IV, s. 257, č. 661).

⁸³³ FRB III, s. 361; ohledně hodnocení schůzky v Miltenbergu přijímám názor Lenky BOBKOVÉ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 172.

⁸³⁴ RBM IV, s. 267, č. 681 (1339, 5, 7, Landshut). Lucemburkové potvrdili výměnu s Oldřichem z Hradce. Princ Karel dal panu Oldřichovi majetek v Telči za Oldřichovy statky v Bánově poblíž uherských hranic, jejichž strategická hodnota pro obranu země byla pro markrabího při transakci rozhodující.

⁸³⁵ ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 311-313. K vypsání berně se vztahuje listina in: RBM IV, s. 272-273, č. 693 (1339, 6, 1, Praha). Král ji zde zdůvodňuje těžkými dluhy vzniklými válkou s císařem a rakouskými vévody.

zvláštními listinami, Petrovi z Rožmberka, Pertoldovi z Lipé, bratřím z Bergova, Půtovi z Klinštejna a Hartneidovi z Lichtensteina byly dluhy zaplacený ze staroměstské pokladny.⁸³⁶ Král také neopomněl posilovat lenní vazby, zejména v citlivém sousedství Chebska. Po roztržce českého panovníka s císařem roku 1335 Ludvík Bavor králi tuto říšskou zástavu formálně odňal a Chebsko Janovi vrátil až na frankfurtském sněmu. Není vyloučeno, že se neklid na Chebsku projevil i v nedalekém Falknově (dnes Sokolov), který po roce 1330 vlastnil bývalý loketský purkrabí Mikuláš Winkler. Vzdáním Falknova a rychty v Lomnici králi v léno si Mikuláš zajistil ochranu svého seniora, navíc Jan povolil dědit jeho dceři a připustil i zcizení léna, pokud nový držitel převezme dosavadní lenní povinnosti.⁸³⁷

Společně s Karlem se Jan přesunul na Moravu, kterou zatím spravoval hejtman a podkomoří Vznata z Lomnice.⁸³⁸ Kromě jednání o berni se Lucemburkové opět odvděčovali svým věrným pánům z Lipé, jimž zaručili tolik jízdních leníků (*homagiales vel servitutes dextrariorum*, německy *rossdinst*) se všemi jejich právy v Čechách a na Moravě, kolik jich měli na statcích v Čechách, které s králem vyměnil zesnulý Jindřich starší z Lipé (Žitavsko).⁸³⁹ Lenní systém, který kromě největších moravských klášterů existoval i na doménách Švábeniců, Lichtenburků, Kravařů či Cimburků, v této době představoval účinný prostředek na ochranu feudálních statků, ale i součást mobilizačního mechanismu zemské hotovosti, kterou se král Jan snažil tak často využívat.⁸⁴⁰

Zatímco se král Jan zdržoval na Moravě, zajel jeho syn v červnu 1339 navštívit Karla Roberta, s nímž asi diskutoval o nástupnictví Anjouovců v Polsku a vztahu k Albrechtovi Habsburskému. Snad během Karlovy nepřítomnosti vypukl králův konflikt s Mikulášem Opavským, který skončil princovým smírným zákrokem počátkem července. Mikuláš 8. července 1339 v Olomouci před králem potvrdil všem obyvatelům Opavska jejich práva, musel však Janovi odstoupit hrad Edelštejn a celou oblast Zlatohorska, v níž se právě velmi dařilo těžbě zlata. Následujícího dne mu král udělil lénem ratibořské knížectví. Zdali se Mikuláš nějak

Oldřich Pluh jej jako podkomoří doložen in: RBM IV, s. 280, č. 717 (1339, 7, 26, Praha), jeho funkce jakožto správce královských statků je ovšem zjevná již dříve: RBM IV, s. 252, č. 650 (1339, 3, 9, Frankfurt).

⁸³⁶ RBM IV, s. 269-270, č. 689 (1339, 5, 28, Praha), s. 273, č. 694 (1339, 6, 2, Praha).

⁸³⁷ RBM IV, s. 805, č. 2061 (1339, 6, 3, Praha); František KAVKA, *Západoevropský lenní systém jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, in: ČČH 3/88, 1990, s. 239; k poměrům na Chebsku srov. František KUBŮ, *Štaufská ministerialita na Chebsku*, Cheb 1997, s. 54; na s. 62 jsou připomenuti bývalí vlastníci Falknova, s Wittelsbachy spřátelení Nothaftové, kteří falknovské panství po roce 1330 prodali, ale v jeho okolí si až do 15. století soustavu lén, propůjčovaných místní šlechtě. Projev přízně Ludvíka Bavora k Albrechtu Nothaftovi in: RBM IV, s. 314, č. 799 (1340, 7, 1, Norimberk).

⁸³⁸ RBM IV, s. 275, č. 701, srov. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 313, pozn. 1.

⁸³⁹ Berní revers pro Moravany in: RBM IV, s. 277, č. 708, k pánům z Lipé, *ibid.*, s. 276-277, č. 706 (1339, 7, 1, Brno). K lennímu systému pánů z Lipé podrobně Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé II. Dominium nostrum atque bona nostra*, in: Časopis Matice moravské 122/2003, s. 36-43.

⁸⁴⁰ K lenním vazbám na Moravě srov. Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy, díl 1: Středověká Morava (Vlastivěda Moravská, země a lid; Nová řada, sv. 5)*, Brno 1991, s. 94-95.

angažoval ve prospěch Karla proti otci, nebo byly důvodem konfliktu vévodovy spory s opavskou šlechtou, zůstane asi tajemstvím.⁸⁴¹

V době, kdy princ Karel vyrazil proti odbojnému Mikulášovi z Potštejna, chtěl král svou přítomností upevnit svá panovnická práva i ve Slezsku a Horní Lužici. Ve Vratislavi se Jan setkal s Boleslavem Lehnicko-Břežským, jemuž zástavně svěřil hejtmanství v Hlohovsku, ale také s jeho věrným Janem Samborem ze Schildberka, vratislavským hejtmanem Jindřichem z Haugvic, Konrádem z Falkenhainu a Matyášem z Mühlheimu.⁸⁴² Ani zde se král nevyhnul věřitelům, jak dokládá jeho listina pro bývalého hejtmana Konrádem z Borsnic.⁸⁴³ O přítomnosti českých pánů ve městě není nic známo, možná, že přišli až s princem Karlem po dobytí Potštejna. Janův pokus zajistit si starší knížecí práva na hrad Milič, patřící vratislavské kapitule, krále zapletl do sporu s vratislavským biskupem Nankerem. Uražený a rozzlobený prelát vyhlásil nad králem i nad městem klatbu, čímž však pouze uvolnil nahromaděnou nenávisť měšťanů vůči duchovenstvu. Král před odjezdem jmenoval vratislavským hejtmanem Konráda z Falkenhainu, který 10. září 1339 povolil zabavit příjmy duchovních a vyhnal duchovní věrné Nankerovi ze tří městských kostelů.⁸⁴⁴

Dalším cílem Lucemburků, které doprovázel Boleslav Lehnicko-Břežský se syny, byl Budyšín. Zde však krále zastihly zprávy o hrozícím vpádu Edvarda III. do severní Francie. Jan se již nevracel do Čech, kam poslal jen Karla, a vyrazil do Porýní. 3. září se Jan zastavil u strýce Balduina v Trevíru pro půjčku, potom zamířil do Lucemburku, aby tam shromáždil vojsko.⁸⁴⁵ Z Karlova životopisu nelze jasně určit, co mu otec přikázal: jisté je, že odjel za ním, přenechávaje správu Čech Petrovi z Rožmberka a Moravu Janu Volkovi.⁸⁴⁶ Jména českých pánů, kteří s princem táhli do války, nelze určit na základě soudobých svědečných řad, lze je

⁸⁴¹ Jako důvod sporu nabízí Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 314 také kompromisní rozsudek ohledně ratibořského dědictví roku 1337. Jediným pramenem k této události je Karlův životopis (FRB IV, s. 361) a listiny in: RBM IV, s. 278, č. 709, 710, 711. Srov. Pavel KOUŘIL – Dalibor PRÍX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2002, s. 470-471.

⁸⁴² Ke Hlohovsku srov. RBM IV, s. 284, č. 733 (1339, 8, 24, Budyšín) a ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 315-317; ke slezským šlechticům viz RBM IV, s. 279-280, č. 715 (1339, 7, 23, Vratislav).

⁸⁴³ RBM IV, s. 281, č. 721 (1339, 8, 4, Vratislav).

⁸⁴⁴ Důvodů napětí mezi biskupem a měšťany ve Vratislavi byla celá řada, jmenujme alespoň spor vratislavských měšťanů s papežským nunciem a vratislavským biskupem o vybírání svatopetrského haléře z roku 1328. Srov. Franz MELTZER, *Die Ostraumpolitik König Johans von Böhmen. Ein Beitrag zur Ostraumfrage im 14. Jahrhundert*, Jena 1940, s. 37-38 a Colmar GRÜNHAGEN, *König Johann von Böhmen und Bischof Nanker von Breslau*, (Sitzungsberichte der Wiener Akademie, Band 47), Wien 1864. Obě tato faktograficky cenná díla bohužel nadměrně akcentují domněle národnostní charakter některých konfliktů ve Vratislavsku.

⁸⁴⁵ RBM IV, s. 284-285, č. 753 (1339, 9, 3, Trevír). ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 320 uvádí v Janově vojsku (na základě V. odstavce královny závěti: RBM IV, s. 321, č. 819) Wildgrafa Jiřího a Wildgrafa Konráda, hraběte Walrama ze Sponheimu, hraběte z Veldenzu a hraběte Viléma z Katzenellenbogenu; čeští páni s králem patrně nebyli.

⁸⁴⁶ FRB III, s. 361: *...processit pater meus...proinde in Franciam in auxilium regi Francie...et dimisit me loco sui in regno. Ego autem substitui loco mei Petrum de Rosinberk et secutus fui eum per Bavariam...* Jan Volek jako moravský hejtman doložen in: RBM IV, s. 317, č. 809 (1340, 8, 1, Praha).

pouze odhadnout na základě zmínek z roku 1340. Tehdy jako jeden ze svědků Janovy závěti vystupuje Zbyněk Zajíc z Valdeka, který úspěšně sloužil Karlovi již v Tyrolsku a severní Itálii.⁸⁴⁷ Pan Zbyněk tehdy ve funkci maršálka nahradil zesnulého Jana z Lipé, takže je na místě očekávat, že také tento rod Karla doprovodil. Šlo tentokrát již o nejmladšího syna kdysi nejmocnějšího českého velmože, pana Čenka z Lipé, který je 12. dubna 1340 doložen, jak dluží lucemburskému konšelovi Janovi z Menstorfu 81 florénů kauce za Ješka z Potštejna.⁸⁴⁸ Přítomnost syna Mikuláše z Potštejna, který nedávno při obléhání svého hradu zahynul, je velice zajímavá a opět poukazuje na to, že Ješek přijel na pomoc Francii spíše s Karlem. S nimi se určitě vypravil také Karlův komorník Bušek mladší z Velhartic.⁸⁴⁹ Princova družina se ovšem zastavila v Landshutu, kde 1. září zemřel Karlův švagr Jindřich Dolnobavorský, a proto dorazila do Trevíru kolem 22. září. Karel se s otcem setkal asi až v Lucembursku.⁸⁵⁰

Edvard III. se svými říšskými spojenci zatím postupoval od Cambrai k jihu do Pikardie. Jan s Karlem opustili lucemburské hrabství a vydali se 11. října zachránit městečko Honnecourt (jižně od Saint-Quentinu), na které zaútočilo asi 500 nepřátelských těžkooděnců. Těm se nepodařilo zdolat obránce, na ústupu je napadl český král a zajal 8 rytířů.⁸⁵¹ Po setkání anglické a francouzské armády u Saint-Quentinu 17. října se rozvinulo jednání o místo a čas k bitvě, jehož se zúčastnil také král Jan.⁸⁵² 22. října 1339 však k domluvenému střetu nedošlo a Edvard III. ustoupil do Henegavska, kam ho francouzská armáda následovala.⁸⁵³ Po skončení tohoto tažení odjeli Lucemburkové do Paříže, kde strávili vánoční svátky.

V lednu 1340 se Lucemburkové vydali z Paříže k jihu: Jan mířil do Montpellieru, aby léčil své jediné vidoucí oko, Karel jako křižák na obranu Andalusie proti muslimům. Po neúspěšné operaci, při níž zcela oslepl, Jan zabránil svému synovi v odjezdu za Pyreneje. Místo na kruciátu se Karel s otcem vydal do Avignonu, kde se Jan především pokusil urovnat spor s biskupem Nankerem a projednat vztah polského krále k německým rytířům. Po odchodu do Paříže, kde se setkali se několika českými posly, se Lucemburkové přesunuli k francouzskému dvoru do Vincennes, kde Jan odměnil za dobré služby svého dvorského maršálka Huwarta I.

⁸⁴⁷ ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 274-275; Janova závět': RBM IV, s. 320-323, č. 819 (1340, 9, 9, ve stanu u mostu u Bouvines).

⁸⁴⁸ François-Xavier WURTH - PAQUET - Nicolaus van WERVEKE, *Archives de Clervaux*, in: Publications de la Section historique de l'Institut de sa Majesté le Roi Grand-Duc, année 1883-36, 1883, s. 48, č. 216. Vzhledem k místu uchování listiny soudím, že byla vydána v Lucembursku.

⁸⁴⁹ Je ovšem doložen až 20. května 1340 v Meranu s princem Karlem: Ludwig SCHÖNACH, *Archivalische Studien zur Jugendgeschichte Kaiser Karls IV.*, in: MVDGB 43, 1905, s. 281.

⁸⁵⁰ RBM IV, s. 286, č. 739 (1339, 9, 22, Trevír).

⁸⁵¹ Na základě kroniky Jeana Froissarta a lutyšského kronikáře Jana van Hocksema epizodu vylíčil Johann SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. II, Luxemburg 1865, s. 185.

⁸⁵² RBM IV, s. 288, č. 744.

⁸⁵³ ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 321-322; FRB III, s. 361.

z Elter.⁸⁵⁴ Karla otec poslal za jeho ovdovělou sestrou do Bavor, aby hájil její práva vůči císaři, avšak princ na místo dorazil v době, kdy Markéta již Ludvíku Bavorovi odevzdala správu vévodství. Princ se rozhodl navštívit Jana Jindřicha, s nímž pak v polovině květnu 1340 dojel do Brna.⁸⁵⁵

Český král se v druhé půli dubna vrátil do Lucemburku, kde pak strávil valnou část jara a léta. O událostech v Čechách se dozvídal hlavně od poselstev, která do Lucemburska zajížděla.⁸⁵⁶ Byli to poslové sedleckého kláštera, z Vratislavi a z Chebu, kteří si od Jana odnášeli cenná privilegia.⁸⁵⁷ S perspektivou pokračující války Jan posiloval a rozšiřoval lenní svazky.⁸⁵⁸ Jeho myšlenky v této době směřovaly také k otázce dědictví, které musel mezi své syny rozdělit. Král už od sňatku s Beatrix Bourbonskou počítal s tím, že jeho syn z druhého manželství převezme Lucembursko, což poté několikrát zdůraznil ve svých listinách. Přesto měl obavu o budoucnost své manželky a syna, které české prostředí nepřijalo nejlépe. Určitě nezapomněl ani na nechuť nejstaršího syna k ratifikaci svatební smlouvy. Ani po jejím schválení Karlem, Janem Jindřichem a zástupci lucemburského hrabství král neměl pocit, že udělal pro svého Václava vše potřebné. Synkovo dědictví znovu zdůraznil při jeho zasnubách roku 1337, ale nedůvěra vůči schopnému Karlovi nezmizela. Proto Jan 16. července 1340 rozhodl, že Wirich z Harzé, stávající senešal románské části hrabství, má převzít ochranu (*garde*) celé země a v případě královy smrti ji předat princovi Václavovi, případně jeho poručníkovi a nikomu jinému.⁸⁵⁹ Senešal to za přítomnosti několika rádců odpřisáhl. Vzhledem k omylům, které se ohledně rozdělení Lucemburska na románskou a německou část tradují, připomínám, že románské senešalství zavedl již roku 1309 Jindřich VII. Podle W. Reicherta to učinil kvůli tehdy nezletilému Janovi, aby ho románský senešal zasvětil do teritoriálně-politických problémů maasského regionu.⁸⁶⁰ Ještě dodám, že Janovy obavy nebyly zbytečné,

⁸⁵⁴ Janova privilegia se týkala obyvatel Trutnovska a Královédvorská a také zbraslavského kláštera: RBM IV, s. 301-302, č. 760, s. 304, č. 766, s. 304-305, č. 769, s. 305, č. 772; k Huwartovi z Elter srov. RBM IV, s. 306, č. 775 (1340, 4, 17, Vincennes).

⁸⁵⁵ FRB III, s. 362. Karla podle tyrolských účtů doprovázel Bušek mladší z Velhartic: SCHÖNACH, *Archivalische Studien*, s. 281.

⁸⁵⁶ 17. září 1340 se ovšem v Praze pohybovali Arnold mladší z Pittingen a Walter z Meisenburgu: Dominique du FAYS, *La noblesse luxembourgeoise sous le regne de Jean l'Aveugle (1310-1346). Relations internes et relations avec la maison de Luxembourg*, Diekirch 1987, s. 139. Jaký byl důvod jejich cesty nevíme.

⁸⁵⁷ RBM IV, s. 306-307, č. 777 (1340, 4, 30, Lucemburk), s. 310, č. 785 (1340, 5, 23, Arlon), s. 320, č. 817 (1340, 8, 26, Beaumont).

⁸⁵⁸ Podávám alespoň neúplný výčet nových či obnovených lenních vazeb a leníků: WP III, s. 78, č. 1339 (hrabě Jindřich ze Salmu), č. 1341 (Raugraf Georg), s. 80, č. 1853 (Soger z Bourscheidu), s. 80-81, č. 1355 (Arnold z Velzbachu), RBM IV, s. 309-310, č. 783 (Egid z Daunu), s. 310, č. 784 (Jakub z Agimontu), s. 311, č. 791 (hrabě Jan ze Seynu), s. 341, č. 797 (Fridrich z Grange), s. 316, č. 805 (Arnold z Agimnotu).

⁸⁵⁹ RBM IV, s. 316, č. 806 (1340, 7, 16, Arlon).

⁸⁶⁰ Myšlenka, že Jan svoje hrabství rozdělil za tímto účelem roku 1340, se objevila již u Johanna SCHÖTTERA, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. II, Luxemburg 1865, s. 192-193, od něhož ji převzal Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 - 1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní*

neboť Karel společně s Balduinem Trevírským roku 1346 Lucembursko ovládli a Václavovi bylo předáno až roku 1353.⁸⁶¹

Mezitím znovu vypukla válka: Edvard III. vytáhl na pomoc hennegevskému hraběti a Filip VI. spěchal na pomoc městu Tournai, které Angličané oblehli. Král Jan opět následoval svého seniora, který rozbil tábor u mostu u Bouvines. Přestože byla převaha na Filipově straně, netroufal si francouzský král protivníkovu výzvu k bitvě přijmout. Tournai úspěšně odolávalo, a tak se v okolí bojiště odehrálo jen několik šarvátek. Při jedné z nich pronikla čtveřice nepřátelských rytířů hustou mlhou až do stanu Jana Lucemburského a biskupa lutyšského. Když si uvědomili svůj omyl, rychle obrátili, avšak začal je stíhat Jan z Rodenmacher se svými jezdci a v následné bitce u mostu Lucemburčané a Lutyšští protivníky porazili.⁸⁶²

Snad právě zážitek přímého ohrožení přiměl krále Jana k rozhodnutí sepsat 9. září 1340 závět.⁸⁶³ Jako místo posledního odpočinku si zde zvolil opatství Clairfontaine u Arlonu, hlavním obsahem textu je však řešení rozsáhlých dlužních závazků. Geografickou hranici splácení dluhů pro krále představoval Rýn: věřitele východně od této řeky měly uspokojit příjmy z českého království, věřitele západně od řeky měly saturovat důchody z Lucemburska, Francie a clo v Bacharach, i když se tam mělo postupně převádět i 60 000 kop grošů z Čech. Na umoření dluhů měly být podle Janova přání využity všechny zlaté doly, kromě těch, na kterých jsou zapsány pohledávky Rudolfa Saského, Petra z Rožmberka a Pertolda z Lipé. Princ Karel měl zdědit Čechy, Horní Lužici a slezská knížectví, Jan Jindřich Moravu a Václav celé Lucembursko a državy ve Francii. Poněkud zarážející je zde mlčení o tyrolském dědictví. Poučný je výčet osob, pověřených provedením závěti. Na prvním místě figuruje králův dlouholetý rádce, olomoucký biskup Jan Volek, následují opati sedlecký a zbraslavský, Rudolf Saský, Petr z Rožmberka, Jan z Klingenberka, Václav (Vaněk) z Vartemberka a písař a sekretář Mikuláš z Lucemburka. Zdá se, že tito muži převážně patřili k Janovým největším věřitelům, nebo je aspoň zastupovali: Jan z Klingenberka místo jeho příbuzných pánů z Lipé. V případě

Evropou, Praha 1994, s. 545, a na jejím základě přehnaně zdůraznil Janovo nepřátelství vůči svým starším synům. Omyl zopakovala Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší: cesta Václava I. k moci (1334-1354)*, s. 306 a Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 181. K otázce Václavova dědictví srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 527-538; k románskému senešalství *ibid.*, II, s. 637-643, k Wirichovi z Harzé *ibid.*, II, s. 875-878.

⁸⁶¹ Tím se dotýkáme otázky předpokládaného druhého (a posledního) Janova testamentu, v němž král, s ohledem na výdaje na Karlovo zvolení římským králem, svému nejstaršímu synovi postoupil svá hraběcí práva v Lucembursku. K možným indiciím takového testamentu srov. WP III, s. 82, č. 1360, pozn. 1, Nicolaus van WERVEKE, *Étude sur les chartes Luxembourgeoises du Moyen-âge*, in: Publications de la section historique de l'Institut Grand – Ducal 41, 1890, s. 124-125.

⁸⁶² Příběh z pera Jeana Froissarta převyprávěl Johann SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. II, Luxemburg 1865, s. 191.

⁸⁶³ RBM IV, s. 320-323, č. 819 (1340, 9, 9, ve stanu u mostu u Bouvines). Janově testamentu se věnují všechny dosud citované práce o Janu Lucemburském i studie Jany FANTYSOVÉ-MATĚJKOVÉ.

duchovních šlo nepochybně o schopné peněžníky a osoby s velkou autoritou. Absence Jana IV. z Dražic je snad vysvětlitelná s ohledem na jeho věk. Překvapivě málo vykonavatelů pro oblast Lucemburska a francouzské statky (4 osoby) lze vysvětlit dominantním vlivem dvou obratných finančníků: Balduina Trevírského a Arnolda z Arlonu. Mezi svědky figuruje řada lucemburských a porýnských šlechticů, zatímco z urozených Čechů hodných královny důvěry byl přítomen asi jen pan Zbyněk Zajíc z Házmburka.⁸⁶⁴

Díky vyjednávacím schopnostem Johany z Valois bylo 25. září nedaleko Bouvines u Esplechin uzavřeno roční příměří. Tato dohoda však nepřiměla obě vojska k rozchodu, protože Filip VI. s Edwardem III. uspořádali rytířské hry, které se pak přesunuly do Compiègne a kterých se podle Froissarta zúčastnil i slepý Lucemburk.⁸⁶⁵ Král Jan se odtud vydal do Lucemburku, kde ho záhy navštívil jeho strýc. S Balduinem se poté vypravil do Bastogne, kde projednali společné finanční a právní záležitosti.⁸⁶⁶ Král Balduinovi také svěřil správu hrabství, či aspoň jeho německé části, po dobu své nepřítomnosti.⁸⁶⁷ Po setkání s Dietrichem z Heinsbergu, hrabětem z Looz a Chiny, který mu prodával panství Ivois a Virton, se slepý Lucemburk definitivně rozhodl k návratu do Čech. Snad věděl, že Karel odjel do Tyrolska, každopádně chtěl zatím urovnat svůj spor s vratslavským biskupem a strávit Vánoce v Praze. Biskup Nanker však 15. prosince 1340 opět vyhlásil klatbu nad králem a všemi osobami, které se podílely na zabrání biskupských důchodů. Král proto Vratislav rychle opustil a 23. prosince dojel do Prahy.⁸⁶⁸

Hlavním cílem králova českého pobytu roku 1341 bylo prosazení dědického uspořádání Janovy (první) závěti, spojené s veřejným předáním vlády v korunních zemích nejstaršímu Karlovi. Z Lucemburska krále doprovázel nepostradatelný Konrád ze Schleiden, Jan z Falkensteina a jeho synovec Heřman z Brandenburgu, Dietrich z Hüncheringen, maršálek

⁸⁶⁴ Lucemburskými svědky Janovi závěti byli: Jan z Rodemachern, Dietrich u Houffalize, bratři Ludvík, Jakub a Arnold z Agimontu, Tomáš ze Siebenbornu, Tomáš z Noville, Herman z Brandenburgu, Walter z Clairvaux, Diertich z Hüncheringen a Fridrich z Daunu. Podle svědecké řady následující listiny se zdá, že Čeněk z Lipé byl tehdy už na Moravě: RBM IV, s. 312, č. 794 (1340, 6, 24, Moravský Krumlov).

⁸⁶⁵ Froissartova zpráva in: WP III, s. 86, č. 1375, kde je ovšem nelogicky datována na začátek prosince. O Janově účasti na turnaji pochybuje ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 342-343.

⁸⁶⁶ RBM IV, s. 326, č. 834, 835 (1340, 11, 12, Bastogne).

⁸⁶⁷ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 628. Arcibiskup byl Janovým regentem (*mambour*) již od dubna 1314 do začátku roku 1316. Tentokrát správu hrabství obstarával asi do Janova návratu roku 1342. Údaje Johanna SCHÖTTERA, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I – II, Luxemburg 1865, s. 198 ohledně německého senešala Jindřicha z Daunu roku 1340 a Huwarta z Elter roku 1341 patrně nejsou přesné, srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 644.

⁸⁶⁸ Na Janův pobyt ve Vratislavi upomínají zápisy městských účtů (CDS III, s. 67, položka *distributa* 1341), kde je zmíněna přítomnost králových důvěrných přátel (*familiars et amici domini regis*), feudálů z Porýní (*Rynenses*), z Rakouska (*Australes*) i hraběte Waltera (či Jeana) z Brienne, knížete athénského (*princeps Athenensis*), který často pobýval na francouzském dvoře. Hrabě z Brienne se zúčastnil již první křížové výpravy krále Jana roku 1329, srov. Theodor de PUYMAIGRE, *Une campagne de Jean de Luxembourg*, in: *Revue des Questions Historiques* 42, 1887, s. 176-177.

Huwart I. z Elter, Arnold mladší z Pittingen, Dietrich z Meilberg-Rodenmacher a Jindřich z Daunu.⁸⁶⁹ V Praze král asi již nezastihl věrného Těmu z Koldic, který zemřel před 23. květnem 1341, ani Petra z Rožmberka, jenž někdy v září 1340 složil hejtmanskou funkci a spolu s pány z Landštejna a Lipé následoval prince Karla do Tyrol.⁸⁷⁰ Osířelou zemi nejspíše spravoval olomoucký biskup Jan Volek, který značnou část svého episkopátu trávil v Praze, podkomořím Karel jmenoval pana Rusa z Litic na Plzeňsku.⁸⁷¹ Král se rozhodl zasáhnout proti Ludvíku Bavorovi, který po smrti syna ovdovělé Markéty Dolnobavorské si hodlal přisvojit zemi jejího manžela i její vdovský podíl. Na jednání si vzhledem k samostatnosti dospělých synů sám patrně netroufal, proto po příjezdu do Pasova za nimi vyslal své posly.⁸⁷² Spolu s olomouckým biskupem jim vyjel vstříc až do tyrolského Hallu, kde se Lucemburkové 21. února setkali.⁸⁷³ Snad chtěl Jana Jindřicha také varovat před Wittelsbachem, s nímž se Jan a Karel pokusili dohodnout. Přes prostředkující vliv Rudolfa Saského se Lucemburkům v Mnichově nepodařilo Markétiny zájmy prosadit.⁸⁷⁴

V Praze, kde se Jan s Karlem objevili v půli března, Lucemburky čekali zástupci českých klášterů, kteří za odvedené peníze vyžadovali právní a finanční úlevy. Těchto jednání se kromě současného a bývalého podkomořího Rusa z Litic a Oldřicha Pluha účastnili také Rudolf Saský, olomoucký biskup Jan, vyšehradský probošt Pertold z Lipé, pražský purkrabí Hynek Berka z Dubé, Jan z Klingenberka, Hajman z Dubé a Náchoda, i Johlín Jakubův, správce kutnohorské urbury a mince.⁸⁷⁵ Karel ustanovil bratrance Pertolda z Lipé a Jana z Klingenberka

⁸⁶⁹ RBM IV, s. 378, č. 944 (1341, 6, 15, Praha), s. 412-413, č. 1029 (1341, 10, 23, Pražský hrad); CDLS I, s. 340-342, č. 243 (1341, 8, 13, Praha); Dominique du FAYS, *La noblesse luxembourgeoise sous le regne de Jean l'Aveugle (1310-1346). Relations internes et relations avec la maison de Luxembourg*, Diekirch 1987, s. 139. Srov. také předchozí pozn.

⁸⁷⁰ K smrti Těmy z Koldic srov. RBM IV, s. 369, č. 918; k odjezdu českých pánů srov. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 335, pozn. 1, RBM IV, s. 318-319, č. 812 (1340, 8, 6, Přiběnice) a Ludwig SCHÖNACH, *Archivalische Studien zur Jugendgeschichte Kaiser Karls IV.*, in: MVGD 43, 1905, s. 282.

⁸⁷¹ Ještě 30. září 1340 je Jan Volek doložen v Olomouci, kde zakládá klášter benediktinek v Pustiměti, určenou pro svou přímou neteř, dceru Václava III. a neznámé matky; srov. RBM IV, s. 323, č. 823 a Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Alžběta, dcera Václava III.*, in: MHB 8, 2001, s. 43-49. K biskupově pobytu v Praze srov. Jan BISTRICKÝ, *Übersicht über das Kanzlei- und Urkundenwesen der Olmützer Bischöfe in den Jahren 1303-1364*, in: *Medievalia Bohemica* 1, 1969, s. 32. Pan Rus jako podkomoří vystupuje 23. února 1341: RBM IV, s. 345, č. 873.

⁸⁷² Karel svou sestru už předtím navštívil, takže Jan od něj patrně očekával informace o dosavadním jednání.

⁸⁷³ SCHÖNACH, *Archivalische Studien*, s. 285; Fritz HECHT, *Johann von Mähren* (Inaugural-Dissertation), Halle a. S. 1911, s. 35-36. Dataci Karlovy listiny pro Mikuláše z Panevic v Praze 1. února 1341 (RBM IV, s. 807, č. 2068) a Janovy pro tepelský klášter (RBM IV, s. 345, č. 873: 1341, 2, 23, Praha) pokládám za vyloučenou.

⁸⁷⁴ Mnichovská schůzka se konala 24. února 1341 (RBM IV, s. 346, č. 875), což opět vylučuje dataci Janovy listiny pro tepelský klášter zmíněné v předchozí poznámce. Josef Emler Janovu konfirmaci tepelských privilegií Václava II. ostatně umístil do roku 1341 ještě dvakrát (RBM IV s. 395, č. 992: 1341, 8, 25, Praha, a RBM IV, s. 402, č. 1008: 1341, 9, 20, Praha), takže bez studia originálů nelze rozhodnout, které datum je správné. V souvislosti s Janovým privilegiem témuž klášteru (RBM IV, s. 395-396, č. 994: 1341, 8, 26, Praha) se zdá být správným datem 25. srpen 1341.

⁸⁷⁵ RBM IV, s. 395, č. 992, s. 359-360, č. 898; o Johlínovi píše Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy - díl I.*, Praha 1892 (2. vyd.), s. 306.

vrchními lovčími na Moravě.⁸⁷⁶ Pravděpodobně již schválil otcova testamentární ustanovení a vyžadoval, aby byl se svou chotí prohlášen a korunován českým králem.⁸⁷⁷ Jan tomu vzhledem ke svému handicapu neodporoval. Karlova hlavní starost tedy patřila přípravě slavnostního sněmu a korunovace, zatímco Jan se snažil odměnit všechny své dosavadní pomocníky a dvořany, na jejichž ochotě dále spolupracovat mimo jiné spočívalo splnění královy závěti. Odměnění byli vratislavští patricijové Konrád a Jindřich z Waczinrode, jejichž příbuzný Tomáš se jako rytíř zúčastnil loňské kampaně u Tournai, ale i Gysco z Reste, jehož syn na studiích ve Francii využíval konexe na králova sekretáře Mikuláše z Lucemburku.⁸⁷⁸ Za loňskou válečnou pomoc ve Francii se král revanšoval i Ješkovi z Potštejna, synovi poraženého odbojníka Mikuláše, jemuž z otcova majetku vrátil Vamberk, Žamberk a Kostelec nad Orlicí.⁸⁷⁹ Jan se rozhodl posílit královskou moc v Podorlicku také výměnou Nechanic za část hradu Žampach, který dříve držel lénem Jindřich mladší z Lipé.⁸⁸⁰

Při řešení svých finančních problémů musel král často volit menší ze dvou zel. Účastníka francouzské expedice Zbyňka Zajíce z Házmburka Jan odškodnil zástavou proboštví benediktinek, spadajícího pod těžce zadlužený klášter v Postoloprtech.⁸⁸¹ Po smrti Těmy z Koldic, jemuž Karel zapsal úhradu dluhu v Českých Budějovicích, král smlouvu zrušil, nejspíše aby uspokojil další věřitele.⁸⁸² U těch největších opět došlo na zástavy královských statků. Rudolfovi Saskému Lucemburkové zastavili za celkem 10 900 kop panství Křivoklát a Nižbor, posléze i Pirnu a pevný Königstein. Na umoření dluhů odkázali Rudolfovi také týdenní plat 50 kop z dolů v Kutné Hoře a Vřesniku.⁸⁸³ Pohledávkou 5000 kop se vykázal Janův trvalý průvodce Konrád ze Schleiden, kterého ovšem v tomto ohledu překonával Petr z Rožmberka, v Praze tehdy nepřítomný.⁸⁸⁴ Jeho příbuzný Vilém z Landštejna vzdal 3. června 1341 všechny

⁸⁷⁶ RBM IV, s. 363, č. 905 (1341, 4, 23, Praha).

⁸⁷⁷ RBM IV, s. 409-410, č. 1023 (1341, 10, 15, Avignon), naposledy vydáno in: MVB-P, s. 745-746, č. 1368.

⁸⁷⁸ RBM IV, s. 364, č. 906; Tomáš z Waczinrode byl jmenován svědkem královy závěti. Ke Gyskovi srov. RBM IV, s. 367, č. 912 a *Jacobi*, s. 58, č. 134; k interpretaci dopisu GRÜNHAGEN, *Die Herren von Reste*, s. 44-46.

⁸⁷⁹ RBM IV, s. 368, č. 915 (1341, 5, 12, Praha). Pan Ješek z Potštejna si jako svědky vyžádal vyš. probošta Pertolda z Lipé, Zbyňka Škopka z Dubé a Beneše z Vartemberka.

⁸⁸⁰ RBM IV, s. 861-862, č. 2207 (1341, 5, 9, Praha). Vedle strategické hodnoty hradu, jehož druhou část Jan patrně obdržel po smrti Jindřicha mladšího z Lipé (odumřelé léno), snad hrálo roli dolování na žampašském panství, srov. RBM IV, s. 310, č. 787.

⁸⁸¹ V proboštví se pak prý rozšířily hanebnosti a nekázeň, takže Klement VI. roku 1344 přikázal, aby bylo proboštví znovu navraceno postoloprtskému klášteru. Snad v tom jistou roli hrály také finanční důvody. Srov. RBM IV, s. 600-601, č. 1487 (1344, 12, 15, Avignon), totéž in: MVB I, s. 273, č. 460.

⁸⁸² RBM IV, s. 369, č. 918 (1341, 5, 23, Praha).

⁸⁸³ RBM IV, s. 373-374, č. 931 (1341, 6, 8, Praha).

⁸⁸⁴ ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 351, zejm. pozn. 2.

své jihočeské statky lénem, zatímco král se přimluvil za provizi pro Vilémova syna Ojře. Landštejnův závazek měl být platný pouze do Janovy smrti, což Karel IV. také akceptoval.⁸⁸⁵

Počátkem června 1341 se Praha po letech opět stávala se ohniskem společenského života. Kromě zástupců českého království a poslů z Chebu, Vratislavi, Budyšínska a Zhořelecka dorazili do města Bolek Opolský, Kazimír Těšínský, Boleslav Lehnicko-Břežský, Mikuláš Münsterberský a dokonce i Bolek Svidnický. Jejich návštěva souvisela nejen s jmenováním prince Karla dědicem a nástupcem 11. června, ale i s jeho korunovací a plánovaným sňatkem krále Kazimíra s Janovou dcerou Markétou.⁸⁸⁶ Polský král se překonával svou štedrostí na hostinách, na městských prostranstvích se konaly turnaje a rytířské hry. Českého krále však znepokojovala nemoc jeho dcery, za jejíž uzdravení konalo duchovenstvo i oba králové po dva týdny procesí. Markétina smrt 11. července česko-polské politické sblížení nepřerušila. Dokládá to nejen Kazimírova velkorysá půjčka 20 000 hřiven, ale i smlouvy, které Kazimír s Lucemburky uzavřel v den Markétina pohřbu.⁸⁸⁷ Pozoruhodný je zde výběr svědků z lucemburské strany, kteří mají po výtce určité vztahy ke Slezsku a sousedním regionům. Platí to zejména o Hajmanovi z Dubé a Náchoda, jenž v politickém dění počátku 40. let uplatňuje velmi často. Fungování příbuzenských vazeb u dvora dokládá i přítomnost Hajmanova bratra Hynka Hlaváče z Dubé a jejich bratrance Hynka Berky z Dubé.⁸⁸⁸ Styky s králem Janem, jak jsme viděli, nastartovaly také kariéru Pluhů z Rabštejna. Roku 1341 je Oldřichův syn Těma, dříve pražský kanovník, již v úřadu litoměřického probošta.⁸⁸⁹ Také syn pana Štěpána z Tetína Jindřich, který již dříve obdržel mělnické proboštví, se roku 1341 stal proboštem pražské kapituly a sloužil jako kancléř princi Karlovi.⁸⁹⁰

Zatímco Karel po polovině září odjíždí přes Olomouc do Vratislavi, aby tam přijal hold, král Jan pobýval roku 1341 výhradně v Čechách.⁸⁹¹ Za zmínku stojí jeho horlivá administrativní činnost, kterou prozrazuje záplava confirmací, výsad a mandátů. Diplomatický talent a

⁸⁸⁵ RBM IV, s. 370-371, č. 923 (1341, 6, 3, Praha), s. 479, č. 1197 (1342, 12, 13, Avignon), srov. MVB I, s. 84, č. 150.

⁸⁸⁶ Slib věrnosti Karlovi jako budoucímu českému králi složila kromě duchovenstva a šlechty také královská města: RBM IV, s. 375, č. 935 (1341, 6, 11, Praha). Srov. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 347, pozn. 2.

⁸⁸⁷ O půjčce se zmiňuje František Pražský: FRB IV, s. 439; smlouvy s Kazimírem in: RBM IV, s. 382-383, č. 957, s. 384, č. 958, 959 (1341, 7, 13, Praha).

⁸⁸⁸ Společně figurují na listinách: RBM IV, s. 393-394, č. 989, kde je uveden i Hlaváčův bratr Bohuš ze Zděnic, *ibid.* s. 395-396, č. 994, kde je Hajman společně s Hynkem Berkou z Dubé.

⁸⁸⁹ RBM IV, s. 386, č. 963.

⁸⁹⁰ ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 402.

⁸⁹¹ Jiří SPĚVÁČEK, *Das Itinerar Karls IV. als Markgrafen von Mähren*, in: *Historická geografie* 5, 1970, s. 119. K holdu Vratislavských srov. RBM IV, s. 376, č. 938. Z Janova českého itineráře roku 1341 vybočují pouze dvě listiny, dané ve Frankfurtu nad Mohanem 2. července a 9. srpna: RBM IV, s. 381, č. 955, s. 391, č. 980. Domnívám se, že obě mohly být vydány v Praze po předchozím jednání, které s Ludvíkem Bavořem vedl Rudolf Saský. Lucemburkové vévodu Rudolfa 6. června 1341 k smírčímu jednání delegovali: RBM IV, s. 373, č. 927. Bez studia originálu však dataci obou listin nelze zcela odmítnout.

obratnost Lucemburk projevil zejména při upevňování a rozšiřování lenních vztahů. Jistě není náhodou, že lenní status dostávaly především pohraniční hrady (Náchod, Hauenštejn, Kyšperk, Riesenburk či Landštejn), o které se opírala obrana hraničních stezek nebo vodních toků (Bítov na Dyji). Lze předpokládat, že Jan zde poněkud nedůsledně aplikoval princip hradních řetězců, systematicky budovaných či získávaných v pohraničních oblastech Lucemburska.⁸⁹² Pro českého krále přitom bylo výhodnější svěřit údržbu odlehlejších pevností svým leníkům, kterým v případě ohrožení zaručil pomoc, vázanou na otevření hradu královským oddílům. Jan Lucemburský tedy v Čechách mnoho hradů nepostavil, ale přispěl k jejich výstavbě nebo právně kodifikoval jejich celozemskou obrannou funkci.⁸⁹³ Také nová „vznešená“ léna ze 40. let náležejí hlavně okrajovým oblastem země. V srpnu 1341 odevzdali Hertlin řečený *Dreswicer* a jeho syn Maršik králi dosud alodiální hrad *Rakyndorf* lénem za částku 100 kop. Podle svědectví chebského rychtáře Bertolda z Rughausenu se zdá, že hrad stával někde na Chebsku.⁸⁹⁴ Že lenní vztah mohl přinášet jisté výhody, naznačuje králova výsada pro Boreše z Riesenburka, která mu dovoluje „přenést“ obchodní cestu z Míšně do Čech pod svůj hrad a zříditi zde celnici.⁸⁹⁵ Jan ovšem dokázal využít i dědických nároků pánů z Janovic, kteří se kromě samotných Janovic na zemském soudu domáhali také Vimperka, založeného jejich dědem Purkartem. Král sice za půjčku 800 kop Vimperk pro Janovice získal, avšak udělil jim ho lénem.⁸⁹⁶ Na vimperském panství jim potom Lucemburk povolil založit hrad Hus, jenž měl být na seniorovo přání k dispozici pro jeho vojsko.⁸⁹⁷ Lenní charakter dostal asi i další hrad pánů z Janovic u Vimperka, strážní věž příznačně nazvaná Königswarte (dnes Kunžvart). Bratři z Janovic kromě toho drželi do roku 1343 zástavou královský Křivoklát.⁸⁹⁸ Strategicky cenný byl i hrad Donín (Dohna), kterého se zmocnil roku 1289 již Václav II. Král Jan dal hrad již dříve do zástavy Fridrichovi a Oto řečenému *Heydn*, purkrabím z Donína a Jindřichovi

⁸⁹² Marie-Elisabeth DUNAN, *Les châteaux forts du comté de Luxembourg et les progrès dans leur défense sous Jean l'Aveugle 1309-1346*, in: Publications de la Section Historique de l'Institut Grand-Ducal de Luxembourg 70, 1950, s. 24-29.

⁸⁹³ Janova stavební iniciativa se předpokládá u hradů Preitenstein (Nečtiny) a Adršpach; srov. Tomáš DURDÍK, *Česká hradní architektura doby Jana Lucemburského*, in: *Castellologica Bohemica* 6, 1998, s. 7-68. K dalšímu výkladu srov. František KAVKA, *Západoevropský lenní systém jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, in: *ČCH* 3/88, 1990, s. 239-241.

⁸⁹⁴ RBM IV, s. 392-393, č. 985 (1341, 8, 19, Praha). Rychtář Bertold z Rughausen in: RBM III, s. 797, č. 2053 (1333, 10, 25, s.l.).

⁸⁹⁵ RBM IV, s. 394-395, č. 991 (1341, 8, 25, Praha).

⁸⁹⁶ Král přijal od Janoviců půjčku, ale lénem přislíbené zboží Vimperk jim nemohl předat (asi bylo v zástavě třetí osoby), pročež jim za něj nabízel Poděbrady nebo Nižbor. V případě nedodržení smluvních podmínek si král ukládal přísné sankce: *Jacobi*, s. 31, č. 70; srov. František KAVKA, *Západoevropský lenní systém*, s. 240, a Václav STARÝ et al., *Vimperk – město pod Boubínem*, České Budějovice 1979, s. 94.

⁸⁹⁷ RBM IV, s. 398, č. 1000 (1341, 9, 3, Praha). Není vyloučeno, že také Janovice, které král obhájil před nároky Petra z Rožmberka, udělil bratřím z Janovic lénem, ačkoli je tento právní status doložen až za Karla IV.

⁸⁹⁸ *Jacobi*, s. 35-36, č. 78; srov. SEDLÁČEK, *Hrady*, díl 8., s. 18; *Summa Gerhardi*, s. 77-83, č. 64, 65 a RBM IV, s. 518-520, č. 1291.

stolníkovi z Burnu, avšak 7. září 1341 jej udělil týmž mužům lénem.⁸⁹⁹ Posledním doloženým lenním objektem se stal hrad Nejdek s příslušenstvím, který král Jan udělil Petru Plikovi, syna bývalého loketského mana Konráda Plika. Zvláštní výsadu představovalo udělení hrdelního práva, pro Petra měla jistě význam i těžba cínu v nejdeckém okolí.⁹⁰⁰

Vojensko-strategické motivy ovlivňovaly také Janovu zahraniční politiku. Ukazuje to případ trvale zadluženého Boleslava Lehnicko-Břežského, který se rozhodl zástavami u krále Kazimíra a Bolka Svidnického vylepšit „rodinný rozpočet“. Ostražitý Lucemburk Boleslava přiměl k dohodě, podle níž Boleslav své případné zástavy omezi na 2000, respektive 4000 hřiven, a českému králi, který měl Svidnicko takřkajíc stále na mušce, přednostně rezervuje jejich vyplacení.⁹⁰¹ Přestože korunní princ Karel již přijal hold ve Vratislavi a pokračoval do Poznaně, král Jan ve Slezsku stále účinně zasahoval, ať již ve Slezské Středě nebo v rozbourené Vratislavi. Sporu, který tam vznikl mezi městskou radou a inkvizitorem Janem ze Schwenkenfeldu, se král Jan pohotově ujal, ale když byl horlivý inkvizitor v Praze zavražděn (28. 9.), dal král konšely zatknout a odvolal i hejtmana Konráda z Falkenhainu. Přes tyto komplikace se Jan nadále snažil situaci ve Vratislavi uklidnit, zvláště když měl naději, že Nankerův nástupce Přeclav z Pogorzely nebude tak nekompromisním politikem. Dodejme ještě, že Konrád z Falkenhainu neztratil královi důvěru a roku 1343 se do úřadu vratislavského hejtmana vrátil.⁹⁰²

Dalším platným pomocníkem Janovy české vlády, zejména v letech královy nepřítomnosti, byl Petr z Rožmberka. Díky vzájemným sympatiím, které se projevily zejména po domažlické úmluvě roku 1318, Petr vcelku spolehlivě plnil králova přání, hlavně v oblasti plateb různým věřitelům. Finální vyúčtování, které provedli Janovi zástupci Rudolf Saský a Konrád ze Schleiden spolu s Petrovými delegáty Závišem z Újezdce a Bohuslavem z Malovic, je pouze matným odleskem jejich pestrých finančních vztahů. Petr se snažil během svého hejtmanského

⁸⁹⁹ RBM IV, s. 398-399, č. 1001 (1341, 9, 7, Praha). Jako svědkové lenního aktu jsou jmenováni vévodové Rudolf Saský a Boleslav Lehnicko-Břežský. K pánům z Donína Hermann KNOTHE, *Geschichte der Oberlausitzer Adels und seiner Güter vom 13. bis gegen Ende des 16. Jahrhunderts*, Leipzig 1879, s. 152-157, naposledy Jitka VONDRÁČKOVÁ, *Purkrabí z Donína na Grabštejně*. Diplomová práce FF UK, Praha 2002.

⁹⁰⁰ RBM IV, s. 401, č. 1007 (1341, 9, 20, Praha); srov. Josef PILZ, *Dějiny města Nejdku do roku 1923*, Nejdek 2003 (2. vyd.), s. 34-37. Posledním „vznešeným“ lénem, které Jan během tohoto období zřídil, byla ves Königsbrunn u Německého Brodu pro Hrona z Masojed, kde Hronovi povolil zříditi a dědičně držet hostinec: RBM IV, s. 431-432, č. 1071 (1342, 1, 25, Praha).

⁹⁰¹ RBM IV, s. 400-401, č. 1006 (1341, 9, 17, Praha), s. 416, č. 1037 (1341, 11, 30, Krakov); srov. Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Acta Universitatis Purkynianae I., Ústí nad Labem 1993, s. 47.

⁹⁰² Ke sporu srov. Colmar GRÜNHAGEN, *König Johann von Böhmen und Bischof Nanker von Breslau*, in: *Sitzungsberichte der Wiener Akademie*, Band 47, Wien 1864, s. 89, naposledy Mlada HOLÁ, *Vratislavští hejtmáné. Reprezentanti královského majestátu prvních Lucemburků na českém trůně (1335-1378)*, in: *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, uspořádaly Lenka Bobková a Mlada Holá, Praha – Litomyšl 2005, s. 166-167. Vcelku pozitivní vztah krále Jana k Vratislavi oceňuje Colmar GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens*, I. Band, Gotha 1884, s. 172-173.

působení vykupovat královské statky: kamýcké polesí, Trutnovsko, Krásnou Horu s doly na zlato a jiné nemovitosti. Král mu však nyní tyto a další statky ponechal v zástavní držbě, přidal k nim veškeré zlaté doly v království, znovu připojil výnosy z odumrtí 10 krajů a důchody z lokací na královské půdě. K celkovému dluhu 4970 kop si Petr ponechal hrad Zvíkov za 2280 kop grošů. Pan Petr se však nemusel spoléhat jen na příjmy ze zástavní či rodové držby. Je známo, že zlatá ruda vytěžená v této době na Českokrumlovsku byla pak používána ve formě slitkového zlata jako platidlo. Pan Petr tehdy zajistil svým potomkům ty nejlepší předpoklady pro řízení rodového panství i pro uplatnění v politice.⁹⁰³ Slepý král sice zanechával komorní zboží silně zadlužené, ale aspoň v případě pana Petra měl čisté svědomí. Rozhodně odstranil jeho předchozí nároky na kutnohorskou urburu a minci, na nichž vláda českých panovníků finančně spočívala.

Přestože ke Karlově korunovaci nejspíše nedošlo, bylo zřejmé, že mladý Lucemburk brzy převezme vládu v Čechách a Jan se stane v království pouze respektovaným cizincem. Myšlenka zanechat po sobě světlou památku (*memoria*) stála v pozadí nemnoha Janových českých fundací. Na Pražském hradě, kde pokračovala výstavba královského paláce, 23. října 1341 český král slavnostně udělil představitelům pražského kostela desátek ze všech zlatých a stříbrných dolů, zejména z Kutné Hory a Vřesniku na Želivsku. U této příležitosti jsou v listině připomenuti Lucemburčané Konrád ze Schleiden, Jan z Falkensteina a Dětrich z Hüncheringen, zatímco z českých šlechtických svědků zde figuruje jen Jindřich z Lichtenburka.⁹⁰⁴ Finanční dar, určený na budování nové katedrály, měl patrně doplnit Karlovo založení kapituly u kaple Všech svatých, která tehdy dostávala honosnou vrcholně gotickou podobu.⁹⁰⁵ O přípravu a provedení Janovy velkorysé transakce se ovšem postaral hlavně Welfovec Johlín Jakubův, který tehdy působil jako správce urbury. Přítomnost dalších měšťanů ve svědecké řadě ovšem neznamená, že by se výrazněji uplatňovali v králově radě.⁹⁰⁶ Častějšími královými poradci byli

⁹⁰³ Michal ERNÉE – Jiří MILITKÝ – Karel NOVÁČEK, *Vitkovci a těžba drahých kovů na Českokrumlovsku. Příspěvek k dějinám středověké metalurgie v Čechách*, in: *Medievalia archaeologica* 1, 1999, s. 227-229. Dodejme, že Petr řadu zastavených statků dále pronajímal různým lokátorům a dalším podnikatelům (*Summa Gerhardi*, s. 237-239, č. 200).

⁹⁰⁴ RBM IV, s. 411-413, č. 1029 (1341, 10, 23, na Pražském hradě).

⁹⁰⁵ Kapitula byla Karlem založena již roku 1339 (RBM IV, s. 858-859, č. 2200: 1339, 1, 8, Praha), avšak jako instituce skutečně existovala od roku 1343, srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky kapituly u Všech svatých na Pražském hradě*, in: *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přítel a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, ed. Martin Vihoda et al., Brno 2003, s. 461-472.

⁹⁰⁶ O přítomném Frenclínu Jakubovu a rychtáři Václavu Rokycanském víme, že byli především finančníky a královými věřiteli, srov. Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy - díl I.*, Praha 1892 (2. vyd.), s. 307-308, 315.

v této době neúnavný Rudolf Saský, Pertold z Lipé, Hynek Berka z Dubé a jeho bratranec Hajman z Náchoda.⁹⁰⁷

Během podzimu 1341 panovník nezůstával jen v Praze. Nepochybně se zajímal o rozvoj dolování, které bylo tak důležité pro další vládu obou Lucemburků. Nejspíše snaha navštívit starší i nová naleziště drahých kovů Jana přivedla 26. října do Knína a 3. listopadu do Písku.⁹⁰⁸ Poté se Lucemburk už zřejmě chystal k odjezdu do Francie.⁹⁰⁹ Asi v polovině listopadu však došla do Prahy zpráva, že manželství Jana Jindřicha se definitivně rozpadlo. Slepý král rychle informoval papeže a prince Karla, který byl ve Slezsku. Koncem listopadu se Jan vydal do Znojma, aby vyjednával s rakouským vévodou o vzniklé situaci, do které mohl císař velmi brzo zasáhnout. Listina, kterou tam dal Lucemburk 26. listopadu 1341 vyhotovit, se týkala renunziace na Korutany, kterou tyrolský manželský pár dosud Habsburkům nenabídl.⁹¹⁰ Král očekával, že na ni Jan Jindřich přistoupí, aby si lucemburská dynastie z korutanské porážky odnesla aspoň 10 000 hřiven. Současně tím Karlovi připravil cestu k navázání spojení s Habsburky proti císaři.⁹¹¹

Ze Znojma se král vrátil přes Kutnou Horu do Prahy, kde oslavil Vánoce. Svátky trávil ve staroměstském domě Johlína Bavorova v okruhu nejbližších služebníků, zejména číšníka Jindřicha Švábova, a také bez Karla, který byl tou dobou ve Vídni nebo někde na Moravě.⁹¹² Jan možná přemýšlel o posledních rozmluvách se svým nejstarším synem, který mu nabídl 5000 hřiven stříbra za to, že se dva roky v Čechách neukáže.⁹¹³ Králi se nabízená suma zdála nepochybně nízká, ale v perspektivě rozsáhlých zástav, daňového vyčerpání měst a klášterů i nových konfliktů s Ludvíkem Bavorem se asi snažil prince pochopit.⁹¹⁴ Hrdost Janovi

⁹⁰⁷ RBM IV, 408-409, č. 1019 (1341, 10, 11, Praha).

⁹⁰⁸ RBM IV, s. 413, č. 1030, s. 414, č. 1032.

⁹⁰⁹ RBM IV, s. 386, č. 965 (1341, 7, 20, Paříž).

⁹¹⁰ RBM IV, s. 414-415, č. 1033; srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994, s. 547-548.

⁹¹¹ Výsledkem Karlových jednání ve Vídni je série listin in: RBM IV, s. 421-424, č. 1044-1049.

⁹¹² RBM IV, s. 429-430, č. 1064 (1342, 1, 16, Praha), 426-427, č. 1053 (1341, 12, 28, Praha). Jiří SPĚVÁČEK, *Das Itinerar Karls IV. als Markgrafen von Mähren*, in: *Historická geografie* 5, 1970, s. 119.

⁹¹³ Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1979, s. 155.

⁹¹⁴ Můžeme-li věřit kronikáři Janovi z Viktringu, stěžoval si princ Karel Albrechtovi Habsburského na Janovy vysoké finanční nároky v prosinci 1341 ve Vídni: *Ioannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*, ed. Fedorus SCHNEIDER, Tomus II., *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum*, Hannoverae et Lipsiae 1910, s. 189. Karel tvrdil, že *...patrem suum velle sibi regnum ad consilium baronum et nobilium resignare, ita ut ad terram comitatus sui, scilicet natale solum, exceptis proventibus Kutinarum, triginta duo milia marcarum argenti annis singulis exhiberet, postulans sibi fulcirationem consilii et auxilii impertiri, cum regnum per talem modum nullas omnino pro sui decore et honore optineret, si coronam gereret vel assumeret sic deflexam*. Jak si král představoval Karlovu podporu „radou a pomocí“ konkrétně, není známo, jde totiž o stereotypní vyjádření vazalské povinnosti vůči lennímu pánovi.

nedovolovala být v Čechách „tím druhým“ a země sama Lucemburkům neumožňovala vytvořit dvě centra a dvě rovnocenné rezidence.

V období 1333-1341 se v korunních zemích vytvořil neobvyklý model dvojvládní, který pravděpodobně nebyl písemně kodifikován a přesně vymezen po právní stránce. Česká šlechta se přimkla k princovi Karlovi s nadějí, že Janův syn bude důsledněji sledovat prospěch země a geograficky omezí svou zahraniční politiku. Karel si vytvořil vlastní dvůr, který se přesunul na Pražský Hrad, a zahájil revindikaci královských hradů a měst. Přední čeští páni se ovšem pohybovali v okolí obou Lucemburků a dokázali využívat Janovy větší štědrosti. Politiku obou Lucemburků silně poznamenal zápas s císařem a Habsburky o menhartovské dědictví, stejně jako Janův druhý sňatek a narození syna Václava. Válečné události roku 1336 zdroje panovnické moci téměř vyčerpaly. Východiskem z napjaté rodinné atmosféry byl Karlův odchod roku 1337 a Janův roku 1342. U Karlova dvora a v Čechách tehdy zůstala převážná část české šlechty, jejíž kontakty s králem Janem byly až do podzimu 1344 jen sporadické.

III. 2. Ústup české šlechty z Janova dvora (1342-1346)

III. 2. 1. Janův odchod z českých zemí a lucemburská spolupráce (1342-1344)

Během ledna bylo mezi oběma Lucemburky dosaženo dohody. Král Jan přijal Karlovu podmínku dvouleté nepřítomnosti i plat 5000 hřiven. Stále se na něj obracela poselstva klášterů, záruky proti výběru obecné berně žádali Chebští, konfirmaci městských práv Zhořelečtí.⁹¹⁵ Přední čeští šlechtici se patrně Janovu dvoru již vyhýbali, král jednal pouze s hlavními věřiteli, zejména s Konrádem ze Schleiden.⁹¹⁶ Jan s Karlem také mimořádně převzali výtěžek urbury za 8 týdnů, který byl určen Rudolfovi Saskému a princovi Karlovi, avšak o jeho využití nic nevíme.⁹¹⁷ Jan se nezapomněl odměnit svým služebníkům, jako byl jeho číšník, Pražan Jindřich Švábův, nebo Jan Švarc z Vacerad, jenž byl Janovým dveřníkem.⁹¹⁸ Společně s princem Karlem se král zabýval důvody sporu s vratislavským biskupstvím, jehož řešení Karel převzal.⁹¹⁹ Posledním

⁹¹⁵ RBM IV, s. 430-431, č. 1067, s. 432, č. 1072.

⁹¹⁶ RBM IV, s. 433, č. 1075 (1342, 1, 28, Praha). Král také odměnil Půtu z Častolovic, jemuž povýšil ves Častolovice na městečko (RBM IV, s. 864, č. 1224: 1342, 1, 20, Praha). Tento šlechtic udělal významnou kariéru za Karla IV., srov. Vladimír RŮŽEK, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka. Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.*, in: Sborník archivních prací 1/38, 1988, s. 204.

⁹¹⁷ RBM IV, s. 432, č. 1074. Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 371, pozn. 1 soudí, že tyto peníze sebral Jan pro svou potřebu, ale nemá pro to žádnou oporu.

⁹¹⁸ RBM IV, s. 437, č. 1078, s. 438-439, č. 1084.

⁹¹⁹ RBM IV, s. 438, č. 1080 (1342, 2, 3, Praha). Na základě zhotovení této Janem vydávané listiny Karlovým notářem a přivěšení Janovy pečetej pokládá Jiří SPĚVÁČEK, *Listinná falza a politická moc markraběte Karla*, in: ČsCH 17, 1969, s. 310-319 tuto listinu za falsum. Jeho hlavním argumentem však je, že Jan by těžko garantoval případnou dohodu s biskupem Přeclavem a smír odmítal (ibid, s. 317). Myslím si, že Janova snaha řešit konflikt

Janovým významným činem před odjezdem z Čech bylo založení kartouzy Zahrada Panny Marie na Újezdě. Král novou fundaci zajistil jen minimální nemovitou dotací (dvůr u vsi Újezda v ceně 400 kop), hlavní důchody jí měly plynout z kutnohorské urbury. Celková suma tedy nebyla malá, avšak záleželo hlavně na princí Karlovi a kartuziánech samotných, zda klášter opravdu vznikne. Určitým vzorem pro Janovo založení byl jeho strýc Balduin, jenž založil kartouzy v Koblenci a Trevíru. Nevím, nakolik lákavá byla pro převora kláštera výsada mít v královské družině tři koně a být jakožto *specialis capellanus* královským kaplanem.⁹²⁰ Jako zakladatel stanovil Jan aniversaria za svou rodinu a poměrně široké příbuzenstvo. Pozoruhodné je pořadí zesnulých, na něž mělo být pamatováno: po Janových rodičích následují jeho dvě sestry, strýc Walram a tchán Václav, manželka Eliška, její dvě zesnulé dcery Markéta a Anna, pak je uveden Jan, strýc Balduin, manželka Beatrix, Janovi synové Karel, Jan Jindřich a Václav, jejich manželky (jmenovitě je zmíněna jen Blanka z Valois) a nakonec dcera Bona s jejími třemi syny.⁹²¹ Kolem poloviny února král opustil Prahu a zamířil do Francie, aby se potěšil se svou chotí, dcerou Gutou a vnoučaty. Již nyní můžeme říci, že se do Čech během příštích dvou let skutečně nevypravil.

Janovým odjezdem z Čech mizí také doklady o přítomnosti české šlechty v Janově okolí a na jeho dvoře. To ovšem neznamena, že by zanikly královy kontakty s českým, potažmo středoevropským prostředím. Jak známo, povodeň z předjaří roku 1342 strhla část Juditina mostu (3. února) a právě jeho opravu svěřil král Jan princí Karlovi v *průběhu jiných poselství, která k nám náš nejdražší rodič, český král, poslal*.⁹²² Pokud se pokusíme registrovat poselstva z korunních zemí za králem Janem, ukáže se, že se většinou netýkaly jednotlivců, nýbrž právnických osob, zejména městských obcí. Když v létě 1342 Vratislav znovu zcela vyhořela, vyslali měšťané poselstvo za králem Janem, aby jim odpustil roční servitium 160 hřiven grošů,

městské rady s inkvizitorem Janem ze Schwenkenfeldu a další opatření ve prospěch Vratislavi ukazují, že králi na klidu ve městě a tedy i smíru s biskupem záleželo. Postoje nového biskupa ve sporu o Milíč král Jan nejspíše ještě neznal, takže se smíření nebránil ani z osobních důvodů. Způsob zhotovení listiny nepovažují za důvod, proč by mělo jít o falsum.

⁹²⁰ Tutéž výsadu pro probošta (který se současně stal zakladatelovým zpovědníkem) obdržela roku 1316 Fridrichem Sličným založená kartouze v Mauerbachu u Vídně, srov. *Höfe und Residenzen im spätmittelalterlichen Reich. Ein dynastisch-topographisches Handbuch*, hrsg. v. Werner PARAVICINI, bearb. v. Jan HIRSCHBIEGEL - Jörg WETTLAUFER, (Residenzenforschungen 15.1), Teilband 1. Dynastien und Höfe, Ostfildern 2003, s. 293.

⁹²¹ RBM IV, s. 433-436, č. 1077, aniversaria na s. 436. O kartouze psala Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Fundace českých králů 14. století*, in: Sborník historický 28, 1982, s. 7-9; naposledy Michel MARGUE, *Memoria et fundatio. Religiöse Aspekte des Herrschaftsverständnisses eines Landes herren in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 213-214, týž, „Regum de stirpe“ – *Le prince et son image: Donations, fondations et sépultures des Luxembourg dans leurs terres d'origine (première moitié du XIVe siècle)*, in: King John of Luxembourg (1296 – 1346) and the Art of his Era, ed. Klára Benešová, Prague 1998, s. 100-116.

⁹²² RBM IV, s. 481, č. 120 (1342?): *...inter legationes alias per d. genitorem nostrum karissimum, regem Boemie, nobis factas, idem genitor noster nobis specialiter mandavit districtius et iniunxit, vt super constructione et reformatione pontis Pragensis sollicite intendere...* Srov. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 389.

přičemž ho zastihli až u Pont Saint Esprit poblíž Avignonu.⁹²³ V Paříži na podzim 1342 se král Jan setkal s posly vratislavského biskupa a kapituly, jimž potvrdil všechna dosavadní privilegia a milosti a slíbil, že je bude chránit před všemi, kdo tyto práva poruší, zejména proti Jindřichovi Javorskému a Bolkovi Svidnickému.⁹²⁴ O Vánocích roku 1342 krále v Thionville navštívili poslové Starého Města pražského a to jistě i s honosnými dary. Panovník jim potvrdil Karlovu listinu z 24. června 1342 ohledně městských statut, která měla Pražany chránit proti konkurenci Norimberských a jiných poddaných Ludvíka Bavora.⁹²⁵ Jan si také před odjezdem vyhradil jakoukoli dispozici s církevními beneficii, zejména s dignitami a prebendami, nad nimiž měl jako král patronát. Proto také mohl odmítnout prezentaci, kterou princ Karel provedl na uprázdněné místo kanovníka u sv. Jakuba v Hlohově v naději, že ji otec schválí.⁹²⁶ Bohužel neznáme jména a původ poslů, kteří s právními předlohami či hotovými listinami cestovali ke králi a zpět. Jednou dochovanou korespondenci českého odesílatele s nepřítomným králem představují dopisy Frenclína Jakubova, adresované někdy i Balduinovi Trevírskému. Vzhledem k jejich formulářovému dochování je však datace listů velice obtížná, nehledě na jejich stereotypní charakter: Frenclínův nářek nad jeho neplaticími dlužníky nebo osobními nepřáteli.⁹²⁷

Král Jan se v první polovině roku 1342 pohyboval převážně mezi Lucemburskem a severní Francií. Během červnového jednání v Trevíru se mu Ludvík Bavor, který se v říši dostal do politické izolace, pokusil nahradit ztrátu Tyrol. *Bylo totiž mezi Ludvíkem Bavorcem a českým králem Janem ujednáno, že týž Ludvík dá svou dceru a dvě stě čtyřicet tisíc hřiven věna Václavovi, poslednímu synovi českého krále.*⁹²⁸ Václav měl tímto sňatkem od císaře získat Dolní Lužici. Jan Lucemburský ovšem narazil na rozhodný odpor obou synů. Kromě toho, že Jan s císařem opět jednal na vlastní pěst, je nejvíc pobuřovala skutečnost, že kvůli neštěstí Jana Jindřicha měl být odškodněn králem protežovaný Václav. Jan se plánu rychle vzdal a jednání s císařem v září 1343 předal oběma nespokojeným synům.⁹²⁹ V první polovině června se vydal do Avignonu, aby si papeži Klimentovi VI. postěžoval na nový sňatek Markéty Maultasch a spor s vratislavským biskupem. 26. června 1342 v papežském paláci odvolal svou lenní přísahu

⁹²³ RBM IV, s. 458, č. 1150 (1342, 7, 3, Pont Saint Esprit-les-Avignon).

⁹²⁴ RBM IV, s. 467-468, č. 1172 (1342, 10, 4, Paříž).

⁹²⁵ RBM IV, s. 480, č. 1204 (1342, 12, 28, Thionville).

⁹²⁶ *Summa Gerhardi*, s. 109-110, č. 91, srov. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 372, pozn. 1.

⁹²⁷ Jedná se o listy otištěné Theodorem JACOBIM, *Codex epistolaris regis Bohemiae. Briefe des Königs Johann von Böhmen, seiner Verwandten und anderer Zeitgenossen*, Berlin 1841. O sestavení příběhu se na základě listů pokusil František J. ZOUBEK, *Frenclín Jakubův z Prahy. Obrázek historický z doby Jana Lucemburského*, in: *Památky archaeologické a místopisné 8, ročník 1868-1869*, Praha 1870, sl. 231-250.

⁹²⁸ *Kronika Beneše Krabice z Weitmile*, in: *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 221, FRB IV, s. 510.

⁹²⁹ Dieter VELDTRUP, *Ehen aus Staatsräson. Die Familien- und Heiratspolitik Johanns von Böhmen*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen*, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 531-532.

Ludvíku Bavorovi z března 1339 a požádal o zrušení exkomunikace. Po odstranění církevního trestu papež krále zahrnul různými církevními odměnami pro Janovy důvěrníky a přátele z dvorského okruhu. Významnější však byl Janův pocit rodové soudržnosti, který se Klimentovým přičiněním oživil a přivedl Lucemburky k úzké spolupráci s kurii.⁹³⁰

Po odjezdu z Avignonu na počátku července se Jan ubíral opět k francouzskému dvoru. V říjnu 1342 se Edvard III. vylodil v Bretani, ale český král do boje patrně nezasáhl. O jeho kontaktech s českým královstvím až do Vánoc nic nevíme. Pražané, kteří ho tehdy navštívili, jej možná informovali o vypsání obecné berně. Už jen to naznačuje, že administrativní styl prince Karla nebyl tak odlišný od jednání jeho otce a že rychlý rozkvět korunních zemí po Karlově návratu do Čech, jak ho líčí Karlův vlastní životopis, je do značné míry kliše.⁹³¹ Ovšem také na Jana začal doléhat nedostatek hotovosti. V dubnu 1342 prodal své tetě hraběnce Marii z Artois panství Poilvache za 33 000 malých florénů. Královým hlavním finančníkem se koncem roku stal Arnold z Arlonu: od konce prosince 1342 do poloviny března 1343 Janovi půjčil 24 250 malých florénů.⁹³²

Také roku 1343 byly Janovy styky s českým královstvím více než řídké. To je ovšem také dáno zlomkovitostí našich pramenů. Víme například, že 28. ledna král potvrdil jedno z cechovních pravidel staroměstských řezníků.⁹³³ Jak jsem už naznačil, byly Janovým hlavním problémem na počátku roku 1343 peníze. Proto vypravil do Čech svého hofmistra Dietricha z Hüncheringen, Fridricha z Daunu a dvorského maršálka Huwarda z Elter. Tito pánové dostali za úkol zkontrolovat, jak probíhá splácení králových dluhů, prováděné správci urbury a mince, a pochopitelně také část peněz králi zaslat. Dozvídáme se o tom z formulí, které lze datovat pouze přibližně do let 1343-1344, přesto jsou jejich výpovědi poučné. Při zúčtování s Johlínem Jakubovým a Bořutou z Kutné Hory se ukázalo, že dluhy ještě zdaleka zaplacené nejsou, navíc si páni od Johlína půjčili 1200 florénů, s nimiž králův dluh dosáhl 2313 hřiven grošů.⁹³⁴ S Karlovou pomocí pak od kutnohorské městské rady vymohli 2802 kopy, k nimž přidali 1050 kop, které měla městská rada dostávat z urburních důchodů.⁹³⁵ V Praze se páni dostali do konfliktu s kolínským kupcem Gobelem z Lyskirchen, kvůli jehož nejmenovanému excesu

⁹³⁰ Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1979, s. 158-160; Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 190.

⁹³¹ Berně je zmíněna in: RBM IV, s. 469-470, č. 1177 (1342, 10, 28, Praha). Ke Karlově tehdejší finanční situaci srov. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 389-393.

⁹³² REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 472-475, srov. týž, *Hochfinanz und Territorialfinanz im 14. Jahrhundert: Arnold von Arlon – Rat und Finanzier der Luxemburger*, in: *Hochfinanz im Westen des Reiches 1150-1500*, hrg. von Friedhelm Burgard, Alfred Haverkamp, Franz Irsinger und Winfried Reichert (Trierer historische Forschungen, Band 31), Trier 1996, s. 219-280.

⁹³³ RBM IV, s. 487, č. 1219.

⁹³⁴ *Summa Gerhardi*, s. 69-70, č. 53.

⁹³⁵ *Summa Gerhardi*, s. 232, č. 194; ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 389-390.

přiměli staroměstského rychtáře, aby nechal všechny kolínské obchodníky v Čechách zatknout. Zatímco tito razantní dvořané očekávali náhradu a dovolili propuštění zajatců pouze na kauci 1000 kop, psali Kolínští opakovaně do své metropole, aby městská rada zahájila jednání s králem Janem v Lucembursku.⁹³⁶ Po těchto zákrocích, hraničících s vydíráním, popularita Janových dvořanů rozhodně nestoupla. Zatímco Fridrich z Daunu a pan z Hüncheringen se s penězi patrně vrátil do Lucemburska, Huwart v Čechách zůstal, aby pro krále zajistil kontrolu dalších finančních transakcí, zejména vybírání desátku, a to až do jeho příjezdu.⁹³⁷ Celá epizoda ovšem ukazuje, jak značný byl ještě vliv krále Jana v administrativě českých zemí, přestože pro zmíněné zásahy použil již lucemburské šlechtice.⁹³⁸

Krále zatím koncem března 1343 navštívila v Paříži delegace z Vratislavi, která si od Jana vyžádala změnu v obsazování městské rady. Královy nepravdivé návštěvy Vratislavi si určité změny skutečně vynutily, ačkoli není vyloučeno, že iniciátorem byl princ Karel, který tehdy upravil i složení zemského soudu pro Vratislavsko. Městská rada se napříště měla skládat z 32 doživotních konšelů, kteří by se po osmi střídali v pravidelných ročních turnusech. K jejich volbě pak došlo 6. ledna 1344, avšak tato úprava po Janově smrti brzy zanikla.⁹³⁹ Trvalý úspěch přinesla Janova jednání ve vztahu k hrabství Bar, s nímž se lucemburská vojska již několikrát tvrdě střetla (1322, 1329/30, 1338, 1339-1341). Dohoda z března 1343 vzájemné nepřátelství na více než jedno století odstranila a uvolnila krále ruce pro další lucemburské aktivity.⁹⁴⁰ V neposlední řadě k nim patřila rozsáhlá výstavba hradů, v Čechách spíše opomíjená.

Další poselstva, která krále zastihla během léta 1343 v Lucemburku a v Lutychu, pocházela z Kutné Hory a z Prahy.⁹⁴¹ Na hradě Durbuy Jana 12. srpna navštívila delegace kladských konšelů. Koncem října pak do Lucemburska dorazili opět Vratislavští a zástupci českých johanitů, které král kvůli *nesnesitelnému zatížení a poničení* jejich konventů osvobodil od jurisdikce zemského soudu.⁹⁴² Ani v tomto posledním případě nemáme doloženo jméno některého českého šlechtice, který by se s králem sešel. Až v listopadu 1343, kdy se král vydal znovu do Avignonu, lze doložit jeho kontakt s Hajmanem z Dubé a z Náchoda, kterého Karel

⁹³⁶ *Jacobi*, s. 76, č. 190, s. 83, č. 209.

⁹³⁷ Janovi byl udělen desátek z církevních důchodů v pražské, olomoucké a vratislavské diecézi a hrabství lucemburském, zdůvodněný vyššími náklady na obranu korunních zemí před útoky vnějších nepřátel: MVB I, s. 128-130, č. 218; 1343, 7, 11, Avignon. Král Jan odkázal desátek od moravského kléru panu Huwartovi, aby z něj zaplatil dluhy královým moravským věřitelům, zejména brněnským měšťanům: *Jacobi*, s. 29, č. 65-66 (1344).

⁹³⁸ REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 293-294.

⁹³⁹ RBM IV, s. 495, č. 1246, s. 496, č. 1247 (1343, 3, 31, Paříž); Karlovu iniciativu ve změnách při jmenování městské rady předpokládá Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 395, pouze Janův vliv naznačuje Colmar GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens*, I. Band, Gotha 1884, s. 172-173.

⁹⁴⁰ Winfried REICHERT, *Johann der Blinde als Graf von Luxemburg*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen*, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 180-181.

⁹⁴¹ RBM IV, s. 513-515, č. 1285, s. 521, č. 1292.

⁹⁴² RBM IV, s. 545, č. 1346, 1347; k johanitům *ibid.*, s. 545-546, č. 1348.

poslal přimluvit se za vyřešení anjouovského nástupnictví v Neapolsku. *U kurie zastihl onen posel českého krále Jana, jenž se u papeže zasazoval o uznání Ludvíka Bavora, aniž o tom jeho synové věděli.* Jak přesvědčivě ukázal Dieter Veldtrup, náleží tento Janův postoj do předchozího roku.⁹⁴³ Český král roku 1343 s papežem konzultoval Karlovu kandidaturu na římský trůn.⁹⁴⁴ Současné však nechával svým synům volnou ruku v jednání s císařem, které se slibně rozvíjelo.

Již krátce po odjezdu pana Hajmana z Avignonu, 24. listopadu 1343, český král dojednal pro svého nejstaršího syna schůzku s Klimentem VI. v Avignonu, ke které ho Jan hodlal doprovodit. Papežův zvací list král doprovodil výzvou, aby jeho synové neuzavírali s císařem žádné dohody. Plán dvojitého lucembursko-wittelsbašského sňatku, sjednaný v Domažlicích a v Chamu (Koubě) v lednu 1344, nechali Janovi synové skutečně padnout a Karel si pospíšil za otcem do Lucemburku, odkud se 22. února 1344 vydali do Avignonu.⁹⁴⁵ Oba Lucemburkové byli již míli před městem slavnostně přivítáni sborem kardinálů. Pokud vyjdeme z údajů papežských milostí, vydaných od půle března do počátku května 1344, lze do Janova avignonského doprovodu zařadit lucemburské pány Tomáše ze Septfontaines a snad i Hemonda z Gymnichu, zatímco Karla provázel Zbyněk Zajíc z Házmburka, Smil z Bitova, Bušek z Velhartic, Vaněk z Vartemberka a Karlův komorník Wynnemar z Gymnichu, nehledě na početný zástup urozených kleriků.⁹⁴⁶ Funkce pana Wynnemara, pocházejícího z dolního Porýní, u dvora Janova syna naznačuje, že složení Karlova užšího dvora (*familia*) bylo asi národnostně pestré a personálně propojené s Janovým dvorem. K Janovi naopak vázaly přátelské vztahy mnohé české šlechtice, zejména pana Zbyňka Zajíce a Vaňka z Vartemberka.

Ačkoli v oficiálních kuriálních dokumentech nebyla o nové říšské volbě ani zmínka, posilování prestiže českého krále, zejména zřízením pražského arcibiskupství, císaři jasně naznačovalo, kdo je Klimentovým favoritem. Mezi Lucemburky ovšem dosud panovalo napětí

⁹⁴³ O Hynkově vyslání hovoří kronikář Beneš Krabice z Weitmile: *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 221, FRB IV, s. 510. K situaci v Neapolsku se papež vyjádřil 17. listopad 1343: MVB I, s. 160, č. 263. Hynkova přítomnost je doložena také papežskými milostmi pro něj a jeho rodinu 14. – 18. listopadu 1343: MVB I, s. 158-159, č. 260, s. 159, č. 261, s. 160, č. 262, s. 160-161, č. 264. O okolnostech jednání v Avignonu se v duchu kronikářské zprávy vyjádřili Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 407-413, a vůči králi Janovi nepřiznivě především Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1979, s. 165-167. Jiný průběh a celkové vyznění sňatkové epizody události předložil Dieter VELDTRUP, *Ehen aus Staatsräson. Die Familien- und Heiratspolitik Johanns von Böhmen*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 531-532. Veldtrupovu interpretaci nebere v úvahu Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 190-191.

⁹⁴⁴ Pokud vyjdeme z údajů papežských milostí, vydaných v této době, lze do Janova avignonského doprovodu zařadit minimálně Jakuba z Agimontu (MVB I, s. 163, č. 268: 1343, 11, 23, Avignon), Konráda z Esch (MVB I, s. 169, č. 273: 1343, 12, 5, Avignon) a Dietricha z Hüncheringen (MVB I, s. 169, č. 273: 1343, 12, 5, Avignon).

⁹⁴⁵ Sňatkové plány in: RBM IV, s. 555, č. 1371, s. 807-808, č. 2073. FRB IV, s. 510. Papežův list byl Karlovi asi doručen se zpožděním, neboť Kliment VI. v něm požadoval Karlův příjezd do Avignonu po 2. února 1344: MVB I, s. 163-164, č. 269 (1343, 11, 24, Avignon).

⁹⁴⁶ MVB I, s. 197, č. 333, s. 208, č. 359 (Tomáš ze Septfontaines, Hemond z Gymnichu), s. 193, č. 320, s. 194, č. 321, s. 194, č. 323, s. 194, č. 324, s. 201, č. 342 (Karlovi dvořané).

kvůli Janovým nárokům na hospodářsko-finanční základnu českého království a nedávným zásahům Huwarta z Elter a jeho kolegů v Čechách.⁹⁴⁷ *Tam se také týž papež přičinil o jednotu a usmíření mezi českým králem a jeho synem Karlem, protože pro Janovo rozchvacování Českého království, které prováděl sám král kvůli různým válkám, nebyli s sebou vzájemně spokojeni.*⁹⁴⁸

Otec a syn se tehdy před papežem zavázali přísahou, že již nebudou zcizovat královské hrady a důchody.⁹⁴⁹ Mohla to být Karlova podmínka pro Janův plánovaný návrat do Čech, každopádně další projev rodinné solidarity, která Lucemburkům vydržela až do Karlova zvolení římským králem. Krátce před tím, v květnu 1346, ovšem Karel uznal nereálnost své podmínky a požádal Klimenta VI. o zrušení tohoto omezujícího slibu.⁹⁵⁰ Neuškodí připomenout, že také Jan umožnil svému prvoroženci za těchto okolností roku 1346 volně disponovat lucemburskými državami.

Český král se po avignonských jednáních vrátil přes Francii na západní pomezí Říše.⁹⁵¹ Tam se už rychle rozšířila zpráva o Karlově chystané kandidatuře proti císaři, a proto na hrad Charnes na řece Mosele přispěchali poslové Albrechta II. Rakouského s nabídkou lucembursko-habsburského sňatku. Vzhledem k prozatím obojakému postoji rakouského vévody k císaři se Lucemburkové 14. července sice zavázali k slibu přátelství, potvrzenému sňatkem, ale vdavky Karlovy dcery Kateřiny podmínili papežskou dispensí.⁹⁵² Tato opatrnost byla patrně záměrná, jak ukazují Kateřininy zasnuby s některým synem míšeňského markrabího Fridricha II. Vážného, dojednané v září 1344.⁹⁵³ Spojenectví se švagrem Ludvíka Bavora bylo pro budoucí zápas o moc v říši evidentně výhodnější než vazba na Habsburky.⁹⁵⁴ Jan se pak pohyboval v Lucembursku a okolí, aby dokončil prodej rozsáhlého panství Poilvache hrabatům z Namuru.⁹⁵⁵ Přestože se králi podařilo již v červenci získat strýce Balduina pro Karlovu kandidaturu, patrně to nezmírnilo lucembursko-trevírské napětí v oblasti středního toku Mosely.

⁹⁴⁷ Přítomnost Huwarta z Elter v Čechách je doložena ještě 20. února 1344: Listy zbraslavského kláštera, s. 49, č. 95. Z toho usuzují, že Huwart s Karlem do Avignonu nejel a v Čechách působil jako „prodloužená ruka“ krále Jana ve finančních záležitostech.

⁹⁴⁸ *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 221; FRB IV, s. 510.

⁹⁴⁹ Právě oboustrannost tohoto závazku ukazuje, že kronikář Beneš Krabice byl při svém výkladu silně prokarlovsky zaměřen.

⁹⁵⁰ MVB I, s. 390-391, č. 654 (1346, 5, 9, Avignon).

⁹⁵¹ Karel v květnu a červnu zajel do Basileje, kde vcelku bezvýsledně jednal s císařem, srov. FRB IV, s. 510-511; o jednání informoval Klimenta VI. opat z Waldsassen: MVB I, s. 243, č. 400 (1344, 6, 16, Avignon). Potom se Lucemburkové opět setkali; ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 421-422.

⁹⁵² RBM IV, s. 576, č. 1419, 1420 (1344, 7, 14, hrad Charnes), srov. *ibid.*, s. 571, č. 1407.

⁹⁵³ RBM IV, s. 585, č. 1441-1444, s. 586, č. 1445 (1344, 9, 20-21, Siegen).

⁹⁵⁴ Srov. rozdílná hodnocení dohody v Charnes u Jiřího SPĚVÁČKA, *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1979, s. 173 a Dietera VELDTRUPA, *Ehen aus Staatsräson. Die Familien- und Heiratspolitik Johans von Böhmen*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 533-535. Podle mého názoru nelze určit, zda o lucemburské sňatkové diplomacii v Charny více rozhodoval princ Karel, jemuž připisuje iniciativu Spěváček, nebo král Jan, jak tvrdí Veldtrup.

⁹⁵⁵ RBM IV, s. 573, č. 1410, s. 574, č. 1416, s. 577, č. 1422 ad. Je pozoruhodné, že souhlas k prodeji připojil i princ Karel: RBM IV, s. 580, č. 1427 (1344, 8, 24, Metz). To by mohlo naznačovat, že mu otec již dovolil disponovat s lucemburskými državami.

Na podzim 1344 Jan zahájil stavbu hradu Freudenkoppe na původně trevírském lénu pánů ze Schleiden, kterou vyvrcholilo opevnění jihovýchodního pomezí hrabství.⁹⁵⁶ Ke konfliktu však nedošlo nejen pro sjednocení zájmů všech Lucemburků proti císaři, ale i kvůli lenní provázanosti lucemburské a trevírské feudality a Janovým rostoucím dluhům u trevírského kurfiřta.⁹⁵⁷

Po vyřešení lucemburských záležitostí přijeli Jan a Karel před 12. listopadem 1344 do Prahy. Zde je očekával Jan Jindřicha a Blanka z Valois, ale také řada slezských knížat a početná skupina českých pánů. Hlavní slavnostní okamžik nastal 21. listopadu 1344, kdy arcibiskup Arnošt z Pardubic přijal od vratislavského biskupa Přeclava pallium a pak se s Lucemburky odebral k položení základního kamene nové katedrály.⁹⁵⁸ Poté se Jan věnoval záležitostem vratislavského biskupství a Jindřichovi Zaháňskému, který složil českému králi lenní slib. Z českých šlechticů se těchto aktů zúčastnili pražský purkrabí Hynek Berka z Dubé, Hajman z Dubé a Náchoda, Jindřich z Lichtenburka, bratři Vaněk, Ješek a Beneš z Vartemberka, podkomoři Rús z Litic, Ješek z Michalovic, dále Heřman ze Šumberka a Křemyže, Fridrich z Bibrštejna a fojt Jindřich Reus z Plavna.⁹⁵⁹ V doprovodu biskupa Přeclava dorazili také vratislavští kanovníci ze známých slezských rodin Ota z Donína, Tyček a Mikuláš z Panevic. Za zmínku stojí, že díky protekci Mikuláše z Panevic mohl po Karlově boku zahájit svoji kariéru notář, kancléř a známý mecenáš s literárními ambicemi, biskup Jan ze Středy.⁹⁶⁰

Král Jan neopomněl využít styku s bohatými českými pány k výpůjčkám na chystanou výpravu do Pruska. Se souhlasem prince Karla přijal od Petra z Rožmberka 1000 kop, které se mu ovšem až do února 1346 nepodařilo zaplatit, takže dal Petrovi za 200 kop do zástavy hrad Pacov.⁹⁶¹ Snad i zvýšení zástavních peněz na Novém Bydžově pana Ješka z Vartemberka nějak souviselo s novou kruciátou.⁹⁶² Zatímco princ Karel odjel do Brna a pak do Vídně, aby ujistil Albrechta Habsburského o platnosti sňatkových plánů, král Jan se po krátké návštěvě Brna, kde

⁹⁵⁶ Převedení poloviny hradu Freudenkoppe pány ze Schleiden na krále Jana bylo spojeno s jejich lenním slibem za hrad a panství Schleiden: RBM IV, s. 587, č. 1451 (1344, 10, 4, Lucemburk), srov. tamtéž, s. 588, č. 1455.

⁹⁵⁷ K tématu lucembursko-trevírského napětí, které se během vlády krále Jana datuje již od první půle 20. let 14. století, naposledy Fridhelm BURGARD - Winfried REICHERT, *Erzbischof Balduin von Trier und König Johann von Böhmen*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, zejm. s. 289-302. Na úzkou provázanost leníků lucemburského hraběte a trevírského kurfiřta, která neutralizovala případný konflikt, upozornila Dominique du FAYS, *La noblesse luxembourgeoise sous le regne de Jean l'Aveugle (1310-1346). Relations internes et relations avec la maison de Luxembourg*, Dickirch 1987, s. 112-115.

⁹⁵⁸ ŠUSTA, Karel IV. Otec a syn, s. 428-429.

⁹⁵⁹ RBM IV, s. 595-596, č. 1470, s. 596, č. 1472 (1344, 11, 23, Praha).

⁹⁶⁰ Joseph KLAPPER, *Johann von Neumarkt Bischof und Hofkanzler. Religiöse Frührenaissance in Böhmen zur Zeit Kaiser Karls IV.*, Leipzig 1964, s. 7-8.

⁹⁶¹ RBM IV, s. 642, č. 1609 (1345, 10, 9, Praha), s. 661, č. 1660 (1346, 2, 14, Praha).

⁹⁶² ŠUSTA, Karel IV. Otec a syn, s. 434 hovoří o nové zástavě či zvýšení zástavní sumy. Podle Ivany RAKOVÉ, *Vývoj pozemkové držby pánů z Vartenberka v letech 1281-1415*, in: *Historická geografie* 18, 1979, s. 71, došlo k zástavě již kolem roku 1325, počítám tedy spíše s druhou eventualitou.

přivítal Ludvíka Uherského, vrátil do Prahy. Setkal se zde s bratry Janem I. a Těmou II. z Koldic, kteří dosud po svém otci drželi panství Krupka. Král se rozhodl toto královské léno, jehož hodnotu zvyšovaly také doly na cín, za 2000 kop grošů koupit. Za přítomnosti českých pánů Petra z Rožmberka, Viléma z Landštejna a podkomořího Rusa z Litic Jan Lucemburský zaplatil pouhých 50 kop, avšak slíbil uhradit zbytek sumy ve třech termínech, anebo zapsat na některých nemovitostech. Hrad Krupka převzali královští purkrabí Heřman z Golsen a Jindřich *de Ceteras*, kteří ovšem panství nakonec bratřím z Koldic kvůli nedoplatku vrátili. Králi nad nimi ovšem zůstala lenní svrchovanost, platná až do roku 1504.⁹⁶³ Vánoce český král strávil v Praze, odkud před koncem roku 1344 vyrazil do Vratislavi.

Pro třetí kruciátu na Litvu měli Lucemburkové minimálně tři pádné důvody. Kromě zajištění korunních zemí před vnějším útokem po dobu výpravy král Jan očekával smířčí jednání mezi polským králem a německými rytíři, do něhož hodlal zapojit mladého uherského krále Ludvíka. Výsledkem proponované schůze mělo být zlepšení česko-polských vztahů, které se zejména po Kazimírově vpádu do Hlohovska, papežském desátku z Vratislavska i kvůli nesplácení polské půjčky zhoršovaly. Nutno ovšem dodat, že na výpravě byli početně zastoupeni i západoevropští rytíři: přijel hrabě Vilém Holandsko-Henegavský, králův příbuzný vévoda Petr I. z Bourbonu, norimberský purkrabí Albrecht Sličný, hrabě Günther ze Schwarzburgu, hrabě Jindřich II. Holštýnský a další.⁹⁶⁴ Jména českých šlechtických účastníků bohužel neznáme, ve vratislavských účtech je jmenováno ještě několik slezských knížat a míšeňský biskup Vítek.⁹⁶⁵

Kruciátu ovšem hned zpočátku poznamenala sňatková smlouva Kazimíra Polského s císařem, spojená s dohodou o vojenské pomoci a některými protilucemburskými články. Tažení nedosáhlo očekávaného výsledku a postupně se rozcházelo, což králi Kazimírovi umožnilo zákeřně obklíčit prince Karla v Kališi. Rychlý zásah vratislavského hejtmána Konráda z Falkenhainu princí pomohl uniknout, zatímco král Jan se raději vrátil do Vratislavi oklikou

⁹⁶³ Listina z 20. prosince 1344 vydána in: *Quellen- und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau bis zum Jahre 1500*, ed. August MÜLLER, Prag 1929, s. 338, č. 809. K transakci srov. Denko ČUMLIVSKÝ, *První dvě generace rodu pánů z Koldic usedlé v Čechách a jejich činnost. Těma (I.) z Koldic – 1303 až Těma (II.) z Koldic – 1383*. Diplomová práce FF UK, Praha 1974, s. 110-111.

⁹⁶⁴ Vycházím ze studie Klause CONRADA, *Der dritte Litauerzug König Johanns von Böhmen und der Rücktritt des Hochmeisters Ludvig König*, in: *Festschrift für Hermann Heimpel. Zum 70. Geburtstag am 19. September 1971*, 2. Band, hrsg. von den Mitarbeiterinn des Max-Planck-Instituts für Geschichte, Göttingen 1972, s. 382.

⁹⁶⁵ CDS, III, s. 70. Také účast lucemburské šlechty byla asi slabší než obvykle: doložen je Heřman I. z Brandenburgu, Huwart I. z Elter, Fridrich z Kronenburgu a Dietrich z Hüncheringen (Dominique du FAYS, *La noblesse luxembourgeoise sous le regne de Jean l'Aveugle (1310-1346). Relations internes et relations avec la maison de Luxembourg*, Diekirch 1987, s. 138-139).

přes Branibory a Dolní Lužici.⁹⁶⁶ Zatím králův syn Jan Jindřich a Arnošt z Pardubic přivedli do slezské metropole českou vojenskou hotovost, v níž nechyběl Jindřich z Kligenberka ani Hajman z Dubé a Náchoda, nehledě na pražského měšťana Donáta Rosta a horníky z Kašperských Hor.⁹⁶⁷ Ani výprava proti Bolkovi Svidnickému nedopadla zcela podle lucemburských představ: Svidnice se ubránila a padlo jen město Landshut. Král Jan se přes Horní Lužici vrátil do Prahy, kde ho již čekalo vyřešení zdlouhavého sporu augustiniánů poustevníků s vyšehradskou kapitulou. Šlo o založení augustiniánského kláštera v Sušici, které král Jan již dvakrát povolil (před 1330, 1339) a jednou zakázal (1331, s potvrzením prince Karla 1335), protože by tím utrpěla škodu prebenda sušické fary, inkorporované ke kapitule. Po posledním povolení se spor dostal až k Benediktovi XII., který se přiklonil na stranu řeholních kanovníků. Delegování soudců vedlo k tomu, že o věci rozhodoval kouřimský arcijáhen a Mikuláš z Lucemburku, králův nevlastní syn, který držel sušickou prebendu. Podle jeho přání také král 4. června 1345 rozhodl stavbu kláštera zakázat. Zároveň tím opustil svůj slib, že stavbou kláštera vyhoví zesnulé Elišce Přemyslovně. Podobné tlaky u dvora působily při volbě pražského biskupa počátkem roku 1343, kdy soupeřem Arnošta z Pardubic byl syn Karlova důvěrníka Štěpána z Tetína Jindřich, probošt pražský a princův notář.⁹⁶⁸

III. 2. 2. Česká šlechta na pozadí zápasu o římský trůn (1345-1346)

Lucemburkové se v létě 1345 ocitli v obklíčení. V pozadí válečných příprav stál císař, který odmítl prodloužit příměří a inicioval vpád Kazimíra Polského do Ratibořska. Na pomoc Mikuláši II. Opavskému sbíral král Jan v Kutné Hoře hotovost, k níž se kromě Jindřicha z Kligenberka připojili jejich příbuzní Čeněk a Jindřich nejmladší z Lipé, synové Petra z Rožmberka, Závaš z Újezdce, hrabě Burchard z Hardeka, Půta z Častolovic a Beneš z Meziříčí.⁹⁶⁹ Poláci byli rychle vytlačeni z Ratibořska a během jejich pronásledování se čeští bojovníci 12. července dostali až ke Krakovu. Král nehodlal ztrácet čas obléháním, takže se

⁹⁶⁶ Kališskou epizodu na základě srovnání tří pramenů zrekonstruoval Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 435-437.

⁹⁶⁷ RBM IV, s. 632-633, č. 1578 (1345, 8, 5, Praha); *Summa Gerhardi*, s. 95-97, č. 77-79; RBM IV, s. 621, č. 1546 (1345, 5, 9, Vratislav), s. 641, č. 1607 (1345, 9, 29, Praha), srov. Vladimír HOREPNIÁK, *Hornické Kašperské Hory v době předhusitské*, in: Sborník vlastivědných prací o Šumavě k 650. výročí města Kašperské Hory, ed. Městská národní výbor a Muzeum Šumavy, Kašperské Hory 1980, s. 80-81.

⁹⁶⁸ Janův zákaz stavby in: RBM IV, s. 625, č. 1557 (1345, 6, 4, Praha); případ naposledy vylíčil Jaroslav KADLEC, *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag. Vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen mit Edition seines Urkundenbuches*, Würzburg 1985, s. 104-106. K volbě biskupa roku 1343 srov. Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 402-403.

⁹⁶⁹ RBM IV, s. 632-633, č. 1578 (1345, 8, 5, Praha), k pánům z Lipé srov. FRB IV, s. 496, k Rožmberkům a Závašovi z Újezdce RBM V/4, s. 663, č. 1416 (1352, 11, 30, Újezdec), k ostatním RBM IV, s. 629, č. 1567. Není vyloučeno, že na toto tažení vyrazil i Oldřich z Hradce, kterého nalézáme 20. června 1345 spolu s Janem Jindřichem u Hradce Králové: RBM IV, s. 629, č. 1566.

vrátil do Bytomska a do Vratislavi, zatímco poblíž Bytomi byl Poláky zajat neopatrný Čeněk z Lipé se svým synovcem. Epizoda jejich luxusní krakovské internace, kdy trvalo asi rok, než byli vykoupeni, je ukázkou rytířsky velkorysého chování k urozeným zajatcům a penězům. Připočteme-li k tomuto zajetí ještě výkupné po porážce Jindřicha a Jana z Lipé u Mailberka roku 1332, není divu, že páni se z Lipé dostávali do finančních těžkostí.⁹⁷⁰

Zatímco král Jan počátkem srpna 1345 zůstával ve Vratislavi v kontaktu se slezskou šlechtou, princ Karel byl již 30. července v Praze, kde 5. srpna povolil Jindřichovi z Klingenberka alody i léna, která Jindřich držel, v případě absence vlastních legitimních dědiců komukoli odkázat a darovat.⁹⁷¹ Do českých majetkových poměrů zasáhl také král Jan, když Hynkovi ze Žleb udělil lénem rozsáhlé panství Poděbrady, uvolněné z držby Frenclína Jakubova. Je příznačné, že na této listině svědčí moravský hejtman Vilém z Landštejna, Pertold z Lipé a Smil z Lichtemburka a z Bítova, kteří jsou již všichni královými leníky. Zdá se, že lenní statut Poděbrad vyplynul z králova neustálého zastavování tohoto zboží, které již nedokázal vyplatit. Možná, že za Hynkovým složením lenního slibu stál jeho zeť, již zmíněný Vilém z Landštejna.⁹⁷²

Král ovšem neztrácel ze zřetele situaci v Říši, kde po smrti hraběte Viléma Holandsko-Henegavského udělil císař 16. ledna 1345 říšská léna své manželce Markétě, přestože měl na hrabství určité nároky i král Edvard III. a další aristokraté. Jan proto v polovině října zamířil do Porýní, patrně bez českých pánů, kteří zůstali s Karlem a Janem Jindřichem. Ludvík Bavor se pokusil s českým králem dohodnout na odškodnění Janova druhorozeného syna, ale císařovým delegátům nic neslibil, naopak důtklivě vyzýval Klimenta VI. k zveřejnění Karlovy kandidatury na římský trůn. Papež, zaměstnaný tehdy řadou dalších politických problémů, ovšem Lucemburky raději opět pozval na schůzi do Avignonu.⁹⁷³

Po půjčkách od věrného Arnolda z Arlonu se král vrátil počátkem února 1346 do Prahy.⁹⁷⁴ Zde se věnoval finančnímu vyrovnání s Petrem z Rožmberka a vdově po Jindřichovi

⁹⁷⁰ O zajetí pánů z Lipé píší dva narativní prameny, z nichž Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 442-444, preferuje kroniku Beneše Krabice z Weitmile, FRB IV, s. 496.

⁹⁷¹ Český král se ve Vratislavi setkal zejména s bývalým a současným hejtmanem Jindřichem ze Stercza (1341-1343) a Konrádem z Falkenhainu (1339-1341, 1343-1357), Rudigerem z Haugvic, Tyčkem z Borsnic, Matyášem z Mühlheimu a kancléřem vratislavské země Otou z Donína (RBM IV, s. 631, č. 1575, s. 633, č. 1580, s. 635, č. 1588. K Jindřichovi z Klingenberka: RBM IV, s. 632-633, č. 1578 (1345, 8, 5, Praha).

⁹⁷² RBM IV, s. 639-640, č. 1602 (1345, 9, 1, Praha). Srov. František KAVKA, *Západoevropský lenní systém jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, in: ČČH 3/88, 1990, s. 241-243.

⁹⁷³ ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 449-453, Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 194-196.

⁹⁷⁴ K těmto půjčkám srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 475-476, v širším kontextu též, *Hochfinanz und Territorialfinanz im 14. Jahrhundert: Arnold von Arlon – Rat und Finanzier der Luxemburger*, in: *Hochfinanz im*

ml. z Lipé Agnes z Blankenheimu slíbil doplatit její věno.⁹⁷⁵ 20. února se v Praze setkal s delegací vratislavských kleriků, kterou pověřil finančním jednáním o daních vratislavské biskupské domény.⁹⁷⁶ Věnoval se také rozšíření lenních vazeb tentokrát v Kladsku a Chebsku. K vazalské službě s jedním těžkooděncem a několika lehkooděnci se králi 14. února 1346 zavázali Ota, Rejnček a Mikuláš z Glaubic, kteří obdrželi kladský hrad Karpno (Karpenstein). Druhým leníkem byl chebský měšťan František Gosswein, kterému Jan 19. února daroval hrádek Libou (Liebstein), aby si ho opravil a držel jako dědičné léno.⁹⁷⁷ Některé spory, které se před krále dostaly, nechal Jan předběžně prošetřit svými šlechtici, zejména Otou z Bergova a Rusem z Litic, do sporu Hynka Berky z Dubé s královými lovčími Míroslavem a Švachem ze Střípel, zasáhl okamžitě po jejich žalobě.⁹⁷⁸

Počátkem března se Jan s Karlem vydali do Trevíru, aby se zde poradili před avignonským jednáním s nejstarším členem rodu. Balduin Trevírský si 16. března snažil pojistit odškodnění 6000 hřiven za své budoucí služby na úkor lucemburského hrabství, což Karel akceptoval, avšak jeho otec v zásadě odmítl, patrně pro předčasnost takových slibů. Klíčová jednání proběhla 9. – 15. dubna v Avignonu a znovu naznačila finanční obtíže volby, kvůli níž bylo Karlovi povoleno zcizovat královský majetek.⁹⁷⁹ Po stanovení podmínek, které měl Karel po volbě splnit, se Lucemburkové vrátili do Porýní, král Jan s menší zastávkou ve francouzském Mehun-sur-Yèvre. Další trevírská jednání vyústila 22. května 1346 v dohodu mezi Balduinem a Karlem. Tato rozsáhlá úmluva ve svých důsledcích omezovala suverenitu Jana i Karla v lucemburském hrabství, kterým se oba Balduinovi zaručili za jeho slíbenou pomoc. Řada historiků si klade otázku, jaké stanovisko k dohodě zaujal král Jan, když ji nezapечатil. Byl král nucen souhlasit a vzdát se tak ochrany dědičných práv syna Václava, nebo o smlouvě nevěděl?⁹⁸⁰ Nezapomeňme ovšem, že Lucemburkové si museli zaplatit také hlasy dalších kurfiřtů a neobešli se také bez vojenského doprovodu.⁹⁸¹

Westen des Reiches 1150-1500, hrg. von Friedhelm Burgard, Alfred Haverkamp, Franz Irsinger und Winfried Reichert (Trierer historische Forschungen, Band 31), Trier 1996, s. 219-280.

⁹⁷⁵ RBM IV, s. 661, č. 1660, s. 662, č. 1664.

⁹⁷⁶ RBM IV, s. 661-662, č. 1661, s. 664, č. 1668.

⁹⁷⁷ RBM IV, s. 661, č. 1659, s. 663, č. 1666. Srov. František KAVKA, *Západoevropský lenní systém jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, in: ČČH 3/88, 1990, s. 241, 243.

⁹⁷⁸ RBM IV, s. 871, č. 2228, s. 871-872, č. 2229.

⁹⁷⁹ MVB I, s. 390-391, č. 654 (1346, 5, 9, Avignon)

⁹⁸⁰ Smlouva z 16. března in: RBM IV, s. 666, č. 1674, smlouva z 22. května ibid., s. 687, č. 1713. Problémem ústupků českých Lucemburků vůči Balduinovi se naposledy zabývaly Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 199-200, podrobněji Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší: cesta Václava I. k moci (1334-1354)*, in: Korunní země v dějinách českého státu. I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku. Edd. Lenka BOBKOVÁ – Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Jan ZDICHYNEC, Praha 2003, s. 312-315.

⁹⁸¹ Finanční prostředky na volbu obstarával také Arnold z Arlonu a Reinhard ze Schönau, který vyplácel kolínského kurfiřta; k jeho roli na jaře 1346 srov. Frant. IRSIGLER, *Reinhard von Schönau und die Finanzierung*

Tím se konečně dostáváme k účasti české šlechty na říšském politickém dění. Podobně jako lucemburští šlechtici, ani Češi se neúčastnili zákulisní diplomacie, kterou obstarával klérus, jejich role vyplývala z válečné bravury, kterou nedávno prokázali při tažení na Krakov. Jako již roku 1314, i nyní čeští páni doprovázeli Lucemburky na římskou volbu, která úspěšně proběhla 11. července, a na korunovaci, s níž se počítalo 27. srpna 1346 v Cáchách. Zatímco Karel zůstal po volbě v Rense nějaký čas v Porýní, král Jan spěchal do Lucemburska, aby vojensky pomohl lutyšskému biskupovi. Záhy se však objevilo se jiné nebezpečí, které rytířské houfce obou Lucemburků přivedlo do Paříže.⁹⁸²

Anglická armáda, která v okolí Paříže plenila, překročila u Poissy Seinu a vydala se k severu. Vojsko Filipa VI. anglické voje sledovalo až k řece Sommě. Zde však získal Edvard III. potřebný náskok, který 25. srpna využil k sešikování poblíž Crécy-en-Ponthieu. Tam se navečer 26. srpna objevil francouzský předvoj, který krále Filipa VI. přiměl zahájit bitvu a posílat do ní stále nové přicházející oddíly. Podle Attenových předpokladů nebojovali oba Lucemburkové společně. Zvoleného římského krále Jan svěřil svým lucemburským rytířům, z nichž Jan z Rodemachern byl Karlovým takřka osobním strážcem.⁹⁸³ Do boje nastupovali na volnějším pravém křídle u vesnice Wadicourt, což jim po neúspěšném útoku umožnilo ústup. Zraněný Karel byl pak Janem z Rodemachern dopraven do bezpečí cisterciáckého kláštera Ourscamps u Nyonu.

Česká šlechta šla do boje spolu s králem Janem, jak dokazují i dotyčné pasáže Františka Pražského a Beneše Krabice z Weitmile. Na základě kronikářských zpráv a tzv. písně o bitvě u Kresčaku lze některé jmenovitě určit. Bezpečně známe Jindřicha Mnicha z Basileje a Jindřicha z Klingenberka, kteří krále zavedli do bojové vřavy. Mezi padlými byl nalezen také Jindřich z Rožmberka, nejstarší syn králova stárnoucího věřitele Petra, Heřman mladší z Miličina, syn Heřmana stolníka, Jan (?) syn Jindřicha z Lichtemburka, Ješek z Rožďalovic, Valkoun

der Königswahl Karls IV. im Jahre 1346. Ein Beitrag zur Geschichte der Hochfinanzbeziehungen zwischen Rhein und Maas, in: Hochfinanz, Wirtschaftsräume, Innovationen. Festschrift für Wolfgang von Stromer, hrg. von Uwe Bestmann et al., Trier 1987, Bd. I, s. 368-370.

⁹⁸² K dalšímu výkladu srov. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn*, s. 494-510, Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 201-210. Bitvou u Kresčaku se z vojensko-technického hlediska podrobně zabýval Alfred H. BURNE, *The Crecy War. A military history of the Hundred Years War from 1337 to the peace of Brétigny 1360*, London 1955; k situaci Lucemburků v bitvě srov. objevný článek Alaina ATTENA, *Die Luxemburgen in der Schlacht von Crécy*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 567-596, k padlým českým pánům naposledy Zdeněk ŽALUD, *Několik poznámek k české účasti v bitvě u Kresčaku*, in: Husitský Tábor 14. Sborník Husitského muzea, s. 227-240.

⁹⁸³ ATTEN, *Die Luxemburgen in der Schlacht von Crécy*, na s. 590 uvádí seznam svědků dvou listin, zpečetěných 3. června 1346 (tj. těsně před bitvou) a po bitvě 18. září, což jsou pravděpodobní účastníci bitvy. Ze známějších rodů zde figurují páni z Blankenheimu, z Rodemachern, ze Schleiden, Arnold mladší z Pittingen, Jan z Felsu, Tomáš ze Siebenbornu, Jan z Falkensteina a jeho synovec Heřman z Brandenburgu, Jan z Berwartu, Walter z Meisemburku, Dietrich z Hüncheringen, Konrád z Löslichu a další, králi Janovi velmi blízké osoby.

z Pořešína a Vilém z Pušperka. Janův oddíl útočil na levém křídle, kde za nimi k útoku nastupovaly další formace, což znesnadňovalo možnost úniku. O ten se však čeští šlechtici asi ani nepokoušeli...

Bitva u Kresčaku představuje symbolickou tečku za sledováním vztahu krále Jana k české šlechtě. Po králově rezignaci na vyrovnanou mocenskou pozici v korunních zemích a odchodu do Lucemburska styky českých pánů se slepým panovníkem ochably. Jan však nadále třímal ve svých rukou otěže evropské diplomacie, jak ukázaly jeho iniciativní návštěvy v Avignonu 1342 a 1343, otvírající princí Karlovi cestu k římskému trůnu. Král se během kandidatury smířil s řadou ústupků vůči Karlovi a Balduinovi Trevírskému, jeho přání předat Lucembursko synu Václavovi bylo odsunuto na pozdější čas. Svými vojenskými schopnostmi však nadále představoval pro české pány přitažlivý vzor. Jan naopak navázal řadu lenních vztahů s předními českými pány (Vilém z Landštejna, Hynek ze Žleb a Lichtenburka), které znovu upevnily uvolněné kvasi-lenní vztahy šlechty ke králi z doby posledních Přemyslovců. Ačkoli česká šlechta na jeho mobilním a značně proměnlivém dvoře netvořila většinu, byla králi v důležitých momentech politického vývoje k dispozici. Právě její oběť u Kresčaku ukazuje, nakolik se „král cizinec“ s českou aristokracií sžil.

III. 2. 3. Janův itinerář 1334-1346

1334

5. 1.	Valenciennes	RBM IV, s. 1, č. 2
10. 4.	Lucemburk	RBM IV, s. 11-12, č. 28
29. 4.	Ourscamps	RBM IV, s. 13, č. 34
1. 5.	Noyon	RBM IV, s. 14, č. 37
26. 5.	Lucemburk	RBM IV, s. 18-19, č. 50
9. 6. – 11. 6.	hrad Mons	RBM IV, s. 19, č. 52, s. 19, č. 54
24. 6.	Cambrai	RBM IV, s. 20, č. 61
13. 7.	Lucemburk	RBM IV, s. 22-23, č. 69
27. 7. – 2. 8.	Cambrai	Wer, s. 40, RBM IV, s. 24, č. 72
20. 8. – 31. 8.	Amiens	RBM IV, s. 26, č. 75, s. 28-29, č. 84
10. 9.	Laroche	Wer, s. 41
12. 9.	Saint Hubert	RBM IV, s. 29, č. 86
1. 10.	Münstermeinfeld	RBM IV, s. 31, č. 93
17. – 19. 10.	Brusel	RBM IV, s. 32, č. 98, s. 32, č. 100
...	Vincennes	RI, s. 200, RBM IV, s. 31, č. 92, Spev., s. 518
26. 10. – 11. 11.	Seurre v Burgundsku	Wer, s. 41, RBM IV, s. 37, č. 107
18. 12.	Vincennes	RBM IV, s. 40, č. 111, s. 40-44, č. 112, k dataci viz Fantysová-Matějková, s. 295 ⁹⁸⁴

⁹⁸⁴ Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší: cesta Václava I. k moci (1334-1354)*, in: *Korunní země v dějinách českého státu. I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním*

6. 12. – 21. 12.	Paříž	RBM IV, s. 44, č. 113, s. 45, č. 119
------------------	-------	--------------------------------------

1335

2. 1.	Paříž	RBM IV, s. 47-48, č. 122
7. 1.	Lucemburk	RBM IV, s. 803, č. 2052
20. 1.	Saint Pierre le Moustier	RI, s. 409
2. 2. – 5. 3.	Valenciennes	RI, s. 201, 337, 402, RBM IV, s. 53, č. 136
17. 3.	Brusel	RBM IV, s. 54, č. 141
23. 3.	Neuss v Německu	RBM IV, s. 54, č. 142
duben	turnaj v Choletu	FRB IV, s. 329
24. 6.	Paříž (?)	Wer, s. 41
19. 7.	Cheb (?)	RBM IV, s. 68, č. 178
24. 7. – 25. 7.	Domazlice	RBM IV, s. 68-69, č. 180, s. 69, č. 181
28. 7.	Chomutov	RBM IV, s. 69-70, č. 182
30. 7. – 7. 8.	Praha	FRB IV, s. 329, RBM IV, s. 72, č. 187
15. 8.	Brno	RBM IV, s. 73, č. 190
24. 8.	Trenčín	RBM IV, s. 74-75, č. 195
29. 8.	Německý Brod (?)	RBM IV, s. 76, č. 197
1. 9. – 2. 9.	Praha	RBM IV, s. 77, č. 201
15. 9. – 16. 9.	Řezno	RBM IV, s. 80, č. 204, s. 80-81, č. 205
16. 9.	Cham	RBM IV, s. 81, č. 206
18. 9.	Řezno	RBM IV, s. 82, č. 208
19. 9.	Cham	RBM IV, s. 82, č. 209
4. 10. – 12. 10.	Praha	RBM IV, s. 83-84, č. 214, s. 84, č. 217
24. 10.	Brno	RBM IV, s. 85, č. 220
12. 11. – 26. 11.	Vyšegrád	RBM IV, s. 85-86, č. 221, s. 89-90, č. 228
4. 12. – 26. 12.	Praha	RBM IV, s. 91-92, č. 237, s. 96-97, č. 246

1336

5. 1. – 17. 3.	Praha	RBM IV, s. 99, č. 252, s. 112-113, č. 282
2. 4. – 13. 4.	Pohořelice	Wer, s. 41, RBM IV, s. 115-116, č. 290
11. 5.	u Neuendorfu	RBM IV, s. 117, č. 292
11. 5.	u Lávy	RBM IV, s. 117, č. 294
24. 5. – 21. 6.	Praha	FRB IV, s. 322, Wer, s. 42
červenec	Marchegg	FRB IV, s. 332
22. 7. – 25. 7.	Seefeld	RBM IV, s. 126, č. 316, RI, s. 403
25. 7.	Pölla	RI, s. 403
...	České Budějovice	FRB IV, s. 332
...	Cham	FRB IV, s. 332
1. 8.	Neukirchen	RBM IV, s. 127-128, č. 318
10. 8.	Landau	RBM IV, s. 128, č. 320

...	Cham	RI, s. 203, 403
...	České Budějovice	RI, s. 203, 403
28. 8. – 29. 8.	Straubing	RBM IV, s. 129, č. 325, s. 129, č. 326
4. 9. (?)	Linec a Freistadt	RI, s. 254, 403
15. 9. – 27. 9.	Praha	Spev., s. 528
9. 10. – 11. 10.	Enže	RBM IV, s. 132-133, č. 334, s. 138, č. 343
16. 10.	Znojmo	RBM IV, s. 138, č. 345
18. 10. – 10. 11.	Videň	RBM IV, s. 139, č. 347, s. 139, č. 350
30. 11. – 20. 12.	Praha	RBM IV, s. 141-142, č. 352, s. 143, č. 357
22. 12.	Schärding	RBM IV, s. 144, č. 358
23. 12.	Pasov	RBM IV, s. 144, č. 360
28. 12.	Praha	RBM IV, s. 144-145, č. 361
28. 12.	Praha - Vratislav	FRB IV, s. 334

1337

4. 1. – 15. 1.	Vratislav	RBM IV, s. 147-148, č. 365, s. 157-158, č. 388
28. 2.	Toruň	RBM IV, s. 158, č. 390
2. 3. – 5. 3.	Ladislav (Włocławek)	RBM IV, s. 158, č. 391, s. 159, č. 393
12. 3.	Poznaň	RBM IV, s. 160, č. 396
21. 3. – 31. 3.	Vratislav	RBM IV, s. 162, č. 399, s. 165, č. 412
4. 4. – 9. 7.	Praha	RBM IV, s. 167, č. 416, s. 184, č. 444
13. - 15. 7.	Frankfurt n. Mohanem	FRB IV, s. 335
6. 8.	Monbuisson-les- Pontoises	RBM IV, s. 186-187, č. 453
13. 8.	Compiègne	RBM IV, s. 189, č. 464
1. 9.	Arlon	RBM IV, s. 188, č. 460,
6. 9.	Rolduc	RI, s. 300
11. 9.	Arlon	RBM IV, s. 190, č. 470
17. 9.	Thionville	RBM IV, s. 189, č. 472
10. 10.	Marche	RBM IV, s. 194, č. 479
17. 10.	Saarburg	RBM IV, s. 195, č. 481
12. 12.	Assey (Essey)	RBM IV, s. 199, č. 499
13. 12.	Preny	Wer, s. 43

1338

leden	Paříž	Wer, s. 43
27. 2.	Lucemburk	RBM IV, s. 205, č. 515
6. 3.	Paříž	RBM IV, s. 210, č. 522
14. 3.	Eeclo (vých. Flandry)	RI, s. 205
21. 3. – 29. 3.	Altenahr	RBM IV, s. 212-213, č. 529, s. 217, č. 542
8. 4.	Montenaken (Limbursko)	Wer, s. 43
20. 4. – 25. 4.	Lutych	RBM IV, s. 219, č. 547, s. 219, č. 551

29. 4. - 18. 5.	Hassel	RBM IV, s. 220, č. 554, s. 221-222, č. 561
24. 5.	Lucemburk	RBM IV, s. 222, č. 575
6. 7.	Arlon	Wer, s. 43
7. 7. - 9. 7.	Thionville	RBM IV, s. 224, č. 571, s. 225, č. 573
9. 7. - 30. 7.	Lucemburk	RBM IV, s. 225-226, č. 574, s. 231-232, č. 595
18. 9.	Amiens	RBM IV, s. 238, č. 613
22. 10.	Meung	RBM IV, s. 239, č. 618
říjen	Mehun-sur-Yèvre	Spev., s. 538
26. 12.	Marmande-sur-Garonne	RBM IV, s. 244, č. 631

1339

6. 1. - 24. 1.	Marmande	Wer, s. 43, RBM IV, s. 248, č. 640
27. 2.	Lucemburk	RBM IV, s. 251, č. 647
22. 2. - 23. 2.	Trevír	Wer, s. 43
9. 3. - 27. 3.	Frankfurt n. Mohanem	RBM IV, s. 252, č. 650, s. 262, č. 664
31. 3. - 2. 4.	Mety	Wer, s. 43, RBM IV, s. 263, č. 668
13. 4.	Poilvache	Wer, s. 43
15. - 17. 4.	Lutyč	WP III, s. 69-70, č. 1290, RBM IV, s. 264, č. 671
kol. 22. 4.	Miltenberg nad Mohanem	RI, s. 206, FRB III, s. 360-361
24. 4. - 29. 4.	Norimberk	RBM IV, s. 264, č. 672, s. 266, č. 678
3. 5.	Eichstätt	RBM IV, s. 264, č. 679
5. 5.	Norimberk	RBM IV, s. 264, č. 680
7. 5.	Landshut	RBM IV, s. 267, č. 681
21. 5. - 10. 6.	Praha	RBM IV, s. 267, č. 683, s. 275, č. 700
28. 6. - 3. 7.	Brno	RBM IV, s. 275-276, č. 703, s. 277, č. 708
6. 7.	Praha	RBM IV, s. 805, č. 2062
8. 7. - 9. 7.	Olomouc	RBM IV, s. 278, č. 709, s. 278, č. 711
23. 7. - 9. 8.	Vratislav	RBM IV, s. 279-280, č. 715, s. 283, č. 727
20. 8. - 24. 8.	Budyšín	RBM IV, s. 283, č. 729, s. 284, č. 733
29. 8.	Fulda (?)	RBM IV, s. 284, č. 734
3. 9.	Trevír	RBM IV, s. 284-285, č. 735
11. 10.	Honnecourt	RI, s. 207
17. 10.	u Saint Quentinu	RBM IV, s. 288, č. 744
závěr roku	Paříž	Spev., s. 542

1340

27. 1.	Paříž	RBM IV, s. 301-302, č. 760
leden-březen	Montpellier, Avignon	FRB III, s. 362 (Vita, 14. kap.)
16. 3. - 26. 3.	Paříž	RBM IV, s. 304, č. 766, s. 305, č. 772
17. 4.	Vincennes	RBM IV, s. 306, č. 775
30. 4.	Lucemburk	RBM IV, s. 3306-307, č. 777
22. 5. - 21. 6.	Arlon	RBM IV, s. 310, č. 784, Wer, s. 44
25. 6.	Lucemburk	RBM IV, s. 312, č. 795
13. 7 - 16. 7.	Arlon	Wer, s. 44, RBM IV, s. 3316, č. 806
26. 8.	Beaumont	RBM IV, s. 320, č. 817

7. 9.	Tournai	RBM IV, s. 320, č. 818
9. 9.	most u Bouvines	RBM IV, s. 320-323, č. 819
25. 9.	Esplechin	RBM IV, s. 323, č. 821
	turnaj v Compiègne	WP III, s. 86, č. 1375 (kronika Jeana Froissarta)
16. 10. – 20. 10.	Lucemburk	RBM IV, s. 324, č. 828, s. 325, č. 831
2. 11. – 12. 11.	Bastogne	Wer, s. 44, RBM IV, s. 326, č. 835
17. 11.	Tournai	RBM IV, s. 326, č. 838
21. 12.	Vratislav	RBM IV, s. 330, č. 845
23. 12.	Praha	RBM IV, s. 330, č. 846

1341

3. 1.	Písek	RBM IV, s. 338, č. 856
28. 1.	Pasov	RBM IV, s. 344, č. 868
24. 2.	Mnichov	RBM IV, s. 346, č. 875
18. 3. – 30. 6.	Praha	RBM IV, s. 348, č. 880, 381, č. 954
2. 7.	Frankfurt n. Mohanem (?)	RBM IV, s. 381, č. 955
4. 7. – 4. 8.	Praha	RI, s. 835, RBM IV, s. 390-391, č. 976
9. 8.	Frankfurt n. Mohanem (?)	RBM IV, s. 391, č. 980
10. 8. – 23. 10.	Praha	RBM IV, s. 391, č. 981, s. 411-413, č. 1029
26. 10.	Knín	RBM IV, s. 413, č. 1030
3. 11.	Písek	RBM IV, s. 414, č. 1032
26. 11. – 1. 12.	Znojmo	RBM IV, s. 414-416, č. 1033, s. 417, č. 1039
20. 12.	Kutná Hora	RBM IV, s. 424-425, č. 1050
23. 12. – 28. 12.	Praha	RBM IV, s. 426, č. 1052, s. 426-427, č. 1053

1342

4. 1. – 8. 2.	Praha	RBM IV, s. 427-428, č. 1059, s. 438-439, č. 1084
kol. poloviny února	odjezd do Porýní	Spev., s. 549, RI, s. 209
26. 2.	Echternach	RBM IV, s. 441, č. 1090
20. 3.	Valenciennes	RBM IV, s. 442, č. 1094
24. 3.	Metz	RBM IV, s. 442, č. 1095
31. 3.	Lucemburk	RBM IV, s. 443, č. 1097
4. 4. – 6. 4.	Boulogne-les-Habay	Wer, s. 46, RBM IV, s. 444-445, č. 1102
9. 4. – 10. 4.	Lompré	RBM IV, s. 446, č. 1107, s. 447, č. 1111
10. 4.	Froidlieu (mezi Renogne a Lompré)	RBM IV, s. 447, č. 1112
12. 4.	Poivache	RBM IV, s. 447, č. 1113
14. 4.	Marche (?)	RBM IV, s. 447, č. 1114, Wer, s. 46

14. 5.	Paříž (?)	RBM IV, s. 450, č. 1125
6. 6.	Trevír	RBM IV, s. 453, č. 1135
3. 7.	Pont Saint Esprit- les-Avignon	RBM IV, s. 458, č. 1150
4. 10.	Paříž	RBM IV, s. 467-468, č. 1172
28. 11.	Verdun	Wer, s. 46
6. 12.	Lucemburk	RBM IV, s. 478, č. 1195
28. 12.	Thionville	RBM IV, s. 480, č. 1204

1343

5. 1. – 6. 1.	Mety	Wer, s. 46, RBM IV, s. 483, č. 1212
6. 1.	Brusel (?)	RBM IV, s. 483, č. 1213
31. 1. – 4. 2.	Verdun	Wer, s. 46, RBM IV, s. 488, č. 1222
6. 2.	Lucemburk	RBM IV, s. 488, č. 1224
9. 3. – 10. 3.	Verdun	RBM IV, s. 490, č. 1232, s. 490, č. 1233
25. 3.	Arlon	RBM IV, s. 495, č. 1245
31. 3.	Paříž	RBM IV, s. 495, č. 1246
8. 4.	Trevír	RBM IV, s. 496, č. 1249
23. 5. – 28. 5.	Lucemburk	Wer, s. 46, RBM IV, s. 506, č. 1270
5. 6.	Arlon	RBM IV, s. 508, č. 1275
24. 6.	Lucemburk	RBM IV, s. 513-515, č. 1285
1. 7. – 7. 7.	Lutych	RBM IV, s. 515, č. 1287, s. 521, č. 1292
25. 7.	Aix-la-Chapelle	RBM IV, s. 524, č. 1301
7. 8.	Lutych	RBM IV, s. 527, č. 1310
12. 8. – 16. 9.	Durbuy	RBM IV, s. 807, č. 2072, Wer, s. 46
20. 10. – 31. 10.	Lucemburk	RBM IV, s. 543, č. 1335, s. 545, č. 1347
1. 11.	Arlon (?)	RBM IV, s. 545-546, č. 1348
listopad	Avignon	FRB IV, s. 510

1344

20. 2. – 4. 3.	Lucemburk	RBM IV, s. 556, č. 1375, s. 560, č. 1384
březen- poč. května	Avignon	WP IV, s. 32-35, č. 1652
29. 5.	Remeš	RBM IV, s. 571, č. 1406
16. 6.	Herck	RBM IV, s. 573, č. 1414
16. 6.	Namur	RBM IV, s. 574, č. 1415
17. 6.	Lutych	RI, s. 219
14. 7.	Charmes	RBM IV, s. 576, č. 1420
14. 8.	Durbuy	RBM IV, s. 577, č. 1422
16. 8. – 24. 8.	Mety	RBM IV, s. 577, č. 1423, s. 580, č. 1427
28. 8. – 29. 8.	Arlon	RBM IV, s. 582, č. 1431, s. 583, č. 1432
8. 9. – 9. 9.	Poivache	RBM IV, s. 583, č. 1436, s. 584, č. 1439
13. – 17. 9.	Bacharach	Spev., s. 556
20. 9. – 21. 9.	Siegen	RBM IV, s. 585, č. 1441, s. 586, č. 1445
27. 9. – 3. 10.	Mety (?)	RI, s. 409
4. 10. – 17. 10.	Lucemburk	RBM IV, s. 587, č. 1451, s. 588, č. 1456
21. 10. – 29.	Lutych	RBM IV, s. 589, č. 1459, s. 590, č. 1463

10.		
12. 11. – 24. 11.	Praha	RBM IV, s. 593, č. 1465, s. 597, č. 1476
3. 12. – 5. 12.	Brno	RBM IV, s. 598, č. 1478, s. 599, č. 1481
19. 12. – 20. 12.	Praha	RBM IV, s. 602, č. 1490, s. 602, č. 1491

1345

4. 1. – 6. 1.	Vratislav	RBM IV, s. 604, č. 1497, s. 605, č. 1502
leden	výprava na Litvu	WP IV, s. 46-47, č. 1726, Spev., s. 557-558, RI, s. 211
22. 3.	Toruň	RBM IV, s. 613, č. 1523
12. 4. – 23. 4.	Vratislav	RBM IV, s. 614-615, č. 1526, s. 618, č. 1538
27. 4.	před Svidnicí	RBM IV, s. 618, č. 1539
po 27. 4.	Landshut	WP IV, s. 50, č. 1733
9. 5.	Vratislav	RBM IV, s. 621, č. 1546
16. 5.	Budyšín	RBM IV, s. 621, č. 1549
19. 5.	Žitava	RBM IV, s. 622, č. 1550
23. 5.	Nymburk	RBM IV, s. 623, č. 1553
4. 6. – 15. 6.	Praha	RBM IV, s. 625, č. 1557, s. 627-628, č. 1565
12. 7. – 15. 7.	tažení ke Krakovu	RI, s. 212, WP IV, s. 51-54, č. 1741
25. 7.	Gliwicz	RBM IV, s. 631, č. 1573
4. 8. – 14. 8.	Vratislav	RBM IV, s. 631, č. 1575, s. 638, č. 1597
14. 8.	Kanth	RBM IV, s. 638, č. 1598
1. 9. – 9. 10.	Praha	RBM IV, s. 639-640, č. 1602, s. 642, č. 1609
kol. 11. 11.	Kirchberg	RBM IV, s. 643-644, č. 1615
20. 11.	Arlon	RBM IV, s. 646, č. 1622
21. 11.	Marville	RBM IV, s. 646, č. 1624
14. 12.	Heillessem	RBM IV, s. 647, č. 1629
30. 12.	Arlon	Wer, s. 48

1346

2. 2. – 22. 2.	Praha	RBM IV, s. 656, č. 1651, s. 664-665, č. 1669
16. 3. – 18. 3.	Trevír	RBM IV, s. 666, č. 1675, s. 667, č. 1678
25. 3.	Arlon	RBM IV, s. 668, č. 1680
12. 4.	Marville (?)	RBM IV, s. 670, č. 1686
22. 4. – 9. 5.	Avignon	RBM IV, s. 670-676, č. 1688, s. 685, č. 1707
17. 5.	Mehun-sur-Yèvre	RBM IV, s. 685, č. 1709
28. 5. – 9. 6.	Trevír	WP IV, s. 66, č. 1806, RBM IV, s. 688-689, č. 1721
22. 6.	Kolín n. Rýnem	RBM IV, s. 691, č. 1729
1. 7.	Trevír	RBM IV, s. 694, č. 1734
11. 7.	Rense	RBM IV, s. 694-696, č. 1736
12. 7.	Münstermaifeld	RBM IV, s. 698, č. 1742
19. 7.	Vothem (u Lutychu)	RI, s. 213, WP IV, s. 72-75, č. 1821
konec července	Trevír	WP IV, s. 75-76, č. 1823
1. 8.	hrad Freudenburg	RBM IV, s. 702, č. 1752
17. 8.	Paříž	Wer, s. 48
22. 8.	Pont-Remy	WP IV, s. 76, č. 1828

26. 8.	Kresčak	WP IV, s. 76-94, č. 1829
--------	---------	--------------------------

IV. Model fungování a vývoje Janova dvora, jeho konkrétní podoba a působnost

IV. 1. Model fungování Janova dvora a jeho rady

*Ceterum ut omnis, quae de nobis ipsis nobilibus et terrigenis regni Boemiae possit oriri suspicio vel displacendi materia auferatur, hanc nobis legem cum adimplendi necessitate imponimus, et hoc in nobis et successoribus nostris perpetuae obligationis observatione firmamus, quod nullum capitaneum, nullum purcravium vel castellanum in castris nostris, nullum beneficiarium vel officialem aliquem in Boemia vel Moravia, vel in curia nostra ponemus alienigenam...*⁹⁸⁵ Pojem *curia*, který je ve formulářovém „návrhu“ takzvaných inauguračních diplomů Jana Lucemburského užit, podle mého názoru představuje klíč k otázkám, které vyplývají z uchopení tohoto dvora. Vzhledem k tomu, že v inauguračním diplomu pro Moravu byl tento ostře xenofobní pasus odstraněn či spíše zmírněn, je zjevné, že cizí a česká složka dvora byla přístupna kompromisu.⁹⁸⁶ Právě zvolený termín naznačuje, jak měl takový kompromis vypadat. Dvůr je zde uváděn do souvislosti s hejtmanstvím, purkrabstvím a dalšími úřady, v následujícím textu se také hovoří o nutnosti, aby cizince král neobdarovával, přičemž se tu myslí hlavně na nemovitosti, které by pak mohli tito „vetřelci“ dědit. *Curia* je zde vnímána jako urozená krále obklopující společnost, která má svá panství a u dvora se tedy nemusí a nemůže zdržovat trvale. Podle mně se tedy pojem vztahuje na tzv. širší dvůr (*curia plena*), zatímco tzv. užší dvůr, tj. služebníci bezprostředně pečující o blaho krále a jeho rodiny, se mohou rekrutovat i z cizinců – pokud si nebudou uzurpovat české a moravské nemovitosti.

Své tvrzení bych chtěl podpořit další indicií, totiž listinou vydanou králem Janem před 15. říjnem 1312 v Praze pro sedleckého opata Heidenreicha.⁹⁸⁷ Panovník si od zámožného preláta vypůjčil peníze, které slibuje do příštího svátku sv. Martina vrátit. Částkou 8 kop gr. Jan cosi zaplatil za královnu, 40 hřiven použil na vyplacení zástav daných podkomořimu Walterovi z Castelu a 60 hřiven na vyplacení své čeledi z hrabství lucemburského. Tato *phantloza familiae suae de comitatu Luczelburgensi* je podle mně částkou určenou pro tzv. užší dvůr, který se kolem Jana začal formovat takřka od nejtělejšího mládí, jistě už v letech 1308-1309, kdy

⁹⁸⁵ *Über Formelbücher zunächst in Bezug auf Böhmisches Geschichte I (Erste Lieferung)*, ed. František PALACKÝ, Prag 1842, s. 333, č. 129. RBM II, s. 975, č. 2245.

⁹⁸⁶ K otázce tzv. inauguračních diplomů existuje početná literatura, zejména Václav HRUBÝ, *Über das Privilegium Königs Johann vom 18. Juni 1311 für Mähren. Ein diplomatischer Beitrag zum Nachweis seiner Echtheit*, Prag 1912, Václav CHALOUPECKÝ, *Inaugurační diplomy krále Jana z roku 1310 a 1311*, in: ČČH 50, č. 2, 1949, s. 69-102. Této otázce se samozřejmě nevyhýbají syntetická zpracování Janovy vlády od J. Šusty, J. Spěváčka a L. Bobkové, ani např. dílo Jaroslava MEZNIKA, *Lucemburská Morava 1310-1423*, Praha 1999.

⁹⁸⁷ RBM III, s. 46, č. 110.

přebíral správu Lucemburska po svém otci.⁹⁸⁸ Víme-li, že tzv. užší dvůr Jindřicha VII. si při svém tažení do Itálie uchoval svůj původní, frankofonní ráz, je pravděpodobné, že také Janova *familia* v Čechách si zachovávala svůj původní jazyk a zvyklosti, třebaže se musela alespoň trochu naučit česky.⁹⁸⁹ Byla to ovšem společnost národnostně i stavovsky pestrá, která byla na službě králi více méně závislá a většinou si nemohla činit nárok na samostatnější postavení a vliv v neznámé cizí zemi.

Dříve, než se pokusím stanovit distinkci mezi tzv. užším a širším dvorem, resp. pojmy *curia* a *familia*, chtěl bych poukázat na hlavní narativní pramen pro Janovu vládu, který pojem *familia* vcelku přesně užívá. V 9. kapitole 1. knihy Zbraslavské kroniky se o mladém Václavovi II. dočteme, že když byl internován na Bezdězi, *bezohledností Sasů byla od něho odstraněna téměř celá družina jemu známá, která mu byla přidána (fere tota, que sibi adiuncta fuerat, per importunitatem Saxonum ab ipso cognita removetur familia)*.⁹⁹⁰ V 16. kapitole 1. knihy téže kroniky se dozvídáme, že zámožnější lidé *předpokládajíc dlouhé trvání takovéto morové rány, omezili své denní služebnictvo (pestilenciam diu duraturam suspicantes, cottidianam familiam suam mimuerunt)* a v této době také královna Kunhuta *zakusila se svou družinou nesčíslné nedostatky v životních potřebách (in vite necessariis cum sua familia defectus innumeros passa fuerat)*. Když se ovšem tato žena zamilovala do Závíše z Falkenštejna, *ustanovila ho v denní družině svého dvora přednějším před ostatními (eum inter cottidianam sue curie familiam prestanciorem ceteris deputavit)*.⁹⁹¹ Právě na tomto místě je zřetelné, že *familia* představovala jádro dvora a byla přístupná i osobám, které sice o dotyčného vládce přímo nepečovaly, ale vládce v nich našel zalíbení (*familiaritas*). To připomíná i další známá epizoda Zbraslavské kroniky (18. kap. 1. knihy): *Závíš, získav milost přátelství krále, převzal se souhlasem královniným péči o dvůr; a brzy odstranil všechny úředníky, které při něm našel, z jejich úřadů a dosazoval za ně na jednotlivá místa své přátele, podle své vůle určoval stav dvora (Sewischius regie familiaritatis adeptus graciam regina annuente curam sibi curie assumpsit; cunctos quoque officiales, quos in eadem reperit, de suis amministracionibus mox removens, familiares suos eisdem in officiis singulis subrogavit, statum curie pro sua voluntate disposuit)*.⁹⁹² Do úřadů a obročí (*tam officiis quam beneficiis*) prý tehdy Závíš dosadil nového komorníka,

⁹⁸⁸ Citovaný latinský obrat je známý také z cestovních účtů mladého Karla Lucemburského, který v letech 1336-1341 pobýval v Tyrolsku. Když před koncem roku 1336 hrabství opouštěl, zvýšili lucemburší úředníci dávku vybíranou *ad expeditionem domini Karoli versus Bohemiam et pro phantlosis familie sue*. Ludwig SCHÖNACH, *Archivalische Studien zur Jugendgeschichte Kaiser Karl IV.*, in: MVDGB 43, 1905, s. 259, č. 7.

⁹⁸⁹ Franz PROWE, *Die Finanzverwaltung am Hofe Heinrichs VII. während des Römerzuges*. Inaugural Dissertation, Berlin 1888, zejm. s. 75-85, kde je na základě účtů popsán Jindřichův užší dvůr.

⁹⁹⁰ *Zbraslavská kronika*, s. 41, FRB IV, s. 15.

⁹⁹¹ *Zbraslavská kronika*, s. 51, FRB IV, s. 22.

⁹⁹² *Zbraslavská kronika*, s. 53, FRB IV, s. 24.

purkrabiho, maršálka, stolníka a číšníka. Tento proces jasně ukazuje, že ovládnutí královny čeledi bylo předstupněm k ovládnutí celého dvora pomocí dvorských úřadů a dalším zásahů do zemské administrativy. Záviš se jako samozvaný hofmistr stal de facto pánem celé země. Nápadná frekvence pojmu dvůr a čeleď se vyskytuje ve 20. kapitole 1. knihy ve vztahu ke královně Jitce (Gutě). Ta si do Čech přivedla náležitou družinu neboli čeleď, a když se poprvé radostně setkala se svým manželem, *družina obou dvorů má podnět k společné radosti*.⁹⁹³ Nová královna uspořádala stav svého dvora a zaměstnávala své služebné (*domicellas*) ručními pracemi. Reformu dvora jejího manžela inicioval kolem roku 1290 bamberský biskup Arnold, na jehož radu Václav *tohoto ustanovil purkrabím, onoho maršálkem, jiného pak postavil v čelo své družině jako představeného a mistra. (istum purgravium, illum marschalcum, alterum vero toti familie sue prefecit prepositum et magistrum)*. Na tomto místě se ve Zbraslavské kronice poprvé setkáváme s osobou, která vládne dvorské čeledi.⁹⁹⁴ Tato čeleď, občas doplněná přívlastkem denní (*cotidiana*), byla za Václava II. znovu reformována řeholníkem řádu německých rytířů Heřmanem z Hohenlohe, který prý nepořádnou družinu odstranil a svěřil péči o královu osobu a čestnou stráž mužům ukázněným a vyrovnaným.⁹⁹⁵ Čeleď je na jiném místě uváděna v souvislosti s královským domem, řádem stolování a jídel (*consideratis domo et familia huius regis et ordine mensarum et ciborum vasorumque eius*), což opět zdůrazňuje její „užitkovou“ funkci.⁹⁹⁶ Jeden z vrcholů Václavovy vlády představovala jeho pražská korunovace (1297), jejíž velkolepost odráží také počet koní, které musel králův obroční písař (*pabuli notarius*) zaopatřit: *jen hostům a cizincům se dával ode dvora královského obrok pro koně, kterýchžto koní počet byl sto devadesát tisíc a nad to tisíc koní, k tomu se však nepočítal obrok, který se dával četným domácím lidem a těm, kteří se počítali do denní družiny, jichž počet přece není malý (solis hospitibus et advenis pabulum de curia regis dabatur pro equis, quorum equorum numerus fuit centum millia nonaginta millia et insuper equi mille, ad hoc vero non computabatur pabulum, quod dabatur pluribus indigenis et hiis, qui inter cottidianam familiam fuerant computati, quorum tamen numerus non est parvus)*.⁹⁹⁷ Tato slavnost je typickou ukázkou tzv. velkého dvora (*curia plena*). Za této situace nebyly povinnosti a úkoly dvorských úředníků a služebníků zaměřeny pouze k centru dění, tj. ke králi a jeho čeledi, nýbrž i navenek,

⁹⁹³ Zbraslavská kronika, s. 56, FRB IV, s. 27.

⁹⁹⁴ Jak se pokusím později ukázat, jedná se zde o hofmistra (*magister curie*), jehož pravomoc se tedy nevztahovala na celý dvůr, nýbrž pouze na čeleď, čímž byl hofmistr – až do doby hofmistra Karla IV. Burcharda – vzhledem k ostatním dvorským úředníkům v rovnocenném, někdy dokonce v podřazeném postavení.

⁹⁹⁵ Zbraslavská kronika, s. 76, FRB IV, s. 38.

⁹⁹⁶ Zbraslavská kronika, s. 108, FRB IV, s. 41.

⁹⁹⁷ Zbraslavská kronika, s. 113-114, FRB IV, s. 76.

tj. ke všem urozeným a váženým hostům. Jak je vidět, byl právě Petr Žitavský o pozadí takových úkolů dobře informován.

Zatímco pojmy královská *curia* a *familia* jsou ve Zbraslavské kronice poměrně hojné, v diplomatickém materiálu z doby krále Jana jsou takřka vzácností.⁹⁹⁸ V listinách se zato mnohem častěji setkáme s dvorskými úředníky a služebníky. Jejich funkce, jak se pokusím dále ukázat, byla v zásadě dvoji. Jednak se vztahovala k řízení a kontrole práce čeledi, která jim byla podřízena, jednak tito úředníci zastupovali čeď a reprezentovali krále navenek, ve vztahu k častým i vzácným návštěvníkům dvora. Ti, ať už šlo o tzv. zemské úředníky, královské purkrabí nebo cizí diplomaty, byli u dvora většinou odkázáni na jejich pomoc. Vzpomeňme např. na zprávu mantovského posla z roku 1383, která ukazuje, jak mohli dvorští úředníci svého apatického panovníka úspěšně zapírat před poselstvem, které se dožadovalo audience.⁹⁹⁹ V jiné situaci zřejmě bývali královi rádci, kteří u dvora nemuseli pobývat trvale, ale panovníka na jeho žádost promptně navštěvovali. Tyto osoby bych nicméně zařadil spíše do tzv. širšího dvora, na němž se pohybovaly osoby převážně autonomní, nesvázané pravidly královské čeledi.

Modelově u Janova dvora tedy předpokládám centralizovanou, heteronomní, na králi a dvorských úřednicích právně i hmotně závislou skupinu, která má za úkol pečovat o základní lidské potřeby a blaho krále i jeho rodiny. To je tzv. užší dvůr, v soudobých pramenech vyjadřovaný pojmy *familia*, *curia ordinaria* či *curia minor*, v češtině jako družina, správněji jako čeď. Její příslušníky, pokud se u krále těší výsadnímu postavení, může označovat titul *familiaris* (s přívlastkem *comensalis*, *cotidianus*, *domesticus*), někdy též *secretarius*. Většinou se však jedná o neurozené služebníky a služebnice (*servi*, *famuli*, *domicellae*), které dochované písemné prameny postihují jen výjimečně. Od užšího dvora lze oddělit řadu rodinných (např. Ronovci), stavovských (např. kladští lenici) či zájmových skupin, které jsou autonomní, složené z osob často urozeného původu. Tyto skupiny dvůr více či méně pravidelně navštěvují z důvodu vzájemné výhodnosti styků s králem a jeho dvorem. To je tzv. širší dvůr, v soudobých pramenech vyjadřovaný pojmy *curia*, resp. *curia plena*, *curia maior*; německé označení *Hof* a české dvůr je pochopitelně nepřesné. Mezi návštěvníky dvora zaujímali významnou pozici rádci, označovaní tituly *consiliarius* (*Rat*), případně *familiaris* či *secretarius*, zmiňovaní nejčastěji ve svědečných řadách královských listin. Čtyři tradiční dvorští úředníci, tj. stolník, číšník, maršálek a komorník, později též hofmistr, stojí svými funkcemi na rozhraní těchto „dvou dvorů“ a pomáhají zprostředkovat jejich symbiózu. Na určitém pomezí se nachází také

⁹⁹⁸ Srov. věcné rejstříky edic RBM III (*curia regis* či *regalis* 3x, *curia reginae* 1x; pojem *familia* chybí) a RBM IV (*curia regalis* 1x; *familia* chybí). Neberu zde v úvahu formulářové sbírky.

⁹⁹⁹ Naposledy ji uvádí Lenka BOBKOVÁ - Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české IV.b (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 298.

královská kancelář a královská kaple, které mají vedle přímé služby králi také jiné, vlastní povinnosti.¹⁰⁰⁰ K Janovu širšímu dvoru lze takřka automaticky přiřadit tzv. zemské úředníky, tj. nejvyššího komorníka, nejvyššího sudího a zemského písaře, kteří vzhledem ke králi zastupují zájmy české šlechty.¹⁰⁰¹ Král Jan se mohl účastnit zasedání zemského soudu, kde měl formálně hlavní slovo, během tzv. suchých dnů pak v Praze shromážděná česká šlechta naopak často usilovala o královskou audienci u dvora. Do širšího dvora zahrnují také většinu královských leníků, kteří drželi tzv. vznešená léna a představovali důležitou vojenskou oporu královské moci.¹⁰⁰²

Podoba dvora se pochopitelně proměnila, když byl král Jan na cestách. Lze předpokládat, že při rychlých přesunech, kdy šlo o čas, se užší dvůr omezil na několik nejnútnejších osob a také širší dvůr byl skromnější, nebo se rychle proměňoval. Část dvora mohla cestovat v závěsu za královou skupinou. Při pomalejších přesunech, kdy byla rychlost méně významná, např. při diplomatických návštěvách, vojenských výpravách či cestám na slavnosti, byly kladeny vyšší nároky na zásobování a přenocování dvořanů. U krále Jana badatelé na základě jeho itineráře předpokládají většinou rychlý způsob cestování na větší vzdálenosti. Již současníky udivovala Janova pohyblivost: *Diví se lidé všeho věku, že král konává často tak dlouhé cesty. Je ho vidat na cestě, ne jako by jel na koni, nýbrž spíše jako by lital; kdybys ho viděl, jak tak jede, spíš bys ho pokládal za sluhu než za pána.*¹⁰⁰³ V této poznámce Petra Žitavského je patrný osten, mířící proti malému, krále nedůstojnému doprovodu, který najdeme i na jiných místech kroniky. Jan Lucemburský svou mobilitou ovšem vyvažoval značné vzdálenosti mezi Čechami a Lucemburskem, nehledě na jeho další politická angažmá. Oproti vládě Václava II. a jeho nástupců se Janův počet cest výrazně zvýšil, přičemž stále platila zásada staršího, mobilního způsobu vlády, že příjezd panovníka znamená potvrzení jeho pravomocí na dotyčném místě a regionu. Vzhledem k široké škále Janových politických aktivit můžeme jen stěží tvrdit, že by

¹⁰⁰⁰ K pojmům kancelář a kaple srov. Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1984 (2. vyd.), s. 46-49 (pro římského krále), s. 94-96 (pro přemyslovskou kancelář) a s. 109-111 (pro kancelář Jana Lucemburského). Úřadu kaplana věnoval cennou esej Ivan HLAVÁČEK, *Überlegungen zum Kappelnat am luxemburgischen Hof unter Johann von Luxemburg, Karl IV. und Wenzel*, in: *Alltag bei Hofe*, hrg. von Werner Paravicini (Residenzenforschung, Band 5), Sigmaringen 1995, s. 85-109.

¹⁰⁰¹ Tradiční dělení úřadů na zemské a dvorské se opírá o nejstarší památky českého práva, zejména Práva zemská česká Ondřeje z Dubé (srov. *Výbor z české literatury od počátků po dobu Husovu*, edd. Bohuslav HAVRÁNEK, Josef HRABÁK et al., Praha 1957, s. 805-806). Je ovšem zřejmé, že sféry vlivu zemských a dvorských úředníků, např. u podkomořího, byly úzce provázané. Důležitým rysem zemských úředníků pro mně zůstává jejich příslušnost k zemskému soudu. K tomu naposledy přinesl nové hodnocení Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 194-215.

¹⁰⁰² František KAVKA, *Západoevropský lenní systém jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, ČČH 88, 1990, 225 – 251.

¹⁰⁰³ *Zbraslavská kronika*, s. 388, FRB IV, s. 312: *Miratur omnis etas, quod tam longas frequenter solet facere rex dietas. In via cernitur non ut equitans, sed potius quasi volans: Hunc si sic equitantem cerneris, plus eum esse famulum, quam dominum iudicares.*

jeho „cestovní horečka“ byla samoučelná. Navíc někdy není snadné určit, zda byly cíle Janova putování politické, vojenské či soukromé, neboť tato hlediska spolu úzce souvisela. Jan si ostatně na cestovní námahu asi nestěžoval. Podle antropologického průzkumu Janovy kostry šlo –nehledě na oční chorobu – o zcela zdravého padesátiletého muže (1346), kterému život v sedle prospíval.¹⁰⁰⁴

Vraťme se však ke struktuře dvora. Winfried Reichert, jehož obsáhlá práce věnovaná správnímu uspořádání, hospodářství a územní politice lucemburských hrabat do poloviny 14. století, se našemu tématu pochopitelně nemohl vyhnout. Vedle analýzy úředních funkcí senešala a proboštů jako nejvýznamnějších článků hraběcí administrativy si Reichert všimá také dvorských úřadů. Ty jsou pro Lucembursko doloženy od konce 12. století a v Janově době mezi ně patří úřad praporečnicka, maršálka, komorníka, dvorského maršálka a hofmistra. Úřady praporečnicka a maršálka se staly dědičnými a převážně čestnými tituly, bez vlivu na teritoriální správu. Úřad komorníka, původně zastávaný neurozeným služebníkem, zaznamenal od konce 13. století společenský vzestup a stal se nedědičnou funkcí zastávanou šlechtici. Úřady komorníka, dvorského maršálka a hofmistra získávali lidé, kteří tvořili stabilní doprovod lucemburského hraběte.¹⁰⁰⁵ V případě krále Jana tedy nebyly vázány ani na jeho hrabství, tím méně na jeho království. Podle Reicherta probíhala za Janovy vlády další diferenciacie dvora zřetelně pod vlivem pražského dvora Přemyslovců, přičemž některé dvorské úřady v Čechách byly opakovaně obsazovány Lucemburčany. Jedním dechem ovšem dodává, že u dvora nelze striktně oddělovat úřady lucemburské a české. Nositelé úřadů byli totiž vázáni ke svému zeměpánovi, nikoli k zemi, a k jeho družině nenáleželi ex officio, na základně titulu, nýbrž na příkaz svého pána. Úřad tedy nezajišťoval jeho nositeli blízký vztah k panovníkovi, nýbrž byl naopak jeho důsledkem. Panovníkovým potřebám také odpovídaly úkoly, které tito bez přesněji vymezených kompetencí pracující důvěrníci plnili.¹⁰⁰⁶

Cenné jsou také Reichertovy analýzy pojmů rada a rádce. Každý vládce měl právo od svých poddaných vyžadovat *consilium et auxilium*, které platily jako základní kategorie středověkého řádu. Rádce byl povinen během stanovených termínů navštívit pánův dvůr a na jeho výzvu mu

¹⁰⁰⁴ K cestování dvora srov. Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 527-535, kde též odkazy na další literaturu věnovanou itinerářům a cestování. K Janově fyzické kondici Emanuel VLČEK, *Čeští králové. Fyzické osobnosti českých panovníků, 2. Postavy českých dějin očima antropologa*, Praha 1999.

¹⁰⁰⁵ Zatímco komorník a dvorský maršálek (spolu se číšníkem) vystupují v lucemburských pramenech již desítky let před počátkem 14. století, byl úřad hofmistra zaveden nejspíše Jindřichem VII. po jeho nástupu na říšský trůn a pak znovu Janem Lucemburským. Podle některých autorů nebylo hofmistra v Lucembursku zapotřebí, neboť tam fungoval senešal. Jen zřídka vystupuje také v italských účtech Jindřicha VII. Srov. Franz PROWE, *Die Finanzverwaltung am Hofe Heinrichs VII. während des Römerzuges*, s. 76, pozn. 3. K otázce Janova hofmistra se ještě vrátím níže.

¹⁰⁰⁶ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 655-662.

poradit tak, samozřejmě s ohledem na čest a prospěch pána. V této souvislosti je zajímavý průběh rady Jindřicha VII. *in camera secreta domini regis* z 20. 11. 1310, které předcházela přísaha všech 26 přítomných vévodů, hrabat a pánů duchovního i církevního stavu. Přísaha zdůrazňuje, že jejich rada má směřovat *ad honorem ipsius domini regis et imperii, omni amicitia, hodie, lucro et periculo postpositis*.¹⁰⁰⁷ Rada lucemburských hrabat má zpravidla dvojitou podobu: velká či rozšířená rada při dvorských shromážděních zhruba odpovídá lennímu dvoru, úzká rada je relativně stabilní skupina, která v pozdním středověku získává podobu instituce.¹⁰⁰⁸ V listinách na ni většinou upozorňují pouze stručné formule typu *optimatorum suorum consilio, consilio bonorum virorum* nebo *habito consilio fidelium nostrorum*.¹⁰⁰⁹ Po korunovaci Jindřicha VII. a převzetí hrabství Janem Lucemburským se v listinách prosadilo individuální označování „rádců“, ale také poradní grémium je zmiňováno stále častěji. Vedle rádců však přibývá také „kleriků“ a „kaplanů“, častěji jsou uváděni dvorští úředníci. Vedle „přátel“ (*frunde, amici, amis*) odkazují na osobní vztahy k hraběti také *familiares (domestici) a secretarii (heimeliche)*. Reichert ovšem soudí, že není správné vidět za takovými tituly ve všech případech aktivní fungování jejich nositelů jako hraběcích rádců. Pro přiznání rádcovské funkce je pro historika rozhodující *vícenásobné nebo nadprůměrně časté jmenování některé osoby především mezi svědky a při důležitých vládních aktech, zatímco pouhá účast na schůzkách lenního dvora, zejména při udělování a potvrzování městských a dalších privilegií je podřadná*.¹⁰¹⁰

Označení určité osoby za „přítele“ zůstává během první poloviny 14. století vzácné. Když v srpnu 1316 Jan Lucemburský v listině oslovil Petra z Aspeltu jako *amicus tamquam pater noster karissimus*, naznačil tím zvlášť důvěrný, rádcovskou funkci daleko přesahující vztah k tomuto církevnímu knížeti. Pokud ho Jan explicitně označuje jako svého rádce, pak opět s přívlastkem *carissimus*, určeným skoro výhradně pro rádce knížecího stavu, vedle Petra pro hraběte Bertholda VII. z Hennebergu.¹⁰¹¹ Až od února 1318 se v diplomatických pramenech setkáváme s *familiares* lucemburského hraběte; zhruba současně se objevují také první *secretarii*. Tyto atributy většinou nestojí u osobních jmen samy, nýbrž většinou ve spojení s dalšími označeními: *clericus, capellanus*, nebo méně často *notarius*. U jednotlivých osob se

¹⁰⁰⁷ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 663.

¹⁰⁰⁸ Že by tato rada vznikla či postupně se vyčleňovala z tzv. lenního dvora, jak to obecně předpokládá německá správní historiografie, Reichert v případě Lucemburska nedokáže určit a pokládá tento názor za pochybný;

REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 665, pozn. 9, s. 687.

¹⁰⁰⁹ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, ibidem.

¹⁰¹⁰ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 667-673, citováno ze s. 670, pozn. 37.

¹⁰¹¹ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 674-675. Pro české poměry období raného novověku je zajímavá analýza pojmu „přítel“, kterou pro šlechtické prostředí provedl Petr MAŤA, *Svět české aristokracie v letech 1500-1700*, Praha 2003.

ovšem tyto atributy střídají a doplňují.¹⁰¹² Tyto pojmy označují určité okruhy osob, které se personálně mohou více či méně překrývat, rozhodně však dle Reicherta nejsou shodné. Tituly byly podle Reicherta přiznávány nesystematicky a velmi nepravidelně, takže každé bádání opřené hlavně o takové „úřední označení“ je značně problematické. O určité rozlišení mezi *clerici* a *capellani* se v případě církevního dvora Balduina Trevírského pokusil Friedhelm Burgard: klerikát byl jakýmsi „vstupním úřadem“ do arcibiskupova užšího okruhu duchovních (*familiares*), označených jako *capellani* či *secretarii*.¹⁰¹³ Poměry na trevírském dvoře však nemusejí platit na českém dvoře krále Jana, kde jistě přežívala nějaká tradice *familiaritas* z doby Václava II.¹⁰¹⁴ Měli bychom vždy brát v úvahu především zprávy o konkrétních činech a úkolech jednotlivých králových důvěrníků a zobecňovat na co nejširším pramenném podkladě.

Pro počátek vlády Jana Lucemburského je příznačné rozšíření jeho doprovodu o řadu osob z hraběcích a vévodských rodin, které pocházejí i z oblastí od Lucemburska značně vzdálených. Podle Reicherta se tehdy vyčleňuje více poradních grémií. Dokud se Jindřich VII. se synem zdržovali převážně na západ od Rýna, byla kontinuita s dosavadními rádci zřetelně zachovávána. Platí to i pro pobyty Lucemburků v létě a na podzim roku 1310 ve Špýru a Kolmaru, kdy se jejich dvůr podstatně rozšiřuje. Během příprav k tažení do Itálie a do Čech se vytvořila tři poradní grémia. Díky dvorským účtům a registrům známe Jindřichovy rádce, pocházející převážně z dolního Lotrinska a Porýní, vcelku dobře.¹⁰¹⁵ Samostatnou radu získal také mladý Jan. Vedle svých „poručníků“ Petra z Aspeltu a Bertholda VII. z Hennebergu ji tvořili především páni z Frank a Wetterau, zatímco Lucemburčany zastupoval pouze Jan z Ochainu, který již koncem roku 1312 z Čech odjel do Itálie a poté do Lucemburska. Dohodou z Domažlic roku 1318 byla podle Reicherta tato „místodržitelská rada“ rozpuštěna a její funkci převzala domácí šlechta. Místo zrušené rady pak vystupuje do popředí králova cestovní družina, rozsáhlý a značně proměnlivý okruh osob, který Janovi pomáhal při jeho rozsáhlých diplomatických a vojenských podnicích. *Tato skupina nebyla od rádců, kteří řídili každodenní záležitosti hrabství, rozhodně tak striktně oddělena jako korunní rada Jindřicha VII. a Janova*

¹⁰¹² REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 675-676. Mikuláš Efficax z Lucemburku je roku 1344 označen jako *secretarius et consiliarius*, roku 1345 pak jako *clericus et consiliarius*, Jan Paduanus je roku 1342 zmíněn jako *iuratus consiliarius et secretarius precipuus* krále Jana. Během svého italského pobytu roku 1331 přijal český král právnicky vzdělaného Petra de Landulfis ke dvoru jako svého *consiliarium et familiarem precipuum et domesticum*.

¹⁰¹³ Friedhelm BURGARD, *Familia Archiepiscopi*, s. 173-177. Kaplani měli také nárok arcibiskupa požádat o právo nosit kožešinovou čepici, kterou se odlišovali od kleriků, srov. ibidem s. 178.

¹⁰¹⁴ Soudím tak podle některých formulí formulářové sbírky Zdeňka z Třebíče, které zmiňují jmenování určité osoby jako *familiaris* a *domicellus* (RBM II, s. 1004, č. 2317), nebo jmenování muže označeného *domicellus* za kaplana (RBM II, s. 1061, č. 2464). RBM II, s. 1061, č. 2466 uvádí jmenování osoby označené *clericus* za kaplana, což odpovídá postřehu F. Burgarda. Vyjádření českého formuláře jsou bohužel příliš obecná, takže se např. v posledně zmíněné formulí nedozvíme, co patřilo *ad officia juraque omnia capellaniae nostrae*.

¹⁰¹⁵ Jejich výčet podává REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 679-680.

česká mistodržitelská rada. Členové lucemburské „teritoriální rady“ – jak lze označit okruh Janových mistodržících a rádců v jeho rodné zemi na rozdíl od cestovního družiny, královny „dvorské rady“ – často patřili mezi posly k papežské kurii a vystupovali zvláště během pobytů svého zeměpána na západě Říše v jeho okolí, a to v obou případech především při jednáních, která se týkala také lucemburského hrabství.¹⁰¹⁶ A tak se Janovi zástupci v Lucembursku zapojovali do Janovy říšské politiky, naopak členové dvorské rady se stávali vazaly lucemburského hrabství a zasahovali do jeho administrativy. Reichert tvrdí, že díky příznivé pramenné základně lze četné Janovy důvěrníky přiřadit buď ke dvorské, nebo k teritoriální, lucemburské radě. To platí také pro osoby, které přešly z jednoho grémia do druhého (Arnold VI. z Pittingen, Dietrich z Hüncheringen, Huwart z Elter). Autor pak vyjmenovává členy dvorské rady, pocházející hlavně z oblasti mezi Maasou a Rýnem a z Hessenska, kteří sloužili Janovi i jeho synu Karlovi. Sleduje také personální složení teritoriální rady, která kontinuálně navázala na radu Janova otce a doznala výraznějších změn až mezi léty 1347-1352, v souvislosti s Karlovými a Balduinovými zásahy do práv Václava Lucemburského. I za jeho panování však personální návaznost na předchozí rady trvala.¹⁰¹⁷

Teritoriální radu lucemburských hrabat tvořil okruh 8 až 12 pánů, kteří zemi spravovali a zastupovali zeměpána v době jeho delší nepřítomnosti, aniž by všichni její členové byli neustále u dvora nebo by vždy vystupovala společně. Tuto relativně otevřenou skupinu, většinou s hrabětem svázanou lenními vazbami, je třeba odlišovat od tzv. lenního dvora. Její již zmíněná kontinuita spočívala mimo jiné v původu rádců výhradně z Lucemburska a blízkého okolí.¹⁰¹⁸ Je pravděpodobné, že by toto grémium v domácí správě odmítalo cizí feudály stejně rozhodně, jako to činila česká šlechta v počátcích Janova českého panování. Jan na druhou stranu přirozeně odmítal výraznější angažmá českého panstva ve své dvorské radě. Model dvou teritoriálních rad a třetí rady dvorské podle mně odpovídá lucemburské dynastické koncepci, která vznikla po smrti Jindřicha VII. a Janově neúspěšné kandidatuře na římský královský trůn. Pokud chtěl Jan s pomocí svého strýce nadále hrát hlavní roli v říšské politice, nemohl se dlouhodobě intenzivně věnovat ani východní, ani západní části své domény. Zavedl tedy na úrovni královské správy jakýsi dvoustupňový systém správy dělené podle zemí, jehož dokladem jsou zmíněné tři rady. Je snad zbytečné připomínat, že národnostní rozdíly hrály při rekrutování Janovy dvorské rady zcela podružnou roli.¹⁰¹⁹

¹⁰¹⁶ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 681.

¹⁰¹⁷ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 683-686.

¹⁰¹⁸ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 686-687.

¹⁰¹⁹ To připomíná Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemi Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 128-129.

IV. 2. Cizí a česká šlechta tzv. širšího Janova dvora

Jak známo, Jindřich VII. vybavil svého syna na cestu do Čech skvělým doprovodem mnoha rádců, které známe z řady soudobých narativních pramenů. Zbraslavská kronika jmenovitě uvádí na prvním místě mohučského arcibiskupa Petra z Aspeltu, bavorského vévodu a falckrabího rýnského Rudolfa, eichstättského biskupa Filipa, norimberského purkrabího Fridricha, Bertolda z Henneberku, Ludvíka z Öttingenu, hrabata Albrechta z Hohenlohe, Jindřicha z Brunecku a švábského fojta Dithera z Castellu. Po dobytí Prahy pak při tažení na Moravu v květnu 1311 krále doprovázel Petr z Aspeltu, eichstättský biskup Filip, Albrecht z Hohenlohe, Berthold z Henneberku a Dither z Castellu. Konečně na jaře 1315 byli od Janova dvora vypuzeni jako cizí rádcí Bertold z Henneberku, Oldřich lankrabí z Leuchtenberku a Dyten z Castellu.¹⁰²⁰ Tento původní doprovod, v němž hráli prim královi poručníci Petr z Aspeltu a Bertold z Henneberku, sestával z osob pocházejících z „králi blízkých oblastí“ již tradičně spjatých s římskými králi (zejména purkrabí norimberští, hrabata z Öttingen, rody z Frank – Hohenlohe, Henneberk, ale i eichstättský biskup). Taková družina legitimovala mladého Lucemburka jakožto člena královské rodiny k účasti na říšské politice, do níž zasahoval ve funkci říšského vikáře. Jistě ne náhodou vytlačila česká šlechta Janovy cizí rádce v době (1315), kdy se český král v říšské politice vrátil k „pouhé“ úloze kurfiřta.

Nátlak na odchod cizích rádců byl motivován nároky na královská obročí a úřady, takže česká šlechta byla ochotná tolerovat cizí rádce, kteří v Čechách nesahali po nemovitostech a zemských úřadech (včetně úřadu podkomořského). Jan se totiž v říšské politice pohyboval nadále, nyní v roli syna zesnulého římského císaře a mocného spojence, a nadále na svém dvoře udržoval šlechtu z Porýní, Frank a Wetterau (Leiningen, Hanau, Diez-Weilnau, Falkenstein-Münzenberk). Vedle ní vzrůstá podíl šlechticů z Lucemburska, kterému se Jan intenzivně věnuje od roku 1320 (Rodenmacher, Blankenheim, Pittingen, Falkenstein, Berwart). Mezi léty 1318 a 1320 se poměr mezi českou a nečeskou složkou stabilizoval, pozdější příliv šlechty ze Slezska (Jan Sambor ze Schildberka, páni z Reste) nebo ze západního pomezí říše (Thomas z Villeneuve) již strukturu dvora výrazněji neovlivnil. Pro české pozorovatele patrně nebylo rozdílu mezi šlechtici z Frank, Lucemburska či z Porýní, přesto nacionální animozita české šlechty vůči cizincům nepřekročila jisté meze. O Vilému Zajícovi z Valdeka, kterého neznámý básník představil jako *meč země české, jenž tupil hlavy německé na vše strany Čechův bráně*, připomněl jiný soudobý svědek, Petr Žitavský, který si často všímal Vilémovy dravosti a loupeží na církevním zboží, že tento český pán se měl velice rád s Oldřichem, lankrabím

¹⁰²⁰ FRB IV, s. 170, 177, 228.

z Leuchtenburka, a vzájemně si pomáhali (např. při vyplenění západočeského Boru).¹⁰²¹ Cizí šlechtici se občas objevovali také na zemském soudu. Král Jan se roku 1327 pokusil sňatkem spojit nejmocnější panský rod – pány z Lipé – s Agnes z Blankenheimu, jejíž rod byl s Lucemburky spřízněn a patřil v Lucembursku k nejpřednějším.¹⁰²² Přesto k dlouhodobějšímu sblížení české a lucemburské (porýnské) aristokracie zřejmě nedošlo.

Stanovit, který z Janových cizích rádců měl pro krále největší cenu, není snadné. Kandidátů může být několik: Janův věrný průvodce Konrád III. ze Schleiden či Gottfried z Leiningen, významný finančník Arnold z Arlonu, Janův zástupce v Lucembursku Egid III. z Rodemachern či jeho příbuzný Dietrich z Hüncheringen, současně činný v službách Jana i Balduina Trevírského, muž doložený také jako relátor na několika královských listinách.¹⁰²³ Na druhé straně spektra cizích rádců stojí osoby, kterým rádcovský titul přinášel vliv na krále jen na krátkou dobu, nebo šlo o titul spíše čestný. Mám zde na mysli Janův pokus vytvořit v Itálii lucemburskou signorii, který doprovázela jistá velkorysost z obou zainteresovaných stran. V pozadí nadšeného vítání Jana jako mírotvorce, který odstraní tyrany a nepříjemné daně, se skrývaly půjčky, které obratný Lucemburk odměňoval zástavami i tituly. Mezi rádce se tehdy zařadil Nolf, hrabě z Montefeltre, Nikolaus Toscarus, ale též vytrvalý stoupenec Lucemburků Simon Philippi de Regalibus z Pistoje. Prameny nám umožňují podrobně sledovat Janův vztah k urozenému Andreovi de la Molza, kterého český král přijal za svého familiára, zajistil mu nový finanční příjem, odpustil některé daně a posléze se stal kmotrem jeho syna Gerardina. Andreu ovšem spolupráce s králem stála 2600 zlatých florénů, které vymohl nazpět až roku 1361, kdy se v Modeně objevil Karel IV.¹⁰²⁴

Jelikož je hlavním tématem této práce česká šlechta, pokusím se nyní určit, které osoby se v Janově blízkosti pohybovaly nejčastěji a charakterizovat jejich společenské, rodové a politické postavení. Ke stanovení Janových možných dvořanů jsem využil svědečných řad králem vydaných listin, publikovaných v II., III. a IV. dílu RBM. Aby byly alespoň v hrubých rysech patrné postupné personální změny těchto svědků, 205 těchto královských listin jsem sledoval ve

¹⁰²¹ Nota ot pana Viléma Zajicece, in: *Výbor z literatury české od počátků po dobu Husovu*, vydali Bohuslav HAVRÁNEK, Josef HRABÁK a spolupracovníci, Praha 1957, s. 229. FRB IV, s. 246 ...*Lepus namque et lantgravius se maxime diligebant et in omnibus mutuo se iuvabant.*

¹⁰²² RBM III, s. 526-527, č. 1349.

¹⁰²³ K Janovým lucemburským rádcům viz prosopografickou část cit. díla Winfrieda REICHERTA (pozn. 26). Relacně konceptní poznámky najdeme na Janových královských listinách jen zřídka. Kromě Dietricha z Hüncheringen je jako relátor ve 20. letech častěji označen Přemyslovec Jan Volek, působící v různých kancelářských funkcích, posléze jako nejvyšší kancléř království českého. Srov. Nikolaus van WERVEKE, *Étude sur les chartes luxembourgeoises du Moyen-âge*, in: Publications de la Section historique de l'Institut de sa Majesté le Roi Grand-Duc 41, 1910, s. 88, 246-247.

¹⁰²⁴ *Italienische Analekten zur Reichsgeschichte des 14. Jahrhunderts (1310-1378)*, hg. von Theodor E. MOMMSEN (Schriften der Monumenta Germaniae historica 11), Stuttgart, 1952, s. 90, č. 202, s. 90, č. 203, s. 90, č. 205, s. 99, č. 229, s. 99-100, č. 231, s. 127, č. 307.

čtyřech pokud možno stejných časových periodách: 1310-1318 (18 listin), 1319-1327 (49), 1328-1336 (49) a 1337-1346 (89). V následující tabulce jsem zaznamenal jména osob, které byly v rozmezí let 1310-1346 zmíněni mezi svědky alespoň třikrát. U některých uvádím jejich úřad či funkci u dvora, avšak pouze pro ilustraci jejich postavení. Nedokázal jsem se místy vyhnout určitým nepřesnostem – nemohu odlišit Otu staršího a Otu mladšího z Bergova, dva Jindřichy z Lichtenburka, více Fridrichů ze Šumberka atd. – přesto lze takto získat „žebříček“ nejčastějších svědků z řad české šlechty:

Dvořané Jana Lucemburského z řad české šlechty – podle četnosti výskytu v RBM II, III, IV

časové rozmezí: <u>1310 – 1318</u> (18)	<u>1319-1327</u> (49)	<u>1328-1336</u> (49)	<u>1337-1346</u> (89)	CELKEM
Dvořané:				
Ota z Bergova (2 osoby)	-	3	7	17
Hynek Berka z Dubé	-	10(purkrabí)	13	23
Smil z Bitova	-	-	4	4
Ješek z Boskovic	-	-	3	3
Bernard z Cimburka	2 (mečonoš)	2 (diplomat)	-	4
Hlaváč z Dubé	-	1	2	3
Hajman z Dubé a Náchoda	-	2	13	17
Albert z Frýdlantu	-	3(komoři)	-	3
Oldřich III. z Hradce	-	1	2	4
Jan z Klingenberka	-	1	1	5
Těma z Koldic	1	8	13	28
Vok z Kravař	4 (podkomoři)	4	-	8
Ješek z Kravař	-	1	1	3
Vilém z Landštejna	-	6	9	22
Jindřich z Lichtemburka(2x)	1	2	-	7
Jindřich st. z Lipé	10 (různé úřady)	16 (různé úřady)	-	26
Jindřich ml. z Lipé	-	11 (různé úřady)	14	27
Jan (Henslin) z Lipé	-	1	5	7
Pertold z Lipé	-	-	2 (kancléř)	24
Čeněk z Lipé	-	-	-	3
Rús z Litic	-	-	6 (podkomoři)	6
Jan (Ješek) z Michalovic	-	1	-	2
Hefman z Miličina	1 (stolník)	2	-	3
Oldřich Ptuh	-	9 (různé úřady)	12	8
Petr z Rožmberka	4 (komoři)	11 (komoři)	14	14
Oldřich z Řičan	4 (sudí)	4	-	-
Fridman ze Smojna	2	2	-	-
Fridrich ze Šumberka	-	1	2	-
Štěpán z Tetína	-	-	1	3
Záviš z Újezdce	-	1	3(komoři)	1
Jan z Vartemberka	3 (mor. hejtman)	-	-	-
Beneš st. z Vartemberka	1(číšník)	3	-	-
Vaněk z Vartemberka	-	-	-	9(číšník)
Beneš z Vartemberka	-	-	-	3
Oldřich ze Žebráku (Zbiroha)	1(purkrabí)	2	2	-
Zbyněk ze Žebráku (později z Házmburka)	1	1	3	3

Hodnotíme-li frekvenci výskytu u dvora vzhledem k jednotlivým rodinám a rodům, je zde patrná kontinuita pánů z Lipé a do jisté míry také Berků z Dubé, resp. z Dubé a Náchoda. Co se

týče jednotlivců, je nejčastějším svědkem královských listin zřejmě Hynek Berka z Dubé (46 svědectví), Petr z Rožmberka (43), Oldřich Pluh (29), Těma z Koldic (28), Jindřich mladší z Lipé (27), Jindřich starší a Pertold z Lipé (oba 26), Vilém z Landštejna (22), Ota z Bergova (2 osoby) a Hajman z Dubé a Náchoda (17), Jan (Henslin) z Lipé (13) a Jindřich z Lichtenburka (2 osoby) s deseti svědectvími. Z přehledu je dále zjevné, že v období 1310-1318 byl nejčastějším svědkem Jindřich starší z Lipé (10) stejně jako v období 1319-1327 (16), kdy se mu přibližují jeho syn Jindřich mladší a Petr z Rožmberka (11), Hynek Berka z Dubé (10) a Oldřich Pluh (9). Během třetí periody (1328-1336) je situace vzácně vyrovnaná: o první místo se dělí Jindřich mladší z Lipé a Petr z Rožmberka (14), o druhé Hynek Berka z Dubé s Těmou z Koldic (13), třetí nejvyšší počet vykazuje Oldřich Pluh (12). V letech 1337-1346, kdy se již výrazně uplatňuje vliv markrabího Karla ve výběru rádců, je nejčastějším svědkem Pertold z Lipé (24) a Hynek Berka z Dubé (23), zatímco skoro stejně často svědčí i Petr z Rožmberka a Hajman z Dubé a Náchoda (14, 13). Podle svědeckých řad je tedy vcelku jasné, že nejmocnějším rozrodem u dvora byli Ronovci, reprezentovaní zpočátku hlavně Jindřichem starším a mladším z Lipé, později Hynkem Berkou z Dubé, Pertoldem z Lipé a Hajmanem z Náchoda. Velmi silné postavení má také Petr z Rožmberka, jehož vliv postupně narůstal, a řada šlechticů z různých oblastí země: severočestí páni Těma z Koldic a Otové z Bergova, Oldřich Pluh nebo Vilém z Landštejna. Nezapomínejme, že páni z Lipé sídlili od konce 20. let převážně na Moravě, kde jejich moc zastínila jiné vlivné rody: z Kravař, Cimburka nebo Boskovic.

V rámci české šlechtické obce hrál od počátku Janovy vlády prim Jindřich z Lipé, který na sebe upoutal pozornost již koncem vlády Václava II. a v neklidných letech 1306-1310.¹⁰²⁵ Tomuto „prvnímu muži království“ věnoval dvě rozsáhlé studie Miloslav Sovadina, takže zde stačí připomenout některé výraznější Jindřichovy činy, kterými se uplatnil v králově blízkosti. Jako podkomoří získal záhy přehled o královských financích a jejich zdrojích, a proto stanul po boku Janových poručníků a dočasných správců země za královy nepřítomnosti. Vedl proti králi odboj, k němuž zmobilizoval většinu české šlechty, dokázal sobě i svým stoupencům zajistit amnestii a pevné místo u dvora, kde ho posléze vystřídali synové Jindřich mladší, Jan (Henslin) a Bertold. Nesporně pomohl Janovi vypořádat se s Jindřichem Javorským, když králi předal Žitavu s okolím výměnou za jiné statky na Moravě. Sňatkem spojil svou rodinu s lucemburskými Blankenheimy, rakouskými Klingenberky, sám se pak zařadil do širší královské rodiny vztahem k Elišce Rejčce. Jeho mocenský vzestup dokládá řada darů, adresovaných Jindřichovi i Rejčce, ale též pevná pozice v zástupnických vládách v Čechách a

¹⁰²⁵ K předním českým šlechticům srovnej podrobnější prosopografické medailónky v příloze disertace.

na Moravě ve 20. letech. Postupný ústup z mocenského výsluní je spojen až s generací Jindřichových synů, kteří nedokázali úspěšně vyrovnat různé pohledávky a v letech 1346-1347 dvakrát přistoupili k rozdělení rodového majetku, který se stále více drobil. Okolo pánů z Lipé se stále pohybovali jejich příbuzní, přátelé a řada leníků. Mezi tyto klienty náleželi mimo jiných bratři z Weitmile, hornolužický rod Haugviců, Nosticové, kteří měli pánům z Lipé sloužit jako těžkoodění jezdcí nebo jako purkrabí na jejich hradech.¹⁰²⁶

Po boku pánů z Lipé vystupují další mocní Ronovici, Berkové z Dubé, ale také páni z Vartenberka. Hynek Berka z Dubé (1249-1309) měl významné postavení již na dvoře Václava II. a ani generace jeho synů – Hynek Žák, Půta z Frýdlantu, Hynek Berka z Dubé a Hynáček z Housky – nepostrádala politické ambice. Nejvýše dosáhl Hynek Žák, který byl v letech 1327-1333 olomouckým arcibiskupem, a Hynek Berka mladší (1297-1348), jenž po svých bratrech postupně dědil, čímž rozšiřoval rodový majetek v okolí Bezdězu a Lipé. Mezi lety 1316-1327 byl držitelem Kladska, v letech 1321-1348 pražským purkrabím, ve dvacátých letech opakovaně řídil zemi jako zemský správce, v letech třicátých byl správcem Hlohovska. Vedle Hynka Berky nechyběl u významnějších králových podniků ani jeho synovec Hynek z Náchoda (1316-1353), který od Jana přijal Náchod jako manství, ležící poblíž strategicky významného Kladska.¹⁰²⁷ Z Vartenberků se u Janova dvora uplatňoval Jan z Vartenberka na Děčíně (1304-1316), spojenec Jindřicha z Lipé a dočasně i moravský hejtman, Beneš I. z Vartenberka na Veselí a zejména Vaněk z Vartenberka (1325-1346), který si nejspíše za své válečné a kreditní zásluhy vysloužil úřad nejvyššího číšníka království českého. Válečníkem byl i jeho mladší bratr Beneš I. z Vartenberka a Děčína, který se později věnoval více úřednické dráze a stal se blízkým rádcem Karla IV.¹⁰²⁸

Velký vliv měl na mladého krále a zejména na jeho ženu Vilém Zajíc z Valdeka, syn podkomořího Zbyslava z Třebouně a příslušník rodu Buziců. Kromě Valdeka držel tento obratný kořistník Žebrák, Zbiroh a Rožmitál, navíc se zmocnil i královských hradů Přimdy,

¹⁰²⁶ Heinrich BRUNNER, *Die Herren von Lipa*, Zeitung des Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens 12, 1908, s. 395-432, 13, 1909, s. 196-218, 372-386, 14, 1910, s. 115-146, 309-336, 15, 1911, s. 466-488; Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království*, Časopis Matice moravské 120/2001, s. 5-36, 121/2002, s. 3-32, dělení majetku roku 1346 – RBM IV, s. 652-653, č. 1644, obnova nedělu 1347 – RBM V/1, s. 79-80, č. 140, nové rozdělení majetku 1347 – RBM V/1, s. 94-96, č. 162. Ke klientele pánů z Lipé M. SOVADINA, *Jindřich z Lipé II. Dominium nostrum atque bona nostra*, Časopis Matice moravské 122/2003, s. 36-43.

¹⁰²⁷ J. V. ŠIMÁK, *Kniha o Housce I.*, Praha 1930, s. 27-37; Roman HORKÝ, *Páni z Dubé v severních a východních Čechách do roku 1534*. Diplomová práce oboru historie FF UK Praha 1994. Wenzel HIEKE, *Die Berka von Duba und ihre Besitzungen in Böhmen*, Mittheilungen des Vereines für die Geschichte der Deutschen in Böhmen 24, 1886, 116 – 151; 26, 1887, 51 – 75. A. SEDLÁČEK, *Hraďy V*, s. 9-10.

¹⁰²⁸ Ivana ČORNEJOVÁ, *Děčínská větev pánů z Vartenberka v době předhusitské (1305-1415)*, Z minulosti Děčína a Českolipska 4, 1985, s. 333-356; Ivana RAKOVÁ, *Vývoj pozemkové držby pánů z Vartenberka v letech 1281-1415*, Historická geografie 18, 1979, s. 69-102.

Týřova a Křivoklátu. Jako neklidný soused Zbraslavského kláštera je často zmiňován Petrem Žitavským, který podrobně sledoval jeho životní osudy. Tak víme o jeho soupeření s Jindřichem z Lipé, který se navenek projevil Jindřichovým zjetím a vzpourou Ronovců i střídavým držením úřadu podkomořího a nejvyššího maršálka. Po porážce povstání v Praze roku 1319 se královna a pan Vilém stáhli do ústraní, ale bojovného velmože ještě téhož roku dostihla smrt ve službách Ludvíka Bavora v Dachau u Mnichova.¹⁰²⁹ Vilémovi synové - pražský kanovník Oldřich, Zbyněk a Vilém - se u Janova dvora již tak výrazně neuplatňovali. Z Buziců zde měli své místo ještě Vilémovi bratřenci Oldřich Zajíc ze Žebráku, Janův věřitel v úřadu pražského purkrabího, a jeho bratr Zbyněk Zajíc ze Žebráku, který roku 1335 od krále získal hrad Klapý (pozdější Házmburk) a založil větev pánů z Házmburka.¹⁰³⁰

Velkou osobností Janova dvora byl nesporně Petr I. z Rožmberka, který byl snad největším věřitelem hotovosti lačného krále. Na počátku své politické kariéry se držel stranou zápasu mezi Jindřichem z Lipé a Vilémem z Valdeka, avšak královská rodina si jej získala nabídkou sňatku s vdovou po Václavovi III., Violou Těšínskou. Po vítězství Ronoviců Petr dočasně ztratil úřad nejvyššího komorníka, který převzal po svém otci, avšak posléze ho znovu získal a roku 1347 předal svému synu Joštovi. Petr svoji pozici u dvora vybudoval pomocí obratných půjček, ve spojení se svými Vilémem z Landštejna a Heřmana staršího z Miličina doprovázel krále na sebevzdálenějších cestách a vojenských taženích: na Litvu, k městu Métám či do Tyrol. Petr si počátkem 30. let včas uvědomil, že Janova stálá nepřítomnost ohrožuje prestiž českého království, a spolu s dalšími Janovými dvořany dohodl v Meránu návrat Karla Lucemburského do Čech. Karel se mu za to odvděčil potvrzením v úřadě nejvyššího komorníka a jmenováním hejmanem v Čechách během nepřítomnosti obou Lucemburků roku 1340. Petr z Rožmberka nečerpal své bohatství pouze z podílu na obecné berni, kutnohorské urbuře, z darovaných či zastavených nemovitostí, ale také dal těžit na Českokrumlovsku zlato, které v podobě slitkového kovu zřejmě používal jako platidlo. Král Jan mu roku 1337 některé zlaté doly dal do zástavy, v čemž pokračoval následujícího roku a roku 1341 se pokusil své dluhy přesně určit, neboť se jejich rozsah a rozličné způsoby umořování zjevně vymykaly kontrole královské komory. Obratný Rožmberk budoval panství svého rodu v jižních i západních Čechách (Strašicko), získal do doživotní zástavy pevný hrad Zvíkov, ale i rakouské město Haslach. V závěru svého života († 1347) projevovat svou zbožnost řadou donací, nicméně záhy po smrti Heřmana mladšího z Miličina si na králi vyprosil odumřelé miličinské panství. Od poloviny 30.

¹⁰²⁹ Josef ŠUSTA, *Vilém z Valdeka*, in: *Úvahy a drobné spisy historické Josefa Šusty I.*, Praha 1934, s. 299-313.

¹⁰³⁰ RBM IV, s. 96-97, č. 246. Přehledně o pánech z Valdeka Vladimír RŮŽEK, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka. Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.* (dále citováno jako RŮŽEK), *Sborník archivních prací* 1/38, 1988, s. 213.

let byl Petr každopádně nejlivnějším českým velmožem na Janově dvoře a dobré vztahy udržoval i s Karlem IV.¹⁰³¹

Jako politický spojenec pana Petra vystupuje Vilém z Landštejna, který krále Jana doprovázel po celé Evropě, aniž si ovšem vysloužil některý ze zemských či dvorských úřadů. Kromě jednoho dosti záhadného privilegia, které obdržel spolu s Rožmberkem během kampaně proti Ludvíku Bavorovi, a nepodařené donace pootavských vesnic, které Jan nakonec vrátil břevnovskému klášteru, nevíme o hmatatelných dokladech královské přízně vůči panu Vilémovi. Proto je velice pozoruhodné, že tento Vítkovec roku 1341 odevzdal většinu svého rozsáhlého panství králi a přijal ho lénem. Zdá se, že v této době se pán z Landštejna orientoval spíše na Janova syna Karla, který ho odměnil úřadem podkomořího (1333-1336), moravským hejtmanem, posléze pražským purkrabím (1351-1355).¹⁰³²

Vzestup v královských službách zaznamenal také Závaš z Újezdce, původně královského hradu u Týna nad Vltavou. Jako potomka Hroznaty z Úžic, který byl za útoky proti biskupu Tobiášovi z Bechyně potrestán konfiskací statků, jej k Vítkovcům vázaly tradičně přátelské vztahy. Společně s Petrem z Rožmberka vystupuje roku 1322, poté se aktivně účastní zasedání zemského soudu, kde Rožmberk roku 1324 znovu dosáhl úřadu nejvyššího komorníka. Tento úřad zřejmě bez Petrova odporu převzal pan Závaš (1327-1333), který jej Petrovi opakovaně navracel. Jako nejvyšší komorník obstarával Závaš mimo jiné odhady vsí, které král Petrovi z Rožmberka prodával (např. roku 1345 převzal od krále panství Pacov), přitom však obratně zajistil svým mladším synům církevní obročí. Nejúspěšnější byl v tomto ohledu Jenec z Újezdce, jenž obdržel kanonikáty pražský a vyšehradský, od roku 1354 byl proboštem kostela sv. Kříže ve Vratislavi, od roku 1364 pak předním administrátorem pražského arcibiskupství.¹⁰³³

Také páni z Miličina měli již z doby Závaše z Falkenštejna dobrý poměr vůči Vítkovcům. Pan Vilém z Miličina se tehdy stal podkomořím královny Guty, zatímco jeho syn Heřman, jenž obdržel více méně čestný titul stolníka království českého, se proslavil svými rytířskými činy po boku krále Jana. Za statečnost v bitvě u Mühldorfu od krále obdržel vsi Křepenice a Zvírotice,

¹⁰³¹ Jiří VONDRA, *Petr I. z Rožmberka*, disertace FF UK, Praha 1950. Anna KUBÍKOVÁ, *Petr z Rožmberka a jeho synové*, in: *Českokrumlovsko v době prvních Lucemburků 1310-1380*, Český Krumlov 1996. Michal ERNÉE – Jiří MILITKÝ – Karel NOVÁČEK, *Vítkovci a těžba drahých kovů na Českokrumlovsku. Příspěvek k dějinám středověké metalurgie*, *Mediacvalia archaeologica* 1, 1999, s. 209-233. Zástavy dolů RBM IV, s. 178-179, č. 432, s. 179, č. 433 s. 226-227, č. 575; s. 867-868, č. 2220, podobné vyrovnání představuje též listina RBM IV, s. 99-100, č. 253 z roku 1336.

¹⁰³² RBM IV, s. 127-128, č. 318; RBM III, s. 700-701, č. 1800; přehledně Jiří SPĚVÁČEK, *Meránské úmluvy z roku 1333 a jejich předpoklady (Cesta Karla IV. k moci)*, *Československý časopis historický* 16, č. 2, 1968, 162 – 163. Přehledně RŮŽEK, s. 183-184.

¹⁰³³ A. SEDLÁČEK, *Hrady VII*, s. 213-214; Jiří VONDRA, *Petr I. z Rožmberka*, disertace FF UK, Praha 1950, *passim*.

roku 1325 získal do zástavy kamýckou vilikaci s úřadem lovčího, téhož roku jej panovník poslal se vzkazem do Prus k řádu německých rytířů, kam se ovšem vyrazit již dříve s Petrem z Rožmberka. Právě Rožmberkovi postoupil panství Kamýk syn Heřman mladší, jenž zahynul spolu s Petrovým synem Jindřichem a dalšími českými pány u Kresčaku.¹⁰³⁴ Z miličínského panství, jehož valnou část získal opět Petr z Rožmberka, odkázal pan Heřman 600 kop grošů sestře Kateřině, která se provdala za dalšího Janova spolupracovníka, podkomořího Rousa z Litic. Pro zajímavost lze uvést, že městečko Miličín, jemuž dnes vévodí Rožmberky přestavěný gotický kostel, mělo jako tranzitní bod mezi Prahou a jižními Čechami neobyčejně vysoký počet hostinců, jak to alespoň uvádí nejstarší rožmberský urbář.¹⁰³⁵

Neobyčejně vlivnou pozici u Janova dvora zaujímal pan Oldřich Pluh, uvádějící od počátku 30. let predikát „z Rabštejna“. Podle Augusta Sedláčka byl nejprve hejtmanem na Jindřichově Hradci, později pak přešel do královských služeb. Diplomatičké prameny o tom nevyprávějí zcela jednoznačně: dokládají roku 1329 jako jindřichohradeckého purkrabího pana Ctibora Pluha, zatímco pan Oldřich Pluh je roku 1325 uveden s predikátem „z Hradce“, který zřejmě připomíná, že Oldřich byl roku 1312 prokurátorem vdovy po Oldřichovi z Hradce. Původním sídlem této zpočátku bezvýznamné rodiny byl (Pluhův) Žďár u Kardašovy Řečice, která byla majetkem hradeckých pánů.¹⁰³⁶ Ze služebného postavení se obratný Oldřich brzy vymanil a nastoupil strmou dvorskou kariéru: v letech 1319-1343 působil jako podkomoří, v letech 1325-1338 zastával úřad zemského sudího, roku 1322 byl purkrabím na Křivoklátě (kde střežil Janova šestiletého syna Václava) a roku 1323 je poprvé a naposledy uveden jako hofmistr. Počátkem 30. let získal Rabštejn a od prosince 1331 působil v Čechách jako zemský správce, aniž by se vzdal svých předchozích úřadů. Jízlivá poznámka zbraslavského kronikáře poukazuje na Pluhův nízký původ i na nepořádek a bezprávi v Čechách, jímž se doba Pluhovy správy prý podobá době Přemysla Oráče.¹⁰³⁷ Koncentrace moci v Pluhových rukou jistě popouzela příslušníky starobylých panských rodů, kteří se rozhodli prosadit návrat dědice českého trůnu Karla. Ten po svém nástupu fakticky převzal Oldřichovu funkci a možná od něj vykoupil ze zástavy hrady Preitenstein a Křivoklát.¹⁰³⁸ Oldřichova kariéru nyní ohrozili muži, kteří si Karla

¹⁰³⁴ Petr z Rožmberka roku 1347 zřídil za oba padlé hrdiny ve vyšebrodském klášteře záduší - RBM V/1, s. 44-45, č. 90.

¹⁰³⁵ Ottův slovník naučný, 17, s. 344 (z Miličína); RBM V/3, s. 420-421, č. 788; Josef TRUHLÁŘ (ed.), *Urbář zboží rožmberského z roku 1379*, Praha 1880, s. 49; *Ibidem sunt XXXVI taberne, qui minui non possunt, sive braxent vel non braxent, ...Ibidem sunt VI thaberne, quas habet plebanus...*; srov. tamtéž s. V; RŮŽEK, s. 237.

¹⁰³⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIII*, s. 138; RBM III, s. 626, č. 1600, s. 32-33, č. 76; *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae a. MDXLI igne consumptarum. vol. 1 (1287 - 1380)*, ed. Josef EMLER, Pragae 1870, s. 407.

¹⁰³⁷ FRB IV, s. 312.

¹⁰³⁸ A. SEDLÁČEK, *Hrady VIII*, s. 18. V případě Preitensteina se jedná o domněnku, která vychází z Karlova výčtu vykoupěných hradů a blízkosti Preitensteina a Rabštejna.

z Merána přivedli. Od roku 1343 je pak Rabštejnův vliv v úpadku. Oldřichovi synové, z nichž Tammo se stal pražským kanovníkem, se - neznámo kdy - dostali s Karlem IV. do blíže neurčeného sporu. Karel IV. je roku 1358 vzal na milost, avšak museli mu prodat Rabštejn a další své statky. Po několika desítkách let se u dvora Václava IV. se objevuje Hycík Pflug, tak strmou dvorskou kariéru však už nezopakoval.¹⁰³⁹

Těma z Koldic (1303-1340) byl příslušníkem rodu říšských ministeriálů, jejíž sídelní hrad, ležící jihovýchodně od Lipska, byl říšským lénem. Koldicové patřili od 12. století k nejmocnějším rodinám v oblasti Míšeňska a Plíseňska a římský král Ludvík Bavor jim udělil mincovní právo, patrně s ohledem na vlastní těžbu stříbra. Těma (I.) trávil své mládí, tak jako řada dalších říšských šlechticů, u dvora knížete Boleslava Lehnického, kam se zařadil i sňatkem s dcerou Jana Sambora ze Schildberka. Roku 1315 vytáhl Boleslav na pomoc králi Janovi proti Ronovicům, avšak v Čechách je roku 1316 doložen jen Sambor, zatímco Těma je v Praze doložen poprvé v červenci 1318, kdy s Boleslavem a se svým tchánem svědčí na lenním reversu Mikuláše Opavského.¹⁰⁴⁰ Pro navázání vztahu s českým králem bylo významné Janovo střetnutí s Jindřichem Javorským o dědictví po Waldemaru Askánském – Budyšínsko a Zhořelecko. Zdá se, že Těma spolu s Otou z Bergova včas přiklonili k českému králi, jemuž poskytli „část svých hradů“ a své služby přes varování Jindřicha Javorského.¹⁰⁴¹ Pan z Koldic se stal Janovou spojkou k Wettinům a v Čechách od něj přijal lénem hrad Krupku s městem a cínovými doly. Není vyloučeno, že se podílel na verbování míšeňských žoldnéřů (k nimž se zařadil např. Půta z Ilburka), které český král využíval při svých kampaních jako posádky v Rakousku.¹⁰⁴² Těma se stal trvalým společníkem a důvěrníkem krále Jana, který s jeho listy putoval do Avignonu či pendloval roku 1331 mezi Itálií a Čechami. Neztratil vliv ani po příchodu mladého Karla do Čech. Naopak, Těmův syn Těma (II.) (1338-1383) se zařadil k nejdůležitějším mužům Karlova dvora.¹⁰⁴³

Dalším říšským rodem, který se v Čechách rychle etabloval, jsou páni z Bergova, jedna z větví durynských pánů z Lobdaburku, kteří původně sídlili na hradě Berga u Weidy. Ota (X.) z Bergova (1297-1345) se podle Pulkavovy kroniky měl roku 1310 stát manželem Elišky

¹⁰³⁹ RŮŽEK, s. 214.

¹⁰⁴⁰ Denko ČUMLIVSKÝ, První dvě generace pánů z Koldic usedlé v Čechách a jejich činnost. Těma (I.) z Koldic – 1303 až Těma (II.) z Koldic – 1383, diplomová práce FF UK, Praha 1974. RBM III, s. 186-187, č. 454.

¹⁰⁴¹ *Codex diplomaticus Lusatiae superioris*, I. Band, hrsg. von Gustav KÖHLER, Goerlitz 1856 (2. vyd.), s. 99-100, č. 72. Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 302.

¹⁰⁴² *Über Formelbücher zunächst in Bezug auf Böhmisches Geschichte I*, ed. František PALACKÝ, Prag 1842, s. 354d; MGH Scriptorum IX, *Annales Zwettlenses*, s. 681-2, k roku 1336.

¹⁰⁴³ RŮŽEK, s. 197-199; Ottův slovník naučný, 14, s. 541-542 (z Koldic).

Přemyslovny, aby tak Jindřich Korutanský zabránil jejímu sňatku s Lucemburky.¹⁰⁴⁴ Zdá se proto, že do českého prostředí pronikl díky míšeňské vojenské pomoci Jindřichovi Korutanskému, není však vyloučeno, že tomu napomohl sňatek s Markétou, dcerou Albrechta ze Žeberka (Seebergu), pána na Bílině.¹⁰⁴⁵ Podle Augusta Sedláčka Ota vyženil Bílinu a Žeberk roku 1322, ale už roku 1319 byl držitelem zboží trmického a hradu Kyšperka.¹⁰⁴⁶ Další državy páni z Bergova získávali na obou stranách Krušných hor, ale také v Budyšínsku, Durynsku a Osterlandu, zástavně získali i jihočeskou Telč.¹⁰⁴⁷ Sledování konkrétních činů Oty z Bergova komplikuje skutečnost, že v listinách občas vystupuje jeho stejnojmenný mladší bratr (1298-1350), přičemž není jasné ani sňatkové spojení jednoho z nich s Anežkou z Vartenberka (1325). V roce 1317 se postavil na stranu Jindřicha z Lipé a ostatních šlechticů proti králi, ale poté se s ním smířil a hrady Starý a Nový Žeberk spolu s Bílinou od něj přijal lénem.¹⁰⁴⁸ Ota starší sledoval královy kroky do Litvy, Mét, Norimberka, jel roku 1333 do Merána, roku 1331 byl Janem vyslán spolu s Poppem z Kökeritz na pomoc řádu německých rytířů, který byl napaden Vladislavem Lokýtkem. Ukazuje se, že kariéra Otů z Bergova byla spíše spjata s králem Janem, neboť od Karla Lucemburského se žádného daru či výsady nedočkali a po roce 1346 se ve svědečných řadách listin už neobjevují. Výrazněji vystupují páni z Bergova do popředí až za Václava IV.

Určitým doplňkem přehledu nejvýznamnějších dvořanů může být nástin jejich příbuzenských vazeb. Je vcelku přirozené, že hrály svou roli při obsazování významných postů v zemské administrativě i u dvora, na počátku Janovy vlády také při tvoření „panských kotéří“ a krátkodobých účelových aliancí. Tehdy vystoupili jako nejpevnější rodový svaz (rozrod) Ronovci, kteří hráli u dvora prim až do konce 20. let 14. století. Jindřich starší z Lipé, byl zpřízněný s Janem z Klingenberka a Hynkem Berkou z Dubé, k jeho spojencům patřili Oldřich Pluh a Jan z Vartemberka, zatímco Hynek Berka měl určitou příbuzenskou vazbu na Albrechta ze Žeberka a Albrechta z Dubé a Liběšic. Příbuzensky motivované aliance vznikly roku 1315 kolem Petra z Rožmberka, jehož švagry byli Bavor III. ze Strakonice, Beneš z Michalovic, určité příbuzenské vazby ho pojily s Vilémem z Landštejna a s Vartemberky. Lze říci, že právě spolek kolem Petra z Rožmberka a Viléma z Landštejna se začal ve 30. letech 14. století u dvora

¹⁰⁴⁴ Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 106, pozn. č. 2.

¹⁰⁴⁵ Ottův slovník naučný, 3, s. 806-807 (z Bergova), Karl BEER, *Albert von Seeberg. Eine Gestalt aus dem Kolonisationszeitalter des Sudetenlandes*, Bohemia 3, 1963, s. 169, příbuzenství s Berky z Dubé s. 154. Hans GROSSKOPF, *Die Herren von Lobdaburg bei Jena. Ein thüringisch-osterländisches Dynasten Geschlecht vom 12. zum 15. Jahrhundert*, Neustadt a. d. Orla 1929, s. 40-71, 152-155.

¹⁰⁴⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady XIV*, s. 213; RŮŽEK, s. 193.

¹⁰⁴⁷ GROSSKOPF, cit. dílo, s. 152-155 a mapové přílohy; Fr. PALACKÝ, *Über Formelbücher zunächst in Bezug auf Böhmisches Geschichte I*, s. 340-341, č. 141 (Telč získána kolem roku 1315).

¹⁰⁴⁸ RBM III, s. 519, č. 1330, s. 522, č. 1336.

výrazněji prosazovat vůči přátelům a příbuzným Ronovců. Nikdy však mezi nimi nedošlo ke konfrontaci, zejména proto, že i mezi oběma skupinami existovaly příbuzenské a přátelské vazby.

Ronovci

Jindřich starší z Lipé	tchán Jana z Klingenberka, bratranec Hynka Berky a Albrechta z Frýdlantu a Liběšic
Hynek Berka z Dubé	bratr Hynka Žáka z Dubé, strýc Hajmana z Dubé a Náchoda
Hajman z Dubé a Náchoda	synovec Hynka Berky z Dubé, bratr Hynka Hlaváče z Dubé
Albrecht z Frýdlantu a Liběšic	bratranec Hynka Berky z Dubé
Hynek ze Žleb	zeť Viléma z Landštejna

Vítkovci

Petr z Rožmberka	švagr Beneše z Michalovic, Bavora III. ze Strakonice, Voka II. z Kravař nebo Jana z Kravař a Plumlova
Vilém z Landštejna	synovec Petra z Rožmberka, tchán Hynka ze Žlebů a Lichtemburka

Markvartici

Jan z Vartemberka	tchán Oty staršího z Bergova ¹⁰⁴⁹
Beneš I. z Děčína a Vartemberka	zeť Mikuláše z Potštejna ¹⁰⁵⁰
Beneš z Michalovic	švagr Petra I. z Rožmberka, tchán Bočka III. z Perneku (Dolní Rakousy) ¹⁰⁵¹
Jan z Michalovic	zeť Jana I. z Capellen (Horní Rakousy), synovec Petra I. z Rožmberka

Buzici

Vilém Zajíc z Valdeka	bratranec Oldřicha Zajíce ze Žebráku, od roku 1318 příbuzný sňatkem svého dítěte s Albrechtem ze Žeberka ¹⁰⁵²
Zbyněk ze Žebráku a Házmburka	zeť Viléma z Landštejna
Oldřich ze Žebráku a Zbiroha	bratr Zbyňka ze Žebráku a Zbiroha

¹⁰⁴⁹ Ivana ČORNEJOVÁ, *Děčínská větev pánů z Vartenberka v době předhusitské (1305-1415)*, in: *Z minulosti Děčína a Českolipska* 4, 1985, s. 337.

¹⁰⁵⁰ Tamtéž, s. 338.

¹⁰⁵¹ J. M. KLIMESCH, *Die Herren von Michelsberg als Besitzer von Weleschin*, in: *MVGDB XXII*, 1884, s. 198.

¹⁰⁵² FRB IV, s. 245.

Albrecht ze Žeberka	syn paní z Dubé, tchán Oty mladšího z Bergova, strýc
Albrechta purkrabiho z Lizniku, od roku 1318 příbuzný Viléma Zajíce z Valdeka	
Heřman starší z Miličina	příbuzný Petra I. z Rožmberka ze strany matky (Alžběty z Dobrušky)
Heřman mladší z Miličina	švagr Růse z Litic
Záviš z Robného a Újezdce	strýc Beneše a Jana z Choustníka
Ota starší z Bergova	zeť Jana z Vartemberka ¹⁰⁵³
Ota mladší z Bergova	zeť Albrechta ze Žeberka ¹⁰⁵⁴
Těma z Koldic	zeť Jana Sambora ze Schildberka
Jan z Klingenberka	zeť Jindřicha st. z Lipé ¹⁰⁵⁵
Bavor III. ze Strakonic	vnuk Přemysla Otakara II., švagr Petra I. z Rožmberka
Vilém ze Strakonic	švagr Albrechta ze Šternberka
Vok I. z Kravař	vnuk Přemysla Otakara II.
Mikuláš z Potštejna	zeť Jindřicha staršího z Lipé

Kromě osob, o nichž jsem zde promluvil podrobněji, lze přiřadit k Janovu dvoru ještě další šlechtice. Kritérií je samozřejmě více: dvorské a zemské úřady - Bernard z Cimburka jako mečonoš, Štěpán z Tetína jako zemský písař, Rous z Litic jako podkomoří a správce Chebska - válečné zásluhy Jana z Michalovic, pánů z Egerberka a pánů z Klingenberka, kteří byli odměněni úřadem nejvyššího lovčího na Moravě, nebo funkce kreditní, vše opět provázané příbuzenskými vztahy.¹⁰⁵⁶ Po roce 1333 se vytváří dvůr mladého Karla, kam se přiřazují dosavadní dvořané krále Jana (Vilém z Landštejna, páni z Klingenberka, páni z Lipé, Štěpán z Tetína), ale objevují se zde i nové tváře, často z moravského prostředí (Boček z Kunštátu, Smil z Bítova, dvorský sudí Jenec z Grünberka, Karlův hofmistr Bernard mladší z Cimburka), ale i z Čech (komorník Bušek z Velhartic, hofmistr Hugo z Dornštejna).¹⁰⁵⁷

¹⁰⁵³ RBM III, s. 444, č. 1138.

¹⁰⁵⁴ *Ottův slovník naučný*, díl III., s. 806.

¹⁰⁵⁵ Wendelin TOISCHNER, *Zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur in Böhmen IV.*, in: *MVGDB* 30, 1892, s. 389-392.

¹⁰⁵⁶ Štěpán z Tetína (†1338/40) byl kupříkladu nejspíše nevlastním bratrem Jana Volka, jenž byl nemanželským synem Václava II. a blízkým příbuzným a důvěrníkem Elišky Přemyslovny, srov. Marek STARÝ, *Zemský písař Štěpán z Tetína, jeho původ a potomstvo*, *Heraldické listy* 3-4, 1999, s. 27-37.

¹⁰⁵⁷ Určitou představu o Karlově doprovodu ve 30. a 40. letech skýtají Karlovy cestovní účty z Korutan a Tyrolska - Ludwig SCHÖNACH, *Archivalische Studien zur Jugendgeschichte Kaiser Karls IV.*, *Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen* 43, 1905, s. 253-292.

IV. 3. Tzv. užší dvůr

Následující text představí dvorské a zemské úředníky, kteří se podíleli na správě dvora a administraci Českého království.¹⁰⁵⁸ Pokusím se také přiblížit tzv. užší dvůr, tedy služebnictvo, čeled' (*familia*) a další osoby, které pečovali o blaho krále a jeho nejbližších. Především, že v tomto přehledu jsem nechtěl vyčerpávajícím způsobem charakterizovat jednotlivé úředníky nebo jejich úřady, které by si často zasloužily samostatné studie. Pojetí úřadu (*officium*) je ve středověku samozřejmě jiné než ve starověku nebo v době rozvinuté byrokracie. Skrývá se v něm složka funkční (*auctoritas, iurisdictio*), požitková (*redditus*) a prestižní (*honor*), výrazná zejména při dvorských slavnostech.¹⁰⁵⁹ Zisk úřadu většinou také není východiskem dvorské služby, spíše jejím důsledkem. Vzhledem k fragmentárnosti pramenů dokážeme částečně postihnout zpravidla jen funkční či prestižní složku úřadu, zatímco o důchodech a hmotných výhodách z úřadů toho víme velmi málo.¹⁰⁶⁰

Hofmistr krále

Hofmistr je představeným tzv. užšího dvora. Jeho hlavní funkcí byl dozor nad dvorskou čeledí, ale i péče o stálé dvořany a o hosty. U českého královského dvora je prvně doložen roku 1269.¹⁰⁶¹ Za krále Václava II. je úřad doložen pouze roku 1283, kdy ho drží Purkart z Janovic. Ve Zbraslavské kronice je hofmistr několikrát zmíněn, např. v situaci, kdy královny hosty zaopatřuje vším potřebným.¹⁰⁶² Na jiném místě je pojem *magister curie* opsán výrazy *prepositus et magister familie*.¹⁰⁶³ Někdy je za hofmistra pokládán i Závíš z Falkenštejna, označený ve zbraslavské kronice jako *dispensator curie*.¹⁰⁶⁴ Úřad existoval i za Jindřicha Korutanského (roku 1308 ho drží Albrecht z Lomnice) a byl přirozeně obnoven také králem Janem. Prvně je

¹⁰⁵⁸ O soupis úředníků se pokusil již František PALACKÝ, *Přehled současný nejvyšších důstojníků a úředníků zemských i dvorských ve království českém, od nejstarších časů až do nynějška* (doplněno J. Charvátém), in: Dílo Františka Palackého, sv. I., ed. Jaroslav CHARVÁT, Praha 1941. Pokud nebude možné opřít se o prameny, odkazují v dalších textu na Palackého a Charvátův seznam.

¹⁰⁵⁹ Vycházím z pojetí Ernsta SCHUBERTA, *Erz- und Erbämter am hoch- und spätmittelalterlichen Königshof*, in: *Deutscher Königshof, Hoftag und Reichstag im späteren Mittelalter* (Vorträge und Forschungen, Bad 48), ed. Peter Moraw, Stuttgart 2002, s. 212-213.

¹⁰⁶⁰ Cenné, nicméně zlomkovité údaje o nemovitém vybavení dvorských a zemských úřadů shromáždil Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy - díl I.*, Praha 1892 (2. vyd.), s. 361-362.

¹⁰⁶¹ Werner RÖSENER, *Hofämter an mittelalterlichen Fürstenhöfen*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 45, 1989, s. 512-513, 531-532, 535; Gerhard SEELIGER, *Das deutsche Hofmeisteramt im späten Mittelalter. Eine Verwaltungsgeschichtliche Untersuchung*, Innsbruck 1885; Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989, s. 72.

¹⁰⁶² FRB IV, s. 63: *...a quo suscepti hilariter magistro curie regalis, qui eis de necessariis habunde provideat, commendantur.*

¹⁰⁶³ FRB IV, s. 38: *...alterum vero toti familie sue prefecit prepositum et magistrum.*

¹⁰⁶⁴ FRB IV, s. 28: *Zawissius autem contra se insurgentem parvipendens infamiam, ut prius universa disposuit et regie dispensator curie pro suo arbitrio singula ordinavit.*

jako Janův hofmistr doložen roku 1313 hrabě **Jindřich z Weilnau**.¹⁰⁶⁵ Král se tehdy se svým dvorem chystal do Itálie a Jindřichovi slíbil náhradu za případné škody.¹⁰⁶⁶ V dubnu 1315, když byli Janovi cizí dvořané nahrazováni domácí šlechtou, Jindřicha nahradil **Ota z Mimoně** (*de Nymans*).¹⁰⁶⁷ Šlo o muže, který už jen vzhledem k sousedství statků Mimoň a Česká Lípa měl patrně úzký vztah na Jindřicha staršího z Lipé. Jako prostředník Ota působí v srpnu 1322 při vyjednávání královského dvora s uprchlým Janem Volkem.¹⁰⁶⁸ Naposledy je doložen kolem roku 1330 jako držitel vsi Pokratice na Litoměřicku.¹⁰⁶⁹ Tehdy však byl hofmistrem již Oldřich Pluh. Ten je poprvé a naposled jako hofmistr zmíněn roku 1323.¹⁰⁷⁰ Poté následuje časová lakuna až do roku období 1342-1346, kdy je v úřadu doložen Lucemburčan **Dietrich z Hüncheringen**.¹⁰⁷¹ Jde o věrného průvodce krále Jana, s nímž byl roku 1340 ve Francii, od června 1341 do února 1342 v Praze, ale i v srpnu 1345, po Janově tažení proti králi Kazimírovi. Společně s Huwartem z Elter a Fridrichem z Daunu opatroval roku 1343 králi v Čechách peníze.¹⁰⁷² O ceremoniální funkci hofmistrů krále Jana nemáme zpráv.

Hofmistr královny

O hofmistrovi královny Elišky Přemyslovny jsem našel jen jedinou zmínku. V dubnu roku 1318 král Jan zastavil hofmistru **Mikulášovi** za dluh 50 kop grošů plat 5 hřiven ve dvoře Hradiště, patřícímu ke královské komoře, až do zaplacení dotyčného dluhu.¹⁰⁷³ Lze předpokládat, že hofmistra měla i králova druhá manželka, ačkoli jeho jméno neznáme. Je zřejmé, že o dvorské úředníky královen by bylo možné v textu oddělovat od úředníků krále. Vzhledem k předpokládané funkční jednotě úřadů a mizivém množství zpráv o dvorských úřednících Janových manželek od toho v dalším textu upouštím. Za zmínku stojí, že Konrád z Megenbergu u modelového dvora panovnice předpokládá hofmistrovou (*magistra curie*).¹⁰⁷⁴

¹⁰⁶⁵ MGH, Legum sectio IV. Constitutiones et acta publica IV/2, s. 1142, č. 1147 (1313, 7, 10, Praha).

¹⁰⁶⁶ Jindřich II. z Weilnau pocházel z vedlejší linie rodu z Diezu, se statky ve Wiesbadensku a Wetterau, s úzkou vazbou na mohučské arcibiskupství. Byl také synovcem Jindřicha z Weilnau, opata fuldského, který s králem Janem přijel roku 1310 do Čech, srov. Walther MÖLLER, *Stammtafeln westdeutscher Adelsgeschlechter im Mittelalter*, Bd. I – IV, Darmstadt 1995-1996 (2. vyd.), s. 218.

¹⁰⁶⁷ RBM III, s. 106, č. 259 (1315, 5, 11, Praha).

¹⁰⁶⁸ RBM III, s. 320, č. 793 (1322, 8, 22, Praha).

¹⁰⁶⁹ RBM IV, s. 796-797, č. 2038 (1330, cc. 29. 4., Litoměřice), k rodu srov. Tomasz JUREK, *Obce rycerstwo...*, s. 259-260 a Dana MALÁ, *Skladba pražského dvora za vlády Václava II.*, s. 116.

¹⁰⁷⁰ RBM III, s. 358, č. 915 (1323, 9, 28, Praha), Oldřich Pluh, *magister curie nostre*.

¹⁰⁷¹ *Summa Gerhardi*, s. 232, č. 194.

¹⁰⁷² REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 886-888.

¹⁰⁷³ RBM III, s. 177, č. 435 (1318, 4, 8, Lohet).

¹⁰⁷⁴ Zdůraznil to Werner RÖSENER, *Hofämter an mittelalterlichen Fürstenhöfen*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 45, 1989, s. 512.

Dispensator curie

Obtížně určitelnou hospodářskou funkci, související snad s úřadem hofmistra, měl dispensator curie.¹⁰⁷⁵ Je doložen pouze roku 1325 v osobě **Bohuslava z Letkova** (na Plzeňsku).¹⁰⁷⁶ Král Jan tehdy udělil Bohuslavovi z Letkova „kvůli jeho věrným každodenním službám“ zboží, které Bohuslav dosud držel lénem, jako svobodné. Připomínám, že *dispensator curie* působil i u dvora Karla IV.¹⁰⁷⁷

Písař dvora

Písař dvora byl nejspíše osobou, která písemně zaznamenávala úkony prováděné hofmistrem. Jako *notarius curie* je roku 1325 zmíněn **Jan z Kamenice (Kemnytz)**, jenž prodává 6 lánů pole ve vsi Hostivice mistru kuchyně Gottfriedovi a jeho bratru Ojířovi. Král tento prodej potvrzuje.¹⁰⁷⁸ Své dvorské písaře (*notarii curie*) Alberta a Fridricha měl také markrabě Karel na cestě do Tyrol. Za zmínku stojí ještě úřad písařů pokladu (*notarii thesauri*), který je zmíněn v letech 1339 a 1341.¹⁰⁷⁹ Pokud tato funkce nesouvisí s fungováním královské komory (známe komorního písaře Herborda), je to snad náznak králova hromadění klenotů a dalších cenností. Víme o něm u Václava IV., ale u krále Jana bychom ho, vzhledem k jeho pověstné štedrosti, nepředpokládali.

Maršálek

Úřad maršálka, původně správce knížecích stájí, je doložen na českém panovnickém dvoře již v 1. polovině 12. století. Tento úřad se postupně změnil v čestnou hodnost, od roku 1308 dědičnou v rodě pánů z Lipé.¹⁰⁸⁰ Nejprve tedy pár slov k tomuto čestnému úřadu.

Nejvyšší maršálek

Titul nejvyššího maršálka (*supremus mareschalcus*) užíval vždy nejstarší člen rodu z Lipé. Po smrti Jindřicha staršího z Lipé (1329) tedy titul užíval syn Jindřich (poprvé 1330¹⁰⁸¹) a po smrti

¹⁰⁷⁵ Srov. FRB IV, s. 28, kde je jako *dispensator curie* označen Závíš z Falkenštejna; Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 24, pozn. 46 tvrdí, že pojem *dispensator* byl synonymem titulu *villicus*, což dokládá na příkladu z let 1218 a 1219.

¹⁰⁷⁶ RBM IV, s. 838, č. 2150 (1325, 5, 1, Praha). V Letkově drželi své statky lénem i ostatní služebníci královského dvora.

¹⁰⁷⁷ Srov. *Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum. Slovník středověké latiny v českých zemích*, díl II (D-H), s. 201.

¹⁰⁷⁸ RBM III, s. 415-416, č. 1075 (1325, 4, 19, Praha).

¹⁰⁷⁹ Ludwig SCHÖNACH, *Archivalische Studien*, s. 267. Písař pokladu Heřman in: RBM IV, s. 285, č. 737, písař pokladu Jindřich *ibid.*, s. 378, č. 944.

¹⁰⁸⁰ Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989, s. 39, 55-56.

¹⁰⁸¹ RBM III, s. 632, č. 1614.

Jindřicha mladšího (asi 1337 až 1339) převzali tento čestný úřad jeho bratři Jan¹⁰⁸² a potom Pertold z Lipé, zesnulý někdy na podzim roku 1347.¹⁰⁸³ Dnes již nevíme, jaké důchody a požitky nejvyšším maršálkům náležely. Výkon úřadu se omezoval na dvorské slavnosti, při kterých nejvyšší maršálek určoval zasedací pořádek při hostinách nebo ceremobiálně přinášel oves pro panovníkovy koně.¹⁰⁸⁴ Není bez zajímavosti, že také v Lucembursku existoval dědičný úřad maršálka hrabství (*marescalcus comitatus Lucemburgensis*), který od roku 1224 drželi lénem páni z Daunu. Od poloviny 14. století se zde úřední označení stalo součástí jména rodu, takže z Lucemburska známe maršálka z Daunu, příp. maršálka z Densbornu.¹⁰⁸⁵

Maršálek (dvorský)

Skutečná starost o ustájení a zaopatření koní, ale také o ubytování dvora na cestách měl maršálek, někdy označovaný jako dvorský. Tento hodnostář se staral také o hosty, od přípravy audiencí po jejich materiální zabezpečení.¹⁰⁸⁶ První zmínku o takové osobě u Janova dvora přinesl Petr Žitavský, kterého maršálek **Herlin** informoval o Janově moravském tažení roku 1312.¹⁰⁸⁷ Jména maršálka naznačuje, že nemuselo jít o českého šlechtice. Vzhledem k Janově rostoucí mobilitě po roce 1320 rostl také význam maršálka. Král funkci dvorského maršálka svěřil panu **Konrádovi ze Schleiden**, který krále v letech 1322-1342 skutečně neustále doprovázel. Pan Konrád také opakovaně přebíral ručení za kredit svého pána ve prospěch lucemburského hrabství, podílel se na smlouvách s teritoriálními sousedy Lucemburska, dohlížel na přebírání nových lén hraběcími vazaly a na vyplácení peněžních lén. Jeho služby králi Janovi byly tedy takřka všestranné.¹⁰⁸⁸ Ve funkci maršálka Konráda nejpozději roku 1338 vystřídal **Huwart I. z Elter (Autel)**.¹⁰⁸⁹ Společně s Fridrichem z Daunu a hofmistrem Dietrichem z Hüncheringen byl krále roku 1343 vyslán do Čech, aby provedl zúčtování králových dluhů se správci urbury a mince a zajistil Janovi další příjmy. Roku 1344 Huwartovi, který ještě pobýval v Čechách, král zapsal příjmy z papežského desátku vybraného na Moravě. Huwart krále v letech 1338-1346 stabilně doprovázel a byl jím i nadále pověřován vyřizováním finančních záležitostí.¹⁰⁹⁰

¹⁰⁸² Jan z Lipé jako nejvyšší maršálek v družině markraběte Karla: RBM IV, s. 804, č. 2058 (1337, 6, 9, Innsbruck).

¹⁰⁸³ Vyšehradský probošt a nejvyšší maršálek Pertold z Lipé doložen in: RBM IV, s. 312, č. 794 (1340, 6, 24, Moravský Krumlov). K bratřím z Lipé srovnej naposledy Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království*, in: Časopis Matice moravské 120/2001, s. 5-36, 121/2002, s. 21-24.

¹⁰⁸⁴ Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 505.

¹⁰⁸⁵ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 656-658.

¹⁰⁸⁶ Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, s. 505.

¹⁰⁸⁷ FRB IV, s. 179: ... *sicut michi Herlinus, marschalcus regis, retulit...*

¹⁰⁸⁸ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 682-683.

¹⁰⁸⁹ RBM IV, s. 222, č. 563 (1338, 5, 24, Lucemburk).

¹⁰⁹⁰ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 818-819, srov. *Jacobi* s. 29, č. 65, 66.

Stolník

Stolník (*dapifer, spiserius, spisarius*) při dvorských slavnostech řídil servírování na stůl a uděloval příkazy pomocným služebníkům, zejména kráječům.¹⁰⁹¹ Úřad stolníka, poměrně často zmiňovaný v 2. polovině 13. století, je pro vládu krále Jana doložen vzácněji. Roku 1318 při slavnostním udělení Opavska lénem vévodovi Mikulášovi je přítomen stolník (*dapifer*) **Heřman starší z Miličina**.¹⁰⁹² Šlo o muže, který králi poskytoval vojenskou pomoc (např. 1322 u Mühlendorfu), působil i jako králův posel, avšak titul stolníka pravidelně neužíval.¹⁰⁹³ Po jeho smrti (před rokem 1326¹⁰⁹⁴) se stolníkem (*spiserius*) stal **Vojslav z Letkova** a po něm jeho syn **Oldřich**. Oldřich roku 1339 dostal od krále povolení své zboží v Letkově na Plzeňsku zcizovat, avšak pod podmínkou, že za ně opatří jiné stejně hodnotné statky, které budou v jeho rodině nadále vázány k úřadu stolníka.¹⁰⁹⁵ V Letkově byly ovšem zajištěny nezbytné důchody i jiným úředníkům královského dvora (připomínám dispensátora curie Bohuslava z Letkova), podobně i v Kuromrtvicích se číšník dělil o poddané s nejvyšším komorníkem.¹⁰⁹⁶ Jménem známe také stolníka královny Elišky **Hrozka z Hoholic**, kterého královna nedlouho před svou smrtí podarovala částí vsi Doubravčice. Král Jan donaci roku 1331 potvrdil s podmínkou, že Hrozek a jeho dědici budou na základě této državy českým královnám sloužit jako stolníci i nadále.¹⁰⁹⁷

Číšník

Číšník (*pincerna*) byl pověřen opatřením, skladováním, případně úpravou nápojů pro dvorskou společnost.¹⁰⁹⁸ Při hostině se staral o přísun a podávání nápojů. Ve 14. století se setkáváme s dědičným číšnictvím a na druhé straně s číšníky, kteří fakticky plnili uvedené úkoly.

¹⁰⁹¹ Werner RÖSENER, *Hofämter an mittelalterlichen Fürstenhöfen*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 45, 1989, s. 497, 513.

¹⁰⁹² RBM III, s. 186-187, č. 454 (1318, 7, 3, Praha).

¹⁰⁹³ Ottův slovník naučný XVII, s. 344, heslo „z Miličina“.

¹⁰⁹⁴ *Terminus ad quem* dokládá listina in: RBM III, s. 460, č. 1186 (1326, 2, 27, Lucemburk).

¹⁰⁹⁵ RBM IV, s. 283, č. 730, 1339, 8, 20, Budyšín).

¹⁰⁹⁶ Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy - díl I.*, Praha 1892 (2. vyd.), s. 361-362. Tomek zde ovšem k úřadu stolníka přičleňuje mensální statky v Nuslích a Křečhoři, což nemusí odpovídat skutečnosti.

¹⁰⁹⁷ RBM III, s. 707, č. 1813 (1331, 8, 25, Domažlice); závazek další služby je formulován následovně: *volentes, vt idem Hrozko et sui heredes de eadem villa Dubraucicz familiares et servitores reginarum Boemie sint inantea et eciam nuncupentur.*

¹⁰⁹⁸ Cennou ukázkou toho, jak vypadala ochutnávka a nákup vína nejmenovaného královského číšníka roku 1345 v Brně, podávají *Knihy počtů města Brna z let 1343. 1365*, ed. Bedřich MENDL, Brno 1935, s. 30: *pincerna regis primo emerat unum vas australicum pro rege apud Ottilinum de Modricz, de quo recepit ad sex urnas, et postea dixit, quia vinum non valeret, et emit vas predictum pro 10 ½ mar., et pro primis sex urnis civitas solvit 3 sex.*

Nejvyšší číšník

Jako prostý číšník (*pincerna*) je v červenci roku 1318 zmíněn pan Beneš II. z Vartemberka.¹⁰⁹⁹ Během lenního slibu Mikuláše II. Opavského, který tehdy proběhl, šlo patrně o ceremoniální úkol pana Beneše při hostině. Jeho otec Beneš I. byl číšníkem již roku 1283.¹¹⁰⁰ V květnu 1337 získal Vaněk z Vartemberka pro svůj rod dědičně úřad nejvyššího číšníka spolu s konfirmací důchodů a práv plynoucích z tohoto úřadu. Nejvyšším číšníkům náležel poplatek z každé krčmy a hospody, navíc clo v Mladé Boleslavi, Soběnicích (u Litoměřic), Kněžmostě (u Mnichova Hradiště) a v Čáslavi, dvě vesnice: Postřižín (u Kralup nad Vltavou) a Kozárovice (u Mělníka). Číšník dával povolení ke zřizování nových krčem a krčmáři či prodavači vína mu měli být poslušni. Číšnický úřad měl po Vaňkově smrti připadnout vždy seniorovi rodu, což se také dělo.¹¹⁰¹

Číšník (dvorský)

Méně práv a více každodenních úkolů ohledně nápojů pro dvůr příslušelo dvorskému číšníkovi. Poprvé je v tomto úřadě za Janovy vlády roku 1318 doložen jinak neznámý **Oldřich z Kessingu**, jemuž dal král za 200 hř. gr. do zástavy vesnice Vomice a Bukovany.¹¹⁰² Snad to byla forma odměny za půjčku, mohl to však být i plat za dosavadní služby. Obě vesnice ze zástavy vyplatil Alžběta Rejčka a v dubnu 1327 věnovala starobrněnským cisterciáčkám.¹¹⁰³ Oldřich si však vlastnictví těchto vesnic nechal potvrdit princem Karlem krátce po jeho příjezdu do Čech v lednu 1334.¹¹⁰⁴ Po Oldřichově odchodu od dvora se Janovým číšníkem stal pražským měšťan **Jindřich Šváb** (*Swevus, Swevi*), jenž byl přísežným a roku 1337 i staroměstským purkmistrem.¹¹⁰⁵ Král roku 1341 Jindřichu Švábovi daroval pozemek na Pražském hradě u brány sv. Martina.¹¹⁰⁶ Jindřich téhož roku svědčil na králově listině pro tepelský klášter a následujícího roku Jan Lucemburský osvobodil 6 lánů polí a dvůr v Jenči svého číšníka a *familiarem nostrum domesticum Heinricum Sweuum* od placení daně.¹¹⁰⁷ Jako číšník je Jindřich

¹⁰⁹⁹ RBM III, s. 186-187, č. 454 (1318, 7, 3, Praha).

¹¹⁰⁰ Ottův slovník naučný VI, s. 763-764, heslo „číšník“.

¹¹⁰¹ RBM IV, s. 172-173, č. 420 (1338, 5, 17, Praha); Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy - díl I.*, Praha 1892 (2. vyd.), s. 362; Ivana RAKOVÁ, *Vývoj pozemkové držby pánů z Vartemberka v letech 1281-1415*, in: *Historická geografie* 18, 1979, s. 79.

¹¹⁰² RBM III, s. 197, č. 477 (1319, 1, 8, Praha).

¹¹⁰³ RBM III, s. 515, č. 1319 (1327, 4, 29, Brno).

¹¹⁰⁴ RBM IV, s. 5, č. 13. K tomu viz Jiří SPĚVÁČEK, *Listinná falsa a politická moc markraběte Karla*, ČsČH 17, 1969, s. 305-309.

¹¹⁰⁵ RBM IV, s. 146, č. 362 (1337).

¹¹⁰⁶ RBM IV, s. 426-427, č. 1053 (1341, 12, 28, Praha).

¹¹⁰⁷ RBM IV, s. 395-396, č. 994 (1341, 8, 26, Praha), s. 437, č. 1078 (1342, 2, 2, Praha).

Šváb doložen ještě v říjnu 1346.¹¹⁰⁸ Z března 1342 ovšem známe další čišníky. Tehdy Karel potvrdil, že bratři **Ješek a Jan z Klukovic**, *curie regie atque nostre pincerne* zastavili část vsi Klukovice (v Prokopském údolí u Prahy) pražskému měšťanovi Ješlínu Bártovi.¹¹⁰⁹ Zůstává otázkou, zdali bratři z Klukovic nevykonávali během královny nepřítomnosti v Čechách svou službu u Karlova dvora.

Komorník

Určit funkci tohoto úředníka v českém prostředí není snadné. Titul komorník je odvozen od pojmu komora (*camera*), který označoval centrální příjmové zařízení českého panovníka, ale i obytnou místnost či sál.¹¹¹⁰ Významově tedy pojem zasahuje jak do oblasti administrativní (pojmy komorník či podkomoří, komorní statky), tak do sféry soukromé (pojem komorná). Nejprve se zaměříme na nejvyšší komorníky s vědomím, že prameny pojmem *camerarius* někdy označují komorníky i podkomoří.¹¹¹¹

Nejvyšší komorník

O úřad nejvyššího komorníka usilovali od konce 13. století Vítkovci. Po Závišově pádu a odchodu Ojře z Lomnice (doložen 1284-1289) získal úřad Hynek Berka z Dubé (1291-1295), pak ho však opět získal Vítkovec, Jindřich I. z Rožmberka (1301-1310).¹¹¹² Po svém otci pak úřad nejvyššího komorníka roku 1311 nebo 1312 převzal **Petr I. z Rožmberka**.¹¹¹³ Ve funkci se udržel až do roku 1318, kdy úřad na rok převzal **Mikuláš II. Opavský**.¹¹¹⁴ Snad v souvislosti s Petrovou podporou pražského povstání (1319) byl neloajální Rožmberk nahrazen Ronovcem **Albrechtem z Dubé a Liběšic**. Díky ochotné finanční spolupráci s králem Janem a vojenské pomoci u Met, se Petr z Rožmberka roku 1324 nebo 1325 do úřadu vrátil.¹¹¹⁵ V letech 1327-1333 Petra vystřídal jeho jihočeský soused **Záviš z Újezdce**, ale Petr se do úřadu roku 1334

¹¹⁰⁸ RBM V/1, s. 17, č. 26 (1346, 10, 18, Praha).

¹¹⁰⁹ RBM IV, s. 441-442, č. 1091 (1342, 3, 6, Praha).

¹¹¹⁰ Srov. *Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum. Slovník středověké latiny v českých zemích*, díl I (A-C), s. 491-495.

¹¹¹¹ K pojmu komory a komorních úředníků, zejména podkomořích naposledy Libor JAN, *Několik postřehů k vývoji panovnické komory, soudů, a správy země*, in: Pocta Janu Janákovi, ed. Matices moravská, Brno 2002, s. 75-83, týž, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 59-75, kde autor cituje starší literaturu.

¹¹¹² Dana MALÁ, *Skladba pražského dvora za vlády Václava II.*, MHB 9, 2003, s. 141-150; k Jindřichovi z Rožmberka srov. Jiří VONDRA, *Petr I. z Rožmberka*, nepublikovaná disertace FF UK, Praha 1950, s. 28-29.

¹¹¹³ Prvně je v úřadu doložen in: RBM III, s. 32-33, č. 76 (1312, 5, 5, Třebíč).

¹¹¹⁴ FRB IV, s. 250.

¹¹¹⁵ Petrův návrat do funkce naznačují listiny in: RBM III, s. 358, č. 915 (1323, 9, 28, Praha), s. 404, č. 1047 (1325, 3, 15, Praha).

opět vrátil a držel jej až do své smrti roku 1347.¹¹¹⁶ Úřad po Petrovi převzal jeho syn Jošt z Rožmberka, avšak nestal se v rodu Rožmberků dědičným.

Komorník (dvorský)

Ve dvorské službě byl komorník zodpovědný za obytné prostory krále, proto se někdy označoval jako *cubicularius*.¹¹¹⁷ Je-li možno činit závěry podle účtů dvora Jindřicha VII., procházely rukama komorníků výdaje na dveře, zámky a další vybavení obydlí, mj. za postele a lázně.¹¹¹⁸ Je pravděpodobné, že komorníka si mladý Jan přivedl do Čech z Lucemburska. Byl to zřejmě neurozený **Jan z Rüttgen (Roussy)**, kterého král roku 1315 za dlouholeté služby odměnil doživotně příjmy z mlýnu v Düdelingen.¹¹¹⁹ K roku 1315 máme ve staroměstských účtech zmíněny komorníky královny, což ukazuje, že komorníků měl královský pár více, jménem však známe pouze Eliščina komorníka **Concelina**.¹¹²⁰ Jako králův komorník je v letech 1328-1331 zmíněn urozený panoš **Walram II. z Chêne**. V králově doprovodu se počátkem roku 1328 zúčastnil mírového jednání s Janem III. Brabantským v Bruselu.¹¹²¹ Třetím doloženým královým komorníkem byl opět Lucemburčan, rytíř **Tomáš II. z Noville**, zmíněný v Karlově životopisu k roku 1333.¹¹²² Tomáš svého pána následoval roku 1337 do Pruska, svědčil při sepsání jeho závěti 9. září 1340 u Bouvines a ručil za Janovy splátky hraběti Dietrichovi z Looz-Chiny v listopadu 1340. Janův komorník Tomáš II. z Noville zemřel před 9. 4. 1342.¹¹²³ Komorníky královny Beatrix neznáme.

Mečonoš

Při slavnostních příležitostech hrál meč jako odznak panovnické moci a jurisdikce značnou symbolickou roli. Funkci mečonoše (*spatarius*) nacházíme již na merovejském dvoře, říšský meč spolu s kopím patřily k nejcennějším odznakům císařské moci. Čestná funkce nést před císařem meč bývala svěřována osobám nedávno potvrzeným či povýšeným v jejich důstojenství

¹¹¹⁶ Petrův druhý návrat do funkce naznačují listiny in: RBM III, s. 794, č. 2043 (1333, 10, 1, Praha), RBM IV, s. 847-848, č. 2175 (1334, 1, 13, Praha).

¹¹¹⁷ Srov. *Latinitatis mediae aevi lexicon Bohemorum. Slovník středověké latiny v českých zemích*, díl I (A-C), s. 982; odvozeno od *cubiculum* – ložnice, komnata. K následujícímu přehledu srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 660.

¹¹¹⁸ Franz PROWE, *Die Finanzverwaltung am Hofe Heinrichs VII. während des Römerzuges*. Inaugural Dissertation, Berlin 1888, s. 77-80; Jindřich VII. měl během své římské jízdy s sebou několik komorníků.

¹¹¹⁹ RBM III, s. 104, č. 254, nověji vydáno in: *Urkunden- und Quellenbuch zur Geschichte der allluxemburgischen Territorien, Band XI: Die urkunden Graf Johans des Blinden (1310-1346), Teil 1: Die Urkunden aus Luxemburger Archivbeständen*, s. 14-15, č. 5 (1315, 4, 12, Křivoklát). Srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 994.

¹¹²⁰ RBM III, s. 116, č. 288 (1315), s. 711, č. 1824 (1331, 9, 11, Praha).

¹¹²¹ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 797.

¹¹²² FRB III, s. 347: ...*Thomas de Nova villa, miles...camerarius patris nostri...*

¹¹²³ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 943-944.

(např. Přemysl Otakar I. jako král roku 1198 v Mohuči).¹¹²⁴ Nepatří ovšem k běžným dvorským úřadům říšských knížat a ani na dvorech českých králů není jindy doložen. Jediná zmínka pochází ze slavnostního přijetí Opavska Mikulášem II. v Praze 1318 a jako mečník (*ensifer*) zde vystupuje **Bernard z Cimburka**.¹¹²⁵ Možná, že pan Bernard nesl meč před novým opavským vévodou jako odznak jeho nové moci, možná, že byl meč nesen před králem.

Pražský purkrabí

Úřad pražského purkrabího získával od počátku 14. století stále větší vážnost. Jeho základní kompetence spočívala v obraně, správě a soudnictví v obvodu Hradu. Pražský purkrabí se stával velitelem královského vojska – což za krále Jana není doloženo – a představeným ostatních purkrabí královských hradů. Současně dával vykonávat rozsudky zemského soudu.¹¹²⁶

Prvním pražským purkrabím za Janovy vlády byl **Oldřich z Lichtenburka** (1313), který ještě v červenci 1310 přísahal věrnost Jindřichovi Korutanskému a purkrabský úřad si patrně vysloužil rychlým přechodem na stranu Jindřicha z Lipé.¹¹²⁷ V souvislosti se spiknutím panské kotěrie Viléma Zajíce roku 1315 se pražským purkrabím stal **Beneš z Michalovic**.¹¹²⁸ Po letech domácích bojů a domažlickém smíru úřad převzal **Oldřich ze Žebráku** (1318).¹¹²⁹ Jeho nástupcem se stal **Hynek Berka z Dubé**, poprvé doložený v úřadu roku 1320.¹¹³⁰ Zhruba v téže době král Jan vyměnil některé statky pražského purkrabství za zboží pražské kapituly, vyjímaje z toho královskou oboru (*ortus ferarum*) v oblasti dnešní Bubenče.¹¹³¹ Hynek Berka si úřad udržel až do své smrti roku 1348, přičemž se nechával zastupovat Soběhrdem *de Scabor*, doloženým jako *vicepurchravius* roku 1339.¹¹³²

Podkomoří

Podkomořímu příslušela správa nad královskou komorou, tj. nad většinou královských měst a kláštery panovnického založení. Názory na kreditní funkci podkomořích jsou v posledních letech podrobovány kritice, není ovšem sporu, že dozor nad vybírání zvláštní berně dával

¹¹²⁴ Werner RÖSENER, *Hofämter an mittelalterlichen Fürstenthöfen*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 45, 1989, s. 497; Joachim BUMKE, *Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im Hohen Mittelalter I*, München 1986, s. 226-227.

¹¹²⁵ RBM III, s. 187, č. 454 (1318, 7, 3, Praha).

¹¹²⁶ Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989, s. 59.

¹¹²⁷ RBM II, s. 967, č. 2230 (1310, 7, 28, Kutná Hora), poprvé jako nejvyšší purkrabí in: RBM III, s. 57-58, č. 135. (1313, 5, 5, Praha).

¹¹²⁸ RBM III, s. 114-115, č. 285 (1315, 11, 25, Praha).

¹¹²⁹ RBM III, s. 186-187, č. 454 (1318, 7, 3, Praha).

¹¹³⁰ RBM III, s. 233, č. 555 (c. 1320).

¹¹³¹ RBM III, s. 241-242, č. 581 (1320, 5, 24, Praha).

¹¹³² RBM IV, s. 858-859, č. 2200 (1339, 1, 8, Praha).

podkomořimu velkou moc.¹¹³³ O české podkomořství probíhal od počátku 14. století mezi předními šlechtici zápas, který výrazně ovlivňoval politickou situaci v zemi. **Jindřich starší z Lipé**, podkomoři již za vlády Jindřicha Korutanského, byl v létě roku 1311 nahrazen **Walterem z Castelu**.¹¹³⁴ Po odchodu cizích rádců bojoval o podkomořství Jindřich z Lipé s **Vilémem Zajicem z Valdeka** (1315).¹¹³⁵ Po smírčí dohodě s Ronovci se českým podkomořím stal Moravan **Vok z Kravař** (1316¹¹³⁶), avšak v letech 1316 a 1317 se v úřadu ještě vystřídali Vilém Zajic z Valdeka (1316) a **Fridrich ze Šumberka** (1317).¹¹³⁷ Po domažlickém smíru získal úřad nazpět Jindřich starší z Lipé, který ho roku 1319 přenechal svému spojenci **Oldřichu Pluhovi**.¹¹³⁸ Od něj roku 1321 nakrátko převzal podkomořství Welfovec **Wolfin** a před rokem 1327 další pražský patricij **Frenclín Jakubův**.¹¹³⁹ Roku 1331 se do úřadu vrátil Oldřich Pluh, který současně zastupoval krále Jana jako hejtman.¹¹⁴⁰ Princ Karel po svém příjezdu do Čech jmenoval podkomořím **Viléma z Landštejna**, a to patrně v Čechách i na Moravě.¹¹⁴¹ Po něm nastoupili **Jindřich mladší z Lipé** (1334) a Oldřich Pluh (1336-1339).¹¹⁴² Mezi léty 1339 a 1341 došlo k poslední změně, když Oldřicha Pluha nahradil pan **Rus z Litic**, který si úřad ponechal až do roku 1356.¹¹⁴³ Zavedením mistrů komory za vlády Karla IV. význam podkomořství, udělovaného převážně měšťanům, výrazně poklesl.

Dvorský sudí

Úřad nově zavedený z iniciativy prince Karla roku 1334 měl být kompetentní hlavně pro majetkové spory královských služebníků a záležitosti leníků, dvorský soud se zabýval především odúmrťemi a nápady. Odhady ceny králem darovaného majetku, které dvorský sudí prováděl, se mohly dotknout Janova vztahu k jeho věřitelům. Prvním dvorským sudím byl pan **Jenec z Grünberka** (na Moravě), který je v úřadu doložen až do prosince 1345. Zda po něm hned nastoupil Rajmund či Dětrich Špaček z Kostomlat, bohužel nevíme. Stojí za zmínku, že po vzniku dvorského soudu, roku 1337, vznikl úřad soudce nad královskými městy čili hofrychtěře (*iudex curie civitatum regalium, hofrichter, iudex curie*). Měl napomáhat podkomořimu

¹¹³³ Naposledy se k představě, že podkomoři poskytoval panovníkovi úvěry, jejichž úhradu si obstarával u měst a klášterů, kriticky vyjádřil Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 61-62.

¹¹³⁴ Srov. RBM III, s. 12, č. 31, s. 13-14, č. 34.

¹¹³⁵ RBM III, s. 114-115, č. 285 (1315, 11, 25, Praha).

¹¹³⁶ RBM III, s. 134, č. 331 (1316, 8, 10, Praha).

¹¹³⁷ FRB IV, s. 242, 243.

¹¹³⁸ FRB IV, s. 247; RBM III, s. 231, č. 551 (1319, 12, 29, Praha).

¹¹³⁹ RBM III, s. 305, č. 746 (1321), s. 449, č. 1154 (1325, 11, 7, Praha), s. 549, č. 1402 (1327, 12, 26, Lucemburk).

¹¹⁴⁰ *Jacobi*, s. 42-43, č. 92; FRB IV, s. 312.

¹¹⁴¹ RBM IV, s. 17, č. 43 (1334, 5, 7, Jihlava)

¹¹⁴² RBM IV, s. 79, č. 203 (1335, 9, 8, Brno) s. 128-129, č. 323 (1336, 8, 23, Litomyšl), srov. *Jacobi*, s. 33, č. 74.

¹¹⁴³ Srov. RBM IV, s. 280, č. 717 (1339, 7, 26, Praha) a RBM IV, s. 395, č. 992 (1341, 8, 25, Praha).

v oblasti městského soudnictví, kde rozhodoval v případech odňatých městským soudům a vyhrazených jurisdikci krále či podkomořího. S dvorem jinak neměl nic společného.¹¹⁴⁴

Mistr kuchyně

Mistr kuchyně se nestaral pouze o nákup a přísun potravin ke dvoru, ale také o plánování jídelníčku a dozor nad kuchaři.¹¹⁴⁵ První zmínku o mistru kuchyně **Gottfriedovi** a jeho bratru **Ojiřovi** nacházíme u příležitosti jejich koupě 6 lánů ve vsi Hostivic roku 1325. Král transakci potvrzuje a přidává jim další pozemky s celkovým důchodem 7 a půl hřivny, které však musí přijmout od krále lénem a sloužit mu jako kladští leníci. Jan jim ovšem dovolil také oněch 6 lánů a půl hřivny libovolně zcizit.¹¹⁴⁶ Nevíme, jak bratři s pozemky naložili, každopádně k roku 1331 má kuchmistr Gottfried v Hostivicích jeden lán, který mu král osvobozuje od tehdy splácené daně.¹¹⁴⁷ Zdá se, že Gottfried se po příjezdu královny Beatrix do Čech stal i jejím kuchmistrem. Jako *magister coquine regine* je připomínán v nedatovaném listě Blanky z Valois, v němž markraběnka Gottfrieda žádá, aby vrátil koně zabavené litomyšlskému opatovi. Pokud tak neučiní, bude se muset proti opatovi hájit před podkomořím Rusem z Litic.¹¹⁴⁸ Výsledek tohoto konfliktu bohužel neznáme. Co se týče Gottfriedových podřízených, známe jménem kuchaře Beneše a Boreše, kteří roku 1325 prodali své statky ve vsi Vysočanech.¹¹⁴⁹ Ohledně písaře kuchyně, který měl na starosti účetnictví, máme dochovány pouze starší zmínky ve formuláři z doby Václava II.¹¹⁵⁰

Lovčí a lovci

Lovčí vykonávali dozor nad zeměpanskými lesy. Správa lesů ovšem probíhala na dvou úrovních, takže existovali lovčí (*forestarii, venatores*) jednotlivých poleší (např. Kamýčko, Trutnovsko), nad nimiž stáli dva vrchní lovčí, kompetentní pro Čechy a Moravu.¹¹⁵¹ Zatímco o vrchních lovčích v Čechách za Janovy vlády nic nevíme, dochovalo se jmenování vrchních lovčích pro Moravu. tento úřad svěřil markrabě Karel roku 1341 **Pertoldovi z Lipé** a **Janovi**

¹¹⁴⁴ Vycházím ze studie Jiřího KEJŘE, *Počátky dvorského soudu* (Rozpravy ČSAV – řada SV, roč. 66, sešit 4), Praha 1956, k hofrychtěři srov. s. 66.

¹¹⁴⁵ Werner RÖSENER, *Hofämter an mittelalterlichen Fürstenhöfen*, Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters 45, 1989, s. 513.

¹¹⁴⁶ RBM III, s. 415–416, č. 1075 (1325, 4, 19, Praha).

¹¹⁴⁷ RBM III, s. 701, č. 1801 (1331, 8, 20, Domažlice).

¹¹⁴⁸ *Jacobi*, s. 19, č. 42.

¹¹⁴⁹ RBM III, s. 414–415, č. 1074 (1325, 4, 16, Praha).

¹¹⁵⁰ RBM II, s. 1004, č. 2315, 2316.

¹¹⁵¹ Srov. Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989, s. 65–66.

z Klingenberka.¹¹⁵² Jejich hlavní úkol spočíval ve stíhání lovců, kteří by k ulovení větší zvěře (jelenů, daňků, divokých kanců ad.) užili sítí, nebo jim to bylo dokázáno. Vrchní lovčí v takovém případě vybírali pokutu 10 hřiven. Král Jan ovšem k lovu využíval především lesy ležící u Prahy. Kromě výše zmíněné obory v Bubenči měl k dispozici lesy zvané *Hrochot* o Hostomic.¹¹⁵³ V nedaleké vsi Skřípel (*Scrzipel*) žili královští služebníci, bratři Miroslav a Švach, jejichž úkolem bylo doprovázet krále během lovu s loveckým psem. Za to bývali osvobozeni od poddanských služebných úkonů (*servitia*) a daní, podléhali jurisdikci dvorského sudího, měli nárok na náhradu škody, která by jim ve službě vznikla, a plné dispoziční právo ve svých statky ve Skříplu. Král Jan jim tato práva, ohrožená zásahem pražského purkrabího Hynka Berky z Dubé, roku 1346 obnovil.¹¹⁵⁴

Sokolníci

Zvláště vznešený, ba přímo královský způsob lovu představovalo sokolnictví. Král Jan si tuto zábavu oblíbil patrně již v mládí, jak to naznačuje jeho první pečeť z doby nezletilosti, užívaná v letech 1310-1311. Uprostřed pečeti je zobrazen jezdec na koni, jenž v pravé, lehce pozdvižené ruce drží dravého ptáka; pod tímto obrazem je znázorněna dvojice loveckých psů.¹¹⁵⁵ Zmínka o Janových sokolnicích se nám zachovala z panství Poděbrady, které král prokazatelně navštěvoval. V rámci zástavy poděbradského panství Frenclínovi Jakubovu (někdy koncem 20. a počátkem 30. let 14. století) získal tento pražský patricij také ves Sokoleč (*Sokolczy*), kterou drželi královští sokolníci Tomáš se svými syny a bratry jako služebný statek (*sub iure servitutis sue*). Sokolníci si na Janovi 14. září 1332 v Praze vymohli, že jim za Sokoleč dal stejným právem ves Suchou u hradu Hluboká a 60 kop grošů k tomu.¹¹⁵⁶

Dveřníci a fortnýři

Dveřníkům či vrátným (*ostiarum, hostiarum*) příslušelo střežit vstup do králových soukromých komnat. Fortnýři (*portulani*) patrně střežili vstup do královských paláců v Praze nebo brány na Pražském Hradě. O tom, že fortnýř na Pražském Hradě vnímal svou funkci jako úřad (*officium*)

¹¹⁵² RBM IV, s. 363, č. 905 (1341, 4, 23, Praha).

¹¹⁵³ RBM III, s. 241-242, č. 581 (1320, 5, 24, Praha).

¹¹⁵⁴ RBM IV, s. 871-872, č. 2229 (1346, 2, 14, Praha). Král si mohl lovem zpříjemnit také pobyt na hradě Lokti, kde byla rovněž obora (*ortus ferarum*), srov. RBM IV, s. 835-836, č. 2146.

¹¹⁵⁵ Pečeť je vyobrazena in: *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 20, fig. 5. Srov. Pavel BRODSKÝ, *Pečeti Jana Lucemburského*, in: *Časopis Národního muzea, řada historická* 150, 1981, s. 117-137.

¹¹⁵⁶ Dotyčná listina je uchována jen fragmentárně, jako pergamenová výstuha předsádek kodexu z 15. století (*Jacobi de Voragine Sermones dominicales per circulum anni*) v Národní knihovně ČR, sig. V. B. 23. Její edici ani regist se mi nepodařilo nalézt.

s určitými právy a užitky, nás poučuje listina o prodeji fortnýrského úřadu z roku 1347.¹¹⁵⁷ Ze staroměstských účtů pocházejí zmínky o králově fortnýři (*portulanus regis*), o královských dveřnicích i o platu 2 kop grošů pro jednoho z nich.¹¹⁵⁸ Jménem známe tři z králových dveřníků a fortnýřů. Roku 1334 je doložen *cnape enn dorewaerdere* Filip řečený Blake, roku 1342 je připomínán fortnýř Jan Švarc z Vacerad. Tento muž obdržel, nejspíše při propuštění ze své funkce, doživotní plat ze 14 masných krámů na Menším městě pražském, který ovšem dostával již dosud.¹¹⁵⁹ Že tito služebníci mohli mít na krále určitý vliv, dokazuje příklad dveřníka Lauducia. Král Jan se u papeže přimluvil za to, aby Lauduciova gramotná (*puella litterata*) dcera Beatrix, žijící v Paříži, byla přijata do kláštera sv. Antonína u Paříže.¹¹⁶⁰

Dvorní lékař

Dvorní lékaři (*medici, physici*) patřili k nejvýznamnějším osobnostem nejen přímo v prostředí králových sídel, ale také v městech, kde si často zakupovali domy. Kromě lékařského vzdělání bývali sběhlí v astronomii a astrologii, v právech, měli své přátele mezi městskou inteligencí, mohli učit na městských školách.¹¹⁶¹ Prvním doloženým lékařem krále Jana byl rytíř **Zdeněk** (*miles et phisicus noster*), který koupil od královských kuchařů Beneše a Boreše statky ve vsi Vysočany, poté i dům na Starém městě pražském a pole ve vsi Dejvice od králova trpaslíka Gotharda. Král Zdeňkův majetek 16. dubna 1325 osvobodil od všech druhů daní a přiznal Zdeňkovi právo majetkem zcela volně disponovat.¹¹⁶² Další královské lékaře známe z žádostí o papežské provize a další církevní milosti. V letech 1330 a 1335 je zmiňován mistr svobodných umění **Rudolf Pinchon**, jenž byl Janovým důvěrníkem (*clericus, medicus, familiaris*) podobně jako jeho bratr Guillaume Pinchon.¹¹⁶³ **Matyáš de Merlate**, rektor studia v Bologni, byl kolem roku 1335 osobním lékařem Beatrix Bourbonkové.¹¹⁶⁴ Z roku 1342 máme zmínky o dvou králových lékařích, **Františkovi z Tacomanda** a **Gerardovi z Andernachu**.¹¹⁶⁵ V době své italské signorie se král Jan obával otravy, které prý podlehl jeho otec, do té míry, že počátkem jara 1331 vyslal posly do Avignonu k proslulému lékaři **Janovi z Göttingen**. Král Jana z Göttingen slavnostní listinou jmenoval svým kaplanem a familiárem a požádal ho o recept

¹¹⁵⁷ RBM V/1, s. 47-48, č. 92 (1347, 1, 13, Praha).

¹¹⁵⁸ *portulanus regis* zmíněn in: RBM III, s. 142, č. 347 (1316), *hostiarii regis* ibid., s. 23, č. 55 (1312), plat dveřníkovi (*hostiario*) ibid., s. 116-117, č. 288 (1315).

¹¹⁵⁹ REICHERT, Landesherrschaft, II, s. 645 pozn. 3, 660; RBM IV, s. 438-439, č. 1084 (1342, 2, 8, Praha).

¹¹⁶⁰ MVB I, s. 51-52, č. 90 (1342, 8, 22, *apud Villanovam*).

¹¹⁶¹ Milada ŘÍHOVÁ, *Královští lékaři. Lékaři na dvoře posledních Lucemburků*, in: Documenta Pragensia XXII, 2004, s. 327.

¹¹⁶² RBM III, s. 414-415, č. 1074 (1325, 4, 16, Praha).

¹¹⁶³ MVB-P, s. 471-472, č. 856 (1330, 4, 19, Avignon), s. 583-584, č. 1093 (1333, 8, 31, Avignon).

¹¹⁶⁴ MVB-P, s. 637, č. 1186 (1335, 10, 20, Avignon).

¹¹⁶⁵ MVB I, s. 26, č. 47 (1342, 7, 1, Avignon), s. 70, č. 122 (1342, 11, 4, Avignon).

nějakého univerzálního protijedu.¹¹⁶⁶ Že královy obavy nebyly plané, ukázal osud dvořanů prince Karla, kteří byli o velikonoční neděli (31. 3.) 1331 otráveni. Jak známo, král se během života stále přemísťoval, takže asi netrpěl problémy pohybového ústrojí a dnou tolik, jako Karel IV. Hlavním Janovým handicapem se kolem roku 1337 stal slábnoucí zrak, který si nechal léčit po návratu z druhé pruské výpravy ve Vratislavi a potom v Praze.¹¹⁶⁷ Protože žádní z přivolaných lékařů se o zlepšení jeho zraku nepostarali, vydal se král v lednu 1340 k lékařům do Montpellier, ale po jejich zákroku zcela oslepl. Jan se sice snažil svůj handicap skrývat, ale bez přítomnosti průvodce se v cizím prostředí patrně neobešel.¹¹⁶⁸ Jak napovídá antropologický průzkum králových ostatků, Jan Lucemburský byl v padesáti letech kromě své slepoty vcelku zdravým mužem.¹¹⁶⁹

Dvorní lékárník

Přípravě léků pro vznešené dvořany, ale také zajištěním koření, jemuž se připisovaly léčivé účinky, se věnovali lékárníci (*apothecarii*). Ti samozřejmě spolupracovali s lékaři v širokém okolí a těšili se proto značné autoritě. Od roku 1320 je jako pražský lékárník v Janových službách opakovaně zmiňován Magister **Bandin z Arezza** (*Bandinus de Arecio*). Od krále měl Bandin svěřeno zboží v Hostivicích, které ovšem prodal pražskému měšťanovi Mikuláši Hildebrantovu, což panovník roku 1325 potvrdil.¹¹⁷⁰ Z nedatovaného dopisu královny Beatrix rakouským vévodům Albrechtovi a Otovi vyplývá, že lékárník Bandin dovážel z Benátek do Prahy řecké víno a další potřeby nejen pro svou lékárnu, ale i pro královnu a dvůr. Beatrix proto Habsburky požádala, aby Bandinovi umožnili průjezd svým územím beze všech překážek.¹¹⁷¹ V jiné formulaci se dozvídáme, že král při přijetí nejmenovaného dveřníka a familiára za dvorního lékárníka stanovil, aby byl dotyčný v českém království osvobozen ode všech cel a dalších poplatků, stejně jako od obchodních předpisů ohledně skladu a prodeje zboží. Jako dovozní tovar je zde zmíněno pouze víno všeho druhu.¹¹⁷² Lze ovšem předpokládat také dopravu koření,

¹¹⁶⁶ Karl WENCK, *Johann von Göttingen, Arzt, Bischof und Politiker zur Zeit Kaiser Ludwigs des Bayern*, in: *Archiv für Geschichte der Medizin*, Band XVII, 1925, Heft 4, s. 149. První, rétoricky bohatou část listu Jana z Göttingen pro krále Jana vydal Johannes Fridricus SCHANNAT, *Vindemiae litterariae*, sv. I, s.l. 1723, s. 211-213, č. LXV. Druhá část, obsahující recept protijedu, je zatím dostupná pouze v rukopisech. Jeho textem se zabývá prof. Milada Říhová.

¹¹⁶⁷ Známa je drsná anekdota Petra Žitavského o utopení francouzského lékaře ve Vratislavi, srov. FRB IV, s. 334.

¹¹⁶⁸ Srov. epizodu z kroniky Jana z Viktringu, kterou naposledy připomněla Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 177.

¹¹⁶⁹ Emanuel VLČEK, *Jak zemřeli. Významné osobnosti českých dějin z pohledu antropologie a lékařství*, Praha 1993 (III. kapitola, Král Jan Lucemburský, s. 70-104).

¹¹⁷⁰ Bandin poprvé zmíněn roku 1320 jako pražský lékárník in: RBM III, s. 260, č. 614, k prodeji *ibid.*, s. 413-414, č. 1070 (1325, 4, 13, Praha).

¹¹⁷¹ *Jacobi*, s. 4, č. 7. Datováno do let 1336-1339.

¹¹⁷² *Summa Gerhardi*, s. 114-115, č. 94, srov. *Jacobi*, s. 37-38, č. 82.

jehož teplo (tj. pálivý charakter) prý napomáhalo dobrému trávení. Koření bylo zároveň prestižním doplňkem aristokratické stravy, proto o něj značný zájem projevovala i česká šlechta.¹¹⁷³

Královský krejčí

V oděvech je tak veliká různá znetvořenost, jak veliká různost znetvořených myslí uvnitř to káže.

*Každý se pokládá ze šťastnějšího, kdo vymyslí novou módu. Už je vidět u většiny lidí krátké a úzké šaty s jakýmsi cípem, u lokte splývajícím na sukni, který poletuje jako oslí uši.*¹¹⁷⁴

Pohoršení, které Petr Žitavský vyjádřil na novotami mravů v Čechách konce 20. let 14. století, je závažným důkazem pronikání nových módních vlivů ze západní Evropy. Jak známo, přejímání nových kulturních a společenských trendů většinou zahajují horní vrstvy společnosti, ve 14. století tedy především dvůr, jeho krejčí a další tvůrci součástí oděvu. U královských krejčích jsme bohužel odkázáni pouze na několik zmínek. První zmínka o dvorských krejčích (*hofsneider*) se nachází ve statutech pražských krejčích, potvrzených městskou radou v únoru 1318. Dozvídáme se o nich pouze to, že u nich nesměli pracovat tovaryši.¹¹⁷⁵ Od roku 1335 je jménem doložen králův krejčí (*sartor regis Boemie*) a staroměstský měšťan **Jindřich Kvek** (*Quek*). Zmíněného roku rozsuzují vybraní arbitři, mezi nimi též Bertold, krejčí pana Jindřich z Lipé, spor mezi Jindřichem a manželkou Cecilií o jejich společný majetek.¹¹⁷⁶ Krejčí Jindřich svědčí také na králově listině pro osecký klášter spolu s Pecoldem z Chebu a řadou lucemburských šlechticů, což vypovídá něco o jeho autoritě.¹¹⁷⁷ Jiný královský krejčí, **Petr**, sice není doložen v písemných pramenech, ale zachovalo se jeho pečetidlo, snad vůbec nejstarší pečetidlo jednotlivého řemeslníka v českých zemích. Na jeho okraji, v mezikruží ze dvou perlovců, je uzavřena legenda: + S : PETRI · SARTORIS · REGIS · BOEMIE, ve vnitřním poli je trojhranný gotický štít, nesoucí kolmo postavené otevřené nůžky s krátkými držadly. Existence pečeti naznačuje, že Petr patrně vlastnil svobodný statek, ačkoli nejspíše nadále zůstával měšťanem.¹¹⁷⁸

¹¹⁷³ K otázce rostoucího užívání koření ve středověké společnosti srov. Massimo MONTANARI, *Hlad a hojnost. Dějiny stravování v Evropě*, Praha 2003; nákup koření českou šlechtou ilustruje dlužní úpis Viléma z Landštejna dvěma pražským měšťanům na 200 kop grošů za 10 centýřů pepře a 1 centýř safránu: *Summa Gerhardi*, s. 45-46, č. 18. Srov. nákupy družiny prince Karla v Tyrolech, kde také figuruje pepř a safrán: Ludwig SCHÖNACH, *Archivalische Studien zur Jugendgeschichte Kaiser Karls IV.*, in: MVGDB 43, 1905, s. 262-263.

¹¹⁷⁴ *Zbraslavská kronika*, s. 376, FRB IV, s. 301.

¹¹⁷⁵ RBM III, s. 172, č. 423 (1318, 2, 18, Praha).

¹¹⁷⁶ RBM IV, s. 49-50, č. 127 (1335, 2, 5, Praha).

¹¹⁷⁷ RBM IV, s. 378, č. 944 (1341, 6, 15, Praha).

¹¹⁷⁸ Vladimír Jan SEDLÁK, *O počátcích erbů pražských cechů*, Praha 1945, s. 15. Pečetidlo je uloženo v Muzeu hlavního města Prahy.

Holiči a bradýři

Jsou někteří z těchto podivných vynálezců, kteří po způsobu barbarů pěstují dlouhé brady a neholí se. Jsou i jiní, kteří zneuctují mužskou důstojnost a v úpravě vlasů se ve všem přidržují ženského způsobu. Nářky Petra Žitavského se opět asi týkaly hlavně lidí u dvora. Tam se patrně mezi muži ve starších časech vžilo úplné holení tváře, takže návrat k bradkám či dlouhým bradám asi působil provokativně.¹¹⁷⁹ O králově vzhledu bohužel nic určitého nevíme a podobně je tomu s jeho holiči a bradýři. Jménem známe pouze bradýře (*barbitonsor*) Jindřich Austrunka, který stříhal vousy princů Karlovi na jeho cestě do Tyrol na jaře 1337.¹¹⁸⁰

Trubači

Z tyrolských účtů, dokumentujících materiální zabezpečení cest prince Karla a Jana Jindřicha, pochází ještě zmínka o královském trubači (*buccinator regis Bohemie*), který Karla doprovázel. Nešlo patrně o trubače vybaveného rovnou trubkou (*tuba*), určenou ke slavnostním fanfárám k příjezdu či odjezdu, ale o hráče na kovový točitý roh (*bucina*), který se mohl využít na lovu či v bitvě.¹¹⁸¹

Zábavná složka dvora: pěvci, žakéři a trpaslíci

U dvorských slavností nesměli chybět lidé, kteří hráli na hudební nástroje, zpívali nebo jinak bavili početné hosty. V případě Janova dvora jsme bohužel opět odkázáni na domýšlení několika zmínek a předpoklady vznikající *per analogiam*. Český královský dvůr byl za posledních Přemyslovců oblíbenou zastávkou různých pěvců, ať to byli tvůrci lyrických básní a epiky dvorského ražení, nebo vypravěči a hudebníci, kteří se věnovali spíše tvořivé reprodukci obvyklých syžetů a motivů. Bývali označováni jako pěvci (*cantores*), nebo žakéři (*ioculatores*), tvůrci dvorské poezie s vyššími ambicemi užívali titul mistr, nebo se označovali predikátem. Básně se snažili skládat a přednášet i feudálové, u nás přímo král Václav II.¹¹⁸² Před nástupem

¹¹⁷⁹ Citát in: *Zbraslavská kronika*, s. 376, FRB IV, s. 301. K přejímání zvyku holit si tvář v Německu 12. a 13. století z Francie srov. Joachim BUMKE, *Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im Hohen Mittelalter 1*, München 1986, s. 109, 201-202.

¹¹⁸⁰ K hypotetické podobě krále Jana viz *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 24-25; ke Karlově holiči Ludwig SCHÖNACH, *Archivalische Studien*, s. 259.

¹¹⁸¹ Ludwig SCHÖNACH, *Archivalische Studien*, s. 261. K pojmu *bucina* srov. *Latinitatis medii aevi lexicon Bohemorum. Slovník středověké latiny v českých zemích*, díl I (A-C), s. 445.

¹¹⁸² K problematice literárního života na vrcholně středověkých dvorech existuje nepřeborná literatura. Stále cenné kompendium představuje dílo Joachima BUMKEHO, *Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im Hohen Mittelalter 1-2*, München 1986, zde zejm. VIII. kapitola, od s. 595. Německou poezii na dvoře posledních

Jana Lucemburského na český trůn zájem o dvorské básníky a poezii asi ustoupil tváří v tvář politickým zmatkům a nejistotě, které se v letech 1315-1318 opakovaly.

První zmínku o pěvci, který se účastnil dvorské slavnosti, máme z roku 1322. U příležitosti svatby dcery Markéty s Jindřichem Dolnobavorským 12. srpna 1322 se u dvora objevil pěvec Konrád řečený Streiher (*Streyher*), kterého pak král poslal k jihlavským měšťanům, aby je o slavnosti informoval. Zároveň měl Konrád svým pěveckým uměním posloužit někomu, o kom již formule bohužel nemluví.¹¹⁸³ Do období Janovy vlády spadá také tvorba Mülicha z Prahy, od něž máme v tzv. Kolmarském písňovém rukopisu zachován šest textů a dvě melodie. Jeho vztah ke královskému dvoru je ovšem nejasný.¹¹⁸⁴ Podobně nezřetelný vztah k určitému místu vzniku má dvorsky laděná báseň oslavující Jana z Klingenbergu. Pouze na základě zmínky o tom, že mocný Ronovec dal Janovi za ženu svou dceru s bohatým věnem, lze uvažovat o Čechách jako prostředí, kde byl obsah básně aktuální a pochopitelný.¹¹⁸⁵ Až v případě Heinricha von Mügeln máme po ruce indicie, které ukazují, že se tento pěvec a překladatel stýkal s Janovým dvorem. Rudolf Wolkan se domnívá, že v nedatované formuli, snad z roku 1336, král Jan doporučuje mistra Jindřicha z Mügeln, který mu posloužil jakožto hudec (*arte figillatoria*).¹¹⁸⁶ Přestože odesílatelem uvedeného listu asi nebyl král, je pravděpodobné, že Mügeln českého panovníka znal. Složil totiž báseň, v níž krále Jana vynáší nad Ahasvera či krále Šalamouna a oslovuje ho, což je nápadné, v přítomném čase. Podle narážky v Heinrichově básni *Die Meide Kranz* lze usuzovat, že Jana poznal již jako slepce, tedy někdy na počátku 40. let. Mügeln pak zůstal na dvoře Karla IV., odkud asi roku 1358 odešel do Rakouska.¹¹⁸⁷

Nejslavnějším básníkem, který u dvora krále Janem pobýval, je ovšem Guillaume de Machaut. Král si Guillauma povšiml snad již roku 1322, když se zúčastnil korunovace Karla IV. v Remeši, nebo roku 1323, kdy přes Francii putoval do Rocadamour. Básník ve svých básních uchoval vzpomínky na léta 1323-1331, kdy patrně krále buď přímo doprovázel, nebo si

Přemyslovců představuje spolu s přeloženými ukázkami přehledně představil Václav BOK et al., *Moravo, Čechy, radujte se! Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců*, Praha 1998.

¹¹⁸³ *Jacobi*, s. 62, č. 146, s. 61, č. 141, srov. Rudolf WOLKAN, *Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen bis zum Ausgang des XVI. Jahrhunderts*, Prag 1894, s. 213.

¹¹⁸⁴ Richard BATKA, *Die Lieder Mülchs von Prag*, Praha 1905; WOLKAN, *Geschichte der deutschen Literatur*, s. 213-214; Jaroslav VANICKÝ, *Minnesang. Středověký rytířský zpěv 12.-15. století. Historické črty a výběr skladeb*, Praha 1958, s. 20, 62.

¹¹⁸⁵ Wendelin TOISCHER, *Zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur in Böhmen IV.*, Mittheilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen XXX, 1892, s. 389-392.

¹¹⁸⁶ *Jacobi*, s. 60-61, č. 140, WOLKAN, *Geschichte der deutschen Literatur*, s. 214.

¹¹⁸⁷ K Heinrichovi z Mügeln srov. WOLKAN, *Geschichte der deutschen Literatur*, s. 214, VANICKÝ, *Minnesang*, s. 62, podrobně a s odkazy na literaturu se autorem zabýval Siegfried GROSSE, *Heinrich von Mügeln*, in: *Karl IV. und sein Kreis (Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder, Band 3)*, hrg. von Ferdinand Seibt, München – Wien 1978, s. 199-212; chvála krále Jana otištěna na s. 206-207.

obstarával důvěryhodná svědectví z jeho cest. Machautův další pobyt u Janova dvora už není zcela jistý, kolem roku 1340 krále definitivně opustil a ujal se hodnosti kanovníka v Remeši.¹¹⁸⁸ Díky klidu a ústraní mohl Machaut tvořit. Patrně již před rokem 1342 složil a zveřejnil *Le Dit dou vergier* (Příběh o sadu), *Le Jugement dou roy de Behaingne* (Soud českého krále) a *Le Remede de Fortune* (Pomoc Štěstěny). Guillaumovy tvůrčí aktivity přímo na Janově dvoře či na královu objednávku ovšem vůbec neznáme. Pouze z pozdější tvorby je možno usuzovat na Machautovy první básnické či hudební pokusy, které se ovšem nedochovaly. Není nám známo, jak se básník cítil a orientoval v česky a německy mluvícím prostředí. Machaut v Soudu českého krále připomíná scénu, v níž klerik předčítá králi na hradě Durbuy román o Troji. Snad právě to občas bývalo básnickovým úkolem.¹¹⁸⁹

Kromě pěvců tvořících vznešenou dvorskou poezii u Janova dvora asi nechyběli prostí vypravěči a žakéři. Roku 1316 staroměstská obec přispěla několika žakěřům na košile jednou kopou grošů, ti se pak společně s nějakým vozkou podělili o další půlkopu.¹¹⁹⁰ Nejmenovaný žakěř se vydal s princem Karlem na jaře roku 1337 do Tyrol.¹¹⁹¹ Oblíbenou zábavnou postavou u dvora býval dvorský blázen čili šasek. Prameny o bláznovi u Janova dvora nevyprávějí, zato víme o jeho oblíbeném trpaslíku Gothardovi, který měl od krále příjmy z polností vsi Dejvice. Někdy před rokem 1325 je prodal královu lékaři Zdeňkovi, jemuž pak král udělil některá privilegia.¹¹⁹² Za zmínku ještě stojí, že jedna trpaslice (*gnana*), Perchta, žila také společně se svatojiřskými benediktinkami a je zobrazena i na dedikačním obraze Pasionálu abatyše Kunhuty. Vzhledem k časové blízkosti těchto zmínek snad existovala mezi oběma trpaslíky souvislost.¹¹⁹³

IV. 4. Problematika Janovy rezidence a sídel

V současné historiografii se pojmu rezidence užívá pro panovnická sídla s určitými specifickými rysy. Klíčovou charakteristikou je stabilita místa panovníkova pobytu a z toho

¹¹⁸⁸ Machaut nezmiňuje Janovo druhé manželství (1334) ani další královny osudy. Snad z úcty k Janovi nehovoří o jeho slepotě a politických neúspěších.

¹¹⁸⁹ Pobytom Guillaume de Machaut po boku českého krále a poetického zpracování těchto zážitků se důkladně zabýval již Václav ČERNÝ, *Staročeská milostná lyrika a další studie ze starší české literatury*, Praha 1999, s. 183-215; k tématu naposledy Martin NEJEDLÝ, „V Praze jsou tři města, mnoho výstavných kostelů a lidé zbožní...“ *Obraz českých zemí a jejich panovníků ve francouzsky psané literatuře 14. století*, in: *Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi*. Vydali Eva Doležalová, Robert Novotný a Pavel Soukup, Praha 2004, s. 35-57, cenná je také úvodní studie k edici Guillaume de MACHAUT, *La Prise d'Alixandre*, ed. Robert Barton Palmer, New York – London 2002, zejm. s. 4-5.

¹¹⁹⁰ RBM III, s. 142, č. 347 (1316).

¹¹⁹¹ Ludwig SCHÖNACH, *Archivalische Studien*, s. 261: žakěř (*ioculator*) pana Karla.

¹¹⁹² RBM III, s. 415, č. 1074: trpaslík (*gnauus* – správně *gnanus* či *nanus*).

¹¹⁹³ Emma URBÁNKOVÁ, Karel STEJSKAL, *Pasionál Přemyslovny Kunhuty. Passionale abbatissae Cunegundis*, Praha 1975, s. 12; připojený nápis ji označuje jako *Nonna Perchta domine abbatisse filie regis gnana*.

plynoucí účelnost centralizace správy do vládcovy blízkosti, významná pro komunikaci s ostatními feudály. Rezidence se kromě dlouhých pobytů panovníka vyznačovaly trvalou činností kanceláře, rozvojem dvora a dvorskými slavnostmi. Pro hospodářsky i organizačně náročný déletrvající pobyt dvora na jednom místě bylo zapotřebí velké ubytovací kapacity, kterou často zajišťovalo městské prostředí. Samotné obydlí panovníka si muselo vůči obydlím ostatních dvořanů udržet svoji výjimečnost, proto byl kladen důraz na jeho rozlehlost a nádheru. Rezidence se stávaly centry dvorského umění, na jehož tvorbě se podílelo kromě cizích mistrů a duchovenstva také řemeslníci měšťanského původu. Úzkou vazbu dvora k městskému prostředí panovník posiloval udělováním hospodářských privilegií rezidenčnímu městu, v němž se četní patricijové stávali věřiteli předních dvořanů. Duchovní rozměr rezidencí upevňovala blízkost panovnického pohřebiště či centra církevní správy.¹¹⁹⁴

Pokusme se pojem rezidence jakožto kulturně a sociálně vyššího stupně panovnického sídla aplikovat na způsob vlády Jana Lucemburského. Vyjdeme-li z králova itineráře, je nám patrná preference pobytů v Praze (72) a Lucemburku (47). Na těchto místech král Jan také pobýval nejdéle, daleko za nimi zůstávají Brno, Paříž, Arlon a Trevír.¹¹⁹⁵ Potvrzení svobod města Lucemburku se týkala Janova první listina, vydaná v součinnosti s jeho teritoriální šlechtickou radou 5. července 1310.¹¹⁹⁶ Věnujme tedy pár řádek nejprve centru Janova rodového hrabství.

Kolem roku 1311 čítal Lucemburk asi 914 domácností neboli 4000-5000 obyvatel.¹¹⁹⁷ Nad městem se tyčilo hraběcí sídlo, jehož podobu během Janovy vlády bohužel neznáme. Král se Lucemburku mohl intenzivně věnovat až od roku 1320, kdy se delší čas zdržoval na západě říše. V letech 1321 a 1322 se král zasloužil o erekcí druhého oltáře v lucemburské hradní kapli, kterému přidělil také patřičné důchody. V tom ovšem pouze následoval příklad svého otce Jindřicha, který tento svatostánek honosně zařídil a vybavil liturgickými rouchy.¹¹⁹⁸ Roku 1323 král jmenoval pro hradní kapli stálého kaplana, to ovšem v souvislosti s dočasnou štedrostí vůči

¹¹⁹⁴ V české historiografii pojem rezidence výstižně zachytila Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 467-469; inspirativní pohled na různé aspekty rezidencí nabídl Hans PATZE, *Die Bildung der Landesherrlichen Residenzen in spätmittelalterlichen Deutschen Reich*, in: *Ausgewählte Aufsätze von Hans Patze*, edd. Peter JOHANEK - Ernst SCHUBERT – Matthias WERNER (Vorträge und Forschungen, Band 50), Stuttgart 2002, s. 729-788.

¹¹⁹⁵ *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 16, srov. Jaroslav MEZNÍK, *Pobyty Jana Lucemburského*, *Časopis Matice moravské* 116, 1997, s. 93-98, Klára BENEŠOVSKÁ, *Les résidences du roi Jean de Bohême: leur fonction de représentation*, in: *King John of Luxembourg (1296 – 1346) and the Art of his Era*, ed. Klára Benešovská, Prague 1998, s. 117.

¹¹⁹⁶ UQB XI.1, s. 9-10, č. 1.

¹¹⁹⁷ *Un itinéraire européen*, s. 138, zde uvedený počet 5000 obyvatel jsem doplnil údajem z díla Lenky BOBKOVÉ - Mileny BARTLOVÉ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.b (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 106.

¹¹⁹⁸ Klára BENEŠOVSKÁ, *Les résidences du roi Jean de Bohême*, s. 118.

církevním ústavům, zejména prestižního kláštera dominikánek v Marienthalu.¹¹⁹⁹ K městu Lucemburku vázal krále silný citový vztah, který se snad projevil i stavbou nových hradeb, zahrnujících obytné čtvrti zejména na západ od města. Plocha města se tak zvětšila z pěti na téměř 23 hektarů, avšak měšťané nebyli sami schopni takové hradby vojensky zajistit.¹²⁰⁰ Větším přínosem pro obyvatele Lucemburku bylo založení výročního trhu Schobermesse 20. října 1340. Je příznačné, že k tomuto kroku panovník přistoupil po svém oslepnutí a sepsání závěti, v době, kdy se pomalu vzdával svých zahraničně politických plánů. O zřízení jarmarku v Lucemburku se přitom pokusil již Janův otec roku 1298 a měšťané se plánu určitě nevzdali. Král jim čekání vynahradil roku 1343 ukončením vleklé války s hrabětem z Baru a zřízením landfrídu v oblasti Horního Lotrinska, který přinesl užitek také dálkovému obchodu. Ekonomické podpoře svého hrabství se panovník od roku 1343 věnoval až do své smrti.¹²⁰¹ Samotný Lucemburk se však ani tehdy nestal Janovou preferovanou rezidencí, k níž by upínal své další kulturní aktivity. K rekreaci ho lákal spíše hrad Durbuy v předhůří Arden nebo jeho francouzské panství Mehun-sur-Yèvre.¹²⁰² V Lucemburku byl nakonec pohřben spíše jen souhrou okolností a snad i proti své vůli.¹²⁰³

Janův vztah k Praze byl výrazně determinován jeho královskými předchůdci. Kromě centrální polohy a hospodářské síly patriciátu Praha nabízela svým panovníkům kontrolu nad biskupstvím, duchovně spravujícím velkou část tehdejších Čech. Oproti Lucemburku byla Praha 1. poloviny 14. století velkým městem s cca 1800 domy a minimálně 22 000 obyvateli.¹²⁰⁴ Mladý panovník po svém příjezdu do Čech nepochyboval o tom, že království bude ovládat hlavně z Prahy, komplikaci však představoval částečně neobyvatelný Pražský Hrad. Janův tchán Václav II. situaci vyřešil přesunem dvora na Staré Město pražské, což respektovali i jeho

¹¹⁹⁹ RBM III, s. 347-348, č. 880, srov. poněkud nadsazené hodnocení kaplanství Lenky BOBKOVÉ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 95; k Marienthalu viz RBM III, s. 348, č. 882.

¹²⁰⁰ *Un itinéraire européen*, s. 135. Podobou velkorysost projevil roku 1348 při založení Nového Města Pražského Karel IV.

¹²⁰¹ *Un itinéraire européen*, s. 138-141. Hospodářskému vývoji Lucemburska se podrobně věnuje Michel PAULY, *Luxemburg im späten Mittelalter*, Bd. I-II, Luxemburg 1992.

¹²⁰² Pobyt na Durbuy je doložen v srpnu a září roku 1343 (RBM IV, s. 807, č. 2072) a srpnu roku následujícího (RBM IV, s. 577, č. 1422), v Mehun-sur-Yèvre se král zastavil v květnu 1346 po návratu z Avignonu (RBM IV, s. 685, č. 1709). Janův častější pobyt v Lucemburku a Arlonu v této době je spíše dán jejich polohou a Janovou správnou a diplomatickou aktivitou mezi Avignonem, francouzským dvorem a děním v říši.

¹²⁰³ Otázkou Janova pohřbu se naposledy zabýval Michel MARGUE, *Fecit carolus ducere patrem suum in patriam suam. Die Überlieferung zu Bestattung und Grab Johans des Blinden*, in: *Grabmäler der Luxemburger. Image und Memoria eines Kaiserhauses*. hrg. von Michael Viktor Schwarz (Publications du CLUDEM), Luxemburg 1997, s. 79-96.

¹²⁰⁴ Údaje vznikly kombinací dat in: František HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992, s. 215, a Lenka BOBKOVÁ - Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.b (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 106, zde srov. pozn. 129, podávající přehled starších, většinou nadhodnocených odhadů počtu obyvatel v Praze.

nástupci.¹²⁰⁵ Finanční problémy královské komory, které se začaly projevovat koncem vlády Václava II., však neumožňovaly velkorysou obnovu paláce na Hradě. Václav II. proto inicioval výstavbu městského paláce pro užší okruh svých blízkých na dnešním Staroměstském náměstí. Budování tohoto paláce, známého jako dům U zvonu, pokračovalo během prvních let vlády Jana Lucemburského. Tehdy dostalo zejména průčelí domu, zdobené majestátními sochami, svoji definitivní podobu s aluzí na dobytí města roku 1310 (zvon) a soudní zasedání před novým panovnickým párem (sochy krále a královny).¹²⁰⁶

Král Jan tedy pravděpodobně v Praze roku 1310 našel rozestavěný palác, který mu nemohl poskytnout přibytěk. V průběhu stavebních prací se královský pár nejspíše zdržoval v domě či dvorci vedle kláštera minoritů u sv. Jakuba na Starém Městě, na místě dnešního domu U Štupartů (č.p. 647/I).¹²⁰⁷ Je tedy pochopitelné, že korunovační hostina se roku 1311 konala právě u staroměstských minoritů a že po požáru města roku 1316 královský pár mnichům v letech 1318-1319 pomáhal areál kláštera obnovit.¹²⁰⁸ Pražský Hrad v té době sloužil hlavně jako vojenský objekt, zejména při pražském povstání roku 1319, zatímco do blízkosti králových staroměstských sídel se stěhovali další významní dvořané. Na místě bývalého špitálu u Panny Marie před Týnem stál počátkem 14. století dvorec (*curia*), pronajatý vyšehradskou kapitulou roku 1322 Štěpánovi z Tetína, synovci Jana Volka. Tento duchovní velmož měl roku 1332 v držbě dům na místě pozdějšího Králova dvora vedle Prašné brány (č.p. 654/I).¹²⁰⁹ Král patrně neměl daleko ani ke svému finančníkovi, podkomořímu Frenclínovi, jenž měl dům v malé ulici Svatojakubské. Páni z Lipé, Lichtenburka, Rožmberka či Landštejna se ke králi mohli snadno dostat z tzv. šlechtické čtvrti, tedy z dvorců v Anenské, Liliové, Řetězové a Zlaté ulici,

¹²⁰⁵ K pobytu královského dvora na Starém Městě shromáždil řadu poznatků V. V. TOMEK, z jehož práce vychází zejména Josef MAYER, *Kde bydlil Karel, syn Jana Lucemburského, na Starém Městě pražském?*, in: *Stoletá Praha IX*, Praha 1979; zde na s. 94 autor připomíná smrt Václava II. roku 1305 v staroměstském domě zlatníka Konráda a nedobrovolný přechod Elišky Přemyslovny z Hradu na Staré Město roku 1306. Připomínám, že manželka Jindřicha Korutanského bydlela roku 1310 v domě Mikuláše od Věže poblíž městské brány (FRB IV, s. 158) a že Petr z Aspeltu se po dobytí Prahy usadil v domě bohatého Konráda řeč. Kornbühl z Chebu: Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje. Kniha II. Počátky lucemburské*, Praha 1935 (2. vyd.), s. 131.

¹²⁰⁶ Vycházím z prací Kláry BENEŠOVSKÉ, *Královští stavebníci na dvoře Jana Lucemburského*, doktorská práce, Ústav dějin umění, Praha 1989, s. 56-65, též, *Les résidences du roi Jean de Bohême*, s. 124-127; naposledy se autorka přiklonila k starší dataci soch z průčelí domu U zvonu srovnáním jejich fragmentů s pečetěmi Václava II. ve studii *Podoby královského majestátu v Českých zemích kolem roku 1300*, in: *Ars longa. Sborník k nedožitým sedmdesátinám Josefa Krásky*, edd. Becket Bukovinská a Lubomír Konečný, Praha 2003, s. 27-42.

¹²⁰⁷ Klára BENEŠOVSKÁ, *Královští stavebníci na dvoře Jana Lucemburského*, s. 18-20. Dům ve Štupartské ulici je doložen roku 1348 jako *unser haus* Karla IV., roku 1361 ho Karel označuje za dům patřící jeho otci. Roku 1364 se o něm znovu hovoří jako o někdejších dvorci (*curia*) krále Jana. Barokní kronikář J. F. Hammerschmid v díle *Prodromus gloriae Pragenae* (Pragae 1723) uvádí, že roku 1316 krom chrámů a kaplí vyhořela i *curia* a *Aula regia* v sousedství minoritského kláštera sv. Jakuba.

¹²⁰⁸ Klára BENEŠOVSKÁ, *Královští stavebníci na dvoře Jana Lucemburského*, s. 9.

¹²⁰⁹ Klára BENEŠOVSKÁ, *Královští stavebníci na dvoře Jana Lucemburského*, s. 20-21, čerpá zde ze *Základů starého místopisu Pražského*, vydal Wacław Władiwoj TOMEK, Oddíl I. Staré město Pražské, Praha 1865, s. 24, č. 601, s. 165, č. 654b.

osvobozených od městské daně.¹²¹⁰ Zatímco králi pobyt v centru města vyhovoval, jak dokládá uspořádání turnaje roku 1321 na Staroměstském náměstí, královnu Elišku symbióza s předními dvořany zneklidňovala. Snad proto se z přeplněného města uchýlovala do ústraní na hrad Křivoklát nebo Loket; možná, že jí také chybělo rozjímavé *refugium* svatojiřského kláštera.¹²¹¹

Západní průčelí paláce U zvonu, obrácené do náměstí, honosně reprezentovalo královskou moc. V přízemí se do věžovité část domu vstupovalo portálem ozdobeným jezdeckou sochou krále. Ve dvou centrálních nikách mezi okny 1. patra byly umístěny sochy trůnicího královského páru, ve dvou krajních nikách sochy ozbrojenců s meči a dýkami. V druhém patře se dispozice nik opakovala s tím, že sochy nejspíše představovaly české světce Václava, Víta, Prokopa a Ludmilu.¹²¹² Právě západní věžovitá část paláce se dvěma velkými, dobře osvětlenými sály sloužila k reprezentačním či kancelářským účelům panovníka. Luxusní charakter tohoto traktu prozrazuje rozsáhlá sedile, osvětlovaná trojicí sdružených lomených oken. Zde mohl být jakýsi trůnní či audienční sál.¹²¹³ K soukromému životu sloužilo patrně 1. patro jižního křídla, obráceného k vznikajícímu Týnskému chrámu. Součástí jižního křídla byla také oratoř, určená k tiché kontemplaci. Stavební rekonstrukci znesnadňuje výstavba paláce Golz-Kinských, avšak zdá se, že k paláci patřily i ze severu sousedící parcely (č.p. 606, 605 a 629). Palác sahal na východě až k zadní Týnské uličce, odkud bylo přístupné jeho nádvoří a hospodářské zázemí.

Po faktickém rozpadu Janova manželství se králův vztah ke staroměstským rezidencím jistě změnil. Elišce Přemyslovně Jan nejspíše přenechal dům U zvonu, snad jako honosnou vzpomínku na jejího otce, a sám se spokojil s dvorcem u minoritského kláštera.¹²¹⁴ Královna dala přízemní sál svého sídla upravit jako dvorskou kapli, vyzdobenou částečně dochovanými freskami. Liturgicky nejvýznamnější místo přízemní kaple, tj. východní stěnu, zaujímal vyobrazení Bolestného Krista, na západní stěně byl zobrazen příjezd sv. Václava na koni a jeho umučení. Přemyslovna tak vyjádřila svou úctu ke Kristově lidství a umučení, současně

¹²¹⁰ *Základy starého mistopisu Pražského*, s. 162, č. 676. K tzv. šlechtické čtvrti srov. Miroslav MOUTVIC, *Kde hledat stavebníka paláce pánů z Kunštátu a Poděbrad*, in: *Documenta Pragensia* 8, 1988, s. 5-19; Rostislav NOVÝ, *Šlechtická rezidence v předhusitské Praze*, in: *Documenta Pragensia* 9, 1991, 7-26; František KAVKA, *Česká šlechta doby Karla IV. a Praha ve světle domovního majetku*, in: *In memoriam Josefa Macka*, uspořádali Miloslav Polívka – František Šmahel, Praha 1996, 65-76.

¹²¹¹ K Eliščiným odjezdům z Prahy srov. Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna česká 1292-1330*, Praha 2003, s. 44-49.

¹²¹² Klára BENEŠOVSKÁ, *Les résidences du roi Jean de Bohême*, s. 125-127; Jiří BLAŽEJ, *Cesta za podobou soch z průčelí domu U kamenného zvonu*, in: *Zprávy památkové péče* 4/62, 2002, s. 73-116.

¹²¹³ Josef MAYER, *Dům U kamenného zvonu na Staroměstském náměstí*, in: *Muzejní a vlastivědná práce*, roč. 32/Časopis společnosti přátel starožitností, roč. 102, č. 2, 1994, s. 81-82.

¹²¹⁴ Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, s. 37.

zdůraznila přemyslovskou tradici.¹²¹⁵ Patrovou oratoř, kde se nacházejí tři oltářní niky, Eliška využila k uchování ostatků, které sbírala a ukládala do drahocenných relikviářů. Zde byl patrně uložen i trn z Kristovy trnové koruny, který Eliška získala skrze manžela od francouzského krále Karla IV.¹²¹⁶ Královniny zájmy v druhé polovině 20. let směřovaly k podpoře církevních fundací svého otce (Zbraslav, klášter u sv. Tomáše na Malé Straně) a současně k rozvíjení přemyslovské dynastické tradice. To ukazuje Eliščin pokus goticky přebudovat chrám sv. Petra a Pavla na Vyšehradě, úsilí o kanonizaci sv. Anežky České, nebo vymáhání relikviářů z pokladu mohučského dómu jakožto dědictví otce a bratra, které tam Petr z Aspeltu prý neoprávněně odvezl.¹²¹⁷

Král ve dvacátých letech 14. století Eliščinu horlivost v duchovní oblasti nesdílel, avšak respektoval a plnil její přání, ať už se týkala obstarání ostatků nebo opakovaných přímluv za nové prebendy pro Jana Volka.¹²¹⁸ Janův záměr vybudovat z Prahy svoji rezidenci není ve 20. a počátkem 30. let 14. století zřetelný, naznačují ho pouze některá privilegia z celkového počtu zhruba třiceti, která obě pražská města získala.¹²¹⁹ I když Jan v Praze roku 1328 asi již nic nebudoval, povzbudil stavební činnost měšťanů tím, že povolil bezplatné užívání lomů na vápno, stavební kámen, hlínu a písek na míli od Prahy, bez ohledu na to, čí pozemek bude těžbou dotčen.¹²²⁰ Jak jsem už předeslal, také kreditní funkce městského patriciátu vůči panovníkovi naznačuje, že jeho sídlo vývojově směřuje k rezidenci. Jan nepochybně naplno využíval finančních možností městské ekonomiky, avšak např. roku 1329 v Praze zrušil všechny ungelty, vyjma ungeltu z vína, který pak daroval staroměstské obci. V slavnostní listině z 29. června 1329 král Prahu označuje za *hlavu našich měst v našem českém království* a udělení ungeltu motivuje zlepšením stavu města.¹²²¹ Roku 1331 král ocenil, že staroměstská obec začalo město dláždít, a přikázal zemskému správci Oldřichovi Pluhovi hledat spolu s Pražany další

¹²¹⁵ Zuzana VŠETEČKOVÁ, *Nástěnné malby v přízemní kapli domu U zvonu*, in: Umění 38, 1990, č. 2, s. 380-394.

¹²¹⁶ FRB IV, s. 280. K umístění kaple s ostatky v patře, analogickému pařížské Sainte Chapelle srov. Josef MAYER, *Dům U kamenného zvonu na Staroměstském náměstí*, s. 80-81.

¹²¹⁷ Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna*, passim; Klára BENEŠOVSKÁ, *Eliška Přemyslovna a Vyšehrad*, in: Umění 39, 1991, s. 214-222; k navrácení relikviářů a dalších klenotů, která Eliška roku 1327 žádala od papeže, srov. Dana STEHLÍKOVÁ, *Objednavatelé uměleckého řemesla v českých zemích za vlády Jana Lucemburského*. Kandidátská disertační práce v oboru teorie a dějin výtvarného umění, Praha 1989, s. 41.

¹²¹⁸ Ivo HLOBIL, *Přemyslovec Jan Volek (†1351)*. Rodopisné, heraldické a sfragistické otázky, in: Umění 35, 1987, s. 477-182; Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské proboštství a české kancléřství v první polovině 14. století*, in: *Královský Vyšehrad II.*, Kostelní Vydří 2001, s. 74-89.

¹²¹⁹ Ivan HLAVÁČEK, *Johann von Luxemburg und die böhmischen Städte: Bemerkungen zu Johanns Itinerar*, in: *King John of Luxembourg (1296-1346) and the art of his era. Proceedings of the international conference, Prague, September 16-20, 1996*, ed. Klára BENEŠOVSKÁ, Praha 1998, s. 22. Je to zdaleka největší počet ze všech privilegií, udělených králem Janem českým městům. V počtu obdržených privilegií následují za Prahou Louny, Litoměřice, Žatec, Most a Ústí nad Labem, což pochopitelně souvisí s královým itinerářem i hospodářským významem severozápadních Čech.

¹²²⁰ RBM III, s. 590, č. 1511.

¹²²¹ RBM III, s. 618, č. 1574.

možnosti, jak tuto práci podpořit a uspišit. Současně zrušil výsady pro řezenské měšťany, které poškozovaly pražský dálkový obchod.¹²²²

Jan ovšem tehdy důsledně nesledoval žádný dlouhodobý záměr, jeho podpora Prahy byla příležitostná a krátkodechá podobně jako vůči Lucemburku. Zájem o kulturní povznesení pražského sídla u Jana vzbudily dva důležité momenty. Prvním byly stavební práce, zahájené princem Karlem na Pražském Hradě, zejména obnova královského paláce.¹²²³ Druhý motiv vyplýval z králova druhého sňatku s Beatrix Bourbonskou, která se jistě netrpělivě chystala na návštěvu Čech roku 1336. Jan proto roku 1335 pokračoval v Karlových přestavbách na Hradě i ve svém sídle na Starém Městě *ve stylu francouzském*, tj. v gotickém slohu.¹²²⁴ Nutno přiznat, že se Janovi koncem roku 1335 podařilo hradní palác – minimálně z části – restaurovat.¹²²⁵ Přes finanční tíseň, která ho v létě 1336 přiměla zcizit sochy ve svatovítské katedrále, a nepříznivý dojem z návštěvy frankofonní královny si Jan stále silněji uvědomoval, že ohniskem dynastické tradice se stává české království, jemuž jeho ekonomická síla umožňovala velkolepý kulturní rozmach. Proto se rozhodl k velkorysému daru desátků ze zlatých a stříbrných dolů na přestavbu svatovítské katedrály, k níž roku 1344 společně se svými syny položil základní kámen.¹²²⁶ Jan také završil dávný přemyslovský projekt vytvoření pražského arcibiskupství, jehož důsledky pak dokázal politicky využít syn Karel a Arnošt z Pardubic.¹²²⁷ Slepý Lucemburk asi cítil, že vzpomínka na jeho kladné skutky (*memoria*) bude v kulturním ohledu zastíněna princem Karlem. Kartouza, založená roku 1342 na Újezdě u Prahy, byla posledním pokusem tento pro hrdého Lucemburka nežádoucí vývoj zvrátit.¹²²⁸

¹²²² RBM III, s. 701, č. 1802, s. 701-702, č. 1803 (1331, 8, 20, Domažlice).

¹²²³ FRB IV, s. 318 (o princí Karlovi): *...ad castrum Pragense se transtulit, in quo usque hodie cum sua curia est moratus. Incepit mox inibi ruinosa edificia regalia, que prius ante annos triginta igne concremata fuerant et desolata iacuerant, reedificare et instruere et sarta tecta, prout de regibus Israhel legitur, efficaciter et cum ingenioso studio instaurare.*

¹²²⁴ FRB IV, s. 331: *Eodem tempore Johannes, rex Boemie, tam in castro Pragensi quam in Maiori civitate in domo habitacionis sue mandavit plurimum edificari et eciam modo Gallico laborari, verum tamen ea, que fiunt nunc in castro edificia, prius per Karolum marchionem fuerant inchoata.*

¹²²⁵ Mám na mysli listinu in: RBM IV, s. 106-107, č. 265 (1336, 1, 21, Praha), kde je v dataci uvedeno jako místo vydání *in aula nostra regia*, což opravňuje k názoru, že zemský soud probíhal v královském sále na částečně opraveném Pražském Hradě. Není však vyloučeno, že šlo o Janův dvorec na místě domu U Štupartů; to by však bylo zbytečné v situaci, kdy na Pražském Hradě soudil již 18. května 1334 princ Karel: RBM IV, s. 17-18, č. 48.

¹²²⁶ RBM IV, s. 411-413, č. 1029 (1341, 10, 23, Pražský Hrad). Výjimečnost pražské kartouzy naznačuje zdvojený počet mnichů – 24 – stejně jako ustanovení převora za králova „speciálního kaplana“. K Janově ne vždy „kořistnému“ vztahu k české církvi naposledy Michel MARGUE, „*Regum de stirpe*“ – *Le prince et son image: Donations, fondations et sépultures des Luxembourg dans leurs terres d'origine (première moitié du XIVe siècle)*, in: King John of Luxembourg (1296 – 1346) and the Art of his Era, ed. Klára Benešová, Prague 1998, s. 110-116.

¹²²⁷ Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Kirche und König zur Zeit der Luxemburger*, in: Bohemia sacra. Das Christentum in Böhmen 973-1973, ed. Ferdinand SEIBT, Düsseldorf 1974, s. 308-312.

¹²²⁸ RBM IV, s. 433-436, č. 1077 (1342, 2, 1, Praha).

V té době již bylo očividné, že Praha opět, stejně jako za Václava II., splňuje všechny rezidenční funkce. Hlavní město bylo ohniskem politického dění: za krále Jana se zde odbyly dvě korunovace (1311, 1337), roku 1341 se v Praze chystala svatba Markéty Lucemburské, současně tu na sněmu korunních zemí Jan oficiálně označil prince Karla svým nástupcem. V Praze nadále sídlil zemský soud a střídající se zemští hejtmani, nepřestala zde fungovat královská kancelář, ačkoli řada notářů a sekretářů samozřejmě doprovázela cestujícího krále. Jan Lucemburský své hlavní město, které ho vydatně finančně dotovalo, na oplátku obdařil řadou privilegií, které měšťany zvýhodňovaly i v německých oblastech říše. Společně s královnou Eliškou podporoval starší pražské církevní ústavy, zejména minority u sv. Jakuba, augustiniány u sv. Tomáše nebo vyšehradskou kapitolu. Jako součást pražské rezidence byla tehdy chápána také královská sídla, kam se dvůr mohl dostat během jednodenní cesty: klášter na Zbraslavi nebo hrad Křivoklát. Zejména tzv. královský hvozď byl pro Lucemburky stále přitažlivý. Kromě příležitosti k lovu jim nabízel řadu královských hradů, určených pro různé speciální úkoly. Na Křivoklátě byl držen malý princ Karel a roku 1322 uvězněn Jindřich Habsburský, Žebrák a Nižbor ve 40. letech posloužily jako sídla pro z Tyrol vypuzeného Jana Jindřicha.¹²²⁹ Snad díky Přemyslovi Janu Volkovi získal zemský písař Štěpán památný Tetín, kvůli blízkosti k hlavnímu městu si však vybudoval hned naproti Volkově titulárnímu sídlu, Vyšehradu, hrad Děvín.¹²³⁰ Sídla dvorských prominentů se v okolí Prahy prolínala se statky pražských patricijů, z nichž ten nejvlivnější, Frenclín Jakubův, vlastnil tvrz v Kunraticích.¹²³¹

Panovnické výsady dokládají hospodářský rozkvět města, ale také jeho územní rozvoj. Královská privilegia z 27. května 1330 z Landau ukazují, že k Janovi se vedle staroměstské obce stále častěji hlásili také malostranští Pražané, kteří tehdy obdrželi mílové právo ohledně hostinců a rozšíření městské daně také na řemeslníky za městskými hradbami.¹²³² Janovou zásluhou byl zákaz krčem v mílové vzdálenosti, u ostatních královských měst již obvyklý, roku 1341 přiznán i Starému Městu.¹²³³ Malá Strana byla výsadami hojně obdarována ještě roku 1337 a 1338. Kromě rozšíření daňových povinností na malostranské předměstí předal panovník soud a trestní právo nad urozenými dlužníky do kompetence městského rychtáře, jenž mohl dát vладыky dlužící do 5 kop grošů bez soudu uvěznit.¹²³⁴ Roku 1338 je také připomínáno

¹²²⁹ K pobytu Jana Jindřicha na Žebráku a Nižboru srov. SEDLÁČEK, *Hrady*, díl VI, s. 149, díl VIII, s. 75.

¹²³⁰ Srov. údaje o Štěpánovi z Tetína v prosopografické příloze.

¹²³¹ TOMEK, *Dějepis města Prahy - díl I.*, s. 308. Lépe zmapována jsou díky Jaroslavu Mezníkovi mimopražská sídla pražských patricijů až v 2. půli 14. století.

¹²³² RBM III, s. 642, č. 1645.

¹²³³ RBM IV, s. 372, č. 925. Tento fakt zdůraznil již TOMEK, *Dějepis města Prahy - díl I.*, s. 349 (srov. také s. 296), kde však zákaz krčem na míli od malé Strany datuje nesprávně do roku 1333.

¹²³⁴ RBM IV, s. 182-183, č. 440, s. 225-226, č. 574. Ustanovení ohledně urozených dlužníků mohlo být reakcí na rostoucí počet šlechtických obyvatelů Menšího města pražského. S dluhy českých šlechticů se v téže době potýkali

pokračující dláždění Malé Strany, která v tom následovala staroměstskou obec.¹²³⁵ Zhruba současně s tímto okrášením města začalo vznikat na západním předpolí Pražského hradu sídliště, doložené roku 1350 jako Hradčany. V. V. Tomek je pokládá za původně poddanské městečko náležící k pražskému purkrabství a jejich založení připisuje panu Hynkovi Berkovi z Dubé.¹²³⁶ Snad je možné vznik Hradčan spojit také s obnovenou stavební aktivitou na Hradě ve 30. letech, kdy se poblíž staveniště usazovali různí řemeslníci a umělci. Malá Strana a Hradčany i za Karla IV. a Václava IV. sloužily za příbytek spíše královské čeledi (fortnýři, vozkové, výrobci sena) nebo řemeslníkům a umělcům (pasíři, krejčí, zlatník, malíři a iluminátoři), zatímco šlechtické paláce zde ve větším množství vznikaly až od 18. století.¹²³⁷ Král Jan odměnil roku 1341 svého dvorského číšníka Jindřicha Švába pozemkem na Pražském hradě u brány sv. Martina, což naznačuje, že právě v okolí Pražského hradu byly dosud volné parcely a panoval zde stavební ruch.¹²³⁸

Vrátíme-li se nyní k otázce, zda lze Prahu považovat za Janovu rezidenci, lze odpovědět, že král ji takto zřetelně vnímal minimálně v letech 1310-1319 a pak v období 1335-1342; poté ji musel předat svému nástupci. Byl si rozhodně vědom jejich předností vůči Lucemburku i dalším královským sídlům, avšak jeho nevyhnutelně dvojpólová politika mu neumožňovala její rezidenční funkce soustavněji rozvíjet. I v tomto ohledu spíše jen plodně navázal na přemyslovský odkaz. Ani Karel IV., který Prahu povznesl na rezidenci celé říše, se ovšem ve městě nemohl zdržovat po většinu své vlády, jako to činil jeho děd Václav II. Přesto o její rezidenční úloze za vlády „otce vlasti“ nikdo nepochybuje. Janovi je často právem vyčítána finanční náročnost vůči pražskému měšťanstvu, zapomíná se však na to, že i Karel IV. kladl péči o svou rezidenci do značné míry na bedra Pražanů a neuděloval jim královská privilegia zadarmo. Lze snad říci, že ohledně výstavby pražské rezidence sledovali oba Lucemburkové shodné cíle, Karel to však činil cílevědoměji, s výraznějším propagandistickým dopadem, větší velkorysostí a monumentalitou.

Stručně k dalším královým sídlům, nejprve v korunních zemích. Jak ukazuje Janův itinerář v středoevropském prostoru, přebýval panovník především ve městech a v kláštorech:

i staroměstští patricijové, srov. *Jacobi*, s. 24, č. 57, s. 52-53, č. 118, s. 54, č. 124 a dále *passim*. K soudní pravomoci Starého města a Malé Strany nad cizími poddanými srov. *TOMEK, Dějepis města Prahy - díl I.*, s. 288.

¹²³⁵ RBM IV, s. 225, č. 573 (dláždění Malé Strany), RBM III, s. 686-688, č. 1757 (1331, 5, 15, Praha; předpisy pro vydláždění Starého Města). Hans PATZE, *Die Hofgesellschaft Kaiser Karls IV. und König Wenzels in Prag*, in: *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 114, 1978, s. 737 k těmto podrobným stavebním předpisům poznamenal, že tak rozsáhlý a přesný stavební řád nemělo v této době ani dříve žádné německé město.

¹²³⁶ *TOMEK, Dějepis města Prahy - díl I.*, s. 556-557.

¹²³⁷ Upozorňuje na to Hans PATZE, *Die Hofgesellschaft Kaiser Karls IV. und König Wenzels in Prag*, s. 761, ke jmenovaným zaměstnancům srov. *tamtéž*, s. 741-747. Jak jsem již naznačil, přední dvorští šlechtici a patricijové sídlili na Starém Městě, zejména v tzv. šlechtické čtvrti.

¹²³⁸ RBM IV, s. 426-427, č. 1053 (1341, 12, 28, Praha).

zde zejména na Zbraslavi, na Starém Brně nebo možná v Sedlci.¹²³⁹ V českomoravském prostoru většinou zmínky o králově pobytu mimo města chybějí.¹²⁴⁰ Roku 1315 byl Jan na Křivoklátě, kam mohl z Prahy dorazit během jediného dne, jeho pobyt je doložen i na Lokti (1318) či na hradě v Poděbradech (1315).¹²⁴¹ Zprávy o Janově pobytu ve Vratislavi naznačují, že král měl ve městě svůj dům, mohl však od konce roku 1335 využívat i bývalou knížecí rezidenci.¹²⁴² Podobná byla situace v Budyšině: také zde měl k dispozici hrad Ortenburg, sídlo fojta a jeho kanceláře, ale i městské domy. Městský dům Jan prokazatelně obýval kolem roku 1329 v nedalekém Zhořelci. O umístění a podobě těchto staveb ovšem nic nevíme.¹²⁴³

Vydáme-li se do končin západně od Rýna, najdeme v severozápadní končině Janových lucemburských držav hrad Durbuy, stojící na výrazném skalisku, avšak skrytý v lesním údolí řeky Ourthe. Hrad spolu s panstvím Jamais získal český král roku 1314 od Jana a Gerarda z Blankenheimu.¹²⁴⁴ Ve středověku hrad vyhořel, od té doby byl několikrát renovován a dnes je v soukromých rukou. Středověké zdivo zůstalo částečně uchováno v obvodovém plášti paláců a ve věžích, ale údaje k rekonstrukci Durbuy v 1. polovině 14. st. postrádáme. O funkci sídla trochu napovídá jeho ideální popis. Podle svědectví Guillaumea de Machaut v jeho Soudu českého krále (*Le Jugement dou Roi de Behaingne*) byl Durbuy Janovým oblíbeným sídlem.¹²⁴⁵ Na rozdíl od Janových městských sídel byl Durbuy určen především pro chvíle odpočinku, ovšem s veškerým dostupným luxusem. Kolem hradu se podle Machauta rozkládaly sady a zahrady plné zpěvného ptactva, přesto však by dobře odolával obléhání, máje vlastní studnu na

¹²³⁹ Srov. alespoň FRB IV, s. 249 (Zbraslav), v případě Starého Brna šlo o královu fundaci, takže návštěva je celkem samozřejmá. V Sedlci byl opatem Janovi zpočátku blízký opat Heidenreich; je výmluvné, že kvůli zadlužení kláštera král 22. března 1338 sedlecký klášter osvobodil od pohostinnosti vůči cestujícím osobám, *ciuscumque status vel preeminencie existant*: RBM IV, s. 213, č. 530. Podobnou výsadu ostatně dostal i zbraslavský klášter: *Listy zbraslavského kláštera*, s. 49-50, č. 100.

¹²⁴⁰ Příznačné je naopak Janovo vydávání listin (či sepsání závěti) ve vojenském táboře; k tomu se jistě vztahuje zmínka o zaplacení stanů ve staroměstských účtech: RBM III, s. 106, č. 259 (1315, 5, 11, Praha).

¹²⁴¹ RBM III, s. 104, č. 254 (Křivoklát), s. 177, č. 435 (Loket), s. 110, č. 273, s. 110, č. 272, s. 116-117, č. 288 (Poděbrady).

¹²⁴² Ve Vratislavi *in domo regali* byla vydána např. listina stvrzující lenní slib Jana Stěnavského a prodej země Guhrau králi Janovi: RBM IV, s. 163-164, č. 405. K otázce sídla českých panovníků a královských hejtmanů ve Vratislavi naposledy Mlada HOLÁ, *Vratislavští hejtmané. Reprezentanti královského majestátu prvních Lucemburků na českém trůně (1335-1378)*, in: *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, uspořádaly Lenka Bobková a Mlada Holá, Praha – Litomyšl 2005, s. 162.

¹²⁴³ Lenka BOBKOVÁ, *Prezentace královského majestátu v korunních zemích za vlády králů Jana a Karla*, in: *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, uspořádaly Lenka Bobková a Mlada Holá, Praha – Litomyšl 2005, s. 65.

¹²⁴⁴ RBM III, s. 86, č. 204 (1314, 6, 24, Nideggen); pro koupi bylo možná významné, že panství patřivalo sestře Janovy babičky Irmengardě z Durbuy. Následující výklad vychází ze studie Kláry BENEŠOVSKÉ, *Les résidences du roi Jean de Bohême: leur fonction de représentation*, in: *King John of Luxembourg (1296 – 1346) and the Art of his Era*, ed. Klára Benešová, Prague 1998, s. 118-120.

¹²⁴⁵ Guillaume de MACHAUT, *Le Jugement du roy de Behaigne and Remede de Fortune*, edd. James I. Wimsalt and William W. Kibler, music ed. by Rebecca A. Baltzer, Athens and London 1988; k popisu Durbuy srov. s. 128-133. verše 1365-1433.

nádvoří a podzemní únikové chodby; nebylo ho prý možné ostřelovat ani z okolních skal. Básník se v líčení pozastavuje u mramorové kašny před hradem, poté však vstupujeme do hradu a děj se vrací k hlavní záplatce. V díle Přátelská útěcha (*Le Confort d'ami*) Guillaume vypráví, že král Jan neměl na cestách s sebou žádné koberce ani záclony, často prý ani čím přikrýt lože, avšak ve svém domě měl prý veškeré pohodlí.¹²⁴⁶ Archeologické nálezy ukazují, že hrad vznikl na místě římské pevnůstky (*castellum*) a sestával z hranolové věže (donjonu?), válcové věže, kaple a třetí věže. Pod vlastním hradem u paty skály bylo ve 14. století opevněné podhradí. Roku 1325 Jan XXII. králi povolil odstranit kapli, která stála v cestě novému hradnímu opevnění, pod podmínkou, že nedaleko postaví jinou kapli.¹²⁴⁷

Dalším Janovým sídlem se díky štědrosti regenta Filipa z Valois stal v únoru 1328 pařížský palác zvaný Nesle, ležící mezi branami Saint-Honoré a Montmartre.¹²⁴⁸ Dům se poté až do konce 15. století nazýval *hôtel de Bohême*, ačkoli ho po Janově smrti prostřednictvím Bony Lucemburské opět převzali francouzští králové. Neexistuje soudobý popis paláce, avšak máme k dispozici detailní popis z konce 14. století, jenž lze porovnat se situačním náčrtem z roku 1572. Palác Nesle obsahoval značný počet velkých sálů, komnat a užitkových místností, sdružených do apartmánů, z nichž dva větší prý byly srovnatelné s apartmány v Louvru. Ke každému apartmánu náležela také kaple, přičemž dvě kaple byly koncem 14. století vybaveny skvostnými apsidami, arkádami a sloupořadím. Za zmínku stojí také příslušenství paláce, k němuž koncem 14. století patřily sklepy a přípravna nápojů, pekárna, sklady ovoce, solených potravin, kožešin, kuchyně, gril, prádelna, stáje pro koně i dobytek, sklad dřevěného uhlí, dílny k výrobě tapiserií a další užitkové prostory. Palác král Jan využíval během svých pařížských pobytů a posloužil nepochybně i synu Karlovi pro zbývající dobu jeho francouzského pobytu (do roku 1330). Král nové sídlo využíval až do začátku léta, protože 29. května 1328 se zúčastnil korunovace Filipa z Valois a oslav, které v poté Paříži následovaly.¹²⁴⁹

¹²⁴⁶ Guillaume de MACHAUT, *Le Confort d'ami (Confort for a Friend)*, ed. and translated by Robert Barton Palmer (Garland Library of Medieval Literature, Vol. 67, Series A), New York – London 1992, ke kobercům, pokrývce a luxusu srov. s. 154-155, verše 2963-2966, 2973-2974. K Machautově vztahu ke králi Janovi a českým zemím naposledy Martin NEJEDLÝ, „V Praze jsou tři města, mnoho výstavných kostelů a lidé zbožní...“ *Obraz českých zemí a jejich panovníků ve francouzsky psané literatuře 14. století*, in: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi. Vydali Eva Doležalová, Robert Novotný a Pavel Soukup, Praha 2004, s. 35-43.

¹²⁴⁷ MVB-P, s. 284, č. 438 (1325, 7, 20, Avignon). Je pozoruhodné, že ve stejnou dobu král řešil podobný problém u opevnění hradu Lokte, jemuž překázal farní kostel. Jan XXII. přikázal administrátorům pražské diecéze, aby získali o situaci informace a pokud to uznají za vhodné, aby Janovi dovolili stávající farní kostel zbořit a postavit farní kostela na jiném vhodném místě: MVB-P, s. 284, č. 440 (1325, 7, 20, Avignon).

¹²⁴⁸ RBM III, s. 556, č. 1416 (1328, únor, Louvre v Paříži); BENEŠOVSKÁ, *Les résidences du roi Jean de Bohême*, s. 120-122.

¹²⁴⁹ František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie 1377-1378*, Praha 2006, s. 29.

17. února 1332 se král Jan jako jeden z dvanácti pairů zúčastnil soudu ve sporu mezi Filipem VI. a hrabětem Robertem z Artois, který se cítil poškozen na svých dědických právech. Přestože se český král přimlouval za smírné řešení konfliktu, byl Robert odsouzen k vyhnanství a konfiskaci majetku. V prosinci 1334 ve Vincennes vyměnil Filip VI. králi Janovi dosud vyplácenou roční rentu 4000 turnosů za doživotní a dědičný plat z hradu panství Mehun-sur-Yèvre, které bylo konfiskováno Robertovi z Artois. Francouzský král udělil Janovi Mehun lénem u příležitosti jeho sňatku s Beatrix Bourbonskou. Janův pobyt na novém panství je doložen v říjnu 1338 a květnu 1346. Po králově smrti přešlo vlastnictví panství prostřednictvím Bony Lucemburské a jejího manžela na Janova vnuka Jana vévodu z Berry. Tento mocný sběratel a mecenáš hradu v Mehun přebudoval na luxusní sídlo, určené k honosným slavnostem. V průběhu stavebních prací v letech 1367-1416 sídlo výrazně změnilo svou podobu. Těžko říci, jaké rysy si zámek v Mehun, zachycený v *Přebohatých hodinkách vévody z Berry*, uchoval ze sídla krále Jana. Za zmínku stojí, že na Mehun se uchýlila Beatrix Bourbonská po svém předčasném odchodu z Prahy roku 1337 a po svém manželovi převzala roku 1340 správu kastelánství až do Janovy smrti.¹²⁵⁰

Na závěr bych rád podotkl, že na Machautově líčení krále Jana jako otužilého a vojácky skromného rytíře nejspíš je něco pravdy. Alespoň co se budování obytných sídel týče, český král zřídka kdy stavěl něco nového. Pokud to bylo zapotřebí, dokázal se přizpůsobit prostředí, do něhož přicházel, a dobře se zabydlet v domě či paláci, který mu poskytl patriciát, šlechta nebo církev.¹²⁵¹ Dokládá to nejspíše už Janův vztah k lucemburskému hradu a domu U zvonu, dalším dokladem může být přebývání Lucemburků v biskupském paláci v Parmě nebo v rozsáhlé pevnosti Augusta v Lucce. Zcela jinak se král choval v případě fortifikací. Kromě opevnění řady lucemburských městeček a výstavby defensivních hradních linií se Jan zasloužil o vznik pevností nad Brescií a Bergamem. Také dva české hrady, které dal český král pravděpodobně vybudovat, Preitenstein a Adršpach, měly zřejmě ryze vojenské poslání.¹²⁵² Těmi, kdo do Čech pokusili vnést kultivované civilní prvky francouzské pozdní gotiky, byl biskup Jan IV. z Dražic a snad i princ Karel.¹²⁵³

¹²⁵⁰ Vyobrazení zámku Mehun-sur-Yèvre v *Přebohatých hodinkách vévody z Berry* je reprodukováno in: *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 68.

¹²⁵¹ BENEŠOVSKÁ, *Les résidences du roi Jean de Bohême*, s. 117.

¹²⁵² Tomáš DURDÍK, *Česká hradní architektura doby Jana Lucemburského*, in: *Castellologica Bohemica* 6, 1998, s. 7 – 68.

¹²⁵³ Tomáš DURDÍK – Petr CHOTĚBOR, *Projevy přímého působení francouzské stavební huti v české architektuře feudálních sídel 14. století*, in: *Archaeologica Historica* 18, 1993, s. 225-237; Klára BENEŠOVSKÁ, *Královští stavebníci na dvoře Jana Lucemburského*, s. 65 podotýká, že charakteristika pražského královského paláce, který Karel IV. budoval *francouzským způsobem*, se spíše než slohových detailů týká velkorysého měřítka slavnostních prostor. Rozloha palácových sálů a oken byla podstatně větší než v domě U zvonu.

IV. 5. Společenská a kulturní atmosféra Janova dvora – několik úvah nad otevřenými otázkami

Podoba dvora krále Jana nepochybně souvisela se způsobem jeho vlády. Formování dvora panovníkem se neřídilo žádným ideálem, jako by mohla být jeho úplnost či dokonalost úřadů a společenských forem, maximální bohatství a splendor.¹²⁵⁴ Dvůr se utvářel na základě královy reálné politiky a Janových časových, prostorových a finančních možností. Povšimněme si některých charakteristických rysů Janova dvora a hledejme jeho místo v rámci české a moravské aristokracie.

IV. 5. 1. Dvorská šlechta v rámci společenských elit českého království

IV. 5. 1. 1. Dvůr a panovník v prostoru a čase

Dvoupólová koncepce Janovy politiky, která se rozprostírala přinejmenším mezi českým královstvím a Lucemburskem, nutně determinovala královu dočasnou nepřítomnost v obou oblastech. Pro Čechy i Lucembursko to byla nová situace, nutící aristokraty obou zemí k častějším cestám za králem do zahraničí. Odtud vznikl i dojem Petra Žitavského, že král preferuje Lucembursko, které má raději než Čechy, a že jeho tajné odjezdy představují cosi negativního, krále nedůstojného.¹²⁵⁵ Domnívám se však, že král – alespoň do roku 1333 – tajnými odjezdy z Čech nechtěl narušit u poddaných dojem, že nad nimi stále vládne a je přítomen. Během pobytů v Čechách a na Moravě se Jan Lucemburský zdržoval většinou ve městech, snad aby byla jeho družina poddaným na očích a sám král k dispozici pro případná majetkoprávní jednání. Kromě toho menší doprovod králi umožňoval levnější a rychlejší přesuny. Lucemburk jistě své cesty předem promýšlel a jeho poslové včas kontaktovali osoby, s nimiž si král smluvil schůzku.¹²⁵⁶ Nevyhýbal se ovšem improvizaci, jak to dokládá např. itinerář z roku 1331. Král tehdy z Řezna zamířil do Čech, do Hlohova, Poznaně i na jižní

¹²⁵⁴ Srov. Werner PARAVICINI, *Die ritterlich-höfische Kultur des Mittelalters* (Enzyklopädie Deutscher Geschichte, Bd. 32), München 1994, s. 68: *Neboť každý dvůr má tendenci být úplným světem. Pro sociální a kulturní prestiž dvora byl důležitý (vedle moci knížete) stupeň jeho úplnosti. K ideálnímu, „úplnému“ dvoru patřili svobodní a urození držitelé čtyř klasických dvorských úřadů z řad nižší šlechty, rádcové v lenní závislosti, školení i neškolení officiales, pracující jako soudci a spravující kancelář, služebníci a hradní manové (familia militaris), kteří obstarávali strážní, válečné, doprovodné a správní služby, a konečně básníci a potulní pěvci, jejichž úkolem bylo duchaplné a zábavné působení při slavnostech* (přeložil Z. Žalud). Janovu cílevědomou péčí o svůj dvůr s tímto záměrem nelze podle mého názoru doložit.

¹²⁵⁵ FRB IV, s. 257: *Hoc anno iterum Johannes, rex Boemie, ad comiciam suam in vigilia beati Johannis baptiste cum paucis clandestine revertitur (...) Interrogatus vero rex, quare in regno non maneret, respondit: Quod solum natalis patrie dulcissimum sibi foret.*

¹²⁵⁶ Naznačuje to mimo jiné královo setkání s posly z Čech v dolnofranckém Münnertstadtu počátkem listopadu 1325 v situaci, kdy se Jan do Čech nechtěl vracet (RBM III, s. 446, č. 1148).

Moravu, přestože plánoval hlavně jednání s císařem, francouzským králem a kurií.¹²⁵⁷ Malý počet družiníků z českých zemí byl snad podmíněn i tím, že jim nebyl předem sdělován cíl cesty, který se navíc mohl změnit. Oproti dosavadním kampaním posledních Přemyslovců, většinou omezených na léto jednoho roku, s návratem do Čech a na Moravu, Jan trávil podzim a zimu – kromě pobytu v Languedocu – v Čechách stejně jako v Lucembursku či v Paříži. Čeští páni neměli jistotu, že se např. na svatého Havla vrátí na své panství, že stihnou zasedání zemského soudu, že budou moci osobně uhájit své statky před násilnostmi sousedů. Nepravdivost králových pohybů jistě mnohé odradila.¹²⁵⁸

Janův dvůr byl příliš mobilní zejména ve srovnání s dvorem Václava II., dlícího velice často v Praze a jejím okolí, nebo v Brně. Ani Ludvík Bavor, pomíneme-li jeho římskou korunovační jízdu, se většinou nevydával mimo trojúhelník svých pravidelných tras mezi Mnichovem, svým hlavním sídlem, Norimberkem a středním Porýním.¹²⁵⁹ V Lucemburkově pohyblivosti vidím jakýsi přechod ke stylu vlády Karla IV., jenž se ani v Praze, své hlavní rezidenci, nezdržoval tak dlouho jako jeho děd z matčiny strany, ale stále projížděl různými kraji římské říše.¹²⁶⁰ Karel podobně jako jeho otec vytvářel v říši pro české krále předem opěrné body, měl více sídel (i rezidencí) a u dvora shromažďoval i šlechtu z králi blízkých oblastí (tzv. *königsnahe Landschaften* v pojetí Petra Morawa), zejména hrabata z Hanau, Weilmünster a Leiningen, která sloužila již králi Janovi.¹²⁶¹ Na rozdíl od císaře Karla však jeho otec nespěchal vždy za konkrétními vládními úkoly a povinnostmi, ale využíval také napětí a nesouladu vládců středoevropského prostoru k uchopení perspektivních výhod a šancí. Finanční

¹²⁵⁷ Srov. *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 14-15.

¹²⁵⁸ Déle trvající nepřítomnosti šlechticů mimo své državy napomáhala také pokračující reliuce naturálních dávek v peněžitě, kterou zmiňuje Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, České dějiny II/3, Praha 1946, s. 41, pozn. 1. Šusta se ovšem opírá o svou interpretaci rožmberského urbáře z druhé poloviny 14. století.

V lucemburském prostředí, charakterizovaném navíc bohatou škálou různých měn, lze proces reliuce či monetarizace sledovat díky urbáři z let 1306-1327, zachovanému pro větší část lucemburských držav, srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 66-186.

¹²⁵⁹ K itineráři Václava II. srov. studii Dany MALÉ, *Skladba pražského dvora za vlády Václava II.*, zejména tabulku na s. 154-160, k Bavorově itineráři stručně *Un itinéraire européen*, s. 16.

¹²⁶⁰ Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 527.

¹²⁶¹ S ideální klasifikací míst panovnického pobytu na (prostá) sídla a rezidence se současná středoevropská medievistika snaží více či méně vyrovnat. Např. u sídel Karla IV. Lenka BOBKOVÁ, cit. dílo, s. 469-502, pokládá za panovníkovo rezidenční sídlo Prahu a (s určitou rezervovaností) Norimberk, zatímco ve vedlejších zemích České koruny hovoří o sídlech, vyjma Tangermünde, založeného jako *domicilium principale*, tj. hlavní rezidence braniborských markrabat. Nedůslednost v používání pojmu rezidence je patrná ve výběru hesel publikace *Höfe und Residenzen im spätmittelalterlichen Reich. Ein dynastisch-topographisches Handbuch*, hrsg. v. Werner PARAVICINI, bearbeitet von Jan HIRSCHBIEGEL - Jörg WETTLAUFER, (Residenzenforschungen 15.1), Teilband 1. Dynastien und Höfe, Ostfildern 2003. Jako rezidence krále Václava IV. je zde např. označen hrad Točnick. K geografickému dělení říšských teritorií z hlediska jejich vztahu k ústřední moci na šest různých zón Petra Morawa srov. kritické postřehy Ivana HLAVÁČKA, *K organizaci státního správního systému Václava IV. Dvě studie o jeho itineráři a radě* (Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica, Monographia CXXXVII - 1991), Praha 1991, s. 95.

zisk českému králi přinesl konflikt s brabantským vévodou Janem III. stejně jako jeho podpora Ludvíka Bavora po roce 1314. Mistrné využití šancí v pooderském prostoru představuje Janův zisk opolských knížectví a Vratislavska roku 1327. Částečně díky dobrým informacím, částečně díky své intuici a přesvědčovacím schopnostem se v první polovině 30. let málem zmocnil dědictví korutanského vévody, kterého roku 1310 vypudil z českého království. Právě král Jan zahájil roku 1342 spolupráci s novým papežem, která českému království přinesla církevní autonomii a Lucemburkům říšskou korunu. V oboru evropské diplomacie předal Jan Lucemburský svému prvorozenci bohaté dědictví zkušeností a metod i nezbytnou odvahu riskovat, kterou Karel v zápase s Wittelsbachy v říši dokonale zúročil.

Jan se v diplomacii častěji než na vyslance spoléhal na osobní kontakt a přímé jednání s politickými partnery a protivníky. Již zmiňovaná historika Jana z Viktringu o jeho jednání s Albrechtem II. Habsburským v listopadu 1341, naznačuje, že český panovník rád jednal o samotě, spoléhaje se na vlastní úsudek a vyjadřovací schopnosti, a to i po ztrátě zraku.¹²⁶² Zpráva Jana z Hocsemu o králově jednání s lutyšskými kanovníky roku 1338 zase ukazuje, že Jan uměl protivníky děsit výlevy hněvu a hrozbami násilí.¹²⁶³ Provokativních výpadů proti své osobě neváhal v případě Jolanty z Baru, která ho označila za „králíčka“, využít k vyplenění jejího hrabství.¹²⁶⁴ I neuctivé gesto svého protivníka Fridricha Sličného dokázal Lucemburk vypočítavě obrátit ve svůj prospěch.¹²⁶⁵ Jindy na cizích dvorech oslňoval svou štedrostí, Jindřicha Korutanského získával na svou stranu slibem bohatého věna pro dceru Markétu, které nikdy nesplatil. Všechny tyto zdánlivé kaprice byly součástí pružné politické hry, která sázela na bezprostřední reakce okolí, někdy dobře odhadnutelné, jindy – v případě ironie vůči biskupu Nankerovi – nepředvídané. Král Jan si pečlivě hleděl svého osobního vystupování a v jeho družině proto nemohl být nikdo, kdo by ho svou výjimečností předčil. Mnohdy dvořané králi sloužili jen jako velkolepá stafáž, která ho měla doprovázet na turnaje nebo jiné dvorské

¹²⁶² K tajnému jednání s Ludvíkem Bavorem roku 1331 v Řezně srov. *Zbraslavská kronika*, s. 384, FRB IV, s. 308; rozhovor krále Jana s Albrechtem II. je vylíčen in: *Ioannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*. ed. Fedorus SCHNEIDER, Tomus II., *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum*, Hannoverae et Lipsiae 1910, s. 225, český překlad podal Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1979, s. 154, pozn. 1.

¹²⁶³ Hocsemovo vyprávění (vydáno in: WP III, s. 56-58, č. 1219) parafrázuje Raymond CAZELLES, *Jean l'Aveugle comte de Luxembourg roi de Bohême*, Bourges 1947, s. 249-250.

¹²⁶⁴ Příběh meteské kroniky Jakuba z Esch naposledy připomněla Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší: cesta Václava I. k moci (1334-1354)*, in: *Korunní země v dějinách českého státu. I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*. Edd. Lenka BOBKOVÁ – Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Jan ZDICHYNEC, Praha 2003, s. 296.

¹²⁶⁵ *Ioannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*. ed. Fedorus SCHNEIDER, Tomus II., *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum*, Hannoverae et Lipsiae 1910, s. 100. Peter HILSCH, *Johann der Blinde in der deutschen und böhmischen Chronistik seiner Zeit*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen*, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 31 k tomu poznamenává, že Janova hrdá reakce na neuctivé smeknutí čapky Fridrichem Habsburským není jen královým individuálním povahovým rysem, nýbrž projevem urozeného aristokrata oné doby vůbec.

slavnosti.¹²⁶⁶ Pokud český král nemohl své diplomatické partnery oslnit ve svém rodových državách a sídlech – jako to činil vůči Kazimírovi Velikému roku 1341 v Praze – raději je osobně navštěvoval s okázalými dary.¹²⁶⁷

Královu pohyblivost tedy lze zdůvodnit nejen vzdáleností Čech od Lucemburska, ale také Janovou důvěrou ve své osobní kouzlo a výřečnost, které mu nepochybně pomáhaly „vyždímat“ z českých zemí tolik peněz, kolik potřeboval. K tomu bych pouze dodal, že Janovo jednání bylo z finančního hlediska zcela přirozené. Zatímco podle Zbraslavské kroniky měl král dostávat z kutnohorské urbury a mince 500-600 pražských hřiven stříbra měsíčně, tj. více než 6580 kg drahého kovu ročně, přinášely pravidelné důchody lucemburského hrabství podle odhadu Winfrieda Reicherta počátkem 14. století ročně jen cca 438 kg stříbra. Není divu, že díky českým důchodům Jan dokázal rozšiřovat své lucemburské teritorium.¹²⁶⁸ Co je však hodno obdivu, je rychlost králových přesunů. Zatímco rychlý jezdec dokázal za den urazit 60-70 kilometrů, u Jana Lucemburského nebylo výjimečných 80 km denně a někdy překonával až 100 kilometrové vzdálenosti. Takový výkon nebyl zřejmě vyloučený, podmiňovala jej ovšem králova jezdecká kondice, střídání koní během cesty, která se musela obejít bez vozů se zavazadly a bez velkého doprovodu, ale i příznivé klimatické podmínky.¹²⁶⁹ K některým rychlým přesunům lze být právem skeptický, avšak královu neuvěřitelnou mobilitu věrohodně dokládá i Petr Žitavský v říjnu 1334: *Nepřestal jsem hledat tohoto krále ve všech oněch krajinách, ale nemohl jsem ho nijak najít, protože na všech stranách kolem litá se skrovnou*

¹²⁶⁶ Král Jan od některých vazalů, např. rytíře Fastré, pana z Ligne roku 1329, vyžadoval doprovod na klání (*juste*) a turnaje (*tournois*) a pomoc v rytířském zápole, za což mu přislíbil zlepšení jeho léna. Janovi přátelé či dvořané, např. senešal Jan z Berwartu roku 1338, králi kupovali velké – a drahé – turnajové koně: REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 304, pozn. 10.

¹²⁶⁷ Král Jan zapsal na kutnohorské urbuře 630 hřiven a 1 větel pražských grošů pro Konráda Pohorlicera, Mikuláše *de domo Theutonica* (tj. z Húzové) a ostatním brněnským měšťanům za to, že „nám donesli a přivedli do Hodonína koně, látky, jak lněné, tak hedvábné, a ostatní věci i klenoty, s nimiž jsme počtili (*honoravimus*) uherského krále Karla i jeho rádce a familiáry.“ RBM III, s. 357, č. 912 (1323, 9, 25, Brno). Srovnej též kroniku Jana z Thurocze, kde je řeč o skvostných darech uherského krále Karla pro Lucemburky.

¹²⁶⁸ *Zbraslavská kronika*, s. 296, FRB IV, s. 228, přepočít na kilogramy provedli autoři *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 124. K důchodům plynoucím z Lucemburska viz REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 1033, viz též I. díl, kapitoly III. 2. *Der Umfang der gräflichen Einkünfte zu Beginn des 14. Jahrhunderts*, s. 78-113 a IV. 3. *Böhmisches Geld im Dienste der Grafschaft Luxemburg*, s. 289-300. Srov. také Jarmila HÁSKOVÁ, *Finanzquellen des Königs Johann von Luxemburg in Böhmen*, in: *Hémecht*, 33/1, 1981, s. 57 – 63.

¹²⁶⁹ *Un itinéraire européen*, s. 16. Dodejme ještě, že panovník a jeho nejužší doprovod byli za těchto podmínek častěji nuceni slavit mši před rozedněním a používat přenosný oltář. Povolení k slavení mše *ante diem* a užívání přenosného oltáře obdržel král od Jana XXII. Jan již v březnu 1325 (MVB-P, s. 264, č. 384, 385 (1325, 3, 29, Avignon). Někteří členové Janova doprovodu o povolení mše před rozbřeskem prosili ještě roku 1344, zejména králův přední důvěrník pan Jan z Falkensteina a králův sekretář Jindřich hrabě z Hohensteina (MVB I, s. 260, č. 437, s. 264, č. 444: 1344, 11, 16-21, Avignon), srov. Ivan HLAVÁČEK, *Papežská kurie a laikové v českém státě za Karla IV. v letech 1342-1362. Sonda do kuriální i české vzájemné každodennosti*, in: *In omnibus caritas*. Sborník katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, sv. IV. K počtě devadesátých narozenin prof. ThDr. Jaroslava Kadlece, Praha 2002, s. 171.

družinou.¹²⁷⁰ Jan ovšem počítal s tím, že nebude moci být na více místech svého zájmu včas, a proto patrně používal dva či více téměř shodných typářů své jezdecké pečeti, kterou dočasně svěřoval svým plnomocným zástupcům. Učinil to pravděpodobně v září roku 1328, kdy listina z 9. září z vojenského ležení před Yprami byla vydána a zpečetěna in absentia, neboť Lucemburk byl v té době na válečném tažení na jižní Moravě a v Rakousku, kde ho opět dokládají autentické listiny.¹²⁷¹ Dlouhodobou nepřítomnost v českých zemích i v Lucembursku král řešil zástupnickými vládami, v nichž se místní feudálové střídali s církevními preláty (např. Jan IV. z Dražic nebo Balduin Trevírský) a členy královské rodiny (Eliška Přemyslovna či markrabí Karel). O nich se však podrobněji zmíním níže.

Podstatné je, že obyvatelé českého království i vedlejších korunních zemí nejspíše pochopili styl Janovy vlády a přizpůsobili se mu. Dokládají to poselstva z Čech do Lucemburku, Lutychu, Met, Műnnerstadtu či Parmy a Paříže.¹²⁷² Někdy byly králi „v cizině“ překládány již hotové listiny k zpečetění, jindy došlo ke vyhotovení listiny na místě z králova příkazu, výjimečně skrze relátora.¹²⁷³ Řešení některých sporných záležitostí v Čechách odkládal sám král, nebo osoby, které od něj očekávaly zastání, až do panovníkova návratu do Čech.¹²⁷⁴

¹²⁷⁰ *Zbraslavská kronika*, s. 402, FRB IV, s. 323: *Eundem regem in illis partibus omnibus non desii querere, sed eum ut circumvolantem cum paucis undique nullatenus potui invenire*; srov. tamtéž, s. 312: *Tantum autem rex iste exultavit ad currendam istam viam, quod paucissimam habere sequentem poterat comitivam. Quibusdam vero sibi in via occurrentibus casualiter et de ipsius festino progressu mirantibus et interrogantibus rex sic dixit: Ideo festino, quia in vigilia Christi Parisius in Francia esse volo. Miratur omnis etas, quod tam longas frequenter solet facere rex dietas. In via cernitur non ut equitans, sed potius quasi volans: Hunc si sic equitantem cerneris, plus eum esse famulum, quam dominum iudicares.*

¹²⁷¹ Pavel BRODSKÝ, *Pečeti Jana Lucemburského*, in: *Časopis Národního muzea, řada historická* 150, 1981, s. 119, s odvoláním na úvahy Josefa ŠUSTY, *Král cizinec*, *České dějiny* II/2, Praha 1939, s. 459, pozn. 4, podle něhož král takto jednal častěji. Není divu, že se Lucemburk občas ocitl bez pečetidla. Dokládá to listina z roku 1327 při tažení do Vratislavi přes Kladsko, kde králi půjčil svoje pečetidlo Hynek Berka z Dubé, neboť Jan vlastní momentálně postrádal: RBM III, s. 509, č. 1301 (1327, 3, 30, Kladsko).

¹²⁷² Nejdelší cestu patrně urazili vratislavští poslové, kteří krále Jana 3. července 1342 našli až v Pont Saint Esprit-les-Avignon (RBM IV, s. 458, č. 1150). K poselstvům ke králi Janovi „do ciziny“ srov. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, *České dějiny* II/3, Praha 1946, s. 84, 114.

¹²⁷³ O pouhém pečetění hotových listin podkomořího Frenclína Jakubova se zmiňuje ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, *České dějiny* II/3, Praha 1946, s. 84, pozn. 2. Nepočetnými relačně-mandačními poznámkami na listinách krále Jana se zabýval Nicolaus van WERVEKE, *Étude sur les chartes Luxembourgeoises du Moyen-age*, in: *Publications de la section historique de l'Institut Grand – Ducal* 41, 1890, s. 88, 246-247. Autor registruje pouze 7 těchto poznámek, jako relátoři v nich vystupují Guillaume Pinchon, Robert du Pal (Palais?), Jan z Pistorie, *M(athias) de Fara, mons(ignour) Thierry a Dithmarus*. Vesměs to jsou královi sekretáři a členové jeho kanceláře. V listinách pro české příjemce vystupuje jako relátor počátkem 20. let nejvyšší kancléř a vyšehradský probošt Jan Volek. Pouze *mons(ignour) Thierry* byl pravděpodobně totožný s královým světským rádcem, panem Dietrichem z Hüncheringen. Za zmínku stojí, že další z Janových důvěrných rádců, pan Těma z Koldic, je jednou doložen jako relátor markrabího Karla – nikoli krále Jana, třebaže i to je pravděpodobné - v listině pro uherskobrodské dominikány: RBM IV, s. 216, č. 536.

¹²⁷⁴ K odkladu jednání zemského soudu, které si vyžádal král, srov. RTT I, s. 13-14, č. 39. Pražští měšťané si někdy mezi léty 1336 a 1346 stěžovali na jeho bratra Smila z Ledenic a pana Tluksu, kteří jim neplatili pohledávky, jimiž měšťané vážili u Židů. Pokud dotyční včas nezaplatí, měšťané vyhrožují, že *extunc patentes ipsorum litteras, grave ac indecens contra ipsos testimonium perhibentes, in presentia domini nostri Regis, cum Pragam venerit, domine Regine, domine Marchionisse, et aliorum Magnatum, Advenarum et hospitem de Reno et Lombardia nec non Nobilium et ignobilium Regnicolarum Boemie ostendemus in publico ad legendum, non semel, sed tociens, donec*

Stále nářky zbraslavského kronikáře na Janovu nepřítomnost by neměly zastřít skutečnost, že během 14. století došlo (nejen) v řadách šlechty ke generační obměně, že dlouhé cesty do západní Evropy nebyly ničím nezvyklým ani pro přední české kupce, nota bene pro cisterciáky putující na generální kapitulu. Částečným řešením Janovy nestálosti byla samozřejmě vláda markrabího Karla, na druhou stranu mobilní dvořané přinášeli do českých zemí řadu kulturních podnětů. Kromě již zmíněných módních novinek stojí za zmínku hypotéza Václava Černého, který pokládá českého Mastičkáře za tvořivě rozvinutý import francouzského mastičkářského šprochu (*dit de l'herberie*). Prostřednictvím neurozených dvořanů českého krále byla tato fraška v letech 1322-1323 přenesena do Durynska, kde podnítila vznik německé verze. Odtud kolem roku 1325 pronikla mastičkářská inspirace do Čech, mladší česká a německá verze pak vznikly kolem poloviny 14. století.¹²⁷⁵ Kulturní vliv západní Evropy v souvislosti s Janovým dvorem předpokládají také odborníci na výtvarné a užité umění.¹²⁷⁶

IV. 5. 1. 2. Dvůr jako centrum vlády a správy

Ohledně vlivu Janových absencí na administrativu českých zemí lze v zásadě souhlasit s Josefem Šustou, že *i při sebe větším zeslabení přímé účinnosti vlastní panovnické moci, fungoval dále aspoň ten stroj zemské správy, který již předchozí doba vytvořila jako pevnou kostru veřejného života v českém státu, nezávislou již na okamžitých záchvěvech dvorského ústředí*. Pro Janovu vládu je doloženo fungování zemského soudu v Praze i soudů v krajích a centrech bývalých moravských údělů, vilikové a purkrabí nadále vykonávají krajskou popravu, ani zločinnost patrně nepřekračovala míru ve středověkých Čechách obvyklou.¹²⁷⁷ Je velmi

ducti verecundia nobis capitalem pecuniam, super quam usura et expense, quas in obstagio facimus, crescunt continue, una cum dampnis ipsis persolvent. (Jacobi, s. 54, č. 124).

¹²⁷⁵ Václav ČERNÝ, *Staročeská milostná lyrika a další studie ze starší české literatury*, Praha 1999, studie

Staročeský mastičkář a Od bonifantů k mastičkářům, zejm. s. 425-442.

¹²⁷⁶ O „internacionálním dvorském stylu kolem 1300“ v případě soch z průčelí domu U zvonu hovoří Klára BENEŠOVSKÁ, *Podoby královského majestátu v Českých zemích kolem roku 1300*, in: *Ars longa. Sborník k nedožitým sedmdesátinám Josefa Krásky*, edd. Bekeť Bukovinská a Lubomír Konečný, Praha 2003, s. 37. Srov. dále studie Jiří FAJT, *Madona z cisterciáckého kláštera v Oseku u Duchcova (k figurálnímu typu a způsobům jeho šíření)*, in: *Gotické sochařství a malířství v severozápadních Čechách. Sborník z kolokvia u příležitosti 70. výročí výstavy Josefa Opitze*, edd. Michaela Neudertová a Petr Hrubý, Ústí nad Labem 1999, s. 131-137, Jiří FAJT – Robert SUCKALE, *Der „Meister der Madonna von Michle“ – das Ende eines Mythos? Mit einem Anhang zur „neuen“ Löwenmadonna der Prager Nationalgalerie*, in: *Umění 54/1*, 2006, s. 3-30, Jakub VÍTOVSKÝ, *K problematice iluminátorských a knihařských dílen v českých zemích v letech 1310-1378*, in: *Documenta Pragensia X/1*, Praha, ed. Archiv hl. m. Prahy 1990, s. 95-117. K užitému umění, zejména zlatnictví a pečetím, podrobně Dana STEHLÍKOVÁ, *Objednavatelé uměleckého řemesla v českých zemích za vlády Jana Lucemburského. Kandidátská disertační práce v oboru teorie a dějin výtvarného umění*, Praha 1989. Z katalogu uměleckých předmětů, který je součástí této disertace, si pozornost zaslouží zejména pečeti Beatrix Bourbonské, které se zcela vymykají z kontextu pečeti českých královen a jsou exkluzivní též v západoevropském uměleckém prostředí.

¹²⁷⁷ ŠUSTA, Karel IV. *Otec a syn 1333-1346*, *České dějiny II/3*, Praha 1946, s. 85, citát tamtéž. K otázce popravců v předhusitském období srov. Milena MAREŠOVÁ, *Příspěvek k dějinám krajských popravců v předhusitských*

pravděpodobné, že zejména v úřadě popravců, ale i v jiných správních funkcích se prosadila formující se vyšší šlechta, spjatá s Janovým dvorem.¹²⁷⁸ Právě zámožní páni asi byli nejspíše schopni zaplatit si nájem správních úřadů, jenž kritizuje Petr Žitavský a dokládá ho podkomořství Frenclína Jakubova.¹²⁷⁹ Proti pronajímání úřadů bylo namířeno také ustanovení tzv. *Majestas Carolina*, nevíme však, do jaké míry byla tato praxe obvyklá. Naše pramenná základna téměř nedovoluje postihnout správní úředníky v Čechách a na Moravě na krajské (provinciální) úrovni. Prosazení dědičnosti úřadů maršálka, stolníka a číšníka v panských rodech z Lipé, Házmburka a Vartemberka je naopak dědictvím silného vlivu těchto rodů z období vlády krále Jana a markrabího Karla. Úřad maršálka byl dědičný v rodině z Daunu od 13. století také v Lucembursku, tendenci k dědičnosti dvorských úřadů však lze sledovat i na dalších říšských teritoriích. Jak už bylo řečeno, nikoli úřad, nýbrž osobní schopnosti, případně příbuzenství zakládaly vztah dvořanství vůči panovníkovi. Je proto pravděpodobné, že Janova přízeň postihovala především ty feudály, kteří v uvedených funkcích králi skutečně sloužili na cestách či při hostinách.

Centrální vládní a správní orgán představovala královská rada.¹²⁸⁰ Winfried Reichert vzhledem k pohyblivosti krále Jana rozlišuje tzv. dvorskou radu (*Hofrat*), která byla panovníkovi co možná nejvíce nablízku, a radu teritoriální (*Territorialrat*), kompetentní vůči dvěma hlavním Janovým doménám, lucemburské a středoevropské i během panovníkovy nepřítomnosti.¹²⁸¹ Pokud bychom se soustředili na české království, lze do teritoriální rady celkem spolehlivě zařadit stávajícího zemského hejtmana, nejvyššího purkrabího, podkomořího a šlechtice předsedající zemskému soudu (nejvyššího komorníka, sudího a písaře). Značný vliv měl v českých zemích během celého Janova panování také vyšehradský probošt a později olomoucký biskup Jan Volek. Některé z členů teritoriální rady by patřili i do rady dvorské

Čechách, in: Sborník prací členů SSM Státního ústředního archivu v Praze II/1, Praha 1989, s. 5-39. Autorka předpokládá v prvních dvaceti letech 14. století určitou stagnaci činnosti krajských popravců a oživení jejich působnosti v druhé polovině 30. let spojuje s příchodem prince Karla do Čech (tamtéž, s. 18). Marešová také tvrdí, že na Moravě „k rozvinutí instituce krajských popravců“ nedošlo, jejichž činnost zde nahrazovali purkrabí královských hradů, krajští soudci, „kteří jsou v těchto moravských poměrech často ztotožňováni s vilíky.“ (tamtéž, s. 28). Libor JAN v článku *Několik postřehů k vývoji panovnícké komory, soudů, a správy země*, in: Pocta Janu Janákovi, ed. Maticе moravská, Brno 2002, s. 82 považuje krajské soudce za správce královské domény v jednotlivých krajích a poznamenává, že Lucemburkové jejich funkci neporozuměli a nepodporovali ji; podobně se též autor vyjadřuje v příslušných pasážích knihy *Václav II. a struktury panovnícké moci*, Brno 2006.

¹²⁷⁸ MAREŠOVÁ, cit. dílo, s. 19-20. Z doby vlády markrabího Karla známe jménem šlechtické popravce na Chrudimsku Pertolda z Lipé, Hynka z Lichtenburka, Ješka z Vartemberka – Veselí a Tassa z P. (*Summa Gerhardi*, s. 71, č. 54) a popravce na Plzeňsku Petra z Rožmberka a Viléma z Landštejna (*ibid.*, s. 71-72, č. 55, s. 72-73, č. 56).

¹²⁷⁹ FRB IV, s. 275: *Regnum enim uni capitaneo vel duobus a rege committitur et ad annos pro determinata summa pecunie exponitur...*; k Frenclínovi, jemuž bylo podkomořství (*Camera*) pronajato za 1200 kop, srov. *Jacobi*, s. 42-43, č. 92.

¹²⁸⁰ Přehled Janových rádců je zařazen do Příloh této práce.

¹²⁸¹ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 680-684, 687-693.

(zejména Jindřich mladší z Lipé, Petr z Rožmberka, Hynek Berka z Dubé). Reichertovo schéma však nelze přeceňovat, zejména proto, že sbor rádců nebyl v této době stabilní a jeho jednání zřejmě nebylo formalizováno.¹²⁸² Na základě jediné zmínky přísežného rádce Jana řečeného Paduanus (*ipsius regis Bohemie ac marchionis iuratus consiliarius et secretarius precipuus*) lze uvažovat o užším okruhu rádců, kteří na požádání panovníka museli přispět svou radou a pomocí.¹²⁸³ Nedostatek dalších zpráv však nedovoluje říci o tomto jevu něco přesnějšího. Nezapomínejme také na poznatky německých badatelů, kteří připomínají, že ještě v době Karla IV. mohl titul rádce označovat pouhého králova služebníka, nebo mohl být udělen příležitostně a „čestně“, bez konkrétního výkonu funkce.¹²⁸⁴

Další administrativní skupinou, která se však nejspíš nikdy neshromažďovala tak jako královská rada, byli purkrabí královských hradů. Na rozdíl od Dany Malé purkrabí jako takové za členy dvora, a to ani širšího, nepokládám; řadím je k představitelům královské správy, vedle provinciálních soudců, popravců a viliků. Je ovšem jasné, že dvorské a správní struktury se vzájemně prolínaly. České a moravské šlechtice lákalo purkrabství či zástavní držba královských hradů, a proto pro dobu posledních Přemyslovců a prvního českého Lucemburka máme řadu dokladů kumulace centrálně úřední a purkrabské funkce. Oldřich Pluh, doložený ve funkci podkomořího a hofmistra, se představil na svědečné řadě z roku 1322 jako purkrabí na Křivoklátě, Štěpán z Tetína byl královským purkrabím na Lichtenburku (Lichnici), vlivný patricij a feudál Frenclín Jakubův byl purkrabím na Přimdě, ačkoli zde trvale nepobýval a nechával se zastupovat.¹²⁸⁵ Pro české šlechtice však byly výhodnější a lákavější zástavy královských hradů, kterých od počátku 14. století rychle přibývalo. Pro krále Jana zástavy představovaly zpočátku problém, který se pokusil v letech 1316-1318 řešit vojenskou silou.¹²⁸⁶

¹²⁸² Vladimír RŮŽEK, *Česká znaková galerie na hradě Lauflu u Norimberka. Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.*, in: Sborník archivních prací 1/38, 1988, s. 276 soudí, že Karel IV. nepodporoval formalizaci sboru rádců, snad proto, aby se neproměnila v kliku, která by se mohla účinně vzepřít jeho vůli. Stabilizaci rady pochopitelně nepřála ani Janova mobilita.

¹²⁸³ Jan řečený Paduanus je s citovanou titulaturou zmíněn v žádosti markrabího Karla a polského krále Kazimíra o provizi in: MVB I, s. 68-69, č. 119 (1342, 10, 17, Avignon). Přísahu od svých rádců vyžadoval 29. listopadu 1310 v Asti již Jindřich VII., srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 663. Představu Josefa Šusty, že přísežnou radu měl král Václav II., přesvědčivě odmítl Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 63-64.

¹²⁸⁴ Upozorňuje na to Vladimír RŮŽEK, *Česká znaková galerie*, s. 275-276.

¹²⁸⁵ Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, České dějiny II/3, Praha 1946, s. 62, pozn. 2; o zájmu šlechty o purkrabství královských hradů za Václava II. podrobně Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006, s. 241-253.

¹²⁸⁶ Srov. FRB IV, s. 246 (k roku 1317): *Istius desolacionis et miserie causa est precipua, quia plures barones plura possident castra regalia et regi repetenti talia reddere denegant, que sunt sua. Rex instat, ut regalia rehebeat, at illorum avaricia cogitat, qualiter occupata augeat, non amittat. Grave est Wilhelmo Lepori Weronam, Tust civitates regi reddere, gravius Burgilinum et Frimberch castra regalia resignare. Numquid est facile Petro de Rosinberch Klingenberch, castrum inexpugnabile, sine pugna reddere? Quando Henricus Sytauiam, quando Berca Glacz civitatem cum castro optimo resignabit, tunc Wilhelmus de Landestein Vroburch, Reymundus Fren castrum et Potho de Duba Besdes benivola mente eorum quilibet ad manus regias assignabit.*

Po domažlickém smíru, nechávajícím většinu dosud zastavených královských hradů ve šlechtických rukou, Lucemburk v zástavní politice svých předchůdců pokračoval. Kromě okamžitého přínosu hotovosti byly zástavy také projevem oboustranné důvěry krále a dotyčného šlechtice či patricije, prostředkem, kterým snad panovník také předcházel možnosti nové šlechtické rebelie. Vedle zástav si některé šlechtice dokázal získat také odevzdáváním královských hradů, které pak dotyční drželi jako léno. Janova politika zástav královských statků každopádně nebyla tak neperspektivní a zhoubná, jak to sugeruje *Vita Caroli* nebo předmluva k *Majestas Carolina*, a zasloužila by si zvláštní studii, která by ji uvedla do kontextu s předchozím vývojem a pojala problém zcizování královské domény v souvislosti s výměnami statků i se vznikem tzv. vznešených lén.

Pro Janovu vládu se velmi typickým stalo jmenování hejtmanů jako zástupců krále v době jeho nepřítomnosti. Tento institut lze u českých panovníků datovat už do doby Přemysla Otakara II., který své urozené důvěrníky z Čech (např. Purkarta z Janovic nebo Voka z Rožmberka) dosazoval v alpských zemích.¹²⁸⁷ Z období vlády posledních Přemyslovců pocházel model udělování hejtmanského úřadu cizincům, kteří nebyli politicky svázáni s domácí šlechtou a svou mocí, důstojností a urozeností ji převyšovali (např. Ota V. Braniborský 1278-1283, Heřman Braniborský 1304, Jindřich Korutanský 1306). Z domácího šlechtického prostředí se pouze výjimečně, tj. jednou stal zástupcem panovníka pražský biskup (1281-1283 Tobiáš z Bechyně). Král Jan se pokusil na počátku své vlády opakovaně využít model cizí vlády (jeho poručníci Berthold z Hennebergu a Petr z Aspeltu), biskupské vlády i zástupnictví člena královské rodiny (královna Eliška Přemyslovna). Vláda cizinců však nebyla ve středověku oblíbena ani v jiných zemích. Konfliktní a nekompromisní královna společně s cizinci představovaly dostatečnou rozbušku pro domácí válku v letech 1315-1318. Domažlický smír vedl k prosazení nejmocnějších českých pánů z rozrodu Ronovců na místa hejtmanů v Čechách i na Moravě, a to na poměrně dlouhou dobu (v Čechách 1319-1331, na Moravě 1319-1330). Výjimku v českém prostředí představoval Boleslav Lehnicko-Břežský, který měl ovšem dobré vztahy s králem i Ronovci, jejichž hegemonii tedy vážněji neohrozil. Možná, že jeho jmenování hejtmanem bylo pouze faktickou náhradou škod, které v králových službách utrpěl.

Období 1319-1329 (1330) představuje bezprecedentní posílení vlivu panstva na správu země, podmíněné také absencí pražského biskupa. Špičky šlechty si znovu silně uvědomovaly

¹²⁸⁷ Následující výklad vychází ze studie Jaroslava BOUBÍNA, *Přehled zástupnických vlád v Čechách ve 13. a první polovině 14. století*, in: *Historia docet. Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc.* Uspořádal Miloslav Polívka a Michal Svatoš, Praha 1992, s. 25-33.

spoluzodpovědnost za vývoj země, vyhýbaly se konfliktům s králem a opakovaně mu ustoupily v berních záležitostech, které se snažily kontrolovat. Vůči královské moci se šlechta jako celek chránila důraznou obranou požadavků tzv. inauguračních diplomů, na druhou stranu až do počátku 30. let převládala spolupráce s králem, který naopak nezasahoval do zemského soudnictví a šlechtických materiálních zdrojů. Vytváření lenních vazeb, paralelních k vlastnictví svobodnému či zástavnímu, králi přinášelo politický zisk, aniž by u šlechty vyvolával pocit ohrožení. Podobně i zástavy královských statků ukazují důvěru panovníka vůči „svým“ šlechticům, nehledě na to, že déle trvající zástavy mohly být králem převedeny v léna (např. Jílové a Knín 1331, Úsov 1343, Poděbrady 1345). Za vlády Jana Lucemburského také výrazně vzrostl počet nových šlechtických hradů. Pokud připustíme i pro toto období trvání hradního regálu, zdá se, že povolování stavby hradů bylo Janovým dalším prostředkem, jak si – nejspíše za cenu finančních zisků – zajišťovat důvěru šlechty. Zakládacích listin šlechtických hradů z 1. poloviny 14. století se zachovalo jen velice málo, značnou část z nich ovšem představují založení lenních hradů (Střekov, Kamýk v Litoměřicku, Hus) u jiných je lenní charakter předpokládán již od jejich založení (Kyšperk, Roymund, Kunžvart).

V období 1331-1333 prožíval systém zástupnických vlád určitou krizi. Oldřich Pluh, jenž se dostal na výsluní moci díky Jindřichovi staršímu z Lipé, sice ovládl úřad českého hejtmána, zemského sudího i podkomořího, ale české panstvo a snad i páni z Lipé jeho autoritu neuznávali. Tři poměrně slabí hejtmáni se v letech 1329-1333 vystřídali také na Moravě. Do zemských záležitostí začal důrazně zasahovat pražský biskup, jenž revindikoval nejen biskupské statky, ale také zboží významných klášterů (např. Břevnova a Broumova 1331), která se dostala do světských rukou. Král na schůzi v Domažlicích roku 1331 požadavkům duchovenstva a měšťanstva ustupoval asi více, než bylo pro českou šlechtu přijatelné. Šlechtu a duchovní aristokraty také rozhořčila králova absence na pohřbu královny Elišky, stejně jako obojaký přístup k řešení moravsko-rakouského pohraničního konfliktu, jenž chtěla česká šlechta po porážce u Mailberka roku 1332 uzavřít královým sňatkem s rakouskou princeznou a odstoupením Janových předsunutých držav v Rakousku. Důvodem nespokojenosti české šlechty byla také Janova italská politika, zcela odtržená od tradičních teritoriálních zájmů českých králů. Českým pánům asi připadaly územní zisky, které přímo nesouvisely s Čechami, Moravou ani s Lucemburskem, jako plýtvání peněz a energií. Na rozdíl od nároků na dědictví po Jindřichovi Korutanském neměl v Lombardii český král oporu ve sňatkové diplomacii a navíc tam vstupoval do sfér vlivu císařství a papežství. Předním českým aristokratům, zejména Janu IV. z Dražic a Janu Volkovi, byly tyto okolnosti známe, stejně jako dobře věděli o prvním válečném úspěchu prince Karla. V těchto kruzích roku 1333 vznikla nabídka české vlády

mladému Karlovi, jenž do Merána povolal přední české pány. Nezájem krále Jana o české země měla překonat obnova mocenského dualismu, který se více méně osvědčil.

Po příchodu prince Karla a vymezení jeho pravomocí počátkem roku 1334 nastala v Českém království dosud nevídaná situace. Vrchní správa korunních zemí spočívala v rukou markrabího Karla pouze do té doby, nežli do ní zasáhl král Jan přímo, nebo prostřednictvím svých hejtmanů. Ovšem také Karel někdy jmenoval hejtmana, např. roku 1339, když odjel za otcem do Lucemburska, tímto úkolem pověřil pana Petra z Rožmberka. S Karlovým návratem ovšem moc hejtmanů, jmenovaných králem Janem, formálně nekončila, takže systém lucemburského dvouvládí lze ve sféře vrchní zemské administrativy označit spíše za oligarchii obou Lucemburků a jejich důvěrníků. Nešlo pouze o šlechtice, neboť Karla roku 1340 zastupoval také Jan Volek. Nejednoznačnost kompetencí ve vrchní správě jistě vedla k nedorozuměním a konfliktům, a to asi nejen mezi Lucemburky. O jejich povaze toho však víme velice málo a bylo by zbytečně pouštět se do spekulací. Šlechtickými hejtmany se po roce 1333 již nestávali pouze Ronovci, ale také stále mocnější Petr z Rožmberka a jeho příbuzný Vilém z Landštejna. Karlově důvěře se těšil také Přemyslovec Jan Volek, jehož vliv vzrostl zejména získáním olomouckého biskupství.

Dvouvládí bylo ukončeno dohodou mezi Lucemburky na přelomu let 1341/42, která mocenské zásahy krále Jana v korunních zemích výrazně eliminovala a to také v oblasti zástupnických vlád. Zatímco na Moravě byl Karel ochoten roku 1345 svěřit hejtmanství spolehlivému Vilémovi z Landštejna, v Čechách šlechtický vliv v této funkci zcela vyloučil. Karla a Jana během jejich nepřítomnosti vždy zastupoval Jan Jindřich, jemuž byla staršími Lucemburky do budoucna určena vláda na Moravě. Jaroslav Boubín připomíná, že Karel poté svěřoval zástupnickou vládu již jen pomazaným osobám, ať už z lucemburské dynastie, nebo z řad prelátů. Nebezpečí vlády hejtmanů-cizinců se tedy za Karla znovu vrátilo, ovšem pozice jeho dynastie v korunních zemích byla již podstatně pevnější.¹²⁸⁸

IV. 5. 1. 3. Dvůr jako průsečík společenských elit

Hledám-li v pramenech české šlechtické dvořany, jde vlastně o určitý kvalitativní, ale i kvantitativní výběr z společenských elit v českých zemích za Jana Lucemburského. Zajímá mě nyní, kdo tyto elity tvořil a jak se prolínaly či koexistovaly spolu s královským dvorem. K

¹²⁸⁸ BOUBÍN, *Přehled zástupnických vlád*, s. 29. Vědomí nebezpečí vzpoury šlechty proti Lucemburkům na pražském i brněnském dvoře ovšem existovalo. Svědčí o tom spojenecké smlouvy krále Karla IV. a markrabího Jana Jindřicha s Albrechtem Habsburským, namířené výslovně proti vzpourám vlastních poddaných, srov. Josef ŠUSTA, *Karel IV. Za císařskou korunou*, s. V institucionální rovině dynastickou solidaritu upevňoval na lenním principu vystavěný systém zemí Koruny české.

mocenským elitám urozeného původu počítám zejména předsedající a přisedící zemského soudu. Máme bohužel k dispozici pouze zlomkový přehled těchto osob, které byly současníkům i potomkům někdy tak dobře známé, že se do zemských desek zapisovaly jejich predikáty nedůsledně, nebo tam chyběly, zejména u nižších úředníků a funkcionářů zemského soudu. Situace u přisedících je podstatně lepší, ale jejich seznamy jsou naopak mnohem torzovitější než záznamy o předsedajících šlechticích – nejvyšším komorníkovi, zemském sudím a písaři. Jen výjimečně se v zápisech objevují moravští šlechtici, i když v jejich případě lze usuzovat na jejich širší politický rozhled, bližší kontakty s českým prostředím a královským dvorem.

Přes všechna omezení výpovědní hodnoty zbytků zemských desek předkládám seznam nejvyšších zemských úředníků a přisedících za vlády krále Jana. Soupis zahrnuje pouze osoby s predikátem, nebo ty, které lze genealogicky zařadit, tj. bez některých zemských písařů, zástupců sudího (*vicejudex*) a řady (prostých) komorníků zemského soudu. Není-li výslovně určen úřad nebo funkce osoby (např. posel k zemským deskám, arbiter), jedná se o prostého přisedícího. Vycházím pouze ze Pozůstatků desek zemských, vydaných Josefem Emlerem.¹²⁸⁹ Pro přehlednost uvádím jména v abecedním pořádku podle predikátů a soupis rozdělují na dvě části rokem příchodu prince Karla do Čech: 1333. Domnívám se totiž, že od uvedeného roku a zejména od počátku 40. let se v okolí Lucemburků začaly objevovat osoby, jejich výběr lze přičíst spíše markrabímu Karlovi než jeho otci.

Soupis celkem jasně ukazuje, že nejpočetněji zastoupenou skupinou české šlechty byli do roku 1333 Ronovci, jmenovitě Albrecht z Dubé a Luběšic, Hynek Berka z Dubé, Albrecht Škopek z Dubé, Jindřich z Lichtenburka, Jindřich starší a mladší z Lipé, Půta z Pardubic (a Dubé) a jeho synové Hynek (Hajman) a Hynek Hlaváč. Jejich početní zastoupení je po roce 1333 výrazně slabší (vedle Pertolda z Lipé a Hynka ze Žlebů jen Aleš a Zbyněk z Luběšic) a to nejen počtem osob, nýbrž zejména frekvencí jejich přítomnosti na soudu. Druhý významný rozrod, Vítkovce, zastupují Petr z Rožmberka a Vilém z Landštejna, k nimž měl blízko další jihočeský šlechtic, nejvyšší komorník Závaš z Újezdce. Jako držitel erbu lekna byl Závaš vzdáleně příbuzný s dalším nejvyšším komorníkem Ondřejem z Říčan. Poměrně slabě asi byli na zemském soudě po celou Janovu vládu zastoupeni Markvartici (Beneš a Jan z Michalovic, Beneš a Jan z Vartemberka, Hynek z Valdštejna) a zpočátku také Buzici (Vilém z Valdeka, Oldřich ze Žebráku, později též Zbyněk z Házmburka). Zajímavá je přítomnost známého

¹²⁸⁹ *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae a. MDXLI igne consumptarum*. Volumen 1 (1287 – 1380), ed. Josef EMLER, Pragae 1870.

turnajníka Plichty ze Žirotína (a Adlar), trochu překvapuje vcelku slabé zastoupení pánů z Lipé, kteří se však s o to větší jistotou pohybovali u dvora. U řady vcelku často zastoupených přisedících nelze doložit jakékoli styky s královským dvorem (např. u Alberta z Kryr či Viléma ze Skály). Jako *homines novi* u dvora i na zemském soudu lze označit Štěpána z Tetína a Oldřicha Pluha (z Rabštejna). Vyšehradský probošt a nejvyšší kancléř Jan Volek byli královými důvěrníky, jejichž přítomnost u soudu byla krátkodobá a výjimečná. Vcelku pochopitelně v soupisu naopak chybějí Otové z Bergova či Těma z Koldic, královští leníci vyňatí z pravomoci zemského soudnictví. Z Moravanů jsou sporadicky doloženi Vok z Kravař a Bernard z Cimburka. Tito muži však vystupují hlavně na moravských soudech (cúdách), konajících se v především centrech bývalých údělů. Kromě Kravařů a Cimburků se čistě moravské rody u Janova dvora téměř neuplatňovaly.¹²⁹⁰ Snad jen Kateřina z Lomnice a její syn Vznata se po roce 1312 snažili udržovat s Janovým dvorem čilejší styky, související s fundací kláštera dominikánek *Hortus regis* u Brna.¹²⁹¹

Čeští šlechtici v první polovině 14. století také vstupovali jako kanovníci do biskupských či kolegiálních kapitul, přičemž králi mohli sloužit jako jeho písaři, kaplani a sekretáři. Klerici pocházející z řad české šlechty se přirozeně nacházeli především v českých a moravských kapitulách, z nichž ta největší, pražská kapitula, měla v době Jana XXII. zřejmě 26 prebend a olomoucká kapitula 18 prebend.¹²⁹² Až do pontifikátu Jana XXII. (1316-1333) získávali čeští a moravští klerici církevní benefícia většinou kanonickým postupem na základě volby, za tohoto papeže však prudce narostl počet provizí, kterými byla rezervovaná benefícia udílěna osobám, které kurii slíbili zaplatit anáty. Jak volbu, tak udílení provizí se čeští panovníci snažili svými doporučeními ovlivňovat, zejména šlo-li o dignity proboštů a samozřejmě o biskupské stolce. Zdeňka Hledíková spočítala, že za Jana XXII. bylo 111 expektancí a provizí vydáno výslovně na přimluvu Jana Lucemburského, avšak 95 adresátů těchto papežských milostí nepocházelo z českých zemí, nýbrž především z lucemburského hrabství a okolí. *Pro 89 z 95 „cizinců“ si Jan vyžádal některé beneficium v jejich domovině a jen v sedmi případech v Čechách nebo na Moravě. S výjimkou kardinála Petra to byli vždy Janovi kaplané, notáři, sekretáři, medici, kteří měli ke králi a jeho dvoru užší vztahy (...) Královými familiáři byli*

¹²⁹⁰ Označením čistě moravské rody vylučují pány z Lipé či Landštejna, kteří měli svá původní rodová sídla v Čechách a u Janova dvora naopak své místo měli. Ani moravští Šternberkové neměli do příchodu prince Karla roku 1333 s panovnickým dvorem žádné intenzivní styky. Z Moravy se orientovali spíše na Matouše Čáka Trenčinského, od něhož Štěpán ze Šternberka získal hrad Holíč (srov. Zdeněk POKLUDA, *Rod Šternberků na Moravě*, in: *Zlínko od minulosti k současnosti* 10, 1991, s. 126). Z podobných důvodů nelze za čistě moravský rod považovat Lichtenštejny a Klingenbergy.

¹²⁹¹ Srov. RBM III, s. 35-36, č. 80.

¹²⁹² Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Pronikání kuriálního centralismu do českých zemí. (Na dokladech provizních listin do roku 1342)*, in: *ČČH* 88, 1990, s. 13, pozn. 46. Z citované studie vychází také následující výklad.

přirozeně i domácí lidé, za které se Jan přimlouval a pro něž žádal vždy některé beneficium v Českém království. Mimo své familiáře se král přimlouval jen za Jana Volka a z vyšších šlechticů země za syna Oldřicha Pluha a Šebestiána z Tasova.¹²⁹³ Dodejme, že za Janova nástupce Benedikta XXII. (1334-1342) expektancí a provizí vydaných do českých zemí podstatně ubylo a jejich prudký nárůst lze sledovat během pontifikátu Klimenta VI. (1342-1352).

Hledíková soudí, že král Jan systém udělování papežských milostí systematicky nevyužíval a pokud je vyžadoval, tak jen vyhovoval žádostem jedinců o podporu jejich ambicí, převážně tedy bez vlastní iniciativy. Možnosti provizi cca od roku 1327 důsledně využíval Jan IV. z Dražic, který tak zajišťoval správu své diecéze, a zhruba od roku 1335 také princ Karel pro své služebníky.¹²⁹⁴ Skutečnou záplavu milostí pro Lucemburky přineslo oživení kontaktů s kurií po nástupu Klimenta VI. a zejména roky 1344-1346, kdy však do výběru adresátů expektancí a provizí zasahoval stále více princ Karel a Arnošt z Pardubic. Nechejme nyní stranou familiáře měšťanského původu z českých zemí a ciziny a zaměřme svoji pozornost na české šlechtické rody, které obsazovaly církevní beneficia za krále Jana. Nejde mi o vyčerpávající přehled míst v církevní správě, na která se tehdy šlechtici dostali, spíše jen o jejich vcelku uzavřenou, reprezentativní část: pražskou kapitolu, kterou prosopograficky zpracoval Antonín Podlaha.¹²⁹⁵ Prebendy pražské kapituly byly tradičně vyhrazeny hlavně domácí feudalitě, mezi níž jen postupně pronikali cizinci. Přehled, zařazený mezi Přílohy této práce, se chronologicky shoduje s počátkem zásahů Jana XXII. do obsazování pražských kanonikátů (počátek 20. let). Od poloviny 30. let adresování provizí a expektancí začíná ovlivňovat princ Karel, který výběr českých šlechticů pro církevní beneficia definitivně přebírá v letech 1342-1344.¹²⁹⁶

¹²⁹³ HLEDÍKOVÁ, cit. dílo, s. 26-27. Jako příklad zdomácnělého cizího klerika autorka uvádí Mikuláše zvaného Efficax z Lucemburku, z původem českých familiářů jmenuje Meinharda Mikulášova, Mikuláše Janova z Prahy, Petra Janova z Chrudimi, Meinharda, syna lékaře Konráda z Kadaně, Tobiáše z Ústupenic, M. Heřmana z Prahy, M. Petra z Brna, Mikuláše z Brna, Heřmana Heřmanova z Kynšperku nad Ohří a Michala Hodislavova (tamtéž, s. 26, pozn. 145, 146. Původ českých a moravských familiářů odpovídá Janem nejčastěji navštěvovaným městům, Praze a Brnu.

¹²⁹⁴ HLEDÍKOVÁ, cit. dílo, s. 25, 30-31.

¹²⁹⁵ Antonín PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Pragae 1912 (dále citováno jako PODLAHA, *Series*).

¹²⁹⁶ Předem vytýkám Jana Volka, roku 1318 kanovníka pražského, olomouckého a vyšehradského, protonotáře a později nejvyššího kancléře českého království, kterému papežské provize dopomohly ke kanonikátům v Bamberku, Řezně a nakonec na olomoucký biskupský stolec (srov. PODLAHA, *Series*, s. 20, č. 184). Jde totiž o člena panovnické dynastie, stejně jako v případě Mikuláše z Lucemburku, syna krále Jana a neznámé matky (PODLAHA, *Series*, s. 27, č. 257). Do přehledu nezahrnuji ani příbuzné a familiáře pražského biskupa Jana IV. z Dražic či arcibiskupa Arnošta. Nepatří sem ani Albert, syn podkomořího Welflina, díky papežské provizi pražský kanovník 1329 (PODLAHA, *Series*, s. 24, č. 233), ani četní další patricijové ve službách krále Jana a prince Karla.

Přehled pražských kanovníků šlechtického původu za vlády samotného Jana Lucemburského neukazuje žádnou výraznou preferenci některého rodu či rozrodu. Kromě vlivných panských rodů (Berkové z Dubé, pánů ze Šternberka či z Kravař) byla v pražské kapitule výrazně zastoupena i nižší šlechta (z Ústupenic, Tehova, Malovar, Petrovic), ačkoli hranice mezi vyšší a nižší šlechtou tehdy vůbec nebyla nepřekonatelná. Výrazný vliv dvorské šlechty je patrný u získání kanonikátů Tammem z Rabštejna a Jencem z Újezdce. Období před návratem Jana IV. z Dražic od avignonské kurie nahrávalo šlechtě, která kromě bohatých prebend usilovala také o majetek pražského biskupství. Kromě již zmíněné okupace Ratají nad Sázavou pány z Lipé stojí za zmínku probošství pražské kapituly v Týně nad Vltavou, jehož důchodů se před rokem 1333 protiprávně zmocnil Jan, syn zemského písaře Štěpána.¹²⁹⁷ Další syn písaře Štěpána, Jindřich, získal kromě pražského kanovnictví také mělnické probošství a později se stal také pražským proboštem. Prebendy a kanonikáty pražské kapituly byly tedy mocensko-politicky provázány s místy v jiných kapitulách a šlechtické rody samozřejmě usilovaly o hromadění nejceněnějších obročí. Kromě uvedeného Jindřichova případu to výmluvně dokládá situace po přechodu dosavadního vyšehradského probošta Jana Volka na olomoucký biskupský stolec. 1. června 1334 papež schválil dohodu krále Jana a Jana Volka, že vyšehradské probošství nominálně převezme francouzský kardinál Petr de Mortnomari, zatímco nelegitimní Přemyslovec si podrží podíl z proboštských příjmů a faktickou moc nejvyššího kancléře. Tato úmluva však pobouřila pány z Lipé, kteří se dovolávali panovníkova předchozího slibu i nějakých listin a tvrdili, že když Jan Volek získá olomoucké biskupství, které předtím držel Ronovec Hynek Žák, má probošství vyšehradské převzít mladý Pertold z Lipé. Ten se duchovního úřadu zmocnil až po smrti kardinála Petra roku 1335, avšak po několika letech se ho vzdal a vrátil se do světského stavu. Jako vyšehradský probošt se však roku 1352 objevuje opět Ronovec, Pertoldův synovec Jindřich z Lipé.¹²⁹⁸

Významný zlom v obsazování pražských kanonikátů nastává od roku 1342, kdy princ Karel pomocí papežských provizí a expektanci začal do pražské kapituly prosazovat své lidi, zejména z předních českých rodů.¹²⁹⁹ Často jde o osoby výrazně mladší než tehdejší kanovnická generace (synové Jana z Lipé, Petra z Rožmberka, Oldřicha z Hradce, Smila z Bitova, *nepos*

¹²⁹⁷ HLEDÍKOVÁ, cit. dílo, s. 24.

¹²⁹⁸ ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, s. 146-147.

¹²⁹⁹ Obdobím od roku 1342 s ohledem na papežské milosti se naposledy zabýval Ivan HLAVÁČEK, *Papežská kurie a laikové v českém státě za Karla IV. v letech 1342-1362. Sonda do kuriální i české vzájemné každodennosti*, in: *In omnibus caritas*. Sborník katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, sv. IV. K počtě devadesátých narozenin prof. ThDr. Jaroslava Kadlece, Praha 2002, zejména s. 168-173. Autor se zde pokouší klasifikovat autory suplik a jim udělované papežské milosti, k jednotlivým příjemcům milosti se však většinou podrobněji nevyjadřuje.

Hynka z Náchoda ad.), pro které nejsou k dispozici kanovnické prebendy.¹³⁰⁰ Kvůli tomu patrně vládlo v kapitule a jejím okolí napětí, snad dokonce i „boj o prebendy“. Král Jan, který na dění v Čechách po roce 1342 již neměl rozhodující vliv, se v této době zasazoval hlavně o milosti pro své lucemburské a porýnské dvořany, případ syna Smila z Bítova je výjimečný. Z žádostí o papežské milosti od roku 1342 lze vyčíst Karlův zájem o „svou“ šlechtickou dvorskou skupinu. K ní patřili ve 40. letech 14. století především Vítkovci (Petr z Rožmberka, Vilém z Landštejna a Oldřich z Hradce) a Ronovci (páni z Lipé, Bítova, Náchoda) v poměrně vyrovnaném zastoupení, na rozdíl od výrazné dominance Ronovců ve 20. letech 14. století. Právě mocenská rovnováha předních českých šlechtických rodů u Karlova dvora snad vedla k jeho stabilizaci a „panskému klidu“ v letech 1356-1378.¹³⁰¹

IV. 5. 2. Společenské a kulturní aktivity u dvora a za jeho hranicemi

Cílem této práce není kulturně-historické či umělecko-historické hodnocení památek dvorského umění a fenoménů dvorské kultury. Přesto si dovoluji připojit několik poznatků a postřehů v této oblasti jako určité východisko pro další tímto směrem zaměřené bádání.

IV. 5. 2. 1. Král Jan a dvorské slavnosti

Řada slavností, kterých se Jan zúčastnil, začíná velkolepou svatbou ve Špýru, spojenou s nákladným banketem, lenním slibem, turnajem a dalšími akcemi a atrakcemi, které jistě probouzely obrazotvornost mladého prince. Po příchodu do českých zemí, kde shledal, že Pražský hrad je neobývatelný, královské finanční zdroje rozchvácené či zastavené a česká šlechta sobecká a úzkoprsá, musel král zatnout zuby a ze svých požadavků panovnické reprezentace výrazně slevit. Nepřilíš skvělá korunovace byla jen předzvěstí hromadících se problémů, které zatím neumožňovaly pořádat skvělé dvorské slavnosti, při nichž by mladý král stavěl na odiv svou pohostinnost a štědrost. Mladý Lucemburk po tvrdých střetech s českou šlechtou pochopil, že ideál rytíře a dvořana bude moci realizovat spíše v cizině. Od počátku 20. let 14. století se stále více věnuje Lucembursku a navštěvuje francouzský dvůr.¹³⁰² Díky přátelství s francouzským králem Karlem IV., jehož korunovace se r. 1322 Jan zúčastnil, je uzavřena lucemburská sňatková aliance s rodem Valois a s Kapetovci. Jan pak samozřejmě nechyběl na svatbě svého syna s Blankou z Valois a své sestry Marie s Karlem IV., které se

¹³⁰⁰ K předním rodům, jejichž církevní ambice Karel podporoval, lze přiřadit mj. také pány z Landštejna: 1342 obdržel Ojř, syn Viléma z Landštejna provizi na kanonikát v Olomouci (MVB I, s. 84, č. 150).

¹³⁰¹ RŮŽEK, *Znaková galerie*, s. 284-285.

¹³⁰² Srov. *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel M. avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 77-78.

konaly v Paříži roku 1323. Ani po náhlé smrti Marie Lucemburské neztratil král Jan pařížský dvůr ze zřetele. Asistoval při korunovaci nové francouzské královny Jana z Evreux roku 1326, o dva roky později při korunovaci Filipa VI. z Valois a roku 1329 při lenním slibu anglického krále, složeného Filipovi VI. v Amiens. Podle Froissarta nedržel žádný francouzský král tak skvělý dvůr jako Filip VI. – a právě na něm byli vždy vítáni *vznešený král český a král navarský*.¹³⁰³ Janův zjev na francouzském dvoře okouzloval nejen krále, ale též četné dvorní dámy, které mohly obdivovat jeho dvorné chování i turnajovou obratnost. Snad právě záliba v turnajích Jana sblížila s Beatrix Bourbonskou, kterou si vzal za ženu bez ohledu na možné politicky výhodnější partnerky.¹³⁰⁴ Ještě před tím (r. 1332) se Jan zúčastnil svatby své dcery Bonny s francouzským následníkem trůnu Janem a také jeho rytířského pasování. Tím Janovy kontakty s francouzským králem neskončily, po vypuknutí stoleté války však nebylo k oslavám již tolik příležitostí. Jan a jeho dvůr ovšem dokázali udělat dojem i na papežském dvoře v Avignonu, při schůzkách s Habsburky, uherským a polským králem, nebo na křížových výpravách v Prusku. Při dvorských slavnostech dokázal Lucemburk udělat na své okolí dojem nejen svým vzhledem, ale také štědrými dary.¹³⁰⁵ Janova francouzská kulturní orientace se v Čechách projevila mj. rychlým šířením novinek v odívání, které ovšem Petr Žitavský či František Pražský spíše odsuzovali než obdivovali. Nová móda přicházela také spolu s francouzskou družinou Blanky z Valois. Ani tentokrát však česká šlechta nebyla vůči západoevropské kultuře vstřícná a Blančinu družinu nahradila družinou domácí.¹³⁰⁶ Král Jan se tak jeví jako kulturně novátorská osobnost, která v Čechách nebyla svými současníky adekvátně přijata a doceněna. A je zřejmé, že se o to nepříčinila jen Janova stále kritizovaná rozhazovačnost, ale také kulturně konzervativní česká aristokracie.¹³⁰⁷

¹³⁰³ Tamtéž, s. 80 (citace z kroniky Jeana Froissarta).

¹³⁰⁴ Zálibu Beatrix Bourbonské v turnajích zmiňuje Jan z Viktringu: *Iohannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*, II., ed. Fedorus SCHNEIDER, in: *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, Tomus XXXVI, Hannoverae et Lipsiae 1910, s. 145.

¹³⁰⁵ Janovu štedrost často připomíná Guillaume de Machaut. Janův vztah k předmětům uměleckého řemesla, které častěji daroval než hromadil, připomíná Dana STEHLÍKOVÁ, *Objednavatelé uměleckého řemesla v českých zemích za vlády Jana Lucemburského*. Kandidátská disertační práce v oboru teorie a dějin výtvarného umění, Praha 1989, s. 23-26.

¹³⁰⁶ *Zbraslavská kronika*, s. 396: [Blanka z Valois] přinesla s sebou ženský šat podle obyčeje svého národa a přivezla nemalou výbavu podle stavu své důstojnosti, jak vyžaduje dům královský. Za velikou obtíž pokládáme, že sama mluví jen francouzským jazykem (...). Ale skoro celá družina, která s tou Blankou přišla z Francie a Lucemburského hrabství do Čech, byla po jednom měsíci s nákladem dvou tisíc kop v den svaté Markéty poslána zpět do svých zemí a jiná družina z Čech byla té paní přidána od zemských šlechticů. Srov. FRB IV, s. 320: zde stojí na místě českého překladu „družina“ pojem *familia*, který překládám také jako čeleď. Jde tedy především o Blančin tzv. užší dvůr.

¹³⁰⁷ Srov. Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV. a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003, s. 59-60.

IV. 5. 2. 2. Král Jan a turnaje

Že král Jan turnaje miloval, dosvědčuje řada narativních pramenů: Zbraslavská kronika, kronikáři Jean Froissart, Jean Le Bell i básník Guillaume de Machaut. V postoji k této rytířské zálibě se však zmínění autoři markantně rozcházejí. Petr Žitavský s obdivem zmiňuje „kvétoucí rytířstvo provozující klání“ při Janově svatbě s Eliškou ve Špýru, mlčky však přechází fakt, že turnajem nebyla ozdobena Janova poněkud spěšná korunovace v únoru 1311 – tak, jako velkolepá korunovace Václava II. Mladý panovník se záhy musel přednostně věnovat prozaičtějším úkolům: konsolidovat zemskou správu, královské finance a pozici své dynastie v Čechách a Německu během otcovy nepřítomnosti.

Až po Domažlických úmluvách si Jan dovolil odpočinout od panovnických povinností; tehdy však zbraslavský kronikář začíná krále hodnotit veskrze negativně. Pobyt u Petra z Rožmberka, spojený s lovem a zábavami, stejně jako pokus o vyhlášení dvora krále Artuše roku 1319 je z hlediska Petra Žitavského jen ukázkou Janovy mladické hýřivosti a nehospodárnosti, jejíž účet král přenáší na královské církevní fundace. Ani druhý turnajový podnik, který se tentokrát uskutečnil roku 1321 v Praze, nedopadl pro krále právě nejlépe: po pádu z koně byl pošlapán, čemuž podle Petra Žitavského mnozí dokonce tleskali.¹³⁰⁸ Ať už si tento potlesk vysvětlíme jako Petrovu škodolibou poznámku, nebo projev nepřátelství poddaných vůči svému králi, Jan Lucemburský se účasti na turnajích nevzdal, pouze se je už nehodlal pořádat v Čechách. Podle Petrovy rozmluvy s Balduinem Trevířským roku 1334 Jan *všude vyhledává turnaje a rytířské hry, činí převeliká vydání a získal si jméno, že je nejstatečnějším rytířem.*¹³⁰⁹ Roku 1323 zorganizoval velký turnaj v Cambrai u příležitosti sňatku své sestry s francouzským králem. Společně s velkým milovníkem turnajů Jeanem z Beaumontu uspořádal roku 1327 turnaj v Condé-sur-l'Escaut, kterého se zúčastnilo na 260 rytířů z Francie a „Nizozemí“. Aby se zúčastnil turnaje, doprovázejícího sňatek své dcery Marie se synem brabantského vévody (1332), neváhal Jan urazit zhruba 1.000 km, které dělí Prahu od hlavního města Francie. Turnajům se nevyhýbal ani v pokročilejším věku: v 39 letech uspořádal v prosinci roku 1334 turnaj v Paříži –který se Filip VI. snažil turnaj zakázat - a třebaže při něm opět utrpěl těžká zranění, neměl být jeho turnajem posledním.¹³¹⁰ Lze říci, že svou vášnivou zálibou v turnajích se český král blížil ideálu rytíře snad nejvíce. I proto ji zdůrazňuje většina zpráv, které pocházejí z krajů západně od Rýna. Z Porýní pochází také epická báseň *Minne und*

¹³⁰⁸ FRB IV, s. 252, 257.

¹³⁰⁹ Zbraslavská kronika, s. 402; FRB IV, s. 323.

¹³¹⁰ K Janově zálibě v turnajích podává zatím nejpodrobnější výklad *Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346)*, ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996, s. 174-178.

Gesellschaft (kolem 1325), která Jana ukazuje, jak předsedá kruhu porýnských šlechticů.¹³¹¹

Snad se tedy Janovo přání vytvořit si kulatý stůl svých rytířů opravdu splnilo.

IV. 5. 2. 3. Kontakty dvora se sídelním městem Prahou a otázka dvorského mecenátu

Jak už bylo připomenuto, intenzivní styky dvora s určitým městem, doplňované majetkovými a právními privilegii pro uvedené místo, představuje jakýsi vývojový předstupeň ke zformování rezidence. Vzájemné vazby dvora a Starého Města pražského nám alespoň v náznamech dovolují sledovat zápisy ze staroměstských městských knih, vydané v RBM III. Pokusím se nejprve tyto kontakty klasifikovat a ukázat, jaký mají vztah ke šlechtickému prostředí.

Nejběžnější měšťanskou službou královským dvořanům bylo jejich ubytování. Jak ukazují stížnosti staroměstské obce z léta 1319, byla to pro měšťany velmi obtížná povinnost. Dva z nich, Eklín a Konšík, byli ve svých domech nevinně zajati, do domů pak byli umístěni dvořané (*curienses*), kteří jim tam pak ukradli peníze. Čeleď (*familia*) krále Jana lámala závory a trhala řetězy, když vnikala do příbytků staroměstských měšťanů bez jejich vůle, poté rovněž špatně zacházela s hostiteli či hostitelkami.¹³¹² Jindy však situace nemusela být takto vyhrocená. V lednu 1342, před svým dlouhodobým odjezdem z Čech, se král Jan odměnil Johlínovi Bavorovi, vnukovi podkomořího Wolflína, za déle než rok trvající ubytování ve svém domě konfirmací úřadu litce vosku, který byl městskou obcí Johlínovi nedávno udělen.¹³¹³ Běžnou praxí šlechtických hostí ovšem byly dluhy, které svým ubytovatelům zanechávali. Jak na mnoha místech ukazuje formulářová sbírka *Codex epistolaris Johannis regis Bohemiae*, bylo vymáhání šlechtických dluhů měšťanskými věřiteli zcela běžnou praxí, se kterou se museli vypořádávat i dvořané Karla IV. a Václava IV.

Tím se dostáváme k přímým platbám pražské obce, které jsou dobře doloženy zejména v období 1310-1319. Emil Ficken je resumoval, přičemž jejich úhrn do roku 1319 spočítal na 9850 hřiven. Vedle příspěvků na královny vojáky šlo o finanční podporu na tažení do Itálie (1313), na volbu římského krále do Frankfurtu nad Mohanem (1314), na výpravu proti Matouši Čákovi (1315), bylo však také třeba zaplatit luxusní látky dovezené na královu objednávku z Yperu (cca 1312).¹³¹⁴ Část peněz byla odevzdávána přímo královým rádcům, mezi nimiž figurují Berthold z Hennebergu, Filip z Falkensteina, nejmenovaný pán z Castelu, Oldřich z

¹³¹¹ Tamtéž, s. 151-152.

¹³¹² RBM III, s. 207, č. 504.

¹³¹³ RBM IV, s. 429-430, č. 1064.

¹³¹⁴ Emil FICKEN, *Johann von Böhmen. Eine Studie zum romantischen Rittertum des 14. Jahrhunderts*, Inaugural – Dissertation, Göttingen 1932, s. 159 (s odkazy na RBM III).

Hanau a Petr z Aspeltu.¹³¹⁵ Z obecních peněz byli vyplaceni také královi patricijští věřitelé: např. roku 1316 Jan odkázal městu zaplacení 400 krátkých hřiven Meinlinovi Rokycanskému, jemuž obec částku uhradila zástavou ugeltu z vína.¹³¹⁶ Další nepříjemnou platbu představovaly částky pro posly vyslané ke králi. Na počátku Janovy vlády nemusely být tak tíživé, neboť král byl k zastížení v Poděbradech, Kutné Hoře, Čáslavi, Kolině, Brně či Olomouci.¹³¹⁷ Pražané ovšem s králem putovali také na říšský sněm do Norimberka (1313) a celých 250 kop grošů je stálo dvoučlenné poselstvo k císaři Jindřichovi VII. do Itálie.¹³¹⁸ Je jasné, že během Janových stále častějších pobytů mimo české země se poselstva Pražanům prodražovala, zejména při návštěvách Lucemburska a dalších krajin za Rýnem.¹³¹⁹

Poměrně pestrou a vysoce ceněnou kategorií finančních příspěvků určených dvoru představovaly věcné dary, zejména luxusní látky a klenoty.¹³²⁰ Byly udělovány při nejrůznějších příležitostech, které však prameny většinou neuvádějí. Většinou se dozvíme, že byly králi, královně a jejich rádcům či dvořanům darovány k počtě (*ad honoracionem*) o Vánocích (*ad Nativitatem domini, Christi*). Jak ukáže přehled věcných darů pro dvůr či jednotlivé urozené dvořany, nejvíce práce s těmito praktickými pozornostmi měli pražští zlatníci. Soupisy darů se nám zachovaly pouze pro léta 1312-1323, potom zřejmě králova častá absence ve vánočním čase vedla k ukončení této tradice počt, sahající nazpět minimálně do období vlády Rudolfa I. Habsburského.¹³²¹

Hmotné dary osobám z královského dvora udělené staroměstskou obcí.¹³²²

Roku 1311: 120 kop na korunovační klenoty pro krále, královnu a jejich panstvo, na Vánoce (1311) 80 kop za klenoty pro krále, královnu a jejich panstvo, 55 kop za látky z Ypern.¹³²³

¹³¹⁵ Tamtéž, s. 160, k Oldřichovi z Hanau viz RBM III, s. 207, č. 504.

¹³¹⁶ RBM III, s. 142-143, č. 347.

¹³¹⁷ RBM III, s. 49, č. 114.

¹³¹⁸ RBM III, s. 23, č. 55, s. 49, č. 114. 70 kop, které měl za poselství k císaři kolem roku 1313 dostat Eberlin z Kamene, mu byly vyplaceny až roku 1321: RBM III, s. 306, č. 748.

¹³¹⁹ Rozhodnutí staroměstské obce zříditi z domu Velflína od Kamene radnici, učiněné 23. srpna 1338, konfirmoval král Jan 18. září 1338, když ho Pražané navštívili v Amiensu (RBM IV, s. 235-236, č. 608, s. 238, č. 613). Částky, které měšťané vynaložili na cestu a samotnou konfirmaci, bohužel neznáme.

¹³²⁰ V době, kdy Jana v Lucembursku zastupoval jeho strýc Balduin (1314-1316), se trevírský kurfiřt postaral o nákup drahocenných látek pro krále Jana. 20. dubna 1316 král Balduinovi slíbil zaplatit cca 1700 liber malých turnosů jeho útraty u dvou kupců z Bruselu za různobarevné látky, které Balduinovi prodali. Zda bylo sukno určeno pro některé Janovo lucemburské nebo české sídlo, nevíme. Pro královo sídlo v Lucembursku byl patrně určen Janův nákup kolínského sukna v hodnotě 460 hřiven pražských grošů, za jejichž zaplacení se 20. října 1341 v Praze zaručilo 5 lucemburských šlechticů, srov. REICHERT, *Landesherrschaft*, I, s. 304, pozn. 9.

¹³²¹ O počtě z Rudolfovy doby, kterou financoval Žid Jakub částkou 48 kop, je zmínka in: RBM III, s. 48, č. 114.

¹³²² Ceny darů jsou uvedeny v kopách pražských grošů.

¹³²³ RBM III, s. 48-49, č. 114. K názvům látek srov. TOMEK, *Dějepis města Prahy - díl I.*, Praha 1892 (2. vyd.), s. 334.

Roku 1312: pro poctu krále, královny a jejich rádců: 8 hedvábných látek za 52 a půl kopy, 1 hedvábná látka za 5 a půl kopy, jedna baldachýnová látka za 2 kopy, stříbrný pohár za 7 a stříbrná konvice za 17 kop, celkem 84 kop. Berthold z Henneberka dostal stříbrnou konvici v hodnotě 11 kop.¹³²⁴

Roku 1315: za stan pro krále na válečné tažení 5 kop, vřatislavskému knížeti (asi Boleslavovi Lehnicko-Břežskému) za klenoty 2 kopy (zminěno dvakrát).¹³²⁵

Roku 1316: 9 kop za klenoty na Vánoce, 3 kopy za klenoty, 2 kopy za klenoty pro krále a královnu; za klenoty zaplatil 35 kop Meinlin Rokycanský a město si půjčovalo u Židů, 22 a půl kopy za hedvábné a baldachýnové látky pro arcibiskupy mohučského a trevírského, 23 a půl kopy za klenoty dané králi na Vánoce.¹³²⁶

Roku 1317: 6 kop za stříbrný pohár darovaný k poctě, k poctě určeno také 6 dalších kop.¹³²⁷

Roku 1318: městská obec zaplatila za pás (*cingulum*) 12 kop, za stříbrný pohár 10 kop a za baldachýnové sukno 45 kop: vš bylo zřejmě určeno pro královský dvůr, i když explicitně to uvedeno není.¹³²⁸

Roku 1319 došlo k povstání proti králi, jemuž byly mj. vyčítány přílišné finanční požadavky a nevracení půjček.¹³²⁹ Nicméně také tohoto roku bylo vyčleněno 52 kop k poctění krále, královny a urozených rádců.¹³³⁰

Roku 1321: klenoty k poctění královny a pánů stály obec 57 kop, klenoty na Vánoce k poctě krále, královny a šlechticů byly vyčísleny na 82 kop.¹³³¹ Téhož roku měla pražská obec další finanční výdaje, mj. na 2 konvice za 21 kop, jejichž adresát bohužel nebyl v městské knize uveden.¹³³²

Roku 1322: klenoty darované královně, nejmenovanému knížeti (nejspíše Boleslavovi Lehnicko-Břežskému), Jindřichovi z Lipé a dalším pánům na Vánoce stály obec 125 kop. 4 nachové látky stály 32 kop, hedvábné sukno 5 kop, hedvábná sukna a stříbrný pohár 22 a půl kopy, jiný stříbrný pohár 20 kop a další stříbrný pohár 5 kop. Za stříbrnou konvici obec zaplatila 14 kop a za dva stříbrné poháry také 14 kop. Ceny stříbrného nádobí se dost různily: 2 a půl

¹³²⁴ RBM III, s. 23, č. 55.

¹³²⁵ RBM III, s. 116, č. 288.

¹³²⁶ RBM III, s. 141-142, č. 347.

¹³²⁷ RBM III, s. 165-166, č. 410.

¹³²⁸ RBM III, s. 197, č. 476.

¹³²⁹ RBM III, s. 207, č. 504.

¹³³⁰ RBM III, s. 232, č. 553.

¹³³¹ RBM III, s. 270-271, č. 640 (1320, 1321).

¹³³² RBM III, s. 307, č. 748.

kopy za stříbrný pohár, 3 kopy za dva stříbrné poháry, za sukno z Tournai (*Dorn*), které měšťané dodali králi do Poděbrad, obec zaplatila 7 kop.¹³³³

Roku 1323: obec zaplatila za klenoty k Vánocům 41 kop a za stříbrný pohár s konvicí 17 kop. Dalšími dary v tomtéž roce byl stříbrný pohár za 8 kop, hedvábná látka za 7 kop, stříbrný pás za 4 a půl kopy a dva pásy, vyrobené zlatníkem Rudlinem, za 5 kop.¹³³⁴

Z let 1324-1338 nemáme o počtě krále, královny nebo jejich rádců a dvořanů žádné zprávy.

Roku 1339 obec darovala králi 5000 kop, který je hned dal rozdělovat mezi šlechtice a měšťany.¹³³⁵ Ani další zmínka o finančních výdajích staroměstské obce ve prospěch krále z roku 1341 nemluví o hmotných darech: obec pouze slíbila králi zaplatit 3000 kop ve dvou termínech - roku 1343 a 1344 - za což získala dočasné osvobození od daní.¹³³⁶

Jako ilustraci k úrovni darů mezi aristokracií lze ještě připojit zmínku o darech krále Karla Roberta, udělených Lucemburkovi na podzim 1335 v uherském Vyšehradu (*Visegrádu*): Jan tehdy obdržel 50 stříbrných nádob, dva toulce na šípy, dva závěsníky (pásy) na zbraně, skvostně umělecky vypracovanou šachovnici, dvě drahocenná sedla, bojové kladivo v ceně 200 hřiven stříbra a umně vyzdobenou perlovou mísu.¹³³⁷ Podrobnější studie o kultuře darů v české historiografii dosud schází, v poslední době ji však může suplovat několik kapitol z knihy Františka Šmahela o cestě Karla IV. do Francie roku 1378.¹³³⁸ Účetní zápisy, které se týkají obdarování císaře a jeho dvora, uvádějí mezi nejčastějšími dárky také stříbrné stolní nádoby, praktické a luxusní zároveň. Konvice a poháry byly využívány při dvorských slavnostech a banketech, kde měl každý stolující většinou vlastní číše či pohárky. Výhodou stříbrného nádobí byla také možnost okamžitě je využít jako platidlo nebo ve finanční tísni prostě nechat roztavit. Výdaje francouzské koruny na cestu Karla IV. naopak neuvádějí vzácné látky a zdobené pásy. Tyto doplňky garderoby mohly být zlacené a ozdobené drahými kameny. Zlatým pásem s drahokamy oslňovala během své svatby v květnu 1323 například Blanka z Valois. Části pásu pak byly pravděpodobně použity pro zhotovení oblouku Svatováclavské koruny.¹³³⁹

Pokud se nyní obrátíme k otázce, kteří příslušníci české šlechty z těchto darů mohli těžit, je především nutno připomenout, že prameny jsou v tomto ohledu více než skoupé. Zatímco o peněžních částkách, které král uděloval svým urozeným dvořanům, jsme zpraveni vcelku dobře

¹³³³ RBM III, s. 331, č. 834.

¹³³⁴ RBM III, s. 331, č. 834 (ut supra); tentýž text omylem otištěn tamtéž, s. 370, č. 953.

¹³³⁵ RBM IV, s. 273, č. 694 (1339, 6, 2, Praha).

¹³³⁶ RBM IV, s. 373, č. 928 (1341).

¹³³⁷ Emil FICKEN, *Johann von Böhmen. Eine Studie zum romantischen Rittertum des 14. Jahrhunderts*, Inaugural – Dissertation, Göttingen 1932, s. 113.

¹³³⁸ František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie 1377-1378*, Praha 2006, s. 316-325, 338-344, přehled darů pro císaře a jeho družinu viz na s. 362-363.

¹³³⁹ ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie 1377-1378*, s. 24, pozn. 9.

– i když nevíme, zda šlo o úhradu dluhů nebo odměny za jiné než úvěrové služby – ohledně hmotných darů máme jen dvě konkrétní zmínky. O Vánocích roku 1322 byl u dvora přítomen Jindřich z Lipé, kterému byly nejspíše uděleny některé z klenotů, dodaných a financovaných pražskou obcí.¹³⁴⁰ Pražané také dali roku 1324 zemskému hejtmanovi Hynkovi Berkovi jako počtu stříbrnou slepici v ceně 14 kop grošů, nejspíše trojrozměrnou plastiku, fungující snad jako pohár, zavedený od 2. poloviny 14. století norimberskými zlatníky.¹³⁴¹ Čeští šlechtici coby uživatelé pečeti byli pochopitelně ve styku se zlatníky jakožto jejich výrobci, o jiných typech objednávek uměleckého řemesla však prameny mlčí.

U české světské feudality ode dvora krále Jana tedy nelze doložit mecenát, přestože umělecká produkce pražských mistrů rozhodně nebyla zanedbatelná. Aktivním mecenášem byl naopak královský pár, zejména Eliška Přemyslovna, není třeba obsáhleji připomínat ani umělecké zájmy Jana IV. z Dražic. Do našich časů se např. zachovaly nástěnné malby z johanitské komendy ve Strakoncích (1320-1330), které podle Karla Stejskala stylově souvisejí se soudobým českým dvorským uměním. Kontakty Bavora III. ze Strakonice ani Viléma ze Strakonice s Janovým dvorem však byly, pokud můžeme z písemných pramenů soudit, slabé, ba přímo mizivé.¹³⁴² Určité styky s královským dvorem měl pan Oldřich III. z Hradce, jenž nechal roku 1338 vyzdobit sál jindřichohradeckého hradu legendou o sv. Jiří a erby české šlechty. Znaková galerie podle Rostislava Nového připomíná české šlechtice, kteří se vydali na tažení do Prus.¹³⁴³ V této souvislosti je ovšem nápadná absence znaku českého krále, který na Litvu vedl tři kruciáty. Pokud znaky vznikly současně s legendou, tj. roku 1338, nejspíše neměly s králem žádnou souvislost. Jan se navíc roku 1338 v Čechách vůbec neukázal, v Praze je doložen až 21. května 1339 a lze-li něco vyvozovat z jeho itineráře, navštívil jižní Čechy v letech 1338-1346 pouze dvakrát.¹³⁴⁴ O dění na Jindřichohradecku se král ostatně

¹³⁴⁰ RBM III, s. 331, č. 834.

¹³⁴¹ RBM III, s. 376, č. 965 (1324, 3, 22, Praha): *ein silberin han, da mite di purger geeret haben hern Berken den heuptman*. K možné podobě této slepice se vyjadřuje Dana STEHLÍKOVÁ, *Objednavatelé uměleckého řemesla v českých zemích za vlády Jana Lucemburského*. Kandidátská disertační práce v oboru teorie a dějin výtvarného umění, Praha 1989, s. 22.

¹³⁴² *Dějiny českého výtvarného umění I/1: od počátků do konce středověku*, redigoval Josef Krása, Praha 1984, s. 298-300; Karel STEJSKAL, *Die Wandmalereien in Strakonice und ihre Beziehung zur höfischen Kunst Böhmens*, in: *Umění* 41, 1993, s. 153-160. Na s. 153 autor upozorňuje na příbuzenskou vazbu Bavora II. ze Strakonice k Přemyslovcům a přemyslovskému dvoru. Ta se však, snad vyjma období 1315-1316, za Janovy vlády nijak neuplatnila.

¹³⁴³ Rostislav NOVÝ, *Jindřichohradecká znaková galerie z roku 1338*, in: *Acta Universitatis Carolinae* 1971, *Philosophica et historica* 3-4, s. 179-197.

¹³⁴⁴ 3. ledna 1341 je král Jan doložen v Písku, odkud však pokračoval do Pasova, takže Jindřichův Hradec nejspíše nenavštívil (RBM IV, s. 338, č. 856). V Písku se slepý panovník objevil ještě 3. listopadu téhož roku (RBM IV, s. 414, č. 1032). Jak už bylo řečeno, pobýval Jan v Čechách především v Praze a v královských městech, takže jeho pobyt v Jindřichově Hradci pokládám za výjimečný, i když ne nemožný: snad se zde zastavil v dubnu či květnu roku 1312 při cestě do Třebíče a dál na Moravu (RBM III, s. 32-33, č. 76).

nezajímal ani v letech 1340-1341, kdy zde byla Benediktem XII. vyhlášena proti valdenským kruciáta a vypukly urputné boje.

Až do období fakticky samostatné vlády prince Karla, první poloviny 40. let, lze zařadit knižní památku spojovanou Karlem Stejskalem s Vilémem z Landštejna. Jde o části Starého zákona, jejichž text byl ozdoben iniciálami i bordurami, zaplněnými postavami satyrů, kejklířů a různých fantaskních živočichů.¹³⁴⁵ Stejskal na základě jedné z iniciál, ozdobené landštejnským erbem, označil za jejího objednavatele Viléma z Landštejna, nevzal však v úvahu, že v jiných iniciálách se nacházejí znaky Šternberků (hvězda) a Benešoviců (tzv. odřívous). Podle mého názoru je logičtější hledat vazbu k tomuto kodexu u všech tří zmíněných rodů. Jako možná objednavatelka se mi jeví spíše Eliška z Landštejna, dcera pana Viléma a jeho ženy Elišky z Dubé, provdaná za Albrechta ze Šternberka (1332-1347).¹³⁴⁶ Pouze velice volnou vazbu lze předpokládat mezi dochovanou sochou sv. Dobrotivé z augustiniánského kláštera v Dobrotivé-Zaječově (před 1327) a fundátory tohoto „rodového“ kláštera, pány z Valdeka. Další možný projev mecenátu české dvorské šlechty z doby krále Jana se mi najít nepodařilo.¹³⁴⁷

O nejlivnějších podporovatelích dvorského umění a kultury v I. polovině 14. století v českých zemích – Elišce Přemyslovně a králi Janovi, princí Karlovi, Alžbětě Rejčce, abatyši Kunhutě, Janu IV. z Dražic a Janu Volkovi – dnes existuje již rozsáhlá literatura, která se shoduje jednak v zesílení francouzské umělecké inspirace, jednak v tom, že doba Jana Lucemburského představuje pomyslný *most mezi dědictvím kultury přelomu 13. a 14. století a jejím rozkvětem v 2. polovině 14. století*.¹³⁴⁸ Na závěr bych si proto povšiml módního, nicméně

¹³⁴⁵ Kniha je uložena v Knihovně metropolitní kapituly, dnes součásti Archivu Pražského Hradu, pod signaturou KK A 1. K tomuto kodexu se naposledy vyjádřil Karel Stejskal, in: *Dějiny českého výtvarného umění I/1: od počátků do konce středověku*, redigoval Josef Krása, Praha 1984, s. 308.

¹³⁴⁶ Zdeněk POKLUDA, *Rod Šternberků na Moravě*, in: *Zlínsko od minulosti k současnosti* 10, 1991, s. 130; k Landštejnově (druhé) manželce Elišce z Dubé srov. Ottův slovník naučný, díl XV, s. 618; obě šlechtičny bohužel nelze dostatečně přesně časově zařadit, lze pouze předpokládat, že Eliška z Landštejna a ze Šternberka mohla svého manžela, zesnulého před rokem 1353, přežít. Proto lze klást vznik kodexu do 40. let 14. století, ale snad i poněkud později.

¹³⁴⁷ Ani poslední mně známý přehled výtvarného umění z této doby - Lenka BOBKOVÁ - Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.b (1310-1402)*, Praha - Litomyšl 2003, s. 213-222 (autorkou je Milena BARTLOVÁ) o mecenátu dvorské šlechty nic neví.

¹³⁴⁸ Lenka BOBKOVÁ - Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny země Koruny české, svazek IV.b (1310-1402)*, Praha - Litomyšl 2003, s. 176. Na tomto místě se sluší připomenout aspoň některé významnější práce věnované dotyčnému období a výše jmenovaným mecenášům: Ke královskému páru srov. Klára BENEŠOVSKÁ, *Královští stavebníci na dvoře Jana Lucemburského*, doktorská práce, Ústav dějin umění, Praha 1989, též, *Eliška Přemyslovna a Vyšehrad*, in: *Umění* 39, 1991, s. 214-222, též, *Podoby královského majestátu v Českých zemích kolem roku 1300*, in: *Ars longa. Sborník k nedožitým sedmdesátinám Josefa Krásy*, edd. Becket Bukovinská a Lubomír Konečný, Praha 2003, s. 27-42, Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna česká 1292-1330*, Praha 2003. Ke kulturním aktivitám markrabího Karla srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Fundace českých králů 14. století*, in: *Sborník historický* 28, 1982, s. 5-52, též, *Počátky kapituly u Všech svatých na Pražském hradě*, in: *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, ed. Martin Wihoda et al., Brno

poněkud opomíjeného fenoménu, který se výrazně dotýkal řady dvorů ve 14. století, totiž astrologie.¹³⁴⁹ Nemáme doklady o tom, že by s ní měl co do činění některý z českých šlechticů Janova dvora, nicméně určité ponětí o této disciplíně v dvorských kruzích určitě existovalo.

Na pražském dvoře nešlo o žádnou novinku, neboť zájem o astrologii projevoval již Přemysl Otakar II. a jeho syn Václav II., jenž v Praze hostil některé španělské astrology a zahájil opisování astrologických prací.¹³⁵⁰ Jde o astrologické rukopisy cod. 207, 208 a 210 ze špitální knihovny z Cues, které se tam dostaly z Čech po husitských válkách. Mladší složky kodexu Cus. 207 (fol. 93-155) naznačují, že astrologie na pražském dvoře přežil období vládních zmatků po roce 1306, že tento rukopis – a zřejmě i další – byly opisovány za vlády krále Jana a že byly skutečně používány, což dokládají některé pozoruhodné glosy. Autor glos v kodexu Cus. 208 (dle Aloise Krchňáka astrolog „a“) si všímal konstelace v době korunovace Václava II. (1297), volby Adolfa Nasavského římským králem a jeho smrti (1292, 1298) a volby Albrechta I. Habsburského římským králem (1298) a podle Aloise Krchňáka pocházel asi ze Španělska. Autor dalších glos v tomtéž kodexu (astrolog „b“) si opět všímá smrti Adolfa Nasavského, ale také smrti Václava II. (1305), Václava III. (1306), Albrechta I. Habsburského (1308) a postupného *translatio imperii* od Římanů až k římským králům z habsburské dynastie.

2003, s. 461-472, naposledy přehledně ve výše citované syntéze Lenky BOBKOVÉ, Mileny BARTLOVÉ, s. 22-239. Ke kulturnímu působení Alžběty Rejčky zůstává základním dílem práce Jana KVĚTA, *Iluminované rukopisy královny Rejčky. Příspěvek k dějinám knižní malby ve století XIV.*, Praha 1931, určité korektury přináší Jakub VÍTOVSKÝ, *K problematice iluminátorských a knihařských dílen v českých zemích v letech 1310-1378*, in: Documenta Pragensia X/1, Praha, ed. Archiv hl. m. Prahy 1990, s. 95-117. O abatyši Kunhutě psali Emma URBÁNKOVÁ a Karel STEJSKAL, *Pasionál Přemyslovny Kunhuty. Passionale abbatissae Cunegundis*, Praha 1975. K Janovi VI. z Dražic srov. Václav CHALOUPECKÝ, *Jan IV. z Dražic, poslední biskup pražský. Studie kulturně-historická*, Praha 1908, Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, Praha 1991. K Janu Volkovi viz Ivo HLOBIL, *Přemyslovec Jan Volek (†1351). Rodopisné, heraldické a sfragistické otázky*, in: Umění 35, 1987, s. 477-182, Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Alžběta, dcera Václava III.*, in: MHB 8, 2001, s. 43-49. Pečetím většiny z těchto osobností a jejich objednávkám v oblasti uměleckého řemesla se nejpodrobněji věnovala Dana STEHLÍKOVÁ, *Objednatelé uměleckého řemesla v českých zemích za vlády Jana Lucemburského. Kandidátská disertační práce v oboru teorie a dějin výtvarného umění*, Praha 1989.

¹³⁴⁹ Wilhelm KNAPICH, *Geschichte der Astrologie*, Frankfurt am Main 1967, na s. připomíná přítomnost astrologů na dvoře Habsburků a Ludvíka Bavora. K zájmu Rudolfa I. Habsburského o astrologii viz Hans GRÖSSING – Franz STULHOFER, *Versuch einer Deutung der Rolle der Astrologie in der persönlichen und politischen Entscheidungen einiger Habsburger des Spätmittelalters*, in: Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse: Anzeiger 117/1980, s. 267-283. Česky nedávno vyšla práce Richarda KIECKHEFERA, *Magie ve středověku*, Praha 2005, která se věnuje také astrologii na panovnických dvorech.

DOPLŇ!!!!

¹³⁵⁰ Alois KRCHŇÁK, *Die Herkunft der astronomischen Handschriften und Instrumente des Nikolaus von Kues*, in: Mitteilungen und Forschungsbeiträge der Cusanus-Gesellschaft, 1963, s. 109-180, naposledy Marie BLÁHOVÁ, *Toledská astronomie na dvoře Václava II. (Poznámka k česko-španělským vztahům ve druhé polovině 13. století)*, in: Acta Universitatis Carolinae – philosophica et historica 2, studia historica 40. Pocta docentu Vladimíru Nálevkovi k šedesátým narozeninám, Praha 1998, s. 21-28. Z Krchňákovy studie čerpá také Josef KRÁSA, *Rukopis Václava IV.*, Praha 1971, s. 36-38.

Alois Krchňák srovnáním autografů ukázal, že astrolog „b“ je identický s Alvarem z Ovieda, který byl v Praze činný minimálně do roku 1311.¹³⁵¹

Otázkou ovšem zůstává, pro koho mohl Alvaro pracovat, respektive koho mohly uvedené horoskopy zajímat a kdo je byl ochoten financovat. Pokud by to měl být panovník, přichází v úvahu pouze Jindřich Korutanský (1308-1310), avšak časový přesah Alvarova působení k roku 1311 naznačuje, že astrologii se dařilo i poté. V úvahu proto přichází především osobní lékař Rudolfa Habsburského, kancléř Václava II. a posléze přívrženec Lucemburků (a odpůrce Habsburků) Petr z Aspeltu. Pro využití hvězd v medicíně, ale i ke studiu minulosti a budoucnosti měl jakožto vystudovaný středověký lékař určitě dobré teoretické předpoklady a na přemyslovském dvoře se mohl s astrology nerušeně stýkat. V letech 1306-1306, kdy byl českým kancléřem, zažil také většinu událostí, k nimž se glosy vztahují. Snad právě on probudil u mladého Lucemburka či v jeho okolí zájem o tuto disciplínu a přiměl ho k financování vznikajících kodexů. Práce na kodexu Cus. 207 totiž neskončily Petrovou smrtí, nýbrž protáhly se až do 1. srpna 1334, kdy do Čech za princem Karlem dorazila i Blanka z Valois.¹³⁵²

Také lékař Jan z Göttingen ve svém listu s receptem protijedu roku 1331 předpokládal, že král Jan alespoň trochu rozumí astrologii. Pokusil se Lucemburkovi zalichotit odkazem na Ptolemaiovo tvrzení, že Germania podléhá vládě Jupitera a aspektu Marse, pročez jsou prý Němci lépe než ostatní disponování k vládnutí, ochraně víry a válečnictví. Záhy připojil oslavnou vzpomínku na Janova otce Jindřicha, jenž prý říši po jejím úpadku slavně vzkřísil. Potom se však opět vrací k astrologii, znovu připomíná Ptolemaia a připravuje si tak půdu pro poděkování a vlastní recept.¹³⁵³ Zájem o astrologii je ovšem patrný také u kronikářů, kteří v Čechách o králi Janovi psali. Petr Žitavský vložil jedno astrologické proroctví budoucích pohrom do svého spisu k roku 1329. Záhy sice prohlašuje, že toho roku k žádným neštěstím nedošlo, ale už jen to, že si list s proroctvím opatřil či opsal, je výmluvné.¹³⁵⁴ Pozitivní postoj k astrologii zaujal František Pražský, jenž si všimá komet, k roku 1339 a 1345 obširně astrologicky vykládá zatmění Slunce a k roku 1342 cituje astrologickou předpověď, která do Čech prý přišla až z Francie. Potom (1345) neváhá připomenout, že *téhož běžného roku a za*

¹³⁵¹ Alois KRCHŇÁK, *Die Herkunft der astronomischen Handschriften und Instrumente des Nikolaus von Kues*, s. 138-145. Výraznou astrologickou inspiraci lze vystopovat také v Pasionálu abatyše Kunhuty, srov. Emma URBÁNKOVÁ - Karel STEJSKAL, *Pasionál Přemyslovny Kunhuty. Passionale abbatissae Cunegundis*, Praha 1975, s. 37-54. Karel STEJSKAL zde ukázal, že odhalení astrologických souvislostí může podstatně přispět k přesnější dataci vzniku tohoto vzácného rukopisu.

¹³⁵² Alois KRCHŇÁK, *Die Herkunft der astronomischen Handschriften und Instrumente des Nikolaus von Kues*, s. 133-135.

¹³⁵³ Johannes Fridricus SCHANNAT, *Vindemiae litterariae*, sv. I, s.l. 1723, s. 211-213, č. LXV.

¹³⁵⁴ FRB IV, s. 295-296.

výborné konstelace shromáždil vévoda neboli hrabě holandský za přispění okolních knížat velké vojsko.¹³⁵⁵ Nabízí se otázka, za jaké konstelace roku 1346 shromáždil české šlechtice král Jan, jenž padl u Kresčaku na den svatého Rufa, podobně jako jeho přemyslovský předchůdce Přemysl Otakar II. Není vyloučeno, že také toto datum se stalo objektem zájmu astrologů, kteří se nadále objevovali u dvora Karla IV. a především u jeho synů Václava IV. a Zikmunda.¹³⁵⁶

¹³⁵⁵ *Kroniky doby Karla IV.*, Praha 1987, s. 138.

¹³⁵⁶ O hlubší astrologické tradici pražského dvora hovoří Josef KRÁSA, *Rukopisy Václava IV.*, Praha 1971, s. 40. Je pochopitelné, že astrologické služby mohli obstarávat také vzdělaní osobní lékaři českých panovníků: typický je příklad mistra Havla ze Sirahova nebo Albíka z Uničova.

Závěrečné shrnutí

Tato práce nevznikla pouze jako pokus zaplnit jedno „bílé místo“ v bádání nad lucemburskými dvory, ale také jako reakce na článek Petra Morawa, který fenoménu Janova dvora věnoval svůj průkopnický článek. Vycházel přitom ze svého dosavadního studia dvorů římských králů a císařů, kde významní dvořané a panovníkovi rádci do značné míry suplují nedostatečnou administrativu Říše pozdního středověku. Pokusím se navázat na jeho úvahy s vědomím, že touto generalizací zmizí řada nuancí, které by na základě širší pramenné základny mohly nabýt na důležitosti.

Jádro Janova dvora bylo ve srovnání s dvory římských a francouzských králů či papežské kurie poměrně malé, totéž však nelze tvrdit ve srovnání se dvory českých králů, kteří Janově vládě předcházeli, neboť prameny nám takové srovnání neumožňují. Moraw nemá pravdu, když tvrdí, že diferenciaci dvorských úřadů byla během Janovy vlády skromná a že držitelé úřadů se příliš neobměňovali. Jan vcelku kompletně převzal škálu dvorských úřadů z doby posledních Přemyslovců, kterou obohatil o mečníka, stále důsledněji byly rozlišovány úřady čestné a úřady skutečně funkční. O přesně vymezených kompetencích samozřejmě nemůže být řeč, totéž však platí i v druhé polovině 14. století na dvorech dalších Lucemburků. Moraw se patrně mylí v tom, že Janův dvůr měl soukromý charakter, což ani nijak nedokazuje. Je pravda, že dvořané museli být většinou mobilní, avšak ani to nebylo nic neobvyklého. Německý badatel spíše naráží na zmínky Zbraslavské kroniky o nedostatečném králově doprovodu při odjezdech z Prahy. To však neznamená, že se ke králi při jeho zastávkách nepřipojovali další družiníci, nehledě k tomu, že často necestoval celý Janův dvůr, nýbrž jen jeho část, určená k plnění speciálních úkolů. Při rozsahu Janovy diplomacie je pochopitelné, že se Jan mnohdy nechtěl delší dobu vázat na jednom místě, přesto lze říci, že jako svou rezidenci si „přirozeně“ vybral Prahu, hlavní město své nejbohatší země, splňující tradiční rezidenční funkce již za posledních Přemyslovců. Části jeho dvora, které se podílely na správě Lucemburkových teritorií, samozřejmě necestovaly s králem tak často jako jeho nejbližší důvěrníci, přesto byla jejich role v Janově vládě nezastupitelná. Moraw ve svých úvahách až příliš akcentuje „dvůr císařova syna“, který se pohybuje Říší křížem krázem, na úkor dvora, který navazoval na politický odkaz lucemburské a přemyslovské dynastie a jehož podíl na královské diplomacii byl proměnlivý. Dvořany proto nelze zužovat pouze na cestující sbor rádců a diplomatů, tedy na tzv. dvorskou radu W. Reicherta, ale patří k nim také teritoriálně koncipované rady a další lokálně podmíněné okruhy dvořanů (například slezská šlechta).

Tím se dostávám k úloze české (a moravské) šlechty u Janova dvora. Ačkoli nebyli u dvora v převaze – spíše naopak – nad dvořany z Lucemburska, Porýní, Slezska nebo Lužice, přece

byla jejich úloha nezastupitelná. Ztělesňovali vazbu člena nové české dynastie k držávám posledních Přemyslovců, které představovaly hospodářsky i politicky nejsilnější centralizovanou součást Říše. Je příznačné, že se Jan Lucemburský od počátku spoléhal na nejmocnější rozrod počátku 14. století (Ronovce), vůči nimž přes různé peripetie projevoval mimořádnou ústupnost. Jeho politický instinkt jej roku 1318 přivedl ke kompromisu s nejsilnějšími českými pány, kteří za určité ústupky ve správní a soudní oblasti, formulované v tzv. inauguračních diplomech, nebudou omezovat královu diplomacii a zahraniční politiku. Každý z berních reverzů krále Jana po roce 1318, kterým byla panovníkovi bez jeho nároku povolena berně, je z tohoto hlediska vítězstvím královské moci, každá výprava českých pánů za hranice českého království nebo jejich vstup do lenního svazku s králem je úspěchem panovníkových diplomatických schopností. Je nesporné, že každý začátek vlády nové dynastie, která nastupuje po dynastii „přirozené“, s mýtickými kořeny a charismatickou mocí, je obtížný a spojený s mnoha nedorozuměními a konflikty. Janovým nesporným úspěchem byl přechod od počáteční konfrontace ke spolupráci se špičkami české šlechty, nota bene v období rostoucího nacionalizmu a rodícího se stavovství. Geografická poloha českých zemí a Lucemburska mu nedovolovala tyto rozdílné regiony unifikovat, navíc ho nutila k stálým přesunům. Přesto první Lucemburk získal v Čechách a na Moravě respekt, řadou hmotných a právních koncesí si zajistil loajalitu české a moravské šlechty a částečně ji vtáhl do svých politických plánů.

U Janova dvora se jako první z Ronovců výrazně uplatňoval Jindřich starší z Lipé, na nějž mocensky navázali jeho synové, zejména Jindřich mladší, Jan a Pertold. Velký vliv měl také pražský purkrabí Hynek Berka z Dubé, jeho synovec Hajman z Dubé a Náchoda, později Smil z Bítova a Lichtenburka. Z Vítkovců měli velký vliv Petr I. z Rožmberka a Vilém z Landštejna, ovšem až od počátku 30. let 14. století. Značnou moc shromáždil ve svých rukou jihočeský paven Oldřich Pluh, díky Janu Volkovi se v politice uplatňoval také zemský písař Štěpán z Tetína. Věrnými průvodci krále Jana na cestách byli Těma z Koldic a Otové z Bergova, z moravských pánů také Bernard z Cimburka. Vliv nižší šlechty jistě také nebyl zanedbatelný, v dochovaných pramenech ho však jen stěží postihujeme. Řada méně zámožných šlechticů se ke dvora dostala jako leníci českého krále (bratři z Janovic, Půta z Turgova). Z feudalizovaných patricijů se u dvora často objevoval Frenclín Jakubův a jeho bratr Johlín. Členové panských rodů byli vzájemně provázáni řadou sňatků nebo jiných, dnes již stěží postižitelných vazeb.

Po příchodu Janova syna Karla do Čech se začal formovat další lucemburský dvůr. Mladý princ začal vybírat své první rádce z již ověřeného okruhu Janových důvěrníků a až do nástupu na římský trůn mu jeho otec dával k dispozici většinu lidského i hospodářského potenciálu svých držav. Konflikty, které mezi králem a kralevicem vznikaly, vyplývaly nejen z obecného

generačního konfliktu otce a syna, ale také z potlačovaných ambicí dvou věkově si poměrně blízkých (20 let) vládců na tomtéž teritoriu. Karlovo definitivní prosazení v Čechách roku 1341 odsoudilo slepého krále k roli respektovaného pomocníka ctižadostivé naděje rodu. Česká šlechta se definitivně přiklonila ke Karlovi a Janovi v padesáti letech nezbývalo než předávat další a další pravomoci v českých zemích a pak i v Lucembursku nastávajícímu římskému králi. Pokud si troufneme položit otázku, jak by vypadala spolupráce tří nejstarších Lucemburků, tj. včetně Balduina, kdyby slepý král nezahynul u Kresčaku, lze připustit, že by to byl pouze Janův truchlivý ústup z předchozí slávy.

Dovolují si tedy tvrdit, že Janův dvůr byl regulérním dvorem, navazujícím na přemyslovské tradice co do své struktury funkcí a úředníků, soustředěný kolem panovníka a jeho pražské rezidence nebo na královských sídlech ve vedlejších korunních zemích, v Lucemburku, Itálii nebo Francii. V soudobých písemných pramenech ovšem jeho roli zastihuje osobnost panovníka, který se většinou spoléhá na osobní diplomacii a nemá výrazně fundátorské a mecenášské sklony. Čeští šlechtici u dvora slouží Janovi především vojensky, jako jeho vyjednávači, poslové či věřitelé, zatímco král se je snaží zavazovat a odměňovat v souladu se svou povahou a finančními možnostmi poměrně štedře. Bezděky tím přispívá k mocenskému růstu šlechty jakožto stavu, avšak konfliktům se po roce 1318 pokud možno vyhýbá. Přestože české země existence Janova dvora finančně zatěžovala – a který dvůr takto nepůsobí? – byl ve svém celku významným politickým nástrojem k prosazování královského míru a spravedlnosti a zárodkem pozdějších více či méně stavovských struktur českého státu 15. a 16. století.

Přílohy:

- 1) Prosopografie předních Janových dvořanů z řad české šlechty
- 2) Rádci Jana Lucemburského v chronologickém pořadí
- 3) Čeští a moravští hejtmani za vlády Jana Lucemburského
- 4) Úředníci a přísedící zemského soudu za Jana Lucemburského
- 5) Čeští šlechtici zvolení či provizí vybrání do pražské kapituly v letech 1320-1344

1) Prosopografie předních Janových dvořanů z řad české šlechty

Přehled dvořanů je seřazen abecedně, podle predikátů, resp. prvního ze dvou eventuálních predikátů. V případě jedné šlechtické rodiny (nikoli rodu) jsou osoby řazeny počínaje od nejstaršího člena. Jde tu o představení osob, které byly královými rádci a důvěrníky, i když jejich rádcovství nebylo vyjádřeno titulem *consiliarius*, *Rat* a může vyplývat z významné funkce či úřadu.

Ota starší a mladší z Bergova – Lobdaburgu (1282-1325, 1297-1343) Páni z Bergova byli vedlejší větví durynského rodu z Lobdaburku (dnes součást Jeny). Dalšími větvemi Lobdaburků byli páni z Arnshangu, Leuchtenbergu či Elsterbergu. Predikát pánů z Bergova je odvozen od města a hradu Berga u Weidy v Durynsku.¹³⁵⁷

Můžeme-li věřit kronice Přibíka Pulkavy z Radenína, přišel Ota z Bergova do styku s českým prostředím již za vlády Jindřicha Korutanského. Měl se údajně stát manželem Elišky Přemyslovny.¹³⁵⁸ V 1. polovině 14. století ovšem žili dva Otové z Bergova – starší a mladší – což v našich pramenech většinou není rozlišeno. Významnější vazbu na české království představoval pro Otu mladšího z Bergova sňatek s dcerou Albrechta ze Žeberka (Seeberka), který byl vlastníkem severočeské Biliny.¹³⁵⁹ Snad díky němu se ve spleť politických poměrech kolem roku 1310 zorientoval a přidal se na lucemburskou stranu. Až do roku 1318 víceméně sledoval dění v Míšeňsku stejně jako v Čechách. Zde se patrně pod vlivem svého tchána spolu s Albrechtem purkrabím z Lisniku kolem roku 1317 přidal k odboji proti králi Janovi.¹³⁶⁰ Po domažlickém smíru představoval pohraničního feudála, spolupracujícího s Těmou

¹³⁵⁷ Vladimír RŮŽEK, *Znaková galerie*, s. 193.

¹³⁵⁸ Otova přítomnost v Praze spolu s míšeňským markrabětem je doložena in: RBM II, s. 969, č. 2236.

¹³⁵⁹ Karl BEER, *Albert von Seeberg. Eine Gestalt aus dem Kolonisationszeitalter des Sudetenlandes*, in: *Bohemia* 3, 1963, s. 150-172; srov. OSN III, s. 806-807, heslo „z Bergova“.

¹³⁶⁰ RBM III, s. 163-165, č. 408.

z Koldic a s vazbou na Horní Lužici, což bylo významné zejména pro královu expanzi roku 1319.¹³⁶¹

Král za diplomatické služby v Horní Lužici Otu odměnil. Kromě statků, které zdědil (roku 1322?) po svém tchánovi – Bílina a Žeberk – Ota před rokem 1319 získal možnost vybudovat hrad Kyšperk (u Teplic), který od krále přijal lénem. Od roku 1319 je často zmiňován u Janova dvora, aktivní je také v prostředí severních Čech jako arbiter některých sporů.¹³⁶² Ota starší z Bergova se oženil s Anežkou, dcerou Jana z Vartemberka, čímž opět posílil své vazby k severočeské šlechtě.¹³⁶³ Vazba na krále Jana byla významně posílena roku 1327. Kromě Otovy účasti na králově výpravě do Vratislavi a lenní přísaze Jindřicha Vratislavského přijal v květnu 1327 bratři z Lodenburku a Bergova od krále Jana lénem Starý a Nový Žeberk a hrad a město Bílinu.¹³⁶⁴ Král Jan jim k dosavadním statkům přidal jako léno ves Bečov a slíbil respektovat ženskou dědickou posloupnost v jejich rodu.¹³⁶⁵

Pan Ota se zúčastnil první Janovy křížové výpravy na Litvu (1329), také příštího roku zprostředkoval styk německých rytířů s králem Janem.¹³⁶⁶ Nezúčastnil se Janova tažení do Itálie, ale spolu s Poppem z Kökeritz vedl vojenský oddíl českého krále na pomoc řádu.¹³⁶⁷ O dění v Prusku a Polsku krále roku 1332 v Norimberku informoval.¹³⁶⁸ Ota z Bergova se roku 1333 setkal s princem Karlem v Meránu a mladého Lucemburka doprovodil do Čech.¹³⁶⁹ Spolu s předními českými pány navštívil počátkem roku 1334 krále v Lucembursku a u této příležitosti si od Jana vymohl osvobození všech svých statků od zásahů všech soudů a úřadů v Čechách.¹³⁷⁰ Pan Ota neváhal krále navštěvovat i na vzdálenějších místech, např. v Paříži roku 1335, kde Jan potvrdil Bergovům prodej jejich lenního hradu Kyšperka biskupovi Janu IV. z Dražic.¹³⁷¹ Kromě toho se roku 1336 aktivně účastnil zápasu Lucemburků s Habsburky a císařem o menhartovské dědictví.¹³⁷²

Ota z Bergova svého panovníka doprovázel i na druhou křížovou výpravu (1337) a nedlouho poté (před rokem 1339) ho Jan Lucemburský jmenoval hornolužickým fojtem,

¹³⁶¹ ¹³⁶¹ *Codex diplomaticus Lusatiae superioris*, I. Band, hrsg. von Gustav KÖHLER, Goerlitz 1856 (2. vyd.), s. 99-100, č. 72. Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 302 a pozn. 1.

¹³⁶² RBM III, s. 317, č. 781, s. 270, č. 638.

¹³⁶³ RBM III, s. 444, č. 1138 (1325, 9, 24, Avignon), nověji in: MVB-P, s. 299, č. 479.

¹³⁶⁴ RBM III, s. 509-510, č. 1303, s. 519, č. 1330.

¹³⁶⁵ RBM III, s. 519, č. 1332, s. 522, č. 1336.

¹³⁶⁶ RBM III, s. 600, č. 1532, s. 633, č. 1619,

¹³⁶⁷ Hans GROSSKOPF, *Die Herren von Lobdaburg bei Jena. Ein thüringisch-osterländisches Dynasten Geschlecht vom 12. zum 15. Jahrhundert*, Neustadt a. d. Orla 1929, s.61.

¹³⁶⁸ RBM III, s. 753-754, č. 1938

¹³⁶⁹ RBM III, s. 795, č. 2046.

¹³⁷⁰ RBM IV, s. 848, č. 2176.

¹³⁷¹ RBM IV, s. 47-48, č. 122.

¹³⁷² RBM IV, s. 129, č. 326.

kompetentním zastupovat krále v Budyšínsku i Zhořelecku.¹³⁷³ Lze říci, že pana Otu tím poněkud odvedl ze své blízkosti: další doložený styk pana Oty s králem je datován až rokem 1346. Tehdy král ustanovil Otu z Bergova a Rusa z Litic rozhodčími ve sporu litoměřických měšťanů s Jindřichem z Kamyka.¹³⁷⁴ Mezitím Ota starší a mladší králi půjčovali peníze, nebo se podíleli na jeho válečných expedicích. Dokládá to úhrada dluhu nebo válečných nákladů ze staroměstské berně roku 1339.¹³⁷⁵ Po smrti krále Jana páni z Bergova svou pozici u dvora neudrželi. Ota starší zemřel v letech 1356/57 a dědil po něm jeho syn Albrecht (1339-1371). Do popředí politického dění vystupují páni z Bergova až za vlády Václava IV.¹³⁷⁶

Bernard z Cimburka (1308-1330) pocházel ze starobylého rodu, jehož předkové přišli na Moravu ve 13. století z Čech. Pan Bernard nejprve před rokem 1308 založil hrad Cimburk u Moravské Třebové, ale když ho musel králi z neznámého důvodu – snad kvůli vzpouře – odevzdat, vystavěl si v letech 1320-1330 na statcích své ženy nový Cimburk u Koryčan. Jeho architekt údajně pracoval podle francouzských vzorů, pronikajících do našich zemí díky Janovi Lucemburskému.¹³⁷⁷ Bernardovou ženou byla Sabina z Koryčan, pocházející z rodu Sezimů z Ústí, s níž měl syny Albrechta a Jana.¹³⁷⁸

Roku 1313 se pan Bernard spolu s dalšími pány před králem v Praze zaručil za věrnost odbojného Artleba z Boskovic.¹³⁷⁹ Kolem roku 1318 Bernard dostal dvorskou hodnost mečonoše.¹³⁸⁰ Téhož roku se stal moravským podkomořím.¹³⁸¹ Za přítomnosti předních pánů na zemském soudě prodal Bernard z Cimburka spolu s příbuznými Albrechtem a Ješkem z Poděhus tři moravské vesnice klášteru sv. Jiří na Pražském Hradě.¹³⁸² Jak se dozvídáme z pozdější listiny, příčinou transakce byl král Jan, který od kláštera koupil město Jevíčko a další zboží a jejich zaplacení přenesl na pana Bernarda. Pan z Cimburka neměl hotovost, a proto na

¹³⁷³ RBM IV, s. 854, č. 2189, s. 154-156, č. 386, s. 158, č. 390, s. 159, č. 393, s. 163-164, č. 405; Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, Acta Universitatis Purkynianae I., Ústí nad Labem 1993, s. 33, pozn. 64, podrobněji též, *Budyšínsko a Zhořelecko, součást české koruny v letech 1319-1396*, in: MHB 5, 1998, s. 71.

¹³⁷⁴ RBM IV, s. 871, č. 2228.

¹³⁷⁵ RBM IV, s. 273, č. 694.

¹³⁷⁶ Vladimír RŮŽEK, *Znaková galerie*, s. 194.

¹³⁷⁷ Ladislav HOSÁK, Metoděj ZEMEK a kol., *Hrady, zámky a tvrze v Čechách, na Moravě a ve Slezsku I*, Praha 1981, s. 75. Francouzský vliv je prý patrný v rozdělení na vlastní hrad a předhradí, oddělené malým dvorkem; každá část měla svou obranou věž.

¹³⁷⁸ Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Vídeň 1930, s. 397. Synové doloženi in: RBM III, s. 117, č. 289 (1316, Cimburk).

¹³⁷⁹ RBM III, s. 57, č. 135.

¹³⁸⁰ RBM III, s. 187, č. 454.

¹³⁸¹ RBM III, s. 197, č. 475.

¹³⁸² RBM III, s. 270, č. 639.

úhradu 600 kop grošů prodal uvedené tři vesnice z rodového majetku.¹³⁸³ Bernard byl králem kromě finančních problémů využíván i pro poselství v cizině. Bernard roku 1324 jako králův zástupce spolu s Arnoldem z Pittingen dojednal a zpečetil s Jindřichem Korutanským smlouvu o sňatku korutanského vévody s Beatrix Savojskou.¹³⁸⁴ Prameny o Bernardovi z Cimburka mlčí až do března 1329, kdy je v Toruni přítomen udělení Pomořan řádu německých rytířů.¹³⁸⁵ 19. dubna 1330 byl Bernard spolu s lucemburskými šlechtici a princem Karlem přítomen v Laroche, zřejmě proto, aby mladého Lucemburka seznámili s politickou a administrativní činností jeho otce. Karel tehdy ratifikoval Janovo rozhodnutí o donaci Pomořan řádu německých rytířů.¹³⁸⁶ Pan Bernard byl možná prvním českým šlechticem, s nímž se budoucí „otec vlasti“ na prahu dospělosti setkal. Po roce 1330 o Bernardovi z Cimburka již není zpráv.

Hynek Berka z Dubé ml. (1297-1348) Berkové z Dubé byli jednou z větví rozrodu Ronovců, která ze Žitavska přesídlila na Českolipsko a roku 1257 se usadila v severočeské Dubé. Dalšími sídly rodu se stal hrad Frýdlant u Dubé a Česká Lípa (Lipý), nehledě na zástavní držbu Bezdězu a dalších královských statků.¹³⁸⁷ Hynek (Heiman) Berka z Dubé starší (1249-1309) měl významné postavení již na dvoře Přemysla Otakara II. (1276 nejvyšší stolník) a Václava II. (1284-1288 nejvyšší stolník, 1289-1293 nejvyšší komorník, 1303-1309 pražský purkrabí). kromě toho, že Hynek Berka starší zastupoval krále Václava II. jako hejtman v Polsku (1300), podporoval Přemyslovce i finančně, za což kolem roku 1305 získal do zástavy panství a hrad Bezděz. Jako důvěrník Václava II. mu na smrtelném loži odpřisáhl zaplacení královských dluhů, přičemž ovšem před Václavem III. roku 1306 uplatnil i svoje pohledávky. Pan Hynek Berka se přičinil o nástup Rudolfa Habsburského a Jindřicha Korutanského. Využil ovšem tehdejší právní nejistoty k obsazení lanškrounského panství, majetku zbraslavského kláštera, který cisterciákům vydal až roku 1308 za 1000 hřiven stříbra. Hynkovou manželkou byla Anežka z Maidenburka, která mu dala čtyři syny a před rokem 1330 žila jako řádová sestra ve znojenském klášteře klarisek.¹³⁸⁸

Ani generace synů Hynka Berky – Hynek Žák, Půta z Frýdlantu, Hynek Berka z Dubé a Hynáček z Housky – nepostrádala politické ambice. Do roku 1318 se pevně držela politiky

¹³⁸³ RBM III, s. 299-301, č. 736.

¹³⁸⁴ RBM III, s. 382, č. 977, s. 389, č. 998.

¹³⁸⁵ RBM III, s. 600, č. 1532.

¹³⁸⁶ RBM III, s. 636, č. 1628. Bernard je zde nesprávně, nepochybně omylem, označen jako Bertold.

¹³⁸⁷ J. V. ŠIMÁK, *Kniha o Housce I.*, Praha 1930, s. 27-37; Wenzel HIEKE, *Die Berka von Duba und ihre Besitzungen in Böhmen*, in: Mittheilungen des Vereines für die Geschichte der Deutschen in Böhmen 24, 1886, 116-151.

¹³⁸⁸ Roman HORKÝ, *Páni z Dubé v severních a východních Čechách do roku 1534*. Diplomová práce oboru historie FF UK Praha 1994, s. 24-28; RBM III, s. 634-635, č. 1624.

Jindřicha staršího z Lipé. Vedla ji k tomu držba královských zástav (Bezděz, Kladsko), jejichž ztráta by podstatně ochudila jejich důchody i vojenskou sílu. Lze říci, že domažlickým mírem Ronovci držbu zástav obhájili. Z pánů z Dubé nejvýše vystoupil Hynek Žák (1278-1333), který byl v letech 1327-1333 olomouckým arcibiskupem, a Hynek Berka mladší (1297-1348), jenž po svých bratrech postupně dědil, čímž rozšiřoval rodový majetek v okolí Bezdězu a Lipé. Mezi lety 1316-1327 byl držitelem Kladska, které pak odevzdal králi pro knížete Jindřichovi VI. Vratislavskému.¹³⁸⁹ Za to Hynek spolu s Hynkem Žákem dostal od krále dvě moravské vesnice a půlku třetí.¹³⁹⁰

Krále Jana pan Hynek poprvé doprovázel na tažení do Budyšínska koncem roku 1319. Koncem téhož roku či počátkem 1320 se Hynek Berka mladší stal pražským purkrabím.¹³⁹¹ Tento úřad si udržel až do své smrti roku 1348. Dědictvím po Půtovi a Hynáčkovi z Dubé získal Hynek kolem roku 1319 panství Frýdlant, Bezděz a Housku. Někdy před rokem 1323 získal Hynek zástavou královské zboží Kostelec nad Labem, kde spolu s Hynkem Žákem vybudoval most přes Labe.¹³⁹² Roku 1323 byl králem poprvé jmenován zemským hejtmanem v Čechách, což se pak opakovalo v letech 1326-1329.¹³⁹³ Zbraslavský kronikář jeho správu země kvitoval pochvalně.¹³⁹⁴

Hynek Berka se kromě administrativních úkolů v Čechách snažil doprovázet svého krále nebo ho aspoň zastupovat, jako při jednání s mišeňským markrabím.¹³⁹⁵ Roku 1327 při tažení do Vratislavi přes Kladsko králi půjčil svoje pečetidlo, neboť Jan vlastní momentálně postrádal.¹³⁹⁶ Kromě účasti na expedici do Vratislavska jel roku 1327 Hynek Berka spolu s bratrem Hynkem Žákem a výběrem české šlechty do Merána a zaručil se za králem slíbené věno.¹³⁹⁷ V této době bylo Hynkovým hlavním sídlem městečko a hrad Lipý (Česká Lípa), jeho hlavním působištěm ovšem zůstávala Praha.¹³⁹⁸ Roku 1330 následoval krále Jana do Tyrol a

¹³⁸⁹ K osudům Kladska naposledy Ondřej FELCMAN – Eva SEMOTANOVÁ, *Kladsko* (Historický atlas), Praha 2005.

¹³⁹⁰ RBM III, s. 520, č. 1333 (1327, 5, 31, Praha).

¹³⁹¹ RBM III, s. 218-219, č. 530, s. 233, č. 555.

¹³⁹² RBM III, s. 361-362, č. 929, s. 487, č. 1251.

¹³⁹³ Jaroslav BOUBÍN, *Přehled zástupnických vlád v Čechách ve 13. a první polovině 14. století*, in: *Historia docet. Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CSc.* Uspořádal Miloslav Polívka a Michal Svatoš, Praha 1992, s. 26.

¹³⁹⁴ RBM III, s. 366, č. 942, s. 558, č. 1423; FRB IV, s. 286. Pražští měšťané dali hejtmanovi Hynkovi Berkovi jako počtu stříbrnou slepici (za 14 kop grošů): RBM III, s. 376, č. 965 (1324, 3, 22, Praha).

¹³⁹⁵ RBM III, s. 317, č. 781.

¹³⁹⁶ RBM III, s. 509, č. 1301 (1327, 3, 30, Kladsko).

¹³⁹⁷ RBM III, s. 509-510, č. 1303, s. 544-545, č. 1393.

¹³⁹⁸ RBM III, s. 520, č. 1333.

počátek příštího roku do Lombardie, odkud se však asi vrátil.¹³⁹⁹ V druhé polovině roku 1331 Hynek Berka doprovázel krále k Hlohovu, kde byl jmenován hejtmanem (1331-1332).¹⁴⁰⁰ V prosinci 1332, po uzavření míru s polským králem, byl již v Praze, kde zůstal i během příchodu prince Karla, jemuž k obývání uvolnil purkrabství na Pražském Hradě.¹⁴⁰¹ Hynek Berka nadále udržoval dobré vztahy s oběma Lucemburky, které se projeví zisky dalších majetků (Malovary, Holice ve vých. Čechách).¹⁴⁰² Někdy po roce 1330 získal Hynek Berka severočeské panství Sloup, ke kontrole žitavské cesty vybudoval před rokem 1343 hrad Milštejn. V Bělé pod Bezdězem, kterou Hynek založil, se v letech 1340-1346 staral o nový augustiniánský konvent.¹⁴⁰³ Značný počet Hynkových svědectví na královských listinách dokumentuje jeho pobyt na tažení v Bavorsku 1336, účast na druhé Janově litevské kručiatě (1337) a pobyt v Praze během setkání Lucemburků s Kazimírem Velikým.¹⁴⁰⁴ Poslední příležitost k setkání s králem Janem se Hynkovi nabídla v letech 1345-1346. Pražský purkrabí tehdy prováděl revizi právních nároků na statky pražského purkrabství u některých podezřelých osob.¹⁴⁰⁵ V purkrabském úřadu se Hynek nechával zastupovat starším synem Hynkem (1337-1361), který purkrabství po otci převzal a založil hohensštejnskou linii rodu.¹⁴⁰⁶ Mladší Jindřich Berka z Dubé (1348-1402) získal především severočeská panství a založil linii kuřivodskou. Mezi léty 1345-1348 se do královských rukou vrátilo panství Bezděz, když Karel IV. zaplatil věřitelům pánů z Dubé, zejména pražským měšťanům a židům, jejich veškeré pohledávky. Vedle Hynka Berky nechyběl u významnějších královských podniků ani jeho synovec Hynek z Náchoda (1316-1353).¹⁴⁰⁷

Hajman z Dubé a Náchoda (1317-1352) byl synem Půty z Dubé a Frýdlantu (u severočeské Dubé) a synovcem pražského purkrabího (1319-1348) Hynka Berky mladšího z Dubé. Půta po svém otci převzal královské zástavy, hrady Veliš a Bezděz, na české politické scéně se v rámci rodové solidarity řídil příkladem Jindřicha z Lipé. Během domácí války roku 1316 bylo plenění

¹³⁹⁹ Antonia ALUVIECH, *Documenti su Beatrice di Savoia, contessa di Tiralli*, in: Archivio per l'Alto Adige, annata XXVII/1932, s. 307-308, č. 44, s. 308-309, č. 45.

¹⁴⁰⁰ Jako hlohovského hejtmana jej roku 1334 vystřídal Wolfram z Panevic: Tomasz JUREK, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1998, s. 183, pozn. 60.

¹⁴⁰¹ František KAVKA, *Karel IV. Historie života velkého vladaře*, Praha 1998, s. 72.

¹⁴⁰² *Summa Gerhardi*, s. 57, č. 34, *Jacobi*, s. 34, č. 76 (datace 1334-1346).

¹⁴⁰³ Roman HORKÝ, *Páni z Dubé v severních a východních Čechách do roku 1534*. Diplomová práce oboru historie FF UK Praha 1994, s. 44; ke strategické poloze Berkových panství na cestě do Horní Lužice srov. Ivan VÁVRA, *Žitavská cesta*, in: *Historická geografie* 12, 1974, s. 27-113.

¹⁴⁰⁴ RBM IV, s. 129, č. 326, s. 147-148, č. 365, s. 359-360, č. 898, s. 862-863, č. 2209, s. 395-396, č. 994, s. 408-409, č. 1019.

¹⁴⁰⁵ RBM IV, s. 871-872, č. 2229.

¹⁴⁰⁶ RBM IV, s. 498-500, č. 1258, s. 642-643, č. 1612.

¹⁴⁰⁷ Roman HORKÝ, *Páni z Dubé v severních a východních Čechách do roku 1534*. Diplomová práce oboru historie FF UK Praha 1994, s. 47-48; August SEDLÁČEK, *Hrady V*, s. 9-10.

panství Lanškroun tak ničivé, že jej zbraslavští cisterciáci dali do ochrany Hajmanovi z Dubé.¹⁴⁰⁸ Tento velmož za obranu panství pobíral 300-500 hřiven stříbra ročního důchodu. Někdy před rokem 1318 získal jeho otec Půta Pardubice, kde si vybudoval panské sídlo. Roku 1317 byl Hajman ochoten s králem zahájit spolupráci a zemi pacifikovat, ale po Janově odmítnutí se přidal ke vzbouřencům. Během války král Hajmanovi zabral Lanškroun s panstvím a hradem Lanšperkem, zatímco Hajman se spolu s dalšími odbojníky koncem roku 1317 spojil s Fridrichem Habsburským. Po domažlickém smíru se pan Půta a jeho synové vracejí ke dvoru.

Po smrti pana Půty zasedli roku 1321 na zemském soudu jeho synové Hajman a Hynek Hlaváč z Dubé, s predikátem z Pardubic.¹⁴⁰⁹ Roku 1327 Hajman doprovázel krále Jana do Vratislavi k převzetí holdu a dědických práv města a knížectví. Na podzim téhož roku se Hajmana a Hynek Hlaváč vydali s řadou českých pánů a princem Janem Jindřichem do Merána, aby dojednali záruky věna Markéty Maultasch.¹⁴¹⁰ Oba bratři z Dubé a Pardubic před rokem 1325 ztratili zástavní panství Veliš s městem Jicinem ve prospěch krále, jenž ho hned zastavil Vilirikovi *de Tusk*. Král ovšem od Ješka z Náchoda získal výměnou náchodské panství, které svěřil Hajmanovi a Hynku Hlaváčovi lénem.¹⁴¹¹ Bratři zhruba v této předali zástavně držený Bezděz strýci Hynku Berkovi z Dubé a soustředili se na výstavbu předhradí náchodského hradu a hradby, spojující hrad s městem.¹⁴¹² Není vyloučeno, že stáli v pozadí budování hradu Adršpachu, který by společně s Náchodem, Lanšperkem a dalšími hrady severovýchodních Čech opěrným bodem vůči Svidnicku.¹⁴¹³ Bratři z Dubé a Náchoda úspěšně rozšiřovali své panství: kolem poloviny 20. let 14. století získali hrad Vizmburk, před rokem 1336 Českou Skalici, později též Třebechovice pod Orebem.¹⁴¹⁴ V červnu 1332 Hajman svědčil na smlouvě krále Jana s míšeňským markrabím Fridrichem, což ukazuje, že mu byla blízká zahraniční politika a diplomacie.¹⁴¹⁵

Pan Hajman vystupoval v čele svých nedílných bratrů Hynka Hlaváče, Crha a Vaňka z Dubé také ohledně půjček králi, který bratrům v červenci 1337 dlužil 400 kop grošů.¹⁴¹⁶ Jako věřitele Lucemburků Hajmana prameny zmiňují také v květnu 1339 a v srpnu 1340.¹⁴¹⁷ Jako

¹⁴⁰⁸ FRB IV, s. 233.

¹⁴⁰⁹ František ŠEBEK et al., *Dějiny Pardubic*, I. díl, Pardubice 1990, s. 45.

¹⁴¹⁰ RBM III, s. 509-510, č. 1303, s. 544-545, č. 1393.

¹⁴¹¹ SEDLÁČEK, *Hrady*, V, s. 9.

¹⁴¹² Jan ČÍZEK – Jiří SLAVÍK, *Manská soustava náchodského hradu*, in: *Castellologica Bohemica* 8/I, Praha 2002, s. 70.

¹⁴¹³ Jan ČÍZEK – Jiří SLAVÍK, *Adršpach, hrad Jana Lucemburského?*, in: *Castellologica Bohemica* 6/I, Praha 1998, s. 171-172.

¹⁴¹⁴ František ŠEBEK et al., *Dějiny Pardubic*, I. díl, Pardubice 1990, s. 46, pozn. 37.

¹⁴¹⁵ RBM III, s. 741-742, č. 1906.

¹⁴¹⁶ RBM IV, s. 184, č. 444.

¹⁴¹⁷ RBM IV, s. 269-270, č. 689, s. 317, č. 809.

králův poradce se v letech 1336-1341 zúčastnil řady významných majetkoprávních jednání.¹⁴¹⁸ Velmi dobré vztahy měl pan Hajman z Dubé a Náchoda s markrabím Karlem, jenž ho roku 1343 vyslal do Avignonu.¹⁴¹⁹ Spolu s Janem Jindřichem se roku 1344 účastnil válečných akcí, do nichž vedl zhruba 20 těžkooděnců.¹⁴²⁰ Hajman také roku 1352 přispěl na vybavení sboru svatovítských mansionářů prodejem vsí Černilov a Jasenný. Krátce poté, před rokem 1353, zemřel.¹⁴²¹

Těma I. z Koldic (1303-1340) byl příslušníkem rodu říšských ministeriálů, jejíž sídelní hrad, ležící jihovýchodně od Lipska, byl říšským lénem. Koldicové patřili od 12. století k nejmocnějším rodinám v oblasti Míšeňska a Pliseňska a římský král Ludvík Bavor jim udělil mincovní právo, patrně s ohledem na vlastní těžbu stříbra.¹⁴²² Těma (I.) trávil své mládí, tak jako řada dalších říšských šlechticů, u dvora knížete Boleslava Lehnického, kam se zařadil i sňatkem s dcerou Jana Sambora ze Schildberka.¹⁴²³ Roku 1315 vytáhl Boleslav na pomoc králi Janovi proti Ronovicům, avšak v Čechách je roku 1316 doložen jen Sambor, zatímco Těma je v Praze doložen poprvé v červenci 1318, kdy s Boleslavem a se svým tchánem svědčí na lenním reversu Mikuláše Opavského.¹⁴²⁴ Pro navázání vztahu s českým králem bylo významné Janovo střetnutí s Jindřichem Javorským o dědictví po Waldemaru Askánském – Budyšínsko a Zhořelecko. Zdá se, že Těma spolu s Otou z Bergova včas přiklonili k českému králi, jemuž poskytli „část svých hradů“ a své služby přes varování Jindřicha Javorského.¹⁴²⁵ Pan z Koldic se stal Janovou spojkou k Wettinům a na svého bratra, míšeňského biskupa Vítka II. z Koldic (1312-1342).¹⁴²⁶ V Čechách pan Těma od krále přijal lénem hrad Krupku s městem a cínovými doly.¹⁴²⁷ Není vyloučeno, že se podílel na verbování míšeňských žoldnéřů (k nimž se zařadil

¹⁴¹⁸ RBM IV, s. 108, č. 268, s. 854, č. 2189, s. 154-156, č. 386, s. 359-360, č. 898, s. 382-383, č. 957, s. 384, č. 959, s. 393-394, č. 989, s. 395-396, č. 994, s. 408-409, č. 1019, s. 438, č. 1080.

¹⁴¹⁹ FRB IV, s. 510.

¹⁴²⁰ *Jacobi*, s. 51, č. 112 (1344).

¹⁴²¹ SEDLÁČEK, *Hrady*, V, s. 10.

¹⁴²² ČUMLIVSKÝ, *První dvě generace pánů z Koldic usedlé v Čechách a jejich činnost. Těma (I.) z Koldic – 1303 až Těma (II.) z Koldic – 1383*, diplomová práce FF UK, Praha 1974, s. 73-74; RBM III, s. 173, č. 429.

¹⁴²³ K tomu naposledy Tomasz JUREK, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1998, s. 243-244.

¹⁴²⁴ ČUMLIVSKÝ, *První dvě generace pánů z Koldic usedlé v Čechách a jejich činnost*, s. 73-75; RBM III, s. 186-187, č. 454.

¹⁴²⁵ *Codex diplomaticus Lusatiae superioris*, I. Band, hrsg. von Gustav KÖHLER, Goerlitz 1856 (2. vyd.), s. 99-100, č. 72. Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 302.

¹⁴²⁶ K biskupu Víkovi II. z Koldic přehledně Willi RITTENBACH – Siegfried SEIFERT, *Geschichte der Bischöfe von Meissen 968-1581*, Leipzig 1965, s. 224-231.

¹⁴²⁷ SEDLÁČEK, *Hrady*, XIV, s. 355; nad dobou získání Krupky Těmou I. z Koldic se zamýšlí Denko ČUMLIVSKÝ, *První dvě generace pánů z Koldic usedlé v Čechách a jejich činnost*, s. 85, kde dospívá k roku 1330. Podle mého názoru je toto datum poněkud pozdní.

např. Půta z Ilburka), které český král využíval při svých kampaních jako posádky v Rakousku.¹⁴²⁸

Těma se stal trvalým společníkem a důvěrníkem krále Jana. Doprovázel ho na expedici do Lužice roku 1319 a zastupoval jeho zájmy při jednání o lucemburském sňatku s Wettiny roku 1322.¹⁴²⁹ Krále Jana Těma z Koldic doprovodil na schůzku s uherským králem Karlem Robertem v Hodoníně (1323).¹⁴³⁰ Společně s Jindřichem ml. z Lipé pan Těma zahajoval jednání o sňatku mezi korutanským vévodou Jindřichem a svou příbuznou Beatrix Savojskou.¹⁴³¹ Nejspíše díky svému bratrovi, biskupu Vítkovi, se Těma stal „ochráncem města a hradu Pirna“. S tímto titulem povolil v březnu 1326 jménem českého krále pirnským měšťanům zakoupit právo přivozu přes Labe.¹⁴³² Těma z Koldic spolu se Simon Philippim se v červenci 1326 stali posly krále Jana v Avignonu. Stojí za zmínku, že pan Těma zůstal jediným českým šlechticem, jemuž svěřil poselstvo ke kurii.¹⁴³³

S panem Těmou a dalšími českými pány se setkáváme na podzim 1327 v Meránu, kde ručí za věno dcery Jindřicha Korutanského, počátkem roku 1329 při tažení na Litvu, kde je 12. března nepřímo označen za člena královny rady.¹⁴³⁴ V březnu 1330 se Těma a Vítek II. z Koldic, zastupující řád německých rytířů, setkávají v Metách s králem Janem, který řádu prodal Dobřínsko.¹⁴³⁵ Na podzim téhož roku pan Těma odjíždí s králem do Tyrol, kde vyčkává na vhodný čas k proniknutí do Lombardie.¹⁴³⁶

Během trvání Janovy italské signorie roku 1331 pendloval pan Těma mezi Lombardií a Čechami.¹⁴³⁷ Spolu s bratrem Vítkem byl přítomen při uzavření přátelské smlouvy mezi králem Janem a Fridrichem Míšeňským (červen 1332) a byl také u dohody s Ludvíkem Bavořem (srpen 1332).¹⁴³⁸ Jako králův věrný spolupracovník se Těma nevyhnul ani jednání v Meránu 1333,

¹⁴²⁸ František PALACKÝ (ed.), *Über Formelbücher zunächst in Bezug auf Böhmisches Geschichte*, díl I., Prag 1842, s. 354d; *MGH Scriptores IX, Annales Zwetlenses*, s. 681-2, k roku 1336.

¹⁴²⁹ RBM III, s. 218, č. 528, s. 218-219, č. 530, s. 317, č. 781. Na poměrech v Horní Lužici měl velký zájem i biskup Vítek II. z Koldic, neboť jeho biskupské panství Stolpen na jihu hraničilo s Budyšínskem a Vítek ve Stolpen obvykle sídlil. Krom toho byl Vítek diecézním biskupem pro Horní Lužici; srov. Franz MELTZER, *Die Ostraumpolitik König Johans von Böhmen. Ein Beitrag zur Ostraumfrage im 14. Jahrhundert*, Jena 1940, s. 21.

¹⁴³⁰ RBM III, s. 355-356, č. 907.

¹⁴³¹ RBM III, s. 382, č. 977 (1324, 4, 25, Lucemburk).

¹⁴³² ČUMLIVSKÝ, *První dvě generace pánů z Koldic usedlé v Čechách a jejich činnost*, s. 80. *Ottův slovník naučný*, díl XIV, s. 541-542 uvádí, že pan Těma byl také hejtmanem v Lehnici, ale doklady pro tento údaj jsem nenašel.

¹⁴³³ MVB-P, s. 334-335, č. 571 (1326, 7, 30, Avignon).

¹⁴³⁴ RBM III, s. 544-545, č. 1393, s. 600, č. 1532.

¹⁴³⁵ RBM III, s. 633, č. 1619.

¹⁴³⁶ Antonia ALUVIECH, *Documenti su Beatrice di Savoia, contessa di Tiralli*, in: *Archivio per l'Alto Agige*, annata XXVII/1932, s. 307-308, č. 44, s. 308-309, č. 45.

¹⁴³⁷ *Jacobi*, s. 58, č. 135; nedatovaný list pochází z prvních měsíců roku 1331.

¹⁴³⁸ RBM III, s. 741-742, č. 1906, s. 752-753, č. 1934.

ačkoli pro české šlechtice nemuselo být ručení za Jana Lucemburské vždy výhodné.¹⁴³⁹ Neztratil vliv ani po příchodu mladého Karla do Čech, o jehož pravomocích jednali čeští páni v lednu 1334 v Lucemburku.¹⁴⁴⁰ Určitou finanční ztrátu představovalo vrácení práva dovozu sudů („šrotěství“) měšťanům v Ústí nad Labem.¹⁴⁴¹ Prestižně významnější však byla Těmova účast na schůzi tří králů v uherském Vyšehradě v listopadu 1335.¹⁴⁴² Odtud pan Těma s Rudolfem Saským a dalšími posly vyrazil hledat Ludvíka Bavora a domluvit schůzku s králem Janem.¹⁴⁴³

Po příjezdu krále Jana do Prahy roku 1336 je pan Těma opět v jeho poradním sboru při významných majetkoprávních aktech.¹⁴⁴⁴ Koldic nechyběl na letním tažení roku 1336 do Bavorska ani křížové výpravě roku následujícího.¹⁴⁴⁵ Byl příliš spjat s králem Janem, než aby následoval markrabího Karla do Tyrol, možná, že o tom rozhodly Těmovy zdravotní potíže či pokročilý věk. Podle textů formulářových sbírek spravoval Těma z Koldic spolu s Otou z Bergova královské příjmy a snažili se zajistit finanční náhradu bývalému podkomořímu Frenclínovi Jakobovu. O finančních otázkách Koldic jednal i s princem Karlem.¹⁴⁴⁶ O jejich úzkém vztahu hovoří přizvání Těmy z Koldic a Viléma z Landštejna ke Karlovu jednání s Ludvíkem Uherským, jemuž Lucemburk nabízel dceru Markétu.¹⁴⁴⁷ Koldic působil také jako Karlův relátor na jeho listině pro uherskobrodské dominikány.¹⁴⁴⁸ Pan Těma zemřel někdy po 16. říjnu 1340, zanechávaje syny Jana (Hanuše) a Těmu II. (1338-1383), který se zařadil k nejdůležitějším mužům Karlova dvora.¹⁴⁴⁹ Až do konce života Těma I. zůstával leníkem římského krále a míšeňského markrabího, lze ovšem říci, že krále Jana v napjatých situacích vůči císaři nikdy nezradil. Koldicové se díky němu a Těmovi II. trvale usadili v korunních zemích, přestože se v případě Krupky nikdy nezabavili statutu královských leníků. Jejich kariéra je nejtypičtějším příkladem kariéry tzv. dvorské šlechty.

Vilém z Landštejna (1315-1356) pocházel z rodu Vítkovců, z linie, která vlastnila jihočeskou Třeboň, Nové Hrady, Lomnici nad Lužnicí, Landštejn a Novou Bystřici.

¹⁴³⁹ RBM III, s. 795, č. 2046, srov. Jiří SPĚVÁČEK, *Meránské úmluvy z r. 1333 a jejich předpoklady (Cesta Karla IV. k moci)*, in: ČsČH 16, 1968, s. 161-162.

¹⁴⁴⁰ Těmovu účast na jednání v Lucemburku dokládá listina in: RBM IV, s. 848, č. 2176.

¹⁴⁴¹ RBM IV, s. 26-27, č. 78 (1334, 8, 28, Brno).

¹⁴⁴² RBM IV, s. 90, č. 228.

¹⁴⁴³ Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, s. 211.

¹⁴⁴⁴ RBM IV, s. 103, č. 257, s. 108, č. 268, s. 109, č. 269.

¹⁴⁴⁵ RBM IV, s. 129, č. 326, s. 150, č. 370, s. 153, č. 380, s. 854, č. 2189, s. 154-156, č. 386.

¹⁴⁴⁶ *Jacobi*, s. 5-6, č. 10, s. 11-13, č. 22, srov. ČUMLIVSKÝ, *První dvě generace pánů z Koldic usedlé v Čechách a jejich činnost*, s. 93-94.

¹⁴⁴⁷ RBM IV, s. 460, č. 1159 (1342, 8, 3, uherský Vyšehrad).

¹⁴⁴⁸ RBM IV, s. 216, č. 536.

¹⁴⁴⁹ RŮŽEK, s. 197-199; OSN XIV, s. 541-542, heslo „z Koldic“.

Landštejnové drželi v zástavě královský hrad Hlubokou s rozsáhlým panstvím. Vilém se na počátku své kariéry řídil příkladem otce Vítka, preferující politickou alianci s Jindřichem st. z Lipé.¹⁴⁵⁰ Tento postoj se vyhrotil během povstání Ronovců roku 1316, kdy Vilémovi, plenícímu biskupské statky na Pelhřimovsku, hrozil Jan IV. z Dražic exkomunikací a král Jan se vypravil Viléma vojensky potrestat.¹⁴⁵¹ Při plenění královského vojska utrpěla škodu také rožmberská panství, proto se Petr z Rožmberka za příbuzného u krále přimlouval, ale marně. Pan Vilém spolu s dalšími vzbouřenci koncem roku 1317 ve Vídni zahájili jednání s Fridrichem Habsburským a tlačili českého krále čím dál více do úzkých.¹⁴⁵² Vilém z Landštejna využil domažlického míru, kde byl amnestován, k politickému příklonu na stranu Rožmberka. Jako politický spojenec pana Petra vystupuje Vilém z Landštejna roku 1319, kdy podpořil pražské povstání spolu s Vilémem Zajícem a královnou Eliškou.¹⁴⁵³

Královu nedůvěru pan Vilém překonával účastí na Janově výpravě do Lužice (1319) nebo na schůzku do Hodonína (1323).¹⁴⁵⁴ Není vyloučeno, že někdy v této době přijal od krále lénem svoje svobodné statky Landštejna a Nová Bystřice.¹⁴⁵⁵ V Meránu 1327 se Vilém zaručil za věno určené dceři Jindřicha Korutanského nejen za sebe, ale spolu s Těmou z Koldic také za 7 pánů, kteří do Merána nepřišli.¹⁴⁵⁶ Pán z Landštejna se zúčastnil Janovy první křižáky na Litvu, i prodeje Dobřínska řádu německých rytířů v Metách 1330.¹⁴⁵⁷ Před rokem 1331 mu král udělil osm pootavských vesnic, u kterých se rýžovalo zlato, a clo v Hartmanicích, jež patřily břevnovským benediktinům. Na jednání se zástupci českého království v Domažlicích 1331 Jan tyto vesnice vrátil Břevnovu s poznámkou, že darování provedl *mimus docte*, tj. bez ohledu na původního majitele.¹⁴⁵⁸

Pan Vilém nadále spolupracoval s Petrem z Rožmberka a králem Janem, za něhož se zaručil roku 1332 v Norimberku, ale více přivítal nástup markrabího Karla, s nímž se sešel na podzim 1333 v Meránu.¹⁴⁵⁹ Karel mu podporu nezůstal dlužen a Landštejna nejpozději zjara 1334 jmenoval českým podkomořím.¹⁴⁶⁰ Roku 1336 se zúčastnil Janova jednání ohledně zástavy Pirny Rudolfovi Saskému, ale také celé kampaně proti Habsburkům a císaři, vrcholící na

¹⁴⁵⁰ RBM III s. 45-46 č. 108.

¹⁴⁵¹ RBM III s. 122-124, č. 305, s. 125-126, č. 309; Über Formelbücher, Zweite Lieferung, Prag 1847, 1. díl, s. 19-21, č. 7, s. 178-9, č. 219; FRB IV, s. 244; Josef DOBIÁŠ, *Dějiny královského města Pelhřimova a okolí I. Doba předhusitská*, Pelhřimov 1927, s. 119.

¹⁴⁵² RBM III s. 163-165 č. 408.

¹⁴⁵³ FRB IV, s. 252-253.

¹⁴⁵⁴ RBM III s. 218-219 č. 530, s. 355-356 č. 907.

¹⁴⁵⁵ RBM IV s. 370-371 č. 923.

¹⁴⁵⁶ RBM III s. 544-545 č. 1393, s. 545 č. 1394.

¹⁴⁵⁷ RBM III s. 600 č. 1532, s. 633 č. 1619.

¹⁴⁵⁸ RBM III s. 700-701 č. 1800.

¹⁴⁵⁹ RBM III s. 752-753 č. 1934, s. 795 č. 2046.

¹⁴⁶⁰ RBM IV s. 17 č. 43.

bavorské půdě.¹⁴⁶¹ Ve vojenském táboře u Neukirchen v Bavorsku v srpnu 1336 obdržel pan Vilém spolu s Rožmberkem během kampaně proti Ludvíku Bavorovi neobvyklé privilegium. Jan vyčlenil Petra z Rožmberka a Viléma z Landštejna jako své nejvlastnější a nejbližší služebníky a slíbil jim udělovat také další milosti. Preferoval je před všemi svými šlechtici a ostatními osobami. Slíbil jim všemožné užitky a povznesení. Kdyby některý z nich upadl u krále v nemilost nebo s ním měl spor, zajistil jim beztrestnost. Král pánům zaručil ochranu proti komukoli na světě. Pokud udělají dluhy nebo uzavřou závazky v jeho zájmu či z jeho rozkazu, slíbil jim správné a včasné zaplacení dluhů a dodržení závazků, aniž oni utrpí nějakou škodu.¹⁴⁶²

Pokud můžeme hodnotit reálný dopad králových slibů, projevil se spíše u Petra z Rožmberka nežli u Viléma. Landštejn se účastnil králových jednání počátkem roku 1337 ve Vratislavi, avšak na kruciátu zřejmě nejel, neboť jako hejtman krále zastupoval v Čechách.¹⁴⁶³ Král Jan se roku 1341 s Vilémem naposledy sblížil a přiměl ho, aby mu odevzdal lénem i ostatní své statky: Třeboň, Lomnici na Lužnici a Nové Hrady. Zvláštní bylo, že lenní status všech Vilémových statků trval jen do konce Janova života.¹⁴⁶⁴ Před odjezdem z Čech Vilém z Landštejna potvrdil Janovo udělení plné moci jednat s vratislavským biskupem princem Karlovi. Další Vilémovy kroky vedly během roku 1343 ke sblížení s Karlem, který Viléma asi roku 1345 jmenoval moravským hejtmanem.¹⁴⁶⁵ V závěru Janovy vlády se Vilém z Landštejna zúčastnil Janova udělení Poděbrad lénem jeho zeti, Hynkovi ze Žlebů a Lichtenburka.¹⁴⁶⁶ Největší kariérní vzestup zaznamenal pan Vilém až po Janově smrti, kdy se kromě moravského hejtmanství ujal úřadu pražského purkrabího (1351-1355).¹⁴⁶⁷

Jindřich st. z Lipé (1297-1329) V rámci české šlechtické obce hrál od počátku Janovy vlády prim Jindřich starší z Lipé, který na sebe upoutal pozornost již koncem vlády Václava II. a v neklidných letech 1306-1310. Tomuto „prvnímu muži království“ věnoval dvě rozsáhlé studie Miloslav Sovadina, takže zde stačí připomenout některé výraznější Jindřichovy činy, kterými se uplatnil v králově blízkosti.¹⁴⁶⁸ Díky vlivu Hynka Berky st. z Dubé a Rajmunda z Lichtenburka

¹⁴⁶¹ RBM IV s. 107-108 č. 267.

¹⁴⁶² RBM IV s. 127-128 č. 318; k hodnocení listiny srov. Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, s. 223-225.

¹⁴⁶³ RBM IV s. 150 č. 370, s. 154-156 č. 386.

¹⁴⁶⁴ RBM IV s. 370-371 č. 923.

¹⁴⁶⁵ RBM IV s. 515-516 č. 1288, RBM IV s. 552 č. 1362; CDM VIII s. 273-274 č. 335, s. 447 č. 607.

¹⁴⁶⁶ RBM IV s. 639-640 č. 1602.

¹⁴⁶⁷ K Vilémově dosavadní kariéře přehledně Jiří SPĚVÁČEK, *Meránské úmluvy z roku 1333 a jejich předpoklady (Cesta Karla IV. k moci)*, *Československý časopis historický* 16, č. 2, 1968, 162 – 163. Ke kariéře po roce 1346 srov. RŮŽEK, *Znaková galerie*, s. 183-184.

¹⁴⁶⁸ Heinrich BRUNNER, *Die Herren von Lipa*, *Zeitung des Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens* 12, 1908, s. 395-432, 13, 1909, s. 196-218, 372-386, 14, 1910, s. 115-146, 309-336, 15, 1911, s. 466-488;

se mladý Ronovec dostal do centra politického dění v době bezvládní po roce 1306. Spolupráci s Janem IV. z Dražic si obratný Ronovec zajistil důchod 200 hřiven z desátku kutnohorské urbury.¹⁴⁶⁹ Tehdy převzal pod svou ochranu statky zbraslavského kláštera, za což si směl ponechat polovinu klášterních důchodů.¹⁴⁷⁰ Po přepadu českých pánů kutnohorskými a pražskými patriciji v únoru 1309 se Jindřich uplatnil jako zdatný vyjednávač. Jako podkomoří Jindřicha Korutanského získal záhy přehled o královských financích a jejich zdrojích. Korutanec mu přiznal dluh 10 320 hřiven, spatný z kutnohorské urbury. Na jaře 1310 se přidal na stranu stoupenců lucemburské kandidatury, ačkoli jeho příbuzní, Lichtenburkové, se pevně přimkli ke Korutanci a asi také Jindřich dlouho váhal. Jeho zájmy však před Jindřichem VII. hájil Jan z Vartemberka, který měl také určitá práva a požitky v Kutné Hoře.¹⁴⁷¹ Jindřich z Lipé se 21. srpna 1310 podílel na založení mincovního konsorcia, které do poloviny září razilo minci v Praze, protože Kutná Hora byla obsazena míšeňskou posádkou. V druhé půli září byl Jindřich z Lipé a další lucemburští stoupenci nuceni opustit Prahu a odejít do Nymburka, který měl pan Jindřich ve své moci.¹⁴⁷²

Po boku krále Jana se pán z Lipé objevil na podzim 1310 před zavřenými branami hlavního města. Jindřich z Lipé diplomaticky navrhl mladému králi spojení s Alžbětou Rejčkou, které mělo být vyplaceno zadržené věno 6000 hřiven. Tehdy se snad poprvé propojily zájmy obratného Ronovce a sličné královny, zároveň král Jan získal na svou stranu východočeská věnná města.¹⁴⁷³ Po dobytí Prahy pán z Lipé stanul po boku Janových poručníků a dočasných správců země za královny nepřítomnosti. Sílicí vliv Ronovců a Jindřichova vazba k Alžbětě Rejčce vyvolala reakci jeho osobních nepřátel, zejména Viléma Zajíce z Valdeka. Po předehře v letech 1315-1316 se zápas o vliv na krále změnil v protikrálovský odboj, k němuž pán z Lipé zmobilizoval většinu české šlechty. Na jaře 1318 dokázal sobě i svým stoupencům zajistit královskou amnestii a pevné místo u dvora.

Jindřich z Lipé nadále usiloval o omezení moci Viléma Zajíce a královny Elišky. Když toho roku 1319 dosáhl, odešel s Alžbětou Rejčkou na Moravu a stáhl se od dvora, kde ho posléze vystřídali synové Jindřich mladší, Jan (Henslin) a Bertold. Nesporně pomohl králi Janovi vypořádat se s Jindřichem Javorským, když králi předal Žitavu s okolím výměnou za jiné statky na Moravě. Sňatkem spojil svou rodinu s lucemburskými Blankenheimy, rakouskými

Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království*, Časopis Matice moravské 120/2001, s. 5-36, 121/2002, s. 3-32; též, *Jindřich z Lipé II. Dominium nostrum atque bona nostra*, in: Časopis Matice moravské 122/2003, s. 36-43.

¹⁴⁶⁹ RBM II, s. 933-934, č. 2164; srov. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, Praha 1991, s. 24.

¹⁴⁷⁰ FRB IV, s. 167.

¹⁴⁷¹ RBM II, s. 1235, č. 2823.

¹⁴⁷² SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království*, Časopis Matice moravské 120/2001, s. 23-24.

¹⁴⁷³ RBM II, s. 970, č. 2241.

Klingenberky, sám se pak zařadil do širší královské rodiny vztahem k Elišce Rejčce. Jeho mocenský vzestup dokládá řada darů, adresovaných Jindřichovi i Rejčce, ale též pevná pozice v zástupnických vládách v Čechách a na Moravě ve 20. letech. Asi také Jindřich z Lipé přiměl krále k podpoře starobrněnského kláštera cisterciáček, v němž mocný Ronovec roku 1325 získal fraternitu a kde byl roku 1329 také pohřben.¹⁴⁷⁴

Jindřich ml. z Lipé (1312-1337/39) Nejstarší syn Jindřicha st. z Lipé, zvaný též Železný, je poprvé uváděn v kronice Jana z Gubenu, kdy s pomocí Žitavských zasáhl proti loupeživým rytířům v okolí Žitavy a Jablonného.¹⁴⁷⁵ Roku 1313 se zdržoval na dvoře Jindřicha Javorského, ale již v dubnu 1316 byl jmenován jedním z rukojmí, kteří se zaručili za propuštění jeho otce z týrovského vězení. V letech 1318-1319 se Jindřich mladší s bratrem Čěnkem pohybují na Moravě, roku 1320 se Jindřich vydal s králem Janem do Lucemburska. Počátkem léta 1321 se po návratu do Prahy Jindřich mladší oženil s královou příbuznou Agnes z Blankenheimu, které Jan zajistil 3000 kop věna na moravském panství Tovačov.¹⁴⁷⁶

Mladý Jindřich ve 20. letech postupně přebíral politické angažmá svého otce. Za královy nepřítomnosti v Čechách opakovaně působil jako zemský hejtman: poprvé od listopadu 1322 do června 1323. V březnu 1323 pobýval s králem v Porýní, zejména v Bacharach, kde od krále přijal lénem hrad Žampach, v listopadu téhož roku vystupuje opět jako zemský správce, jenž vystřídal hejtmana Hynka Berku z Dubé.¹⁴⁷⁷ Spolu s otcem býval zemským správcem roku 1325, sám pak znovu v letech 1329-1330. Poté ho ve správcovské funkci vystřídal povýšenec Oldřich Pluh. Jako obratného diplomata využil Ronovce král Jan již roku 1324, kdy spolu s Těmou z Koldic navazoval přátelské vztahy s Jindřichem Korutanským.¹⁴⁷⁸ Ronovec se zúčastnil králova převzetí Vratislavska (1327), křížového tažení do Pruska (1329), Janovy dohody s císařem v Norimberku (1332) a jednání o splatnosti věna Markéty Maultasch v Meránu (1333).¹⁴⁷⁹ Po otcově smrti zdědil úřad a titul nejvyššího maršálka, který ho opravňoval k vedení české jízdy do válečné vřavy. Svou bojovnost páni z Lipé osvědčovali zejména na moravsko-rakouské hranici po roce 1331. Pan Jindřich se tehdy stal velitelem české posádky v Lávě (Laa). Těžkou ranou rodové prestiži – a financím – pánů z Lipé byla porážka u Mailberka 11. března 1332, kdy do rakouského zajetí upadl Jindřich mladší spolu s Janem

¹⁴⁷⁴ RBM III, s. 453-454, č. 1164; FRB IV, s. 301.

¹⁴⁷⁵ SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království*, Časopis Matice moravské 120/2001, s. 21.

¹⁴⁷⁶ RBM III, s. 286-287, č. 688; zástava byla v červenci 1327 změněna na Moravskou Třebovou: RBM III, s. 526-527, č. 1349.

¹⁴⁷⁷ RBM III, s. 377, č. 967 (1324, 3, 23, Bacharach), s. 396, č. 1018 (1323, 11, 16, Brno).

¹⁴⁷⁸ RBM III, s. 382, č. 977.

¹⁴⁷⁹ RBM III, s. 509-510, č. 1303, s. 600, č. 1532, s. 752-753, č. 1934, s. 795, č. 2046.

z Lipé.¹⁴⁸⁰ Na podzim roku 1335 je Jindřich z Lipé uveden jako podkomoří, patrně na Moravě, jednal s králem v Řezně o příměří, doprovázel ho do uherského Vyšehradu, počátkem roku 1336 trávil čas s Janem Lucemburským v Praze.¹⁴⁸¹ Jindřich při vpádu do Rakouska v dubnu 1336 vedl oddíl 800 rytířů a vyznamenal se dobytím Mauerbergu, kde zajal velké množství urozených i neurozených bojovníků.¹⁴⁸² Roku 1337 se Jindřich na tažení do Prus nechává zastupovat bratry, ale pak roku 1337 vyráží s princem Karlem do Tyrol.¹⁴⁸³ Jindřich mladší z Lipé někdy před červencem 1339 umírá, snad v důsledku útrap na italském tažení markrabího Karla.¹⁴⁸⁴

Jan (Henslin) z Lipé (1324-1337) Třetí syn Jindřicha st. z Lipé se poprvé připomíná roku 1324.¹⁴⁸⁵ Po otcově smrti se stal hejtmanem na Moravě, kde je poprvé doložen roku 1330.¹⁴⁸⁶ Počátkem roku 1337 spolu s bratrem Bertholdem doprovázel krále Jana na křížovou výpravu, pobýval s ním ve Vratislavi a Toruni.¹⁴⁸⁷ S markrabím Karlem se vypravil roku 1337 do severní Itálie, ale zde v srpnu zemřel. Jeho tělo bylo pak převezeno do Čech, o pohřebišti však nevíme.¹⁴⁸⁸ Možná, že šlo opět o konvent cisterciáček na Starém Brně.

¹⁴⁸⁰ Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 545.

¹⁴⁸¹ RBM IV, s. 79, č. 203, s. 80-81, č. 205, s. 89-90, č. 228, s. 103, č. 257, s. 106-107, č. 265, s. 107-108, č. 267, s. 108, č. 268, s. 108-109, č. 269,

¹⁴⁸² Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, s. 216.

¹⁴⁸³ RBM IV, s. 186, č. 451.

¹⁴⁸⁴ SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království*, *Časopis Matice moravské* 120/2001, s. 22.

¹⁴⁸⁵ RBM III, s. 396, č. 1018.

¹⁴⁸⁶ RBM III, s. 631, č. 1613, s. 632, č. 1614.

¹⁴⁸⁷ RBM IV, s. 147-148, č. 365, s. 150, č. 370, s. 153, č. 380, s. 854, č. 2189, s. 158, č. 390.

¹⁴⁸⁸ Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, s. 274.

Pertold z Lipé (1329-1347) je považován za nejmladšího syna Jindřicha st. z Lipé. Snad proto mu byla určena církevní kariéra. Roku 1334, když Jan Volek převzal olomoucký biskupský stolec, vyslovil pan Pertold na Janem současně opuštěné, velice výnosné vyšehradské proboštství. Papež Jan XXII. však proboštství se souhlasem krále Jana udělil v červnu 1334 kardinálovi Petrovi de Mortuomari, biskupovi v Auxerre. Na vyšehradě však Petr nesídlil a část příjmů z proboštství tajně přenechával Janu Volkovi. Pertold se proboštství, které měl pryč od krále Jana přislíbené nějakými listinami, ujal až po kardinálově smrti roku 1335. Po smrti Jindřicha mladšího přijal titul nejvyššího maršálka (první zmínka roku 1341) a tento úřad podržel až do smrti. Když král Jan roku 1337 nakvap odjel do severní Francie, spravoval Pertold v letech 1337-1338 Čechy jako hejtman.

Asi roku 1343 se Pertold vzdal vyšehradského proboštství a nejvyššího kancléřství, opustil církevní kariéru a vrátil se mezi světskou šlechtu. Jak ukazuje papežem udělené rozhřešení pro případ smrti z 23. dubna 1344, byl Pertold již ženatý, avšak nebyl pasován na rytíře.¹ Roku 1340 je jmenován v závěti krále Jana mezi největšími českými královými věřiteli, kteří mají přednostní nárok na splácení dluhů bez ohledu na ostatní věřitele.² Finanční potíže měli ovšem i páni z Lipé, zejména díky panu Čěnkovi, jenž nadělal během svého zajetí v Krakově roku 1344 velké dluhy.³ Pánům z Lipé se zdálo být nejlepším řešením rozdělit své nedílné statky a dát Čěnkovi pocítit plnou míru odpovědnosti. Generace Jindřichových synů však nedokázala úspěšně vyrovnat různé pohledávky a v letech 1346-1347 dvakrát přistoupila k rozdělení rodového majetku, který se stále více drobil. Pan Pertold zemřel roku 1347, předtím však dokázal svého synovce, Henslinova syna Jindřicha ještě v útlém věku prosadit na tři kanovnické prebendy. Také tento Jindřich se roku 1352 stal vyšehradským proboštem.⁴

Okolo pánů z Lipé se stále pohybovali jejich příbuzní, přátelé a řada leníků. Mezi tyto klienty náleželi mimo jiných bratři z Weitmile, hornolužický rod Hugviců, Nosticové, kteří měli pánům z Lipé sloužit jako těžkoodění jezdcí nebo jako purkrabí na jejich hradech. Za zmínku stojí také velmi dobrý vztah pánů z Lipé k zámožnému Welfovci a známému finančníkovi Frenclínovi Jakubovu.⁵

Heřman st. a ml. z Miličina (1318-1346) Páni z Miličina měli již z doby Závaše z Falkenštejna dobrý poměr vůči Vítkovcům, což pokračovalo i ve vztahu Miličínů k Petrovi I. z Rožmberka.

¹ MVB I, s. 200, č. 338.

² RBM IV, s. 321, č. 819.

³ FRB IV, s. 496.

⁴ Antonín PODLAHA, *Series praepositorum...*, s. 26, č. 255.

⁵ Dělení nedílného majetku pánů z Lipé roku 1346 – RBM IV, s. 652-653, č. 1644, obnova nedílu 1347 – RBM V/1, s. 79-80, c. 140, nové rozdělení majetku 1347 – RBM V/1, s. 94-96, č. 162. Ke klientele pánů

Pan Vilém z Miličina se stal podkomořím královny Guty, zatímco jeho syn Heřman, jenž roku 1318 obdržel více méně čestný titul stolníka království českého, se proslavil hlavně svými rytířskými činy po boku krále Jana.⁶ Za statečnost v bitvě u Mühldorfu (1322) Heřman starší obdržel od krále osi Křepeňice a Zvírotice na Sedlčansku. Roku 1325 získal jako odškodnění za služby v Porýní od krále do zástavy kamýckou vilikaci s úřadem lovčího (v ceně 500 kop), téhož roku jej panovník poslal se vzkazem do Prus k řádu německých rytířů, kam měl ovšem vyrazit již dříve s Petrem z Rožmberka.⁷ Právě Rožmberkovi postoupil panství Kamýk syn Heřman mladší, jenž zahynul spolu s Petrovým synem Jindřichem a dalšími českými pány u Kresčaku.⁸ Z miličinského panství, jehož valnou část získal opět Petr z Rožmberka, odkázal pan Heřman 600 kop grošů sestře Kateřině, která se provdala za dalšího spolupracovníka prvních Lucemburků, podkomořeho Rousa z Litic. Pro zajímavost lze uvést, že městečko Miličín, jemuž dnes vévodí Rožmberky přestavěný gotický kostel, mělo jako tranzitní bod mezi Prahou a jižními Čechami neobyčejně vysoký počet hostinců, jak to alespoň uvádí nejstarší rožmberský urbář.⁹ Bratrem Heřmana mladšího byl zřejmě mistr Petr, kanovník vyšehradský a mělnický. Ten roku 1338 jmenoval kaplana kostela v Miličíně, přičemž patronátní právo ke kostelu měl po Petrově smrti získat Heřman ml. z Miličina.¹⁰ Heřmanem mladším vymřela hlavní mužská linie Miličínů, druhou větev rodu představují Mládenci z Miličina, kteří přesídlili na Moravu.

Oldřich Pluh z Rabštejna (1312-1341) Neobyčejně vlivnou pozici u Janova dvora zaujímal pan Oldřich Pluh, uvádějící od počátku 30. let predikát „z Rabštejna“. Podle Augusta Sedláčka byl nejprve hejtmanem na Jindřichově Hradci, později pak přešel do královských služeb. Diplomatičké prameny o tom nevypovídají zcela jednoznačně: dokládají roku 1329 jako jindřichohradeckého purkrabího pana Ctibora Pluha, zatímco pan Oldřich Pluh je roku 1325 uveden s predikatem „z Hradce“, který zřejmě připomíná, že Oldřich byl roku 1312

z Lipé M. SOVADINA, *Jindřich z Lipé II. Dominium nostrum atque bona nostra*, Časopis Matice moravské 122/2003, s. 36-43. Frenclínovy styky s pány z Lipé dokládají formulářové texty in: *Jacobi*, s. 55, č. 126.

⁶ OSN, XVII, s. 344, heslo „z Miličina“; RBM III, s. 186-187, č. 454.

⁷ RBM III, s. 324, č. 812, s. 325, č. 813, s. 404, č. 1047, s. 433-434, č. 1112; srov. Valentin SCHMIDT, *Testament Petri von Rosenberg vor seinem Zuge gegen die Preussen 1324*, in: MVGDDB XLVII, 1909, 62 – 65.

⁸ RBM III, s. 460, č. 1186; Petr z Rožmberka roku 1347 zřídil za oba padlé hrdiny ve vyšebrodském klášteře záduší - RBM V/1, s. 44-45, č. 90.

⁹ RBM V/3, s. 420-421, č. 788; Josef TRUHLÁŘ (ed.), *Urbář zboží rožmberského z roku 1379*, Praha 1880, s. 49; *Ibidem sunt XXXVI taberne, qui minui non possunt, sive braxent vel non braxent, ... Ibidem sunt VI taberne, quas habet plebanus...*; srov. tamtéž s. V; RŮŽEK, *Znaková galerie*, s. 237.

¹⁰ RBM IV, s. 203, č. 509 (1338, 1, 5, zbraslavský klášter).

prokurátorem vdovy po Oldřichovi z Hradce. Původním sídlem této zpočátku bezvýznamné rodiny byl (Pluhův) Žďár u Kardašovy Řečice, která byla majetkem hradeckých pánů.¹¹

Ze služebného postavení se obratný Oldřich brzy vymanil a nastoupil strmou dvorskou kariéru: v letech 1319-1343 působil jako podkomoří, v letech 1325-1338 zastával úřad zemského sudího, roku 1322 byl purkrabím na Křivoklátě (kde střežil Janova šestiletého syna Václava) a roku 1323 je poprvé a naposledy uveden jako hofmistr.¹² Jako schopný administrátor se projevil kolem roku 1327, kdy na králův příkaz řídil založení města Bechyně.¹³ Počátkem 30. let získal vesnici Rabštejn severně od Plzně, kde si vybudoval hrad, od prosince 1331 působil v Čechách jako zemský správce, aniž by se vzdal svých předchozích úřadů.¹⁴ Jízlivá poznámka zbraslavského kronikáře poukazuje na Pluhův nízký původ i na nepořádek a bezprávi v Čechách, jímž se doba Pluhovy správy prý podobá době Přemysla Oráče.¹⁵ Koncentrace moci v Pluhových rukou jistě popouzela příslušníky starobylých panských rodů, kteří se rozhodli prosadit návrat dědice českého trůnu Karla. Ten po svém nástupu fakticky převzal Oldřichovu funkci a možná od něj vykoupil ze zástavy hrady Preitenstein a Křivoklát.¹⁶ Oldřichova kariéru nyní ohrozili muži, kteří si Karla z Merána přivedli: Vilém z Landštejna a Jindřich ml. z Lipé se stali místo něho podkomořimi. Roku 1341 je Rabštejn přítomen u králových majetkoprávních jednání, pak už o něm nemáme další zprávy.¹⁷ Oldřichův příbuzný Ctibor Pluh je v květnu 1346 doložen jako komtur řádu německých rytířů v Čechách a na Morově.¹⁸ Oldřichovi synové, z nichž Tammo se stal pražským kanovníkem, se - neznámo kdy - dostali s Karlem IV. do bližší neurčeného sporu. Karel IV. je roku 1358 vzal na milost, avšak museli mu prodat Rabštejn a další své statky. Po několika desítkách let se u dvora Václava IV. se objevuje Hycík Pflug, tak strmou dvorskou kariéru však už nezopakoval.¹⁹

Petr I. z Rožmberka (1308-1347) Petr byl jediný syn nejvyššího komorník Jindřicha I. z Rožmberka a Alžběty z Dobrušky. Měl několik sester, provdaných do předních panských

¹¹ A. SEDLÁČEK, *Hrady* XIII, s. 138; Oldřich jako prokurátor in: RBM III, s. 626, č. 1600, s. 32-33, č. 76; *Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae a. MDXLI igne consumptarum*. vol. 1 (1287 – 1380), ed. Josef EMLER, Praeae 1870, s. 407.

¹² RBM III, s. 231, č. 551, s. 270, č. 639, s. 317, č. 781, s. 324, č. 812, s. 358, č. 915.

¹³ *Jacobi*, s. 26-27, č. 61; srov. SEDLÁČEK, *Hrady*, VII, s. 20.

¹⁴ K počátkům Rabštejna srov. Eva KAMENICKÁ, *Poznámky k historii a stavebnímu vývoji hradu a městečka Rabštejna*, in: *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn*. Sborník příspěvků ze semináře konaného v Manětíně 15. – 17. května 1996, Mariánská Týnice 1997, s. 97.

¹⁵ FRB IV, s. 312.

¹⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady* VIII, s. 18. V případě Preitensteina se jedná o domněnku, která vychází z Karlova výčtu vykoupených hradů a blízkosti Preitensteina a Rabštejna.

¹⁷ RBM IV, s. 395, č. 992, s. 395-396, č. 994. Zmínka in: RBM IV, s. 629, č. 1566 (1345, 6, 20, Hradec nad Labem) se patrně vztahuje k potomkům purkrabího Ctibora Pluha, kteří zůstali ve službách pánů z Hradce.

¹⁸ RBM IV, s. 685, č. 1708.

rodů. Johanu si vzal za ženu Beneš z Michalovic na Velešíně, Markétu Bavor III. ze Strakonic, třetí, jménem neznámou Petrovu sestru Rožmberkové provdali za Jana z Plumlova. Také v případě portrétu Petra z Rožmberka budu stručnější; odkazují na podrobnou disertaci Jiřího Vondry.²⁰

Petr I. z Rožmberka byl snad největším českým věřitelem hotovosti lačného krále. Na počátku své politické kariéry se držel stranou zápasu mezi Jindřichem z Lipé a Vilémem z Valdeka, avšak královská rodina si jej získala nabídkou sňatku s vdovou po Václavovi III., Violou Těšínskou.²¹ Během vzpoury české šlechty roku 1316 se Petr držel královské strany, avšak po Janově ničivém vpádu do jižních Čech se přidal k Ronovcům a dalším odbojníkům.²² Po domažlickém smíru pozval mladého krále na svou jihočeskou doménu, kde se panovník oddával lovu a dalším zábavám. Rožmberk se proti králi postavil ještě koncem června 1319, během povstání Starého Města pražského.²³ Snad proto dočasně ztratil úřad nejvyššího komorníka, který převzal Mikuláš II. Opavský a Albrecht z Dubé a Luběšic, avšak před rokem 1325 ho znovu získal a roku 1347 předal svému synu Joštovi.²⁴

Petr svoji pozici u dvora vybudoval pomocí obratných půjček, ve spojení se svými přáteli Vilémem z Landštejna a Heřmanem starším z Miličina doprovázel krále na sebe vzdálenějších cestách a vojenských taženích: k městu Metám (1324), na Litvu (1329) či do Tyrol (1330).²⁵ Petr si počátkem 30. let včas uvědomil, že Janova stálá nepřítomnost ohrožuje prestiž českého království, a spolu s dalšími Janovými dvořany dohodl v Meránu návrat Karla Lucemburského do Čech.²⁶ Karel se mu za to odvděčil potvrzením v úřadě nejvyššího komorníka a jmenováním hejtmanem v Čechách během nepřítomnosti obou Lucemburků roku 1340.²⁷ Petr z Rožmberka nečerpal své bohatství pouze z podílu na obecné berni, kutnohorské urbuře, z darovaných či zastavených nemovitostí, ale také dal těžit na Českokrumlovsku zlato, které v podobě slitkového kovu zřejmě používal jako platidlo. Král Jan mu roku 1337 některé zlaté doly dal do zástavy, v čemž pokračoval následujícího roku a roku 1341 se pokusil své dluhy přesně určit, neboť se jejich rozsah a rozličné způsoby umořování zjevně vymykaly

¹⁹ RUŽEK, *Znaková galerie*, s. 214.

²⁰ Jiří VONDRA, *Petr I. z Rožmberka*, disertace FF UK, Praha 1950; k Petrově rodině viz s. 28. Stručněji též Anna KUBÍKOVÁ, *Petr z Rožmberka a jeho synové*, in: *Českokrumlovsko v době prvních Lucemburků 1310-1380*, Český Krumlov 1996.

²¹ FRB IV, s. 230.

²² FRB IV, s. 244.

²³ FRB IV, s. 248, 253.

²⁴ K Petrovu návratu do komornického úřadu došlo v období mezi vydáním následujících listin: RBM III, s. 358, č. 915 (1323, 9, 28, Praha) a RBM III, s. 404, č. 1047 (1325, 3, 15, Praha).

²⁵ RBM III, s. 446, č. 1148, s. 600-601, č. 1533; Antonia ALUVIECH, *Documenti su Beatrice di Savoia, contessa di Tiralli*, in: *Archivio per l'Alto Agige*, annata XXVII/1932, s. 307-308, č. 44, s. 308-309, č. 45.

²⁶ RBM III, s. 795, č. 2046.

kontrole královské komory.²⁸ Obratný Rožmberk budoval panství svého rodu v jižních i západních Čechách (Strašicko), získal do doživotní zástavy pevný hrad Zvíkov, ale i rakouské město Haslach.²⁹ V závěru svého života († 1347) projevoval svou zbožnost řadou donací, nicméně záhy po smrti Heřmana mladšího z Miličína si na králi vyprosil odumřelé miličinské panství. Od poloviny 30. let byl Petr každopádně nejvlivnějším českým velmožem na Janově dvoře a dobré vztahy udržoval i s Karlem IV.³⁰

Štěpán z Tetína (1321-1340) byl nejspíše nevlastním bratrem vyšehradského probošta Jana Volka.³¹ Byl možná o něco starší než Jan, ale právě s jeho pomocí se dostal ke královskému dvoru a snad i díky němu získal hrad Tetín. Poprvé je doložen v červnu 1321 při zakládání vesnic na emfyteutickém právu v blízkosti Tetína, kde tehdy sídlil.³² V březnu 1322 si od vyšehradské kapituly pronajal dvorec při kostele Panny Marie před Týnem, čímž se dostal do blízkosti králova staroměstského sídla.³³ Spolu se svým nejstarším synem, mělnickým proboštem Jindřichem, Štěpán roku 1326 slíbil vyšehradské kapitule roční plat ze zboží v Zahrádkách a zaručil se za dluh Jana Volka.³⁴ Na uvedené listině již vystupuje jako zemský písař. Díky královi přízni získal před rokem 1331 jako královský purkrabí hrad Lichtenburk.³⁵ Roku 1331 krále Jana patrně doprovázel při jeho tažení do Hlohova a proti Poznani. Na některých listinách vydaných králem Janem vystupuje Štěpán jako relátor.³⁶ Díky Janu Volkovi získal Štěpán do desetileté zástavy zboží kláštera sázavského v Taticích.³⁷ Před rokem 1338 začal budovat hrad Děvín nad Zličovem, jehož jméno pak užil ve svém predikátu.³⁸

²⁷ RBM IV, s. 858-859, č. 2200, s. 300-301, č. 759.

²⁸ Michal ERNÉE – Jiří MILITKÝ – Karel NOVÁČEK, *Vítkovci a těžba drahých kovů na Českokrumlovsku. Příspěvek k dějinám středověké metalurgie*, *Mediaevalia archeologica* 1, 1999, s. 209-233. Zástavy dolů RBM IV, s. 178-179, č. 432, s. 179, č. 433 s. 226-227, č. 575; s. 867-868, č. 2220, podobné vyrovnání představuje též listina RBM IV, s. 99-100, č. 253 z roku 1336.

²⁹ K držávám na Staršicku srov. Jan ANDERLE – Vladimír ŠVÁBEK, *Hrady na Strašicku – pokus o rekonstrukci jejich postavení v životě oblasti před polovinou 14. století*, in: *Castellologica Bohemica* 1, 1989, s. 105-123.

³⁰ Ke kariéře Petrových synů srov. RŮŽEK, *Znaková galerie*, s. 180-181.

³¹ Marek STARÝ, *Zemský písař Štěpán z Tetína, jeho původ a potomstvo*, in: *Heraldické listy* 3-4, 1999, s. 27-37.

³² RBM III, s. 290, č. 696, s. 291, č. 697.

³³ RBM III, s. 311, č. 765.

³⁴ RBM III, s. 481, č. 1238.

³⁵ RBM III, s. 714, č. 1831. Podle Augusta SEDLÁČKA, *Hrady*, VIII, s. 75, získal Štěpán z Tetína v neznámé době jako královskou zástavu hrad Nižbor.

³⁶ Marek STARÝ, *Zemský písař Štěpán z Tetína*, s. 30.

³⁷ RBM III, s. 482, č. 1239.

³⁸ RBM IV, s. 211, č. 526; SEDLÁČEK, *Hrady*, VIII, s. 296.

Štěpán z Tetína brzy navázal dobré vztahy s markrabím Karlem, jehož roku 1336 doprovázel do Tyrolska.³⁹ V Tyrolsku pomáhal Lucemburků ve správě jejich nové državy a prokázal značné administrativní schopnosti.⁴⁰ Roku 1338 obdaroval klášter sv. Tomáše na Malé Straně. V tamním kostele založil kapli sv. Filipa a Jakuba, v ambitu kláštera se nechal pohřbit.⁴¹ Svého syna Jindřicha Štěpán prosadil jako svého nástupce v úřadu zemského písaře. V něm je Jindřich doložen roku 1340, tedy patrně již po otcově smrti.⁴² Jindřich, který dosáhl probošství mělnického a pak i pražského (1341), se počátkem roku 1343 stal vážným protikandidátem Arnošta z Pardubic na biskupský stolec.⁴³

Záviš z Újezdce (1322-1345) Vzestup v královských službách zaznamenal také Záviš z Újezdce (a Robného), původně královského hradu u Týna nad Vltavou. Jako potomka Hroznaty z Úzic, který byl za útoky proti biskupu Tobiášovi z Bechyně potrestán konfiskací statků, jej k Vítkovcům vázaly tradičně přátelské vztahy. Společně s Petrem z Rožmberka vystupuje roku 1322, poté se aktivně účastní zasedání zemského soudu, kde Rožmberk roku 1324 znovu dosáhl úřadu nejvyššího komorníka.⁴⁴ Tento úřad zřejmě bez Petrova odporu převzal pan Záviš (1327-1333), který jej Petrovi opakovaně navrácel. Jako nejvyšší komorník obstarával Záviš mimo jiné odhady vsí, které král Petrovi z Rožmberka prodával (např. roku 1345 převzal od krále panství Pacov), přitom však obratně zajistil svým synům Jencovi, Závišovi a Budivojovi církevní obročí. Nejúspěšnější byl v tomto ohledu nejstarší Jenec z Újezdce, jenž obdržel kanonikáty pražský a vyšehradský, od roku 1354 byl proboštem kostela sv. Kříže ve Vratislavi, od roku 1364 pak předním administrátorem pražského arcibiskupství. Pan Záviš zastupoval Petra I. z Rožmberka při jeho posledním zúčtování s králem Janem v říjnu 1341, potom ještě roku 1345 Petrovým jménem převzal od krále hrad Pacov.⁴⁵ O jeho

³⁹ Ludwig SCHÖNACH, *Archivalische Studien zur Jugendgeschichte Kaiser Karls IV.*, in: MVGDDB 43, 1905, s. 259-261.

⁴⁰ Ellen WIDDER, *Itinerar und Politik. Studien zur Reiseherrschaft Karls IV. südlich der Alpen* (Beihefte zur J. F. Böhmner, Regesta Imperii, Bd. 10), Köln – Weimar – Wien 1993, s. 61, pozn. 47: o Štěpánovi je řečeno: *qui tunc procurabat omnia pro domino*.

⁴¹ RTT I, s. 408. Roku 1338 nebo 1339 byly u nového prostředního oltáře uloženy ostatky sv. Kristokoly a sv. Bargarie, dcery španělského krále, která Štěpánovi z Tetína daroval král Jan. Král je získal z kostela sv. Voršily v Kolíně nad Rýnem, srov. František EKERT, *Posvátná místa královského hlavního města Prahy. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého*, Praha 1996 (2. vyd.), s. 215; Dana STEHLÍKOVÁ, *Objednavatelé uměleckého řemesla v českých zemích za vlády Jana Lucemburského*. Kandidátská disertační práce v oboru teorie a dějin výtvarného umění, Praha 1989, s. 23.

⁴² RTT I, s. 410.

⁴³ Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*. České dějiny II/3, Praha 1946, s. 402-403.

⁴⁴ Při prodeji hradu Choustníku Benešem a Janem z Choustníka Petrovi z Rožmberka vystupuje jako Benešův strýc Záviš z Robného, mladší bratr Arnošta z Robného: RBM III, s. 314-315, č. 775, 776.

⁴⁵ RBM IV, s. 867-868, č. 2220, s. 642, č. 1609.

majetkových poměrech nejsme dostatečně informováni. Po otci převzal újezdecké panství syn Arnošt, jeho činnost však nepřekročila rámec místního dění.⁴⁶

Vilém Zajíc z Valdeka (1307-1319) pocházel z rozrodu Buziců, který se ve 13. století usadil na Podbrdsku a převzal z němčiny nové predikáty. Vilémovým otcem byl pan Zbislav z Třebáně, který dosáhl jako podkomoří vlivu u dvora Václava II., ale roku 1291 byl zabit pražskými patriciji Reichertem a Wolframem. Jeho bratr Oldřich a jeho potomci drželi hrad Žebrák.⁴⁷

V neklidných dobách po vymření Přemyslovců se Vilém Zajíc zmocnil hradů Křivoklátu, Týřova, Přimdy i měst Berouna a Domažlic, které držel zčásti jako zástavy, zčásti spolu s nějakou úřední funkcí. Na počátku vlády Jana Lucemburského Vilém Zajíc králi pomáhal, například koncem roku 1311 bránil kraje severně od Labe před vetřelci z Míšeňska a roku 1313 doprovázel Jana do říše.⁴⁸ Po odchodu cizích rádců z Čech a Moravy na jaře 1315 Vilém Zajíc získal důvěru Elišky Přemyslovny a spolu s králem ji podněcoval k zásanu proti Jindřichovi z Lipé. Po jeho uvěznění 26. října 1315 pan Vilém zmobilizoval své přátele a příbuzné - zejména Tobiáše z Bechyně, Heřmana z Homberka a Protivu z Rožmitálu - k boji proti povstalým Ronovcům. Sám se stal místo mocného Ronovce podkomořím.⁴⁹ Po příměří s Ronovci na jaře 1316 se situace uklidnila jen nakrátko. V létě 1317 pan Vilém Zajíc, znovu ve funkci podkomořího, kolem sebe a královny opět zformoval skupinu šlechticů, žárlící na rostoucí moc Jindřicha z Lipé a Ronovců.⁵⁰ Král byl po návratu do Čech vybaven vlastním vojskem a od českých šlechticů požadoval vrácení královských zástav. Tímto postupem si znepřátelil Viléma Zajíce, jenž se v únoru 1318 smířil s Jindřichem z Lipé i Albrechtem ze Žeberka. Pán z Valdeka poté v březnu 1318 u Žatce napadl cestujícího krále a zajal mnohé z jeho družiníků. Po dubnovém smíru v Domažlicích obdržel Vilém Zajíc úřad nejvyššího maršálka a jeho bratranec Oldřich ze Žebráku se stal pražským purkrabím.⁵¹

⁴⁶ A. SEDLÁČEK, *Hrady* VII, s. 213-214; Jiří VONDRA, *Petr I. z Rožmberka*, disertace FF UK, Praha 1950, passim.

⁴⁷ Josef ŠUSTA, *Vilém z Valdeka*, in: *Úvahy a drobné spisy historické Josefa Šusty I.*, Praha 1934, s. 302; SEDLÁČEK, *Hrady*, VI, s. 175.

⁴⁸ ŠUSTA, *Vilém z Valdeka*, s. 308, 305; o válce s Míšňany hovoří pokračování tzv. Dalimilovy kroniky (FRB III, s. 229), srov. ŠUSTA, *Král cizinec*, s. 165, pozn. 3.

⁴⁹ RBM III, s. 114-115, č. 285.

⁵⁰ FRB IV, s. 242: k Vilému Zajícovi se přidal Petr z Rožmberka, Bavor ze Strakonice, všichni Benešovici (tedy i páni z Kravař), Markvart a Heřman z Jablonného, Jan z Dobrušky, olomoucký biskup Konrád a kancléř Jindřich a Vigand z Buchses, leník Balduina Trevírského.

⁵¹ FRB IV, s. 246-248; RBM III, s. 186-187, č. 454.

Vilém Zajíc rychle využil svého vlivu k potrestání králova kancléře Jindřicha, při čemž mu napomáhal Oldřich lantkrabí z Leuchtenberka.⁵² Nadále k němu chovala důvěru královna Eliška, která mu svěřila do opatrování na Křivoklát syna Václava a pobývala s ním na hradě Lokti. To se stalo záminkou králova zásahu proti manželce v únoru 1319, po němž pan Vilém ztratil svoji poslední oporu u dvora. Poslední příležitost k převzetí moci mu poskytlo pražské povstání z konce června 1319, které vedle Viléma a královny podpořili také Vítkovci. Pražané však sjednali s králem kompromis, který Vilémovi nepřinesl žádné nové výhody. V srpnu 1319 se vydal do Bavor, kde podporoval krále Ludvíka v zápase s Fridrichem Habsburským, ale při šarvátce ve vojenském táboře u Dachau byl zabit.⁵³ Zanechal po sobě jen nedospělé syny Oldřicha, pozdějšího pražského kanovníka, Zbyňka a dva syny jménem Vilém.⁵⁴ Tito potomci se již v politice a dvorském prostředí neuplatňovali. Snad pouze pátý Vilémův syn Oldřich Zajíc měl s králem hojnější styky. Jan mu dal do zástavy horní města Jílové a Knín za 1200 kop; pak mu přidal 230 kop za to, že mu poddá lénem hrad a panství Valdek a zaváže se k manským službám. Valdecké panství však Oldřich nejpozději počátkem 40. let 14. století ztratil.⁵⁵

Zbyněk ze Žebráku (z Házmburka) (1318-1368) byl spolu s Oldřichem ze Žebráku a ze Zbiroha synem Oldřicha ze Žebráku, strýce Viléma Zajíce z Valdeka. Původním sídlem Oldřicha a Zbyňka byl hrad a panství Žebrák, ležící při významné cestě z Prahy do Plzně. Do dvorského prostředí je patrně přivedl jejich bratranec Vilém Zajíc. Poprvé bratři svědčí na královské listině z července 1318, kdy král udělil vévodovi Mikulášovi II. lénem Opavsko. Oldřich Zajíc tehdy byl pražským purkrabím.⁵⁶ Oldřich ze Žebráku krále doprovázel roku 1319 do Lužice a po otci držel jako královskou zástavu hrad Zbiroh, vedle něž mu Jan zastavil také polesí Brdy.⁵⁷ Před rokem 1320 udělil král pražské purkrabství Hynku Berkovi z Dubé, což předznamenalo konec Oldřichovy dvorské kariéry. Naposledy je v souvislosti s Alžbětou Rejčkou a dvorskou šlechtou zmíněn roku 1322, v letech 1324-1325 sídlil na Zbirohu a stal se

⁵² FRB IV, s. 248. Spolupráce z Leuchtenburkem vyvrací Vilémovu domnělou protiněmeckou orientaci, kterou čtenáři sugerují veršované dodatky k tzv. Dalimilově kronice.

⁵³ ŠUSTA, *Vilém z Valdeka*, s. 310-312.

⁵⁴ Srov. *Jacobi*, s. 27, č. 62 (datováno po roce 1319).

⁵⁵ RBM III, s. 712, č. 1827; SEDLÁČEK, *Hradly*, VI, s. 177. Genealogie pánů z Valdeka je dosti komplikovaná a nejednoznačná. Vycházím zde z rodokmenu Augusta Sedláčka (OSN, XXVII, s. 391, heslo „z Valdeka“, stejně jako Josef Šusta či Vladimír RŮŽEK, *Znaková galerie*, s. 213), jiný názor na genealogii měl Fr. Palacký.

⁵⁶ RBM III, s. 187, č. 454.

⁵⁷ RBM III, s. 219, č. 530; Listy zbraslavského kláštera, s. 24-26, č. 45.

zakladatelem vladyků z Pihle.⁵⁸ Přátelství s Frickem z Egerberku Oldřicha a jeho bratra Zbyňka přivedlo roku 1332 do Paříže.⁵⁹

Poněkud úspěšnější dvorskou kariéru zaznamenal jeho bratr Zbyněk ze Žebráku. Někdy před rokem 1320 získal od krále do zástavy panství Nižbor, který král roku 1320 vyplatil, ale Zbyněk si nad panstvím udržel jistý vliv nejpozději do roku 1325.⁶⁰ Spolu s ostatními českými pány doprovodil Jana Jindřicha na podzim 1327 do Merána, kde se zaručil za věno pro dceru Jindřicha Korutanského.⁶¹ Spolu s bratrem nelitoval námahy, aby doprovodil či navštívil krále Jana v Paříži roku 1332.⁶² Nevíme ovšem, zda Lucemburka následoval také do Lombardie. Zbyněk si brzy získal důvěru krále Jana, jenž mu v prosinci 1335 za 2300 kop prodal hrad Klepý (později Házmburk) s městečkem Libochovicemi a 4 vesnicemi, panovníkem nedávno odkoupený od Hynka ze Žlebů.⁶³ V lednu 1336 Zbyněk s králem směnil své žebrácké panství za Budyni nad Ohří, sousedící s házmburským panstvím.⁶⁴ Brzy však našel cestu ke dvoru markrabího Karla, s nímž počátkem roku 1337 odjel do Tyrol. V srpnu 1337, když zemřel Karlův vojenský velitel, nejvyšší maršálek Jan z Lipé, nahradil ho právě Zbyněk Zajíc. Po princově odjezdu na Moravu v říjnu 1337 byl Zbyněk Zajíc pověřen starostí o Karlovo vojsko, držící Belluno a Feltre, ale také mírovým jednáním v Benátkách, probíhajících od listopadu 1338.⁶⁵ Krále Jana Zbyněk Zajíc doprovázel roku 1340 na kampani v severní Francii. Jako jediný z českých šlechticů byl přímým svědkem sepsání královny závěti 9. září 1340 u Bouvines.⁶⁶

Roku 1341 se Zbyněk Zajíc vrátil z cest do Prahy, kde svědčí na dohodě Lucemburků s polským králem Kazimírem.⁶⁷ Zbyňkův syn Vilém dostal roku 1342 provizi na kanovníctví v Bamberku.⁶⁸ Někdy před rokem 1344 mu král zastavil proboštví benediktinek v Teplicích, patřící ke klášteru v Postoloprtech. Tam však zavládla nekázeň a nemravnost, takže papež vyzval krále, aby bylo proboštví vráceno do opatrování benediktinům.⁶⁹ Pro Zbyňkovu kariéru však tato epizoda nehrála větší roli. Důvěra které se u Karla IV. těšil, mu v letech 1349-

⁵⁸ RBM III, s. 310, č. 761; Listy zbraslavského kláštera, s. 26, č. 46 (zde je Oldřich hejtmanem plzeňského kraje), s. 28, č. 49 (obě listiny z dubna 1325). Zbiroh po roce 1333 vyplatil ze zástavy markrabě Karel, roku 1336 jej král Jan zastavil Petrovi z Rožmberka, srov. SEDLÁČEK, *Hrady*, VI, s. 239.

⁵⁹ RBM III, s. 764, č. 1968.

⁶⁰ RBM III, s. 242, č. 581, s. 428, č. 1096; srov. SEDLÁČEK, *Hrady*, VIII, s. 74-75.

⁶¹ RBM III, s. 544, č. 1393.

⁶² RBM III, s. 764, č. 1968.

⁶³ RBM IV, s. 96-97, č. 246 (1335, 12, 26, Praha).

⁶⁴ RBM IV, s. 106-107, č. 265.

⁶⁵ Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, s. 274-275; Emil WERUNSKY, *Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit*, I. Band (1316-1346), Innsbruck 1880, s. 216, pozn. 1.

⁶⁶ RBM IV, s. 322, č. 819.

⁶⁷ RBM IV, s. 383, č. 957.

⁶⁸ MVB I, s. 82-83, č. 147 (1342, 12, 12 Avignon).

1362 přinesla úřad (nejvyššího) mistra královské komory a jeho rod roku 1350 dědičně získal dvorský úřad nejvyšších stolníků. Od roku 1349 byl jmenován jako Karlův rádce a roku 1352 od něj přijal lénem hrad Kamýk na Litoměřicku.⁷⁰ Jeho úspěšná služba Lucemburkům v první půli 14. století zajistila vliv i dalším generacím Házmburků, z nichž Zbyněk Zajíc dosáhl počátkem 15. století pražského arcibiskupství.

2) Rádci Jana Lucemburského v chronologickém pořadí

V následující tabulce jsou podle časové posloupnosti shromážděna jména světských feudálů i měšťanů, kteří vystupují jako rádci krále Jana, tj. je u nich doložen titul rádce nebo poradní činnost. Toto vymezení vylučuje několik osob, zejména z českého prostředí, které považují za královny rádce, ale výše uvedené kritérium nespĺňují.⁷¹ Jsou to: Bernard z Cimburka, Frenclín Jakubův, Hajman z Dubé a Náchoda a vévoda Rudolf Sasko-Wittenberský. K Bernardovi a Hajmanovi viz prosopografickou přílohu věnovanou českým šlechticům. Konceptně tabulka vychází z přílohy k článku Petra MORAWA, *Über den Hof Johans von Luxemburg und Böhmen* in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 114 – 116. Smyslem následujícího přehledu je doplnit a především chronologicky zpřesnit Morawovy údaje a též umožnit další prosopografické studium odkazy na významnější zmínky v pramenech a v literatuře.

jméno rádce	původ	období jeho působení	poznámky
Egid III. z Rodenmacher	Lucembursko	1309-1325	Janův zástupce v Lucembursku ⁷²
Arnold IV. z Pittingen	Lucembursko	1310-1325	lucemb. číšník, posel a diplomat ⁷³
Jindřich II. z Befortu	Lucembursko	1310-1318	senešal, správce hrabství ⁷⁴
hr. Berthold z Hennebergu	Franky	1310-1315	Janův poručník ⁷⁵
hr. Albrecht z Hohenlohe	Franky	1310-1312	vojenský doprovod do Čech 1310 ⁷⁶

⁶⁹ RBM IV, s. 600-601, č. 1487.

⁷⁰ RŮŽEK, *Znaková galerie*, s. 184.

⁷¹ Do přehledu se naopak dostali krátkodobí, spíše čestní rádci z doby Janovy efenénní italské signorie.

⁷² REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 980-984.

⁷³ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 954-957.

⁷⁴ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 772-775.

⁷⁵ Wilhelm FÜSSLEIN, *Berthold VII. Graf von Henneberg. Ein Beitrag zur Reichsgeschichte des XII. Jahrhunderts*, Köln – Wien 1983 (um den bisher unveröffentlichen 2. Teil erweiterter Nachdruck der

Ausgabe von 1905); Ernst SCHUBERT, *Berthold VII. (der Weise) von Henneberg 1271-1340*, in: *Fränkische Lebensbilder V*, Würzburg 1973, s. 1-22.

⁷⁶ FRB IV, s. 170, 177, RBM III, s. 35-36, č. 80; Hubert Prinz zu HOHENLOHE-SCHILLINGSFÜRST – Friedrich Karl Erbprinz zu HOHENLOHE-WALDENBURG, *Hohenlohe. Bilder aus der Geschichte von Haus und Land* (Mainfränkische Hefte, Heft 44), Würzburg 1965.

Jan z Ochain a Jemeppe	Lucembursko	1310-1336	kastelán v Durbuy, román. senešal ⁷⁷
Dietegen z Castelu	Thurgau	1310-1313	švábský fojt, pomocník říš. vikáře ⁷⁸
Jindřich starší z Lipé	Čechy	1310-1329	první z českých rádců, věřitel ⁷⁹
Walter z Castelu	Thurgau	1311-1315	český podkomoří, moravský hejtman ⁸⁰
Filip st. z Falkenstein-Münzenberka	Wetterau, Hessensko	1312-1314	pomocník říš. vikáře, jeho spojka na Askance ⁸¹
hr. Jindřich z Diez-Weilna	Wetterau, Hessensko	1312-1329	hofmistr, trvalý průvodce ⁸²
Jan z Berburgu	Lucembursko	1312	Janova spojka s Lucemburskem ⁸³
Jan z Berwartu	Lucembursko	1314-1346	senešal, ručitel, diplomat ⁸⁴
Raugraf Georg	Dolní Porýní	1314-1330	Janův leník a průvodce ⁸⁵
Boleslav Lehnicko-Břežsk	Dolní Slezsk	1315-1341	Janův příbuzný, český hejtman ⁸⁶
Vilém Zajic z Valdeka	Čechy	1315-1318	rádce Jana a královny Elišky ⁸⁷
Jan z Falkensteina	Lucembursko	1316-1346	Janův průvodce, posel, správce ⁸⁸
Fridrich ze Šumberka	Pliseňsko	1316-1317	krátkodobě český podkomoří ⁸⁹
Arnold II. z Blankenheimu	Eifel	1318-1345	Janův příbuzný a trvalý průvodce ⁹⁰
Petr z Rožmberka	Čechy	1318-1345	Janův průvodce, věřitel

⁷⁷ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 946-948.

⁷⁸ FRB IV, s. 170, 177, RBM III, s. 61, č. 145; Alfred HESSEL, *Jahrbücher des Deutschen Reichs unter König Albrecht I. von Habsburg*, München 1931, s. 188-190.

⁷⁹ Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království*, in: *Časopis Matice moravské* 120/2001, s. 5-36, 121/2002, s. 3-32.

⁸⁰ Alfred HESSEL, *Jahrbücher des Deutschen Reichs unter König Albrecht I. von Habsburg*, s. 144, 189; RBM III, s. 13-14, č. 34, FRB IV, s. 228.

⁸¹ RBM III, s. 29-31, č. 70; MGH Legum sectio IV. Constitutiones et acta publica, Tom. IV/1, s. 709, č. 720 (Filip jako podkomoří Waldemara Braniborského, roku 1314); Walther MÖLLER, *Stammtafeln westdeutscher Adelsgeschlechter im Mittelalter*, Bd. I, Darmstadt 1995-1996 (2. vyd.), s. 34-36.

⁸² MGH, Legum sectio IV. Constitutiones et acta publica, Tom. IV/2, s. 1142, č. 1147, RBM III, s. 355-356, č. 907, s. 600, č. 1532; Walther MÖLLER, *Stammtafeln westdeutscher Adelsgeschlechter im Mittelalter*, Bd. III, Darmstadt 1995-1996 (2. vyd.), s. 217-219.

⁸³ RBM III, s. 43-44, č. 104.

⁸⁴ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 776-781.

⁸⁵ RBM III, s. 82, č. 191, s. 509-510, č. 1303, s. 639-640, č. 1636; REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 683.

⁸⁶ FRB IV, s. 229, 257; RBM III, s. 317, č. 781.

⁸⁷ Josef ŠUSTA, *Vilém z Valdeka*, in: *Úvahy a drobné spisy historické Josefa Šusty I.*, Praha 1934, s. 299-313.

⁸⁸ Josef Van VOLXEM, *Leben und Wirken des Ritters Johann von Falkenstein ((1285-1290) – 1351)*, in: PSH 65, 1933, s. 339-355.

⁸⁹ FRB IV, s. 243; k rodu srov. Walther SCHLESINGER, *Die Landesherrschaft der Herren von Schönburg* (Quellen und Studien zur Verfassungsgeschichte des Deutschen Reiches in Mittelalter und Neuzeit. Band IX, heft 1), Münster – Köln 1954, zejm. s. 66-101.

⁹⁰ Walther MÖLLER, *Stammtafeln westdeutscher Adelsgeschlechter im Mittelalter*, Bd. III, Darmstadt 1995-1996 (2. vyd.), s. 214-216.

			ručitel ⁹¹
Oldřich II. z Hanau	Hessensko	1318-1336	Janův průvodce a ručitel ⁹²
Hartman (Hartmud) V. z Kronbergu	Porýní	1318-1332	Janův leník a průvodce ⁹³
Těma I. z Koldic	Míšeňsko	1319-1340	posel, diplomat, ručitel ⁹⁴
Ota st. ml. z Bergova	Míšeňsko	1319-1346	poslové, průvodci, ručitelé ⁹⁵
Hynek Berka z Dubé	Čechy	1319-1346	Janův hejtman v Čechách Hlohově, průvodce, ručitel ⁹⁶
Jindřich mladší z Lipé	Čechy	1321-1337	Janův příbuzný a průvodce ⁹⁷
Oldřich Pluh (z Rabštejna)	Čechy	1322-1345	Janův hofmistr, ručitel, hejtman ⁹⁸
Konrád IV. ze Schleiden	Eifel	1322-1344	záruky za kredit, předání lén, králův trvalý průvodce ⁹⁹
Simon Philippi <i>de Regalib</i>	Pistoja	1324-1338	lucemb. šlechtic, Janův správce ital. signorie ¹⁰⁰
Heřman z Brandenburgu	Lucembursko	1326-1346	synovec Jana z Falkensteina ¹⁰¹
hr. Jofrid (Gottfried) z Leiningen	Dolní Porýní	1327-1344	Janův průvodce, posel a ručitel ¹⁰²
Arnold V. z Pittingen	Lucembursko	1327-1344	stálý průvodce a

⁹¹ Jiří VONDRA, *Petr I. z Rožmberka*, disertace FF UK, Praha 1950; Anna KUBÍKOVÁ, *Petr z Rožmberka a jeho synové*, in: *Českokrumlovsko v době prvních Lucemburků 1310 – 1380*, Český Krumlov 1996, s. 9-16.

⁹² RBM III, s. 186-187, č. 454, s. 600, č. 1533, RBM IV, s. 107-108, č. 267.

⁹³ RBM III, s. 185, č. 451, s. 293, č. 704, s. 726, č. 1863, s. 752-753, č. 1934; REICHERT,

Landesherrschaft, II, s. 683; Walther MÖLLER, *Stammtafeln westdeutscher Adelsgeschlechter im Mittelalter*, Bd. III, Darmstadt 1995-1996 (2. vyd.), s. 250-252.

⁹⁴ Denko ČUMLIVSKÝ, *První dvě generace rodu pánů z Koldic usedlé v Čechách a jejich činnost. Těma (I.) z Koldic – 1303 až Těma (II.) z Koldic – 1383*, Diplomová práce FF UK, Praha 1974.

⁹⁵ Hans GROSSKOPF, *Die Herren von Lobdaburg bei Jena. Ein thüringisch-osterländisches Dynastengeschlecht vom 12. bis zum 15. Jahrhundert*, Neustadt an der Orla 1929.

⁹⁶ Wenzel HIEKE, *Die Berka von Duba und ihre Besitzungen in Böhmen*, in: *Mittheilungen des Vereines für die Geschichte der Deutschen in Böhmen* 24, 1886, 116 – 151; 26, 1887, 51 – 75; Roman HORKÝ, *Páni z Dubé v severních a východních Čechách do roku 1534*, Diplomová práce oboru historie FF UK, Praha 1994, s. 39-48.

⁹⁷ Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království*, in: *Časopis Matice moravské* 120/2001, s. 21-22; RBM III, s. 600, č. 1533.

⁹⁸ FRB IV, s. 312; RBM III, IV, *passim*; Eva KAMENICKÁ, *Poznámky k historii a stavebnímu vývoji hradu a městečka Rabštejna*, in: *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn*, Sborník příspěvků ze semináře konaného v Manětíně 15. – 17. května 1996, Mariánská Týnice 1997, s. 97-101.

⁹⁹ Walther MÖLLER, *Stammtafeln westdeutscher Adelsgeschlechter im Mittelalter*, Bd. III., Darmstadt 1995-1996 (2. vyd.), s. 216; Heinrich NEU, *Geschichte von Herrschaft und Stadt Schleiden*, Schleiden 1975.

¹⁰⁰ Robert DAVIDSOHN, *Geschichte von Florenz*, III. Band, Berlin 1912, s. 555; Dominique du FAYS, *La noblesse luxembourgeoise sous le regne de Jean l'Aveugle (1310-1346). Relations internes et relations avec la maison de Luxembourg*, Diekirch 1987, s. 136.

¹⁰¹ Josef Van VOLXEM, *Leben und Wirken des Ritters Johann von Falkenstein ((1285-1290) – 1351)*, in: *PSH* 65, 1933, s. 339-355.

¹⁰² Anton Roland FAHNE, *Geschichte der Grafen jetzigen Fürsten zu Salm Reifferscheid nebst Genealogie derjenigen Familien, aus denen sie ihre Frauen genommen*, Bd. 2., Cöln 1858-1866, s. 46-47; REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 683.

			důvěrník ¹⁰³
Gysko z Reste	Vratislav	1327-1346	patricij a rytíř, Janův věřitel ¹⁰⁴
Jan z Rodenmacher	Lucembursko	1329-1346	rádce Balduina Trevírského a krále Jana ¹⁰⁵
Jan z Lipé	Čechy	1330-1337	Janův průvodce, moravský hejtman ¹⁰⁶
Tomáš ze Septfontaines (Siebenborn, Simmern)	Lucembursko	1330-1346	Janův a Balduinův leník, Janův posel do Itálie roku 1330 ¹⁰⁷
Cino de Castiglione	Arezzo	1331-1352	vikář v Tridentu, králův informátor (<i>referendarius</i>) ¹⁰⁸
Nicolaus Toscarus	Itálie	1331	krátkodobý italský rádce ¹⁰⁹
Konrád z Löslich (Lesseni)	Dolní Porýní	1332	strýc Jindřicha Bayera z Boppardu, Janův ručitel ¹¹⁰
Raynerius de Montepurcia	Itálie	1332	dvorský sudí na Janově dvoře, krátkodobý italský rádce ¹¹¹
Arnold z Arlonu	Lucembursko	1332-1346	Janův hlavní lucemb. finančník ¹¹²
hrabě Nolf z Montefeltre	Piemont	1333	krátkodobý italský rádce ¹¹³
Tomáš II. z Noville	Lucembursko	1333-1340	Janův komorník a průvodce ¹¹⁴
Guarzoni, syn Bartoloměje Guarzoni de Piscia	Itálie	1333	krátkodobý italský rádce ¹¹⁵

¹⁰³ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 960-961.

¹⁰⁴ Colmar GRÜNHAGEN, *Die Herren von Reste. Ein Beitrag zur Geschichte des Breslauer Patriziats im 14. Jahrhundert*, in: *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, 1866, 7 Bd., I. Hft. s. 35-56.

¹⁰⁵ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 986-987.

¹⁰⁶ Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království*, in: *Časopis Matice moravské* 120/2001, s. 23.

¹⁰⁷ RBM III, s. 664, č. 1700; srov. Dominique du FAYS, *La noblesse luxembourgeoise sous le regne de Jean l'Aveugle (1310-1346). Relations internes et relations avec la maison de Luxembourg*, Dickirch 1987, s. 114, pozn. 275, s. 124, 130, 132-133, 137, 141.

¹⁰⁸ Carla DUMONTEL, *L'impresa italiana di Giovanni di Lussemburgo re di Boemia*, Torino 1952, s. 57; *Codex Wangianus. Urkundenbuch des Hochstiftes Trient*, ed. Rudolf KINK (Fontes rerum Austriacarum II, Band. 5), Wien 1852, s. 424, č. 224; RBM V/3, s. 632, č. 1333 (1352, 6, 30, Praha).

¹⁰⁹ RBM III, s. 684, č. 1751.

¹¹⁰ Anton Roland FAHNE, *Geschichte der Kölnischen, Jülichischen und Bergischen Geschlechter in Stammitafeln, Wappen, Siegeln und urkunden*, Bd. I., Köln und Bonn 1848, s. 246.

¹¹¹ Jiří SPĚVÁČEK, *Die Anfänge der Kanzlei Karls IV. auf italienischem Boden in den Jahren 1332-33*, in: *MIÖG* 76, 1968, s. 304.

¹¹² Winfried REICHERT, *Hochfinanz und Territorialfinanz im 14. Jahrhundert: Arnold von Arlon – Rat und Finanzier der Luxemburger*, in: *Hochfinanz im Westen des Reiches 1150-1500*, hrg. von Friedhelm Burgard, Alfred Haverkamp, Franz Irsinger und Winfried Reichert (Trierer historische Forschungen, Band 31), Trier 1996, s. 219-280.

¹¹³ RBM III, s. 773, č. 1994.

¹¹⁴ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 943-944

¹¹⁵ RBM III, s. 794, č. 2044.

Ludvík z Poitiers	Francie	1334	Moraw, s. 115, č. 34. ¹¹⁶
Gobel z Remichu	Lucembursko	1335-1346	probošt lucemburský, smírčí soudce a ručitel ¹¹⁷
Pertold z Lipé	Čechy	1335-1346	Janův průvodce, věřitel, kancléř ¹¹⁸
Arnold VI. z Pittingen	Lucembursko	1336-1346	posel, diplomat ¹¹⁹
Jan Sambor ze Schildberka	Dolní Slezsk	1337-1340	Janův věřitel a ručitel ¹²⁰
Jan z Klingenbergu	Švábsko	1337-1345	Janův průvodce, ručitel, leník ¹²¹
Konrád z Esch	Lucembursko	1337-1343	Janův průvodce, rádce i Balduina Trevírského ¹²²
Hewart I. z Elter	Lucembursko	1338-1346	Janův posel a zástupce v Čechách ¹²³
Tilman z Rosmer	Lucembursko	1338-1346	rentmistr v Lucembursku ¹²⁴
Dietrich z Hüncheringen	Lucembursko	1340-1346	Janův hofmistr, ručitel a posel ¹²⁵
Arnold z Agimontu	Lucembursko	1340-1343	Janův leník ¹²⁶
Walter IV. z Meisenburgu	Lucembursko	1342-1346	lucemburský truchses, ručitel ¹²⁷
Smil z Lichtenburka a Bito	Morava	1344	Janův průvodce, patří spíše ke dvoru prince Karla ¹²⁸
Burchard z Mansfeldu	Dolní Porýní	1346	Moraw, s. 115, č. 7.

Na závěr tohoto přehledu bych připomněl dělení lucemburských a porýnských členů Janovy rady, které navrhuje Winfried Reichert. Vzhledem k Janově mobilitě Reichert rozlišuje dvorskou radu (*Hofrat*), která byla s králem „na cestách“, a teritoriální, lucemburskou radu (*Territorialrat*). Z oblasti kolem Maasy a Rýna se řadí k dvorské radě krále Jana a Karla až do

¹¹⁶ Jistý Ludvík z Poitiers byl v letech 1325 až 1327 biskupem v Metách: snad se zde jedná o jeho příbuzného (syna?), hraběte z Valentinois, který také s králem Janem na přelomu let 1338/39 působil v Languedocu. srov. Raymond CAZELLES, *Jean l'Aveugle comte de Luxembourg roi de Bohême*, Bourges 1947, s. 251.

¹¹⁷ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 972-975; RBM IV, s. 495, č. 1245.

¹¹⁸ Pertold byl v letech 1335-1343 vyšehradským proboštem a nejvyšším kancléřem, asi roku 1343 se vrátil mezi světskou šlechtu, roku 1344 byl již ženatý. Srov. Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království*, in: *Časopis Matice moravské* 120/2001, s. 23-24.

¹¹⁹ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 961-965.

¹²⁰ Karl EISTERT, *Die Bedeutung der Ritter Czambor für die frühmittelalterliche schlesische Kirchengeschichte I. Teil*, in: *Archiv für schlesische Kirchengeschichte*, Bd. 4, 1939, s. 46-69. Schildberk je dnešní Kazanów v kraji Strzelina.

¹²¹ August SEDLÁČEK, *Páni z Klimberka*, in: *Časopis Matice moravské* 15, 1896, s. 225-260.

¹²² RBM IV, s. 158, č. 390, MVB I, s. 169, č. 273.

¹²³ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 816-822.

¹²⁴ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 959-991.

¹²⁵ RBM IV, s. 378, č. 944; REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 885-888.

¹²⁶ Anton Roland FAHNE, *Geschichte der Grafen jetzigen Fürsten zu Salm Reifferscheid nebst Genealogie derjenigen Familien, aus denen sie ihre Frauen genommen*, Bd. 2., Cöln 1858-1866, s. 57.

¹²⁷ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 929-930.

¹²⁸ MVB I, s. 202-203, č. 345.

roku 1353/54 následující šlechtici: zhruba do roku 1335, částečně až do 40. let 14. století hrabata Gottfried z Leiningen, Raugraf Georg, Jindřich st. a ml. z Weilnau, páni Jan z Hennegau-Beaumontu, Karlův hofmistr Jan z Bergu, Jan z Braunshornu, Oldřich II. z Hanau, Jan z Hüncheringen, Simon II. z Kaylu (oba v Karlově doprovodu v Itálii), Hartmud V. z Kronbergu, Simon z Maxéville-Paroi, Janův komorník Walram z Chêne, Tomáš z Noville, Simon Philippi, Arnold V. z Pittingen, Arnold II. z Blankenheimu, Konrád IV. ze Schleiden a Tomáš ze Septfontaines. Od 30. let především Karlův komorník Winnemar z Gymnichu, Jindřich Bayer z Boppardu, Heřman z Brandenburgu, Fridrich z Daun-Wolkeringen, dvorští maršálové Huwart z Elter a Reinhard ze Schönau, hofmistři Dietrich z Hüncheringen a Walter z Meisenburgu, Purkart Mnich z Basileje. Z duchovních familiárů a sekretářů Reichert uvádí Mathiase z Fara, Jindřicha Jodoigne, Rudolfa Losseho, Mikuláše Efficax z Lucemburku, nemanželského syna krále Jana Mikuláše z Lucemburku, Guillaumea de Machaut a Guillaumea Pinchona.¹²⁹

Co se týče lucemburské, teritoriální rady, převzal král Jan od svého otce Jindřicha de la Croix, Fridricha III. z Neuenburgu, Egida III. z Rodenmacher, Arnolda V. Felsu, Arnolda IV. z Pittingen, Jana z Hollenfelsu, Jindřicha z Befortu, Jana z Berwartu, Jana z Montplainchamp a Jana z Ochain a Jemeppe, doplněnou o rentmistra Richarda z Püttlingen-Bettemburgu. Většina těchto rádců s Janem zůstává i po uklidnění poměrů v Čechách do 20. let 14. století i delší dobu. Nehledě k příležitostným intervencím dvorských rádců, vstoupili do Janovy rady ve 20. letech 14. století Arnold z Arlonu, Bartoloměj mladší Gobelonis, Walter ze Stockemu a Walter z Tintingen. Ve 30. letech do teritoriální rady vstoupili Jan z Falkensteina a jeho synovec Heřman z Brandenburgu, Jan II. z Felsu, Wirich z Harzé, Gerhard a Dietrich III. z Grandpré, páni z Rüttgen a Houffalize, Jan z Rodenmacher a Tomáš ze Septfontaines. Ve 40. letech do rady vstoupili bratři Jakub, Ludvík a Arnold z Looz-Agimontu, Wirich IV. z Berburgu, Gotfried IV. z Bertingen-Körich, dědičný maršálek Jindřich VI. z Daun-Densbornu, Arnold VI. z Pittingen, Gobel z Remichu, rentmistr Petr z Waben, Thielmann z Rosmeru, z dvorské rady sem přešli také Huwart z Elter, Walter z Meisenburgu a Dietrich z Hüncheringen.¹³⁰

3) Čeští a moravští hejtmani za vlády Jana Lucemburského

¹²⁹ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 683.

¹³⁰ REICHERT, *Landesherrschaft*, II, s. 683-684.

Čeští hejtmani 1310-1346

Berthold z Hennebergu 1313¹³¹

Petr z Aspeltu a Berthold z Hennebergu 1313-1314

pražský biskup Jan IV. z Dražic 1315

Petr z Aspeltu 1316-1317

královna Eliška Přemyslovna 1317

Jindřich starší z Lipé 1319-1321

Boleslav, kníže Lehnicko-Břežský 1321-1322

Jindřich mladší z Lipé 1322-1323

Hynek Berka z Dubé 1323-1324

Jindřich mladší z Lipé 1324-1326

Hynek Berka z Dubé 1326-1329

Jindřich mladší z Lipé 1329-1331

Oldřich řečený Pluh (z Rabštejna) 1331-1334

markrabí Karel 1334-1335

Vilém z Landštejna (a Petr z Rožmberka?) 1337

Pertold z Lipé 1337-1338

Petr z Rožmberka 1338-1339

markrabí Karel 1339

Petr z Rožmberka 1339-1340

markrabí Karel 1342-1344 – jde už *de facto* o samostatnou, nikoli zástupnickou vládu

Jan Jindřich 1344-1345

markrabí Karel 1345-1346 – jde o samostatnou, nikoli zástupnickou vládu

Po odjezdu Jana a Karla k volbě římského krále (1346) je zastupoval Jan Jindřich (až do roku 1347).

Moravští hejtmani 1310-1346

Walter z Castelu 1313-duben 1315¹³²

Jan z Vartemberka duben 1315-1315/16¹³³

Konrád, biskup olomoucký 1316-1319¹³⁴

¹³¹ Tento soupis vychází z přehledu publikovaného J. BOUBÍNEM, *Přehled zástupnických vlád*, s. 26-27, kde lze v poznámkách nalézt odkazy na použité prameny.

¹³² MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 20.

¹³³ MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 21.

¹³⁴ MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 24, 27.

Jindřich starší z Lipé 1319-1329¹³⁵
 Jan z Boskovic, Jan z Lipé, Jan z Vartemberka 1329-1333¹³⁶
 markrabí Karel 1334-1346¹³⁷
 olomoucký biskup Jan Volek 1340¹³⁸
 Vilém z Landštejna 1345-1351¹³⁹

4) Úředníci a přísedící zemského soudu za Jana Lucemburského

1) přítomní do roku 1333 včetně:

Bušek z Boru 1320, 1321, 1323 (?)

Bernard z Cimburka 1321

Fridrich z Čakovic – arbiter 1319

Albrecht z Dubé a Luběšic – nejvyšší komorník 1319-1321, 1323 (?)

Hynek Berka z Dubé – pražský purkrabí 1320, 1321, 1323 (?), 1324, 1334, 1337, 1340, 1343, 1346

Albrecht Škopek z Dubé – posel z zemským deskám poslaný králem 1319

Sezema z Herštejna 1321

Vok z Kravař 1320

Albert z Kryr 1320, 1321, 1337, 1340, 1343, 1345

Vilém z Landštejna 1320, 1321, 1324, 1337, 1340, 1343, 1345

Jindřich z Lichtenburka jako posel poslaný k zemským deskám králem (markrabím) 1328, 1345 (jde v obou případech o tutéž osobu?)

jako přísedící 1320, 1321, 1323 (?), 1337

Jindřich z Lipé – hejtman č. království a nejvyšší maršálek 1320, 1321

Jindřich mladší z Lipé 1321

Beneš z Michalovic – pražský purkrabí 1315

jako prostý přísedící 1320

Půta z Pardubic (a Dubé) 1319 (otec dvou následujících osob, Hynka a Hynka Hlaváče z Dubé)

¹³⁵ MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 28; RBM III, s. 224, č. 542.

¹³⁶ MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 32, k tomu drobné upřesnění: Jan z Lipé - leden 1330, úřad převzal asi hned po otcově smrti: RBM III, s. 631-632, č. 1613.

¹³⁷ K povaze Karlovy moci srov. ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, s.141-142 a zejména Jiří SPĚVÁČEK, *Lucemburské dvouvládí v českých zemích v letech 1334-1346 (K otázce charakteru panovnické moci markraběte Karla)*, in: ČsČH 19, 1971, s. 53-92.

¹³⁸ RBM IV, s. 317, č. 809, *Jacobi*, s. 66-67, č. 158 (datace editora 1334-1346).

¹³⁹ MEZNÍK, *Lucemburská Morava*, s. 47; RBM IV, s. 626, č. 1558.

Hynek z Pardubic (a Dubé) 1321, tentýž jako Hynek (Hajman) z Náchoda (a Dubé) 1337

Hynek Hlaváč z Pardubic (a Dubé) 1321, 1346

Oldřich řečený Pluh (z Rabštejna) – podkomoří, posel k deskám 1319, přísedící 1320, podkomoří 1321

jako nejvyšší sudí 1328, 1334, 1337, 1340

Bičen z Račiněvsi 1320, 1321

Plichta z Rožďalovic 1320

Petr z Rožmberka – nejvyšší komorník 1312, 1315, 1316, 1318, 1324, 1337, 1343, 1345

jako prostý přísedící 1320, 1321

jako hejtman a nejvyšší komorník 1340, 1343

Břetislav z Rýzemberka 1320

Oldřich z Říčan – nejvyšší sudí 1312, 1315, 1316, 1318-1321, 1323, 1324

Bleh ze Střely 1324

Beneda ze Svojšína 1320

Zdeslav (Zdeněk) ze Šternberka jako arbiter 1319, 1337, 1340, 1343

Pisář Štěpán (z Tetína) 1328, 1337

Záviš z Újezdce jako nejvyšší komoří a posel k zemským deskám 1327

jako přísedící 1337, 1340

Vilém z Valdeka – podkomoří 1315

Beneš z Vartemberka 1321, 1323 (?)

Byčen z Vinařec 1321, 1324

Jan Volek – nejvyšší kancléř českého království jako posel krále k zemskému soudu 1319

jako přísedící 1320

jako arbiter 1321 (?)

hrabě Jindřich z Weilnau 1321 (samozřejmě nepatří mezi českou šlechtu, proto však představuje zaznamenání hodnou výjimku)

Oldřich ze Žebráku 1321

Plichta ze Žirotína 1319, tentýž jako Plichta z Adlar 1320

2) osoby, které k soudu přibyly po roce 1333:

Štěpán z Bechyně (a Šternberka) 1340

Ondřej z Dubé 1337

jako nejvyšší sudí 1343, 1345

Jenec z Grünberka – sudí královského dvora 1337, 1340, 1343, 1345

Zbyněk z Házmburka – číšník 1343, 1346

Oldřich z Hradce 1340

Písař Jindřich, probošt mělnický a syn písaře Štěpána 1340, jako pražský probošt 1343, 1345

Dobeš z Kamenice 1340, 1345

Pertold z Lipé jako vyšehradský probošt a český podkomoří 1337

jako probošt a nejvyšší kancléř 1343

Aleš z Luběšic 1346

Zbyněk z Luběšic (a Dubé) 1337, 1343

Jan z Michalovic, syn Beneše z Michalovic 1337, 1345

Vilém ze Skály 1337, 1340, 1343, 1345

Vilém ze Strakonice 1337, 1343, 1345

Hynek z Valdštejna 1345

Jan z Vartemberka a Veselí 1345

Hynek z Vlašimi 1345

Hynek ze Žlebů (a Lichtenburka) 1337

5) Čeští šlechtici zvolení či provizí vybrání do pražské kapituly v letech 1320-1344

Hynek (Žák) z Dubé: 1306 pražský kanovník, 1320 probošt, 1324 spolu s Oldřichem z Paběnic administrátor biskupství, 1327 olomoucký biskup, zemřel 1333 v Praze.¹⁴⁰

Habart z Dubé: 1326 díky papežské provizi pražský kanovník.¹⁴¹

Jan ze Šternberka: 1324 díky papežské provizi pražský kanovník.¹⁴²

Václav, syn zesnulého Mikuláše Opavského: 1324 díky papežské provizi pražský kanovník.¹⁴³

Tobiáš, syn Janka z Ústupenic (u Sedlčan): 1323 díky papežské provizi pražský kanovník, 1323-1343 scholastik vyšehradský, 1341 královský kaplan a vyšehradský kanovník, 1342-1343 pražský kanovník *custos*, papežskou rezervací se 1343 stal děkanem pražské kapituly, současně kolektorem papežské komory v pražské, olomoucké a vřatislavské diecézi, zemřel 1346.¹⁴⁴

Oneš, syn Zdislava z Tehova (u Říčan): 1328-1329 arcijáhen bílinský, 1331 kanovník vyšehradský, 1332 díky papežské provizi kanovník pražský, 1350 arciděkan bílinský.¹⁴⁵

Seifrid, syn urozeného Bořuty z Lestkova (Egerberka): 1332 díky papežské provizi pražský kanovník, 1335 papežskou provizí *custos* vyšehradský, zemřel před 1357.¹⁴⁶

¹⁴⁰ PODLAHA, *Series*, s. 20, č. 176.

¹⁴¹ PODLAHA, *Series*, s. 21, č. 198.

¹⁴² PODLAHA, *Series*, s. 22, č. 200.

¹⁴³ PODLAHA, *Series*, s. 22, č. 201.

¹⁴⁴ PODLAHA, *Series*, s. 22, č. 208; SEDLÁČEK, *Hrady*, XV, s. 149.

Tammo (Těma?), syn Oldřicha Pluha z Rabštejna: 1327 díky papežské provizi pražským kanovníkem, 1341 pražský kanovník a litoměřický probošt, zmiňován až do 1349.¹⁴⁷

Hynek z Malovar (u Velvar): 1337 pražským kanovníkem, zmiňován až do 1365.¹⁴⁸

Jenec (Jenco), syn Závíše z Újezdce: od 1335 pražským kanovníkem (jako pražský kanovník zmiň. až do 1343), 1353 kaplan Karla IV., kanovník vyšehradský, arcijáhen kouřimský, zmiňován až do 1380.¹⁴⁹

Beneš z Kravař: 1337-1341 pražský kanovník, 1356 arcijáhen boleslavský, 1358 pražský scholastik.¹⁵⁰

Hostislav, syn zemřelého Šimona z Petrovic (u Sedlčan): doktor dekretů, 1323 probošt u sv. Jiří na Pražském hradě, 1330 díky papežské provizi pražským kanovníkem (zmiňen i 1337), 1334 bechyňský arcijáhen, 1337 probošt u sv. Jiří na Pražském hradě a děkan u sv. Jiljí v Praze, zemřel před 19. 1. 1345.¹⁵¹

Zdeslav ze Šternberka: 1339 se stal papežskou provizí pražským kanovníkem s expektancí na prebendu, 1340 arcijáhen horšovotýnský, nejpozději od tohoto roku ve službách Jana IV. z Dražic.¹⁵²

Arnošt z Hostinné a z Pardubic: děkanem pražské kapituly 1340-1343, 1343 zvolen pražským biskupem.¹⁵³

Jindřich, syn Štěpána z Tetína: před 1320 pražský kanovník, 1320-1330 probošt mělnický, 1341 probošt pražské kapituly, konající kancelářské služby markrabímu Karlovi, 1343 kandidát na pražského biskupa.¹⁵⁴

Jindřich, syn zemřelého Jana (Henslina) z Lipé: 1342 díky papežské provizi pražským kanovníkem s expektancí na prebendu, stejným způsobem se stal vratislavským a krakovským kanovníkem, dispens kvůli nezletilosti dostal roku 1343, když dosáhl 14 let, stal se kanovníkem vratislavským s prebendou, 1352 se stal vyšehradským proboštem.¹⁵⁵

Beneš, syn zemřelého Jindřicha z Čečelic (u Všetat na Mělnicku): 1342 papežskou provizi

¹⁴⁵ PODLAHA, *Series*, s. 23, č. 215.

¹⁴⁶ PODLAHA, *Series*, s. 23, č. 225.

¹⁴⁷ PODLAHA, *Series*, s. 24, č. 231.

¹⁴⁸ PODLAHA, *Series*, s. 25, č. 248.

¹⁴⁹ PODLAHA, *Series*, s. 25, č. 240.

¹⁵⁰ PODLAHA, *Series*, s. 26, č. 249.

¹⁵¹ PODLAHA, *Series*, s. 26, č. 250.

¹⁵² PODLAHA, *Series*, s. 26, č. 252.

¹⁵³ PODLAHA, *Series*, s. 26, č. 254.

¹⁵⁴ RBM III, s. 251, č. 593, s. 629, č. 1609; ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, s. 402; Marek STARÝ, *Zemský písař Štěpán z Tetína, jeho původ a potomstvo*, in: Heraldické listy 3-4, 1999, s. 27-30.

¹⁵⁵ PODLAHA, *Series*, s. 26, č. 255.

pražský kanovník s expektancí na prebendu, rektor farního kostela ve Vtelnu, doložen také 1346.¹⁵⁶

Přibyslav z Letkova (u Plzně): kaplan a sekretář markrabího a zvoleného římského krále Karla, pražský kanovník s poloviční prebendou s expektancí na celou prebendu 1342, držitel dalších beneficií, zmíněn několikrát až do roku 1359, 1370 již mrtvý.¹⁵⁷

Martin, syn zemřelého Macka ze Žiželic (u Chlumce nad Cidlinou): 1342 díky papežské provizi pražský kanovník s expektancí na poloviční prebendu.¹⁵⁸

Petr, syn Petra I. z Rožmberka: 1342 pražským kanovníkem, současně díky papežské provizi pasovským kanovníkem s expektancí na prebendu, 1343 olomouckým a 1344 řezenským kanovníkem, 1355-1358 proboštem kostela Všech svatých na Pražském hradě, zemřel 1384.¹⁵⁹

Menhart, syn Oldřicha z Hradce: *familiaris* římského a českého krále Karla, díky papežské provizi se 1343 stal pražským kanovníkem s expektancí na prebendu, 1349 tridentským biskupem.¹⁶⁰

Hynek, syn Václava z Rýzmburka, *nepos* Hynka (Hajmana) z Náchoda: díky papežské provizi pražským kanovníkem s expektancí na prebendu.¹⁶¹

Hynek, syn Smila z Bítova, klerik krále Jana: díky papežské provizi pražským kanovníkem s expektancí na prebendu.¹⁶²

POUŽITÉ PRAMENY

1. Narativní prameny

Annales Zwetlenses, in: *Monumenta Germaniae Historica, Scriptores IX*, ed. Georg H. PERTZ, Hannoverae 1851.

Chronicon Aulae regiae, Chronicon Francisci Pragensis, Chronicon Benessii de Weitmil, in: *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých. Tomus IV*, ed. Josef EMLER, Praha 1884.

Kronika Františka Pražského naposledy vydána in: FRB. Series Nova I, ed. Jana ZACHOVÁ, Praha 1997.

¹⁵⁶ PODLAHA, *Series*, s. 27, č. 260.

¹⁵⁷ PODLAHA, *Series*, s. 27, č. 261.

¹⁵⁸ PODLAHA, *Series*, s. 27, č. 262.

¹⁵⁹ PODLAHA, *Series*, s. 28, č. 267; srov. Jaroslav KADLEC, *Petr II. z Rožmberka*, in: Strahovská knihovna 5-6, Praha 1970, s. 89-96. RŮŽEK, *Znaková galerie*, s. 180, klade Petrovo jmenování proboštem kaple Všech svatých do souvislosti s císařovým urovnáním rožmberské vzpoury v létě roku 1356.

¹⁶⁰ PODLAHA, *Series*, s. 29, č. 270.

¹⁶¹ PODLAHA, *Series*, s. 29, č. 272.

¹⁶² PODLAHA, *Series*, s. 29, č. 273.

Kronika Jana z Viktringu, in: *Iohannis abbatis Victoriensis Liber certarum historiarum*, I. – II., ed. Fedorus SCHNEIDER, in: *Scriptores rerum Germanicarum in usum scholarum separatim editi*, Tomus XXXVI, Hannoverae et Lipsiae 1909 – 1910.

Guillaume de MACHAUT, *Le Confort d'ami (Confort for a Friend)*, ed. and translated by Robert Barton Palmer (Garland Library of Medieval Literature, Vol. 67, Series A), New York – London 1992.

Guillaume de MACHAUT, *Le Jugement du roy de Behaigne and Remede de Fortune*, edd. James I. Wimsalt and William W. Kibler, music ed. by Rebecca A. Baltzer, Athens and London 1988.

Guillaume de MACHAUT, *La Prise d'Alixandre*, ed. Robert Barton Palmer, New York – London 2002.

Středověké legendy o českých světcích, ed. Jaroslav KOLÁR, Praha 1998.

Vita Karoli IV. imperatoris, in: *Fontes rerum Bohemicarum. Prameny dějin českých. Tomus III*, edd. Josef JIREČEK, Josef EMLER, Ferdinand TADRA, Praha 1882.

Výbor z literatury české do doby husitské I., edd. Bohuslav HAVRÁNEK, Josef HRABÁK et al., Praha 1957.

2. Diplomatické prameny

Acta imperii inedita seculi XIII. et XIV. Urkunden und Briefe zur Geschichte des Kaiserreichs und Königsreichs Sicilien in den Jahren 1200-1400, ed. Eduard WINKELMANN, 2. Bd., Innsbruck 1885.

Breslauer Urkundenbuch, bearbeitet von Georg KORN, 1. Teil, Breslau 1870.

Codex diplomaticus et epistolaris Moraviae (dále CDM), díl VI, edd. Petr Ritter von CHLUMECKY - Josef CHYTIL, Brünn 1854.

Codex diplomaticus Lusatiae superioris, 1. Band, hrg. von Gustav KÖHLER, Goerlitz 1856 (2. vyd.).

Codex diplomaticus Silesiae, Band III., ed. Colmar GRÜNHAGEN, Breslau 1860.

Codex epistolaris regis Bohemiae. Briefe des Königs Johann von Böhmen, seiner Verwandten und anderer Zeitgenossen, ed. Theodor JACOBI, Berlin 1841 (citováno jako Jacobi)

Die Balduineen. Aufbau, Entstehung und Inhalt der Urkundensammlung des Erzbischofs Balduin von Trier. Bearbeitet von Johannes MÖTSCH, Koblenz 1980 (Veröffentlichungen der Landesarchivverwaltung Rheinland-Pfalz, Bd. 33).

Italienische Analekten zur Reichsgeschichte des 14. Jahrhunderts (1310-1378), ed. Theodor E. MOMMSEN (Schriften der Monumenta Germaniae historica 11), Stuttgart 1952.

Knihy počtů města Brna z let 1343-1365, ed. Bedřich MENDL, Brno 1935.

Listy zbraslavského kláštera, ed. Ferdinand TADRA, Praha 1903.

Monumenta Germaniae Historica, Legum sectio IV, Constitutiones et acta publica imperatorum et regum, Bd. IV-VI, ed. Jacob SCHWALM, Hannover – Leipzig 1906-1914.

Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia, Tomus prodromus – Acta Clementis V., Johannis XXII. et Benedicti XII. 1305-1342, ed. Zdeňka HLEDÍKOVÁ, Praha 2003 (citováno jako MVB-P).

Monumenta Vaticana res gestas Bohemicas illustrantia, Tomus I. – Acta Clementis, 1342-1352, edd. Ladislav KLICMAN, Jan Fridrich NOVÁK a d. , Praha 1903 (citováno jako MVB-I).

Nova Alamanniae collectio. Urkunden, Briefe und andere Quellen besonders zur deutschen Geschichte des 14. Jahrhunderts (vornehmlich aus den Sammlungen des Trierer Notars und Offiziars, Domdekans von Mainz Rudolf Losse aus Eisenach und in der Ständischen Landesbibliothek zu Kassel und im Staats archiv zu Darmstadt) ed. Edmund E. STENGEL, Berlin 1921.

Pražský zlomek komorního registra krále Jana z roku 1312, ed. Václav VOJTÍŠEK, Praha 1931.

Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae, Pars II (1253 – 1310), ed. Josef EMLER, Praegae 1882; Pars III (1311 – 1333), ed. Josef EMLER, Praegae 1890; Pars IV (1333 – 1346), ed. Josef EMLER, Praegae 1892 (citováno jako RBM II, III, IV).

Reliquiae tabularum terrae regni Bohemiae a. MDXLI igne consumptarum. Volumen I (1287 – 1380), ed. Josef EMLER, Praegae 1870 (citováno jako RTT I).

Scriptores rerum Prussicarum, 1. Band, edd. Theodor HIRSCH - Max TÖPPEN - Ernst STREHLKE, Leipzig 1861.

Staročeská kronika tak řečeného Dalimila, díl 1, 2, edd. Jiří DAŇHELKA – Karel HÁDEK – Bohumil HAVRÁNEK – Naděžda KVÍTKOVÁ, Praha 1988.

Summa Gerhardi. Ein Formelbuch aus der Zeit des Königs Johann von Böhmen (c. 1336 1345), ed. Ferdinand TADRA, Wien 1882 (citováno jako Summa Gerhardi).

Table chronologique des chartes et diplômes relatifs à l'histoire de l'ancien comté de Luxembourg. Règne de Jean, roi de Bohême et comte de Luxembourg, 1310-1346, ed. François-Xavier WÜRTH - PAQUET, in: PSH XVIII, 1862, Luxembourg 1863, p.1-96 (2.juillet 1310-31.décembre 1322, citováno jako WP I), in: PSH, XIX, 1863, Luxembourg 1864, p.1-125 (1323-22 décembre 1333, citováno jako WP II) in: PSH, XX, 1864, Luxembourg 1865, p.1-104 (1334-31.12.1341, citováno jako WP III), in: PSH, XXI, 1865, Luxembourg 1866, p. 1-100 (1342-25 août 1346, citováno jako WP IV). Autor do této práce zahrnul také

všechny zmínky o Janovi Lucemburském v kronikách západoevropské proveniencie (např. Froissart, Hocsem, Edmund Dynter).

Über Formelbücher, zunächst in Bezug zur Geschichte Böhmens und der Nachbarländer im XII, XIV und XV Jahrhunderte, ed. František PALACKÝ, Bd. I - II., Praha 1842 (2. vyd.).

Quellen- und Urkundenbuch des Bezirkes Teplitz-Schönau bis zum Jahre 1500, hrg. von August MÜLLER, Prag 1929.

Urkunden- und Quellenbuch zur Geschichte der althuxenburgischen Territorien, Band XI: Die Urkunden Graf Johanns des Blinden (1310-1346), Teil 1: Die Urkunden aus Luxemburger Archivbeständen, hrg. von Aloyse ESTGEN – Michel PAULY – Jean SCHROEDER (Publications du CLUDEM, tome 11), Luxemburg 1997 (citováno jako UQB XI, 1).

3. Netištěné prameny

fragment listiny: na předešlé ruk. *Jacobi de Voragine Sermones dominicales per circulum anni* v Národní knihovně ČR, latinské rukopisy, sig. V. B. 23.

listina: Státní ústřední archiv (dnes Česká národní archiv), fond ŘMA, sig. Jo VII Tyn. 27.

středověký rukopis: Archiv Pražského Hradu (část Bible z bývalé Knihovny pražské kapituly), sig. KK A 1.

POUŽITÁ LITERATURA

A

Antonia ALUVIECH, *Documenti su Beatrice di Savoia, contessa di Tiralli*, in: Archivio per l'Alto Agige, annata XXVII/1932, s. 249-313.

Jan ANDERLE – Vladimír ŠVÁBEK, *Hrady na Strašicku -- pokus o rekonstrukci jejich postavení v životě oblasti před polovinou 14. století*, in: Castellologica Bohemica 1, 1989, s. 105-123.

Alain ATTEN, *Die Luxemburgen in der Schlacht von Crécy*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 567-596.

B

Joachim BAHLCHE (ed.), *Geschichte der Oberlausitz. Herrschaft, Gesellschaft und Kultur vom Mittelalter bis zum Ende des 20. Jahrhunderts*, Leipzig 2001 (kapitulu *Die Oberlausitz bis zum Jahr 1346* napsala Gertrud Eva Schrage).

Jaroslav BAKALA, *Problematická integrace Opavska s Ratibořskem ve světle listin Jana Lucemburského*, in: Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka. Vydal Moravský zemský archiv v Brně, Brno 2000, s. 69-77.

Jaroslav BAKALA, *Přinesl rok 1335 přelom v dějinách Slezska?*, in: Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám, ed. Martin Wihoda et al., Brno 2003, s. 305-311.

Tomáš BALETKA, *Dvůr, rezidence a kancelář moravského markraběte Jošta (1375-1411)*, Sborník archivních prací 2/46, Praha 1996, s. 259-536.

Tomáš BALETKA, *Páni z Kravař. Z Moravy až na konec světa*, Praha 2005.

Antoni BARCIAK, *Przybysze z Czech i Moraw w otoczeniu ksiąząt górnośląskich w średniowieczu*, in: Polacy w Czechach Czesi w Polsce X-XVIII wiek, edd. Henryk Gmiterek - Wojciech Iwańczak, Lublin 2004, s. 31-40.

Richard BATKA, *Die Lieder Mülichs von Prag*, Praha 1905.

Otakar BAUER, *Poznámky k mírovým smlouvám česko-polským z roku 1335*, in: Sborník prací věnovaných prof. de. Gustavu Friedrichovi k 60. narozeninám, Praha 1931, s. 9-22.

Karl BEER, *Albert von Seeberg. Eine Gestalt aus dem Kolonisationszeitalter des Sudetenlandes*, in: Bohemia 3, 1963, s. 150-172.

Klára BENEŠOVSKÁ, *Eliška Přemyslovna a Vyšehrad*, in: Umění 39, 1991, s. 214-222.

Klára BENEŠOVSKÁ, *Královští stavebníci na dvoře Jana Lucemburského*, doktorská práce, Ústav dějin umění, Praha 1989.

Klára BENEŠOVSKÁ, *Les résidences du roi Jean de Bohême: leur fonction de représentation*, in: King John of Luxembourg (1296 – 1346) and the Art of his Era, ed. Klára Benešová, Prague 1998, s. 117 – 131.

Klára BENEŠOVSKÁ, *Podoby královského majestátu v Českých zemích kolem roku 1300*, in: Ars longa. Sborník k nedožitým sedmdesátinám Josefa Krásky, edd. Beket Bukovinská a Lubomír Konečný, Praha 2003, s. 27-42.

Klára BENEŠOVSKÁ – Hubert JEČNÝ – Dana STEHLÍKOVÁ – Michal TRYML, *Nové prameny k dějinám klášterního kostela cisterciáků na Zbraslavi*, in: *Umění* 34, 1986, s. 385-409.

Jaroslav BERÁNEK – Radomír ROUP – V. J. SEDLÁK, *Zpod vrchovišť Jizery a Labe*, in: *Heraldika* XI, č. 4, 1978, s. 105-144 (část o pánech z Turgova - s. 120-124 - zpracoval R. Roup).

Hans BESCHORNER, *Die Herrschaft Riesenburg und ihre Besitzer bis zum Übergang in wettinischen Besitz i. J. 1398*, in: *Forschungen zur Geschichte Sachsens und Böhmens*, Dresden 1937, s. 92-128.

Die Bischöfe des Heiligen Römischen Reiches 1198 bis 1448. Ein biographisches Lexikon, hrg. von Erwin GATZ unter Mitwirkung von Clemens BRODKORB, Berlin 2001.

Jan BISTRICKÝ, *Übersicht über das Kanzlei- und Urkundenwesen der Olmützer Bischöfe in den Jahren 1303-1364*, in: *Medievalia Bohemica* 1, 1969, s. 30-50.

Marie BLÁHOVÁ, *Staročeská kronika tak řečeného Dalimila v kontextu středověké historiografie latinského literárního okruhu a její pramenná hodnota. Historický komentář*, Praha 1995.

Marie BLÁHOVÁ, *Toledská astronomie na dvoře Václava II. (Poznámka k česko-španělským vztahům ve druhé polovině 13. století)*, in: *Acta Universitatis Carolinae – philosophica et historica* 2, studia historica 40. Pocta docentu Vladimíru Nálevkovi k šedesátým narozeninám, Praha 1998, s. 21-28.

Jiří BLÁŽEJ, *Cesta za podobou soch z průčelí domu U kamenného zvonu*, in: *Zprávy památkové péče* 4/62, 2002, s. 73-116.

Lenka BOBKOVÁ, *Budyšínsko a Zhořelecko, součást české koruny v letech 1319-1396*, in: *MHB* 5, 1998, s. 67-75.

Lenka BOBKOVÁ, *Prezentace královského majestátu v korunních zemích za vlády králů Jana a Karla*, in: *Lesk královského majestátu ve středověku*. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, uspořádaly Lenka Bobková a Mlada Holá, Praha – Litomyšl 2005, s. 61-79.

Lenka BOBKOVÁ, *Sasko v teritoriální politice českých králů do roku 1459*, in: *Čechy a Sasko v proměnách dějin. Böhmen und Sachsen im Wandel der Geschichte*. Sborník příspěvků konference, která se konala 10.-11. 11. 1992 v Ústí nad Labem, ed. Kristina Kaiserová, Ústí nad Labem 1993, s. 49-67.

Lenka BOBKOVÁ, *Územní politika prvních Lucemburků na českém trůně*, *Acta Universitatis Purkynianae* I., Ústí nad Labem 1993.

Lenka BOBKOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.a (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003.

Lenka BOBKOVÁ - Milena BARTLOVÁ, *Velké dějiny zemí Koruny české, svazek IV.b (1310-1402)*, Praha – Litomyšl 2003.

Václav BOK et al., *Moravo, Čechy, radujte se! Němečtí a rakouští básníci v českých zemích za posledních Přemyslovců*, Praha 1998.

Tomáš BOROVSÝ, *Patriciát nebo radní vrstva? Kutná Hora v předhusitském období*, in: Královská a poddanská města od své geneze k protoindustrializaci a industrializaci. Sborník příspěvků z mezinárodního odborného symposia uspořádaného ve dnech 5.-6. října 2001 v Příboře, ed. Jiří Jurok, Ostrava – Nový Jičín – Příbor 2002, s. 87-101.

Jaroslav BOUBÍN, *Přehled zástupnických vlád v Čechách ve 13. a první polovině 14. století*, in: Historia docet. Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CsC. Uspořádal Miloslav Polívka a Michal Svatoš, Praha 1992, s. 25-33.

Helmut BRAUNER, *Rudolf I. Kurfürst von Sachsen-Wittenberg in seiner Stellung zur Reichspolitik*, Inaugural-Dissertation (Universität Halle-Wittenberg), Halle am Saale, 1910.

Pavel BRODSKÝ, *Pečeti Elišky Přemyslovny*, in: Časopis Národního muzea, řada historická 152, 1983, s. 35-46.

Pavel BRODSKÝ, *Pečeti Jana Lucemburského*, in: Časopis Národního muzea, řada historická 150, 1981, s. 117-137.

Heinrich BRUNNER, *Die Herren von Lipa*, in: Zeitung des Vereins für die Geschichte Mährens und Schlesiens 12, 1908, s. 395-432, 13, 1909, s. 196-218, 372-386, 14, 1910, s. 115-146, 309-336, 15, 1911, s. 466-488.

Joachim BUMKE, *Höfische Kultur. Literatur und Gesellschaft im Hohen Mittelalter 1 2*, München 1986.

Fridehelm BURGARD, *Familia Archiepiscopi. Studien zu den geistlichen Funktionsträgern Erzbischof Balduins von Luxemburg (1307-1354)* (Trierer historische Forschungen, Bd. 19), Trier 1991.

Fridehelm BURGARD - Winfried REICHERT, *Erzbischof Balduin von Trier und König Johann von Böhmen*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 291-306.

Alfred H. BURNE, *The Crecy War. A military history of the Hundred Years War from 1337 to the peace of Brétigny 1360*, London 1955.

C

- Karel CASTELIN, *Česká drobná mince doby předhusitské a husitské (1300-1471)*, Praha 1953.
- Raymond CAZELLES, *Jean l'Aveugle comte de Luxembourg roi de Bohême*, Bourges 1947.
- Klaus CONRAD, *Der dritte Litauerzug König Johannis von Böhmen und der Rücktritt des Hochmeisters Ludvig König*, in: Festschrift für Hermann Heimpel. Zum 70. Geburtstag am 19. September 1971, 2. Band, hrsg. von den Mitarbeiterinn des Max-Planck-Instituts für Geschichte, Göttingen 1972, s. 382-401.
- Philippe CONTAMINE, *Politique, culture et sentiment dans l'Occident de la fin du Moyen Âge. Jean l'Aveugle et la royauté française*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 343 – 362.

Č

- Jaroslav ČELAKOVSKÝ, *O vývoji středověkého zřízení radního v městech pražských. Zvláštní otisk ze Sborníku příspěvků k dějinám hlavního města Prahy I., sešit 2)*, Praha 1921.
- Václav ČERNÝ, *Staročeská milostná lyrika a další studie ze starší české literatury*, Praha 1999.
- Jan ČÍŽEK – Jiří SLAVÍK, *Adršpach, hrad Jana Lucemburského?*, in: Castellologica Bohemica 6/I, Praha 1998, s. 171-186.
- Jan ČÍŽEK – Jiří SLAVÍK, *Manská soustava náhodského hradu*, in: Castellologica Bohemica 8/I, Praha 2002, s. 67-88.
- Ivana ČORNEJOVÁ, *Děčínská větev pánů z Vartenberka v době předhusitské (1305-1415)*, in: Z minulosti Děčína a Českolipska 4, 1985, s. 333-356.
- Denko ČUMLIVSKY, *První dvě generace rodu pánů z Koldic usedlé v Čechách a jejich činnost. Těma (I.) z Koldic – 1303 až Těma (II.) z Koldic – 1383*. Diplomová práce FF UK, Praha 1974.

D

- Robert DAVIDSOHN, *Geschichte von Florenz*, III. Band, Berlin 1912, IV. Band, 2. Teil, Berlin 1925.
- Dějiny českého výtvarného umění I/1: od počátků do konce středověku*, redigoval Josef Krása, Praha 1984.

Vladimír DENKSTEIN, *Původ a význam kamenného reliéfu (tzv. tympanonu) ze hřbitovní zdi kostela Panny Marie Sněžné v Praze*, in: Umění 41, 1993, s. 76-100.

Carl D. DIETHMAR, *Die Beziehungen des Hauses Luxemburg zu Frankreich in den Jahren 1247-1346* (Kölner Schriften zu Geschichte und Kultur, Bd. 5), Köln 1983.

Josef DOBIÁŠ, *Dějiny královského města Pelhřimova a okolí I. Doba předhusitská*, Pelhřimov 1927.

Gisela DROSSBACH, *Sciencia de regimine domus regie. Das Hof zwischen Ideal und Wirklichkeit in der „Yconomica“ Konrads von Megenberg*, in: Höfe und Hofordnungen 1200-1600, edd. Holger KRUSE – Werner PARAVICINI (Residenzenforschung, Bad 10), Sigmaringen 1999, s. 23-35.

Marie-Elisabeth DUNAN, *Les châteaux forts du comté de Luxembourg et les progrès dans leur défense sous Jean l'Aveugle 1309-1346*, in: Publications de la Section Historique de l'Institut Grand-Ducal de Luxembourg 70, 1950, s. 7-276.

Carla DUMONTEL, *L'impresa italiana di Giovanni di Lussemburgo re di Boemia*, Torino 1952.

Tomáš DURDÍK, *Česká hradní architektura doby Jana Lucemburského*, in: Castellologica Bohemica 6, 1998, s. 7 – 68.

Tomáš DURDÍK, *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*, Praha 2000.

Tomáš DURDÍK – Petr CHOTĚBOR, *Projevy přímého působení francouzské stavební huti v české architektuře feudálních sídel 14. století*, in: Archeologia historica 18, 1993, s. 225-237.

E

Karl EISTERT, *Die Bedeutung der Ritter Czambor für die frühmittelalterliche schlesische Kirchengeschichte*, I. Teil, in: Archiv für schlesische Kirchengeschichte, Bd. 4, 1939, s. 46-69.

František EKERT, *Posvátná místa královského hlavního města Prahy. Dějiny a popsání chrámů, kaplí, posvátných soch, klášterů i jiných pomníků katolické víry a nábožnosti v hlavním městě království Českého*, Praha 1996 (2. vyd.).

Michal ERNĚE – Jiří MILITKÝ – Karel NOVÁČEK, *Vítkovci a těžba drahých kovů na Českokrumlovsku. Příspěvek k dějinám středověké metalurgie v Čechách*, in: Mediaevalia archaeologica 1, 1999, s. 209-233.

Jaroslav ERŠIL, *Sto let vydávání vatikánských bohemik*, in: Dějiny a současnost 6/2004, roč. XXVI, s. 50-51

F

Anton Roland FAHNE, *Geschichte der Grafen jetzigen Fürsten zu Salm Reifferscheid nebst Genealogie derjenigen Familien, aus denen sie ihre Frauen genommen*, Bd. 1-2, Cöln 1858-1866.

Anton Roland FAHNE, *Geschichte der Kölnischen, Jülichschen und Bergischen Geschlechter in Stammtafeln, Wappen, Siegeln und urkunden*, Bd. 1-2, Köln und Bonn 1848, 1853.

Jiří FAJT, *Madona z cisterciáckého kláštera v Oseku u Duchcova (k figurálnímu typu a způsobům jeho šíření)*, in: *Gotické sochařství a malířství v severozápadních Čechách*. Sborník z kolokvia u příležitosti 70. výročí výstavy Josefa Opitze, edd. Michaela Neudertová a Petr Hrubý, Ústí nad Labem 1999, s. 131-137.

Jiří FAJT – Robert SUCKALE, *Der „Meister der Madonna von Michle“ – das Ende eines Mythos? Mit einem Anhang zur „neuen“ Löwenmadonna der Prager Nationalgalerie*, in: *Umění* 54/1, 2006, s. 3-30.

Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ, *Lucembursko mezi Francií a Římskou říší: cesta Václava I. k moci (1334-1354)*, in: *Korunní země v dějinách českého státu. I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku*. Edd. Lenka BOBKOVÁ – Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Jan ZDICHYNEC, Praha 2003, s. 293-353.

Dominique du FAYS, *La noblesse luxembourgeoise sous le regne de Jean l'Aveugle (1310-1346). Relations internes et relations avec la maison de Luxembourg*, Diekirch 1987.

Ondřej FELCMAN – Eva SEMOTANOVÁ, *Kladsko* (Historický atlas), Praha 2005.

Emil FICKEN, *Johann von Böhmen. Eine Studie zum romantischen Rittertum des 14. Jahrhunderts*, Inaugural – Dissertation, Göttingen 1932.

Dušan FOLTÝN et al., *Encyklopedie moravských a slezských klášterů*, Praha 2005.

Wilhelm FÜSSLEIN, *Berthold VII. Graf von Henneberg. Ein Beitrag zur Reichsgeschichte des XIV. Jahrhunderts*, Köln – Wien 1983 (um den bisher unveröffentlichten 2. Teil erweiterter Nachdruck der Ausgabe von 1905).

G

Jan GEBAUER (ml.), *Některá akta z kanceláře Jindřicha Korutanského*, in: *Věstník Královské české společnosti nauk*, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, roč. 1908, s. 1-12 + příloha.

Jaroslav GOLL, *Čechy a Prusy ve středověku*, Praha 1897.

Theodor GÖRLITZ, *Verfassung, Verwaltung und Recht der Stadt Breslau 1*, Würzburg 1962.

Erich GOSPOS, *Die Politik Bolkos II. von Schweidnitz-Jauer (1326-1368)*, Inaugural-Dissertation (Universität Halle-Wittenberg), Halle am Saale, 1910.

František GRAUS, *Die Handelsbeziehungen Böhmens zu Deutschland und Österreich im 14. und zu Beginn des 15. Jahrhunderts*, in: *Historica* II, 1960, s. 77-110.

František GRAUS, *Prag als Mitte Böhmens 1346-1421*, in: *Zentralität als Problem der mittelalterlichen Stadtgeschichtsforschung*, ed. Emil Meynen (Städteforschung, Teil A/8), Köln – Wien 1979, s. 22-47.

Siegfried GROSSE, *Heinrich von Mügeln*, in: *Karl IV. und sein Kreis (Lebensbilder zur Geschichte der böhmischen Länder, Band 3)*, hrg. von Ferdinand Seibt, München – Wien 1978, s. 199-212.

Hans GRÖSSING – Franz STULHOFER, *Versuch einer Deutung der Rolle der Astrologie in der persönlichen und politischen Entscheidungen einiger Habsburger des Spätmittelalters*, in: *Österreichische Akademie der Wissenschaften, Philosophisch-historische Klasse: Anzeiger* 117/1980, s. 267-283.

Hans GROSSKOPF, *Die Herren von Lobdaburg bei Jena. Ein thüringisch-osterländisches Dynastengeschlecht vom 12. bis zum 15. Jahrhundert*, Neustadt an der Orla 1929.

Colmar GRÜNHAGEN, *Die Herren von Reste. Ein Beitrag zur Geschichte des Breslauer Patriziats im 14. Jahrhundert*, *Zeitschrift des Vereins für Geschichte und Alterthum Schlesiens*, 1866, 7. Band, 1. Heft, s. 35-56.

Colmar GRÜNHAGEN, *Geschichte Schlesiens*, I. Band, Gotha 1884.

Colmar GRÜNHAGEN, *König Johann von Böhmen und Bischof Nanker von Breslau*, in: *Sitzungsberichte der Wiener Akademie*, Band 47, Wien 1864.

H

Antonín HAAS, *Codex epistolaris Johannis, regis Bohemiae. Kritika středověkého formuláře*, in: *Časopis archivní školy XIII-XIV*, 1935-1936, s. 121-142.

Antonín HAAS, *Česká královská kancelář za Jindřicha Korutanského*, separát ze *Zpráv Českého zemského archivu* 9, 1947.

Jarmila HÁSKOVÁ, *Finanzquellen des Königs Johann von Luxemburg in Böhmen*, in: *Hémecht*, 33/1, 1981, s. 57 – 63.

Fritz HECHT, *Johann von Mähren* (Inaugural-Dissertation), Halle an der Saale 1911.

Ignát HERRMANN – Josef TEIGE – Zikmund WINTER, *Pražské ghetto*, Praha 1902.

- Alfred HESSEL, *Jahrbücher des Deutschen Reichs unter König Albrecht I. von Habsburg*, München 1931.
- Wenzel HIEKE, *Die Berka von Duba und ihre Besitzungen in Böhmen*, in: Mittheilungen des Vereines für die Geschichte der Deutschen in Böhmen 24, 1886, s. 116 – 151; 26, 1887, s. 51 – 75.
- Peter HILSCH, *Di tutsch kronik von Behem lant. Der Verfasser der Dalimilübertragung und die deutschböhmisches Identität*, in: Ex ipsis rerum documentis. Beiträge zur Mediävistik. Festschrift für H. Zimmermann, 1991, s. 103-115.
- Peter HILSCH, *Johann der Blinde in der deutschen und böhmischen Chronistik seiner Zeit*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 21 – 36.
- Ivan HLAVÁČEK, *Brünn als Residenz der Markgrafen der luxemburgischen Sekundogenitur*, in: Fürstliche Residenzen in spätmittelalterlichen Europa (Vorträge und Forschungen), Sigmaringen 1991, s. 361-420.
- Ivan HLAVÁČEK, *Die Itinerare der böhmischen Herscher bis zum Jahre 1253 aus verwaltungsgeschichtlicher Sicht*, in: Folia diplomatica 1, 1971, s. 113-127.
- Ivan HLAVÁČEK, *Dvůr a rezidence českých panovníků doby přemyslovské a raně lucemburské. Stručný přehled vývoje a literatury pro dobu do roku 1346*, in: Aristokratické rezidence a dvory v raném novověku, edd. Václav BŮŽEK – Pavel KRÁL (Opera historica 7), České Budějovice 1999, s. 29-70.
- Ivan HLAVÁČEK, *Johann der Blinde, König von Böhmen und Graf von Luxemburg*, in: Balduin von Luxemburg. Erzbischof von Trier – Kurfürst des Reiches 1285-1354. Festschrift aus Anlass des 700. Geburtsjahres, hrg. unter Mitwirkung von Johannes Mötsch von Franz-Josef Heyen, Mainz 1985, s. 151-173.
- Ivan HLAVÁČEK, *Johann von Luxemburg und die böhmischen Städte: Bemerkungen zu Johanns Itinerar*, in: King John of Luxembourg (1296-1346) and the art of his era. Proceedings of the international conference, Prague, September 16-20, 1996, ed. Klára BENEŠOVSKÁ, Praha 1998, s. 19-27.
- Ivan HLAVÁČEK, *K organizaci státního správního systému Václava IV. Dvě studie o jeho itineráři a radě* (Acta Universitatis Carolinae, Philosophica et Historica, Monographia CXXXVII – 1991), Praha 1991.
- Ivan HLAVÁČEK, *Královský poklad ve Slezské Středě*, in: ČČH 95, 1997, s. 448-459.
- Ivan HLAVÁČEK, *Papežská kurie a laikové v českém státě za Karla IV. v letech 1342-1362. Sonda do kuriální i české vzájemné každodennosti*, in: In omnibus caritas. Sborník katolické

- teologické fakulty Univerzity Karlovy, sv. IV. K počtě devadesátých narozenin prof. ThDr. Jaroslava Kadlece, Praha 2002, s. 163-180.
- Ivan HLAVÁČEK, *Studie k diplomatice Václava IV. 4. Itinerář krále Václava IV. (1361-1419)*, in: ČsČH 10, 1962, s. 64-94.
- Ivan HLAVÁČEK, *Studie k diplomatice Václava IV. 7. Dvě formulářové sbírky s Václavovými písemnostmi*, in: SAP 13, 1963, s. 145-168.
- Ivan HLAVÁČEK, *Überlegungen zum Kappelnat am luxemburgischen Hof unter Johann von Luxemburg, Karl IV. und Wenzel*, in: *Alltag bei Hofe*, hrg. von Werner Paravicini (Residenzenforschung, Bd. 5), Sigmaringen 1995, s. 85-109.
- Ivan HLAVÁČEK, *Verwaltungsgeschichtliche Bemerkungen zum Itinerar Johans von Luxemburg*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen*, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 121 – 134.
- Ivan HLAVÁČEK – Jaroslav KAŠPAR – Rostislav NOVÝ, *Vademecum pomocných věd historických*, Praha 1988.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Alžběta, dcera Václava III.*, in: MHB 8, 2001, s. 43-49.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Alžběta Rejčka*, in: *Dějiny a současnost* 1991, č. 5, s. 7-12.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Biskup Jan IV. z Dražic*, Praha 1991.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Češi u římské kurie za prvních tří avignonských papežů*, in: ČČH 102, 2004, s. 249-272.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Fundace českých králů 14. století*, in: *Sborník historický* 28, 1982, s. 5-52.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Kirche und König zur Zeit der Luxemburger*, in: *Bohemia sacra. Das Christentum in Böhmen 973-1973*, ed. Ferdinand SEIBT, Düsseldorf 1974, s. 307-314.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Počátky kapituly u Věch svatých na Pražském hradě*, in: *Ad vitam et honorem. Profesoru Jaroslavu Mezníkovi přátelé a žáci k pětasedmdesátým narozeninám*, ed. Martin Wihoda et al., Brno 2003, s. 461-472.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Pronikání kuriálního centralismu do českých zemí. (Na dokladech provizních listin do roku 1342)*, in: ČČH 88, 1990, s. 3-33.
- Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Vyšehradské probošství a české kancléřství v první polovině 14. století*, in: *Královský Vyšehrad II.*, Kostelní Vydří 2001, s. 74-89.
- Ivo HLOBIL, *Přemyslovec Jan Volek (†1351). Rodopisné, heraldické a sfragistické otázky*, in: *Umění* 35, 1987, s. 477-182.
- Jörg K. HOENSCH, *Lucemburkové. Pozdně středověká dynastie celoevropského významu 1308-1437*, Praha 2003.

Höfe und Residenzen im spätmittelalterlichen Reich. Ein dynastisch-topographisches Handbuch, hrsg. v. Werner PARAVICINI, bearbeitet von Jan HIRSCHBIEGEL - Jörg WETTLAUFER, (Residenzenforschungen 15.1), Teilband 1. Dynastien und Höfe, Ostfildern 2003.

František HOFFMANN, *České město ve středověku*, Praha 1992.

Hubert Prinz zu HOHENLOHE-SCHILLINGSFÜRST – Friedrich Karl Erbprinz zu HOHENLOHE-WALDENBURG, *Hohenlohe. Bilder aus der Geschichte von Haus und Land* (Mainfränkische Hefte, Heft 44), Würzburg 1965.

Mlada HOLÁ, *Vratislavští hejtmané. Reprezentanti královského majestátu prvních Lucemburků na českém trůně (1335-1378)*, in: Lesk královského majestátu ve středověku.

Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, uspořádaly Lenka Bobková a Mlada Holá, Praha – Litomyšl 2005, s. 162-175.

Vladimír HOREPNIÁK, *Hornické Kašperské Hory v době předhusitské*, in: Sborník vlastivědných prací o Šumavě k 650. výročí města Kašperské Hory, edd. Městský národní výbor a Muzeum Šumavy, Kašperské Hory 1980, s. 75-93.

Roman HORKÝ, *Páni z Dubé v severních a východních Čechách do roku 1534*. Diplomová práce oboru historie FF UK, Praha 1994.

Ladislav HOSÁK, *Dějiny Hustopečska do poloviny 14. století. Příspěvek k starším dějinám Moravy*, Praha 1948.

Ladislav HOSÁK, *Historický mistopis země Moravskoslezské*, Brno 1938.

Ladislav HOSÁK, *Středověká kolonizace Dyjskosvrateckého úvalu* (Acta Universitatis Palackianae Olomucensis, Facultas philosophica 42, Historica XI), Praha 1967.

Václav HRUBÝ, *Über das Privilegium Königs Johann vom 18. Juni 1311 für Mähren. Ein diplomatischer Beitrag zum Nachweis seiner Echtheit*, Prag 1912.

Jana HYNKOVÁ, *Heidenreich Sedlecký*, in: 900 let cisterciáckého řádu. Sborník z konference konané 28. – 29. 9. 1998 v Břevnovském klášteře v Praze, ed. Kateřina Charvátová, Praha 2000, s. 97-160.

CH

Václav CHALOUPECKÝ, *Inaugurační diplomy krále Jana z roku 1310 a 1311*, in: ČČH 50, č. 2, 1949, s. 69-102.

Václav CHALOUPECKÝ, *Jan IV. z Dražic, poslední biskup pražský. Studie kulturně-historická*, Praha 1908.

František CHOCHOLATÝ, *Genealogie opavských Přemyslovců 1255-1525*, in: Listy Genealogické a Heraldické společnosti, 6. řada, září 1978, s. 129-153.

I

Frant IRSIGLER, *Reinhard von Schönau und die Finanzierung der Königswahl Karls IV. im Jahre 1346. Ein Beitrag zur Geschichte der Hochfinanzbeziehungen zwischen Rhein und Maas*, in: Hochfinanz, Wirtschaftsräume, Innovationen. Festschrift für Wolfgang von Stromer, hrg. von Uwe Bestmann et al., Trier 1987, Bd. I, s. 357-381.

Wojciech IWANČZAK, *Dwór jako centrum kultury w Czechach Luksemburskich*, in: MHB 1, 1991, s. 145-184.

Wojciech IWANČZAK, *Jan Luksemburski a Polska*, in: Polacy w Czechach Czesi w Polsce X-XVIII wiek, edd. Henryk Gmiterek - Wojciech Iwańczak, Lublin 2004, s. 13-30.

Wojciech IWANČZAK, *Po stopách rytířských příběhů. Rytířský ideál v českém písemnictví 14. století*, Praha 2001.

J

Libor JAN, *Čeští a moravští šlechtici jako podporovatelé a členové rytířských duchovních řádů*, in: In omnibus caritas. Sborník katolické teologické fakulty Univerzity Karlovy, sv. IV. K počtě devadesátých narozenin prof. ThDr. Jaroslava Kadlece, Praha 2002, s. 289-303.

Libor JAN, *Dvě knihy po osmi desetiletích*, in: Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. Kniha II. Počátky lucemburské*, Praha 2002 (reprint 2. vyd.), s. 43-68.

Libor JAN, *Moravští podkomoří v době Václava II.*, in: ČČH 95/2, 1997, s. 315-348.

Libor JAN, *Několik postřehů k vývoji panovnické komory, soudů, a správy země*, in: Pocta Janu Janákovi, ed. Matice moravská, Brno 2002, s. 75-83.

Libor JAN, *Proces se Závěšem a proměny královské vlády v letech 1289-1290*, in: ČČH 103/1, 2005, s. 1-40.

Libor JAN, *Templáři v Čejkovicích*, in: Studia historica Brunensia, Sborník prací Filosofické fakulty Brněnské univerzity C 47, 2001, s. 47-69.

Libor JAN, *Václav II. a struktury panovnické moci*, Brno 2006.

Jan JANÁK – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Dějiny správy v českých zemích do roku 1945*, Praha 1989.

Kurt-Ulrich JÄSCHKE, *Wann und wie wurde der spätere Johann der Blinde Graf von Luxemburg? Ein Beitrag zur Frage nach der Herrschaft Luxemburg in der Politik König und Kaiser Heinrichs VII.*, in: *Luxemburg im lotharingischen Raum*, Festschrift für Paul Margue, edd. Peter DOSTERT – Michel PAULY – Paul SCHMOETTEN – Jean SCHROEDER, Luxembourg 1993, s. 233-257.

Tomasz JUREK, *Obce rycerstwo na Śląsku do połowy XIV wieku*, Poznań 1998.

Tomasz JUREK, *Rodzina von Pannewitz. Awans i kariera Niemców na Śląsku w XIII-XIV wieku*, *Sobótka* 45/4, 1990, s. 439-457.

Tomasz JUREK, *Rotacja elity dworskiej na Śląsku w XII-XIV wieku*, in: *Genealogia – władza i społeczeństwo w Polsce średniowiecznej*, edd. Andrzej RADZIMIŃSKI – Jan WRONISZEWSKI, Toruń 1999, s. 7-27.

K

Jaroslav KADLEC, *Das Augustinerkloster Sankt Thomas in Prag. Vom Gründungsjahr 1285 bis zu den Hussitenkriegen mit Edition seines Urkundenbuches*, Würzburg 1985.

Kaiser Heinrichs Romfahrt. Die Bilderchronik von Kaiser Heinrich VII. und Kurfürst Balduin von Luxemburg, hrg. von Franz-Josef Heyen, Boppard am Rhein 1965.

Josef KALOUSEK, *O staročeském právě dědickém a královském právě odúmrtém na statcích svobodných v Čechách a na Moravě*, Praha 1894.

Eva KAMENICKÁ, *Poznámky k historii a stavebnímu vývoji hradu a městečka Rabštejna*, in: *Městské památkové zóny Manětín a Rabštejn. Sborník příspěvků ze semináře konaného v Manětíně 15. – 17. května 1996*, Mariánská Týnice 1997, s. 97-101.

František KAVKA, *Burchard, purkrabí magdeburský a hrabě z Hardeggu a Retzu – hofmistr Karla IV. (1353-1368)*, in: *Historia docet. Sborník prací k počtě šedesátých narozenin prof. PhDr. Ivana Hlaváčka, CsC. Uspořádal Miloslav Polívka a Michal Svatoš*, Praha 1992, s. 145-155.

František KAVKA, *Česká šlechta doby Karla IV. a Praha ve světle domovního majetku*, in: *In memoriam Josefa Macka*, uspořádali Miloslav Polívka – František Šmahel, Praha 1996, 65-76.

František KAVKA, *Die Hofgelehrten*, in: *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*, hrg. von Ferdinand SEIBT, München 1678, s. 249-253.

František KAVKA, *Karel IV. Historie života velkého vladaře*, Praha 1998.

František KAVKA, *Královská doména Karla IV. v Čechách a její osudy*, in: *Numismatické listy* 5-6/33, 1978, 129-150.

- František KAVKA, *Správci financí Karla IV. (Příspěvek k dějinám české královské komory)*, in: Numismatické listy 5-6/46, 1991, s. 138-150.
- František KAVKA, *Západoevropský lenní systém jako nástroj vnitřní královské politiky za posledních Přemyslovců a za Jana Lucemburského*, in: ČČH 3/88, 1990, s. 225-251.
- František KAVKA, *Život na dvoře Karla IV.*, Praha 1993.
- Jiří KEJŘ, *Počátky dvorského soudu* (Rozpravy Československé akademie věd – řada Sociální vědy, roč. 66, sešit 4), Praha 1956.
- Richard KIECKHEFER, *Magie ve středověku*, Praha 2005.
- Jean Pierre KINSCH, *Béatrix de Bourbon. Comtesse de Luxembourg et reine de Bohême*, in: Hémecht 32, 1980, s. 343-365, 1981, s. 65-93.
- Emil KLAGES, *Johann von Luxemburg und seine auf Böhmen gerichtete Heiratspolitik (1310-1342)*, in: MVGDB L, 1912, s. 39-357.
- Joseph KLAPPER, *Johann von Neumarkt Bischof und Hofkanzler. Religiöse Frührenaissance in Böhmen zur Zeit Kaiser Karls IV.*, Leipzig 1964.
- Ladislav KLICMAN, *Mikuláš z Brna, pozdější biskup tridentský, a Mikuláš Luckův z Brna*, in: ČČH 5, 1899, s. 251-255.
- J. M. KLIMESCH, *Die Herren von Michelsberg als Besitzer von Weleschin*, in: MVGDB XXII, 1884, s. 185 – 220, 330 – 372, XXIII, 1885, s. 105 – 138.
- Wilhelm KNAPICH, *Geschichte der Astrologie*, Frankfurt am Main 1967.
- Hermann KNOTHE, *Geschichte der Oberlausitzer Adels und seiner Güter vom 13. bis gegen Ende des 16. Jahrhunderts*, Leipzig 1879.
- Hermann KNOTHE, *Vereinbarung zwischen König Johann von Böhmen, Herzog Heinrich von Jauer und Bischof Withego von Meissen auf dem Schlosse Voigtsberg bei Oelsnitz am 22. September 1319*, in: Archiv für sächsische Geschichte, VII. Band, Leipzig 1870, s. 266-302.
- Jana KONVIČNÁ, *Dynastické počátky opavských Přemyslovců a jejich vazby na politiku českých králů*, in: Paginae historiae 4, 1996, s. 5-38.
- Božena KOPIČKOVÁ, *Eliška Přemyslovna. Královna česká 1292-1330*, Praha 2003.
- Pavel KOUŘIL – Dalibor PRIX – Martin WIHODA, *Hrady českého Slezska*, Brno – Opava 2002.
- Miloslav KOVÁŘ et al., *Rataje nad Sázavou. Hrad a zámek*, Praha 2004.
- Alois KRCHŇÁK, *Die Herkunft der astronomischen Handschriften und Instrumente des Nikolaus von Kues*, in: Mitteilungen und Forschungsbeiträge der Cusanus-Gesellschaft, 1963, s. 109-180.
- Kamil KROFTA, *Začátky české berně*, Praha 1931.

Anna KUBÍKOVÁ, *Petr z Rožmberka a jeho synové*, in: *Českokrumlovsko v době prvních Lucemburků 1310 – 1380*, Český Krumlov 1996, s. 9-16.

František KUBŮ, *Štaufská ministerialita na Chebsku*, Cheb 1997.

Dana KUDRNOVÁ, *Písaři v listinách Jana Lucemburského*, in: *Folia diplomatica VIII – 2*, 1959, s. 48-68.

Dana KUDRNOVÁ, *Starobrněnský písař v listinách krále Jana Lucemburského*, in: *Sborník k nedožitým padesátinám PhDr. Jiřího Radimského*, Brno 1969, s. 161-169.

Jiří KUTHAN, *Přemysl Otakar II. Král železný a zlatý, král zakladatel a mecenáš*, Vimperk 1993.

Jan KVĚT, *Iluminované rukopisy královny Rejčky. Příspěvek k dějinám knižní malby ve století XIV.*, Praha 1931.

L

Christian LACKNER, *Hof und Herrschaft. Rat, Kanzlei und Regierung der österreichischen Herzöge (1365-1406)*, *MIÖG Ergänzungsband 41*, Wien 2002.

Alfred LEFORT, *La maison impériale de Luxembourg et la cour de France*, Reims 1902.

Luis LEGER, *La bataille de Crécy d'après les récits bohémiens*. Discours lu dans la séance publique annuelle des Cinq Académies du vendredi 25 octobre 1901, Paris 1901, s. 1-15.

Rudolf LEHMANN, *Geschichte der Niederlausitz* (Veröffentlichungen der Berliner historischen Kommission, Band 5), Berlin 1963.

Karl LECHNER, *Besiedlungs- und Herrschaftsgeschichte des Waldviertels*, in: *Das Waldviertel 7/2*, Wien 1937, 3 – 276.

Alphons LHOTSKY, *Quellenkunde zur mittelalterlichen Geschichte Österreichs* (Mitteilungen des Instituts für Österreichische Geschichtsforschung, Ergänzungsband XIX), Graz – Köln 1963.

Woldemar LIPPERT, *Meissnisch-böhmische Beziehungen zur Zeit König Johannis und Karls IV.*, in: *MVGDB XXXV*, 1897, s. 240-265.

Woldemar LIPPERT, *Wettiner unde Wittelsbacher, sowie die Niederlausitz im XIV. Jahrhundert*, Dresden 1894.

M

Josef MACEK, *Česká středověká šlechta*, Praha 1997.

- Josef MACEK, *Die Hofkultur Karls IV.*, in: Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen, hrg. von Ferdinand SEIBT, München 1678, s. 237-241.
- Josef MACŮREK, *Nové příspěvky k dějinám československým z archivů a knihoven sedmihradských*, in: Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, roč. 1929, s. 1-84.
- Dana MALÁ, *Skladba pražského dvora za vlády Václava II.*, MHB 9, 2003, s. 97-163.
- Dana MALÁ-DVOŘÁČKOVÁ, *Braniboři v Čechách a zajetí Václava II. (Česko-braniborské vztahy ve 13. století)*, in: Korunní země v dějinách českého státu II. Společné a rozdílné. Česká koruna v životě a vědomí jejích obyvatel ve 14. – 16. století, edd. Lenka Bobková – Jana Konvičná, Praha 2005, s. 129-158.
- Milena MAREŠOVÁ, *Příspěvek k dějinám krajských popravců v předhusitských Čechách*, in: Sborník prací členů SSM Státního ústředního archivu v Praze II/1, Praha 1989, s. 5-39.
- Michel MARGUE, *Fecit carolus ducere patrem suum in patriam suam. Die Überlieferung zu Bestattung und Grab Johans des Blinden*, in: Grabmäler der Luxemburger. Image und Memoria eines Kaiserhauses. hrg. von Michael Viktor Schwarz (Publications du CLUDEM), Luxemburg 1997, s. 79-96.
- Michel MARGUE, *Memoria et fundatio. Religiöse Aspekte des Herrschaftsverständnisses eines Landes herren in der ersten Hälfte des 14. Jahrhunderts*, in: Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 197-217.
- Michel MARGUE, „*Regum de stirpe*“ – *Le prince et son image: Donations, fondations et sépultures des Luxembourg dans leurs terres d'origine (première moitié du XIVe siècle)*, in: King John of Luxembourg (1296 – 1346) and the Art of his Era, ed. Klára Benešová, Prague 1998, s. 100-116.
- Eva MARHEVSKÁ, *Páni z Homberka*, in: Heraldické listy 3-4, 1999, s. 2-26.
- Josef MAYER, *Dům U bílého zvonu na Staroměstském náměstí v Praze*, in: Umění 36, 1988, s. 97-126.
- Josef MAYER, *Dům U kamenného zvonu na Staroměstském náměstí*, in: Muzejní a vlastivědná práce, roč. 32/ Časopis společnosti přátel starožitností, roč. 102, č. 2, 1994, s. 65-89.
- Josef MAYER, *Kde bydlil Karel, syn Jana Lucemburského, na Starém Městě pražském?*, in: Stoletá Praha IX, Praha 1979, s. 92-102.
- Franz MELTZER, *Die Ostraumpolitik König Johans von Böhmen. Ein Beitrag zur Ostraumfrage im 14. Jahrhundert*, Jena 1940.
- Václav MENCL, *Česká architektura doby lucemburské*, Praha 1948.

- Ferdinand MENČÍK, *Dějiny města Jičína. Díl I. Od založení Jičína až do roku 1620*, Jičín 1902.
- Jaroslav MEZNÍK, *Berichte der französischen königlichen Rechnungen über den Aufenthalt des Jungen Karl IV. in Frankreich*, in: *Medievalia Bohemica* 1, Praha 1969, s. 291-295.
- Jaroslav MEZNÍK, *Brněnský patriciát a boje o vládu města ve 14. a 15. století* (Rozprava sborníku Brno v minulosti a dnes, č. 4), Brno 1962.
- Jaroslav MEZNÍK, *Česká a moravská šlechta ve 14. a 15. století*, in: *Sborník historický* 37, 1990, s. 7-35.
- Jaroslav MEZNÍK, *Lucemburská Morava 1310-1423*, Praha 1999.
- Jaroslav MEZNÍK, *Pobyty Jana Lucemburského*, *Časopis Matice moravské* 116, 1997, s. 93-98.
- Jaroslav MEZNÍK, *Praha před husitskou revolucí*, Praha 1990.
- Jiří MITÁČEK, *Řád sv. Jana Jeruzalémského na Moravě za vlády Lucemburků*, in: Mikulovské sympozium 2002, ed. Historické oddělení Moravského zemského muzea v Brně, Brno 2003, s. 283-287.
- Walther MÖLLER, *Stammtafeln westdeutscher Adelsgeschlechter im Mittelalter*, Bd. I – IV, Darmstadt 1995-1996 (2. vyd.).
- Peter MORAW, *Franken als königsnahe Landschaft im Spätmittelalter*, *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 112, 1976, s. 123-138.
- Peter MORAW et al., *Geschichte von Wetterau und Vogelsberg*, I. Band. Von den Anfängen bis zum Ende des Mittelalters, Friedberg (in Hessen) 1999.
- Peter MORAW, *Räte und Kanzlei*, in: *Kaiser Karl IV. Staatsmann und Mäzen*, hrg. von Ferdinand SEIBT, München 1678, s. 285-292.
- Peter MORAW, *Über den Hof Johanns von Luxemburg und Böhmen* in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen*, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 93 – 120.
- Peter MORAW, *Von offener Verfassung zu gestalteter Verdichtung. Das Reich im späten Mittelalter 1250 bis 1490* (Propyläen Geschichte Deutschlands, 3. Band), Berlin 1985.
- Miroslav MOUTVIC, *Kde hledat stavebníka paláce pánů z Kunštátu a Poděbrad*, in: *Documenta Pragensia* 8, 1988, s. 5-19.
- František MUSIL, *Vznik manského systému v Kladsku a jeho vývoj do doby husitské*, in: *Kladský sborník* 3, 1999, s. 37-60.

Jana NECHUTOVÁ, *Latinská literatura českého středověku do roku 1400*, Praha 2000.

Martin NEJEDLÝ, *Froissartovy Kroniky, diplomatický materiál a heroldové*, in: Acta Universitatis Carolinae – Philosophica et historica 2. Z pomocných věd historických XII, 1995, s. 91-102

Martin NEJEDLÝ, „*V Praze jsou tři města, mnoho výstavných kostelů a lidé zbožní...*“ *Obráz českých zemí a jejich panovníků ve francouzsky psané literatuře 14. století*, in: Evropa a Čechy na konci středověku. Sborník příspěvků věnovaných Františku Šmahelovi. Vydali Eva Doležalová, Robert Novotný a Pavel Soukup, Praha 2004, s. 35-57.

Heinrich NEU, *Geschichte von Herrschaft und Stadt Schleiden*, Schleiden 1975.

Rostislav NOVÝ, *Jindřichohradecká znaková galerie z roku 1338*, in: Acta Universitatis Carolinae 1971, Philosophica et historica 3-4, s. 179-197.

Rostislav NOVÝ, *Šlechtická rezidence v předhusitské Praze*, Documenta Pragensia 9, 1991, 7-26.

Bronisław NOWACKI, *Czeskie roszczenia do korony w Polsce w latach 1290-1335*, Poznań 1987.

O

Ottův slovník naučný, sv. I – XXVIII, Praha 1888-1908.

P

František PALACKÝ, *Dílo Františka Palackého*, sv. I. Práce historické vybral a uspořádal Jaroslav CHARVÁT, Praha 1941.

František PALACKÝ – Zdeněk STERNBERG, *Geschichte der Familie Sternberg*, Moravský Beroun 2001.

Ivo PÁNEK, *Stopa mincovní reformy Jana Lucemburského*, in: Numismatické listy 28/2, 1973, s. 33-45.

Werner PARAVICINI, *Das Frauzimmer. Die Frau bei Hofe in Spätmittelalter und früher Neuzeit*, in: Das Frauzimmer. Die Frau bei Hofe in Spätmittelalter und früher Neuzeit (Residenzenforschungen, Band 11), edd. Jan Hirschbiegel und Werner Paravicini, Stuttgart 2000, s. 13-25.

- Werner PARAVICINI, *Die Preussenreisen des europäischen Adels*, Bd. 1-2 (Beiheft der Francia 17), Sigmaringen 1989-1995.
- Werner PARAVICINI, *Die ritterlich-höfische Kultur des Mittelalters* (Enzyklopädie Deutscher Geschichte, Bd. 32), München 1994.
- Hans PATZE, *Die Bildung der Landesherrlichen Residenzen in spätmittelalterlichen Deutschen Reich*, in: *Ausgewählte Aufsätze von Hans Patze*, edd. Peter JOHANEK - Ernst SCHUBERT – Matthias WERNER (Vorträge und Forschungen, Band 50), Stuttgart 2002, s. 729-788.
- Hans PATZE, *Die Hofgesellschaft Kaiser Karls IV. und König Wenzels in Prag*, in: *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 114, 1978, s. 733-773.
- Hans PATZE – Brigitte STREICH, *Die landherrlichen Residenzen im spätmittelalterlichen Reich*, in: *Blätter für deutsche Landesgeschichte* 118, 1982, 204 – 221.
- Michel PAULY, *Luxemburg im späten Mittelalter*, Bd. I -II, Luxemburg 1992.
- Gerhard PFEIFFER, *Das Breslauer Patriziat im Mittelalter* (Darstellungen und Quellen zur schlesischen Geschichte, Band 30), Breslau 1929.
- Iwona PIETRZYK, *Otoczenie Przemyślidów opawskich do początku XV wieku*, in: *Polacy w Czechach Czesi w Polsce X-XVIII wiek*, edd. Henryk Gmiterek - Wojciech Iwańczak, Lublin 2004, s. 41-50.
- Josef PILNÁČEK, *Staromoravští rodové*, Vídeň 1930.
- Josef PILZ, *Dějiny města Nejdku do roku 1923*, Nejdeč 2003 (2. vyd.).
- Dariusz PIWOWARCZYK, *Obyczaj rycerski w Polsce późnośredniowiecznej (XIV-XV wiek)*, Warszawa 1998.
- Antonín PODLAHA, *Series praepositorum, decanorum, archidiaconorum aliorumque praelatorum et canonicorum s. metropolitanae ecclesiae Pragensis a primordiis usque ad praesentia tempora*, Pragae 1912.
- Kurt POHL, *Beiträge zur Geschichte der Bischöfe von Olmütz im Mittelalter* (Inaugural-Dissertation), Breslau 1940.
- Miloslav POJSL – Ivan ŘEHOLKA – Ludmila SULITKOVÁ, *Panovnícká kancelář posledních Přemyslovců Václava II. a Václava III.*, in: *SAP* 24, 1974, s. 261-365.
- Zdeněk POKLUDA, *Rod Šternberků na Moravě*, in: *Zlínsko od minulosti k současnosti* 10, 1991, s. 117-158.
- Ludwig PÖPPELMANN, *Johann von Böhmen in Italien. 1330 – 1333*, Wien 1866.
- Franz PROWE, *Die Finanzverwaltung am Hofe Heinrichs VII. während des Römerzuges*. Inaugural-Dissertation, Berlin 1888.

- Otfried PUSTEJOVSKY, *Schlesiens Übergang an die böhmische Krone* (Forschungen und Quellen zur Kirchen- und Kulturgeschichte Ostdeutschlands, Bd. 13), Köln – Wien 1975.
- Theodor de PUZYMAIGRE, *Jean l'Aveugle en France*, in: *Revue des Questions Historiques* 52, 1892, s. 391-452.
- Theodor de PUZYMAIGRE, *Une campagne de Jean de Luxembourg*, in: *Revue des Questions Historiques* 42, 1887, s. 168-180.

R

- Petr RAK, *Přemyslovská Kadaň ve světle písemných pramenů*, in: *Minulostí Západočeského kraje* 33, 1998, s. 51-80.
- Ivana RAKOVÁ, *Vývoj pozemkové držby pánů z Vartenberka v letech 1281-1415*, in: *Historická geografie* 18, 1979, s. 69-102.
- Winfried REICHERT, *Hochfinanz und Territorialfinanz im 14. Jahrhundert: Arnold von Arlon – Rat und Finanzier der Luxemburger*, in: *Hochfinanz im Westen des Reiches 1150-1500*, hrg. von Friedhelm Burgard, Alfred Haverkamp, Franz Irsinger und Winfried Reichert (Trierer historische Forschungen, Band 31), Trier 1996, s. 219-280.
- Winfried REICHERT, *Johann der Blinde als Graf von Luxemburg*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen*, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 169-196.
- Winfried REICHERT, *Landesherrschaft zwischen Reich und Frankreich. Verfassung, Wirtschaft und Territorialpolitik in der Grafschaft Luxemburg von der Mitte des 13. bis zur Mitte des 14. Jahrhunderts*. (Trierer historische Forschungen, Band 24/1, 2), Trier 1993
- Winfried REICHERT, *Oberitalienische Kaufleute und Montanunternehmer in Osteuropa während des 14. Jahrhunderts*, in: *Hochfinanz, Wirtschaftsräume, Innovationen. Festschrift für Wolfgang von Stomer*, hrg. von Uwe Bestmann et al., Trier 1987, Bd. I, s. 269-356.
- Josef RIEDMANN, *Adelige Sachkultur Tirols in der Zeit von 1290 bis 1330*, in: *Adelige Sachkultur des Spätmittelalters. Internationale Kongress Krems an der Donau 22. bis 25. September 1980*, Wien 1982, s. 105-131.
- Josef RIEDMANN et al., *Geschichte des Landes Tirol*, 1. Band, Innsbruck – Wien 1985.
- Willi RITTENBACH – Siegfried SEIFERT, *Geschichte der Bischöfe von Meissen 968-1581*, Leipzig 1965.
- Werner RÖSENER, *Hofämter an mittelalterlichen Fürstenthöfen*, *Deutsches Archiv für Erforschung des Mittelalters* 45, 1989, s. 485-550.

Vladimír RŮŽEK, *Česká znaková galerie na hradě Laufu u Norimberka. Příspěvek ke skladbě královského dvora Karla IV.*, in: SAP 38, 1988, s. 37-311.

Jiří RYS, *Matouš Čák Trenčanský*, in: Věstník Královské české společnosti nauk, třída filosoficko-historicko-jazykozpytná, roč. 1927, s. 1-75.

Ř

Milada ŘÍHOVÁ, *Královští lékaři. Lékaři na dvoře posledních Lucemburků*, in: Documenta Pragensia XXII, 2004, s. 327-334.

S

Gerhard SEELIGER, *Das deutsche Hofmeisteramt im späten Mittelalter. Eine Verwaltungsgeschichtliche Untersuchung*, Innsbruck 1885.

August SEDLÁČEK, *Hrady, zámky a tvrze království českého I – XV*, Praha 1993 – 1999 (3. vyd.).

August SEDLÁČEK, *Páni z Klimberka*, in: Časopis Matice moravské 15, 1896, s. 225-260.

Vladimír Jan SEDLÁK, *O počátcích erbů pražských cechů*, Praha 1945.

Ferdinand SEIBT, *Johann der Blinde in der Historiographie des 19. und 20. Jahrhunderts*, in:

Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen, hrg. von Michel Pauly,

Luxemburg 1997, s. 9-20.

Emil SCHIECHE, *Příspěvky k dějinám politiky Jana Lucemburského*, in: Zprávy Českého zemského archivu, sv. VII, Praha 1931, s. 45-68.

Walther SCHLESINGER, *Die Landesherrschaft der Herren von Schönburg* (Quellen und Studien zur Verfassungsgeschichte des Deutschen Reiches in Mittelalter und Neuzeit, Band IX, Heft 1), Münster – Köln 1954.

Alois SCHMIDT, *Die Hoftage Kaiser Ludwigs des Bayern*, in: Deutscher Königshof, Hoftag und Reichstag im späteren Mittelalter (Vorträge und Forschungen, Band 48), ed. Peter Moraw, Stuttgart 2002, s. 417-450.

Karl SCHMIDT, *Burg Twiel als Herrnsitz (12. bis 15. Jahrhundert)*, in: Hohentwiel. Bilder aus Geschichte Singen. Dorf und Herrschaft. Singener Stadtgeschichte, hrsg. von Herbert Berner, s.l. 1957, s. 157-169.

Valentin SCHMIDT, *Testament Petrs von Rosenberg vor seinem Zuge gegen die Preussen 1324*, in: MVGDB XLVII, 1909, 62 – 65.

- Ludwig SCHÖNACH, *Archivalische Studien zur Jugendgeschichte Kaiser Karls IV.*, in: MVGDB XLIII, 1905, s. 253-292.
- Johann SCHÖTTER, *Johann, Graf von Luxemburg und König von Böhmen*, Bd. I – II, Luxemburg 1865.
- Ernst SCHUBERT, *Berthold VII. (der Weise) von Henneberg 1271-1340*, in: *Fränkische Lebensbilder*, Band 5, Würzburg 1973, s. 1-22.
- Ernst SCHUBERT, *Erz- und Erbämter am hoch- und spätmittelalterlichen Königshof*, in: *Deutscher Königshof, Hoftag und Reichstag im späteren Mittelalter (Vorträge und Forschungen, Bad 48)*, ed. Peter Moraw, Stuttgart 2002, s. 191-238.
- Gerhard SEELIGER, *Das deutsche Hofmeisteramt im späteren Mittelalter*, Innsbruck 1885.
- Karl SIEGL, *Das Egerland zur Zeit seiner Verpfändung*, Eger 1922.
- Miloslav SOVADINA, *Dvůr Václava I.*, in: SAP 45, 1995, s. 3-40.
- Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé I. První muž království*, in: *Časopis Matice moravské* 120/2001, s. 5-36, 121/2002, s. 3-32
- Miloslav SOVADINA, *Jindřich z Lipé II. Dominium nostrum atque bona nostra*, in: *Časopis Matice moravské* 122/2003, s. 36-43.
- Miloslav SOVADINA, *Rok vlády Václava III.*, in: *Sto let od narození profesora Jindřicha Šebánka*. Vydal Moravský zemský archiv v Brně, Brno 2000, s. 155-167.
- Miloslav SOVADINA, *Ronovci a Žitava ve 13. a v I. čtvrtině 14. století*, in: *Bezděz 6 – Vlastivědný sborník Českolipska*, 1997, s. 7-17.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Die Anfänge der Kanzlei Karls IV. auf italienischem Boden in den Jahren 1332/33*, in: MIÖG 76, 1968, s. 299-326.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Das Itinerar Karls IV. als Markgrafen von Mähren*, in: *Historická geografie* 5, 1970, s. 105-140.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Karel IV. Život a dílo (1316-1378)*, Praha 1979.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Král cizinec /Jan Lucemburský 1296-1346/*, Praha 1982.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Listinná falza a politická moc markraběte Karla*, in: *ČsČH* 17, 1969, s. 301-321.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Lucemburské dvouvládní v českých zemích v letech 1334-1346 (K otázce charakteru panovnické moci markraběte Karla)*, in: *ČsČH* 19, 1971, s. 53-92.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Lucemburské dvouvládní v českých zemích ve světle diplomatických pramenů (kandidátská práce)*, IV svazky, Praha 1962-1965.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Meránské úmluvy z r. 1333 a jejich předpoklady (Cesta Karla IV. k moci)*, in: *ČsČH* 16, 1968, s. 153-176.

- Jiří SPĚVÁČEK, *Významní notáři-diplomaté prvních Lucemburků v Čechách*, in: ČsČH 21, 1973, s. 711-758.
- Jiří SPĚVÁČEK, *Jan Lucemburský a jeho doba (1296 – 1346). K prvnímu vstupu českých zemí do svazku se západní Evropou*, Praha 1994.
- Marek STARÝ, *Zemský písař Štěpán z Tetína, jeho původ a potomstvo*, in: Heraldické listy 3-4, 1999, s. 27-37.
- Václav STARÝ et al., *Vimperk – město pod Boubínem*, České Budějovice 1979.
- Dana STEHLÍKOVÁ, *Objednavatelé uměleckého řemesla v českých zemích za vlády Jana Lucemburského*. Kandidátská disertační práce v oboru teorie a dějin výtvarného umění, Praha 1989.
- Karel STEJSKAL, *Die Wandmalereien in Strakonice und ihre Beziehung zur höfischen Kunst Böhmens*, in: Umění 41, 1993, s. 153-160.
- Karel STEJSKAL, *Umění na dvoře Karla IV.*, Praha 1978.
- Edmund E. STENGEL, *Balduin von Luxemburg. Ein grenzdeutscher Staatsmann des 14. Jahrhunderts*, Weimar 1937.
- Brigitte STREICH, *Zwischen Reiseherrschaft und Residenzbildung: der wettinische Hof im späten Mittelalter* (Mitteldeutsche Forschungen, Band 101), Köln – Wien 1989.
- Wilhelm STRÖMER, *König Artus als aristokratisches Leitbild während des späten Mittelalters*, in: Zeitschrift für Bayerische Landesgeschichte 35, 1972, s. 946-971.
- Wilhelm STRÖMER, *Stützpunktbildung der Krone Böhmen in unterfränkischen Raum 1329-1378*, in: Die böhmischen Länder zwischen Ost und West. Festschrift für Karl Bosl zum 75. Geburtstag, hrg. von Ferdinand Seibt, München – Wien 1983, s. 17-30.
- Milada STUDNIČKOVÁ, *Hoforden der Luxemburger*, in: Umění 40, 1992, s. 320-328.
- Zbyněk SVITÁK, *K počátkům správy Trutnovska*, in: Pocta Janu Janákovi, vyd. Matice moravská, Brno 2002, s. 85-95.

Š

- Jindřich ŠEBÁNEK – Saša DUŠKOVÁ, *Das Urkundenwesen König Ottokars II. von Böhmen*, in: Archiv für Diplomatik 14, 1968, s. 302-422; 15, 1969, s. 251-399.
- Jindřich ŠEBÁNEK – Saša DUŠKOVÁ, *Výbor studií k českému diplomatovi*, Brno 1981.
- Jindřich ŠEBÁNEK – Zdeněk FIALA – Zdeňka HLEDÍKOVÁ, *Česká diplomatika do roku 1848*, Praha 1984 (2. vyd.).
- František ŠEBEK et al., *Dějiny Pardubic*, I. díl, Pardubice 1990.

Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Kdy upadl Karel (IV.) v nemilost otcovu?*, in: ČČH 32, 1926, s. 570-574.

Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Kniha o Housce*, I.díl, Praha 1930.

Josef Vítězslav ŠIMÁK, *Středověká kolonisace v zemích českých*, České dějiny I/5, Praha 1938.

Tomáš ŠIMEK, *Kancelář Petra z Rožmberka v letech 1310-1347*, in: Sborník prací východočeských archivů, roč. 1, 1970, s. 9-41.

František ŠMAHEL, *Cesta Karla IV. do Francie 1377-1378*, Praha 2006.

Václav ŠTOREK, *Významné osobnosti Krabiců z Weitmile v pozdním středověku a raném novověku*. Diplomová práce FF UK, Praha 2002.

Josef ŠUSTA, *Dvě knihy českých dějin. Kus středověké historie našeho kraje. Kniha I. Poslední Přemyslovci a jejich dědictví, Kniha II. Počátky lucemburské*, Praha 1926, 1935 (2. vyd.).

Josef ŠUSTA, *Karel IV. Otec a syn 1333-1346*, České dějiny II/3, Praha 1946.

Josef ŠUSTA, *Král cizinec*, České dějiny II/2, Praha 1939.

Josef ŠUSTA, *Soumrak Přemyslovců a jejich dědictví*, České dějiny II/1, Praha 1935.

Josef ŠUSTA, *Vilém z Valdeka*, in: Úvahy a drobné spisy historické Josefa Šusty I., Praha 1934, s. 299-313.

T

Ferdinand TADRA, *Kanceláře a písaři v zemích českých za králů z rodu lucemburského Jana, Karla IV. a Václava IV. (1310 – 1420)*, Praha 1892.

Ferdinand TADRA, *Kulturní styky Čech s cizinou až do válek husitských*, Praha 1897.

Heinz THOMAS, *Ludwig der Bayer (1282 – 1347). Kaiser und Ketzer*, Graz – Wien – Köln 1993.

Wendelin TOISCHNER, *Zur Geschichte der deutschen Sprache und Literatur in Böhmen IV.*, in: MVGDB 30, 1892, s. 389-392.

Václav Vladivoj TOMEK, *Dějepis města Prahy - díl I.*, Praha 1892 (2. vyd.).

Václav Vladivoj TOMEK, *Základy starého místopisu pražského*, díl I. Staré město, Praha 1875.

U

Un itinéraire européen. Jean l'Aveugle, comte de Luxembourg et roi de Bohême (1296-1346), ed. Michel MARGUE avec la collaboration de Jean Schroeder (Publications du CLUDEM, t. 12), Bruxelles – Luxembourg 1996.

Jan URBAN, *Lichtenburská država na Českomoravské vrchovině ve 13. a 14. století*, in: *Historická geografie* 18, 1976, s. 31-68.

Jan URBAN, *Lichtenburkové. Vzestupy a pády jednoho panského rodu*, Praha 2003.

Emma URBÁNKOVÁ, Karel STEJSKAL, *Pasionál Přemyslovny Kunhuty. Passionale abbatissae Cunegundis*, Praha 1975.

V

Miloslav VACH, *Slezská politika Jana Lucemburského a její pozadí. Zprávy Slezského ústavu Československé akademie věd v Opavě 5*, Opava 1960.

Josef VÁLKA, *Dějiny Moravy, díl 1: Středověká Morava (Vlastivěda Moravská, země a lid; Nová řada, sv. 5)*, Brno 1991.

Jaroslav VANICKÝ, *Minnesang. Středověký rytířský zpěv 12.-15. století. Historické črty a výběr skladeb*, Praha 1958.

Ivan VÁVRA, *Žitavská cesta*, in: *Historická geografie* 12, 1974, s. 27-113.

Dieter VELDTRUP, *Ehen aus Staatsräson. Die Familien- und Heiratspolitik Johanns von Böhmen*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen*, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 483-544.

Dieter VELDTRUP, *Zwischen Eherecht und Familienpolitik. Studien zu den dynastischen Heiratsprojekten Karls IV.* (Studien zu den Luxemburgern und ihrer Zeit, Band 2), Warendorf 1988.

Tomáš VELÍMSKÝ, *Hrabišici, páni z Rýzmburka*, Praha 2002.

Jules VIARD, *La cour (curia) au commencement du XIVe siècle*, in: *Bibliothèque de l'École des Chartes* 77, 1916, s. 74-87.

Jules VIARD, *Henri le moine de Bâle à la bataille de Crécy*, in: *Bibliothèque de l'École des Chartes* 67, 1906, s. 489-496.

Jules VIARD, *L'Hotel de Philippe VI de Valois*, in: *Bibliothèque de l'École des Chartes* 55, 1894, s. 465-487, 598-626.

Jules VIARD, *Les Journeaux du Trésor de Charles IV le Bel*, Paris 1917.

Jakub VÍTOVSKÝ, *K problematice iluminátorských a knihařských dílen v českých zemích v letech 1310-1378*, in: *Documenta Pragensia* X/1, 1990, s. 95-117.

Emanuel VLČEK, *Jak zemřeli. Významné osobnosti českých dějin z pohledu antropologie a lékařství*, Praha 1993.

Pavel VLČEK – Petr SOMMER – Dušan FOLTÝN et al., *Encyklopedie českých klášteru*, Praha 1997.

Václav VOJTÍŠEK, *O nejstarších městských knihách českých, pražské a novobydžovské*, in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtiška, Praha 1953, s. 341-366.

Václav VOJTÍŠEK, *Pražský zlomek komorního registra krále Jana z roku 1312*, Praha 1931.

Václav VOJTÍŠEK, *Vývoj královské české kanceláře*, in: Výbor rozprav a studií Václava Vojtiška, Praha 1953, s. 501-517.

Ernst VOLTMER, *Johann der Blinde in der italienischen und französischen Chronistik seiner Zeit*, in: *Johann der Blinde, Graf von Luxemburg, König von Böhmen*, hrg. von Michel Pauly, Luxemburg 1997, s. 37 – 82.

Josef Van VOLXEM, *Leben und Wirken des Ritters Johann von Falkenstein ([1285-1290]) 1351*, in: *Publications de la section historique de l'Institute Grand – Ducal* 65, 1933, s. 339-355.

Jiří VONDRA, *Petr I. z Rožmberka*, disertace FF UK, Praha 1950.

Jitka VONDRÁČKOVÁ, *Purkrabí z Donína na Grabštejně*. Diplomová práce FF UK, Praha 2002.

Zuzana VŠETEČKOVÁ, *Nástěnné malby v přízemní kapli domu U zvonu*, in: *Umění* 38, 1990, č. 2, s. 377-400.

W

Berthold WALDSTEIN-WARTENBERG, *Markvartici. Z historie nejstarší české šlechty z ranné vlády Přemyslovců*, Praha 2000.

Karl WENCK, *Johann von Göttingen, Arzt, Bischof und Politiker zur Zeit Kaiser Ludwigs des Bayern*, in: *Archiv für Geschichte der Medizin*, Band XVII, 1925, Heft 4, s. 141-156.

Emil WERUNSKY, *Geschichte Kaiser Karls IV. und seiner Zeit*, Band I (1316-1346), Innsbruck 1880.

Nicolaus van WERVEKE, *Étude sur les chartes Luxembourgeoises du Moyen-age*, in: *Publications de la section historique de l'Institute Grand – Ducal*, vol. 41, 1890, s. 1-265.

Nicolaus van WERVEKE, *Itineraire de Jean l'Aveugle, roi de Boheme et comte de Luxembourg*, in: Publications de la section historique de l'Institute Grand – Ducal, vol. 52, 1903, s. 25 – 52.

Ellen WIDDER, *Itinerar und Politik. Studien zur Reiseherrschaft Karls IV. südlich der Alpen* (Beihefte zur J. F. Böhmer, Regesta Imperii, Bd. 10), Köln – Weimar – Wien 1993.

Martin WIHODA, *Zlatá bula sicilská. Podivuhodný příběh ve vrstvách paměti*, Praha 2005.

Jacek WITKOWSKI, *Die Ritterkultur an den Höfen der schlesischen Piasten*, in: King John of Luxembourg (1296-1346) and the Art of His Era. Proceedings of the International Conference, Prague, September 16-20, 1996, ed. Klára BENEŠOVSKÁ, Praha 1998, s. 201-205.

Jana WOJTUCKA, *Začlenění Hlohovska do Koruny české a jeho vývoj v letech 1331-1384*, in: Korunní země v dějinách českého státu. I. Integrační a partikulární rysy českého státu v pozdním středověku. Edd. Lenka BOBKOVÁ – Jana FANTYSOVÁ-MATĚJKOVÁ – Jan ZDICHYNEC, Praha 2003, s. 96-160.

Rudolf WOLKAN, *Geschichte der deutschen Literatur in Böhmen bis zum Ausgang des XVI. Jahrhunderts*, Prag 1894.

Ewa WÓŁKIEWICZ, *Capitaneus Silesie. Królewscy namiestnicy księstwa wrocławskiego i Śląska w XIV i XV wieku*, in: Monarchia w średniowieczu. Władza nad ludźmi, władza nad terytorium, edd. Jerzy PYSIAK – Aneta PIENIADZ-SKRZYPSZAK – Marcin R. PAUK, Warszawa – Kraków 2002, s. 169-225

Z

Thomas ZOTZ, *Zur Grundherrschaft der Grafen von Leiningen*, in: Die Grundherrschaft im späten Mittelalter, Band II (Vorträge und Forschungen 27), ed. Hans Patze, Stuttgart 1983, s. 177-228.

František J. ZOUBEK, *Frenclín Jakubův z Prahy. Obrázek historický z doby Jana Lucemburského*, in: Památky archaeologické a místopisné 8, roč. 1868-1869, Praha 1870, sloupce 231-250.

Ž

Zdeněk ŽALUD, *Dvůr Jana Lucemburského a česká šlechta*, in: Lesk královského majestátu ve středověku. Pocta Prof. PhDr. Františku Kavkovi, CSc. k nedožitým 85. narozeninám, uspořádaly Lenka Bobková a Mlada Holá, Praha – Litomyšl 2005, s. 143-152.

Zdeněk ŽALUD, *Několik poznámek k české účasti v bitvě u Kresčaku*, in: Husitský Tábor 14. Sborník Husitského muzea, s. 227-240.

Josef ŽEMLIČKA, *Vztah Jana Lucemburského k městům Českého království (Nástin problému)*, in: MHB 5, 1998, s. 27-33.

SEZNAM ZKRATEK

Bohemia	Bohemia. Jahrbuch des Collegium Carolinum
Bd.	Band, svazek
bearb.	bearbeitet, přepracováno
CLUDEM	Centre Luxembourgeois de Documentation et d'Études Médiévales
ČČH	Český časopis historický
ČsČH	Československý časopis historický
ed.	edidit, vydal
edd.	ediderunt, vydali
et al.	et alii, a další (autoři)
hrg.	herausgegeben, vydáno
FRB	Fontes rerum Bohemicarum. Prameny českých dějin
gr.	(pražské) groše
Heraldika	Heraldika. Bulletin pro pomocné vědy historické.
MGH	Monumenta Germaniae Historica
MHB	Mediaevalia Historica Bohemica
MIÖG	Mitteilungen des Instituts für österreichische Geschichtsforschung
MVGDB	Mitteilungen des Vereines für Geschichte der Deutschen in Böhmen
OSN	Ottův slovník naučný (následuje číslo svazku)
PSH	Publications de la section historique de l'Institute Grand – Ducal
RBM	Regesta diplomatica nec non epistolaria Bohemiae et Moraviae
roč.	ročník
SAP	Sborník archivních prací
Sobótka	Śląski Kwartalnik Historyczny, Sobótka
UQB	<i>Urkunden- und Quellenbuch</i> (viz POUŽITÉ PRAMENY).
vol.	volumen, svazek

WP I-IV *Table chronologique des chartes et diplômes relatifs à l'histoire de l'ancien comté de Luxembourg. Règne de Jean, roi de Bohême et comte de Luxembourg, 1310-1346*
(viz POUŽITÉ PRAMENY).